سوره مریم ۳ — سوره طه ۲۵ — سوره الانبیا ۳۰ — سوره الحج ۴۸ — سوره المؤمنون

تفسیر زاهدی از سوره مریم تا سوره صافات هفت نیم سیپاره

خداوند ... و در جمله بدانکه خداوند تعالی عالم است بهمه موجودات و عالم است بدانچه معلوم است و ... موجود کردد چگونه کردد ... گفت یا رب ... آن کن و ... که جز ... بود و ... دیکر ... من ... جز ... کفت ... تا ... تو در نعمت ... شکر و طاعت ... قال ... نشان ... زبان ... از ذکر ... الناس ... کفت ... ثلث لیال سویا ... ایات ... زبان تو ... فخرج علی قومه من المحراب ... ما در ... یحیی ... از سخن ... بیرون ... از مسجد سوی قوم خود ... کفت ایشان ... فاوحی الیهم ان سبحوا بکرة و عشیا ... طاعت ... معلوم کرد ... وحی ... الشیاطین لیوحون الی اولیائهم ... یعنی صلوة الفجر ... یعنی صلوة الظهر یا یحیی خذ الکتاب بقوة ... التورات ... مواظبة ... و اتیناه الحکم صبیا ... یعنی ... و حنانا من لدنا ... و ان کان الحکم ... و زکوة ... و کان تقیا ... ای پاک بود ... نکاه داشتن ... زکوة ... پاک ...

وحق الخلق وقيل اتيناه الحكم اي النبوة والزكوة اي البركة يعني يحيي را نبوت داديم و مبارك كش
كردانيديم واين نظير وصف عيسى است عبد الله وجعلني نبيا وجعلني مباركا اينما كنت وفي الخلق الناس
في الوصف لله تعالى بالحنان فانه بمعنى الرؤف الرحيم ومنهم من ابى ذلك لما يرجع اليه
اصل الكلمة من الحنين وعن ابن عباس رضي الله عنهما انه قال لا ادري ما الحنان **وكان تقيا** ترس كار
بود و پرهيزكار بود واين علامت [illegible] او را اينهمه خصال بسنديده **وبرا بوالديه** ومرا مطيع بود و با مادر و پدر
نيكو فرزند بود ونيكو مامور است كه خداوند و شكر كردن ما در و پدر را كما قال الله تعالى ان اشكر لي ولوالديك
ولم يكن جبارا عصيا نبود كردنكش ونافرمان بود او وقيل الجبار العاصي في الدين والمتكبر وقيل من قتل
اثنين فهو من الجبابرة كما قال الله تعالى اتريد ان تقتلني كما قتلت نفسا بالامس ان تريد الا ان
تكون جبارا في الارض وقيل من عاقب احدا على غضب نفسه من غير استحقاق العقوبة فهو جبار كما قال الله تع
واذا بطشتم بطشتم جبارين والعصي ابلغ في الوصف من العاصي كالعليم ابلغ في الوصف من العالم **وسلام
عليه يوم ولد ويوم يموت ويوم يبعث حيا** الكاه حمد و ثنا كفت بر وي كفت سلام من بر وي بيست
روز زادن وي وروز مرك وي و روز بعث وي سلام ايمني بود يعني ايمني و راست روز زادن از فتنه شيطان
كما قال النبي عليه السلام ما من احد ولد الا او كره الشيطان غير عيسى ويحيى عليهما السلام وايمني و راست
از فتنه مرك و كور وايمني او راست روز رستاخيز كه [illegible] از اهوال قيامت قوله تع **واذكر في الكتاب مريم**
از بعد قصه زكريا قصه مريم ياد كرد كه مريم را زكريا بروره بود در خانه خود ياد كن در خوان در ين
كتاب حق خود قصه مريم را [illegible] احتج بهذه الاية على ان مريم نبية قال ان الله تعالى ذكرها في
عداد الانبياء عليهم السلام ديكر جبرئيل بنوي فرستاد چنانكه كفت فارسلنا اليها روحنا جبرئيل كفت
انما انا رسول ربك وابن [illegible] نبوت و نبيست ولكن نص قرآن بر مذهب ما مخالف است كما قال الله تع
وما ارسلنا من قبلك الا رجالا نوحي اليهم واحتجاج بذكر الوحي باطل بقوله واوحي ربك الى النحل ان اتخذي
قوله **اذ انتبذت من اهلها مكانا شرقيا** اي تباعدت والنبذ طرح الشيء دور [illegible] كما قال فنبذناه [illegible]
ظهورهم يعني ياد كن قصه مريم در قرآن است كه چون دور شد وجدا شد از اهل خود بجانبي كه از افتاب بر ايد
[illegible] بود كه اهل وي بود [illegible] جانب شرق بود [illegible] از افتاب [illegible] خالي
بود [illegible] مكاني خالي جست **فاتخذت من دونهم حجابا** بكرفت و جست برده از بهر اهل
وي [illegible] جادري [illegible] دليل هم [illegible] بود است [illegible] برده [illegible] زمان
[illegible] **فارسلنا اليها روحنا** ما جبرئيل را بوي فرستاديم و روح نام جبرئيل است عليه السلام

فتمثل لها بشرا سويا صورت شد و را يعني بنمود خود را بوي در صورت [illegible] و راست بتمام خلقت
پس مريم او را بديد **احصنت فرجها** كريبان كه وي بود زود استوار كرد كريبان را مراد از فرج اينست
نه عورت چنين جبرئيل بر [illegible] كرد در وي كريبان خود [illegible] وشكاف فرج كويند كما قال ما لها من فروج
يعني اسمان را شكافها نيست و فرجي را فرجي بدان كويند كه بيش شكاف بود هر چند وي كريبان
بكرفت جبرئيل بر [illegible] مريم از وي بخداي [illegible] روي وي سيما نيكان [illegible] علامت صلاح
[illegible] [illegible] دبل [illegible] [illegible] اهل بيت المقدس [illegible] بود مرد با رسا را بخداي ترسانيد **قالت
اني اعوذ بالرحمن منك ان كنت تقيا** [illegible] از تو [illegible] اي صورت [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] الفاسق يخوف السلطان والمرائي يخوف بالانسان والمتقي يخوف
بالرحمن جبرئيل [illegible] مريم [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] **قال
انما انا رسول ربك** كفت از من [illegible] من [illegible] رسول خداوند توام مريم كفت [illegible] جبرئيل كفت **لاهب
لك غلاما زكيا** [illegible] تا ترا غلامي [illegible] از كناه بخشيده خداوند تعالى [illegible] ديكر است
از ابو عمرو ونافع بروايت [illegible] ليهب لك [illegible] اينجا اضافت بجبرئيل [illegible] [illegible] زبان
وي بود [illegible] بود [illegible] اضمار اي ارسلت اليك لاهب لك **قالت انى يكون
لي غلام** [illegible] مريم كفت چكونه بود مرا فرزند يعني [illegible] فرزند بود كه [illegible] فرزند را از دو جهت بود
[illegible] بود يا از نكاح بود يا از سفاح [illegible] نكاح [illegible] بنود [illegible] كسي [illegible] بيد كار
نبودم قوله **ولم يمسسني بشر** [illegible] الحرام والحلال [illegible] لما ذكرت **ولم اك بغيا** [illegible] قوله ولم يمسسني
بشر الى الوطئ المباح **قال كذلك** خداوند تعالى كفت [illegible] كه [illegible] [illegible] [illegible] كذلك اي كالذي
قلت لك **قال ربك هو علي هين** كفت خداوند توي [illegible] عيسى [illegible] [illegible] **ولنجعله
اية للناس ورحمة منا** واين [illegible] [illegible] مردمان [illegible] خود [illegible] انبيا
رحمت عالم بوده اند [illegible] خصوصيت [illegible] **وكان امرا مقضيا** واين كار [illegible] بوده و تقدير كرده
[illegible] **فحملت** [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] با [illegible] خود و بعضي
[illegible] جبرئيل [illegible] [illegible] كنند [illegible] كفت **فنفخنا فيه من روحنا** [illegible] مراد از [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] خداوند كفت [illegible] آدم عليه السلام ونفخت
فيه من روحي [illegible] مراد [illegible] [illegible] [illegible] آدم وعيسى عليهما السلام
[illegible] [illegible] جبرئيل عليه السلام [illegible] عيسى [illegible] **فانتبذت به مكانا قصيا**

اي فتنحت بالحمل مكانا بعيدا دور شد وجدا شد بدين ارمكان دور يعني چون حمل بكرديث وقت نهاد كه زاد
ابدا از اهل خود دور شد مكان دور از ان كفتيم حضرت مريم چند مظهر نيست قوله فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَى جِذْعِ
النَّخْلَةِ اي طلق جذع النخلة فوضعته ليال اجاء ها وجاء بها واحد بياورد درد زه اد زن تا بن خرما بن خشك
شود و بنشست اين خرما بن خشك بود كه جنانك عادت زنان بود و بنالهد جنانك اندوه كينان نالند قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ
قَبْلَ هَذَا اي كاشكي مرده بودمي پيش ازين وَكُنْتُ نَسْيًا مَنْسِيًّا والنسي ما يطرح ويلغي وينسي و لا يعبؤ به
لحقارته يعني كاشكي زكوه حيض بودمي تا از خود را بيندا ختني وكسي ازمن ياد نكردي واين تمني شفقت بود
بر خلق تا رد حكم تقدير خداوند را جه معاملت قوم خود دانسته بود كه اين كار نبينند كه مرا بنبود لهند
وا ديكي استوار ندارد و لستوار ندارند و كنند كوي فنا خلق سبب من گرده افتند كه مرا بپليد كاري
منسوب كنند فَنَادَاهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا جون عيسي عليه السلام از وي جدا شد
او را غم طهارت كرد ندا كرد شرا انكه فرو دوي بود روا بود كه عيسي بود و روا بود كه جبرئيل بود و مراد
از بن مكان زود تر نيست دو تر ستا اي مريم اندوه مدار كي خداوند تعالي جوئي اي فرزند زير تو تا خويشتن بشويي
السري النهر الصغير جشمه ابستاد بيا فرتا مريم زن بود و ضجيع اراب كه ان بز بيدي و طاقت نداشتي جون كه
فرد و روا نهاغ نا جون از طهارت فارغ شد غم طعام كرفتش كرسنه شد وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ
عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا اين ندا كنند كفتش بجنبان خرما بن را جون تا بجنبد بر تو خرما تر تازه باز كرده جني القاد
جيده باز كرده جني بمعني مجني است فعيل بمعني مفعول از خداوند بركات تا در ستي از مريم صلوات الله عليها
عيسي صلوات الله عليه ﴿﴾ بدو بديد آرد قادر ست كه از درخت خشك خرما تر پديد آرد فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي
عَيْنًا فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا اي كلي من الجني واشربي من السري وقري عينا بولادة النبي كفتش
مر تحتها بخور خرما تر و تازه و بياشام اب روان و چشم دار بفرزند بحكم رسول خداوند تعالي است
و نشان كمال القدرت او تعالي او و بشر بمحمد مصطفي است و شفا و راحت خلق است فَإِمَّا تَرَيِنَّ
مِنَ الْبَشَرِ لعل لعجز زغم طهارت بود و خوردن طعام و اب فارغ شد غم كنند و كوي خلق كرفتش كفتش
من تحتها فاما ترين من البشر احدا او صهنا اضماره يعني اذا رايت احدا من البشر فيسألك عن هذا
الولد فاشيري اليه فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا جون ترا پرسند از اين
فرزند تو بوي اشارت كن و بكوي من روزه دارم قال بعضهم كان صومهم الصمت عن كلام الناس الا
بالاشارة والرمز كما في قصة زكريا صلوات الله وسلامه عليه قال آيتك ألا تكلم الناس ثلاثة أيام إلا رمزا
وكان ذلك عنهم محل العبادة وقال بعضهم هو الصوم المعروف الا انهم اذا صاموا في الصوم لزمهم الصمت

كمن نذر الصلوة يلزمه الطهارة وكمن نذر المشي الي البيت الحرام يلزمه الاحرام بالحج وفي قراءة ابن مسعود
عباس رضي الله عنهما اني نذرت للرحمن صوما وصمتا ومعناه انهم يصومون تارة بلا صمت
ومرة بالصمت فنذرت الصوم والصمت جميعا فلن اكلم اليوم انسيا بكوي من نذر كرده ام كه امروز
روزه دارم و با هيچ آدمي سخن نكويم بطاعت قلبها لما سمعتها فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ
لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا عيسي بكنار كرفت واورد بر قوم چون بديدند كفتند يا مريم لقد جئت
شيئا فريا يا مريم چيزي نو كار اوردي يَا أُخْتَ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ بَغِيًّا
اي يا شبيهة هرون والعرب تشبه احدا بغيره وتنسبه اليه باسم الاخ والاخت فيقولون يا اخا العرب
يا اخا تميم يا مانند هارون برادر موسي در صلاح وتخصيص هارون صلوات الله عليه من الانبياء
صلوات الله عليهم انهم اعتقدوه بالشفقة والرفق واللين وحسن الخلق وحسن القول وكان
اكبر سنا من موسي صلوات الله عليه وكانوا يحبونه غاية المحبة فاضافوها اليه وقيل كان
لها اخ من قبل ابيها اسمه هارون وكان معروفا بالصلاح فاضافوها اليه حقيقة وقيل المراد
هارون من زمانها وكان رجلا زاهدا معروفا بالزهد فيما بينهم فاضافوها اليه بالصلاح ما كان
ابوك امرء سوء وما كانت امك بغيا يعني الولد ثبته ابويه غالبا في السير والاخلاق فان العرق
نزاع كفتند پدر تو مرد بد نبود و مادر تو بدكار نبود از ميان دو صالح تو نا صالح چرا آمدي
وكذلك الابن علي ان صلاح الولد بصلاح الابوين وفي الخبر ان رجلا اسلم وقال يا رسول الله
ايذن لي في الزنا فاني مولع به فقال النبي صلي الله عليه وسلم يا غلام اتحب ان يفعل بامك فقال لا
فقال باختك قال لا قال النبي صلي الله عليه وسلم لا تفعل بغيرك ما لا تحب ان يفعل بك فاذا لم تراع حقوق
الناس لم تراع الناس حقوقك خواهي كه در بيكانان از حرم تو كوتاه بود تو دست خود از حرم مسلمانان
كوتاه دار فوضع النبي صلي الله عليه وسلم يده علي صدر الشاب وقال اللهم طهر قلبه وحصن فرجه
واغفر ذنبه فقام الشاب وقال لم يبق في قلبي محبة الزنا فما زنيت بعده وانحطت قلبي من قوله عز وجل
فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا مريم صلوات الله عليها كفت من نذر كرده ام كه
روزه دارم و هيچ اشارت بعيسي يعني سخن با وي كوييد قالوا كيف نكلم من كان في المهد صبيا
اي كيف نكلم صبيا سبيله المنام وهو مقلوب اي كيف نكلم الصبي معنا وچكونه سخن كوييد كودكي كه هوار كي
با ما دروا نيد جاري الا با صلوات الله عليه فالتكلم بعد ذلك صبي ان كان لكل عند هو يوم و لد
في قول مقاتل المفسر رحمه الله فانطلق الله تعالي عيسي صلوات الله عليه قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ

آتانيَ الكتاب وجعلني نبيّا وجعلني مباركا أينما كنت وأوصاني بالصلوة والزكوة ما دمت حيّا
عيسى صلوات الله عليه بر پاي ماند گواهي داد و گفت بدرستي كه من بنده خدايم داد مرا
وي علم عيسى صلوات الله عليه أن يتّخذ إلها فأقرّ بالعبودية حكم كرده است مرا كتاب انجيل و حكم
كرده است مرا برسالت تا خلق فرستد تا كتاب وي را برايشان خوانم قوله إنّي عبد الله ابطال لما يقوله
النصارى إنّه إله ومن كان العبد لا يصلح أن يكون ربّا ولا شريكا وقوله وجعلني نبيّا
فعل ماض يعني أعلمني الله أنّه نبي فقط وقول الروافض لعنهم الله في ام المؤمنين عائشة
رضي الله عنها وعزا بينها الشيشة قول اليهود لعنهم الله وجعلني مباركا أي نفاعا أينما كنت وعلّم
الخير لا يكون مباركا دائما نبوتي أبرئ الأكمه والأبرص وأحيي الموتى بإذن الله وأوصاني بالصلوة
والزكوة الآية ووصيت كرد مرا در نكرها ازاي عيسى برون آي قوت بايني كه تا زكن حال بي ذكر كه
تا زنده بر روي زمين باشم و بهمين فرمان كو بيك و كنند باشم وبرّا بوالدتي ولم يجعلني جبّارا شقيّا
قوله وبرّا بالدتي عطف على الأول وهو قوله جعلني نبيّا وجعلني برّا بوالدتي مرا بادر نيكو فرزند
كردانيده وتم يجعلني جبّارا شقيّا اكر كش بدبخت نكردانيد والسلام عليّ يوم ولدت ويوم أموت
ويوم أبعث حيّا سلام وايمني از خداوند بر منست روزي كه زاده شده ام و روزي كه ميرم و روز
من هذا تخصيص له بالسلام بعد ما دخل تحت عموم الأنبياء صلوات الله عليهم في السلام فقال عزّ وجلّ
وسلام على المرسلين وتخصيص الأوقات الثلثة لشدّة الحاجة إلى الأمن واضطراب العبد في هذه الأوقات
وعن الحسن رضي الله عنه قال يحيى بن زكريا لعيسى صلوات الله عليهم أنت روح الله وكلمته وأنت خير مني فقال عيسى
صلوات الله عليه بل أنت خير مني سلّم الله عليك وسلّمت على نفسي قوله وسلام عليه الآية وقال والسلام
عليّ الآية قوله عزّ وجلّ ذلك عيسى ابن مريم قول الحقّ الذي فيه يمترون اين كه ياد كرده قصه و
واحوال وي عيسى است بن مريم بمعنى هذا الكلام قول الحقّ الذي فيه يمترون واين سخن راست درو گمان
شدند بعضي از وي قسم اليهود والنصارى لعنهم الله فقالت اليهود لعنهم الله إنّه ولد غير رشدة وإنّه
ابن يوسف النجّار وقالت النصارى لعنهم الله فيه إنّه إله على ما بيّنّا وبيّنه بعد ان شاء الله تعالى ما كان
لله أن يتّخذ من ولد سبحانه إذا قضى أمرا فإنّما يقول له كن فيكون ونشايد خداي را كه فرزند گيرد
اين ناكفتني نيست خداي را كه بگويد خود را فرزند پاكي سبحانه با كنت وي از كفتن و از همه ناسزاها
إذا قضى أمرا فإنّما يقول له كن فيكون يعني چون حكم كند بودن چيزي را بگويد و بوا باش در وقت بشد والمراد
منه ما ذكرنا كه چون خواهد كه چيزي باشد بود كرداند تا بود گردد بجوده كردانيدن وي وإنّ الله ربّي

وربّكم فاعبدوه هذا صراط مستقيم يقرأ بالنصب والخفض فمن قرأ بالنصب فمعناه قل وأعلموا
أنّ الله ربّي وربّكم و سواء أمر للنبي صلوات الله عليه وسلم بكوي يا محمد اين سخنرا كه اين دا كي بدانيد
بدرستي كه الله است ومن قرأ بالخفض فمعناه أنّه أمر نبيّنا صلوات الله عليه وسلم ثلاث
الله ربّي وربّكم وتصديقه في قراءة أبيّ بن كعب رضي الله عنه أنّ الله ربّي بغير واو وابن اولي است
تا اين اخبار بود از قول عيسى صلوات الله عليه كه گفت تو خود را الله خداوند منست و خداوند
شما و بپرستيد او را راه راست اينست و برايشان خشن و برايشان فاختلف الأحزاب من بينهم
فويل للذين كفروا من مشهد يوم عظيم مختلف شدند گروهان ميان يكديگر در عيسى و اين آنگاه
بود كه چون عيسى صلوات الله عليه را خداوند تعالى از دست جهودان برهانيد جبرئيل امين
صلوات الله عليه و برآسمان برد و دان قوم در وي مختلف شدند كه چه بود و كجا رفت اعيان
ان قوم چهار صد تن بودند و ايشان را اختيار كردند با زكفتند بسيار بود اختلاف بسيار گردد بجملة تن باقي
اوردند از خصال بجهاد باز اوردند تا نزد اخالي كرد اند و بر چيزي اتفاق كنند از اولياء
نيتند كي بي برون آمد از جمله ان قوم تا بر در ايستاد بود كه برسيدند تا عيسى بود گفت الله بود
در زمين فساد بود آمد و حق پيدا كرد و بيان كرد وي باز شد و بآسمان باز رفت ثمّ تابعه رهط
منهم وهم اليعقوبية ديگر برخاست قوم گفتند كه عيسى كه بود گفت پسر الله بود الله فرستاد
مدتي بود باز رفت ثمّ تابعه رهط منهم وهم النسطورية سيوم برون آمد برسيدند تا عيسى كه
بود قال الخبيث الثالثة فتابعه رهط منهم وهم الملكانية چهارم برون آمد گفتند عيسى
كه بود فقال عبد الله وابن امته ورسوله إلى خلقه فتابعه الباقون خداوند تعالى خبر داد مصطفى
صلى الله عليه را كه مختلف شدند احزاب در عيسى واختلاف ايشان كسي خبر داد و عيد كرد كافران را
ولم يسعد قوله ولا أنزل كفر فويل للذين كفروا من مشهد يوم عظيم گفت ويل دوزخ مر آن گروه را
كه كافر شدند از آن حاضر آمدن جاي بزرگ يعني روز قيامت وقيل من مشهد يوم من العظيم وهو يوم
الشدائد والأهوال فيما بينهم قوله أسمع بهم وأبصر يوم يأتوننا لكن الظالمون اليوم في ضلال
مبين أي ما أسمعهم وأبصرهم يوم يأتوننا أي حسابنا وجزائنا ومثل هذا يجري في كلام العرب على
سبيل التعجب والمبالغة في الوصف تقول العرب أكرم بزيد إذا وصفته بالنهاية في الكرم بحيث
يتعجّب منه أي ما أكرم زيدا أي چه شنوا باشند و چه بينا باشند روز قيامت بدانكه عيسى خدا
نيست و بسر نيست و ثالث ثلاثة نيست و از شنوايي و بينايي كي با شد الدوزخ در يك كنند

ربنا ابصرنا وسمعنا امروز آنان شنوایی و بینایی دارند لیکن استعمال نکردند دیدن و شنیدن بینی و
وزاری کنی نفع نکند حسرت بود پس لکن الظالمون الیوم ای الکافرون الیوم فی ضلال مبین ظاهر
وانذرهم يوم الحسرة اذ قضي الامر وهم في غفلة وهم لا يؤمنون بیم کن ایشان را یا محمد بدان
روز حسرت روز قیامت روز حسرت که فرا است اذ قضی الامر چون قضا کرده شد چنین که یعلمون الناد
الکافی که بروزخ اندر اند شان و مومنان را بهشت اندر اند حسرت هیچ نفع نکند وهم فی
غفلة ایشان امروز بدنیا در غفلت اند یعنی در زندانی اند تا بینا نیستند ایشان که ایمان نیاورند وهم نوم خاص
انا نحن نرث الارض ومن عليها والينا يرجعون که نکرو ند نه باقی خواهند ماند که از زمین
را با هر چه بر پشت وی بینند میراث خواهیم گرفتن و این میراث گرفتن نه چون گرفتن میراث است مال بود را که
ار کونین ملک گردد که همه ملک خداوند عز و جل است الا انکه امروز بعضی را اندر ملک تصرف بسیار اختیار آن
نوال از تصرف هست یعنی همه را نجواهیم میرانید و ملکها تا آن زایل خواهیم که لا ییدان و قیل من علیها
ای و من من علیها من الخلق فانه کان لهم فی النسیم اختیار ملک و انواع تصرف فاذا ماتوا انقطع ذلک
فکانه ورثهم و الینا یرجعون و بجزاء ما باز گردانیده شوند قوله عز و جل واذكر في الكتاب ابراهيم انه
كان صديقا نبيا یاد کن یا محمد در قرآن خبر ابراهیم بقصه عیسی صلوات الله علیه خبر داد از ذکر
فرزند که دو بجا آورد پس قصه ابراهیم صلوات الله علیه خبر داد از ذکر فرزند که دو بایز تا آنکو دو نگاه
دارد و تا دو بوز اقتدا بر ایشان کنی انه کان صدیقا نبیا که پیغامبر بود راستی را استوار گوی
داننده مر خدای را عز و جل را راستگوی بود مر حدا را وا اخبر عن عادته لیعلم انه اهل الاقتداء به اذ
قال لابيه يا ابت لم تعبد ما لا يسمع ولا يبصر ولا يغني عنك شيئا یاد کن یا محمد که ابراهیم گفت پدر
خود را یا پدر من چرا می پرستی چیزی که نشنود و نه بیند و چه پرستی که نفع نکند ترا چیزی
یعنی عذاب خدای از تو باز نگرداند یعنی بپسندی که از خود با کسی را خدمت کنی تا بر و صف بود چه دید
ناقص عاجز که يا ابت اني قد جاءني من العلم ما لم يأتك فاتبعني اهدك صراطا سويا اول کن راستاد از
گزدا که اینست بتوحید ثم نبهه علی النظر و ترک التقلید گفت ای پدر من عز الله علم از علم
نبا ولالت بتو یعنی مرا خدای تعالی شناخت داده است و رسالت فاتبعنی اهدک صراطا سویا متابعت
کن مرا تا راه راست نمایم ترا یعنی اقتدا کن آنرا پرست که من می پرستم که شنوا و بینا قادر است
بر جزا دهکر اینست شناخت و بپرستم پرستیدن خدا را که دعای ترا اجابت کند و کار پرستی بر جید
هر چه کنی جزا دهد يا ابت لا تعبد الشيطان ان الشيطان كان للرحمن عصيا یا پدر من طاعت

صاد

مدار شیطان را که شیطان سخت نافرمان بود در دست رحمن را يا ابت اني اخاف ان يمسك عذاب
من الرحمن فتكون للشيطان وليا یا پدر من می ترسم تا بگیرد ترا عذابی از رحمن و قیل
من می بلام که بگیرد عذابی از رحمن اگر بر همین مصر باشی ای وصف رحمت کرد تا بسنده نی ترسم از آنچه
می کنی اگر رحیم و رحمن است ترا عقوبت کند فتکون للشیطان ولیا یعنی قرین شیطان گردی در عذاب
جاودان قال اراغب انت عن آلهتي يا ابراهيم لئن لم تنته لارجمنك واهجرني مليا گفت آزر
ابراهیم را آنکه می داری از بتان من یا ابراهیم نظیر و من رغب عن ملة ابراهیم قوله لئن لم تنته
لارجمنک اگر باز نایستی از عیب گفتن بتان و عبادت و مدح رحمن بسنگسار کنم ترا و قیل لاشتمنک
واصل الرجم هو الرمی فسمی الشتم رجما لانه رمی بالکلام واهجرنی ملیا قال ابن عباس رضی الله عنهما ملیا ای
طویلا بیرا ای منکام در از و قال الضحاک و غیره من المفسرین رحمهم الله واهجرنی ملیا ای فارقنی سالما
قبل ان یصیبک منی سوء معرة ببرا از من و دور شو تا بلایی نرسد ترا از من یقال فلان ملی ای سالم
الزهد والمال قال سلام عليك ساستغفر لك ربي انه كان بي حفيا لم یعارض اباه بسوء الرد و قبح
الجواب بل صاحبه بالمعروف یعنی قال سلام علیک کما قال الله تعالی وصاحبهما في الدنيا معروفا و هی
کلمة جامعة تدل علی جمیل المفارقة یعنی هانا قد هجرتک فیما بین الکافرین و تحیة فیما بین المؤمنین کما قال
الله تعالی للنبی صلی الله علیه وسلم فاصفح عنهم وقل سلام ای اعراض عنهم و مدح خواص عباد بذلک
قال الله تعالی و اذا خاطبهم الجاهلون قالوا سلاما ای لا یقابلون بجهل مثله نظیره فی مومنی
اهل الکتاب لنا اعمالنا ولکم اعمالکم سلام علیکم لا نبتغی الجاهلین ای جواب الجاهلین فسلم ابراهیم صلوات
الله علیه لیدل انکره بشیبها بالجاهلین و قیل معناه امنة لک منی عما تکره و بهذا مدحه الله سبحانه و تعالی
ان ابراهیم لحلیم اواه منیب ای حلم عن ابیه واقبل علی الدعا کما قال تعالی خبرا عنه وادعو ربی عسی
انستغفر لک ربی قوم استیک سا دکنی من باری یا توحیدا نکنم تو از من آمنی از من چه کرا صیبت داری و آمنی از
مکافات لغو می گویی اگر کنیها سنغفر لک ربی و معنوز خود اگر کردی از من که عزم را زین خواهم ترا از
خدای خود انه کان بی حفیا همانا وی خداوند رحیم است بر من حتی یحتاج الی غیره و قیل
مجاهد رحمه الله معناه عوده الاجابة و قیل معناه ای عالما بما یتبغی منه کما قال تعالی یسالونک
کانک حفی عنها ای عالم بها و قال العزیزی لطف الله انه کان بی حفیا ای بار معینا واعتزلکم وما
تدعون من دون الله وادعو ربي عسى الا اكون بدعاء ربي شقيا این جواب پدر است که بر دو او هجرنی
ملیا ابراهیم گفت و اعتزلکم و ما تدعون که از شما کریم از صحبت شما و از وی با بجایی می خوانید بدان

الله از بتان واعتزلکم و ما تدعون من دون الله و ادعوا ربي اي واعبد ربي من خدای خود را بپرستم و برا خوانم یعنی بر همان
باشم تا بوله ام عسى ان لا اکون بدعاء ربي شقیا امید دارم که مرا از خدای خود نومید نباشم
و در خواندن وي رنجور نباشم یعنی بی بهره و بی نفع نباشم از عبادات و دعوت بر چنانکه شما
فاجری کلا امید بین الخوف و الرجاء کما هو سیرة الانبیاء و الاولیاء و الصالحین في الدعاء فلما اعتزلهم
وما یعبدون من دون الله وهبنا له اسحق و یعقوب وکلا جعلنا نبیا قوله فلما اعتزلهم
تصدق الوعد واعتزلهم بتو رکرفت و اعتزلکم وما تدعون من دون الله و انزوا فا کرد وهبنا
له اسحق و یعقوب ای ابدلنا کرجیز کرانه کرفت از فان و از بتان ایشان و صحبت برد بنهایان
کرامی کرد بیش صحبت دو فرزند نی اسحق و یعقوب وکلا جعلنا نبیا ای ابراهیم و للد اسحق
ولد و للد یعقوب الهما بالنبیا رجوعه الی ذکر کلا او عرفنا مال النبی صلی الله علیه من ترک شیا لله
تعالی ابدله الله ما هو خیر منه ووهبنا لهم من رحمتنا وجعلنا لهم لسان صدق علیا و بخشیدیم ایشان
از رحمت خود یعنی من الرزق الواسع الغني الکلم الکافي و کثرناهم و بارکنا فیهما وجعلنا لهم لسان
صدق علیا ای ثناء حسنا بلاد بیرستان ثنا نیکو و بلندی که زبان خلق با اسلام دا بقا نسل ابراهیم را و آل
وي را ثنا نیکو یاد می کنند چنانکه [illegible] بی بود کی دعا کرده بود وجعل لي لسان صدق في الاخرین یعني
ثنا من روان دار بر زبان امت احمد و مرحمه محبوب بود بدلها انرا صدق کوینند کما قال یعنی از معقب
صدق و قال عز وجل ان لهم قدم صدق و لسان کفنت بدان کی این ثنا بزبان حاصل می آید علیا ای عالیا
هو نعت اللسان قوله عز وجل واذکر في الکتاب موسی انه کان مخلصا وکان رسولا نبیا یاد کن یا محمد در
قرآن قصه موسی و احوال وي چنانکه یاد کرده بر بسورها دیگر انه کان مخلصا بنصب اللام خالص کرده ما بود
ما بر کزیدیم او خالص کرده و بالکسر خالص شده بود در دوستی و لا منافاة بینهما وکان رسولا نبیا ما بر موسی
پیغامبری بود رسولا الیهم نبي بود هر رسول را انرا حسابه لا بد ونام و بعضی فرق کرده اند میان رسول
و نبي در رسالت کی فرقست کما قال تعالی وما ارسلنا من قبلک من رسول ولا نبي عطف النبي على الرسول
والعطف یقتضي المغایرة وناديناه من جانب الطور الايمن وقربناه نجيا ما ندا کردیم وی را در ابتدا
وحي بکرانه کوه کی براست موسی بود تا کوه را و وادی را داخ بد بن مانند بیمین و شمال وصف
کنند والمراد منه یمین الجبل و یساره او یمین من یاتیه او یسار من یاتیه معناه و ناديناه
من جانب الجبل الذي کان عن یمین موسی وقربناه نجيا ای مناجیا یعنی کلمناه بقرب مقام
نزدیک کردانیدیم بش کراست و مرتبت در حدیث سخن کفتیم با وي و هنه بوي نعت المخلوقین

ووهبنا له من رحمتنا اخاه هارون نبیا و بخشیدیم اورا ز رحمت خود برادرش بود تا عوض و هرچه از خدای
تعالی است همه را عوض است ای بلا دیم موسی را رحمت خود و از جمله نعمت خود برادر وی هارون
نبي و بخشیدیم نبوت هارون با زمی کردد نه بعین هارون و هارون از خود از موسی کلان تر
بود بسال بعضی گفته اند منت نهادیم بر موسی بدانکه برادر وی را هارون را نبی کردانیدیم
و وزیر وی کردانیدیم و پشت موسی را بوی قوی کردانیدیم قوله عز وجل واذکر في الکتاب اسمعیل
انه کان صادق الوعد وکان رسولا نبیا این اسمعیل راست وعده بود هرکز نقض وعده نکرد
کا نه روا کرد قال ابن عباس رضی الله عنهما اسمعیل صلوات الله علیه روزی وعده کرد مردی راکی
اینجا باشم تا باز آیی آن مرد بکار دیکر مشغول شد کمان برد تا بیکاه شد و رفته باشد تا سه روز
همانجا بود تا بماند سه شبا روز و در روایتی ماهی در انتظار وی انجا هیچ طعام نبود خوردنی
مکر برک درخت و بر دوی از پس آن مرد بیامد انجا کفت ای اسمعیل اینجا چه می کنی کفت
منتظر توام بر همان وعده کفته بودی اینجا باشم و این دلیل از امران وحی بوده است
خدای تعالی بر وفاء وعده بستودش کفت انه کان صادق الوعد وکان رسولا نبیا ه
قوله عز وجل وکان یأمر اهله بالصلوة والزکوة وکان عند ربه مرضیا ای امته و فرمانها
نماز و زکوة بود اهل خود را از اهل خود آغاز کردی از بهر آنجان دیله بود وکان عند ربه
مرضیا و اسمعیل نزد پروردکار خود پسندیده بود واذکر في الکتاب ادریس انه کان صدیقا نبیا ورفعنا
مکانا علیا پیغامبر بود راست کوی در همه کارها و راست کوی دارنده بر دار در همه چیزها بر داشتیم
وی را بمکانی بلند قیل هو في السماء السابعة وقیل في الجنة وقیل في السماء السادسة رفعه الله
کما رفع عیسی صلوات الله علیهما از نیکوی طاعت وی کار اهل او کی بر آسمانها اعلا اسیما نها را خوش
آمد کی از عبادت و اخلاص وی نیاد نماز بوده است و در سه و لهذا سمی ادریس ملک الموت
صلوات الله علیه دوستی خواست تا بزیارت وی [illegible] از خدای تعالی دستوری یافت بزدیک ادریس صلوات
الله علیه فقال له ادریس صلوات الله علیه تو کی ای [illegible] فقال انا ملک الموت
فقال له ادریس صلوات الله علیه حیثیتی زائرا ام قابضا فقال لا بل زائرا قال لي اليك حاجة
[illegible] فقال [illegible] ادریس صلوات الله علیه [illegible]
[illegible]
[illegible]

كسش بيرون اي كمند بيرون بنا بيم ذُقنتُ الموتَ وو ذُ قتُ النارَ ودخلتُ الجنةَ فلا اخرجُ
اما سمعت قول الله تعالى وما هم منها بمخرجين اين وماننذ اين اخبار اهله است وكيفيت
مي تحقيقت خالي عز وجل داند قوله عز وجل أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِم مِّنَ النَّبِيِّينَ مِن
ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِن ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا إِذَا تُتْلَىٰ
عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا ايشانكي بياد كرديم از پيغامبران انند كه خداي منت نهاد برايشان
بنبوت ورسالت واصطفا ايشانرا منعم عليهم اند من ذرية آدم از فرزندان آدم يعني ادريس
كه از بعد آدم صلوات الله عليه اول نبي بود خاص كرده است بذكر ومن حملنا مع نوح ودو ابرهيم
صلوات الله عليه ومن ذريته من حملنا مع نوح وابراهيم صلوات الله عليه لم يحمل مع نوح صلوات
الله عليه ولكن معناه انه من ذرية اصلاب ابا ابرهيم صلوات الله عليه لا بنوح ليس صلوات الله عليه
صلوات الله عليه اضافت كرد كي نوح صلوات الله عليه از بعد ليس صلوات الله عليه بود وميان
ابرهيم ونوح صلوات الله عليهما بذكر نبود نبي معروف بجز نوح صلوات الله عليه نوي اضافت
كردي ومن ذرية ابرهيم يعني اسحق ويعقوب واسمعيل صلوات الله عليه واسرائيل اي ومن ذريته
يعقوب صلوات الله عليه من ذكر في هذه السورة موسى زكريا وعيسى وموسى وهارون واسمعيل
صلوات الله عليهم ومن هدينا واجتبينا اي من النبيين الذين هديناهم واجتبيناهم بالنبوة
والرسالة بستوده شان بدرو صف جنانكي كوشد ثلاث از نسل ثلاث است وازخاندان صلاحت
اذا تتلى عليهم اي تقرأ النبيين ايات كتاب الرحمن خروا سجدا وبكيا اي سقطوا على وجوههم
سجدا لله تعالى با بكيت خيز برخوانند بريشان ايات كتاب خداي فرو افتند بسجده يعني
زود سجده كنند خداي تعالى را كريان وانما ادخل الواو في قوله وبكيا الذلو ترع الواو
اوجبان يكون كلهم يبكون في سجودهم ولعل فيهم من كان لا يبكي في سجوده بل يشتغل بالتسبيح
ونحوه ولعل بعضهم كانوا يبكون في حال ايبكعزية حال فادخل الواو لهذا المعنى والبكي جمع باكي
قوله عز وجل فَخَلَفَ مِن بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ
غَيًّا إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا جَنَّاتِ عَدْنٍ
الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًّا سپس ماندند از بعد ازين پيغامبران
سپس ماندگان يعني رفتند پيغامبران نماز كنندة وماندند قومي نماز ضايع كنندة رفتند
بزرگان نماز كنندة وماندند ايشان نماز نا كنندة واتبعوا الشهوات متابعت كردند هواي نفس

راواد دوها نفس را يعني هر بدها كردند تا كافر شدند الا انكه اذهب بديها بترك نماز خبر داد
كه او دي ست در جهنم بديها ست تشوف بلقون غيا زود بود كي بينند اين ضايع كنندگان نماز اين
در كه غي را او دي است در جهنم او بير من ابارها وقيل هو العذاب وقيل الخسران وقيل
هلاكا اي يلقون جزاء خسرانهم الا من تاب مكر ايشان ان تيا ا كفر توبه كنند وايمن بكروند جوزا اهن
كفت دليل شد تا كافر شدند وعمل صالحا وكار نيك كنند يعني كار كنند وذكر عمل صالح عقيب ذكر ايمان نيز ط
صحت ايمانست فاولئك يدخلون الجنة ولا يظلمون شيئا اين مومنان تايب را كي وصف كرديم
در آيند شان بهشت والجنة اسم الجنس وكم نكنند از طاعتشان جز كي وننوا بنديد كناه شان
در جنات عدن التي وعد الرحمن عباده بالغيب اي عباده المومنين التايبين الذين وصفناهم
فصدقوه وامنوا به بازو وصف كرد بهشت را كفت بوستانها در نكين است هيچ روي زوال نيست
تا وعده كرده است خداي تعالى بندكان خو درا نغيب يعني نابيدا اي است وداشته اند مومنان وي ديده
الدعيب انه كان وعده مأتيا اي اتيا مفعول يعني فاعل وعده خلاوند هراينه اينده است بدان
وصف كند اهل بهشت را لَّا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَامًا وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا نشنوند
مومنان در بهشت هيچ لغوي وهزلي لكن حمد وتسبيح شنوند واخبار از طاعت دنيا چنانكه كويند
انا كنا قبل في اهلنا مشفقين وقال عز وجل الحمد لله الذي هدانا لهذا وقوله عز وجل الحمد لله
الذي اذهب عنا الحزن وقيل الا سلاما يعني سلام الملئكة سلام عليكم بما صبرتم وهذا استثنا
منقطع بمعنى لكن ولهم رزقهم فيها بكرة وعشيا واين نزل بود خوردني طعام نخندار جائت دستام
دنيا كي عادت كرده باشند نظيره غدوها شهر ورواحها شهر يعني غدوها قدر شهر وقيل ولهم
رزقهم فيها بكرة وعشيا اي على الدوام تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَن كَانَ تَقِيًّا اين بهشت
كه وصف كرديم ميراث دهيم بندكان تقي را اي مومنان مطيع وغير مطيع را نورث كفت دو معني
را يكي انكه در ميراث كم رنجيست بنسبت اكر ميراث ان كه در كسب است وماننذ ان يعني نولي عمل الاكست
تا ايزال الثاني بعلاد هر كا زي در بهشت جايي است وكوشكي بنا اكر بكرود بجايي خويش فرود ايد
بهشت جه همه مخاطبند بكروش وبعلاد هر مومني در دوزخ جايي است تا اكر كافر شود بعوذ بالله
هر كسي بجاي خويش فرود ايد چون كافران نكرويدند ان جاي خداي تعالى ميراث مومنان كرد اينك
وجاي مومنان در دوزخ كل جايكه كافران كرهنداين ذهنت حسرت كافران راست وبيكت لا حب مومنان را
اما خداي تعالى خود داند كي كرود وكي نكرود قوله عز وجل وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا

وما خلفنا وما بین ذلک وما کان ربک نسیا و ما نتنزل نحن الملیکة صلوات الله علیهم از
قول جبرئیل صلوات الله علیه چون این آیت امد تلک الجنة التی نورث من عبادنا از بعد نزول این
چند روز وحی منقطع شد جبرئیل صلوات الله علیه نیامد اما بسبب نزول آستن مصطفی صلی الله علیه وسلم
غمناک بود اما سبب دراز بانی کافران و شاکی ایشان و یا بسبب الی ذو منذکی وی بوحی و دیدار
جبرئیل صلوات الله علیه چون جبرئیل صلوات الله علیه بیامد گفتش ابطات یا جبرئیل حتی اشتقت الیک
فعال و ما نتنزل الا بامر ربک این آیت وحی آورد یا محمد فرو دنیاییم از آسمان بوحی مگر بفرمان خداوند تعالی
تو ای ما نیز کانیم مطیع مر خدای را و جز بفرمان له ما بین ایدینا و ما خلفنا و ما بین ذلک و یا است آنچ
پیش ماست یعنی دنیا و آنچ پس ماست قیامت و آنچ ما بین وی است یعنی نفختین و بسل ما بین ایدینا
آنچ بوده است پیش از ما و ما خلفنا بوده و ما خلفنا و آنچ بوده است از پس ما و ما نباشیم یعنی و نیست
خالق زمان و اوقات و خالق همه چیزها و حکم و فرمان وی راست بزنند هر کرا خواهد و هر کرا
خواهد و ما کان ربک نسیا روک فراموش و سهو نزو دیست خدا و فلا تو فراموش کنند نسیا ای ناسیا قیل
لا ینساک رب السموات والارض وما بینهما فاعبده واصطبر لعبادته هل تعلم له سمیا خالق
خالق آسمان و زمین و ما بین وی از خلایق وی راست فاعبده وی را بپرست یا محمد وی
خود پرستنده بود گفتش واصطبر لعبادته صبر کن و باش بر اندر پرستش وی هل تعلم له
سمیا ای تعلم له مسمی باسمایه و یوصف باوصافه یحیی و یمیت و یقبض و یبسط و یبصر و ینفع رب
السموات والارض و ما بینهما هیچ همصفتی داری وی را هیچ همنامی داری وی را بنام خدای سزا
قوله عز وجل ویقول الانسان ءاذا ما مت لسوف اخرج حیا بگوید آدمی یعنی ابن کبر از الله
از نماز و سجده کردن کی چون مرده باشیم مرا باز زنده خواهند کرد و باز از گور بیرون خواهند آورد این
استفهام است یعنی نبی ایچ هرگز نبود این خدا را حجت لازم کرد بر ایشان اولا یذکر الانسان
انا خلقناه من قبل ولم یک شیئا ایا در نکند این انسان این خدا تماز کان زنده شد ایمانست کی جا بها بدین که
و پیش ازین گفته شده کی مکو دو تم یک شیئا و وی نبود چیزی فوربک لنحشرنهم والشیاطین ثم لنحضرنهم
حول جهنم جثیا اذکاه قسم یاد کرد بر حشر ایشان از بعد مرگ و از کم حجت کنید بخدای تو یا محمد که
حشر کنیم ایشان با قرینان ایشان ای شیاطینان که با هر کافری شیطانیست نظیره قوله تعالی احشروا
الذین ظلموا و ازواجهم ای قرناءهم من الشیاطین ثم لنحضرنهم حول جهنم جثیا ای جثیا علی
الرکب سوجم جاث و قیل جماعات از بعد حشر همه را حاضر کنیم نیز دیگر دوزخ جمله قیل

بزانو

بزانو درافتاده هر دو باشند هم جمله باشند هم بزانو افتاده خصومت دلیل را بکر کما قال تعالی
ثم انکم یوم القیامة عند ربکم تختصمون ثم لننزعن من کل شیعة ایهم اشد علی الرحمن عتیا
پس بیرون آریم از هر گروهی آنک از دیگران بر خدای سخت تر بود و عاصی تر بود بیش تر در امدن را بدوزخ
آنکه طاغی تر بود و پیشوا تر بود بدوزخ اندر آمدن کما قال تعالی یقدم قومه یوم القیامة
فاوردهم النار چنانکه از مومنان هر که مطیع تر باشد اندر بهشت سابق تر ثم لنحن اعلم بالذین
هم اولی بها صلیا ای دخولا و ما دانیم کی کیست بیش در آمدن دوزخ سزاوار تر وان منکم الا
واردها کان علی ربک حتما مقضیا ثم ننجی الذین اتقوا ونذر الظالمین فیها جثیا ای و ما
منکم من احد الا واردها این خطاب عامست مومن را و کافر را همچنین نیست از ثمان مومنان
و کافران نیز همه در ابتدا اندر بدوزخ مومن گذشتن را و کافر باشیدن و جاودانگی را دلیل
بدان کان از خطاب عامست کی گفت ثم ننجی الذین اتقوا و بسبب نزول وی بسورة الحجر گفتیم
ایم و در دو و رود بگویند اذا شاهد شیئا واطلع علیه وان لم یدخل فیه و لم یمسه کما قال تعالی و لما
ورد ماء مدین و هم یدخلوه لم یحضره الماء لکن اشرف علیه و نظر الیه و لیکن اینجا مراد
از ورود دخول است بدلیل آنک گفتیم ثم ننجی الذین اتقوا و دیگر گفت و نذر الظالمین فیها
جثیا و اگر نه از پس دخول درست آید کان علی ربک حتما مقضیا این وعده خداوند تو محتوم
است ای حکم کرده است بود در این هر اینه بباشد و آن چیز ها کی بروی قسم یاد کرده است
نگاه رفت ثم ننجی الذین اتقوا پس برهانیم متقیان را ای مومنان را و نذر الظالمین فیها جثیا
و بمانیم کافران را در دوزخ جمله خوار و ذلیل بزانو افتاده قوله عز وجل و اذا تتلی علیهم آیاتنا
بینات قال الذین کفروا للذین آمنوا ای الفریقین خیر مقاما و احسن ندیا چون بر خوانند
بر ایشان آیات ما کافران بر ایشان گویند قال الذین کفروا للذین آمنوا کافران گویند مومنان را و آیت
محکم بود گفتند از ابتدا امر ای الفریقین خیر مقاما کافران گفتند ما و علاقه و عیال ثلاثه انیم بیکریم
ما در حال کراست نشستگاه بهتر و خانه و مان آراسته تر و اهل مجلس نیکوتر و بیش تر خیر مقاما
ای منزلا و احسن ندیا ای مجلسا و یقال للمجلس ندی و نادی و جمعه اندیة و منه دار الندوة للدار التی
کان المشرکون یجلسون فیها و یتشاورون نه امر رسول الله صلی الله علیه وسلم و این برای آن گفتند
٥ مومنان نساخته دنیا مشغول نبودند بغالب در دنیا ن بلا بودند و کافران ارباب نعم بودند
بلا و بیش طعن کردند مومنان را و کم اهلکنا قبلهم من قرن هم احسن اثاثا ورئیا ٥

جواب دهی شان خداوند عز وجل که ای کافران شما بدین دنیا حزود که کرد بید و شما کی
مومنانید بدین طعنه غمناک کرد یدای لبسا قرن پیداه هلاک کردیم ما ایشان بجاه و عزت و قوت
و حرکت و عدد بیش و کار از شما بیشتر بودند احسن اثاثا و رئیا و الاثاث المتاع والرئی المنظر
والبساد والهیبة بلباس از شما نیکوتر بشکل و بزینت از شما خوبتر و قیل الرئی ما یری
من حسن اللباس والصورة قل من كان في الضلالة فليمدد له الرحمن مدا حتى اذا رأوا
ما يوعدون اما العذاب واما الساعة فسيعلمون من هو شر مكانا واضعف جندا
بگوی یا محمد اگر کسی بعد بیان حق بر ضلالت باقی است فلیمدد له الرحمن مدا ای یمهله فی
ضلالته بگذارد تا بر اد حق فرو دلی و این هر چند بصیغت دعا است یعنی دیگر اخبار است حتی
اذا راوا ما یوعدون تا چون ببینند این کافران آنچه وعده کرده اند شان اما عذابا وسوال القتل
و الاسر و اما الساعة و اما عذاب قیامت فسیعلمون من هو شر مکانا واضعف جندا آنچه برسد
عذاب مر ایشان را یا بدنیا یا بقیامت هر اینه آنگاه بدانند کافران که کیست ازین دو فریق بتر
بنشستگاه و ضعیف تر بسپاه این مقابله است ایشان را کنند که گروه بدنیا مجلس ما و اهل
مجلس ما نیکوتر خولی عز بعد گفت فرو دانند که مجلس شما و اهل مجلس شما بزرست و بعنی
نکنند تا ابن دنیا و این یاران و قیل شر مکانا ای شر حالا و درجة عند الله تعالی کما قال
سبحانه و تعالی قال انتم شر مکانا قوله عز وجل ويزيد الله الذين اهتدوا هدى والباقيات
الصالحات خير عند ربك ثوابا وخير مردا چنانکه کافران را زاد وعید کرد با فزودن ضلالت
چنانکه کنیتم مومنان را وعده کرد با فزودن هدایت والباقیات الصالحات وکارهای نیک
باقی بهتر بنزد خداوند بثواب و بعاقبت والمرد المرجع قوله عز وجل افرايت الذي كفر
بآياتنا وقال لأوتين مالا وولدا نزول الاية في شان عاص بن وائل السهمي المعروف فان
الخباب بن الارت رضي الله عنه كان حدادا وكان يعمل مع عاص بن وائل وكان يجمع
عليه اجرة حتى اذا تمت السنة استوفاها جملة فلما اسلم الخباب رضي الله عنه جاء الى
العاص وطلب منه اجر ما مضى من السنة بعجل فقال العاص لم لكن نستعجل به ولم تتم السنة
لعل فعال الخباب رضي الله عنه اني اسلمت ودخلت في دين محمد فاصحبه لانا لي من علمه
وحكمته فقال اللعين فان محمدا يقول في الجنة قصور مبنية من الذهب والفضة فاذا
وصلت اليها اعطيك اجرك فان الذهب ثمة اكثر فقال الخباب رضي الله عنه صدق محمد

فناتی که ولو کان کما یقول لاعطیت المال والولد فی الاخرة کما اعطیت فی الدنیا فانزل الله تعالى
هذه الاية دیدی یا محمد اما کافر کا فرشد بآیات ربنا و گفت محمدی و کفت لأوتين مالا وولدا هر اینه
دهی بیوم بقیامت مال و فرزند اطلع الغيب ام اتخذ عند الرحمن عهدا كلا سنكتب ما يقول ونمد
له من العذاب مدا ونرثه ما يقول ويأتينا فردا بر [illegible] استادعلم غیب عزاهی بنگریسته است بلوح
محفوظ که مر چنین حکم کرد امر ما دکی می کوید و الاطلاع هو الاشراف على الشيء والنظر اليه قال
تعالی فاطلع فرآه فی سواء الجحيم قوله تعالی ام اتخذ عند الرحمن عهدا یا بکرفته است بنزد من جل الی
عهدی یا پیمان ای عزا من مومنا فرا دهم کلا این دعوت فولش ولا یجنت جنانکه وی میکان می پرد
و دکی می کوید و قیل معنا که ای کما اطلع الغيب ام اتخذ عند الرحمن عهدا المکفر و کذب سنکتب
ما یقول بنبشت جنانکه وی می کوید و قیل کلا بمعنی الفسم ای حقا کی بنویسیم آنچه وی می کوید
بعنی نو لمشد فرشتگان ما با مر ما و قیل سنحفظ ما یقول آنگاه ذات جزا بکنا بنت کما یقال
کنند کتابها کتبت هذا علیک ای حفظت و نمد له من العذاب مدا ای بر همیشه طمع می دارد
مال و فرزند هموز بیفزاییمش عذابی فرودی بدز کفتا دبر عذاب کفر معنی است تا بیفزاییم و برا زعذاب
حاکم تا صیح انقطاع نبود کما یقال مد الله فی عمرک ای یتبع کل یوم بوقا بحیث لا ینقطع و نرثه ما یقول
ویأتینا فردا بعنی میراث کیریم از وی مال و فرزند وی بقیامت بما ید بجزاء وما یکا نه یعنی میرانیم و برا
و ملک و تصرف و ولایت وی زایل کنیم از مال و فرزند وی بقیامت بیاید ما مکر وینا ورز ندمی با وی کیر
نبهد وا یزد که باز مستانیم و قیل و نرثه ما کان بسمه فی الجنة ان لو اسلم و نور ثه مومنا آخر
وا بج می کوید بسمه در بهشت کلن چون کروید محروم ماند و موضعی دیکر را دهیم قوله عز وجل واتخذوا
من دون الله آلهة ليكونوا لهم عزا كلا سيكفرون بعبادتهم ويكونون عليهم ضدا و بگرفتند
این کافران بکرفتند بتان را بخدائی بجز از الله تا ایشان را عزی بود یعنی بقیامت عذاب دفع کنند
و شفاعت کنند و بخداوند شان نزدیک کنند کما قال تعالی خبرا عنهم والذين اتخذوا من دونه اولياء
ما نعبدهم الا ليقربونا الى الله زلفى قوله كلا قال الحسن رضي الله عنه حقا ليس الامر كما توهموا
بعنی صیح یعنی نکنند سیکفرون بعبادتهم ویکونون علیهم ضدا که منکر تبرا کنند این بتان و معبودان
ایشان از ایشان که کافر و دشمن باشند مر ایشان بضدا آن که ضیع دا خبرة انلاکما قال تعالی و یوم
القیامة یکفرون بشرککم و ذلک موضع آخر یوم القیامة یکفر بعضکم ببعض ویلعن بعضکم بعضا
و قوله ضدا ای دعد و لیتبرؤن منهم ای یکفر کل واحد منهم ضد اکنتوله تعالی ثم یخرجکم طفلا

ولم يعقل اطفال را ايي وكار واجد منكم طفلا اوليه تعالى ألم تر أنا أرسلنا الشياطين على
الكافرين تؤزهم أزا فلا تعجل عليهم إنما نعد لهم عدا ديدي يا محمد كه ما مسلط كرديم ارسلنا
يعني سلطنا ست بكماشتيم شياطين را بر كافران و معتزله تفسير اين تسليط تخليه كويند ارسلنا
اي خلينا بين الكفار و الشياطين و نفي كنند قضا و تقدير را كه ايشان قضا التقدير را منكر اند وجواب
ارسلنا سلطنا كويند يعني قهر و جبر و كافر را مجبور كويند تخته ان تسليط ومذهب اهل السنت
جماعت كه قضا و تقدير در تسليط و نفي كني قهر و جبر را دارا اختيار ثابت كني نزد را معني اين
التسليط ان بر كماشتيم شياطين را بر كافران تا ايشان كم كردانند از راه حق بوسوسه و تزيين
باختيار ايشان تؤزهم أزا اي تزعجهم ازعاجا وتحثهم الي المعاصي تا برانگيزانند و حريص كنند
كافران را بر كفر فلا تعجل عليهم وهذا تطييب لقلب النبي صلي الله عليه وسلم شتاب مكن اي محمد بهلاك
ايشان إنما نعد لهم عدا اي الانفاس بر شمريم عددهاي ايشان را في معني حتي انفاس تا هر زمان را وكفت
واجل ايشان در رسيد نيست روز بر ايشان تا هلاك شوند يعني هر چه را كه بعد مقبل اي مراد از وكي
قليل بود كما قال تعالي اياما معدودات اي قليلة قوله عز وجل يوم نحشر المتقين الى الرحمن وفدا
ونسوق المجرمين الى جهنم وردا اينجا بنويدا كرد كه بيني حشر مومنانرا تا به بهشت و ازكافرانرا
تا دوزخ الى جهنم دا بدو اما دكي كنيد ان روز را كه متقيانرا حشر كنند و بهشت برند
بر مركبان وفدا اي ركبانا هكذا قال ابن عباس رضي الله عنهما وفدا ايمان را كه و قوله
الى الرحمن الى جنان الرحمن نزلهم ونسوق المجرمين الى جهنم وردا قال ابن عباس رضي
الله عنهما وردا اي عطاشا وقال القتيبي رحمه الله عليه وردا جماعة بردون الماء دبرانيم
بياده كافرانرا بدوزخ تشنه و تسليه قوله تعالي وسيق الذين اتقوا ربهم الى الجنة يعني مردانند
مركبان نه بر ابهمت لا يملكون الشفاعة إلا من اتخذ عند الرحمن عهدا في الدنيا ويحتمل ان
يكون معناه لا يملكون الشفعاء أي لا يملك الشفعاء الشفاعة إلا لمن كان له عهد عند الله إلا انها
شفاعت كسي را كنند كه وي مومن باشد و شفاعت كسي را كه اهليت دارد مطيع بوده باشد
كافران را نه يعني بتان را وقالوا اتخذ الرحمن ولدا لقد جئتم شيئا إدا پيدا كرد كي اينان را
عمل نيست و مقالت انان بيان كرد ان خداوند تعالى را فرزند كرفتن وصف كرد از لقد جئتم
شيئا إدا بودستي كه اورديد شما چيزي نزرك و عمل منكر وقال القتيبي رحمه الله عليه الإد العظيم
باز نمود كه از كفتن ديباكه تكاد السموات يتفطرن منه وتنشق الأرض وتخر الجبال هدا
أن دعوا للرحمن ولدا وما ينبغي للرحمن أن يتخذ ولدا خواستكه اسمانها بشكافد از كفتن او

شان ونزد

شان ونزديك بود كي زمين بر دريده وتخر الجبال هدا اي ونزديك بود كي بيفتند كوهها افتادن
سخت از اصل كنده شدني يعني بالا بالا شدني هدا اي سقوطا أن دعوا للرحمن ولدا اي بأن دعوا او لأن
د رحمن را فرزند كفتن وصف كردند وما ينبغي للرحمن أن يتخذ ولدا ولو اوسزاوار نيست خدايرا كي خود را
فرزندي كيرد كه فرزند را مانندكي بايد تو خلاف جنس خود را فرزند كيرد كي مانند خداي هيچ نيست كه
شي إن كل من في السموات والأرض إلا آتي الرحمن عبدا لقد أحصاهم وعدهم عدا نيست
هر كه هست در صفت آسمان و زمين كه نه آينده است بقيامت بخداي رحمن را اقرار دهندكي اي بقيامت همه
خاضع اند نبي وولي مومن وكافر مطيع وعاصي جن و شياطين وكل أتوه داخرين واستدلوا
بين الفقها ان نفي الابن وقع مع اثبات العبودية كما نفاه الله تعالى لقد احصيهم اي علمهم ودخلوا تحت
علمه وقدرته بدرستي كه دانسته است همه اعداد ايشان و كيفيت ايشان وكلهم آتيه يوم القيامة فردا
وهمه بيايند بجزا و شمار وي روز قيامت تنها و يكانه بي سپاه وحشم وبي قرابت وحشم شان ناصر بي معيني
كما قال تعالى يوم لا ينفع مال ولا بنون إن الذين آمنوا وعملوا الصالحات سيجعل لهم الرحمن ودا
باز وعده كرد مومنانرا صالح بكفت انانكه ايمان اوردند و با ايمان عمل صالح اوردند بزودي بود كي
كرامت كنند شان خداوند دوستي خود وقال ابن عباس رضي الله عنهما معناه يحبهم ويحببهم بدوستي كرد
شان دبود اخلق دوست كردانند شان فإنما يسرناه بلسانك لتبشر به المتقين وتنذر به قوما لدا
اين ايات فرستادت بر مصطفي صلى الله عليه وسلم كه يا دوستي ولد اسحق تا كه اسان كردانيديم اين قرآن را
اي سهلناه وانزلناه بلغتك لتبشر به المتقين تا بشارت دهي متقيانرا ابراران را امشها بجاها وعله
كردان ام در دنيا و اخرت متقيانرا وتنذر به قوما لدا تا بيم كني بدين قرآن قريش را اين كروه سخت
خصومت كه لدا اي الذي جمع الالد وهو شديد الخصومة كما قال وهو الد الخصام وقال تعالى بل هم قوم
خصمون وقال النبي صلى الله عليه وسلم ابغض الرجال الى الله تعالى الالد الخصم كه خصومت كرست
اطلاع من خصومت كرست در امان خوشوند و اخلقي تعالى خصمان كفتت فقالت خصمان اختصموا
في ربهم يعني مومن خصومت كننده است در رضاء خداي تعالى وكافر خصومت كننده است در سخط
خداي تعالى وكم أهلكنا قبلهم من قرن هل تحس منهم من أحد أو تسمع لهم ركزا انذار است كفت
يا محمد اي بسا كه هلاك كرديم بيش از اينان جالي ياسغا ميران جز قوم نوح وعاد وثمود وقوم لوط
وغيرهم مصر بودند بر كفر ما هلاك كرديم ان قول هل تحس منهم من احد يعني اي كسي احسسته
جلانا الي رأيته واحسسته كذلك وقيل هل تعلم منهم من احد فتح ... او تسمع

ابو جعفر

نهمر كؤ را يا مي شنوي از ايشان مرفا كي الركز الصوت الخفي والحركة الخفيفة يعني اي ببينا قومها
كي بتوتز وهاك وعد ديتر از ايشان بود ند مخالف كتاب من هلاك كردم شان كي از ايشان ترعين مانند
ونه اثر عاقبت ايشان يز هل الكسب امايز الدنيا واما العذاب في الاخرة وان تطييب المصطفي صلي
الله عليه وسلم ويارانش ديك رضي الله عنهم اجمعين ۵ سورة طه مكية وهي ماية وخمس وثلثون اية
والف وثلثماية واحدي واربعون كلمة وخمسة الاف وماياتان واثنتان واربعون حرفا وعن ابي
ابن كعب رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال من قرا سورة طه اعطي يوم القيامة ثواب
المهاجرين والانصار ونظم السورتين ان كل واحد منهما بيان قصص الانبياء صلوات الله عليهم
وبيان معجزة نبينا صلى الله عليه وسلم وبيان حقيقته بالاخبار عن قصص الاولين واحوالهم موافقا
لكتبهم ومثله لا يكون من رجل امي لا يقرا الكتب ولا يكتب الا بالوحي من الله تعالى ۵
بسم الله الرحمن الرحيم قوله جل جلاله وعم نواله طه ما انزلنا عليك القران لتشقي
تذكرنا ان هذه السورة سبب اسلام عمر ابن خطاب رضي الله عنه وقد ذكرنا اختلاف المفسرين
في هجات القران وقال الكلبي رحمه الله وهو قول ابن عباس وسعيد بن جبير رضي الله عنهم قال
معني طه يا رجل وهو لغة عكة يا مرد يعني از انجا بانك كني يا رجل جواب نرهد تا نكوي طه
خداوند عز وجل مصطفي صلى الله عليه وسلم را بستود بنام مردي بدان كي خرم مردي بكزارد و
بكمال قوت بود ... ومحل الاذان نعم ... چون طه
بنصب خواننده يعني اي ان بود اي طا الارض بقدميك ... طه
كما يقال ... مصطفي صلى الله عليه وسلم
نماز شب كردي تا بيستاد ... رضي الله عنه كويد نماز كردي بر يكي
پاي ... ضعيف شد دشمنان بوي زبان ... كرد ند
كفتند شقي الرجل في الدنيا والاخرة اي ... التعب
كما قال في قصة ادم صلوات الله عليه ... لتشقي تا نزل الله تعالى طه اي قدم
الصدر ... خود وقوله عز وجل ما انزلنا عليك القران لتشقي ما ابن
قران ... الا تذكرة لمن يخشي ... لكن انزلناه تذكرة لمن
يخشي لكن ... تنزيلا ممن خلق الارض
والسموات العلي ... جبريل

رابقران

را بقران فرستادي بار وصف كرد خود كفتن من افريدكار زمين واسمانها بلندم اي منم فرستنده
قران ونكاه دارنده وي انا نحن نزلنا الذكر وانا له لحافظون ومنم خالق اسمان وزمين
ونكاه دارنده وي ان الله يمسك السموات والارض ان تزولا قوله عز وجل الرحمن علي
العرش استوي قال المحققون من اهل التفسير رضي الله عنهم يؤمن بمحمل هذا التنزيل ونكل تفسيره
الى الله تعالى ونشهد انه غير مجلود ... الرحمن علي خلق العرش استوي اي لم يخلق خلقا
مثل العرش العظيم ... مخلوقات اثر كند ...
عرش تا اسمان ... زمين ... كرده ...
كه ... عرش ... قوله عز وجل
له ما في السموات وما في الارض وما بينهما وما تحت الثري ويراست ... اسمان وزمين
... عجايب ... وراست ... نا است ...
... تحت الثري ... هستي چيزي تحت الثري
... عالم مخلوقست ... قوله عز وجل
وان تجهر بالقول فانه يعلم السر واخفي الله لا اله الا هو له الاسماء الحسني جل ... وصف
كرد خود را ... بقدرت ... صفت كرد خود را ... بالكليل
... والخفي ... ايند
... يعني ... داند ... جكونه
... بالقول ... تجهر بالدعا ... فانه يعلم ... بالقول
... الله لا اله الا هو ... اسماء
الحسني ... واسمائي حسني ...
وصفتست علي ما ذكرنا وهل اتيك حديث موسي اذ راي نارا فقال لاهله امكثوا اني انست نارا
لعلي اتيكم منها بقبس او اجد علي النار هدي حق مصطفي صلى الله عليه وسلم ...
... خداي ... رسول ... بستود ... قصه موسي صلوات الله
... موسي ... كفتند ... صبر ...
... [illegible] ...
... موسي ... اي ... موسي ... از
... صلوات الله عليه ... مصر ... حق ...

ونام اهل وی صفورا بود دختر شعیب صلوات الله علیه موسی صلوات الله علیه بنا البلیة کاد
الشب جاذ که مرا ره داد کرفت و شبی تاریک بود و ابری غلیظ برامد و تاریک تر شد و ما سخت تر شد
و موسی صلوات الله علیه راه کم کرد رعد و بانک کرد و برق درخشیدن کرفت و بانک کوکت [illegible]
[illegible] و رعبدان کرفتند صفورا رضی الله عنها را الیدن کرفت موسی صلوات الله علیه هر چند سنگ
بر آهن زد آتش بیرون نشد و مع الشب بجست موسی صلوات الله علیه از سنگ دلها آهن زمین زد
بخماخ باوی بسنج امد که فنای موسی خشم مرا از ناحیت [illegible] اهن الدخان [illegible] آتش
بیرون آمد موسی صلوات الله علیه بجنبانید و کفت [illegible] نور [illegible]
مسی در زمان نکاه کرد آتش [illegible] اهل امکثوا صفورا رضی الله عنها [illegible] جمع کفت
تعظیم را جنانک عادت عرب است و تعالی [illegible] فرزند بود موسی صلوات الله
علیه را از صفورا رضی الله عنها و ابود تا بذکر جمع کفت [illegible] آنست نارا ای ابصرت نارا
لعلی آتیکم منها بقبس ای لکی اتیکم تا بیارم بشما نیم سوخته و القبس القطعة من النار علی طرف العود
و بسوزد [illegible] قبس کفت لعلکم تصطلون تا شما بتفسید یعنی کرم شوید [illegible]
[illegible] آنست [illegible] او اجد علی النار هدی [illegible] دلیل [illegible] راه کم کرده بودید
تا چون کوید [illegible] آتش [illegible] قوله تعالی فلما اتاها نودی یا موسی انی انا ربک فاخلع
نعلیک انک بالواد المقدس طوی چون بیامد موسی [illegible] آتش [illegible] درختی دید سبز آتش در وی افتاده
[illegible] آتش [illegible] سوخته [illegible] شعاع [illegible] هر چند [illegible] سبز تر شد
موسی صلوات الله علیه [illegible] کفت [illegible] آتش [illegible] افتاد [illegible] موسی
صلوات الله علیه دست [illegible] برفت [illegible] آتش [illegible] موسی صلوات الله علیه
[illegible] آتش [illegible] موسی صلوات الله علیه [illegible] موسی صلوات الله علیه [illegible] شد
[illegible] درخت [illegible] کفت [illegible]
امد خدای تعالی [illegible] عالم [illegible] خلق [illegible] کرامت کرد
انکاه خدای تعالی [illegible] موسی صلوات الله علیه [illegible] نکاه کرد
کسی [illegible] خدای تعالی
[illegible] موسی صلوات الله علیه [illegible]
از خدای عز و جل [illegible] موسی صلوات الله علیه
[illegible] از خدای عز و جل [illegible] انبیا را معجزه باید [illegible] دیکران

رکوئم

[illegible] بود او درخت را ناسوختن و بیش بر شدن درخت و سبز [illegible]
[illegible] و کفتش [illegible] مصطفی صلی الله علیه و سلم کردی پیش از امد وحی
کل حجر و مدر یقول السلام علیک یا محمد و کذلک کان لکل نبی دلیل علی صحة نبوته حتی عرف به نبوته
فاخلع نعلیک او [illegible] خطاب کرد یا موسی نعلین [illegible] بیرون کن قال ابن عباس رضی الله عنهما
ان نعلین از پوست خر نا پیراسته بود [illegible] وقت خطاب حق موسی صلوات الله علیه
[illegible] جیزی بود [illegible] حکم طهارت دارد و قیل تنبیه کرد [illegible] بیرون کردن
نعلین کفت انک بالواد المقدس طوی کفت تو بوادی پاک کرده [illegible] نام وی طوی و قیل
مصدر طوی الوادی طوی اذا قطع ای طوبته طوی اذا قطعته نعلین بیرون کن تا تواضع
تو باشی [illegible] تا برکات [illegible] بقعه مبارک بقدم تو رسد و از نجاست [illegible] بزرکان پای
برهنه رفتن [illegible] بقعها مبارک وانا اخترتک فاستمع لما یوحی و من برکزیدمت بیغامبری و انزل
[illegible] بیغامبری [illegible] وحی کنم [illegible] انی انا الله لا اله
الا انا فاعبدنی و اقم الصلوة لذکری ان الساعة آتیة اکاد اخفیها لتجزی کل نفس بما تسعی
اول جیزی [illegible] توحید وحی کرد کفت منم منم الله نیست [illegible] جز من خدای تعالی فاعبدنی
[illegible] معظم ترست
[illegible] نماز [illegible] کفت واقم الصلوة لذکری ای [illegible] بالذکر [illegible]
الذکر کفت [illegible] نماز [illegible]
مصطفی صلی الله علیه و سلم [illegible] ان الله تعالی ذکر موسی [illegible] القرآن [illegible]
[illegible] ذکره جماعتی [illegible]
[illegible] واقم الصلوة لذکری ای لتصیر ذاکرا لی
نماز [illegible] ذکر [illegible] عبادتی [illegible]
[illegible] ذکر [illegible] عز و جل اذکروا
الله ذکرا کثیرا و سبحوه بکرة و اصیلا [illegible]
[illegible] و اقم الصلوة لذکری [illegible] نماز [illegible]
من [illegible] کلام خود کما قال [illegible] الصلوة [illegible] و قوله
عز و جل ان الساعة آتیة ای اعلم ان الساعة آتیة [illegible] قیامت

ونفخ قیامت صاعقه انجا باید اید وفرزند مازی انجا باید گفت قیامت هر اینه اینده است
کو یعنی بخاطر موسی صلوات الله علیه گذشته است که کی خواهد بودن گفت اکاد اخفیها خواهم
تا بوشیده کنم کی خواسته ام چنین بود دولت قال الشیخ المفسر رحمه الله بعضی روایها اولها اند
تا خود کفت اکاد اخفیها من نفسی فکیف ابدیها غیری خواستم که از خاصکان بوشیده کنم
علم کی قیامت یعنی انبیا خبر از اختیار دهم تقول العرب اخفیت سری علی نفسی ای اخفیته
غایة الاخفاء فهذا اصل هذا الکلام لتجزی کل نفس بما تسعی یعنی اتیته لتجزی هر اینه
اینده است قیامت بخواهد تا جزا داده شود هر تنی را بهر چه کند از خیر و شر در ام بدو
جیز دارد توحید و نماز و در حز العموم یاد کرد بما تسعی ای بهر چه بکند ثواب و جزا دهم
فلا یصدنک عنها من لا یؤمن بها واتبع هویه فتردی انگاه تاکید ایمان بقیامت
الکرد یا موسی تا باز نکرداند ترا ایمان بقیامت انک نگرویده است بقیامت تا دی فرجن ندارد و
سوخته است و هوا را متابعت کرده است تا هلاک شده است یعنی بقیامت کسی نگرود تا
هوا نفس را متابع بود و از هلاک شدگان بود قوله تعالی وما تلک بیمینک یا موسی
قال هی عصای اتوکؤا علیها واهش بها علی غنمی ولی فیها مارب اخری خداوند تعالی
بموسی صلوات الله علیه وحی کرده بود فاستمع لما یوحی ما گفتیم و گوش داشتن بروی فرض
بود بحکم این ایت و مقام مقام جلال و هیبت بود وی را باو سخن گفتن نبود خدای
تعالی خواست تا او برا ابسط اورد گفتن چیست ان بدست راست تو یا موسی و وی خود را
دانا بود بلانکه این سوال سوال لطف و قربت و انبساطست تا ابتناخ کند موسی صلوات
الله علیه را در ان مقام هیبت بر سبیل نخ موسی صلوات الله علیه بوی دانا بود
تا در حول متحیر نگردد جنانکه سلطان با هیبت خواهند که کسی را بخود نزدیک کنند از وی
سخن اسان بحول دیگر با ابتناخ کرده کذلک هیهنا بر سبیل لطف و رافت و رفق وی را
واقع امر لسماع را و دیگر را امتنانه را خواست که یا موسی صلوات الله علیه ومعه ها خواست
دانستن دیوا در عصا سوال از ان چیزی کرده تا نفع وی را از وی خواست فوت جواب داد موسی
صلوات الله علیه قال هی عصای اتوکؤا علیها واهش بها در دفتی تا گوسفندان نگاه دارم
برپای باشم تا گرانی نرسد چیزی مانده گردم بر وی تکیه کنم و ابوی برگ از درخت فرو ریزانم
والهش خرطک بالعصا ولی فیها مارب اخری والمارب جمع ماربه وهی الحاجة

کفت

کفت مرا در وی حاجات بسیار است و برا هزار حاجت بر امد ازین عصا واکر همه بکفتی سخن
دراز شدی ولذت کلام حق عز وجل با وی بود و خواست تا نیز بشنود سخن جمله کرد
و کفت بعادت تا همه معانی تحت وی در امد وانجا ان همه حاجتها او در ایند خاص کرد اتوکؤا
علیها واهش بها علی غنمی از انکه نفع کلی بنگاه داشت گوسفندان باز کردد و نفع دیگر
بنفعها گوسفندان باز کردد واین تنبیه است خلق را بنگاه داشت حق خلق و نیکو داشت
ایشان قال القها فاذا هی حیة تسعی خداوند عز وجل گفتش بیفکن این عصا را یا موسی یا موسی فالقاها
بیفکند همیدون عصا ماری گشت روان شتابان روی بموسی صلوات الله علیه نهاد
موسی صلوات الله علیه بترسید و بکریخت ازاو قال خذها ولا تخف سنعیدها سیرتها
الاولی امر کردش گفت بگیرش و مترس زود بود تا باز بریمش بحال اول موسی صلوات الله علیه
دست دراز کرد و بگرفت دیگر بار عصا شد و حکمت انکه مار شد شیری کرد کی نکفت جه بیش
فرعون مار خواست شدن انجا مار نمودش تا انجا به بیند نترسد و باز اهلاک موسی صلوات الله علیه
واضمم یدک الی جناحک باز نو دست راست بر جیب تو یعنی را ید گفت دیگر را جناح
بانکه او سبیل ومعنی هر دو یکی است ای دست راست زیر دست دیگر در ار تخرج بیضاء من غیر
سوء ایة اخری تا بیرون اری سپید و روشن تا بنا کال نه برص ونه کژدهی ایتی است دیگر
با عصا و این معجزه داده بود موسی صلوات الله علیه را کنا دست بزیر بغل در اوردی باز
بیرون اوردی جهیز اقتاب میتافتی جون باز میدی بحال اول باز رفتی واضمم یدک الی جناحک
تخرج بیضاء من غیر سوء ایة اخری فلذ کرنا تفسیر هذه الایة لنریک من ایاتنا الکبری
یعنی لنریک من ایاتنا الکبری دست بر نور دست دیگر در ادیم تا بنماییم ترا معجزه از ایات
بزرگ تر تا باز امردش برفتن سوی فرعون بدعوت اذهب الی فرعون انه طغی برو
سوی فرعون که وی از حد کند موسی صلوات الله علیه دانست که این کاری عظیم است مرا
بیش مردی می باید رفتن تا خشک سیاه دی دو باز هزار هزار مرد دست و من خرد از وی
کریختم تا انکه بدم دانست که مرا این کار دیا ید بها بلیه از خالق عز وجل حاجتها دیا ید بها خواست
قال رب اشرح لی صدری ویسر لی امری واحلل عقدة من لسانی یفقهوا قولی واجعل لی
وزیرا من اهلی هارون اخی اشدد به ازری واشرکه فی امری کی نسبحک کثیرا ونذکرک
کثیرا انک کنت بنا بصیرا
کفت این کاری بزرگ است و امانتی عظیم نتوانم گزاردن بی اعانت

می کنف یارب بکشای دل مرا تا بمقابله جفاء وی صبر توانم کرد زیرا موسی صلوات الله
علیه از خود تنگدلی دانست کما قال تعالی عنه ویضیق صدری ولا ینطلق لسانی ویسر لی امری که
واین کار دشوار بر من آسان گردان واحلل عقدة من لسانی یفقهوا قولی یعنی بگشای
بعضی از بستگی زبان من باره بلاد و باله بردار تا مانند مرا سخن کردم کردانند تا طبع
آدمی است که از محنت بر هلاک شکر فراموش کند ذکر عقدة منکرة در موضع اثبات بعض اول
البعض من الجملة باز تفسیر کرد چندانکه فهم کنند گفتار مرا واجعل لی وزیرا من اهلی هارون
اخی هارون را برادر مرا از اهل من وزیر من کردان مرد از اهل بیت خود بود اعتماد
بیفتند بروی اشدد به ازری الظهر بنیرو کن بوی پشت مرا واشرکه فی امری انباز ده وی را
با من در پیغامبری ای پروردگار من کردان خدای تعالی خود حکم کرده بود که وی را نبوت دهد
لکن بدل موسی صلوات الله علیه افکند تا بدعا بخواست و بلاد تا زیادت شرف بود
و بزرگی موسی صلوات الله علیه را تا حریص تو باشد بر کار در زمانها کی نسبحک کثیرا
ونذکرک کثیرا تا ما تنزا تسبیح بسیار کوییم و ترا بسیار یاد کنیم یعنی از عیب پاک کوییم و ثناء
نیکو کوییم و قیل معناه لکی نصلی لک کثیرا ونذکرک فی الصلوة کثیرا کما امرتنا
واقم الصلوة لذکری قوله انک کنت بنا بصیرا تو خدای دانا و بینایی بما یعنی
الی صلاح من و بدان من در اجابت این دعا است اجابت کن دعا را بدین سخن کرد تا بود
بود از تحکم که در بروی قال قد اوتیت سؤلک یا موسی حالی گفت یا موسی اجابت کرده
خدای و داده شدی هر چه بخواستی یعنی هر چه بخواستی ترا مت دل فراخ کردانیدم و کار
امر بر تو آسان کردانیدم بستگی از زبان تو بر داشتم هارون را وزیر تو کردانیدم بشنت
تو بوی قوی کایم وی را در پیغامبری با تو انباز کردم وی بمصرست بوی وحی کردم انک میبر تو
نامی اید ولقد مننا علیک مرة اخری بدرستی که ما منت نهادیم بر تو باری دیگر یعنی از
ما انعام کشته است بر تو منتها دیگر بحق تو که انعام بالله ان نعمتها وعده تسبیح و ذکر بعوده است
واین دلیلست که خداوند عزوجل نیکویی کند با بنده و از بنده نیکویی سابق نه و نیز نیکویی
کند بمقابله فعل بنده واما عقوبت نکند جز بفعل بنده دانست معنی قول اجل النبی تعالی
سبقت رحمتی غضبی ای موسی از من نیکویی می خواهی بمقابله وعده تا می کفتی که نسبحک
کثیرا ونذکرک کثیرا من خود نیکویی کرده ام با تو واز تو بمقابله آن هیچ ذکر تسبیح نه باز
تفسیر

تفسیر کردان نیکویی را اذ اوحینا الی امک ما یوحی ان اقذفیه فی التابوت فاقذفیه
فی الیم فلیلقه الیم بالساحل یأخذه عدو لی وعدو له والقیت علیک محبة
منی ولتصنع علی عینی اذ تمشی اختک فتقول هل ادلکم علی من یکفله فرجعناک
الی امک کی تقر عینها ولا تحزن وقتلت نفسا فنجیناک من الغم وفتناک
فتونا قوله عزوجل اذ اوحینا الی امک ما یوحی آن زوقت که فرعون بکشت پسران را الهام دادیم
مادر ترا با الهام مادر آن کردکی انبیا نوحی کنند ان اقذفیه فی التابوت فاقذفیه فی الیم
الهام دادیمش که بنهد مادر موسی را در تابوت و باز بنهد از تابوت را بدریا مراد از قذف
زود بجر فرمان بردار است نه حقیقت انداختن ویم در یا نیل است بدان دلیل که گفت
باید ذکر فاغرقناهم فی الیم وغرق در دریا نیل بود نه در دریا مصر فلیلقه الیم بالساحل
تا بیندازد در یا وی را بکرانه لیکن بر سبیل امر خبر دهی تا کید را کقوله تعالی اتبعوا سبیلنا
ولنحمل خطایاکم یعنی فانا نحمل خطایاکم یأخذه عدو لی وعدو له تا بکیرد وی دشمن
من و دشمن وی یعنی فرعون دشمن منست که با من منازعت میکند و دشمن و بیست
که قصد کشتن وی میدارد والعدو اسم یقع علی الواحل والجمع قال الله تعالی فانهم عدو لی
دیگر منت آنکه در یا بر هابنیارست در یا تابوت را بکرانه انداخت انجاکی آب بکوشک و باغ
وحوض فرعون در آمدی تابوت را آب انجا آورد فرعون لعین و آسیه رضی الله عنها
بر آب حوض نشسته بودند آسیه هنوز ایمان نیاورده بود تابوت را بدیدند بگرفتند و بدیگر
روایت خادمان بگرفتند و بپیش فرعون لعین آوردند سر تابوت بگشادند بدیدند خداوند
تعالی دوستی موسی صلوات الله علیه در دل آن زافکند تا آسیه گفت قرة عین لی ولک
لا تقتلوه عسی ان ینفعنا روشنایی چشم منست وان تو مکشش بود که ما را روزی منفعت
کند یا ما را فرزند نیست ما وی را بفرزندی کیریم وهم لا یشعرون وکس نداند که این چه کار است
والقیت علیک محبة منی وافکندم بر تو دوستی از خود یعنی ترا بدوستی کرفتم و بر دل
خلق دوست کردانیدم ولتصنع علی عینی ای ولتربی فی حفظی و تا بپرورند ترا بر نکاه
داشت و حفظ من اعلم ان الله این ظاهر تفسیر کنند و خداوند عزوجل را چشم والت کویند
تعالی عما یصفون و خدای تعالی را اوصاف هست والت نه واین ذکر عین استعاره
است لطیف در کلام عرب معروف بود که استعارت در سخن بلیغ تر بود از حقیقت

واگرکنتی علی حفظی در دست اهل کی علی عینی کنت استعارت لانه تشبیه الکی جز اهمی خواهد
که در حفظ چیزی مبالغت کند چشم از آن چیز بر ندارد چون نگاه داشت آدمیان چیزها
را بچشم بود بالنسبة تعالی از خود نگاه داشت موسی صلوات الله علیه بعین خبر داد فاصبر
لحکم ربک فانک باعیننا ای فی حفظنا وفی الدعاء عین الله علیک اذا دعوا بالحفظ والحیاطة
وقول النبی صلی الله علیه وسلم قلب المومن بین اصبعین من اصابع الرحمن این استعارت نیست از حفظ
اذ تمشی اختک یعنی منّنا علیک مرة اخری اذ تمشی اختک فتقول هل ادلکم علی من یکفله
آمد خواهر موسی صلوات الله علیهما بر اثر موسی صلوات الله علیه که مادر گفته بود وی را
تا نگاه دارد این تابوت را تا کجا رود واز دور نگاه می داشت تا چون بباغ فرعون لعین
در آمد وی بخانه فرعون لعین آمد یافت ایشان مشغول در طلب دایه تا موسی صلوات الله علیه
شیر دهد زن [illegible] کنت کما قال تعالی وحرمنا علیه المراضع من قبل واصل التحریم المنع باز داشتیم
موسی را از گرفتن پستانها واین حرامی قهر وجبر بود نه حرامی امر ونهی خواهر وی گفت
هل ادلکم علی من یکفله تا راه نمایم شما را بدایه تا شما بستانید که وی تا شیر وی بدهد وپرورش
دارد گفتند ما چنین دایه می جوییم در وقت دایگان بسیار بودند فرعون ملعون پسران بسیار
کشته بود مادران با شیر مانده بودند خواهر موسی صلوات الله علیهما آمد تا بر مادر و خبر داد که
مادر موسی صلوات الله علیهما بیامد موسی صلوات الله علیه شیر وی بگرفت در وی برود دید چنانک
الی امک کی تقر عینها باز دادیم ترا بمادر تو تا روشن شود چشم وی بتو ولا تحزن واندوهگین
نباشد بفراق تو وقتلت نفسا و دیگر بکشتی تنی را بخطا وان قبطی بود فنجیناک من الغم
برهانیدمت از غم قصاص وفتناک فتونا آزمودیم ترا ابتلا ابتلا بلا بعد بلا اول [illegible]
چنانک پسران می کشتند [illegible] ترا بدریا باز افکندن بکنار دشمن باز [illegible] قبطی
وبیم قصاص ونگاه می داشتیم ترا ازین همه از بلاء [illegible]
نگاه می داشتیمت فلبثت سنین فی اهل مدین ثم جئت علی قدر یا موسی ده [illegible]
تا بمدین [illegible] ثم جئت علی قدر یا موسی باز بیامدی [illegible]
[illegible]
[illegible] واصطنعتک لنفسی اذهب انت واخوک بآیاتی ولا تنیا فی ذکری اذهبا الی فرعون
انه طغی [illegible]

قال لنبسی ان ذلک لعمر ان یکون الا من قبله اذهب انت واخوک بآیاتی ای مع آیاتی
برو تو وبرادر تو هارون با آیات ما سوی فرعون ولا تنیا فی ذکری وسست وضعیف مشو
در یاد کرد من [illegible]
وقیل الذکر هو الموعظة التی وعظها الله تعالی [illegible] ولا تنیا فی تبلیغ اذهبا
الی فرعون انه طغی بروید هر دو سوی فرعون که او [illegible]
دعوی خدایی می کند فقولا له قولا لینا لعله یتذکر او یخشی بگویید هر دو [illegible]
نرم یعنی با وی قول لین گویید قال الضحاک رحمه الله معناه [illegible]
[illegible]
[illegible] قال الضحاک
[illegible]
رحمه الله [illegible]
رحمه الله گوید معنی قول لین [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] لقد علمت ما انزل هؤلاء الا
رب السموات [illegible] وقال ابن عباس رضی الله عنهما
[illegible]
[illegible] موسی
صلوات الله [illegible] علیه
ان [illegible] بود
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

روا نبود و نه تحقیق راست که نه پند گرفت و نه بترسید پس این لعل بمعنی ترجیه است
ای بخوانید وی را به پندی با امید آنکه پند گیرد و بترسد و یک معنی آن است که رسولان بخلق تعنیف
حلوا است پس کاری از خدای تعالی مران کسی را بود که در کاری امید دارد و در آن کار نا امید
نوازان بود تا در وی امید ندارند قالا ربنا اننا نخاف ان یفرط علینا او ان یطغی
فقد اخبر الله تعالی عن الاثنین و هرون لم یکن حاضرا و الجواب قلنا ان هارون صلوات
الله علیه کان یخاف کما کان یخاف موسی صلوات الله علیه فصح الاخبار عن موسی صلوات الله
الله علیه کما یخبر عنهما و هذا کقوله تعالی یقولون لئن رجعنا الی المدینة و حکی ان القایل
کان عبد الله بن ابی الملعون وحده لکن لما کان غیره راضیا بقوله اخبر عنه کما یخبر عنه
و عنهم معا و حکی ان فی مصحف عبد الله بن مسعود رضی الله و حفصه رضی الله عنهما قال ربنا
فاجاب الله تعالی انتخافا قوله ان یفرط علینا او ان یطغی قال القتبی رحمه الله ای یعجل
کما قال النبی صلی الله علیه و سلم انا فرطکم علی الحوض ای سابقکم کفتند ای خداوند ما بترسیم
از فرعون تا فرمنی کند بر ما و از حد برون قال لا تخافا اننی معکما اسمع و اری خداوند
عز و جل کفت مترسید از وی من حافظ و ناصر شما ام هرچه بکوید میشنوم و هرچه بکند می بینم
اننی معکما اسمع و اری جمله عبارت از نگاه داشت و یحتمل ان یکون قوله اسمع و اری جوابا
لقولهما اننا نخاف ان یفرط علینا او ان یطغی فاتیاه فقولا انا رسولا ربک فارسل
معنا بنی اسرائیل و لا تعذبهم قد جئناک بآیة من ربک و السلام علی من اتبع الهدی
ما بید بفرعون پس بگوئید ما دو رسولیم از خداوند تو فارسل معنا بنی اسرائیل فرزندان
یعقوب را ای اطلقهم یقال ارسلت الصید اذا اطلقته و لا تعذبهم قد جئناک بآیة من ربک
عذاب مکن شان ببندگی و سخریت و فرمودن کارها دشوار و بدرستی که بیان و حجت آورده ایم
بتو از خداوند تو بر صحت رسالت خود و السلام علی من اتبع الهدی ای لمن اتبع الهدی سلامت
و امنی او راست که متابعت کند هدی را و قیل حرف اللام و علی ههنا بمعنی واحد نظیره اولئک
لهم اللعنة ای علیهم اللعنة کلاهما بمعنی و لعلة و قال عز و جل و ان اساتم فلها ای فعلیها
قوله عز و جل انا قد اوحی الینا ان العذاب علی من کذب و تولی ما رسولانیم
بدرستی که وحی کرده شده است بما که عذاب مطلق بر آن ولعب سود که دروغ زن دارد انبیا را
و آیات وی را و روی بگرداند از هدی و طاعت خداوند و توحید قال فمن ربکما یا موسی اضمار است
اینجا معنی آنست که اهل موسی صلوات الله علیه و فرعون لعین کفت انا رسولا ربک فرعون

لعین

لعین چون نام رب شنید از موسی صلوات الله علیه فمن ربکما یا موسی کفت رب
شما ای موسی و خطاب جز موسی صلوات الله علیه را کرد چه سخن از موسی صلوات الله
علیه شنید با غار و هارون صلوات الله علیه را ترجمان دید دانست که مر وی است موسی
صلوات الله علیه جواب داد که ربنا الذی اعطی کل شیء خلقه ثم هدی ای اعطی
کل شیء من الحیوان نظیره مثل خلقه و صورته ثم هدیه الی صحبته و خلقه لبقاء العالم
خبر داد موسی صلوات الله علیه از دلیل وحدانیت خداوند عز و جل بر صفتی که فرعون لعین از آن
وصف عاجز بود که هر کس بدان معنی بود کفت رب ما آن خدای است که بیافرید هر جانوری را
جفت وی مانند وی در صورت یعنی تمکین کرد هر نوعی را جفت وی و راه نمود هر نوعی بجفت خود
و دانا کرد وی را بخلوت و صحبت وی تا نسل پیوسته بسبب بقاء عالم را کی این تو نکردی تا فرعونی
کس را برین دعوی نیست و هر جزی بخودی خود نکشته است که شد تا خداوند ما کرده است
یقال اعطاه الاملکه و سلا اعطی بمعنی رزق ای رب ما آن خداوند است که روزی داد
هر جانوری را کی از قبله است و راه نموده است وی را بروزی خود مرغ را که کوشت
و دانه پیش نهی دانه بخورد و کوشت بماند و عکسه پیش کربه کوشت و دانه نهی
کوشت بخورد و دانه بماند و این نه تو آموزانیدی وی را و نه خلق را روزی و بی
دای همه روزی خود می دانا کرد و از وصف خدای تعالی خبر داد که خدای تعالی را
بصفات وی باید شناختن قال فما بال القرون الاولی ای فما حالهم و قصتهم
موسی صلوات الله علیه حجتی کفت فرعون لعین ملزم شد خواست که این سخن را قطع
کند و ذکر خدای تعالی بر کرداند موسی صلوات الله علیه را کفت حال قصه پیشینیان چیست قصه
رستم و اسفندیار و غیر هم مرد باطل لغوی و ضایع کوبی و بهانه جوی موسی صلوات الله علیه
جوابی داد که مر هم از وصف وحدانیت خدای تعالی قال علمها عند ربی فی کتاب لا یضل
ربی و لا ینسی کفت علم ایشان بنزد رب من است نوشته در لوح نه از بیم سهو را یا خطا بیفتد
و برا و نه نسیان این و مانند این بر خدای تعالی روا نبود لا یضل ربی و لا ینسی ای لا یخطی
ربی خطا و نسیان از وصف خداوند ما نیست الا انکه ایشان ضلال خبر دای تا هر تا خطایی کند
بقصد یا بی قصد و کی از طریق حق و صواب کم شده است و قیل چون موسی صلوات
الله علیه کفت ان العذاب علی من کذب و تولی فتولی فرعون و کفت فما بال القرون

اولی عبد واخبر ربک وکذبوا بآیاته وتولوا عن طاعته ولم یعذب کلهم فی الدنیا قال
موسی صلوات الله علیه علمها عند ربی فی کتاب قد اثبت فیه ما نقضی من تعجیل العذاب
للبعض وتاخیر من یعلم انه یخرج من صلبه من یومن فی جملة **الذی جعل لکم الارض**
مهدا وسلک لکم فیها سبلا وانزل من السماء ماء فاخرج به ازواجا
من نبات شتی الله آن خدای است که زمین را بیافرید و بساط و قرارگاه شما کردانید
وسلک لکم فیها سبلا وحقیقة السلک ادخال الشیء فی الشیء کقوله تعالی کذلک نسلکه
فی قلوب المجرمین یعنی بیافرید و شکافت و برید شما را راهها در زمین تا کرد عالم بیا زرکانی
وقوله عیش خود می روید وانزل من السماء ماء و فرستاد از آسمان آبی یعنی باران فاخرجنا
به ازواجا من نبات شتی تمام شد سخن موسی صلوات الله علیه تا اینجا وانزل من السماء ماء
واز خداوند تعالی خبر داد از خود فاخرجنا به ازواجا من نبات شتی یعنی بالماء ایضاح کرد
و تفسیر کرد قول موسی صلوات الله علیه را دلیل بر این قوله عقیبه **کلوا وارعوا انعامکم**
ان فی ذلک لآیات لاولی النهی وانزل من التفات الخداوند تعالی جاء او دیگر روا بود که قول
فاخرجنا اخبار از موسی صلوات الله علیه بود یعنی بیرون آوردیم ما بیرون آوردیم ما بکشاورزی
خود میوها الوان فاخرجنا نسبت حلال بعا لکنت افرایتم ما تحرثون نحعلهم الوارثین
کذا هذا بیرون آوردیم بدین باران کونها مختلف در لون و در نکو و بوی و طعم کلوا وارعوا
انعامکم از این خاک آب هم غذا شما و هم غذا ستوران شما تا قوله عیش شما بود و آن
ستوران شما کما قال تعالی متاعا لکم ولانعامکم بخورید و بچرانید چهارپایان شما را ان
فی ذلک لآیات لاولی النهی اندرین چه یاد کردیم نشانهاست خردمندان را بر وحدانیت
منها خلقناکم وفیها نعیدکم ومنها نخرجکم تارة اخری باز خداوند تعالی
خبر داد که از خاک و گل بیافریدیم و روزی خواهند جنانکه جای دیگر گفت از یک آب
هم روزی که فریدیم و هم روزی خواهیم منها خلقناکم للابتلاء وفیها نعیدکم للبلی ومنها نخرجکم
للجزاء از خاک آفریدیم شان ابتلا را تا امر کنیم و باز بیرون آوریمشان باز دیگر از زمین
جزاء اعمال را از خاک آفریدیت تا با اصل خلقت نگری که بر نیا ری حرا طاعت داری هالک
باز دو بیمر تا عمر بیاری نکداری **ولقد اریناه آیاتنا کلها فکذب وابی** باز خبر می دهد
خداوند تعالی که بنمود موسی فرعون را آیتها یعنی معجزها از عصا و ید بیضا الا لم معجزات را

فکذب

فکذب وابی دروغ زن داشت موسی را و سر باز زد از قبول این آیات روا بود کی
عصا و ید بیضا و روا بود که این آیتها تفسیر باد کرده است بدین تذکره ولقد آتینا موسی
تسع آیات بینات قوله عز وجل **قال اجئتنا لتخرجنا من ارضنا بسحرک یا موسی**
فلنأتینک بسحر مثله فاجعل بیننا وبینک موعدا لا نخلفه نحن ولا انت مکانا
سوی فرعون موسی را گفت بسبیل التقریع والتوبیخ میکویی الم نربک فینا ولیدا ولبثت فینا من
عمرک سنین وفعلت فعلتک التی اکنون از بعد این همه امله تا بیرون کنی ما را از زمین
مصر بجادویی خود یعنی امله تا جادوی بر نام معجزه و حقی بر عام رها کنی بالکه کند بتو و توامننا العز
کنند تا بر من خروج کنی ما ترا بدین نما نیم بل معارضه کنیم جادوی ترا بجادویی مانند وی
و جون او در دیم جادویی ترا مانند جادوی تو باطل شود قول تو که این حجت و علامت حقیقت
وهذا دلیل علی ان العلة ما یطرد فی المعلول فان ما لا یطرد فلیس بدلیل فاجعل بیننا وبینک
موعدا لا نخلفه نحن ولا انت فرعون گفت یا موسی پیدا کن وعده کامی میان ما و میان تو که
خلاف نکنیم نه ما و نه تو تا پیدا شود دعوی تو که این آیتها خداوند است یا باطل دعوی من بمعارضه
کردن تو تا بدانند مردمان مکانا سوی ای سوی هذا المکان و سوی یعنی غیر لیستاء ای غیر ذلک المکان
لیسمع فیه من بحضره من الناس وقیل سوی ای وسطا بین القریتین این کو منکر و خاصه من کیست
این کار در جای دیگر و علم کنیم که خلق در وی بکنجد **قال موعدکم یوم الزینة وان**
یحشر الناس ضحی موسی گفت وعده گاه روز آرایش است یعنی روز نو روز تا در این روز خود را
بیارایستند کی آن روز را روز آرایش گفت که کرد آیند مردمان را در وی جاشتگاه و آن بجست تا که بلند
کرد آمدن مردمان را جنانکه حرکسی شان کرد کرد آستی و قد المآیک کما یقال مسجد الجامع ولیس
هو بجامع بل یجتمع الناس فیه **فتولی فرعون فجمع کیده ثم اتی** ای تولی عن موسی برکشت
فرعون از قبول حق و کرد کرد کید خود را یعنی جادوان را ولیکن کرد کرد جادوان از بهر کید را
بود بکید عبارت کرد بس بیاورد روز وعده این جادوان را این جادوان موسی صلوات
الله علیه را اذلیله بعلاقه جون دیدند موسی صلوات الله علیه را بند داد شان و وعید کرد
شان کافر تعالند در کافری بند یا انصاف ندیدند نفع کرد شان **قال لهم موسی**
ویلکم لا تفتروا علی الله کذبا فیسحتکم بعذاب وقد خاب من افتری

شهود

موسی گفت ویل بر شما واین کلمه وعیدیست که عرب گوید در ابتدا سخن کسی را که سزا بود وعید را
گفت ویل بر شما دروغ مگویید بر خدای فیسحتکم بعذاب ای فیستأصلکم ویهلککم من اسحت
اسحاتا وسوا استیصال ای عذاب کند تان عذابی که مستأصل کند تان وقد خاب من افتری
بدرستی که زیان کرد [illegible] و نعیم بهشت اگر که دروغ گفت بر خدای وبروی مصر بود فتنازعوا
امرهم بینهم واسروا النجوی چون وعده وعید از موسی صلوات الله علیه شنیدند در
افکندند امر خود در میان خود یعنی مشورت کردند با یکدیگر واین امر ما بیان یکدیگر افکندند که
آن بود که عصای موسی صلوات الله علیه وید بیضا ندیله بودند از وی جز وعظ نشنیدند بخلاف
سخن ایشان گفتند مردی میبینیم که سلاح وسپاه وآلت لهو ولعب ببیش مردی که حمد
سپاه وی دو بار ده هزار مردست ازدو بیرون نیست یا حق است یا باطل فستغلبه ولئن
کان حقا فسنتبعه که او از خدای عز وجل باز وی بود کسر با وی بر نیاید اگر باطل بود ما غلبه
کنیمش که ما بیشتریم که بروایتی هفتاد هزار بودند وبروایتی دوازده هزار وبروایتی چهار هزار
روا نبود که یکی از ین کار در استادی وحاذقی برما هم بحر بد وحال وی بر ما پوشیده برد واین
گفتند واسروا النجوی واین راز را از داشتند از فرعون واز سفله خویش واز نظارگیان
آنگاه بر آشکارا گفتند این هر دو جادوان قالوا ان هذان لساحران یریدان
ان یخرجاکم من ارضکم بسحرهما ویذهبا بطریقتکم المثلی این هر دو جادو را
هر آیند میخواهند که بیرون کنند شما را از زمین شما بجادوی خود ویذهبا بطریقتکم المثلی
ومیخواهند که ببرند این راه فاضلتر شما را المثلی نعت الطریقة وهو تانیث الامثل کالصغری
تانیث الاصغر والکبری تانیث الاکبر یعنی هذا امثل قوم ما ای افضل فاجمعوا کیدکم ثم
ائتوا صفا وقد افلح الیوم من استعلی این سران جادوان حرص کردند دلیر کردند
مردیگران را بر جادوی گفتند محکم کنید جادویها خود را ومتفق تا شید وعزم کنید دل بر این
کار فاجمعوا کیدکم ای خیلکم ثم ائتوا صفا ای جمیعا وهو نصب علی الحال باز بیایید جمله در حالی
که صف باشید وجمله باشید وقد افلح من استعلی وفلاح کرد یعنی از غم رست و مراد یابید
امروز غلبه کرد یعنی جهد کنید تا غلبه شما کنید تا قربت فرعون یابید قالوا یاموسی
اما ان تلقی واما ان نکون اول من القی یعنی وامر [illegible] الزمان الماضی [illegible] الشرط معنی

المتقبل

المتقبل ان که اول چیزی که بر عاقل واجب شود نظر وتفکرست چون سحره وعظ موسی
صلوات الله علیه شنیدند نظر وتفکر کردند با یکدیگر گفتند ان کان حقا فسنتبعه واز ین
یکی با دیگری موافقت کردند ودر جمله بدانستند که موسی صلوات الله علیه حقا بود با گفتند
بود که حقا بر ما بباید و شرم دار بیم تا حرمتی بر ما بباید گفتند یا موسی اول تو افکنی و تا معارضه
کنیم باول ما افکنیم باز تو معارضه کنی با [illegible] تعالی و با سحر و با [illegible] موسی
صلوات الله علیه تفکر کردند و در دل گرفتند که اگر حق بود ما تبعت کنیم وان را از خلق
راز داشتند از کار [illegible] خود در فرعون را گفتند غلبه کر کر موسی که اگر صولتست
اگر غلبه کنیمش مزد ما چیست ان لنا لاجرا ان کنا نحن الغالبین فرعون دل ایشان را
بلند همت گرد بانیا فرونمایند قربت خود و علو کار دشان کنت انکم اذا لمن المقربین سحره
فرعون بر قوم گفتند فاجمعوا کیدکم هر چه بتوانید بکنید یعنی اگر باطل است جمله آدمیان عاجز
نباشند از کار دیگان وان همان معنی است که گفت فاتوا بسورة من مثله که محال از خود گوید
شما چه سورة بیارید تا وی همچون شما آدمی است سحره با موسی صلوات الله علیه گفتند
اما ان تلقی قال الشیخ الامام الزاهد رحمه الله ذکر فی بعض الکتب [illegible] بود موسی
صلوات الله علیه در دل از خود با موسی صلوات الله علیه گفت یا رب [illegible] میبینم در ایشان فرمان
الله که بعزتی من با موسی که ایشان حرمت تو را داشتند وبرین تعظیم که تو را در دل داشتند بر کردانم
شان با ایمان شان گر لعنت نکنم سحره با منازعت موسی صلوات الله علیه وایمان بفرعون
وسوگند فاجره وقالوا بعزة فرعون وبا جندیز که [illegible] تعظیم وحرمت تا موسی صلوات الله
علیه را داشتند موفق آمدند تا شیر احق قوله عز وجل قال بل القوا فاذا حبالهم
وعصیهم یخیل الیه من سحرهم انها تسعی موسی جواب [illegible] شان داد [illegible] شان
افکنید اول که بدان که این افکندن ایشان مرجادوئی را که باطل بود از انبیا صلوات الله
علیهم روا داشت کفر وگناه روا نبود پس معنی این چیست جواب گوییم نه امر بود بحقیقت
ان امر طلب فعلی بود از ایشان که [illegible] وانجام مراد موسی صلوات الله علیه عین افکندن
نبود بل مراد وی بدان اعلان بطلان سحر ایشان بود و این ایت حجت است بر معتزله
در مسئله ارادت معاصی که ارادت قبیح چون امر وی حکمت بود ان ارادت حکمت بود
فاذا حبالهم وعصیهم المطروحة بیفکندند جادوان جادویها را جو بها میانه که ودل

كه سيماب در روي درج كرده سيماب روي در ربع كرده و ماننده اژدها عظيم كرده بتشش افتاب بر سيماب
بتافت و بلرزها بر داشتند بر مثال جانوركي روان شد يخيل اليه من سحرهم انها تسعى
ميفرد موسى صلوات الله عليه را از آن جادوكي ايشان بكار مي اودي چكونه خلق عظيم
بودي تا خداوند تعالى مي كويد فاوجس في نفسه خيفة موسى اي اضمر خوفا جز موسى
ان بلايد ترس در دل كرفت و اين خوف طبيعي است و خوف از مخلوق بر دو قسمست يكي خوف
طبيعي است تا بنده را بوي عتاب و ملامتست نيست و ان انست كه بنده را بكجا هي نكشند و نضا عي
امر نيمند و اين بر انبيا صلوات الله عليهم روا است چنانچه ابراهيم صلوات الله عليه از مهمانان
بترسيد قوم منكرون قومي ديد نا شناخته مانند ايشان در صورت و قد و هيات از ايشان قومهم
ترسيده بود و اين خوف طبيعي بود و خوف از خلايق غير جهل بيم طبيعي است و ميم غرمي تا طبيع ادمي
الست كسي كه از وي بلند بر بود از وي بترسد و عزمي و عقل كه فرما نستانا از مرخلاي بترسد
اتقوا ادلكم وقال انحا امرو اهل التقوي و اهل المغفرة و ميم بتصديه موسى صلوات الله عليه
گفت قالوا ربنا اننا نخاف و جاي كفت فلا تخاف ان يقتلون و اين همه طبيعي است جز
خوف از بر جهد نكند در عزمي كرداد بجز دي رسلكا در خلاي تعالى عاصي كرداد نبيد ترسيد از خلق
ان يكلموصيده و وصف مناديقا است كما قال سبحانه و تعالى لانتم اشد رهبة في صدورهم
من الله قوله عز و جل قلنا لا تخف انك انت الاعلى اي لاكثر العالي يكا يعاي فلان
لوحل اي وحيد و واحد هذا الي موسى كا بلند تر توي ادظفر و دولت و نصرت تو است
مقابله قول سحره كا كفته بود و قد افلح اليوم من استعلى خداوند عز و جل گفت يا موسى
لا تخف انك انت الاعلى باد كنفتش چه كن و الق ما في يمينك تلقف ما صنعوا
انما صنعوا كيد سحر ولا يفلح الساحر حيث اتى بيفكن يا موسى انچ در
دست داري يعني عصا تا بر كيرد و ببلعد انچه ايشان كرده اند اي فرو خورد و ناچيز كند كرده ايشان
را والتلقف تناول عاير مي الكند و التلقف اخذ الشي بالتلقي انما صنعوا كيد سحر والتلقف
انكه كرده اند حيله و مكر جادويست كما يقال قتل ضرب اي قتل حدث من الضرب
كذا هنا اي كيد حصل من السحر او من الساحر يقرئ كلاهما ولا يفلح الساحر حيث
اتى اي حيث كان فلاح نكند جادو هر كجا كه باشد يعني جادوان ادبير با من مراد
جستند بر نيابيد مراد ايشان هر كجا روند فالقي السحرة سجدا قالوا امنا برب

هرون

هرون و موسى بيفكندند ايشان بسجده قال ابن عباس رضي الله عنهما من سرعة
ما سجدوا كانهم القوا ازو دي كه بسجده رفتند چنين بيفكندند كا عصا موسى صلوات
الله عليه ما ديدند و همه جادوي ايشانرا بخورد و باز در دست موسى صلوات الله عليه
عصا شد كويي كه ايشان بسجده افكنده اي و اين سجده از اين بر اظهار قبول حق
بود و بيان حق از دو بيرون نيست يا بقول است يا بفعل بقول بيان كرديم رسول كه
فرستادم و بفعل خلق عالم را فرمودم افلا يسمعون افلا يبصرون كذا هنا از قبول حق اين
خبر داد بفعل ايشان در ترين عبادت و ان سجده است و چون سر از سجده بر اوردند
بقول خبر داد گفتند امنا برب العالمين رب موسى و هارون و اوان گفتند كا موسى صلوات الله
عليه گفته بود قال امنتم له قبل ان اذن لكم انه لكبيركم الذي علمكم
السحر فلاقطعن ايديكم و ارجلكم من خلاف ولاصلبنكم في جذوع النخل
و لتعلمن اينا اشد عذابا و ابقى فرعون گفت ايشان بر سبيل تهديد ايمرو بر ايد موسى
يعني بر رب عالميان ادر اكر من فرمودمي ايشان يعني اكر حق بودي نخست من متابعت كردمي انه لكبيركم
الذي علمكم السحر يعني مهتر و كلان تر و استاد شماست در جادوئي و آموختن است شما او نيست
معجزه موسى صلوات الله عليه را بتلبيس تو سبيله كرد بر قوم بر ين وجه تا يا دكرديم فلاقطعن ايديكم
وارجلكم من خلاف وعيد كرد ايشان فرعون ببريدن دست و باي بخلاف ولاصلبنكم في جذوع
النخل اي على جذوع النخل بر اينيد بر دار كنم تا ان بعد درخت خرما بت وانما خص النخل لطوله و اذا كان
صاحبه اشهر و لتعلمن اينا اشد عذابا و ابقى و هر اينه بدانيد تا از ما بعذاب كه از كه سخت تر و كي
باقي تر يعني عذاب من سخت تر ايشان در مقابله اين قول گفتند قالوا لن نؤثرك علي ما جاءنا
من البينات و الذي فطرنا فاقض ما انت قاض انما تقضي هذه الحيوة
الدنيا انا امنا بربنا ليغفر لنا خطايانا و ما اكرهتنا عليه من السحر و الله خير
و ابقى گفتند هرگز ترا بر نكزينيم ترا بر دليلها باطل تا از بدليلها يعني عبادت ترا بر عبادت حق تعالى
بر نكزينيم والذي فطرنا فاقض ما انت قاض اي فاصنع ما انت صانع بكن انچه تو را ميخواهي ام تحكم
الخبر اي انرجع و امض ما احببت يعني هرچه ميخواهي بكن انما تقضي هذه الحيوة الدنيا منها
تعلق في دنيا است ... انا امنا بربنا ليغفر لنا خطايانا
انرا زوال نيست ... خطاهاما و ما اكرهتنا عليه ... روي داشتي از
جادوي ... گفتند اين لنا لاجرا ان كنا نحن الغالبين
... گفتند ... انا لنحن الغالبون جواب ... ايشان كما قال

فارسل فرعون في المداين حاشرين و النشاة اكبرهم بتعليم السحر في الصغر ود بكر بكره
اثان كمستند تا هر كاري كه سلطان فرمايد جز با خنيا رلكني كه كنند بران ان لمعنى
اكراه بود و الله خير وابقى و ثواب خدايي بنده از بهتر و باقي تر از ملك تو و قريب تو
ابن تو كل نكرد ايمان يك ساعت ناهى كو نند خواهي دربز برو خواهي باي مارا تو اب
وكي بد از ملك وقرب تو **انه من يات ربه مجرما فان له جهنم لا يموت**
فيها ولا يحيى ليعيان ربه كافرا لايموت حونا يستريح ولا يحيوة ينتفع والعرب تقول
لمن كان في سوء حال فلان ليس بحي ولا ميت هر كه بيايد بجز ار خداوند خود كافر نحفي
هر كه كافر ميرد ويرا ست مر اسر او در دوزخ جاودان نميرد دروي تا بيا سايد ونه زيد زيستني
تا ويرا نفع ولا حيتي بود **ومن ياته مومنا قد عمل الصالحات فاولئك لهم**
الدرجات العلى وهر كي مومن ميرد وبا ايمان كاري كرده نيك بوده باشد ايشانراست
درجات بلند كه يافته ست بايمان وعمل ايشان ويافت درجات بكزارد اعمال وعمله لست
وابن هر دو وعمله بفضل وبهشت **جنات عدن تجري من تحتها الانهار خالدين**
فيها وذلك جزاء من تزكى باز وصف كرد اين بهشت و درجات وي را لكنه بهشتها ازكين
تا مي رود زود درختان وي جويها روان جاودان واين بهشت وعمله وجزا لا از خداوند تعالى
بد انكه باكنه كرد از خود را از كفر بايمان وعمل صالح مولى عز وجل **ولقد اوحينا الى موسى**
ان اسر بعبادي فاضرب لهم طريقا في البحر يبسا لا تخاف دركا
ولا تخشى وحى كرديم بموسى تا مو بني اسرائيل بشب مولى بعبادي اضافة جلح الاثم
اذ واحق العبودية بقبول الحق وفي قراة بن مسعود رضي الله عنه ان اسر بعبادي
يقطع من الليل فاضرب لهم طريقا في البحر اي اتخذ لهم وثر لهم في البحر طريقا يبسا مقدار
قام مقام ثم اسم لا تخاف دركا اي من ان لحقك فرعون وقومه ولا تخشى من الغرق
ويقرء لا تخف نعم الف على النهي ورجع الفعل الخبر اي لست تخاف ولست تخشى
من الغرق بكير يا موسى البناء از درياها راهي خشك يعني بزن عصا بدريا تا بشكافد
دراه خشك پيدا ايد شما بسلامت بكذريد وايشان بدم ايشان دراين غرق شوند
ومترسيد از دريافتن ايشان شمارا ومترسيد از غرق **فاتبعهم فرعون**
بجنوده فغشيهم من اليم ما غشيهم واضل فرعون قومه
وما هدى بدم در داشتند ايشان را فرعون وسپاهي بي فرود امد بدايشان

از دريا تلخ فرود امد اي فرو دبو حيلة شان ابر دريا غاشيه لا غاشيه از بهر
ان كو نندكه تا زير او فرو شوند و ازعادت عرستنا كه كسي را كه كار عظيم رسد
كو بيد اصابه ما اصابه فاضل فرعون قومه وما هدى اي عدل بقومه عن سبيل
الرشاد وما هدى بهم الى النجاة فاضل فرعون قومه وما هديكي وحسن العاقبة واضلال
از فرعون بمعنى دعوت ست وتلبيس وپيش روي كرد نيست در كوتة خير وجسر
مولى عز وجل **يا بني اسرائيل قد انجيناكم من عدوكم وواعدناكم جانب الطور**
الايمن ونزلنا عليكم المن والسلوى كلوا من طيبات ما
رزقناكم ولا تطغوا فيه فيحل عليكم غضبي ومن يحلل
عليه غضبي فقد هوى وچون از دريا برستند دو روايت است يكي انست
تا بمصر باز امدند در ايها وجايها كه از ان جيرلت كرفتند كما قال الله تعالى كم تركوا من
جنات وعيون وزروع ومقام كريم ونعمة كانوا فيها فاكهين كذلك واورثنا
قوما اخرين و ديكر روايت انست كه موسى صلوات الله عليه قوم را بصحرا بكذاشت
وخود بكوه رفت بطلب كتاب خداوند عز وجل وعده داده بود ش الكنون خدا
عز وجل منت باز ميكند ايشان بافرزندان يعقوب بدان راستي كه برهانيدم
تان از دشمنان شما ووعده داديم تان بدادن توريت بكرانه كوه بر راست
موسى صلوات الله عليه الايمن نعت الجانب لانه منصوب ونزلنا عليكم المن
والسلوى قد ذكرنا فيما قبلنا كلوا من طيبات ما رزقناكم اي من لذايذ ما رزقناكم
فان المن و السلوى من الذ المطاعم ولا تطغوا فيه نعمت از ان كه خوريد و دروي از
حد در بكذريد نا سپاسي مكنيد و در فرمان وي عاصي مشويد ور ازان مخوريد كه خدا ن كنند
و بنهيد فيحل عليكم غضبي اي فيجب عليكم سزاي خشم من كه ايد ومن يحلل
عليه غضبي فقد هوى قيل سقط من مكان عال بحيث لا خلاص له كني عن
الهلاك بالسقوط تا هر كه سزا خشم كشت وي هلاك شد واين دليل است كه خشم
خداوند عز وجل در خلاف فرمان وي لست ورضا خداوند تعالى در فرمانبرداري
ويست **واني لغفار لمن تاب وامن وعمل صالحا ثم اهتدى**
اي تاب عن الكفر وآمن بربه وعمل طاعته ثم اهتدى اي ثم اقام على ايمانه

وحبل لزم السنة والجماعة حتى يموت عليه وقيل ثم اهتدى اي ادى الفرايض
وداعى السنن كفت من امر كار دم را واكى توبه كند از شرك وكفر وايمان ارد ابخدا ايد
خود وبا ايمان عمل صالح ارد وباز بر توبه وراه راست وفرمان بر دارى بر سنة
باشد تا مرك وما اعجلك عن قومك يا موسى وجه شتابانيد ترا از قوم تو يا موسى
قال هم اولاء على اثري وعجلت اليك رب لترضى كفت بار خدايا
ايشان بر اثر من اندمي ايند ومن بشتافتم طلب رضاى ترا كى كنتم رضا حلالى تعالى
در كرار دن فرمان ويست وشتافتن در فرمان وى شتافتن بود در رضاى وى قال فانا
قد فتنا قومك من بعدك واضلهم السامري فرجع موسى
الى قومه غضبان اسفا قال يا قوم الم يعدكم ربكم وعدا حسنا
افطال عليكم العهد ام اردتم ان يحل عليكم غضب من
ربكم فاخلفتم موعدي قالوا ما اخلفنا موعدك بملكنا
ولكنا حملنا اوزارا من زينة القوم فقذفناها فكذلك القى
السامري فاخرج لهم عجلا جسدا له خوار فقالوا هذا الهكم
واله موسى فنسي افلا يرون الا يرجع اليهم قولا ولا يملك
لهم ضرا ولا نفعا باز خبر داد حق جل وعلا يا موسى ما جمله را كرديم قوم ترا بكوساله
برستى العجل جلابى تو ازايشان فتركوا النظر والتفكر وعبدوا العجل واضلهم
السامري سامرى ايشان را زراه كم كرد واين بطريق تسبيب است و(قال) بعض اهل التفسير السامري
علج كان من اهل كرمان واكثر اهل التفسير قالوا انه كان عظيما من عظماء بنى اسرائيل
من قبيلة تعرف بالسامرة واسمه كان ميخا فرجع موسى الى قومه غضبان اسفا باز كشت
بقوم خود خشمناك واندوهكين ١ اسف شدة الغضب قال يا قوم الم يعدكم ربكم وعدا حسنا
كفت يا قوم انه وعده كردى شما را خداوند شما وعدهٔ نيكو يعنى وعده راست وصدق
در وعده نيكوى وعده بود وخلف در وعدهٔ زشتى وعده بود وقيل الوعد الجميل
باعطاء الكتاب افطال عليكم العهد يعنى انتظار الوعد با دراز شد بر شما چشم داشتن
از وعده ام اردتم ان يحل عليكم غضب من ربكم يا خواستيد ان را واجب شود
بر شما خشم خداوند شما فاخلفتم موعدي تا خلاف كرديد لزاجلى ما من نهاده بودم

در وعده يعنى جهل شبا روز سامرى ايشان فريفته بود كه اين وعده جهل شب
بوده است سى روز بيست شب وبيست روز چون بيست شبا روز بكذشت باز نيا مد موسى
صلوات الله عليه كه وعده جهل شبا روز بود بودان زر وسيم وحلى فرعونيان
كه عاريت خواسته بودند بخواست ايشان وكوساله از زر كرد كفت خداى شما اينست
وقد ذكرنا هذه القصة في سورة البقرة في قوله تعالى واذ واعدنا موسى
اربعين ليلة قوله قالوا ما اخلفنا موعدك بملكنا يجوز الضم والفتح والكسر في
الميم واصل الملك السلطان والقدرة والملك ما حواه اليد والملك المصدر
تقول ملكت الشئ املكه ملكا اي ما اين نه بقوت ومردى خود كرديم ما را بر سامرى
نهاى ييش روى وى كرد ووى فرمود بملكنا اي ما اين نه بملك خود كرديم عذر وسبب
بيلامى كفتند موسى صلوات الله عليه را جكونه افتاد در بكوساله برستى ولكنا حملنا
اوزارا من زينة القوم ليكن بر داشتيم بارها از ارايش وحلى الفرعون فقذفناها
اى تلك الاوزار في النار فكذلك القى السامري اى فكما طرحنا فطرح السامري ما معه في النار
فاخرج لهم عجلا جسدا له خوار بيرون اورد ايشان را يعنى قوم را كوساله صورت كرده
تنى ويرا بانكى بعضى كويند كوساله كوشتين بيرون اورد ابتلاء قوم را بحيله بيانكرد ودلش
سبب طغيان ايشان وچون بر زبرت ما كشتند بسبب طغيان ما كشتند وهو المعنى قوله ولكنا
حملنا اوزارا من زينة القوم قوله فقالوا هذا الهكم واله موسى قالوا روا بود
كه كنايت از سامرى بود تنها بحكم تركى از وى بلفظ جمع خبر داد چنانكه عادت عربست
وروا بود كه مراد سامرى بود با اتباع وى كوساله برستى كفتند اين خداى شماست
وخداى موسى فنسي اي فترك موسى الطريق وضل عنه كفت موسى بغلط راه ديكر
رفت وى براه ديكر انجا آمد وقيل فنسي فراموش كرد موسى شما را كفتن كه خداى اينست
افلا يرون ان لا يرجع اليهم قولا اي لا يرد عليهم القول اى نمى بينند تا باز نكردانيد اند
بلكه ان قولى اي سخن نكفت وجواب نداد ايشان نعجلا انك يكى با نكر كرد رجوع جاى بود كه
يكبار بوده باشد ولا يملك لهم ضرا ولا نفعا ونمى بينند كه قادر نبود بر ساينده نفعى
يا ضررى بر ايشان كويند وناكرويدن وقى يكسان بود واين دليلست كه از صفا خداى تعالى
ضررست ونفع باز اين وصف هر دو نام اوست الضار النافع قوله عز وجل ولقد قال

لهم هارون من قبل يا قوم انما فتنتم به وان ربكم الرحمن
فاتبعوني واطيعوا امري قالوا لن نبرح عليه عاكفين حتى يرجع
الينا موسى هارون صلوات الله عليه جون بديد كه قوم برستش كوساله مشغول
شدند بند داد شان كفت يا قوم هر اينه مبتلا كرده شما را بدين كوساله تا بيازمايد ازين ابتلا
وانرخا نست تا از دا بر سنك زند كو بند فتنت الذهب وان شكرا فتانة كو يند خير ايت
زر دوا بوده بدل بود و دوا بود سوته بود كذلك هنا حلال و ولعالي بنك را مبتلا كند تا مخلص
از كافر بيدا ايد بيكلو مين وقد ذكرنا هذا في قوله تعالى واذ ابتلى ابرهيم ربه بكلمات قوله
وان ربكم الرحمن هارون كفتشان هر اينه خداوند شما رحمن است اين كوساله وانرهنا تا هما
اينجا رحمن را ذكر خاصه كرد يعني رحمن است در حال شما را زمان مي دهد شما هميشه سزلي عذاب
وهلاكيد فاتبعوني واطيعوا امري متابعت كنيد مرا در توحيد و مراطاعت داريد در كزارد فرمان
در حق وقت قالوا لن نبرح عليه عاكفين اى لا نزال على هذا العجل عاكفين نعبده يعني را سته
تروم هميشه مي باشيم اينجا و كوساله مي پرستيم حتى يرجع الينا موسى تا انكاه با موسى
باز ايد با خبر دهد ما را كه خداى هست يا نه واين قوم بودند بغايت جاهل و بلند خاطر قال
يا هارون ما منعك اذ رايتهم ضلوا الا تتبعن افعصيت امري قال
يا ابن ام لا تاخذ بلحيتي ولا براسي اني خشيت ان تقول فرقت بين
بني اسرائيل ولم ترقب قولي يعني خطا اختيار كردند و از صواب دست باز داشتند
بدعوت و تلبيس سامرى واضلهم السامري بعبادة العجل الا تتبعن يعني
ان تتبعني نظيره ما منعك ان لا تسجد يعني ان تسجد چه باز داشت ترا چون ديدي كه كم
شدند از طريق حق تا متابعت كردي مرا يعني از پس من امدي و اين كفتار موسى صلوات الله عليه
مر هارون صلوات الله عليه را كه موسى صلوات الله عليه مر هارون صلوات الله عليه را
بكرفت و نكوه كنيد و اين سخن بكفت قوله الا تتبعن اين را دو تاويل است يكى مرا بر اثر من
نيامدي و مرا خبر نداد كه من بطلب كتاب مي رفتم و كتاب بيان احكام و شريعت را بود
واحكام شريعت كرونده را بايد مرا انبيا را بر توحيد داشتن فريضه تر بودي و ايمان
بدين محتاج تر بودند ديكر الا تتبعن اي لا تجاهدهم جرا حرب نكردي با ايشان و معروف
نكردي بدين مي بايست نه دوازده هزار تن مومن ماندي بودند حرب كردندي با سه شش
هزار مرد و اين كوساله پرستي باز داشتند شان افعصيت امري الذي امرتك اخلفني

في قومي

في قومي واصلح ولا تتبع سبيل المفسدين هارون صلوات الله عليه چون زديد
موسى صلوات الله عليه در غضب شد قال يا ابن ام كه كفت اي پسر مادر من خلق و لطف
و رفق را كار بند چون در دل تمام ما در شنود رقيق تر شود لا تاخذ بلحيتي ولا براسي
محاسن و موى سر من و موسى صلوات الله عليه قصد اين بود و اخذ براس اخيه
اي من لا سراخيه وقد ذكرنا هذا في قوله واخذ براس اخيه يجره اليه الا انك الا عارض
بان لا تقصد يا موسى سر كرفتن اما انكاه هارون صلوات الله عليه عذر خود بكفت
قال ابن ام ان القوم استضعفوني وبكفت اني خشيت ان تقول فرقت بين بني
اسرائيل وهم بر نفت قولي من ترسيدم كه اكر من ايشانرا بدتر تا ايم بخبر كالك تو تو مرا كفتي
جدا كردي افكندي ميان بني اسرائيل يعني ضايع ماندي ايشان را تا پراكنده شدند چون
و منسكامان از سر ايشان برود و نكاه نداشتي قوله مرا اخلفني في قومي واصلح
والمانى جان تا وبل مجاهد كفتش من ترسيدم كه اكر جنك پيش كنم حرب افتاكي ميان ايشان
تو كفتي مرا خلاف افكندي ميان بني اسرائيل و نكاه نداشتي قول مرا اخلفني
في قومي واصلح ولا تتبع سبيل المفسدين اي ترك اتباع سبيلهم قال فما خطبك
يا سامري قال بصرت بما لم يبصروا به فقبضت قبضة من اثر الرسول
فنبذتها وكذلك سولت لي نفسي قال فاذهب فان لك في الحيوة ان
تقول لا مساس وان لك موعدا لن تخلفه وانظر الى الهك
الذي ظلت عليه عاكفا لنحرقنه ثم لننسفنه في اليم نسفا
هارون صلوات الله عليه چون عذر بيد اكرد موسى صلوات الله عليه در وقت ويرا
دعا كرد كفت رب اغفر لي ولاخي باز رو بسامرى لعين اورد كفت چيست حال تو وكار تو
اي سامرى اي ما الذي حملك على هذا الصنيع وهو لستفهام على جهة التقريع والتوبيخ
اي ما شانك وما حالك سال عن السبب اين بجد مشغول شدى چون ديكران خطا كردم
تو بنز چيست بعلت كفتن مشغول شد كفت بصرت بما لم تبصروا به اي علمت بما لم
تعلموا به يقال رجل بصير بالامر اي عالم به فيكون معناه علمت ان تراب حافر
فرس جبرئيل يحيي العظام وقوله بما لم تبصروا به يقرا بالياء والتاء و بالتاء يصلح
الا على قراءة من قرا بالياء الزعم موسى صلوات الله عليه كان يعلم بحال تراب فرس جبرئيل

صلوات الله علیه وتاویل الرویة ای رایت ما لم تره مثل قوله فبصرت به عن
جنب ای رایته یستقیم علی القولین جمیعا وقد ذکرنا هذه القصة فقبضت
قبضة من اثر الرسول بگرفتم یک مشت خاک از زیر قدم فرس جبرئیل فنبذتها وکذلک
سولت لی نفسی این گوساله را فکندم وهمچنین بیاراست مرا تن یعنی ان
سوارتن خود کردم قال فاذهب روا بود که موسی صلوات الله علیه گفت با سامری
بو حکم خدای عز وجل برو دور باش از زحمت مردم یعنی برانندش و دور کرد اش را از رحمت
خود هر چند اخبار است بذکر مرا یاد کرد کما قال تعالی گوید او قرآن خاسئین لیکا نا هم
فان لک فی الحیوة ای ما عشت فی الدنیا ان لا تقول لا مساس ای من اراد مخالطتک
وجهل بحالک تعرفه ان یمیل لک الی مخالطتی تقول لا مساس ومعناه ان لک من
العقوبة فی الدنیا ان لا تخالط الناس کما یعاقب من ارتکب حدا او التجاء الی الحرم
والصاحب لینظر الحرمة رفقة الحرام یعنی تو راست تا زنده در دنیا می گویی لا مساس
خدای عز وجل زبانش بسته کرد از سخن گفتن جز الفنا لا مساس وابن فقه باره میداشت
بر زبانش تا اگر خواستی با او بر زبانش رفتی لا مساس تا علامت بودی بر مخالفی و بر اینکه کس
با وی صحبت نه دارد و این دلیل است که با هیچ مخالف دین صحبت کس نباید داشتن
و این تحقیق مسنجی بود و برا با بنفا صحبت تا توبه بعد از این از وی ضمیر نبیستی
چنانکه اذا بلیس لعین وا از صبح ممسوخ وقوله لا مساس علی معنی الخبر ای لا یمسنی
احد ولا امس احدا وان لک موعدا لن تخلفه ولیخ یاک را ایم عقوبت دنیا ست
و ترا ستعرابینه از بس مرگ وعید کا هیچ تو خلاف نکنی لعذاب وحاضر شدن آن
جا چی را ای مرا نیه حاضر سوی وهو المصیر الی النار وانظر الی الهک الذی ظلت علیه
عاکفا و سی یا سامری بدین خدای تو بر عمر و دعوی تو را انکه می کردی و می کذاشتی ملوز
عبادت وی لنحرقنه لا بسوز انیم لنحرقنه بسوهان لیسانیم وقد ذکرنا وجه
القرایتین ثم لننسفنه فی الیم نسفا باز بباد دهیم را یا یعنی برا کنده کنیم انما الهکم
الله الذی لا اله الا هو وسع کل شیء علما گوساله را باد دهیم تا بدانید
که وی بزرگی خدایی خدای شما الله است آن خدایی که بجز او خدایی نیست رسد او است بهر
جیزی علم وی و گوساله پرستان همه مسلمان شدند و توبه کردند و بقول حسن بصری لعمر الله

بعضی بوده اند که توبه نکرده اند و بلا یا رفته اند و از آن اصحاب گوساله را انجا بباد
داده می اشا حیلاند و نزول این ایت بحق ایشان است قوله تعالی ان الذین اتخذوا
العجل سینالهم غضب فی القیامة وذلة فی الحیوة الدنیا بالقتل قوله عز وجل کذلک
نقص علیک من انباء ما قد سبق وقد اتیناک من لدنا ذکرا
چنین که قصه آدم بر تو قصه موسی همچنین قصه کنیم بر تو خبرها انها که بیشتر گذشته
اند و بدرستی که بدادیم ترا از نزد ما پندی یعنی قرات قرآن را ذکر گفت لان فیه
ذکر ما یحتاج الیه الناس من امر دینهم ودنیاهم من اعرض عنه فانه یحمل
یوم القیامة وزرا خالدین فیها وساء لهم یوم القیامة حملا
هر که روی بگرداند از این قرآن و قبول نکند و برا دی باد بر گیرد روز قیامت بار گران
وهو عقوبة الکفر وما له خالدین فیها جاودان بوند را ان کرانی بار و عقوبت
وساء لهم یوم القیامة حملا ای محمولا و بد باری عقوبت گذ روز قیامت بی توانند
تا بیفکنند و نی کس با بنده از ایشان بر دارد یوم ینفخ فی الصور ونحشر
المجرمین یومئذ زرقا یتخافتون بینهم ان لبثتم الا عشرا
این گران باری بعقوبت را خواهد بودن کافران را آن روز که بدمند اندر صور
والصور فی القرآن مجوف عرضه عرض السموات والارض فراخی وی چند پهنا آسمان
و زمین بود بعدد هر جانوری که خدای عز وجل ساخته است در وی سوراخی است چون
اسرافیل صلوات الله علیه در صور بدمد او از هر سوراخی بکرد که وی گوش هر جانوری
امد که بیک نفخ بمیرند و بیک نفخ زنده شوند چون مصطفی صلی الله علیه وسلم از معراج باز
امد گفت کیف انعم وصاحب الصور قد التقم الصور وجناظره وقدم احدی رجلیه
واخر الاخری ینتظر متی یؤمر بالنفخ چگونه شاد باشم و کار بدین نزدیکی و در میان
چنین گوید ایتها الاجساد البالیة والعظام النخرة والجلود المتمزقة واللحوم المتفرقة
والعروق المنقطعة قوموا فان الدیان قد اقام القیامة ونحشر المجرمین یومئذ
زرقا و گرد کنیم و برانگیزانیم کافران را در آن روز کبود چشمان یتخافتون بینهم من الخافتة
ان لبثتم الا عشرا و هول و فزع قیامت بجای رسد که کافران نرم نرم با یکدیگر گویند
را انکه دیر ببسوار در آن بد دنیا مگر ده روز مدت دنیا جنب را ای وهولی قیامت ایشان را

جون گذشتن ده روز بود تا بيخن أعلم بما يقولون إذ يقول أمثلهم
طريقة إن لبثتم إلا يوما ه بو شيه نشود بر ما بلند كوبند حتى يقول أحسنهم المجرمين
طريقة لبثتم افضلهم حالا عند انفسهم وعند اصحابه في العلم والحفظ والحلة في الفهم ما لبثتم عشر ايام الشيء
يوما اي ما شنوايم ودانايم بالنخ كويد جون كويد فاضلتر مجرمان بنود ايشان جي
درنك كرديد در دنيا مكر يك روز واين اخبار سينار فزع وهول قيامت بجاي رسد كه همه عمر
دنيا را نزد فزع وهول قيامت يك روز كويند قوله عز وجل ويسألونك عن
الجبال فقل ينسفها ربي نسفا فيذرها قاعا صفصفا لا ترى فيها
عوجا ولا أمتا اگاه تا بشر هول وفزع قيامت خبر كرد وعظيم ترين وسختترين کرده
جيزي وان كوهها است تا بند كيرد انكه ضعيف ترين خلق است وان ادمي است وزدل
وحمانست كه جهودان بني قينقاع عليهم اللعنة بيامدند وپرسيدند رسول الله عليه
وسلم را كه خداي تعالى بقيامت جي كند بدين كوهها بدين سختي واستواري اين لعدو يسألونك
عن الجبال اي محمد مي پرسند ترا از حال كوهها روز قيامت فقل ينسفها ربي نسفا اي يقلعها
من اصلها والنسف التذرية ايضا ثم لننسفنه في اليم نسفا اي لنفرقنه وپراكنده كند
از بعد كندن از اصل بود فيذرها قاعا صفصفا اي فيذر مواضعها وانما اخبر عن مواضعها
بها لانها قبل ان تنسف كانت في المواضع كانها هي لانها اذا انبتت جبال الارض روينا فنسوفة
فكان الجبال رفت كذلك معنى القاع ولا تصفصف كلاما حنتنا دبان وسوة الارض
المستوية التي لا ارتفاع فيها ولا انخفاض وانما دخلت الفاء هنهنا في قوله تعالى فقل
الجواب السؤال لانه معنى الشرط كانه قال ان يسألوك عن الجبال فقل ينسفها فهذا يدل
على ان الجواب جملة معنى اين انست كه پرسند ترا يا محمد از حال اين كوهها جمله خواهد
كه گشتن روز قيامت بگوي كه خداوند من باره باره كند شان وبركند وپراكنده كند
شان وان مواضع ويرا استاده كند در عالم بيش فراز وپستي نماند لا ترى فيها
عوجا ولا امتا وهذا القول قاعا صفصفا اي لا ترى فيها هبوطا ولا اصعودا والهلاسي
الصف المعروف صفة المستوية كما قال تعالى ان الله يحب الذين يقاتلون
في سبيله صفا والعنت الارتفاع قوله عز وجل يومئذ يتبعون الداعي لا عوج
له وخشعت الاصوات للرحمن فلا تسمع الا همسا اي يتبعوا

المجرمون

المجرمون كه صوت داع الله وهو اسرافيل صلوات الله عليه يدعوا الخلق الى
المحشر لا عوج له اي لا انحراف له عنه يمينا وشمالا وخشعت الاصوات للرحمن
وخواضع كردد وفروتن كردد از واز هاء رحمن را ومراد از وي اواز خداوندان است
الانك اثار خشوع وخضوع باواز بيدا ايد خشوع وخضوع را بوي اضافت
كرد كما قال عز وجل ابصارها خاشعة وقال عز وجل بعد هذا وعنت الوجوه للحي القيوم
جون اثار خشوع وخضوع در جشم وي بديد ايد بوي اضافت كرد فلا تسمع الا همسا
در ان روز كس اواز نكند نكند سخن كفتن مكر نرم نرم بيخا فتون بينهم والهمس صوت
تحريك الشفاه وصل الهمس صوت حسن المبل في الرمل خلق بلا ان بسيار دبي
جز دم زدن نشنوي مانند نرم فاك رفتن اشتر در ريك يومئذ لا تنفع الشفاعة
الا من اذن له الرحمن ورضي له قولا اگاه وصف كرد خلق را
در ان روز كه هر كسي بكروكان عمل خود باشند كس را بار روز وزهره شفاعت
نباشد ومنفعت نكنند شفاعت كسي بجز ديكري مكر انرا كه دستوري دهد از فريشتكان
وانبيا وشهدا وصالحان وعبيدهم ورضي له قولا وبپسندد قول وي را در شفاعت
ونجات يومئذ شفاعت ايشان مجرمان را كه ايشان جمله پرستيدند يعلم ما بين
أيديهم وما خلفهم ولا يحيطون به علما يعلم ما بين هؤلاء الذين
يتبعون الداعي وهو الخلق كله من امر الساعة واحوالها وما خلفهم من امر الدنيا
مي داند انج بيش خلق اندر است از قيامت واحوال وي وانج بس ايشانست كه اشتر اجي
دنيا وكس بكمال اين علم نرسد جز خداي تعالى كس نداند كه قيامت جي خواهد بودن
ولا يحيطون به علما اي بالرحمن علما كنايت بخداوند تعالى باز كردد اين روا بود
بعد ان ال تاويل جنين كه وي خداي عز وجل محيط است بمنكان خود بعلم واما بند كان ن
في محيط نه اند بوي بعلم كه خداوند تعالى مدرك است بكسر الراء نه مدرك بفتح الراء
محيط است نه محاط علم خلق ويرا در نكيرد وبعضي اباحتيان لعنهم الله تا ويل
كنند ولا يحيطون به علما كس بشناخت مي نرسد كو نند جشم ان ان باب جائز را
تعالى شناختن دیواري توان شناختن واين كفرست جه خداوند تعالى امر كرده است
خلق را با مر شناسند وهرا بدانيد قوله تعالى فاعلموا ان الله هو ولكم وقوله

ناعلم انه لا اله الا الله وقال تعالى شهد الله انه لا اله الا هو وقال تعالى ليس كمثله
دمو شيء السميع البصير كما انزلنا وعيد بنا شئنا ختى كنت ما قدروا الله حق قدره
اي ما عرفوا الله حق معرفته **وعنت الوجوه للحي القيوم وقد خاب من حمل**
ظلما اي وخضعت الوجوه للحي القيوم اي القائم على كل نفس بما كسبت ان روز
همه رويها خاضع وخاشع ومتواضع كردد مر خدايرا له همه ارت واحرود
ازهاد نكى خاضع حست جون بيجله قيامت لطفهم خاضع كردند اكر كسى كو بد وعنت
الوجوه كفت وعنت الانفس نكفت كو بيم الوجوه عبارة عن النفس كما في الطلاق
وعيرا عادتست كه اعضاء شريفه را ياد كنند ومراد ازوى همه تن خواهد شي كه
كردن ياد كند ومراد ازوى نفس خواهد كما قال تعالى فتحرير رقبة وقد خاب من حمل
ظلما بازخير دارى ازحكم خود بنياميت كفت نوميد شد ازرحمت خداوند بردار انست
بار كفر والظلم الكفر انه وضع العبادة في غير موضعها زيانى كرده هركز سود نكند **ومن**
يعمل من الصالحات وهو مومن فلا يخاف ظلما ولا هضما وهركه
كار روى مومن بود فلا يخاف ظلما ولا هضما يعني هو امن من ان يظلم ويزاد في
سيئاته ولا هضما اي ولا ينتقص من حسناته قال قتادة رحمه الله امن من ان يظلمه
الله تعالى فيواخذ بذنب غيره ومن ان يهضمه فينتقص من ثواب غيره يعني داند كي
خداى عز وجل كس را بكناه كس عقوبت واز كار بندكان چيز ضايع نكند معنى ايت
بحقيقت ترغيب است بندكانرا بر كزارد طاعت جه اكر از باطل كردن بترسد في
مومن نبود منافق بود جنانكه خداى عز وجل كفت افي قلوبهم مرض ام ارتابوا ام يخافوا
ان يحيف الله عليهم مي ترسند كه خداى ورسول خداى بر ايشان بى داد كنند بل اولئك هم
الظالمون بل ظالمان ايشانند در دنيا تواضع بسجده مر امي بايست كردن ايشان بي الى
كردند فاما خداوند عز وجل بركس ستم نكند **وكذلك انزلناه قرانا عربيا**
وصرفنا فيه من الوعيد لعلهم يتقون او يحدث لهم ذكرا
ظلم از صفات خود نفي كرد وفضل ورحمت از صفات خود ثابت كرد كفت وكالذي
رغبنا اهل الايمان في صالحات اعمالهم بما وعدناهم هكذا انزلناه قرانا عربيا وحذرنا
فيه اهل الكفر بالوعيد وكالذي انزلنا الكتب على الانبياء هكذا انزلنا اليك قرانا

عربيا وصرفناه فيه من الوعيد اي وبينا فيه من الوان الوعيد وكونا كون در
وعيد بيلا كرديم هلاك قحط وبيماري وزيان وشماتت ودوزخ وباي
بوددن وجلا زمن وخبر دادىم دروى از وعيد قرنها كذشته لعلهم يتقون الشرك والكباير
او يحدث لهم ذكرا اي ويحدث لهم تذكرة وعظة تا حذر كنند از كفر وكباير وپند كيرند
مكـ لاكركر ونسل ويحدث لهم للقران شرفا وعز لنزله الذكر الشرف كما قال تعالى وانه لذكر لك ولقو
اي شرف لك ولقومك وانما اضاف الفعل الى القران اتساعا **فتعالى الله الملك**
الحق ولا تعجل بالقران من قبل ان يقضى اليك وحيه وقل رب زدني علما
بكست وعالي الله در بادشاهي بحق يعني بزرك بحد اوند كي وابن منيله بزركه
كفودن تركانشان نيز بدانست كه من معلوم نياكه من ملكهم وقاهرهم وغالبهم نوانا لم
كه بنفهم اشان بر كزارد فرمان دادم وتمام كه بلطف باختيار بامان ارم ولكن
حق لطف بان كسي كه من خواهم ولا تعجل بالقران من قبل ان يقضى اليك وحيه
جبريل صلوات الله عليه اين ايت وحي مي كزارد ومصطفى صلوات الله عليه وسلم
بشتاب مي كرد بخواندن عقب خواندن جبريل صلوات الله ازبيم انكه جيزى كم فراموش
شود تمام وفرود نامد ايت امد ولا تعجل بالقران اي بقراة القران شتاب مكن
با محمد بخواندن قران بيش از انك بكزارد بتو وحي قران نظيره لا تحرك به لسانك
لتعجل به وقيل لا تعجل به فتقراه على اصحابك او تبقر عليهم بما ناه عن الكتابة
واملايه قبل بيان معانيه كما قال تعالى ثم ان علينا بيانه وقال تعالى خلق الانسان
علمه البيان قوله تعالى وقل رب زدني علما وسنله مكن بدابج بتو وحي امد ليت
بيز بخواه بكوي بارب بيفزاي مرا علمى دكر وقيل رب زدني علم البيان في القران
قوله تعالى **ولقد عهدنا الى ادم من قبل فنسي ولم نجد له عزما**
ما عهد كرديم با ادم بعنى امر كرديم ويرا وهر جه امر بست ازخداوند عز وجل بندكان
هم عهد ست بعني بفرموديم تو اين قران عزيز كه مخود از ان درخت واخلاق
في البقرة قد ذكرنا في سورة البقرة ولم نجد له عزما مراد ازوى عزم در خلافست
وبعضي جنين كو يند كه ادم صلوات الله عليه از جمله اولو الحزم نبود جواب كو يم هما
بيغامبران اولو العزم اند فاصبر كما صبر اولوا العزم من الرسل اين من تجنيس

است نه من تبعيض و قد ذكرنا هذا وبعضي كفتة اند اولوا العزم نوح است
و ابرهيم وموسي ومصطفي صلي الله عليه وسلم و بعضي كفتة اند اولوا العزم ان
انبيا اند كه نوكلها و صبرا ايشان مخصوص است در زات جون هود و ابرهيم وغيرهما
صلوات الله عليهم و الصحيح هو الاول قوله عزوجل **واذ قلنا للملائكة**
اسجدوا لادم فسجدوا الا ابليس ابى زنتش ياد كرد اكنون سرزنه ملائكي
مقام وي ياد مي كند كه مسجود ملائكه بود كفت ياد كن يا محمد كه كفتيم ملائكه را كه
سجده كنيد ادم را و اين سجده ادم صلوات الله عليه را بود على ما ذكرنا غير مرة فسجدوا كردد
الا ابليس سجده كردند فرشتكان مكر ابليس سرباز زد و كفت انا خير منه ملعون شد بسبب
رد امر خداوند و مقدمه وي ترك سجده ادم صلوات الله عليه بود **فقلنا يا ادم**
ان هذا عدو لك و لزوجك فلا يخرجنكما من الجنة فتشقي كفتيم اي ادم
اين شيطان دشمن تست و دشمن جفت تو فلا يخرجنكما من الجنة فتشقي فلا يستزلنكما
من الجنة فتتعب وهذا شقا تعب يعني تصير بحيث الامر كد يمينك و اضافة الاخراج
الى الشيطان على وجه السببية تا بلغزاند شما بوسوسه و تزيين كه از بهشت بيرون افتيد رنج
بدنيا با رنج افتيد **ان لك الا تجوع فيها ولا تعري وانك لا تظمؤ فيها**
ولا تضحي تا در بهشتي ترا كرسنكي و برهنكي و تشنكي و ضرر كرما نيست و لا تضحى اي
لا يصيبك الشمس يقال ضحي الرجل اذا برز للشمس و هر كاه بدنيا افتادي از بيرون اين
بتو جاره نيست اكر كسي سوال كند فتشقي كفت فتشقيا نكفت جواب يكي انست
كه ابتداي ايات خطاب با ادم صلوات الله عليه را بود يا ادم ان هذا عدو لك و عقيب
وي نيز خطاب وي را افتاده بود ان لك الا تجوع فيها و لا تعري ذكاوت بذكر ادم
صلوات الله عليه كفايت عن ذكرهما جميعا وهذا كما قال فلا يخرجنكما من الجنة فتشقي
و هما كانا يشتركان في الشقاء وان كان ادم صلوات الله عليه مخصوصا بالخطاب فكذا
يشتركان في الشقاء وان كان ادم صلوات الله عليه مخصوصا بالخطاب جواب
ديكر انست كه اين شقا مراد از وي رنج كسب است و رنج كسب اغلب بر مرد انست
كما قال الله تعالى الرجال قوامون على النساء ادم صلوات الله عليه بدين خطاب مخصوص
امد و اين دليل است كه نفقه و لباس و سكني زنان بر شوهر است **فوسوس اليه**

الشيطان

الشيطان قال يا ادم هل ادلك على شجرة الخلد وملك لا يبلى
قال الشيخ المفسر الزاهد رحمه الله ذكره تفسير يعقوب بن سفيان رضي الله عنه
ان ادم صلوات الله عليه لما دخل الجنة تمنى الخلود شيطان لعنه الله با مكان
دانست با شيطان از وي كه ادم صلوات الله عليه را جه ارزو است كفت يا ادم هل
ادلكم على شجرة الخلد و ملك لا يبلى راه نمايم ترا بدرخت جاودانكي كه بخوري
در بهشت جاودانه ماني و ملك باقي يابي كه هركز وي را زوال نباشد و قال بعضهم
قوهم ان يكون طمع الخلود ولست ولي عليه حتى نسي ما تواعده الله تعالى على اكل الشجرة
في قوله تعالى فتكونا من الظالمين فاكلها متعمدا ناسيا لما تواعده الله تعالى به وكانت
صغيرة عند حلولها من الوعيد وقال القايلون كان النهي عن الشجرة بعينها
وكان المراد جنسها فتوهم ادم صلوات الله عليه ان النهي واقع على عينها وقد
اكل من جنسها ذكره القفال المفسر رحمه الله لكن هذا القول مطعون والصحيح ما ذكرنا
في سورة البقرة **فاكلا منها فبدت لهما سواتهما وطفقا يخصفان**
عليهما من ورق الجنة وعصى ادم ربه فغوى ثم اجتبيه
ربه فتاب عليه وهدى بخوردند هر دو و اول حوا صلوات الله عليها خورد
باز ادم صلوات الله عليه خورد جون خورده شد معنى ان فزاد كرفت حله از تن ايشان
بيريد فبدت لهما سواتهما بيدا امد ايشانرا عورت ايشان يعني هر كسي عورت خود بديدند
تا اين غايت ندبده بودند كه خداوند تعالى لو ركي از بيه بود بپيش عورت ايشان كه نور وجهش
را غلبه كردي وطفقا يخصفان عليهما من ورق الجنة جون عورت كشاده ديدند قصد
كردند بر كه بهشت مي بركندند و بر عورت باز بوتا مي نهاكند خشك ميشد بركي مي بخت ديكر
مي نهاكند وعصى ادم ربه فغوى يعني اكل ادم بغير امر الله تعالى امتا و لا و فسد عيشه
وعصى در معنى برابر سايا فاكلا وغوى در معنى برابرست با فتشقي يقال غوى الفصيل
اذا بشم و فسد طبعه من كثرة اللبن يعني تباه شد ان عيش خوش ادم و محروم ماند از
بهشت در رنج و بلا دنيا با رنج افتاد ادم صلوات الله عليه را عاصي وغاوي نشايد كفتن
كه اسم بليغ تر از فعل بود و رسد خداوند عزوجل راكي بايند عتاب كند نزد خلاف
امر وي و ملامت كند بجيزي لكن مثل از بنده وي را نرسد ثم اجتبيه ربه فتاب عليه

وهدي اولاده الي التوبة وكل فتداركه بادم صلوات الله عليه فتاب عليه خص آدم
صلوات الله عليه بالذكر ويجوز ان تدخل حواء صلوات الله عليها تبعا كما في قوله تعالي
وعصي آدم ربه فغوي خص لادم صلوات الله عليه بالذكر ودخلت تحته حواء رضي الله
عنها تبعا والثاني ان لادم صلوات الله عليه كان نبيا فامنه وحوا كانت ولية
تبعيت في المشية عفو كرد شرع دركذاشت ازوي وراه نمودش بتوبه وتوفيق
دادش بتبا زبودي قال اهبطا منها جميعا بعضكم لبعض عدو فاما
ياتينكم مني هدي فمن تبع هداي فلا يضل ولا يشقي روا بود كي كرده
خطاب ادم وحوا صلوات الله عليهما را بود وقوله بعضكم لبعض عدو روا بود
كه فرزندان وي باز كردد وانبر اختلاف ملك واهوا مختلف دشمن خواهند شدن
اخبار ستاز عاقبت فاما ياتينكم مني هدي چون بيايد بشما فرزندان آدم كتاب ورسول
وبيان حق قال ابن عباس رضي الله عنهما الهدي القران فمن تبع هداي فلا يضل
ولا يشقي هركه متابعت كند توحيد را وقبول كند كتاب را تا بدنيا اندر كم نكردد وجون
بميرد بدبخت نجي نمير دستي بد وستي ميرد كسي كم كردد كي ازعمنا بعت كتاب روك
بكرداند ومن اعرض عن ذكري فان له معيشة ضنكا ونحشره يوم القيامة
اعمي قال رب لم حشرتني اعمي وقد كنت بصيرا قال كذلك اتتك اياتنا
فنسيتها وكذلك اليوم تنسي وكذلك نجزي من اسرف [illegible] باياتنا
ولم يؤمن بايات ربه ولعذاب الاخرة اشد وابقي هركه روي بكرداند
ازقبول كتاب من ذكر كابيست چنانك كفتيم وقد اثبتنا كرمن [illegible] ذكرا قوله تعالي
فان له معيشة ضنكا هراينه ويرا باشد عيشي تنك قال ابن عباس رضي الله عنهما يكون
في فساد من الدين وان كان في زخار من الدنيا اكر چه ذكار دش معصيت كرداد وي
تنك عيش است هرچند در فراخي روزي است واثر [illegible] كردد وي فراخ عيش است هرچند
در خانه اش زيان نيست وقال سعيد بن جبير رضي الله عنه فان له معيشة ضنكا يعني
عذاب كور بروي سخت بود وعذاب كور را معيشت بدان كفته است كه مرده [illegible]
كور بروي سخت بود وعذاب كور را معيشت بدان كفته است كه مرده عذاب كور
ميجنان الم يابد كه زنده يابد [illegible] ونحشره يوم القيامة اعمي وايرجعو ض

داروز

را روز قيامت نابينا برانكيزانيم وحشر روز قيامت بر اقسام است كما ذكرنا من قبل فان قيل
ما معني قوله لم حشرتني اعمي وقد قال الله تعالي لا يسال عما يفعل وله حجة بالغة كما قال الله تع
قل فلله الحجة البالغة والثاني لا يسال سوال الانكار ولكن سوال استعلام وتبيله قوله تعا
لم كتبت علينا القتال قوله عز وجل كذلك اتتك اياتنا فنسيتها اي تركت العمل بها وانت كما كنا
له كارهين وكذلك اليوم تترك في النار وبنزل بترك طاعات له كاره تو در دنيا ان كرديم ما
نپسنديديم عمل كي ترا ايات ما امروز بالوان كثيره تو نپسندي كي ما نيم در عذاب دوزخ
كافرا نسيان بمعني ترك است وكذلك نجزي من اسرف اي جاوز الحد في المعصية حتي جحد
ايات ربه وچنانك جزا كرديم ان مرد طاغي را ازايات ما همچنين جزا كنيم مسرفان را وازحد درونه
ولعذاب الاخرة اشد وابقي وابر مايندن در عذاب دوزخ مرين كروهانرا سخت سخت بي بوستنه
نر از عذاب دنيا وعذاب كور ولم يهد لهم كم اهلكنا قبلهم من القرون
يمشون في مساكنهم ان في ذلك لايات لاولي النهي يعني اولم يبين
لهم كثرة من اهلكنا قبلهم من القرون يمشون في مساكنهم ايا بيدا نكرديم ايشان را قران مكه را
چندي را هلاك كرديم پيش ازايشان نكروها كي امن مي رفتند در ماكن خويش وامن مي
زيستند در نعم خويش وقيل من القرون الذين يمشون في مساكنهم اي بمساكن هلاك
كرديم ازان قرنها بيشين كه در مسكنها شان مي روند وجايها ايشان خراب مي بينند
ومراد ازين قرون عادست وثمود وقوم شعيب كه عرب بازركاني رفتني دبه ايشا
كذاشتي كما قال تعالي وانكم لتمرون عليهم مصبحين وبالليل [illegible] وانهما لبامام مبين
قوله عز وجل ان في ذلك لايات لاولي النهي اندرين كه ياد كرديم از هلاك قرنها بيشين
نشانهاست مر خردمندان را ولولا كلمة سبقت من ربك لكان لزاما
واجل مسمي فاصبر علي ما يقولون وسبح بحمد ربك قبل طلوع
الشمس وقبل غروبها ومن اناء الليل فسبح واطراف النهار لعلك
ترضي باز خبر كرد از سبب تاخير عذاب ازين مشركان اي لولا ان الله تعالي [illegible]
جعل الجزاء يوم القيامة وسبقت بذلك كلمته لكان العذاب لزاما اي ملازما لهم
وفي الاية تقديم وتاخير اي ولولا الكلمة سبقت من ربك واجل مسمي لجاءهم العذاب
والهلاك اكرنه وعده بودي از ما سابق شده واجل نام برده در تاخير عذاب ازين مشركان

ازبهر معنی را واکری امله اسنی بدلیشان عذاب نقد فاصبر علی ما یقولون صبر کن
یا محمد بر جفا کفتن این کافران کی تا خبر کردید لنت عذاب وقلا کران تا بوقت بیاید
تو معارضه مکن نه بقول ونه بفعل وسبح بحمد ربک صبر کن بر جفا شنیدن کاری عظیم
امنت اکر خواهی تا آن شود این صبر را بنماز کزار ملا کن اکر معارضه خواهی کرد نماز کن
بزبان جواب ... اکر جواب خواهی حالی مرا حمد وثنا کوی واین بحمد نیت کن قبل
طلوع الشمس نماز بامداد دین وقبل غروبها نماز پیشین ونماز دیکر ومن اناء اللیل
وازساعات شب نماز شام ونماز خفتن واطراف النهار ونماز بامداد ونماز دیکر
واکر بار کرد بزرکی دیکر ... الله کوید قبل طلوع الشمس نماز بامداد دین وقبل غروبها
نماز دیکر ساعات من اناء اللیل واطراف النهار یعنی الظهر والمغرب لان الظهر ... اخر
طرف اول النهار ... اول الطرف من اخر النهار ... طرفین منه والطرف الثالث غروب الشمس
وعندها تصلی المغرب فجعله اطراف النهار لعلک ترضی یعنی فاصبر وسبح نعن ... فضل
الله تعالی ویعطیک ترضی به فقد خططنا من الخمسین الی الخمس لعلک ترضی صبر کن
ونماز کن وهر حاجتی که ترا بخدای تعالی داری دردل بنه تا روا بود تا روا شود ودر
دیکر نکاه دار رغبت از دنیا بردار ولا تمدن عینیک الی ما متعنا به ازواجا
منهم زهرة الحیوة الدنیا لنفتنهم فیه ورزق ربک خیر وابقی
قوله ازواجا منهم ای اشکالا واشباها منهم دراز مکن دو چشم را یا محمد ... برخود داری
... کروهی را از ین معرضان مکذبان کتاب ورسل ... این ... نیست ...
... از غنی ومیل ورغبت کرد وسبب نزول این آیت آن بود که مصطفی صلی الله علیه وسلم
را حاجت افتاد ... بصاع جو ازمهایه جهود وام خواست جهود گفت لا ... ولا ادع
... این بفضل الذین مصطفی صلی الله علیه وسلم فرمود که ان ذلک ... جهود ...
وبداد مصطفی صلی الله علیه وسلم را ... وخاطر بکرفت این آیت آمد ولا تمدن عینیک
الی ما متعنا به ازواجا منهم زهرة الحیوة الدنیا ای زینة الحیوة الدنیا وهو من زهرة النبات
وحسنها این آرایش وزندکانی دنیا ... لنفتنهم فیه ای اعطیناهم ذلک لنشدد علیهم
المحنة ... شان فتنه فابتلا ایشان را تا بدان محنت سخت کنیم بر کافران ... کفر
ودنا سیاسی ... کنند ... علم ما بوده است ورزق ربک خیر وابقی وان روزی روز مره

سا

حش

کرده

ثابتو

یا بتو می رسانیم ترا بهتر وبثواب بارة ترا زادایش ومال کافران وقیل ثواب ربک
یا محمد فی الاخرة خیر وابقی من زهرة الحیوة الدنیا قوله تعالی وامر اهلک بالصلوة
واصطبر علیها لا نسالک رزقا نحن نرزقک والعاقبة للتقوی جنانکه پیغمبر بودیم
ترا بنماز کزار تو نیز اهل خود را بنماز فرمای ونزول ... عایشه رضی الله عنها ... روزی
مصطفی صلی الله علیه وسلم بروی درامد کفت یا عایشة چرا جنین ... کفت ای رسول
الله ... درخانه ما طعام نبوده است وتوانکری ...
نستاند ... اهل یا محمد وامر اهلک بالصلوة واصطبر علیها یعنی امرهما وفعلهما
دیرا بنماز فرمای ... وتو خود صبر کن ونماز لا نسالک رزقا این بر بلیه کردن زبان عایشه
رضی الله عنها است وان دیکران ای ما ترا بدان فرستادیم تا خلق را بما دعوت کنی نه زبان را
نفقه کنی ای حکم توجون حکم امت نیست نفقه عیالان نحن نرزقک ما خود روزی دهیم ترا
وغیرترا والعاقبة للتقوی معنی برابرست لعلک ترضی ای عاقبت نیکو اهل تقوی راست
وقالوا لولا یاتینا بایة من ربه اولم تاتهم بینة ما فی الصحف الاولی
کفتند این معرضان ... خدا ... بما ... تا دلیل بودی
بر نبوت ... الله تعالی علیهم فقال اولم تاتهم بینة ما فی الصحف الاولی ... است
بدیشان بیان وصف ودین ... محمد ... کتب پیشین ... یعنی ...
پیشین توریة وانجیل خبر داده بر ... خاتم پیغامبران ووصف دین ومبشر ابرسول
یاتی من بعدی اسمه احمد قوله عز وجل ولو انا اهلکناهم بعذاب من قبله
لقالوا ربنا لولا ارسلت الینا رسولا فنتبع ایاتک من قبل ان نذل
ونخزی یعنی لو اهلکنا هولاء المعرضین من ... بعذاب من قبل ارسال الرسل
وانزال القران والوحی ... اهلاک کردیمی این کافران را بعذاب ... رسولی
فرستادیمی بدیشان وقرآن وحی کردیمی بدیشان ... عذر ... ربنا لولا ارسلت
الینا رسولا ... فرستادیمی فنتبع ایاتک من قبل
ان نذل ونخزی ... ایات ترا ورسول ترا ... بعذاب ...
شدیمی ... خود رسول فرستادم وکتاب وحی کردم وعذر وحجت ایشان ... کردم
بالقیامت حجت بود قل کل متربص فتربصوا فستعلمون من اصحاب

الصراط السوي ومن اهتدى انگاه از بعد این چندین ابلاغ در وعید
سورت را ختم کرد بنوعی از وعید گفت قل كل منا ومنكم متربص بگوي يا محمد هر يكي
از ما و از شما چشم دارنده عاقبت یکدیگر را هلاک شما چشم داریم عاقبت کار ما را
و ما چشم داریم عاقبت کار شما را فستعلمون عند الموت من اصحاب الصراط السوي
اي من اهل الصراط السوي اي الطريق المستقيم ومن اهتدى منكم ومنا زود بود كي
بدانید بعذاب چون در مانید بعذاب خشم خداوند عز وجل که کیست از ما و از شما بر راه
راست و دین پسندیده و کیست از شما و ما بحق براه یافته **سورة** الانبياء عليهم السلام
كلها مكية وهي مائة واثنا عشر اية والف ومائة وثمانية وستون كلمة واربعة الاف
وثمانمائة وتسعون حرفا وعن ابي بن كعب رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم
انه قال من قرا سورة اقترب للناس حسابهم حاسبه الله تعالى يوم القيامة حسابا يسيرا و
وصافحه الانبياء وسلم عليه كل نبي ذكر اسمه في القران ونظم السورتين فسورة **طه**
بيان وحدانية الله تعالى بانزال الكتاب وانزال الرسل وبيان حقيقة الرسول صلى الله
عليه وسلم ومعجزاته والاخبار عن قصة الاولين وتنبيه له وللمومنين بالصبر على اذى الكفرة
وسورة الانبياء صلوات الله عليهم اولها وعيد الكفرة والاخبار عن ايذاء الكفرة الانبياء
صلوات الله عليهم وصبرهم عليه ونجاة الانبياء صلوات الله عليهم في العاقبة وهلاك الكفرة

بسم الله الرحمن الرحيم

قوله تبارك وتعالى **اقترب للناس حسابهم وهم في غفلة معرضون**
اي دنا الناس وقت محاسبتهم نزدیک امد قیامت و شمار کردن خلق را و جزا دادن کارها را
وهم في غفلة معرضون يعني والناس عنه في غفلة معرضون عن التفكر والتاهب
لمجيئه و مردمان غافل اند از امدن قیامت روی گردانیده اند از آمادگی کردن مر شما را
و جزا قیامت را هر که بتابستان رنج کند بزمستان برخورد هر که آمادگی قیامت کنند
برنا بقیامت بی رنج بود **ما ياتيهم من ذكر من ربهم محدث الا استمعوه**
وهم يلعبون باز تفسیر کرد غفلت و اعراض ایشان نیاید بدیشان هیچ ذاکری
از حال ایشان نبوی و مراد از ذکر مصطفی صلی الله علیه وسلم است از ذکر نه تنها
کرده را عادت نشنوا چون از کسی چیزی بسیار اید انکس را بنام آن چیز خوانند چنانکه

کسی

کسی بسیار حج کند حاجی گویند فلان حج و غزو و مصیبتین چون انبیا صلوات الله علیهم
بسیار ذکر گویند ذکر گفتن ایشان نظیر این چنانست که خدای تعالی گفت قد انزل الله الیکم
ذکرا رسولا یتلوا علیکم ای ذاکرا این ذکر را بمعنی ذاکر باید داشتن تا درست آید رسولا
بدل از وی الا استمعوه یعنی ذکر الذاکر و بعضی گفتند این ذکر قرانست و معتزله بدین ایت
حجت کنند در محدثی قران گویند خدای تعالی گفت من ذکر من ربهم محدث محدث را صفت
ذکر کرد و ذکر قرانست و قران مخلوق گویند و این کفرست معنی انست که مراد از ذکر ذاکر ست
و ذاکر مخلوقست و اگر مراد قران بود محدث بدان گفتست که بحدث شد عندی اسماع الخلق
یا بر محمد نبی باور جبرئیل صلوات الله علیه باز گرداند بعینه **ذکر الا استمعوه وهم**
یلعبون یعنی نیاید هیچ ذکری بدیشان نه ایشان بشنوند اند آن ذکر را وایشان
بازی کنند و افسوس کنند در حالی که غافل دل مشغول دل باشند **لاهية قلوبهم واسروا**
النجوى الذين ظلموا هل هذا الا بشر مثلكم افتاتون السحر وانتم تبصرون
يعني يطيرون في استماع وقلوبهم لاهية عن التفكر والتامل والقاظ واين تنبيه است که
شنیدن قران بالتفکر و تامل باید و حاضری دل واسروا النجوی الذین ظلموا الذين في محل رفع
اي اسر الكافرون النجوى يعني این کافران قران از مصطفی صلی الله علیه وسلم بشنیدند پنهانی
و با یکدیگر راز گفتند که هل هذا الا بشر مثلکم استفهام بمعنی النفی ای نیست این محمد مگر ادمی
همچون شما خورنده و خسبنده و خیزنده فکیف صار رسولا من بیننا اگر رسول استی وی را تخصیصی
ایت از نشان ماده وی ساحرست و انچ میخواند کلام رب نیست سحرست سحر گفتند قران را سحر چیزی
بود که ویرا حقیقت نبود بظاهر حقیقت نماید و باطن باطل بود گفتند این قران سحرست محمد
تمامی نماید کلام رب است و نیست و گفته و بافته وی است افتاتون السحر وانتم تبصرون ای
فتاتون محمد الاستماع السحر وانتم تعلمون انه كذب وسحر لانا قد بينا لكم ان محمدا ليس بنبي
فبطل ان يكون كلامه من عند الله واین خطاب که با یکدیگر میگفتند از ایشان رغبت با سلام
[illegible] بدیشان که بر محمد میروید تا جادوی شنوید و شما میدانید که وی نبی نیست ادمی است همچون
ما تخصیصی نه ببینید و برا و نتسل وانتم تبصرون بعوی العین انه بشر مثلکم واین راز ای
گفتند خداوند خبر داد مصطفی صلی الله علیه وسلم را از ان راز گفت **قل ربي يعلم**
القول في السماء والارض وهو السميع العليم قوله عز وجل قل ربي يقرء
بقرائتين قال ربي قل ربي قال ربي خوانی بلفظ خبر قل ربي خوانی بلفظ امر بگوی یا محمد مرت

رازگویان را بجمله، تو که خداوند دانا گفتارهاست در آسمان و زمین یعنی دانا ست
بگفتار اهل آسمان و زمین راز شما بروی که پوشیده نشود الا انکه چون متکلمان با در آسمان
باشند یا در زمین گفت شنوا گفتارهاست در آسمان و زمین و بیست شنوا گفتارها قالوا
و دانا دلها بروی چیز پوشیده نشود **بل اضغاث احلام بل افتریه بل هو شاعر**
فلیاتنا بایة کما ارسل الاولون بل اینجا باز رود که گفتند که قران سحر ست
افتاتون السحر ثم لم یثبتوا علیه فقالوا بل هو اضغاث احلام ثم لم یثبتوا علیه فقالوا
افتریه ثم لم یثبتوا علیه فقالوا شعر و محمد شاعر اول جادوی گفتند باز بر گشتند گفتند
نیست جادوی بل خوابها شوریده است که بخواب بدید لنت و باز گرفته بنداشته است این
وحی است بوی باز ازین قول بر گشتند گفتند بل افتریه نیست اضغاث احلام بل از کرد
خویشتن دروغ می بافد باز برگشتند گفتند بل هو شاعر این محمد شاعر است و این که می گوید
شعر است طبعش باینی می دهد بگفتن این سخنان منظوم و گشتن خصم از سخنی بسخنی
دلیل ضعیفی و باطلی وی کنند و روا بوده تا هر قولی ازین اقوال گروهی گفته باشند و گروه دیگر
ان قول خلاف کرده باشند و روا بود که همه هر قولی گفته باشند و باز برگشته و دیگر قول
گفته باشند فلیاتنا بایة کما ارسل الاولون چون مصطفی صلی الله علیه وسلم گفت مر
گویندگان را هر چه هست شما معارضی بیارید و بیارید جمله ادمیان عاجز بیاید از
کار یکی ادمی چون عاجز شدند از معارضه کنند که کلام خدای است و تو رسول
وی بیاور ما آیتی چنانک پیغمبران کنند ایشان بقوم موسی یعنی ناقه بقوم صالح و مایده
بقوم عیسی و این از ایات اقتراح است **ما امنت قبلهم من قریة**
اهلکناها افهم یومنون نگرویدند پیشتر ازین اهل مکه اهل هیچ دیهی
بل از ایات اقتراح ما هلاک کردیم اهل او را دیگر افهم یومنون ایشان خواهند
گرویدن یعنی اهل مکه معنی انست تا نگوییم شما را این ایات اقتراح که هیچ قومی
نبوده اند که این ایات اقتراح خواستند و مر بلا دادیم و ایشان نگرویدند بعد از آن
مر آن قوم را هلاک کردیم چنانک قوم صالح را عذاب کردیم از بعد بیرون امدن ناقه
چون نگرویدند و قوم عیسی را از بعد نزول مایده و شما نخواهید گرویدن بدین
ایات اقتراح و شما را عذاب باید کرد و حکم من اینست و حز کننده ام و ما کان الله
لیعذبهم و انت فیهم من اهل مکه را عذاب نکنم و محمد در میان ایشان حاضر و برا

و دیگر

و دیگر نا ان در پیچه در اصلاب ایشان کسی که خواهند گرویدن از ایشان جدا شوند
انگاه عذاب کنمشان چون مصطفی صلی الله علیه وسلم ایشانرا بیرون کرد و وعده
مومنان اهل بدر تمام شد بگردش یعنی انگاه خداوند عز و جل عذاب کردشان
خواهندگان ایات اقتراح را و این جفا گویان و پیش روان قوم را هلاک را
روز بدر بکشتند اکنون جمله معنی ایت انست که پیشینیان را ایات اقتراح دادیم
نگرویدند شما خواهید گرویدن ای نخواهید گرویدن لانکم لا ترضون بالقران ایة
وانتم اعلم الناس بالقران فکیف ترضون بغیره ایة وانتم جاهلون بها در وی
دست زدار بی قبول می نکنید و بسحر و دروغ و شعر نسبت کنند اگر چیزی دیگر ارد
شما را در وی علم نیست قبول کی کنید هم جادوی وصف کنید انهم یومنون استفهام
است یعنی نفی یعنی لا یومنون و این نومید کرد ابدان مصطفی صلی الله علیه وسلم
از ایمان اوردن ایشان که بیدکان تا بحسرت بدرکنه شدند و این همانست تا بسوره البقرة
گفت ان الذین کفروا سواء علیهم ءانذرتهم ام لم تنذرهم لا یومنون بیکر روایت نزول
وی در کشتگان اهل بدر است والله اعلم قوله عز و جل **وما ارسلنا قبلک الا**
رجالا نوحی الیهم فسئلوا اهل الذکر ان کنتم لا تعلمون وای
جوابی از سوال اقتراح است وانکه گفتند هل هذا الا بشر مثلکم گفت نفرستادیم هیچ
رسولی پیش از تو یا محمد مگر مردان یعنی ما را نجلت هیچ ملک رسول نبوده است همه
مردان بوده اند ادمی مانند شما فرق انست که بدیشان وحی کرده اند فاسئلوا اهل
الذکر ان کنتم لا تعلمون پرسید اهل کتاب را و اهل علم را یعنی آنان که توریت
والانجیل و زبور دانند اگر شما مکیان نمی دانید والذکر یعنی الکتاب **وما جعلناهم**
جسدا لا یاکلون الطعام وما کانوا خالدین ای وما جعلنا لکل واحد منهم
لا جسدا لنظیره ثم یخرجکم طفلا ای تخرج کل واحد منکم طفلا فلهذا لم یقل اجسادا وطعنا
و این جواب انست که گفتند این محمد همچو ما خورنده است و روند اگر رسول استی
از خدای تعالی بدین وصف نیستی کما قال تعالی خبرا عنهم ما هذا الا بشر مثلکم یاکل
بمعاینه مما تاکلون منه ویشرب خداوند عز و جل بدین ایت جواب داد ایشانرا که ما ایشانرا
هیچ نبی را که طعام نخورد و جاودان بزید یعنی پیامبر رسالت از وصف بشریت

بيرون بياند و وصف آدمي اينست كه ملاحتي برايد و خورد و چون اجل سپري شود بميرد
ثم صدقناهم الوعد فانجيناهم ومن نشاء واهلكنا المسرفين اول
خبر داد كه پيغامبران مردان فرستادم بخلق و بر ايشان وحي كردم از جمله وحي يكي قسمت وعدها
ظفر و دولت و نصرت بود كه بعاقبت نصرت شما راست و نجات ايشان از عذاب خواهد بود
بر ما اين خبري كه وعده بما ان وعده راست كرديم و هر كه خواستيم بجز انبيا كه چون عذاب من بقومهما
امد و هلاك گردانيد ايشان را از عذاب و ما بعان ايشان را هلاك كرد بما از حد اندر گذشتند
لقد انزلنا اليكم كتابا فيه ذكركم افلا تعقلون بدين ايت ترغيب كرد
مومنان را بشنيدن قران و تفكر و تدبر در وي و غافل نابودن در وقت شنيدن مي گفت براستي
كه فرستاديم بشما كتابي كه دروي است لنج شما را بوي حاجت است از كار دين و دنيا دروبست ذكر شناختن
دوستي خدا و ثمي حلال و حرام و وعد و وعيد و بيان بهشت و دوزخ و بيان معاملات
دنيا چون شما نيست كه تفكر كنيد در وي و قيل الذكر هنا بمعني العز والشرف اي فيه عزكم
و شرفكم كتابي فرستاديم كه دروي عز و شرف خودرا بحاصل ارايد بمتابعت وي والذكر يجيء بمعني الشرف
كما قال تعالى وانه لذكر لك ولقومك وسوف تسئلون **وكم قصمنا من قرية كانت**
ظالمة وانشانا بعدها قوما اخرين اي كم كسرنا من اهل قرية والقصم الكسر كان
اهلها ظالمين على انفسهم بالكفر بسا اهل ده بها كه مستاصل كرديم بعذاب كه ايشان ظالم
بودند بر تن خويش بكفر و تكذيب بظلم ايشان هلاك كرديم شان بس از ايشان قومي ديگر را
افريديم ايشان نيز كافر شدند هلاك كرديم شان همچنين تا بشما رسيد اگر شما نگرويد شما را نيز
هلاك كنيم و گروهي ديگر افرينيم تا دار ضعف وعجز ايمن در هلاك بالمرار فرينش و انشانا بعدها
قوما اخرين قوله عز وجل **فلما احسوا باسنا اذا هم يركضون لا تركضوا**
وارجعوا الى ما اترفتم فيه ومساكنكم لعلكم تسئلون انگاه خبر داد
از ندامت و بيچارگي ايشان از عذاب چون بديدند از قوم ما عذاب مهلك مارا والباس
العذاب المهلك ميديدون ايشان از عذاب هزيمت شدند و كريختن گرفتند يركضون اي
يعدون واصل الركض تحريك الرجلين يقال ركضت الفرس اذا اعديته بتحريك رجليك نحده
و ايالي فركض ومنه قوله تعالى اركض برجلك وقيل احسوا اي علموا نظيره فلما احس
عيسى وقيل احسوا اي ابصروا كما قال تعالى في اية اخرى فلما راوا باسنا قوله تعالى

لا تركضوا اي قال لهم الملائكة استهزاء وتقريعا لهم وارجعوا الى ما اترفتم فيه اي
الى نعمكم التي اترفتم فيه اي باز گرديد تا عقوبت و ذل شما بجا بينيد كه گناه كرديم عز
ديد اين سخت تر بود كرختن ازيشان منفعت نكند چرا طايركم معكم گناه شما با شماست بتوبه
گرويد تا منفعت كند اي مكر بويد و هزيمت مرويد و باز گرديد بدان جاي كه شما نعمت و فراخي
عيش داشتيد و بمسكنها خويش باز گرديد تا اكنون عز و فخر خود بمال و مسكن مي ديد
اكنون چرا مي مانيد و بجا مي گريزيد لعلكم تسئلون تا مگر بخواهند از شما بعضي ازين مالها
و بر ها نند شما را ازين عذاب **قالوا يا ويلنا انا كنا ظالمين** خود را در مانده ديدند
بعذاب و هيچ فرياد رس نه بينند بانگ بر گيرند يا ويلنا يا ويل برما و بر كيمتا است كه عرب در نكوهش
خود با بتدا كلام گويد ما ستمكار بوديم بر تن خود بكفر و تكذيب **فما زالت تلك دعويهم**
حتى جعلناهم حصيدا خامدين دعويهم يعني دعائهم كما قال تعالى واخر دعويهم
ويلي مي گويند بر خود از وقت ابتدا عذاب تا انگاه كه همه را هلاك و مستاصل كرديم چون
كشت درود و اتش جرله خامدين تدمانوا نسكتوا وخمدوا **وما خلقنا السماء والارض**
وما بينهما لاعبين اين ايت دليل اثبات خالق وحكمت خدا تعالي است كه ما افريديم
ما اين اسمانها و زمينها را بازي و بازي كنندگان ايم بيان حق را افريديم و دليل وحدانيت خود را
افريديم **لو اردنا ان نتخذ لهوا لاتخذناه من لدنا ان كنا فاعلين** اين ايت
رد است بر ان كسانيكه ايشان خداي عز وجل را زن و فرزند گفتند واللهو الزوجة والولد چون
زن و فرزند از بهر لهو و خواستنت بود از ان بلهو كنايت كرد گفت اگر بخواستيمي كه بگيريمي
خود را جفتي لاتخذناه من لدنا اي من عندنا لا من عندكم و اين اضافت تخصيص و بزرگ است
جبرئيل يعني از جوهر شريف اعلي گرفتيمي حور و مانند وي نه از جوهر خسيس خاكي سرشته از زميني
خود را وليكن ما نكنيم ان كنا فاعلين بعضي گويند ان هنا بمعني الشرط يعني لاتخذناه من لدنا
ان كنا فاعلين نظيره قوله تعالى لو اراد الله ان يتخذ ولدا لاصطفى من الجواهر الشريف
اعلي يعني از صحت قدرت بودي و چرا قدرت داشتي و بعضي گويند اين ان بمعني ما
نفي است اي ما كنا فاعلين اين برما جايز نيست نظيره ان انت الا نذير اي ما انت الا نذير
قوله عز وجل **بل نقذف بالحق على الباطل فيدمغه فاذا هو زاهق ولكم**

الويل مما تصفون بل ردّ ما قبل است اي نزا نيست خداوند را كرفتن زن فرزند
ماكان الله ان يتخذ من ولد وقوله وما ينبغي للرحمن ان يتخذ ولدا لكن نقذف بالحق
علي الباطل اي بر ميزنيم حق را بر باطل كه كويد وقهر كند حق باطل را فيدمغه اي فيكسره
واصل هذا اصابة الراس والدماغ بالضرب اي بيان ميكنيم حق را و دليل وحدانيت را
تا باطل مقهور وحق كردد فاذا هو زاهق اي ذليل ذاهب باطل نيست كردد ولكم الويل مما
تصفون واي عاقبت باطل كويان خبر داد كفت شما را ويل دوزخ بر لنخ خدايي را ابوي
مي وصف كنيد والويل واد في جهنم لو سيرت فيها جبال الدنيا لماعت وقيل الويل
واد في جهنم يستغيث منها ما حوله كل يوم سبعين مرة وله من في السموات
والارض ومن عنده لا يستكبرون عن عبادته ولا يستحسرون
يسبحون الليل والنهار لا يفترون ديكر دليل پاك كرد بر اثبات وحدانيت
ونفي شركت ومن عنده لا يستكبرون عن عبادته وانكه نزد وي بكرامت ونيست يعني
فريشتكان اين اضافت كرامت ايشانست نه انكه خداوند تعالي را مكاني نشيبي كه بر
نباذند از فريشتكان از پرستش خداوند تعالي نيز مانده شوند ولا يستحسرون اي
لا يعيون والحسير المنقطع الواقف اعيا وكلالا يعني محل خدايي همه كسي را كه وي
شرك ندارد ازينك بودن مر ايشانرا يسبحون الليل والنهار لا يفترون اذ كاه كفت كه شما
مرا ماكه هيج عيب نكوييد چي زبان دارد كه مر اينكان پاك كوينك هستند تسبيح ميكنند
شب وروز يعني دايم وپيوسته از عبادت وثنا كفتن من سست نمي شوند ام اتخذوا
الهة من الارض هم ينشرون استفهام است بمعني نفي يعني بل اتخذوا
كرفتند يا محمد بتان را بخدايي در زمين اهم ينشرون اي يحيون الموتي هستند اين بتان
بر انكيختن مرده و زنده كننده يعني نيستند لو كان فيهما الهة الا الله لفسدتا
فسبحان الله رب العرش عما يصفون ديكر دليل ياد كرد قاطع
بر نا سزاي غير خداي را واثبات سزا خود را كفت اكر اسمان وزمين را خدايي بودي
بجز الله خراب شدي ويران شدي اسمان وزمين را جرا جي اكر خداوند دو بودي ابودي
جون يكي كاري خواستي كرد ان ديكر از او بيرون شودي يا قادر بودي بر منع وي يا
عاجز بودي از منع وي اكر عاجز بودي وعاجز خدايي را نشايد و اين را دليل تمانع كويند

وكفته

وكفته اند كه دليل وحدانيت خداوند عز وجل استوا ملكست ونفاذ امر وبقا صنع لست
بر يك صفت اكر كسي را در اسمان و زمين نفاذ امر تصرف خدايي بودي بجز الله را انبا شدن
واين دليل محكم است الله يكفيك جنانك كوبي در خانه كه خدايي فلان است دليل كند هر اينه
در خانه بود نظيره وهو الذي في السماء اله وفي الارض اله ودو نيست نزا اي بخدايي
و تناكي تصرف در ملكوت اسمان و زمين وراست فسبحان الله رب العرش عما يصفون
نا سزا كار ان را كفتن رد كرد بدليل باز برخود ثنا كفت باكي وزا عيبي كفت باكست
از عيب خداوند عرش لا يسئل عما يفعل وهم يسئلون باز خود را بجلال وبي نيازي
وصف كرد وكفت نرسد كسي را ببرسد مر او را زهر جه من كنم يعني برسيدن ردنا واما سوال
كنش استخبار را واستعلام را ومن برسم همه خلق را كي جرا كرديد وجرا كنيد سوال طلب
حكمت را بود از خداوند كما قال الله تعالي عن الصحابة رضوان الله عليهم اجمعين حيث
قالوا ربنا لم كتبت علينا القتال قوله تعالي ام اتخذوا من دونه الهة يا اعتقاد
كرفتند بدون الله بتان را بخدايي قوله قل هاتوا برهانكم اي هلموا بحجتكم بيا ديد
حجت شما من بخدايي دعوى را حجت بيد اكرام كه ازان عاجز كشتند از اوردن حجت كشتند
بدان ما با برين وصيت كرده اند اكر اندر كتب بينيت اين بودي و پيغامبران سيت
اين نمودندي بدان بما اين وصيت نكردندي خداوند تعالي حجت ايشانرا باطل كرد
كفت بكو يا محمد قوله هذا ذكر من معي وذكر من قبلي در قران
خداوند ما است وحجي كه است بمن اخبار پيشينانست وهم حجت حاضران است از خداي وهمي
را بودي فمولد بودي ومن بو شبله پيشي بمكه خداوند خلق را بوي امر كرد اينست
من مي فرمايم بتوحيد وپرستش در قبلها تو برهانم باز كفت حلوه توانيد اوردن ه باشت
ذكر وحجت پيشينيان وحجت انكه امن اند يعني بيان تقرانست جنانك لسي خانه كعبوكي
كنيد وجل باري بود خصم را كويد اراست ميكوييد حجتي ما را دها تواني حجت اوردن
حجت با من است قوله بل اكثرهم لا يعلمون بل ردّ ما قبل است ميت جنانكه ايشان
دعوى ميكنند نه جي انان جاهلانند ونا دانند نا دانايي ه بوي جعد ولد بيان دليل
ه كفت الحق فهم معرضون ايشان روي كردانند از قبول حق قوله
وما ارسلنا من قبلك من رسول الا يوحي اليه ان نبسير اسقا كفت
هذا ذكر من معي وذكر من قبلي نفرستاديم بيش از تو يا محمد هيج رسولي نه وحي كرده شد
بوي كه انه لا اله الا انا فاعبدون ه نيست خدايي بجز من الله مرا يكي كوييد

وهم ابو سبیلند مولـه **وقالوا اتخذ الرحمن ولدا سبحانه** ایشان را مقابله دعوت
انبیا همان گفتند که شما می گویید رحمان خود را فرزند گرفت چنانکه شما گفتید تعالی الله سبحانه
پاکست وی از عیب و از فرزند گرفتن قوله **بل عباد مکرمون** بر رد ما قبل
است نیستند فرشتگان فرزندان خدای تعالی لکن ایشان بندگان خدای اند گرامی کی بحکمت
چنانکه گرامی کنند بعضی آدمیان را بر بعضی بجاه و عز و رفعت این گرامت ایشان بحیثیت قوله
لا یسبقونه بالقول پیشی نکنند این فرشتگان بر امر خدای تعالی ای بکی امرا و را خلاف
نکنند ای فرشتگان بر امر خدای تعالی و اثانک در تفضیل ملایکه بر بشر سخن گویند برین آیت حجت
کنند که خداوند تعالی وصف ایشان چنین خبر داد و در حق اعیان بر سبیل نهی یاد کرد و گفت
لا تقدموا بین یدی الله ورسوله ای پیشی مکنید بر امر خدای و رسول وی و از نهی روا بود
که مخالف بر ایشان و اثانک خداوند تعالی خبر داد جز چنان نبود و ما جواب دهیم اکر الامر و نهی
خداوند مطیع تر ایشان را چه دمحل از ملایکه بر کردند کما قال الله تعالی ان الذین امنوا
وعملوا الصالحات اولئک هم خیر البریة مومنان مطیع بهترین از فرشتگان خلق خداوند
قوله **وهم بامره یعملون** هرچه کنند این فرشتگان بامر وی کنند نه بقول
پیشی کنند بر امر وی نه بفعل قوله **یعلم ما بین ایدیهم وما خلفهم** کافران گفتند
که فرشتگان نو دان می جوید با قیامت که شفاعت کنند و بر دنیا استغنا و خدای کنند
عزوجل من می داند آنچه پیش ایشان نشست از امر آخرت و آنچه از پس ایشان نشست از امر دنیا
یعنی بیت چنانکه شما گمان می برید هیچ کافر را شفاعت نکنند فردا قیامت و هیچ کافر
را امروز نخواهند امرود بدنیا ما بین ایدیهم من الاخرة وما خلفهم من الدنیا اگر بر وصف
بود خدای ... قوله **ولا یشفعون الا لمن ارتضی** در دنیا و آخرت
شفاعت نخواهند مگر آن را کی خداوند بپسندد یعنی از آنکی بپسندیده خدای بود بحکم
اعتقاد پاک کما قال لا یتکلمون الا من اذن له الرحمن وقال المشفوع فلا اصغا با قوله
وهم من خشیته مشفقون این فرشتگان از ترس خداوند با بیم باشیم
و می ترسند از خداوند چون داند که وی بسند ... ترس کما قال هو اهل التقوی واهل
المغفرة قوله **ومن یقل منهم انی اله من دونه** اینکه او عبد
کرد از فرشتگان از آنکی گوید منم خداوند بدون الله قوله **فذلک نجزیه**
جهنم ای فذلک القائل نجزیه این گوینده را جزا دهیم دوزخ جاودان **کذلک**
نجزی الظالمین و مجنین جزا کنیم کافران را بدوزخ جاودان و از فرشتگان

این

این دعوی جایز نیست بدان دلیل که خداوند عزوجل خبر داد از ایشان لا یسبقونه
بالقول لا یعصون الله ما امرهم ویفعلون ما یؤمرون لیکن وعید کرد ایشان بر
چیزی که از ایشان جایز نبود چنانکه مصطفی را علیه السلام گفت لئن اشرکت لیحبطن
عملک تا بدانی وعید بر چیزی دلیل نکند بر وجود آن چیز بلکه وعید بر تصور وجود
بود قوله عزوجل **اولم یر الذین کفروا ان السموات والارض**
کانتا رتقا ففتقناهما این آیت دلیل کند وحدانیت است از روی فعل یا نمی
بینند این کافران که آسمانها و زمینها بسته بودند ففتقناهما که بکشادیم آسمانها را بباران
و زمین را بنبات یعنی بیخ شما را وقیل ان السموات کانت واحدة ففتقها
فتق الله عزوجل السماء فجعلها سبعا وجعل الارض سبع ارضین وقیل ادم برو
ای ادم یعلموا انهم لا یشدانند این کافران کی آسمان ملتزق بودند بر زمین هر یک طبق بودند
یکی دیگر میان زمین و آسمان و آسمانها بر دا غشیم تا بستر بود شما را و زمین را
بگسترانیدیم یعنی پهن کردیم و رویی آب بگسترانیدیم تا بدانید زمین بساط بود
شما را و میان هر آسمانی بانصد ساله راه بعد و مسافت نهادیم یعنی از یکی دیگر
چنین بوده است اخبار چنین وسئل عبد الله عباس رضی الله عنهما عن اللیل کان
قبل النهار ام النهار کان قبل اللیل فقال اللیل کان اسبق وتلا قوله اولم یر الذین
کفروا ان السموات والارض کانتا رتقا ففتقناهما قال فهل تعلمون ما کان بینهما
الا للظلمة وقال کانتا رتقا ولم یقل کن رتقا فتفتقناهن لان من عادة العرب ان
یخبر عن الجمعین کالخبر عن الاثنین یقول اصلحت بین القوم والنتت بینهما نظیره قوله
ان الله یمسک السموات والارض ان تزولا قوله **وجعلنا من الماء کل شیء**
حی افلا یؤمنون ای فی الارض لا فی السماء وآفریدیم از آب هر جانوری را اصل
خلقت هر جانوران از آب است و طایفه مرغان حقیقت هم از آب است و قیل
معناه آسمان و زمین را بیافریدیم و آب و نبات که ایشان را ... آب را ... است بقا حیات
هر چیزی نهادیم از زمین و نبات و جانوران افلا یؤمنون بیان ... بایشان بود بالتوکل
بنقول ... لو کان فیهما آلهة الا الله لفسدتا ... جز آنکه ... ای بکرده ...
قوله **وجعلنا فی الارض رواسی ان تمید بهم** و بیافریدیم در زمین کوهها بلند

کیلا تمیل بهم تا نگردد و میل نکند تا مسکن و قرارگاه شما ویران شود ابن عباس گوید
رضی الله عنه خداوند تعالی زمین را بیافرید بر روی آب گردان بود چون کشتی
کوهها را آفرید و زمین را بکوهها استوار کرد چنانکه تو خیمه را بمیخ استوار کنی و این کوهها
میخهای زمین اند تا نجنبد زمین و در زیر هر زمینی دریایست بانصد ساله راه ابن
عباس گوید رضی الله عنه اگر این دریاها نیستی از تف و تبش دوزخ هر چه بر پشت زمین
است سوختی قوله وجعلنا فیها فجاجا سبلا الایة یعنی فجاجا سبلا
و بیافریدیم در زمین و در کوهها راه فراخ هم دریا و کوه و دیگر تا فرید بیرون از بدیع
برفتن راهها پیدا کردیم تا نهند نعمتها بیکدیگر برسانند النعمتها شهر بشهر ... قوله
لعلهم یهتدون تا راه یافته شوند بمعاش و کسب قوله وجعلنا السماء سقفا
محفوظا حفظه الله من الوقوع علی الارض الا باذنه وقیل محفوظا بالکواکب کما قال
الله تعالی وحفظناها من کل شیطان رجیم لغت آسمان را بر داشتیم زبر شما سقفی
نگاه داشته کی بر شما نیفتد کما قال ویمسک السماء ان تقع علی الارض الا باذنه وقیل
نگاه داشته است از دیوان شیطانان بوی کما قال وحفظناها من کل شیطان رجیم
قوله وهم عن آیاتها معرضون این کافران از این آیات روی گردانیده
اند و این کنایت با آسمان باز میگردد و آیات در آسمان آفتاب و ماه و ستارگان است
ای تفکر نمی کنند تا بدانند که من نه ام آیات کنت لانه مجعول فی السموات وقال موضع آخر
آیتنا لانه هو الخالق قوله وهو الذی خلق اللیل والنهار والشمس
والقمر الایة معنی لفظ خدایی است تا بیافرید شب و روز و آفتاب و ماه دانستن سال و ماه
و احوال خلق را کل فی فلک یسبحون همه در آسمانها میروند و میگردند هر یک
بمنازل خود این همه آیاتست شایسته و همه استدلال را و هم استمتاع را قوله
وما جعلنا لبشر من قبلک الخلد ندادیم هیچ آدمی را پیش از تو جاودانگی
در دنیا یعنی ابد الابد از آدمیان بقا و جاودانگی در دنیا کسی را ندادیم چون این آیتها
اینها بر خواند مصطفی علیه السلام بر کافران از جواب عاجز شدند گفتند حیله نماند بی
قوله نتربص به ریب المنون چشم داریم بوی گشت روزگار را آخر بمیرد برهیم
از وی خداوند تعالی این آیت فرستاد که وما جعلنا لبشر من قبلک الخلد افاین مت

فهم

فهم الخالدون ار تو بمیری کی ایشان جاودان خواهند ماندن قوله تعالی
کل نفس ذائقة الموت ای کل حیوان سیذوق الموت ...
مرگست قوله ونبلوکم بالشر والخیر فتنة یعنی انما خلقناکم فی الدنیا للابتلاء
والامتحان بالشدة والرخاء والمکروه والمحبوب والفقر والغنا والصحة والسقم فتنة
ونبلیه اختبارا منا لکم لنعبدوا علی الشر بالصبر وعلی الخیر بالشکر وقال ابن مقسم قدم الشر
علی الخیر لان الاختبار بالشر اکثر منه بالخیر وقوله فتنة نصب علی المصدر بمعنی
الاختبار ای نبلوکم بلوی وتختبرکم اختبارا والعرب تخرج المصدر من غیر لفظ الفعل اذا
استوی المعنی و تا بیازمائیم شما را بمکروه و محبوب و این شر و خیر کی اینجا یاد کرده است خلاف
این ذکر و خیر و شرست که در سورة لم یکن یاد کرده است اولئک هم شر البریة اینجا مراد از شر
عصیان است مراد از خیر طاعت است و باز بدین آیت که امام ماست شر بمعنی مکروه است
وخیر بمعنی محبوب و عرب هر چه را مکروه دارد شر گوید و هر چه را دوست دارد خیر گوید قوله
والینا ترجعون و از گشت شما همه بجزا ماست قوله واذا رآک الذین
کفروا ان یتخذونک الا هزوا الایة ای لا یتخذونک الا سخریة یعنی اذ بن
فتنه عرصی بر آمدند چون بینند این کافران ترا یا محمد تکبیر کنند ترا افسوس کنند قوله اهذا
الذی یذکر آلهتکم ای یقولون این حضرت کو بندد ... فسوس و سبکی است
کی آنست نامی عیب گوید بتان شما را بذکر آلهتکم ای یعیب آلهتکم نظیره قالوا سمعنا
فتی یذکرهم بعیبهم قوله وهم بذکر الرحمن هم کافرون یعنی یتعجبون من ذکر
آلهتکم التی لا تبصر ولا تنفع ولا تسمع وهم بذکر الله الذی خلقهم وبیده ضرهم ونفعهم کافرون
بذکر الله ای بتوحید الله یعنی یا محمد نه تنها ترا ناسزا و جفا میگویند نام این ناسزا
میگویند رحمان منکر می شوند و می گویند لا نعرف الرحمن الا مسیلمة الکذاب و بوعبیده گفت
بسکی میکنند تا بحی گویند متی هذا الوعد و عجلنا قطنا و نقاب میکنند بعذاب قوله
خلق الانسان من عجل ای علی عجل من و علی و عن والی و فی از حروف خوافض اند یک
از دیگر بدل روا بود دا فرید آدمی بر شتاب کاری هر چه بر او میکند زود خواهد
با بوی رسد و بعضی بر قلب تفسیر کرده اند خلق العجل من الانسان ... زود بود
... دلیل و معجزه و حقی مصطفی تا بدانید و عیل صبی بعذاب حزاست و قیل

زود بود تا شما را بنمایم آثار عقوبت خود بیشینیان تا شتاب نکنید بخواستن عذاب
فلا تستعجلون شتاب مکنید بعذاب خواستن که هر چیزی را نزدیک من تقدیر یست فإن
رسل باول این گفت خلق الانسان من عجل و جای دیگر گفت و کان الانسان عجولا
فاخبر انه خلق عجولا ثم نهاه عن العجلة فقال فلا تستعجلون فمعناه الجواب طلبنا لانه رکب
طبع الآدمي على العجلة في الامور ثم نهاه ابتلاء و باید که طبع آدمی می باید بود بچیزی که
نامی از آن چیز حقیقت گردد و ابتلا بحاصل آید و شایسته مدح و ثواب گردد و این چنانست
که طبع آدمی بهوا را آدمی مرکب شده است بمیل کردن بمعصیت باز نهی کرد اش گفت از طبع را خلاف
کن و امر را حوالتو تا شی تا سزای مدح و ثواب گردی قوله **ويقولون متى هذا الوعد**
ان كنتم صادقين امرهم بترک الاستعجال فقابلوا الامر بالخلاف جهلا واجتراء منهم
على الخلاف والوعيد ما متى هذا الوعد کنند که خواهد بود ما از وعده امدن عذاب
ارشما دستیل را سرکوبان قوله **لو يعلم الذين كفروا حين لا يكفون عن**
وجوههم النار اي لو علم الكفار كيف يكون حالهم حين دخلوا النار لم تستعجلوا وجواب
لو محذوف وجوابه لم تستعجلوا نظيره ولو يرى الذين ظلموا اذ يرون العذاب وجوابه
لامنوا و سو مضمر اد بیاشند این کافران و نتوانند عذاب و عقوبت از خود دفع کنند
ولا هم ينصرون و نه کس نصرة کنند شان نه عذاب ایشان باز دارد از ایشان
در ماندگی خود را بدان وقت شتاب نکنند بخواستن عذاب قوله **بل تأتيهم بغتة**
فتبهتهم اي عن الاعتذار والحجة اي عن الاعتذار والحجة بل ردها قبل است اي ليس
كما يقولون لا بعث ولا حساب ولكن يجيئهم الساعة بغتة وقيل تأتيهم الآيات بغتة
انهم قالوا فليأتنا بآية كما ارسل الاولون تا ناگاه بیاید شان قیامت و متحیر کند
شان و کسی را که بلایی بیش اید تا بتوند دفع تواند کرد یا باعانت دیگران خلاص دهد تعالی
گفت **فلا يستطيعون ردها ولا هم ينظرون** نه خود توانند باز داشتن
و نه زمان دهند شان طرفة العين قوله **ولقد استهزئ برسل من قبلك**
فحاق بالذين سخروا منهم این آیت تسلی دل مصطفی است و وعیدست مستهزیانرا
نه گفت یا محمد هیچ قومی نبوده است که نه ایشان فسوس کننده بوده اند پیغامبران خود را
مانند این قوم ولیکن ما فرو گرفتیم لم است عذاب و عقوبت من بدان قوم چون فسوس کردند

قوله **ماكانوا بآياتنا يستهزءون** کلمة ما کنایة عن العذاب و قوله
فحاق اي وجب و نزل قوله **قل من يكلؤكم بالليل والنهار من**
الرحمن اي من يحفظكم من الرحمن اي من عذاب الرحمن كما قال فمن ينصرني
من الله اي من عذاب الله و سل من الرحمن اي من سوى الرحمن و كلمة من سوى
من حروف الصلات بحروف من وعن وفي والي فيتبدل احدهما مكان الاخرى بگوی یا محمد
این شتاب کنندگان را بعذاب بجهل و نادانی که کیست نگاه دارنده شما را از عذاب
خداوند بشب چون بخسبید و بروز چون بمعاش و کسب مشغول باشید مگر رحمن ولم يقل
الجبار لا رحمن بدان یاد کرد تا سزای عذاب و هلاک اند نیز لی حفظ از حفظ رحمانی
و بسته تا می هلاک نکند شان قوله **بل هم عن ذكر ربهم معرضون**
بل رد ما قبله است و اثبات ما بعد ای نیست ایشانرا نگاه دارنده از عذاب بجز الرحمن
و ایشان می دانستند نگاه دارنده ایشان بجز رحمن نیست ولیکن روی گردانیدند از ذکر
توحید و کار من با علم ایشان که نگاه دارنده منم قوله **ام لهم آلهة تمنعهم**
من دوننا هذا استفهام بمعنى النفي این شتاب کنندگان ایشان با عتماد کیست یا هست
این کافران را خدای بزعم ایشان که باز دارد عذاب ما از ایشان قوله **لا يستطيعون**
نصر انفسهم باز عجز بتان بیان کرد که ایشان لقیامت چون عذاب از خود باز دارند
نمی توانند که کسی دیگر را نصرت کنند قوله **ولا هم منا يصحبون** یعنی
ولا الكفار من عذابنا ينصرون ويحفظون و نه کافران کسی تواند نگاه داشتن از
عذاب ما يقال فلان نه صحبني اي نه جاري حفظي ويقال صحبك الله اي حفظك الله قوله
بل متعنا هؤلاء وآباءهم حتى طال عليهم العمر اي ليس لهم آلهة تمنعهم سوانا
بل امهلناهم وآباءهم ولیکن زمان دادیم شان تا دراز شد بر ایشان اجل و بود مدت شان امل
افلا يرون یعنی نمی بینند اهل مکه که ما می آییم بزمین یعنی فرمان ما می آید بزمین
نقصان کردن از کرانها زمین یعنی پاره پاره از دست کافران می ستانیم و بمحمد و یاران او می دهیم
با نصرت از فتحها و شرق تا بغرب خلق بر ملت وی گرد می آید **انا نأتي الارض** اي
يأتي امرنا الارض و این عادت عرب است که زمان سلطان را سلطان عبارت کنند و يقال
بني الامير دارا وضرب الامير فلانا قوله **افهم الغالبون** استفهام بمعنى النفي

اگر نتوانند که عذاب [illegible]

اي ليسوا غالبين ايشان غلبه كنندهٔ مسلمانانرا اين نكنند تحقير ايشانست و تفاك
رحمه الله اوراك است تا ابن عباس تخريج كرده است مراد از نقصان ارض موت علماست
ولكن بحكم نظم دور است وقد ذكرنا هذا قوله قل انما انذركم بالوحي اي قل ليس
لي انزل ما تستعجلون به وانما انا منذر ومخوف بالعذاب لا منزلنا نفسي والله تعالى
ينزل العذاب متى يشاء بگو يا محمد اهل مكه را من بيم كننده ام شما را بوحي خداى تعالى يعني
بقرآن تا از كفر و ناشايست حذر كنيد قوله ولا يسمع الصم الدعاء اذا ما ينذرون
اي يتخوفون بالقرآن و نشنوند كران خواندن تراچون بترسانند ايشان بقرآن قوله
ولئن مستهم نفحة من عذاب ربك ليقولن الاية يقال نفح الورد اذا
فاح بشيء من رائحة يعني اذا اصابتهم قطعة و طرف من عذاب ربك لي شيء قليل كالرائحة
من الشيء اگر برسد اندكي عذاب پروردگار تو يا محمد باكنك بگويند مقر آيند و گردن نهند و لو ينديا ويلنا
انا كنا ظالمين وقد ذكرنا تفسير الويل گويند يا ويل بر ما ما ستمكار بوديم بر تن خود بكفر و معاصي
قوله ونضع الموازين القسط ليوم القيامة گفت قيامت اريم و ترازو عدل
بنهيم و ترازو يكي است بجز جمع گفت لكثرة الموزون چون بحق هركسي جدا كانه سنجيده شود
بود چنانست كوئي بحق هركسي جدا كانه ترازوي است و القسط نعت الموازين وهو العدل
يقال رجل عدل و رجلان عدل و رجال عدل وكذلك القسط ليوم القيامة اي في يوم القيامة
آرام وضع هردو از حرف صفا تند بكرار دكر بر ياد كنند قوله فلا تظلم نفس شيئا
ستم نكنند بر هيچ تني چيزي يعني از طاعت هيچكس كم نكنند و بر گناه هيچكس
نيفزايند قوله وان كان مثقال حبة من خردل اتينا بها وان
كان العمل مثقال حبة و اگر كردار كه بود در مقدار سپندان دانه تا انرا بنتيا حت ترازو
حاضر كردانيم و وردا بدان خبر دهيم قوله وكفى بنا حاسبين و بسنده ايم ما بشمار
كردن قوله ولقد اتينا موسى وهارون الفرقان وضياء وذكرا
٢ آيت از جمله انبيا يكي موسى و هارون بوده اند و آغاز ذكر ايشان كرده تا ايشانرا
نزديكتر بوده اند بعصر ايشان بدرستي و راستي كه بداديم موسى و هارون را فرقان
بعضي گفتند كه مراد از فرقان نصرتست دليله قوله تعالى ان تتقوا الله
يجعل لكم فرقانا اي ظفرا و نصرة على اعدائكم و بعضي گفتند كه مراد از وي تورية

توريت

توريت را فرقان گفت تا بوي جدا كنند ميان حق و باطل وضياء وصف كتابست
تا بنور وي راه يابند بحق قوله وذكرا للمتقين و پند ايست اين كتاب مر
متقيان را و باز وصف كرد متقيانرا گفت الذين يخشون ربهم بالغيب متقيان
انانندكه بترسند از خداي ناديده و از طاعت داز دنيا قوله وهم من
الساعة مشفقون و از عذاب قيامت ترسان باشند قوله وهذا ذكر
مبارك انزلناه و اين قرآن ذكريست مبارك ذكركنش تا ز دوليست و ذكر اينج بنده را
بوي حاجت افتد از دنيا و دين با مبارك كنش كدام بركت بود از آن بزرگتر كه بنده بوي
از كفر با يمان ايد قوله افانتم له منكرون يا اهل مكه استفهام است
بمعنى توبيخ انتما منكر بيد قرآن را بمحمد قوله ولقد اتينا ابراهيم رشده الاية
اي في السرب الذي جعلته امه فيه حين ولدته فرارا عن نمرود اللعين ان يقتله كان
امر بذبح الصبيان حين وجد في النجوم او رأى في المنام ان صبيا يغلب على ملكه فرباه
الله تعالى في ذلك السرب يغذى بمص اصبعه فلما كبر خرج من السرب فرأى النجوم والشمس
والقمر فقال هذا ربي ثم ليس هذا ربي وعرف الله تعالى واقر بوحدانيته فذلك رشده وقد
ذكرنا هذا في سورة الانعام بدرستي و راستي كه بداديم ابراهيم را توفيق و هدايت تا بشناخت خدا را
بيكانگي من قبل پيش از موسى وهرون تا ابراهيم پيش عصر موسى وهارون بوده است
بسيار سال و نظيرا اين چنانست كه خداي عزوجل گفت ووهبنا له اسحاق ويعقوب
وقيل بداديم ابراهيم را شناخت و معرفت خود من قبل البلوغ وقيل من قبل الوحي
چه همه پيغامبران پيش از وحي خداي شناس بوده اند و كفر بر ايشان جايز نبوده است
پيش از وحي و بلوغ چنانكه روا نبوده است از بعد وحي و بلوغ و سبيل اين چنانست كه خداي
گفت عزوجل در حق مصطفى ما ضل صاحبكم وما غوى اي ما ضل قبل الوحي وما غوى بعد الوحي
قوله وكنا به عالمين اي كنا بصلاحيته للنبوة عالمين و ما دانا بوديم بسزايي
وي نبوت را كما قال ولقد اخترناهم على علم على العالمين وقيل اتينا ابراهيم رشده اي النبوة
قبل موسى وهرون قوله اذ قال لابيه وقومه ما هذه التماثيل التي انتم
لها عاكفون اي حين قال لابيه آزر وقومه ما هذه الاصنام المصورة التي
انتم بالعبادة لها دائمون از رشد ابراهيم خبر داد و از نشانه رشد وي خبر ميدهد گفت

با محمد یاد کن که گفت ابرهیم پدر را و قوم خود را چیست این صورتها که شما بعبادت
و پرستش ایشان دایمید کما بودند استفهامی و استعلام است جواب دادند قوله قالوا
وجدنا اباءنا لها عابدين حجتی نیافتند صحیح که بدان تعلق کردندی بتقلید حجت
گرانکه گفتند ما در پرستش این بتان متابع پدرانیم که پدران خود را این پرستیدیم در معاملت
اقتدا بپدران خود داریم ابرهیم جواب ایشان فرمود قوله قال لقد كنتم انتم واباؤكم
في ضلال مبين ای به خطا ظاهر گفت شما و پدران شما در عبادت اینها که کرده بودید در خطا
آشکار اید چون اشکارا که ایشان در ضلال مبین دانستند که این سوال از ابرهیم انکار بود
بود و لیست شد اوستاد را قوله قالوا اجئتنا بالحق ام انت من اللاعبين ای اجادّ بحق
ام انت ممن تقول ام هازل مازح ای ابراهیم این سخن بجد میگویی یا بابازی و مزاح بزرگ
آمد شان این سخن که کسی بوده عبادت ابینا نا منکر شود ابراهیم جواب داد قوله
قال بل ربكم رب السموات والارض الذي فطرهن ای لست بلاعب فیما قلت
بل جاد فيه ان هذه التماثيل ليست بربكم وخالقكم گفت خداوند شما آفریدگار آسمان و زمین
است قوله وانا على ذلكم من الشاهدين ای علی ذلک الذی ذکرت لکم من ان الهکم
ای الهکم ان الله تعالی رب السموات والارض ومعنى الشهادة تحقيق الخبر واخراجه عن
الهزل واللعب فان من طلب اهل اللسان اذا ارادوا تحقيقا بامر يقولون نشهد كلمة مدح
او ذم يقول الحالف اشهد انك كريم او اشهد انك لئيم قوله تعالى وتالله لاكيدن اصنامكم
بعد ان تولوا مدبرين ثم لم يرض بالمجادلة قومه في الله تعالى بلسانه حتى حلف لاكيد
اصنامهم يعنى لاكيدن اصنامكم لاكسر الاصنام لا كما يكيد يعنى لا تلطفن في افسادها
پس ابراهيم صلوات الله عليه مجرد قول قسمه نکرد قول را بفعل مدد کرد و عزیمت محرد ان کرد
وسوگند یاد کرد و تالله ای والله تا از واو بدلست کما ابدلت تراث و وراث و وجاه
وتجاه گفت والله من کید کنم با این بتان شما یعنی بشکنم شان بدر کید گفت که
دانست که اشکارا نتوان کرد وکید چیزی بود که ظاهرش دیگر نماید و باطنش دیگر بود بعد
آنکه برگردید از اینجا شما یعنی چون شما بعید روید قوله فجعلهم جذاذا الا كبيرا لهم
لعلهم اليه يرجعون ای قطعا قطعا یعنی تولوا مدبرين عند نکاد اصنامهم
فجعلهم جذاذا ای قطعا قطعا هذا كله مضمر ایشان بعید بیرون رفتند وی با گفت

بجوم

بجوم بعادت ایشان بنگریست گفت انی سقیم من با شما نیایم که من بیمار خواهم شدن
و در نیست و بر رفت چون بتخانه خالی یافت تبر برگرفت همه بتان را بشکست مگر بت
کلان تر را داه بایست حجت را بر ایشان و تبر در کتف بت کلان بر نهاد لعلهم اليه يرجعون
ای لیرجعوا الی الکبیر فیسئلوا عن حاله وحال صاحبه الاصنام فیبحثوا عن السبب فی ذلک فیجد
خلیل الله صلوات الله علیه حجة علی جهلهم فی عبادة من لا یدفع الضر عن نفسه قالوا من
فعل هذا بالهتنا انه لمن الظالمين یعنی رجعوا الی اصنامهم فراوا ما فعل
بهم قالوا من فعل هذا چون بدیدند آن حال گفتند که دیگر را که کرد این گناه و ضرر بتان
ما وکی این ستمکار است بر بتان ما بشکستن ایشان به جنایتی از ایشان قالوا سمعنا
فتى يذكرهم يقال له ابراهيم قالوا فاتوا به على اعين الناس لعلهم
يشهدون یعنی قال الرجل الذی سمع من ابراهیم صلوات الله علیه یقول فتالله
لاکیدن اصنامکم سمعنا فتی یعیبهم واخبر عن الواحد بلفظ الجمع ویجوز ان یخبر عن الواحد بلفظ
الجمع اذا کان غیر المخبر راضیا بالمخبر به کما قال تعالی یقولون لئن رجعنا الی المدینة وانما قال
ذلک واحد یجوز ان یکون السامع واحدا ولکن ذلک الی عزیز فقالوا سمعنا فتی گفت
افشی شنیدیم از جوانی که عیب میکرد بتان ما را ابرهیم گویند قالوا فاتوا به على اعين الناس
لعلهم يشهدون گفتند بیارید ابراهیم را در حضر دیدار خلق تا مگر کسی از وی شنیده باشد
بگوید که بتان ما را گواهی دهند بر وی که وی عیب گفت بتان ما را تا حجتی بود ما را در حکایت
گرفتن وی و قیل لعل الناس یحضرون فاحضروا ابراهیم صلوات الله علیه علی اعین الناس قالوا
انت فعلت هذا بالهتنا يا ابراهيم قال بل فعله كبيرهم هذا فاسئلوهم ان
كانوا ينطقون او تو شکستی بتان ما را یا ابراهیم جواب داد ابراهیم بل فعله کبیرهم هذا
فسئلوهم ان کانوا ینطقون فاسئلوهم فی الایة تقدیم و تاخیر بل این بت بزرگ آن شکسته است اگر
سخن گویند پرسید شان و این تعریض است در سخن اگر سخن گویند این کلان تر شکسته است بحجت
این نشسته اگر سخن نگویند وی نه شکسته است من شکسته ام و قصد ابراهیم صلوات الله علیه آن بود
تا ایشان بگویند که بتان سخن نگویند تا حجت کند بر ایشان که بس عاجزند نا توانی و ناگویایی
را بخدایی گیرید و می پرستید سنگ بتان نیست فرجعوا الى انفسهم فقالوا انكم انتم
الظالمون باز گشتند بخود بملامت و خود را یک دیگر را گفتند که شما اید ستمکاران

کوید بشکل شد ند در دین خود تا این ملامت کنند خود را ثم نکسوا علی رؤسهم بوسی
لقد علمت ما هؤلاء ینطقون یعنی رجعوا الی امرهم الاول بس بسر کافری
خود باز گشتند و گفتند یا ابراهیم بدرستی و راستی که تو دانسته که این بتان جماد اند
سخن نکویند چه معنی را می پرستی ما را که بر سبیل شان وکان ابراهیم صلوات الله
علیه یطلب ذلک منهم فلما ظهرت الحجة بقولهم واقرارهم انهم لا ینطقون ولا یعلمون
شیئا قال ابراهیم صلوات الله علیه عند ذلک قال افتعبدون من دون الله
ما لا ینفعکم شیئا ولا یضرکم اف لکم ولما تعبدون من دون الله
افلا تعقلون ای لا ینفعکم ان عبدتموه ولا یضرکم ان ترکتموه یعنی چیزی را می پرستید
که اگر پرستید نفع نکند و اگر نپرستید زیان نکند اف لکم ولما تعبدون من دون الله الآلهة
ننگ از شما و ازان چیزی که می پرستید بدون الله چون شما را نیست که بدانید که آنکه پرستید
بود خدای را سزا نبود قالوا حرقوه وانصروا آلهتکم ان کنتم فاعلین چون عاجز
شدند از حجت گفتند با ابراهیم صلوات الله علیه نمرود لعین گفت بسوزید ابراهیم را عقوبت
کنید وی را به بتان ما کرد و نصرت کنید بتان خود را اگر شما نصرت کنندگان و انصاف ایشان
هستید و این گوینده نمرود ملعون بود لکن چون وی سر بود در وی بوزیستی از وی بنگر
جمع خبر داد بغرمود بجمع کرد هیزم قال الزاهد المفسر رحمه الله ذکر فی بعض التفاسیر عن سلمان الفارسی
رضی الله عنه که نخست نمرود لعین ابراهیم صلوات الله علیه را با دو شیر گرسنه در جاهی کرد و دو
شیر و را سجده کردند و اغاز کردند اورا لیسیدن بس وی را بیرون آوردند اورا از جاه و هیزم جمع
کردند تا کس بود کی وصیت کردی از مال خود تا بجندین درم هیزم خرند سوختن ابراهیم را
و بعضی کنند بیماران دو گرد ستدندی و بسیار هیزم داد تا که تا چندان هیزم گرد کردند که فرسنگی در
فرسنگی گرفت و بروایتی چهار فرسنگ در فرسنگ فاوقدوا النار والقوه فیها بالمنجنیق
بدلالة ابلیس اللعین قال عز وجل فالقوه فی الجحیم دست و پای ابراهیم صلوات الله علیه
ببستند و سر بر عیان دو پای نکدا شتند و بمنجنیق در نهادند و بینداختند عبد الله بن عباس
وعبد الله بن عمر رضی الله عنهم گویند اول کلمة جرت علی لسانه حین طرح فی النار حسبی الله
ونعم الوکیل توکلت علی الله در هوا بود که جبرئیل صلوات الله علیه بیامد و گفت یا ابراهیم الک حاجة
فقال اما الیک فلا قلنا یا نار کونی بردا وسلاما علی ابراهیم وارادوا به کیدا

فجعلناهم

فجعلناهم الاخسرین یعنی لما اوقدوا النار والقوه فیها قلنا یا نار کونی بردا
وهذا امر تکوین او تسخیر لا امر تکلیف اذ لیس للامور فیه اکتساب ومعناه ای جعلنا النار
بردا وسلاما یعنی غیر موذیة علیه یعنی آتش را سرد و سلامت کرد ابلیس آتش را ابراهیم
لکن بذکر امر خبر داد اظهار جلال و عظمت را و قد ذکرنا هذا وروی عن علی وابن عباس
رضی الله عنهم انهما قالا لو لم یقل سلاما لاهلکته بردها وزمهریرها قریب هفت روز
یا نه روز در میان آتش بود چون بیرون آمد گفت من خواستمی که عیش همه عمر
چنان بودی که در میان آتش بود نمرود لعین از خانه بدید که آتش نسوختن
بلا لوط پیغامبر صلوات الله علیه و لعن اباه گفت وی ابراهیم صلوات الله علیه بود کی
آتش وی را از بهر حق نسوخت تا سلامت و اورا خلاصت میکنم چون وی جان گفت کیدا
در وقت آتش بجست و وی را بر جای بسوخت فارادوا به کیدا فجعلناهم الاخسرین خواستند
تا با ابراهیم کید و سگالش بد کنند ما ایشان را از زیان کاران و نومید توان کردانیدیم
یعنی وی را بسلامت برهانیدیم چون ابراهیم صلوات الله علیه را ببیند که از زیان نکرد آتش
و با آتش جای نسوختش نمرود لعین گفت تو با تبع تو از شهر و ولایت من بیرون روید
و در بسیار خلق گرویدند به ابراهیم صلوات الله علیه از شهر بیرون آمد مجاهد لوط
پیغامبر صلوات الله علیهم عم وی بود پیش لوط با ابراهیم صلوات الله علیه بگروید کما
قال الله تعالی فامن له لوط ای بر وقال انی مهاجر و هر دو برفتند بسوی زمین شام قوله عز وجل
ونجیناه ولوطا الی الارض التی بارکنا فیها للعالمین برهانیدیم ابراهیم را و لوط
را از نمرود و قوم وی بزمین شام و منزل بزمین مقدس که دیار شام و معدن انبیا
صلوات الله علیهم است و برکة الشام انه اکثر بخلق عالم قوله عز وجل ووهبنا
له اسحاق ویعقوب نافلة وکلا جعلنا صالحین ای لابراهیم
اسحاق ویعقوب نافلة بخشیدیم یعنی بدادیم ابراهیم را پسری و فرزند داد پسر یعقوب
پسر وی و این دلیل است که ذبیح اسماعیل بوده است صلوات الله علیهما نه اسحاق صلوات الله علیه
که خداوند تعالی خبر داده بود که از اسحق یعقوب خواهد بودن ابتلا کشتن نخواهی چون
در نسل وی یعقوب صلوات الله علیه بوده است نه با اسحاق صلوات علیه که خداوند
تعالی خبر داده بود که از اسحق یعقوب خواهد آمدن و ذکر فی بعض التفاسیر که خداوند عز وجل

وبرا بفرزندي چون اسحاق صلوات الله عليه گرامي كرد پس سوال ابراهيم صلوات
الله عليه كه كفت رب هب لي من الصالحين ويعقوب صلوات الله عليه برا افزوني سوال كه كان
ذلك زيادة على ما سال كالنافلة التي يكون زيادة على الفريضة وكلا جعلنا صالحين وهمه
را اينك مر ذكر ان كرد انيديم يعني همه را گرامي كرديم بسلام ورسالت وجعلناهم ايمة
يهدون بامرنا واوحينا اليهم فعل الخيرات واقام الصلوة وايتاء الزكوة
وكانوا لنا عابدين. يهدون بامرنا اي يدعون بامرنا ايشان را امام كردانيديم وپيش
رو خلق ابراهيم ولوط واسحاق ويعقوب ونوح را تا اقتدا كنند خلق بايشان ومر ايشان
خلق را بتوحيد خوانند بفرمان ما واين دليلست كه امام بايد كه بصلاح بود تا سزاء نام امامي
بود كه خداوند تعالى نخست انبيا صلوات الله عليهم را بصلاح بستود باز بنام امامي ياد كرد واوحينا
اليهم فعل الخيرات اي وحي كرديم مر ايشان را بزبان فرشتگان كه كار كنند بطاعتها وامرها
واقام الصلوة وايتاء الزكوة واز جمله خيرات اين دورا بذكر خاصه كرد يكي نماز كزاردن
تعالجات و ديگر زكوة كه ادا كزاردن حق خلقانست وكانوا لنا عابدين وهمه ما را مطيع
بودند و فرمان بردار ما ولوطا اتيناه حكما وعلما ونجيناه من القرية التي كانت
تعمل الخبائث انهم كانوا قوم سوء فاسقين نصب لوطا بوقوع الفعل عليه يعني
واتيناه لوطا نبوة وعلما يحكم به على الناس فانه كان يعمل بشريعة ابراهيم صلوات الله
عليه نظيره والقمر قدرناه منازل اي وقدرنا القمر قدرناه وكذلك والسماء بنيناها
اي وبنينا السماء بنيناها وكذلك والارض فرشناها والثاني واذكر لوطا ياد كن خبر لوط
را داديمش نبوت وعلم ونجيناه من القرية التي تعمل الخبائث وبرهانيديمش از ديهي كه اهل
وي پليد كاري همي كردند يعني لواطت وكفر وغير آن انهم كانوا قوم سوء فاسقين ايشان
قومي بد وفاسق بودند فاسقانرا هلاك كرديم ومصلحانرا برهانيديم وادخلناه في
رحمتنا انه من الصالحين گرامي كرديم لوط را برحمت خود بدانك وي از نيكمردان
بود وقبول گرامي كرديم و برا نبوت بدان كه دانستيم كه سزا نبوت ايست ونوحا
اذ نادى من قبل فاستجبنا له ونجيناه واهله من الكرب العظيم ونصرناه
من القوم الذين كذبوا باياتنا انهم كانوا قوم سوء فاغرقناهم اجمعين
ونوحا اذ نادى من قبل ابراهيم ولوط وياد كن نوح را كه بخواند خداوند را پيش از آنك

بخواندي

بخواندي ابراهيم ولوط وان ندا آن بود كه كفت فدعا ربه اني مغلوب فانتصر قوله
فاستجبنا له ونجيناه واهله من الكرب العظيم اجابت كرديم دعاء ويرا و برهانيديم ويرا
از غم واندوه بزرگ وقيل الغرق وقيل اذى القوم ونصرناه من القوم الذين كذبوا
باياتنا اي جحدوا بالكتاب والرسل ونصرت داديم ويرا بر آنگروهي كه منكر شدند كتاب ورسول
مارا انهم كانوا قوم سوء فاغرقناهم اجمعين ايشان قوم بد بودند همه را بآب طوفان غرق
كرديم وداود وسليمان اذ يحكمان في الحرث اذ نفشت فيه غنم القوم
وكنا لحكمهم شاهدين ففهمناها سليمان وكلا اتينا حكما وعلما
وسخرنا مع داود الجبال يسبحن والطير وكنا فاعلين وعلمناه صنعة
لبوس لكم ليحصنكم من باسكم فهل انتم شاكرون اي ياد كن يا محمد
خبر داود سليمان اذ يحكمان في الحرث اذ نفشت فيه غنم القوم اي رعت بالليل الحرث
غنم القوم يعني آنگاه كه حكم كردند اندر كشتزار
بود كه كوسپندان بر كشت زار افتادند بشب بعضي كويند كشت كندم بود و بعضي كويند رزي
بود كه جولي در آن شان باز كنند خصومت كردند نخست بر سليمان صلوات الله عليه بر گذشتند
الله عليه سليمان صلوات الله عليه را خبر دادند از حكم داود صلوات
الله عليه سليمان صلوات الله عليه كفت بهتر ازين اين صواب تر مي ايد اما تدبير داود صلوات
الله عليه بود رسيدند ازو كي چون كوسپند خداوند زمين را كرد بدل آن نقصان چون سليمان
صلوات الله عليه با داود صلوات الله عليه كفتند كه از حكم كرد شود كه كوسپندان بخداوند
زمين دهند تا وي نفع مي برد از آن بشير وبچه ايشان وزمين بخداوند كوسپندان
دهند تا وي تيمار دارد تا بحال خود باز آيد اين صواب تر ايدكي با داود صلوات الله عليه
داود صلوات الله عليه داود را نكرد خداوند عز وجل بپسنديد حكم سليمان صلوات الله عليه را و حكم
اين قال كلا اتينا حكما وعلما لكن وكنا لحكمهم شاهدين بظاهر هر دو حكم بسنديده الا آنكه
ففهمناها سليمان ثم بحكم بسنديده از سليمان صلوات الله عليه بسنديده تر بود الا آنكه اند قال
قبل بزرگتر عز وجل معذور بود واين دليلست كه جز مجتهد را اجتهاد
دانا بود وكنا لحكمهم شاهدين ما بحكم ايشان
بود خصم لحكمهم كما قال تعالى وهل اتيك
نبؤا الخصم اذ تسوروا المحراب ذكر على وجوه الجمع اذ دخلوا على داود ففزع منهم قالوا لا تخف

خصمان بغى بعضنا على بعض وفي قراءة ابن مسعود رضي الله عنه وكنا لحكمهما شاهدين
قوله تعالى ففهمناها سليمان اي الحكومة اي المحكومة سليمان را الهام داديم بدين حكم
وكلا آتينا حكما وعلما وهر دو را داود را وسليمان را داديم حكم وعلم صوابي كفته اند
در حكم كردن ودليل لو اخطأ لما قال آتينا حكما المفسرون كه هر دو حكم كردند وبسنديده بود حكم
ان بوده سليمان صلوات الله عليه كفتند وبا همين هر دو را بستود بحكم وعلم در
هر كسي را اجتهاد كنند در فروع ومعاملات اكر خطا افتد اجتهاد وي معذور بود
وبكر ثواب بودش وسخرنا مع داود الجبال يسبحن والطير اي الجبال والطير يسبحن
مسخر كرديم با داود كوه را ومرغ را تا تسبيح وي ومانند لغت وي وكنا فاعلين وكلام
اين تسخير كوه ومرغ مر داود را وسليمان را حجة عليهما وعلمناه صنعة لبوس لكم وبيا موختيم
داود را زره كري مر شما را لتحصنكم من بأسكم تا نكاه دارد شما را از كشتن وجراحت ورنج
وسختي بيكار فهل انتم شاكرون لنعم الله تعالى شاكر هستيد مر نعمتها را وهو استفهام
بمعنى الامر على معنى الرفق والتلطف والعرب تقول هل انت فاعل وهل انت منطلق اي
انطلق ولسليمان الريح عاصفة تجري بامره الى الارض التي باركنا فيها وسخرنا
وكنا بكل شيء عالمين عطف على قوله وسخرنا مع داود الجبال يسبحن والطير
لسليمان الريح مسخر كرديم سليمان را باد سخت تجري بامره الى الارض التي باركنا فيها اي
من الارض التي باركنا الى معنى من لانها من حروف الصلات فاقيم احدهما مقام الاخر تا مي
رفت بفرمان وي از زمين شام تا انجا كي وي خواستي نظيره تجري بامره رخاء حيث اصاب
قوله وكنا بكل شيء عالمين وما دانا ايم بهمه چيزها پيش از بودن وي از بعد وي ومن
الشياطين من يغوصون له ويعملون عملا دون ذلك وكنا لهم
حافظين ومسخر كرديم ديوان تا فرو مي رفتند بدريا وكوهر ودر وا بر مي آوردند
ويعملون عملا دون ذلك وكارها ديكر مي كردند چون غواصي واز كوه كندن واز سنك ديكر
وكاسه كردن ودلاهها بردن وصورت راهلان كردن ومحراب ومنبرها كردن وجز ان وكنا
لهم حافظين اي وكنا لهؤلاء الانبيا حافظين من المخالفة والعصيان تا ايشانرا نكاه
دار بوديم از مخالفت امر اين بيان حذايست بيان بندكي را اي الانف جيست وكالد وقيل
لنا عابدين ايشان ما را فرمان بردار بودند وما ايشانرا نكاه دار بوديم

وكنا لهم

وكنا لهؤلاء الشياطين حافظين عن مخالفة امره وهذا حفظ التسخير كما قال تعالى
ومن يزغ منهم عن امرنا نذقه من عذاب السعير قوله عز وجل **وايوب اذ نادى
ربه اني مسني الضر وانت ارحم الراحمين فاستجبنا له فكشفنا ما به
من ضر وآتيناه اهله ومثلهم معهم رحمة من عندنا وذكرى للعابدين**
اي واذكر قصة ايوب يا محمد قصة ايوب چون بخواند خداوند خود را انكاه كه سه
ماند هفت سال وبروايتي هفت ماه ديكر ومصيبت رسيده بودش از اهل ومال جي كفت مسني
الضر اي اصابتني الشدة والبؤس يعني مرا رنج وسختي رسيد از تن بيماري واز مصيبت
در اهل ومال وانت ارحم الراحمين اي لا احد ارحم منك فارحمني وهيچكس از تو رحيم تر نيست
بر رحمت كن حسن بصري رحمه الله كويد اين تعريض بود از وي بنجاة خواستن دعا كرد
بتعريض نه بتصريح تا داني كي تعريض در دعا روا بود جنانك تصريح خداي تعالى ومي كرد بوي اركض
برجلك هذا مغتسل بارد وشراب بود لبلا بروان كه اين عافيت خواستن بود از خداي تعالى كفت
فاستجبنا له فكشفنا ما به من ضر اجابت كرديم ويرا وبرديم انچه بوي بود از رنج وسختي
وآتيناه اهله ومثلهم معهم ثناه وحسن بصري رضي الله عنهما كويند ايوب صلوات
الله عليه را هفت پسر بود وهفت دختر خداوند عز وجل همه را زنده كرد وهم جندين
ديكر فرزندانش بداد در دنيا وهمين قول عبد الله بن مسعود رضي الله عنه است
رحمة من عندنا واين بازدادن اهل وفرزندان رحمتي بود ويرا از ما وذكرى للعابدين
وپندي بود مر امت محمد را تا بر ويراه روند وكي رفت **واسمعيل وادريس وذا
الكفل كل من الصابرين** اي واذكر قصة اسماعيل وادريس وذا الكفل كه همه
صابر بودند بر ابتلا ورنكار كه داشت امرها خداوند عز وجل واختلفوا في ذي الكفل
قال الحسن رضي الله عنه كان نبيا لانه ذكره في اعداد الانبياء صلوات الله عليهم في قصصهم
وقال ابن عباس رضي الله عنهما كان في بني اسرائيل ملك فقتل ثلثمائة نبي في اول النهار وقام
سوق بقلهم اخر النهار ولم يغير فاسم وجرأة على الله تعالى فانفلتت منه مائة نبي فكفلهم
ذو الكفل خباهم عند نفسه فسمي ذا الكفل وقيل هو زكريا صلوات الله عليه كما قال عز وجل
وادخلناهم في رحمتنا انهم من الصالحين كرامي كرديم اين همه انبيا را بدان كه ايشان
از نيكو مردان بودند ثنا كرد بر انبيا صلوات الله عليهم بنيك مردي **وذا النون اذ ذهب**

مغاضبا فظن ان لن نقدر عليه فنادى في الظلمات ان لا اله
الا انت سبحانك اني كنت من الظالمين اي مغاضبا علي قومه وياد كن خبر
صاحب ماهي وهذا كما قال في اية اخرى ولا تكن كصاحب الحوت يعني ياد خواندش بدانكه ماهي
فرو برد ش ومرتبي در شكم وي بود وياد كن قصه يونس جون برفت از ميان قوم خشمناك بر قوم
بنا كرويدن ايشان وتكذيب ايشان وبرا خداي عزوجل يونس صلوات الله عليه را بدين شهر
فرستاده بود ند بدعوت كردن نام اين شهر نينوى اهد نينوى ودر وى صد هزار وبيست هزار
مرد بود كما قال عز وجل وارسلناه الى مائة الف او يزيدون اي ويزيدون مصطفى صلى الله
عليه وسلم را بر سيدند از معنى روز يادت بكى قوله تعالى للذين احسنوا الحسنى وزيادة گفت
اين زيادت ديدار خداي تعالى است والمانع عن هذه الاية وارسلناه الى مائة الف او يزيدون
فقال صلى الله عليه وسلم عشرون الفا واين تنبيه مصطفى صلى الله عليه وسلم است اهل يونس
صلوات الله عليه دعوت كرد وتبه جهل روز يا بنجاه روز در ميان ايشان بود هيچ كس نگرويد
خشمناك شد بر ايشان گفت ای بر من بود كرادم دعوت ورسالت گزاردم بگرويد وعذاب
نزديك امد وعده در گذشت برفت از ميان قوم بوقت امدن عذاب وبرفت يونس صلوات الله عليه
تا همه انبياء كه رفتند از ميان قوم بفرمان رفتند چنانك نوح صلوات الله عليه را گفت حتى
اذا جاء امرنا وفار التنور قلنا احمل فيها ولوط صلوات الله عليه را گفت فاسر باهلك بقطع
من الليل وموسى صلوات الله عليه را گفت ولقد اوحينا الى موسى ان اسر بعبادي يا يسفي
يا يونس صلوات الله عليه از ميان قوم نرفتي تا ايشانرا فرمان امدي وبرا برفتن جون برفت
وگمان بردتا همه وي بدين رفتن معاتب نشد كما نيش وفا نشد چنانك گفت فظن ان لن
نقدر عليه اي لن نضيق عليه الامر عليه بتطيره ومن قدر عليه رزقه اي من ضيق عليه رزقه
كمان بردتا كار بروى تنك نكنيم قال وهب رحمه الله كان العقوبة اسرع الجه ظن انه
لا يؤاخذ بالذنب وكان الذنب الذي يخاف صاحبه منه ارجى ان ينجا والله تعالى عنه
يا وي كار بخلاف كمان وي كرد بلكه برد يا مي بايستش كه بشتن تا بجاي خود بازآمدي قال
رحمه الله ذكر في بعض التفاسير انه غرف ابن عز اولاده فاستغل بذلك فانتهب الذيب ابنا
اخر تا بطلب وي رفت اهل وي رفت در كشتي نشسته بود كشتي برفت وي تنها بماند تا كشتي
ديگر امد در نشست هكذا روي ولم تثبت فليس فيه شي من الجمال جون بكشتي در نشست باد وموج
برخاست كشتي باز ناب كنند در ميان كناه كاري هست وجون حال جنين كردد نيا رامد
تا كناه كار از ميان قوم جدا نشود وكس بيونس صلوات الله عليه اين كمان نبرد قرعه زدند
وكسي از ايشان بيرون نيامد يونس صلوات الله عليه گفت مرا هبيد فساهم فكان من المدحضين

الى من خرجت عليه القرعة قرعه بروى افتاد وكيفيت قرعه نقش نيست وهر كونه گفته اند يونس
صلوات الله عليه خود را از كشتي بدريا انداخت فالتقمه الحوت ماهي فرو خوردش وهو مليم اي
وهو اتى بما يلام عليه ووي مستحق ملامت كشته وخود را ملامت مي كرد كه از ميان قوم بود
اسان نرجهد در شكم ماهي بزنيب جهل يا بنجاه روز در شكم ماهي بود باختلاف روايات قال الضحاك
رحمه الله سبع سنين وقال الكلبي رحمه الله ثلث سنين وقال وهب بن منبه رحمه الله اربعين
يوما والله اعلم فنادى في الظلمات قال علي رضي الله عنه ظلمة الليل وظلمة البحر وظلمة
بطن الحوت وقال سالم بن الجعد رحمه الله ابتلع لذلك الحوت حوت اخر بخواند خداوند
عزوجل را در بن تاريكيها جه گفت لا اله الا انت سبحانك اني كنت من الظالمين شهد
بالوحدانية له وتبرء عن كل معبود دونه اي پاكي تو از انك بسنده را اين جرمي عذاب كني مينم
از جمله ستمكاران بر تن خود ستم كردم كه بي فرمان تو از ميان قوم بيرون امدم وفرياد
از تسبيح دعا كرد بنجات خود را از ان بلا ليان دليل كه پر عقب تسبيح جز دعا كي خداوند
عزوجل باجابت دعاوى گفت فاستجبنا له ونجيناه من الغم گفت اجابت كرديم ودعا بديش
از شكم ماهي بنيكو معاملتي وي در ماضي وبدعوت حال كما قال تعالى فلولا انه كان من
المسبحين للبث في بطنه الى يوم يبعثون قال الحسن وسعيد بن جبير رضي الله عنهما
فلولا انه كان من المصلين اگر نه انستى كه از جمله مصليان ومطيعان بود بيش از ين
واكر بدر نكنيدي در شكم ماهي باقامت جندان تسبيح كرد در شكم ماهي باز نشستكان كفتند يا رب
صوت معروف من مكان غريب افلا ترحمه قال ربي كما قال تعالى فاستجبنا له ونجيناه
من الغم فرمان داد ماهي را تا بر انداختش قال صلى الله عليه وسلم تعرف الى الله في الرخاء يعرفك
في الشدة والبلاء فيونس صلوات الله عليه عبد اطاع الله تعالى في الرخاء فاعانه الله تعالى
في البلاء ونعت المعرفة تنفع مع الكلب العقور افلا تنفع مع الرب الغفور وكذلك ننجي
المومنين ميجنين اجابت كنيم مومنانرا بوقت در ماندگي يعني هركى را طاعت سابق بود
وتضرع وزاري حالي از بلاها برهانيمش قوله تعالى وزكريا اذ نادى ربه لا تذرني
فردا وانت خير الوارثين فاستجبنا له ووهبنا له يحيى واصلحنا له
زوجه انهم كانوا يسارعون في الخيرات ويدعوننا رغبا ورهبا وكانوا
لنا خاشعين اي واذكر قصة زكريا اذ نادى ربه اي دعا ربه بخواند خداوند خود را

جز کفت کنت لا تذرني فردا وانت خیر الوارثین یا رب مرا تنها ممان کما قال الله تع
فهب لي من لدنك ولیا یرثني ویرث من آل یعقوب ثم اثنی علی الله تعالی وانت خیر
الوارثین وهذا التفویض الی الله تعالی في الاجابة یعنی اگر مرا ارثی دهی تا خلف من
بود در علم وعبادت وحکم کرا نرا در جهان خلف فضل وحرمت بود والا فلکفی بک وارثا فاستجبنا
له ووهبنا له یحیی بخشیدیم مر او را فرزندی نام وی یحیی واصلحنا له زوجه ای کانت له امراة عقیم
فجعلناها ولودا انهم کانوا یسارعون في الخیرات انهم کنایت است از ذکریا صلوات الله علیه
واهل وی بذکر جمع خبر داد شرف وبزرگی ایشانرا ونیز عرب دوست دارند ذکر جمع با یکی کنند بعینی
این تکلم بی ادبی بایشان بلان کردم تا الشان شتابنده بودند بطاعتها وبخواندندی مارا در حال
امید وبیم در حال ترس وقیل ویدعوننا رغبا ورهبا ای یعبدوننا رغبا ورهبا وکانوا
لنا خاشعین وبودند همه مارا متواضع ومطیع وقیل هذه کنایة عن جمیع ما تقدم
من ذکر الانبیاء صلوات الله علیهم قوله عز وجل والتي احصنت فرجها فنفخنا فیها
من روحنا وجعلناها وابنها آیة للعالمین ای واذکر نبأ التي احصنت فرجها ای
حفظت فرجها عن الزنا وقیل احصنت فرجها کنایة عن الصلاح یاد کن خبر آن پارسا زن
یعنی مریم رضی الله عنها تا استوار کرد جیب وگریبان خود را کما قال العلماء ما لها من فروج ای شق
وصلاح وزهد گویند که پیش کسی که بود گریبان کسی که بود خواست تا پیراهن بیاید [illegible]
صلوات الله علیه را او بر زود گریبان استوار کرد گفت انی اعوذ بالرحمن منک ان کنت تقیا
قوله عز وجل فنفخنا فیها من روحنا در او دمیدیم مر جانی از جانها خود بعیسی در او
ولکن عیسی در مریم بود واضافت جان بخود تخصیص را ذات راست وان انست [illegible]
جانی تا بتی در آمد بواسطه ملک بوده است ازین معنی بخود اضافت کرده است نظیره في
حق آدم صلوات الله علیه ونفخت فیه من روحي وروا بود تا تخصیص بحکم این معنی گی
جان عیسی صلوات الله علیه جبریل صلوات الله علیه بوده است نه آنکه جبریل صلوات
الله بمریم صلوات الله علیها [illegible] جیز بر بیوست بادی یا غیر وی وجعلناها وابنها آیة
للعالمین ولم یقل آیتین ولکن مریم وابنها صلوات الله علیهما آیتین بخلاف قوله
وجعلنا اللیل والنهار آیتین لان الحجة کانت باجتماعها آیة بدانکه مریم عیسی بی
بزاد مر مریم را و عیسی را هردو آن نشان خدایی خود کردیم ای ایشان خدایی خود بدیشان

بیدا کردیم قوله عز وجل وان هذه امتکم امة واحدة وانا ربکم فاعبدون
الآیة مشکلة ولها تاویلان ان هذا خطاب الانبیاء صلوات الله علیهم ابنیا جز که ذکر ایشان
بیشتر گذشته است یعنی این دین شما انبیا یکی دینست ای دین پسندیده این دینست ودین را
امت گویند واصله من الام وهو القصد کما قال النابغة ولا امین البیت الحرام ای قاصدین
وقال النابغة خبرا عن الکفرة انا وجدنا اباءنا علی امة ای علی دین یقصد الناس الیه دین
را امت گویند ازبهر قصد خلق بوی ومعنی آیة آنست انبیا صلوات الله علیهم را که
همه یکدیگر را موافق بوده اند در دین کما قال تعالی شرع لکم من الدین ما وصی به نوحا الآیة
واختلاف در شریعت دلیل اختلاف ملت نکند دشوار که شریعت بحق بعضی ابتلا ایشان را بود
وآسانی بحق بعضی ولطف ورفق وفضل ورحمت وی بود ایشان را وانا ربکم فاعبدون
ای منم خداوند شما مرا بپرستید ومرا شناسید یعنی بر همین دین باشید وتقطعوا امرهم
بینهم کل الینا راجعون تقطع متفرقست کما قال تقسم وتوزع بر عقب ذکر
انبیا صلوات الله علیهم بگوید بعضی قومها را مخالفت کنت با ایشان که کردند امر خود را میان
خود بعض مخالفت کردند در دین خود میان یکدیگر بعضی جهود گشتند وبعضی ترسا وبعضی
مغ وبعضی مشرک کل الینا راجعون یعنی الی حسابنا وجزائنا راجعون محقق الجزاء
ومجازات دهیم ومبطل را جزاء باطل کا ران دهیم وتاویل دیگر قوله عز وجل ان هذه امتکم
امة واحدة ازین خطاب رعیا بود تا قرآن را بود باایمان اول بستود انبیا صلوات الله علیهم
را با ایمان وثبات بر طاعت وصبر در محنت وسپردن مراد بعاقبت وبر عقب ذکر ایشان
خطاب کرد کافران را که این ملت شما که قرآن همه یک ملت تا پسندیده است هرچند بلغت
مختلفست جهودی که کویند لیست النصاری علی شیء ترسایی کویند لیست الیهود علی شیء
همه در کفر وباطلی یکی ای ازین بر گردید وانا ربکم فاعبدون مرا شناسید بیکانکی ومرا بپرستید
باخلاص چه دین پسندیده اینست وتقطعوا امرهم بینهم خلاف کردند این کافران در ملت کفر
یکدیگر را بعضی جهودی اختیار کردند وبعضی ترسایی وبعضی مغی نظیره فاختلف الاحزاب
من بینهم کل الینا راجعون همه را بازگشتن بماست قوله تعالی فمن یعمل من الصالحات
وهو مومن فلا کفران لسعیه وانا له کاتبون این ترغیب است بر ثبات
بر ایمان وطاعت هر کی بکند از کارها نیکو وی مومن بود وقیل وهو مومن عند الموت

همه کارها نیک موقوف دم اخرست فلا کفران لسعیه نا سپاسی کردن نیست مران کاروبرا
ای رنج وی نزد ما ضایع نیست کما قال عز وجل انا لا نضیع اجر من احسن عملا قوله تعالی وانا
له کاتبون وما بیننده ایم ان کاروبرا یعنی نگاه دارنده ایم وقیل یعنی فریشتگان وموکلان
ما نبسنده اند کاروبرا کقوله تعالی ان رسلنا یکتبون ما یمکرون قوله فلا کفران لسعیه
بدانک شکر در وصف ادمیان گرویدن است وگزاردن طاعت وناسپاسی در وصف ایشان کافر شدن
واوردن معصیت وشکر در وصف خداوند عز وجل قبول طاعت است وثواب دادن بروی کما قال
تعالی ومن اراد الاخرة وسعی لها سعیها وهو مومن فاولئک کان سعیهم مشکورا ای مقبولا
وکفر در وصف خدای عز وجل رد عمل بنده بود ومحروم گردانیدن وی از ثواب لان اصل الکفر
وهو الستر ومنه سمی الکافر کافرا معناه لا یستر عمله ولا یبطل سعیه قوله عز وجل وحرام
علی قریة اهلکناها انهم لا یرجعون وحرم ای ممنوع لا یرجعون لا صلة است الیهم
بدین تاویل یعنی باز داشته اند اهل دیهها کی ما هلاک کردیم شان بکفر ایشان بدنیا باز ایندکی
وایمان ارندی وطاعت ارندی ای جمله بیش از هلاک کنید کی از بعد هلاک بسبب ایمانی دست
ورجوع نی کما قال عز وجل الم یروا کم اهلکنا قبلهم من القرون انهم الیهم لا یرجعون قوله
عز وجل **حتی اذا فتحت یاجوج وماجوج وهم من کل حدب ینسلون واقترب**
الوعد الحق فاذا هی شاخصة ابصار الذین کفروا یا ویلنا قد کنا فی
غفلة فاذا هی من هذا بل کنا ظالمین جواب کی واقترب الوعد الحق والواو صلة
نظیره حتی اذا جاؤها وفتحت ابوابها یعنی فتحت والواو صلة چون گشاده شود بند وسد
یاجوج وماجوج وهم من کل حدب ینسلون وایشان از هر بالایی فرو میشتابند قال الوا من
من کل موضع مرتفع بیرون آیند المشی چون گرد عالم برآکنند عیسی صلوات الله علیه دعا
کند گوید اللهم لا طاقة لنا بهم فاکفناهم حدا وند عز وجل همه را هلاک کند بسر باد بی ایشان
گمارد وهمه را بدریا اندازد ودیگر باره عالم امن گردد ونعمت فراخ گردد بمباد کی عیسی
صلوات الله علیه حتی ان الرمانة الواحدة لتشبع اهل بیت واحد واقترب الوعد
الحق یعنی حتی اذا انفتحت یاجوج وماجوج دنا ما وعد من قیام الساعة والوعد مصدر
بمعنی الموعود ای نبایست از گاه باشد کی یاجوج وماجوج بیرون ایند از اشراط ساعت
اکی انبست چون ایشان بیرون آمدند نزدیک امد بودن قیامت فاذا هی شاخصة

ابصار الذین کفروا یا ویلنا ای یقولون یا ویلنا وهی کنایة راجعة الی الابصار
وازدهول قیامت بهن باز مانده چشمها کافران وبانگ برگیرند یا ویلنا قد کنا فی
غفلة من هذا ما در سهو وغفلت بودیم ازین روز بل کنا ظالمین بلکه بودیم ما نه تنها ر
بود معنیا که نه تنها غافل بودیم از خویشتن را غافل ساختیم وبرخود ستم کردیم انکم
وما تعبدون من دون الله حصب جهنم انتم لها واردون
لو کان هولاء الهة ما وردوها وکل فیها خالدون لهم فیها
زفیر وهم فیها لا یسمعون الکافر را شان کی بقیامت اوکنتاد یا ویلنا نیز گفته صوتان
بودن بلشما واج شما وبرامی بوستید ازینان بدون خدای همه فرو زینه دوزخ خواهید
بودن وکلمه مامر جماد را بکار دارند یعنی بتان شما نامی بوستید از زروسیم وبرنج هیزم دوزخ
اند حصب جهنم ای مرمی وملقی فی جهنم ایوقد به ماخوذ من قوله حصبت ای رمیت بالحصبا حصبا
ثم صار کل ما یرمی حصبا وکل ما یرمی فی النار محصوبا وقرء علی وعایشة رضی الله عنهما حطب جهنم انتم
لها واردون ای انتم مع اصنامکم واردوها وانما ذکر اللام فیها لتقدمه علی الفعل فکانت
ابلد ضاربت نظیره والذین هم لفروجهم وقوله تعالی والذین هم لاماناتهم وعهدهم راعون
یعنی شما وبتان شما کی ایشان را می پرستید همه در اینجا آیید بدوزخ وورود اینجا بمعنی دخول است
نظیره فی قصة فرعون اللعین یقدم قومه یوم القیامة فاوردهم النار یعنی فادخلهم ونظیره
وان منکم الا واردها ای داخلها وورود بمعنی حضور کما فی قصة موسی صلوات الله علیه
ولما ورد ماء مدین والمراد منه الحضور لو کان هولاء الهة ما وردوها ای لو کانت الاصنام
الهة زعمتم ما دخلوا جهنم وکل یعنی العابد والمعبود فیها خالدون یعنی اگر این بتان
بحق خداوندگی بودندی چنانک شما دعوی میکنند در نیامدندی بدوزخ قوله وکل فیها خالدون
وایشان را وشما را همه را بدوزخ در ارند در ارند شما عابدان عقوبت ودر آوردن
ایشان نه عقوبت ایشان بل زیادت عقوبت وحسرت شما را کی بت بیفکنند بت برستند را بوی
عذاب میکنند قوله تعالی لهم فیها زفیر وهم فیها لا یسمعون عام للعابد والمعبود جمیعا
لهم فیها زفیر خاص للعابد ویجوز ان یعطف خبر الخاص علی خبر العام یعنی بت پرستان را
بود در دوزخ نالیدن ودم زدن مرد از سوز آتش وایشان هرگز نسوزند در دوزخ مرده
وبستار دی تا بوی شاد شوند وبدانک قوله عز وجل انکم وما تعبدون من دون الله تا اینجا

ناسخ است مر این سب را و لا تسبوا الذین یدعون من دون الله و اغلب آیات
ناسخ مدنی است و این آیت مکی است چه سورت مکی است و باول اسلام مصطفی
صلی الله علیه و سلم را نهی بود از عیب گفتن بتان در وجه کافران کما قال عز و جل
و لا تسبوا الذین یدعون من دون الله و قوله عز و جل و اذا رایت الذین یخوضون
فی آیاتنا فاعرض عنهم و عمر رضی الله عنه در ابتدا اسلام خواسته تا با کافران مقابله
بیرون آید بزبان و بدست این آمد و قال العبادی تقول التی هی احسن یا زاین آیت منسوخ
شد بدین آیت که انکم و ما تعبدون من دون الله حصب جهنم چون این آیه آیت بیامد
وجد النبی صلی الله علیه و سلم او باشر قریش فی الکعبة خلفا خلفا فقام علی راسهم و قرء
علیهم هذه الآیة انکم و ما تعبدون من دون الله حصب جهنم فخرجوا و نکسوا علی رؤسهم
فدخل علیهم عبد الله بن الزبعری العند الله و قال انعموا صباحا ثم یجیبوه من الغم ابن
الزبعری الملعون ما لی اراکم مغمومین فقالوا دخل علینا الآن ابن کبشة ارادوا بذلک
محمدا صلی الله علیه و سلم واشار الینا باصبعه انکم و ما تعبدون من دون الله حصب
جهنم الآیة فقال ابن الزبعری الملعون و الله لو کنت حاضرا لخصمته ای غلبته بالحجة یعنی
بحجت نود میش کستند بخوانیمش بخواندند امد امر رسول الله صلی الله علیه و سلم اجابة
را عبد الله بن الزبعری گفت یا محمد این آیت با بخواندی خاص است بحق عابدان
عام است عبد الله ملعون گفت نه بنو ملیح فرشتگان را پرستیده اند و جهودان
عزیر را و ترسایان عیسی را اگر این معبودان با این عابدان با آتش روند باک
نیست اگر ما و بتان ما با آتش دو بیم و اگر ایشان با آتش نروند بتان ما نیز با آتش
نروند و لیدرا و قوم وی را خوش آمد گفتنا عبد الله لعین و جانان کمان بودند
که مصطفی صلی الله علیه و سلم را بخصومت برد با نگ و غلبه بر کردند کما اخبر الله
عنهم و لما ضرب ابن مریم مثلا اذا قومک منه یصدون و قالوا ءالهتنا خیر ام هو ما ضربوه
لک الا جدلا بل هم قوم خصمون و بعض الجهال قالوا ان النبی صلی الله علیه و سلم
افحط در هذا الجواب حین قال الآیة عامة و هذا کفر صریح زیرا که مراد از این
و الله اعلم بحق بتا عام است چنانکه رسول الله صلی الله علیه و سلم گفت یحی
کلمة اقام جماد است را بود و جانوران به تمیز را و این نزول این سوال انکاه امدی

که مصطفی صلی الله علیه و سلم و من تعبدون خوانده بودی مصطفی صلی الله علیه و سلم
بدین آیت خواسته که کلمة ما احتمال کردی انکار احتمال کرد و ایشان ایزد استثنا و لکن بر
عوام خود تلبیس کردند خدای عز و جل این دیگر فرستاد که دفع ورد تلبیس را ان الذین
سبقت لهم منا الحسنی اولئک عنها مبعدون لا یسمعون حسیسها و هم
فیما اشتهت انفسهم خالدون ان الذین سبقت لهم منا الحسنی مثل عزیر و عیسی
ان کسان که پیش رفت ایشانرا از ما حکم و قضا بنبوت و رسالت منتا حقیقة کرد چی نبوت
بکسب کسی نیست بل باختیار خدای عز و جل است کما قال تعالی یختص برحمته من یشاء یعنی بنبوة
چون این بحق مومنان دیگر را کی خاص بود ان الذین سبقت لهم منا الحسنی از کسانی
که پیش رفته است ایشان را از ما نیکویی وعده بهشت و قیل ختم بر سعادت حسنی
نام بهشت است کما قال تعالی للذین احسنوا الحسنی و زیادة ای و زیادة علی الجنة لا علی
الوعد بر زیادت اولئک عنها مبعدون خاص بود بحق مومنان مطیع کما قال علی رضی
الله عنه حین قرء هذه الآیة ان الذین سبقت لهم منا الحسنی الی قوله لا یسمعون
حسیسها ثم قال و عثمان منهم مثلهم چون علی بایده بحق چون عثمان رضی الله عنهما
تفسیر کند معین لا محالة کی علی رضی الله عنه از مصطفی صلی الله علیه و سلم شنیده بودی
فاما انما بدینا آیت را بر عام تفسیر کنی در حق همه مومنان که ضحاک رحمه الله گوید
که مردمان این آیت بحق مومنان عام تفسیر کنند و این در رست نیست که حکم آیت بر عموم
راندن مذهب مرجیان صحیح کار نیست که ایشان هیچ گونه کلمه شهادت را بدوزخ نه
بینند چنانکه هیچ کافر را ببهشت در آمدن نه بینیم و مصطفی صلی الله علیه و سلم
لعنت کرده است بر مرجیان قال رسول الله صلی الله علیه و سلم لعن الله المرجیة و القدریة
و معتزله هیچ فاسق و صاحب کبیره را از دوزخ بیرون نه بینند بکی در آمدن بینند
و دیگر بیرون آمدن نه بینند و ما هر دو را مخالفیم صاحب کبیره را بدوزخ در آمدن
روا داریم و این آیت را بر خصوص داریم تا مذهب ارجا و تکذیب آیات وعید
و اخبار لازم نیاید و صاحب کبیره را از دوزخ بیرون آمدن روا داریم بشرط ایمان
تا مذهب قدر لازم نیاید اولئک عنها مبعدون انان را کی از ما وعده حسنی سابق
شد لعنت ایشان از دوزخ دور کردانیده باشند لا یسمعون حسیسها نشنوند آواز

دوزخ و آنك وي و ايشان را نج اندوه بود تنها ايشان جاودان باشند هم امني
از فزع دوزخ هم رسيدن رسيدن بنعمت بهشت اگر كسي گويد دوزخ را آنك بود گويم
اي كمال قال تعالى اذا القوا فيها سمعوا لها شهيقا الاية **لا يحزنهم الفزع الاكبر**
وتتلقيهم الملائكة هذا يومكم الذي كنتم توعدون اندوهگين
نكند شان جزع بزرگتر اگر آيت بحق انبيا صلوات الله عليهم و مطيعان است معني آن
بود كي بقيامت ندا آيد كي فلان ابن فلان را بدوزخ برند ايشانرا ازين ندا اندوه شوند
امن باشند بقيامت و اگر بحق مومنان است پس عموم فزع اكبر را معني بود كي آنگه
چون بهشتيان بر دوزخيان بجايها خود فرود آيند خداي عز و جل امر كند تا مرگ
را بيارند و بر صورت بزي ... باشند ميان بهشت و دوزخ و فرمان آيد يا اهل الجنة والنار
اشرفوا همه سرها بر كنند مرگ را گويند مي شناسيد گويند بلي چه چيست باشند آنگاه
مرگ را بكشند و بنيست كنند و ندا آيد يا اهل الجنة خلود لا موت لكم و يا اهل النار خلود
لا موت لكم قال ابن عباس رضي الله عنهما ان مات احد من الفرح مات اهل الجنة وان مات
احد من الترح مات اهل النار و ديگر قول آنست كه فزع اكبر آن بود كي طبق دوزخ
فرو پوشند و عمودها بر افكنند زبر طبق كما قال تعالى انها عليهم موصدة في عمد ممددة
بانگي بيايد كي همه اهل دوزخ بشنوند بترسند گويند طبقي زبر دوزخ بر افكنند تا بيش
نكشايند آنگه ايمان رفته بود وكي بدين غمناك نشوند وتتلقيهم الملائكة و هنوز
فرشتگان پيش باز آيند شان يعني ان كسيها را كي ايشان را از ما سابق شده است
حسني و يقولون هذا يومكم الذي كنتم توعدون و مژده دهند شان و گويند اين روز
شمار ست آنكه شما بوي وعده داده شده بود بديد بهشت جاودان و كرامت و رضا خداي
عز و جل قوله تعالى **يوم نطوي السماء كطي السجل للكتب كما بدانا اول**
خلق نعيده وعدا علينا انا كنا فاعلين نصب يوم لوجهين احدهما انه نصب
على الوقت معناه اي احذروا واذكروا واعدوا يوم نطوي السماء والثاني على الوقت
لا يحزنهم الفزع الاكبر يوم نطوي السماء آن روز كه فراز پيچيم آسمانها را چنانك فراز
پيچد دبير مر نامه را قالوا السجل اسم كاتب وقيل السجل الاجل وقيل السجل ملك
موكل بالصحف اذا مات الانسان يطوي كتابه الى يوم القيامة وهذا يدل على ان
السجل هو الطاوي وبعضي گفته اند السجل الصحيفة والكتاب مصدر فيكون معناه

ببينند

اي نطوي

اي نطوي السموات كما نطوي الصحيفة ليكتب فيها يعني آسمانها را فراز پيچيم
چنانك نامه را فراز پيچند نبشتن را و اراد بالسماء السموات كما يطلق اسم الارض
على الارضين نظيره والسموات مطويات بيمينه قوله تعالى كما بدانا اول خلق نعيده
يعني و يعلا طي السماء نعيدهما ثم نعيدها في الاخرة كما بدانا خلقهما في الدنيا وهو كقوله تع
يوم تبدل الارض غير الارض والسموات فهي تفنى ثم تعاد كما شاء الله عز وجل
وقيل هو ابتداء كلام وفيه تقديم وتاخير يعني نعيد الخلق يوم القيامة كما بدانا
خلقهم اول مرة في الدنيا ومعناه قدرتنا على الاعادة كقدرتنا على الابتداء يعني
روز كي آسمانها فراز پيچيم خلق را زنده كنيم چنانك باول شان بيافريديم تا تنها شان
چنان زنده كنيم كه با ابتدا شان بيافريديم وعدا علينا نصب لوجهين احدهما وعدناه
وعدا علينا لا يجوز خلافه في حكمتنا وكلمتنا على التاكيد اي وعدا حقا برما انا كنا
فاعلين اي فاعلين على فعل ما انشانا و زما قادريم بر كردن آنج بكنيم گفتيم قوله عز وجل
ولقد كتبنا في الزبور من بعد الذكر ان الارض يرثها عبادي
الصالحون الزبور بمعنى المزبور كالركوب بمعنى المركوب قال الله تعالى فمنها ركوبهم
ومنها ياكلون ثم معنى الاية حكمنا واثبتنا بالكتابة في الكتب المتقدمة بعد ان كتبناه
في ام الكتاب ان الجنة يرثها عبادي الصالحون لئلا يتوهم احد انه خطب جهنم من
بعد الذكر يعني بنبشتيم در كتب توريت و انجيل و زبور از بعد آنك نبشته بود به در لوح محفوظ
و بنبشتيم در هر كتابي تاكيد را ابود كما قال الله عز وجل ان الله اشترى من المومنين انفسهم
واموالهم بان لهم الجنة يقاتلون في سبيل الله فيقتلون ويقتلون وعدا عليه
حقا في التورية والانجيل والقران چيزي را كي سه جا ذكر بود هو كد تر از آنك يكي
ذكر بود ان الارض يرثها عبادي الصالحون كي زمين بهشت را ميراث گيرند بندگان من
نيكو مردان يعني امت محمد صلى الله عليه وسلم در زمين بهشت هم امت محمد ميراث
بگيرند هم با ايشان در بهشت امتان ديگر باشند لكن اين اضافت با امت محمد صلى الله عليه
وسلم بحكم بيشتري است كي بيشتر ايشان باشند چنانك مصطفي صلى الله عليه وسلم گفت
اني لارجوان يكون امتي ثلثي اهل الجنة وهذا قول ابن عباس رضي الله عنهما كي ارض
را ارض بهشت تاويل كرد و عبادي الصالحون را امت احمد صلى الله عليه وسلم و بعضي گفته اند

کي این ارض دنیاست یعني میراث گیرند زمین دنیا را امت احمد تا قیامت نیابد تا از
مشرق تا مغرب همه امت احمد نگیرند وهذه بشارة لامة محمد صلی الله علیه وسلم ان هذا
لبلاغا
يعني ان في هذا القرآن وقيل في قصص هذه السورة
لبلاغا لقوم عابدين اي لكفاية بالحلال والحرام والامر والنهي والوعد والوعيد وما يحتاجون اليه دنيا
ودينا يعني در قران بسندگی است در شناخت انچ بوی حاجت افتد از توحید و شرع
وامر و نهي وحلال و حرام ومعاملت وقيل لبلاغا اي بلوغا ووصولا الى ثواب الله
ورضوانه وعند البلاغة في الكلام بمعنى البلوغ والوصل الى بيان ما يريد به المتكلم
بيانه والبلاغ بمعنى البلوغ كالكفاية بمعنى الكفود وقيل لقوم عابدين اي مومنين
مطيعين كما قال تعالى وموعظة وذكرى للمؤمنين وقال كعب رضي الله عنه والذي
نفسي بيده هم المؤدون الصلوات الخمس بالجماعة وعن ابن مسعود رضي الله عنه انه قال
اد ما افترض الله تعالى عليك تكن من اعبد الناس وعن ابن عباس رضي الله عنهما انه قال
لقوم عابدين اي عالمين وقال قتادة رضي الله عنه عابدين اي عالمين قوله تعالى
وما ارسلناك الا رحمة للعالمين چون قران بلاغ بود همه عالم را مصطفی صلی
الله علیه وسلم رحمت بود کافر و مومن را در حق کافران بتاخیر عذاب در زمان از خسف
ومسخ وغرق وحرق ودر حق مومنان بدنیا دعوت وبعقبی شفاعت نفرستادیم
ما ترا یا محمد مگر رحمت خلق را که خلق پیش از تو ضلال بودند بتو رستگار شدند
كما قال هو الذي بعث في الاميين رسولا منهم يتلو عليهم آياته ويزكيهم ويعلمهم الكتاب
والحكمة وان كانوا من قبل لفي ضلال مبين از تو پیش همه بت پرستان خدا دانند اهل
قوله عز وجل قل انما يوحى الي انما الهكم اله واحد فهل انتم
مسلمون واز رحمت بود کی بفرمودش تا تنبیه کند خلق را بدان چیزکی ناچار
ایشانرا در وی است وان توحیدست گفت بگوی یا محمد مرا اینه وحی کرده شد بمن که خدای
شما یکی خدا ایست فهل انتم مسلمون اي فهل انتم منقادون للحق مطيعون لامر الله تعالى وهل
استفهام بمعنى الامر اي فاسلموا كما قال تعالى فهل انتم منتهون اي انتهوا وهو من
لطف الخطاب وان دليل ديگر قوله تعالى فاخرجنا من كان فيها من المومنين فما وجدنا فيها
غير بيت من المسلمين اي مسلمين همان مومنانست فان تولوا فقل اذنتكم على

سواء وان ادري اقريب ام بعيد ما توعدون اگر برگردند خود برگشتن
بودند معنی السنت که اگر برگردند پشت کنند بگو بیاگاهانیدم شما را بیاگاهانیدم برسویت
که او کی یکی است کس را در آگاهانیدن تفضیل نکردم و شما و من در شناخت یکی ایم الا انک
شما منکر بودید و مکابره میکنید نظیره واما تخافن من قوم خيانة فانبذ اليهم على سواء
اي فانقض العهد واعلمهم بالنقض تصیر انت وهم في العلم بالنقض على سواء وان ادري
اقريب ام بعيد ما توعدون يعني ولا ادري ومعنى الآية فقل اذنتكم بانكم مستوجبون
للنقمة والعذاب على توليكم ولا محالة شما در وعید جهنم و عذابید با عراض شما از
اسلام و ندانم کی نزدیک است ان میعاد و عید شما یا دورست از شما یعنی نقد کند خداوند
عز وجل در دنیا تاخیر کند تا بعقبی نظیره قل ان ادري اقريب ما توعدون ام يجعل
له ربي امدا قوله عز وجل انه يعلم الجهر من القول ويعلم ما تكتمون باز
وصف کرد خداوند عز وجل خود را بعلم گفت عذاب ناکردن شما نه از السنت که از نه ابید
بکفر شما برمن پوشیده نیست من شنوا او از ها بر داشته ام و دانا بر راز ها پوشیده ام
اگر بلند گویید بشنوم و اگر نرم گویید یا پوشیده بدانم وان ادري لعله فتنة لكم
ومتاع الى حين وبگوی یا محمد که من ندانم مگر این تاخیر عذاب از شما فتنه شماست
تا هرچی برخورد داری برداری بدان دنیا قل رب احكم بالحق وربنا الرحمن
المستعان على ما تصفون انگاه باخر سورت خود ازش نصرت خواستن
برکافران بعبادتی که همه انبیا بدان عبادت از خدا عز وجل نصرت خواسته اند
گفت بگوی یا محمد یارب حکم کن میان ما بعدل و راستی از ان راستی عدل تو نصرت مومنان
است و هلاک کافران چنانکه روز بدر بوجهل لعین گفت اللهم انصر احب الدينين اليك
خدای عز وجل هلاک کافران کنند ان تستفتحوا فقد جاءكم الفتح واغلب انبیا
صلوات الله علیهم بر قومها همین دعا کردند کما قال تعالی خبرا عنهم ربنا افتح بيننا وبين
قومنا بالحق وانت خير الفاتحين یارب حکم کن بنصرت ما و قوم ما و خداوند عز وجل
جز بحق حکم نکند و عیب نیست از بنده کی از خداوند تعالی چیزی خواهد که خداوند تعالی
جز ان نکند چنانکه گویی در دعا اللهم اغفر لي وللمومنين وانصر المظلومين و در حق
مصطفی صلی الله علیه وسلم وابعثه المقام المحمود وابلغه الدرجة الوسيلة ونظيره

في قصة داود صلوات الله عليه فاحكم بيننا بالحق ولا تشطط بالكل ازوي بجر بحكم جايز نبود
كمقتلا ميان ما حكم كن بحق كذلك هنا وربنا الرحمن المستعان على ما تصفون وخداوند ما
رحمانست كي ازوي يادى خواهيم كي سزاي يادكي خواستن ازوي است تا نصرت كند ما را
وتوفيق دهد ما را بصبر كردن برانچ شما ميصفت كنيد خداوند را ازنا سزا كفتن ودر اكذب
كردن سورة الحج كلها مكية الا اثنتين احدهما قوله تعالى ومن الناس من يعبد الله
على حرف والثانية قوله تعالى اذن للذين يقاتلون بانهم ظلموا وهي ثمان وسبعون
اية والف ومايتان واحدي وتسعون كلمة وخمسة الاف ومائة وتسعون حرفا وعن
ابي ابن كعب رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال من قرا سورة الحج اعطي من
الاجر كحجة حجها وعمرة اعتمرها بعدد من حج واعتمر فيما مضى وفيما بقي ونظم السورتين
فسورة الانبياء صلوات الله عليهم ببيان وحدانية الله تعالى وبيان حقيقة النبي صلى
الله عليه وسلم وبيان معجزته بالاخبار عن الامم الماضية والقرون الخالية ونجاة المومنين
وهلاك الكافرين وسورة الحج كذلك ببيان وحدانية الله تعالى وبيان مدح المومنين
وذم الكافرين وبيان حكم العبادة واداء الحج الامر بالمعروف والنهي عن المنكر
بسم الله الرحمن الرحيم قوله جل ذكره وكلامه صدق يا ايها الناس
اتقوا ربكم ان زلزلة الساعة شيء عظيم اي مردمان بترسيد از خداي
شما خطاب عام كي باسم جنس است اكر اسم ناس بركافر راني مراد ان امر بتقوي توحيد است
واكر بحق مومن مطيع راني مراد ازوي ثبات بر تقوي است نظيره يا ايها الذين امنوا
اتقوا الله واكر بحق مومن فاسق راني مراد ازوي امر بتوبه است اي كناه كاران
از خداي بترسيد بيش كناه مكنيد توبه كاري كناه مانده است كما قال هابيل صلوات
الله عليه ما انا بباسط يدي اليك لاقتلك اني اخاف الله و ترس كاركي فرمان كاردنست
كما قال تعالى ويطعمون الطعام على حبه مسكينا ويتيما واسيرا انما نطعمكم لوجه الله
لا نريد منكم جزاء ولا شكورا انا نخاف من ربنا يوما عبوسا قمطريرا وجملته اي
كافران ايمان آرايي مطيع استوار باشيد اي فاسق توبه كن داننست كاكار تو باجيد
كني با ترس بتقوي جيزي ياد كردكي ترا بترس آرد وقيل اتقوا ذكره تخوفوا من
هول الساعة ان زلزلة الساعة شيء عظيم كاصول وفزع وسختي قيامت جيزي

بزركست

بزركست والزلزلة هي الشدة واصلها من زل الشيء عن موضعه اذا لزال تحرك عند
از فزع وسختي قيامت بزلزله كنايت كرد كي ادمي را جون هولي وسختي رسد لرزه
بروي افتد ودليل ازجاي بجنبد وعمر فاروق رضي الله عنه روايت ميكند از رسول
صلى الله عليه وسلم اين انكاه بود كي خلق بصعيد قيامت كرد ايند فرمان ايد از خداي
عز وجل ادم صفي صلوات الله عليه با ادم بزرست از فرزندان خود بهري بدوزخ وبهري
ببهشت ادم صلوات الله عليه كويد يا رب من كل كم از هر جندي جند ببهشت فرستم
جند بدوزخ وازده هزار زن يكي فرمان ايد كي از هزار ادم مرد يكي ببهشت فرست وباقي بدوزخ
وازده هزار زن يكي ببهشت فرست وباقي بدوزخ جون اين فرمان در رسد هول در زلزله
در اهل قيامت افتد عمر رضي الله عنه كفت جون مصطفى صلى الله عليه وسلم اين
بكفت خواب وقرار وارام ازجا برفت ويا ران رضي الله عنهم از بيم كريان شدند وبخانها
خود باز كشتند كس از ايشان شب طعام نخورد وبا اهل وعيال خود باز نكريست تا روز
ديكر مصطفى صلى الله عليه وسلم جز بانك بلال رضي الله عنه را فرمود تا حنا دبي
ياران رضي الله عنه كرد امدند ومصطفى صلى الله عليه وسلم بر منبر شد خطبه كرد
وكفت بمن رسيد انج شما را غم وكي بود بدبدانيد كاان يكانكي ببهشت رود از مومنان
باشد وان باقي از ياجوج وماجوج كايكي از ايشان نميرد تا ديدا هزار فرزند ببيند اند وبيش
ايشان همه كافرانند باز كفت رسول صلى الله عليه وسلم اني لا ارجوا ان يكونوا ثلث
اهل الجنة فكبروا ويا رسول الله صلى الله عليه وسلم باران رضي الله عنهم ياد داشتند
كفت لا ارجوا ان يكونوا نصف اهل الجنة فكبروا وقال ما ادري قال الملئين ام لا وروي
عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال اهل الجنة مائة وعشرون صفا وثمانون صفا منها امتي
قوله عز وجل يوم ترونها تذهل كل مرضعة عما ارضعت وتضع
كل ذات حمل حملها وترى الناس سكارى وما هم بسكارى
ولكن عذاب الله شديد اي يرون الساعة اي الزلزلة تذهل كل مرضعة
عما ارضعت اي عمن ارضعت نظيره قوله عز وجل فانكحوا ما طاب لكم اي من طاب
لكم قوله تذهل اي تغفل يقال ذهل اي غفل وانما خصها بالذهول دون غيرها
لوفور شفقتها على الرضيع وغاية لزومها اياه باز خبر داكي تا ثير هول وفزع قيامت

بجایی رسد کی مشغول گردد وی بخویشتن شود هر شیر دهنده ازان کی ویرا شیر دهد
باشفقت مادری ازبچه نا پروا گردد یعنی غافل گردد و بچه را بیندازد نظیره یوم یفر
المرء من اخیه وامه وابیه برادر را بذکر خاصه کرد بگریختن که برادر بوقت درماندگی
برادر پناه کند هول قیامت بجای رسد برادر ازبرادر بگریزد و تضع کل ذات حمل
حملها و بنهد هر بار داری بار خود را بعضی از مفسران اورده اند که بر سبیل تمثیل است
نه بر سبیل تحقیق اگر قیامت مارا بچه بود یا زن با بار بود از هول قیامت بچه
بیندازد نه انکه بودی واین مرضی نیست که مذهب بعضی هوا را ان باز گردد کی
ایشان منکرند بقیامت ترازو ونامه وشمار را گویند این تشبیه است نه تحقیق
یعنی را راستی وعدل بجایی بعدل کی گویی ترازو وشمار راستی واین خطاست اخبار امده
است که گفت ترازو وحقیقت وی مصطفی صلی الله علیه وسلم میگوید یبعث الناس
یوم القیامة علی نیته ما مائوا و امدن قیامت ونفخ صور ناگاه خواهد بود کما قال
تعالی ما ینظرون الا صیحة واحدة تاخذهم وهم یخصمون فلا یستطیعون توصیة
ولا الی اهلهم یرجعون وقال تعالی لا تاتیکم الا بغتة چون ناگاه اید قیامت خلق
را ایرد وبعضی را در خصومت و بعضی را در شهر داد وبعضی را نا نوا باز و بقیامت
وقیامت هم چنین خیزند چون بر صفت قیامت کرد اید ندا رساند خدا وند عز وجل
بادم صلوات الله علیه علی ما ذکرناه قوله تعالی ان زلزلة الساعة شیء عظیم یا ادم
وزن باسر بچه بیرون انداز و تری الناس سکاری وما هم بسکاری و سکی مردمان
را از هول ان روز چون مستان و نه ایشان مستان ازشراب و ابن جبیل
مثل امت یعنی مست راست نرود انچنان خیزان رود خلق از هول قیامت نه
راست روند و نه بپا ایستند ولکن عذاب الله شدید ولکن عذاب خدا وند سخت است
جز سختی عذاب قیامت ایشانرا معاینه کرد از بیرون مستان کرد قوله عز وجل
ومن الناس من یجادل فی الله بغیر علم ویتبع کل شیطان مرید
کتب علیه انه من تولاه فانه یضله ویهدیه الی عذاب السعیر
این اخبار است از نی باکی کافران واذکر کشتی ایشان که از بعد این وعید کسر است
از کافران که میجدال کند در وحدانیت خدایی و حق قیامت نه بپای وجحی

ویتبع

ویتبع کل شیطان مرید و درین جدال کرد مباحث میکند هر شیطان بلیدی که خیر را
یعنی غلام امرد اذا لم یکن علی شعر والمرید الخالی عن الخیر کتب علیه ای قضی علی
الشیطان انه یعنی الشیطان انه من تولیه ای من اتبعه فانه یضله فانه یامره بالضلالة
ویدعوه الی عمل اهل النار یعنی ما حکم قضا کرده کی هر که متابعت شیطان کند و تولی
بوی کند شیطان وی را بگمراهی زماند و بعمل اهل النار بخواند وشر و این ایشان نضر بن
الحارث است که وی منکر بود بعث را متابع شیطان بود وجدال کنند و جدال انش
انبود که استخوان موسیله بر کف دست بمالید و بنفخ کرد بپیش مصطفی صلی الله علیه
وسلم وگفت من یحیی العظام وهی رمیم خدا وند عز وجل جوابها داد که رد قول وی را
یکی این ایت که گفت وضرب لنا مثلا ونسی خلقه اغاز خلق خود فراموش کرد تا میگوید
من یحیی العظام وهی رمیم جواب یا محمد قل یحییها الذی انشاها اول مرة باول انش
بازنده کند دیگر جواب افعیینا
بالخلق الاول بل هم فی لبس من خلق جدید یا مانده شدیم با فرینش اول تا بدیگر مانده شویم
یعنی چنانک افرینش اول ما را ماندگی نبود کار کلک بزنده کرد ما را ماندگی نرسد ماندگی
از وصف من نیست کی من ابخ کنم برحسب خواست کنم ببر البت دیگر جواب یا ایها الناس
ان کنتم فی ریب من البعث فانا خلقناکم من تراب ثم من نطفة
ثم من علقة ثم من مضغة مخلقة وغیر مخلقة لنبین لکم
ونقر فی الارحام ما نشاء الی اجل مسمی ثم نخرجکم طفلا ثم لتبلغوا
اشدکم ومنکم من یتوفی ومنکم من یرد الی ارذل العمر
لکیلا یعلم من بعد علم شیئا وتری الارض هامدة فاذا انزلنا علیها
الماء اهتزت وربت وانبتت من کل زوج بهیج ای مردمان اگر شما
بشک اید اندر بعث از پس مرگ ببینید بپسند انا ابتدا خلق خود تا بدانید کی بعث حق
است ثم اخبر عن ابتداء الخلق فقال فانا خلقناکم من تراب ای خلقنا اباکم ادم من
تراب وانتم اجزاؤه ثم من نطفة ثم خلقنا کل واحد منکم من نطفة والنطفة الماء القلیل
ثم من علقة وهو دم غلیظ جامد ثم من مضغة وهی قطعة من اللحم وانما سماه مضغة
لانها بمقدار ما تمضغ یعنی میکرد بنی ادم حالا بعد حال در حق ادم صلوات الله علیه

جهار حال خبر داي كنت من تراب باز كنت من طين باز كنت من حما مسنون باز
كنت من صلصال كالفخار حال بنجم فاذا سويته ونفخت فيه من روحي در حق زنان
ادم اجمعين اجهار حال خبر داي من نطفة ثم من علقة ثم من مضغة مخلقة وغير مخلقة
ثم ينفخ فيه الروح بابت دكر كنت خلقكم من نفس واحدة كنت همه تان ازا دم ازيب
از بهلو جب ادم حوا را بيافريدم ارنبيست كه ايشان ازجهار بنام بونيا ملكجي رسول
صلى الله عليه وسلم كنت كمل من الرجال كثير ولم يكمل من النساء الا الاربع ايسية
بنت مزاحم ومريم بنت عمران وخديجة بنت محمد وات وفضل عايشة على النساء كفضل
الثريد على ساير الاطعمة ثم جعلنا نطفة في قرار مكين در جايي ازبد استقرار كه نه دست
بوي رسد ونه جشم ويرا بيند ثم خلقنا النطفة علقة جنانكه خاك را كل كردانيدم در
حق آدم نطفه را علقة كردانيدم در حق فرزندان ادم فخلقنا العلقة مضغة جنانكه
كل را غربنج كردانيدم در حق ادم علقة را مضغه كردانيدم در حق فرزندي فخلقنا المضغة
عظاما فكسونا جنانكه غربنج را صلصال كردانيدم اين باره لوشت را ازكوشتي باستخوان
اورانيم واز استخوان كوشت او يانيديم ثم انشأناه خلقا اخر اين حال بنجم است
يعني جان بوي در آوردديم قوله عز وجل ثم من مضغة مخلقة اي مصورة تامة
الخلق الى ان ينفخ فيه الروح وهو ما يرد عليه كثرة التخليق خلقا حلق الى ان ينفخ بعد
فيه الروح كما قال يخلقكم في بطون امهاتكم خلقا من بعد خلق قوله تعالى وغير
مخلقة اي غير مصورة تامة تسقطها الحامل مضغة كذا قال ابن عباس رضي الله عنهما
قال المخلقة ما كان حيا وغير المخلقة ما كان سقطا فان قال قايل ان المخاطبين خلقوا
من مضغة فما معنى قوله عز وجل وغير مخلقة فان غير المخلقة معدوم وهو السقط فلا يتوجه
الخطاب عليه والجواب قلنا في الاية اختصار معناه قد تكون المضغة غير مخلقة وهذا
اخبار عن كمال القدرة وبيان الحكمة اى لو كان هذا من جهة الطبع او الماء لحسب ان كان
كله مخلقة او كان كله غير مخلقة فاما ان يكون بعضه مخلقة وبعضه غير مخلقة
فلا ومثل هذا الاختصار كثير كما قال تعالى وما كان معه من اله اذا لذهب كل اله
بما خلق اي ولو كان معه اله اذا لذهب تا نكويي كه مضغه هو جيست انكه رحم بكي
مضغه يكي بصورت رسد ويكي نرسد اكر علت بودي از هر مضغه جون نوبت بايدي

هيچ خلوت كني و فرزندشه بذر لكي ومادر زبكي ونطفه يكي از بعضي واز بعضي نامخلق
اظهار كمال قدرت را وتمام حكمت را وبعضي كفته اند كه اين مخلقة وغير مخلقة بنطفه
باز رود يعني من نطفة يرد عليها كثرة التخليق ثم يصير علقة ثم مضغة ثم عظاما ثم
ينفخ فيه الروح وغير مخلقة اي تضيع النطفة ولا يرد عليها التخليق لنبين لكم
تا بيان كنيم شما را مستي خود ويكانكي وخواست خود كاه فرزند خواهي بود وكاه
نخواهي بود ونقر في الارحام ما نشاء الى اجل مسمى وبداريم اب بذر را در رحم مادر
جندان كه ما خواهيم تا اجل برده در لوح ما در لوح نبشته ايم كه اين كودك در شكم مادر
جندين باشد جندان كه ما بشد كه من خواهم نه جندان كه تو خواهي دليل بروني كي دارد
وخوردي تا بينفتد نه افتد اى دارهم تا اجل مسمى ثم نخرجكم طفلا اي يخرج كل واحد
منكم طفلا جون اجل كذشت بيرون اريم تان در حال خردي وناداني هيچ كار را شايسته
نه كما قال الله تعالى والله اخرجكم من بطون امهاتكم لا تعلمون شيئا قوله تعالى ثم
لتبلغوا اشدكم ازبعد خردي زمان دهيم تان تا برسيد بحال قوت ومردي وكمال عقل
وهي الى الاربعين سنة والاشد استواء الشباب والقوة والعقل وهو ما بين الثلثين
الى اربعين ومنكم من يتوفى من قبل اي من قبل بلوغه الى الاشد وبعضي را بيلودكي
وجواني ميرانيم بيش از انكه بجهل انسانيم ومنكم من يرد الى ارذل العمر وبعضي را بيري
باز كردانيم به بتروكي ترين عمري يعني خرف در فرتوت كردانيم لكيلا يعلم من بعد علم شيئا
اين حال كنيم تا في دانند جيزي از بعد انكه داننده باشد بجواني متصرف وعالم باشد
فرتوت وضعيف كردانيم تا هيچ ندانند باغاز ضعيف ونادان بود باز ضعيف ونادان
كردد خبر داي كه بتروكي ترين عمر وبترين عمر است كه ادمي دروي جاهل ونادان بود نحن
اين است كه نكوترين عمر بلوغ بود كه در علم كرارد وترى الارض هامدة اي يابسة
لا نبات فيها وهمدت النار اذا خمدت جنانكه نبود بابت اول بابت وحال نيست
در خلقت ادمي ميتمايد ابابت وحال نيست در اجزا عالم كفت اكر در شك ايد از بودن قيامت
نكريد بزين رمين خشك بنه نبات فاذا انزلنا عليها الماء اي المطر اهتزت بالنبات
اي تحركت كما يتحرك الرجل بالاعطاء عند السؤال نيال هزت فلانا فاهتز اي
سالته فاعطي ومنه المثل ان الكريم اذا اهتز اهتز واللئيم اذا اهتز التز اي لصق

بعضه ببعض وربت اي انتفخت وعلت والربوة المكان المرتفع وانبتت من كل
زوج بهيج اي واخرجت من كل جنس حسن يعني بزمين خشك نا نبات باران
فرستيم از اسمان تا زمين بجنبد وبرستن نبات وبرا ماسد وبرويانند از هر جنس وكونه
نبات نيكو نظيره حدايق ذات بهجة اين حرام كردم ذلك بان الله هو الحق
وانه يحيي الموتى وانه على كل شيء قدير يعني اين ياد كرديم از ديدار بيان
كرديم تا بدانيد كه الله خداوند بحق است وتا بدانيد كه وي زنده كند خلق را از پس
مرگ وتا بدانيد كه وي قادرست بر افرينش ادمي وجبرانيدن وي وزنده كردانيدن
وي از پس مرگ چنانك زنده كرد بوقت بهاران باب باران زمين مرده را بنبات
وسبزه وحيوها الوان قوله تعالى وان الساعة اتية لا ريب فيها وان
الله يبعث من في القبور وبدانيد كه قيامت هر اينه اينده است دروي
هيچ شكي نيست ولتعلموا ان الله يبعث من في القبور وبدانيد كه خداوند
بر انگيزاند خلق را از گور ثواب وعقاب را قوله عز وجل ومن الناس من
يجادل في الله بغير علم ولا هدى ولا كتاب منير ثاني عطفه
ليضل عن سبيل الله له في الدنيا خزي ونذيقه يوم القيامة
عذاب الحريق ذلك بما قدمت يداك وان الله ليس بظلام
للعبيد اي من يخاصم ويجادل في الله بغير بيان وحجة نزلت في شان نضر بن الحارث
از بعد اين بيان هيچ خبر نعمد از جدال وي با عراض وي از قبول حق واز مردمان كسي است
كه جدال وخصومت ميكند در خدايست خداوند بجهل نه علم ونه حجتي ونه كتابي
ونه عقلي ونه اثري كواهي دهد چيزي از كتب منزل وقيل نزلت هذه الاية في
المتبوعين والاية الاولى نزلت في التابعين من الكفار دليل بر اين ان ايت اول
كفت ويتبع كل شيطان مريد در عقب اين ايت كفت قوله جل جلاله ثاني عطفه
اي لاويا عنقه وشقه مستكبرا وهو منصوب على الحال ومعناه المنوين اي
ثانيا عطفه كما يقال معرضا ومتكبرا ليضل عن سبيل الله قال قتادة رحمه الله واضلالهم
انهم يتلقون الناس اذا جاؤا محمدا فيقولون احذروا محمدا فانه ساحر كذاب
كفت جدل ميكند در حالتي كه دو تا ميكند كتف خود را واصل من ثني يثني واين

كنايت

ل ٣

دو تا كند و بر كرداند بروي اين حالت
كنايت است از كبر كه كسي كبر آرد بر كسي كتف
است در خبر ديگر از متكبري وي تا اگر گفتي بكبر بدان سخن نبودي تا گفت ثاني عطفه
وعرب كويد جانب فلان ثاني عطفه اي متبختر امن الكبر ليضل عن سبيل الله تا گم كند خلق
را بدعوت وتلبيس از دين وطاعت خداوند باز وعيد باد كردش له في الدنيا
خزي ويراست در دنيا خواري اين وعيد حقيقت شد روز بدر نضر بن الحارث طعون
را بكشتند فانه لم يقتل من الاسارى يوم بدر الا اثنان قتلا صبرا النضر بن الحارث وعقبة
بن ابي معيط ونذيقه يوم القيامة عذاب الحريق وانما قال ونذيقه ولم يقل في كل
ساعة ذلك عذاب كالذائق للشيء مرة بعد اخرى اي نحرقه يوم القيامة بالنار
چنان نيست كه بعذاب دنيا بسنده است كه گفت بنيابت بسوزانيمش باتش دوزخ
ذلك بما قدمت يداك اي يقال له ذلك بما قدمت يداك انگاه خبر داد كه اين عذاب
دنيا وآخرت به براجيست كفت فريشتكان وي را گويند كه اين بدانست كه پيش فرستاده
است دو دست تو وفعل همه تن حصاف كنند بيك عضو از اعضا شريف كما قال تعالى
وعنت الوجوه للحي القيوم وقال عز وجل ابصارها خاشعة يعني اين عقوبت بكناهان
كردنست وان الله ليس بظلام للعبيد اي لا يأخذهم بغير ذنب وخداوند ظالم كننده
نيست بر بندكان وظلم صفت نيست قوله عز وجل ومن الناس من يعبد
الله على حرف فان اصابه خير اطمان به وان اصابته فتنة انقلب
على وجهه خسر الدنيا والاخرة ذلك هو الخسران المبين على
حرف اي على حال واحد وهو حال النعمة والسلامة مأخوذ من حرف الشيء اي
جانبه وشقه اين ايت اول بيان احوال كافرانست واين ايت بيان احوال منافقانست
يعني از مردمان كسي است كه خدا يرا مي پرستند بر يك حال باز تشبير كردان حال را كفت
فان اصابه خير اطمان به اگر برسدش فراخي وبسودي وظفري ودولتي وغنيمتي دل دركر
بياراميد بدين حال بر دين اسلام ويقول نعم الدين دين محمد وان اصابته فتنة واگر
برسد قحطي وسختي وبلايي ومصيبتي انقلب على وجهه يعني انقلب من وجهه اي
ما كان عليه من الكفر بر كردد روي نهاد بر اثنج بود كه بود اند از كفر وشرك اي رجع
من دين الاسلام الى دين الشرك ويقول بئس الدين دين محمد ما رأينا منذ دخلنا

فيه المشقة خير الدنيا والآخرة اي ذهبت دنيا وآخرت زيان كردم بدنيا دهم
باخرت وزيان دنيا اصل است وزيان اخرت دالكي كسي باخرت زيان كند تا بدنيا زيان
كار بوده باشد ذلك هو الخسران المبين اي ذلك الانقلاب عن الدين خسران مبين اين
بركشتن از دين اسلام زياني است بيدا روى ابو سعيد الخدري رضي الله عنه ان
الاية نزلت في يهودي اسلم فذهب بصره وماله وماتت ولده فتشام بالاسلام فاتي
النبي صلى الله عليه وسلم وقال اقلني يا محمد فقال النبي صلى الله عليه وسلم ان الاسلام
لا يقال فقال اني لم اصب من هذا الدين خيرا ذهب بصري ومالي ومات ولدي
فقال النبي صلى الله عليه وسلم يا يهودي ان الاسلام يسبك كما يسبك بالنار خبث الحديد
والذهب والفضة فالمنافق كان يعبده على حرف واحد وهو حالة السراء والمؤمن
على حرفين حالة السراء والضراء يدعوا من دون الله ما لا يضره وما لا ينفعه
ذلك هو الضلال البعيد يدعوا لمن ضره اقرب من نفعه
لبئس المولى ولبئس العشير قوله عز وجل ما لا يضره اي ان لم يعبده وما لا ينفعه
ان عبده مي برستند اين منافق باظن بدون الله ليخ زيان نكندش اكر نبر ستند
ومنفعت نكندش اكر برستند واين دليلست بران كي عابد را بايدكه از عبادت معبود
نفع بود بوكرد اين بر عبادت بارغبت تر بود وازين معني است كه خدا عز وجل
را او نام بخوانند الضار النافع ويا بازا اين دو نام وصفست ذلك هو الضلال
البعيد اي ذلك الدعاء اين خواندن وبرستيدن بت كم بود كيست دور از حق يدعو
لمن ضره اقرب من نفعه كفته اند كه لام لام صله است معناه يدعو من ضره وسوقول ابن
مسعود رضي الله عنه وفصل فيه تقديم وتاخير يعني يدعو من اضره اقرب من نفعه
مي خوانند اين بركرد كان از دين اسلام بوقت محنت او اكي زيان وي هر اينه
نزديك ترست از نفع وي واين اضافت نزديكي زيان بت بحكم سبب است نه انكه از
بت كسي را زيان بودي اين چنانست كه خداي تعالي كفت انهن اضللن كثيرا
من الناس جون ضلال ايشان بسبب بتان بود اضلال بتان اضافت كرد وانما
قال اقرب من نفعه ولا نفع من قبله البتة بناء على اعتقادهم ومعناه اقرب من نفعه
الذي يامله بقوله خبرا عنهم ما نعبدهم الا ليقربونا الي الله زلفي ويقولون

ويقولون

ويقولون شفعا ونا وكلمة اقرب انما يقتضي ان يكون ثم شئ قريب ثم يكون هو اقرب
منه كما قوله الله اكبر والعرب تقول لما لا يكون هذا بعيد كما قال الله تعالي خبرا عنهم
ذلك رجع بعيد اي لا يكون ابنجا نيز دليل نكند كه نفع نزديك است وضر ازو
ايضا حقيقا دكنا توابا بالاية اي لا يكون ابنجا نيز دليل نكند كه نفع نزديك است وضر ازو
نزديك وديكر روا بود كه ضر نزدبت وصف كني هرجند كي بمقابله اين ضر هيج نفع نبود
تا كار خود بنز ديكي رسد جنانك روا بود كه جيزي را بخير وصف كني هرجند درمقابله وي
جيزي خير نبود كما قال الله تعالي الله خير عما يشركون وقال تعالي خبرا عن يوسف صلوات
الله عليه ارباب متفرقون خير ام الله الواحد القهار قوله تعالي لبئس المولى ولبئس
العشير كافران طمع داشتند بنصرت بت هم بدنيا هم بعقبي بشفاعت خالق عز وجل
كفت لبئس المولى بد ناصر بت كه شما كرفته اند بمعبودي ولبئس العشير وبد يادي
وقريني ودوستي قال الله تعالي وعاشروهن بالمعروف اي صاحبوهن بدخلاي
اين بت هر كافران بزعم ايشان نه بك خدا اي است الله هو مولنا انعم المولى ونعم النصير
دا از يك خدا وند ي وي با بند كان بحي انست كه باكيها حلال كرد وپليديها حرام كرد
وديكر هر كجا حق خداي عز وجل با حق بنده جمع ايد وبتوالي كه هردو را بجاي ارى كفت حق
من بمان وحق خود نكاه دار نظيره في الاحكام كثيرة كفت طهارت كن بكاه نماز
اذ اكر بترسي از تشنكي بر خود اب بكور وتيمم كن قوله تعالي ان الله يدخل الذين
امنوا وعملوا الصالحات جنات تجري من تحتها الانهار ان الله
يفعل ما يريد هر اينه خداي هر مومنان وا كاركي كرفز نيكو را بهشت كه مي رود
زير درختان وي جويها روان ان الله يفعل ما يريد وعيد كافران را ووعد مومنان را
بحكم قضا وارادت ومشيت خود بسته كرد كه از كافر ايمان از مومن همه بقضا وتقدير
وي است من كان يظن ان لن ينصره الله في الدنيا والاخرة فليمدد
بسبب الي السماء ثم ليقطع فلينظر هل يذهبن كيده ما يغيظ اكر كسي
كمان برد كي خداي تعالي نصرت نكند محمد را در دنيا باشكارا كردن دين وي بغلبه
وي بر كافران با صلاح شان في الدنيا وفي الاخرة بالشفاعة فليمدد بسبب الى السماء
فليمدد بحبل من سقف البيت بيا ويزد از رسني از سقف خانه وكلم ما علاك
فهو سماء وبهذا سمي السحاب سماء ثم ليقطع اي ثم ليختنق به فلينظر هل يذهبن

كيله ما يغبط اي فعله وصنيعه ثم ليقطع كنى عن الاختلاف بالقطع ان فيما قطع
الحيوة يعني و باز خويشتن از آن رسن بياويزد او خفه كند ايس بنگرد تا ببرد اين
خويشتن كشتن وى آنج مي خشم آرد وبرامعني انست تا اين نصرت بخواهم كردن
مصطفى صلى الله عليه وسلم را و دين وبرا اشكارا خواهم كردن اگر شما كافرانيد
نمي توانيد ديدن خويشتن از شتن بياويزيد وخويشتن بكشيد تا نبينيد چون بكر
راه عزو بجي توانيد ديدن ظلالت منع نيست خويشتن بكشيد تا بو هيج نظيره بعالم
من شاء كذا فلينظر راسه بالحابط اي قد بيّنا الاجابة قوله تعالي وكذلك انزلناه
ايات بينات وان الله يهدي من يريد وچنين تا فرستاديم و بيان كرديم
ايات وحدانيت بخلق اسمان و زمين هم چنين بفرستيم و بيان كنيم شما را ايات
قران در ايج شما را بوي حاجت ايد از بيان امر و نهي و بيان حلال و حرام وان الله
يهدي من يريد و هر اينه خداي هدي لهدا انرا كي خواهد قال الحسن رضي الله عنه
ان الله لا يهدي الا من يهتدي قوله عزوجل ان الذين امنوا والذين
هادوا والصابيين والنصاري والمجوس والذين اشركوا ان الله
يفصل بينهم يوم القيامة ان الله علي كل شيء شهيد بدين ايت جمله
ياد كرد مومنانرا با اجناس كافران با وعد و وعيد ايشان گفت انان كه مقرانند
بايات وحدانيت ما و بگرويدند بما وجهودان وترسايان و ستاره كان و ترسايان
ومغان انش پرستان ومشركان عرب بت پرستان همه را ياد كرد باز گفت ان
الله يفصل بينهم يوم القيامة هر اينه خداي جدا كند ميان ايشان روز قيامت بثواب
وعقاب محق را از مبطل جدا كند والكفار قطعت لهم ثياب من نار يصب من فوق
روسهم الحميم يصهر به ما في بطونهم والجلود الاية والمومنون يدخلون الجنة يحلون
فيها من اساور من ذهب ولولوا ولباسهم فيها حرير قوله تعالي ان الله علي كل
شيء قدير خداوند گواست بافعال هر يكي و بداند جزاء هر يكي الم تر ان الله يسجد
له من في السموات ومن في الارض والشمس والقمر والنجوم والجبال
والشجر والدواب وكثير من الناس وكثير حق عليه العذاب
ومن يهن الله فما له من مكرم ان الله يفعل ما يشاء قوله عزوجل

ونبيني معناه ندا في الم تر خطاب الرسول صلى الله عليه وسلم والمراد هو وامته
ابن عباس رضي الله عنهما گويد الم تر اي الم تعلم از علم بروية خبر دهكي
بيان دانستني گويي بديده بچشم سر شناخت خداي عزوجل چنين بايد تا مومن را
بوقت ديدار شناخت بيفزايد بلاحت ولذت و يقين افزايد و اين استفهام است
بمعنى امر اي بدان تا اگر كافران ني پرستند مراجه نقصان تا اهل عالم همه ساجدانند
مرا خبر دهي تا منت ننهي بر خداوند عزوجل بسجده كردن خود تا اگر طاعت كني يا مومن
باشي منت خداي عزوجل راست بر تو و اگر گناه كني حجت خداي عزوجل راست بر تو
و اگر كافر سجده نمي كند وكردن ننهد وقبول نمي كند ايات وحدانيت را سجده ميكند مرا
انكه در اسمانها ست از فرشتگان لان كلمة من يتناول العاقلين ومن في الارض
وسجده مي كنند مرا انكه در زمين اند از ادميان و برابان ذكر كلمة من لانه لم يذكر طوعا
وكرها كما ذكر في سورة الرعد يعني الملئكة والمومنون طوعا والكفار كرها لان
ظلالهم تسجد له وتنقاد له بحيث ينتقص الظل ويزداد ويتبدل التغير سجده دو
قسمت است يكي حقيقت سجده است از ملئكه و از مومنان بر درگي و ديگر قسمت خضوع
والشمس والقمر والنجوم يعني و از خلق اسمان تا تحت
والثرى از سايه كافر و جمادات و الشمس والقمر والنجوم يعني و از خلق اسمان تا تحت
كلمة من در نيامده بودند خاصه كرد افتاب وماه و ستاره گان را بعضي از كافران ايشان را
محل سجود ني نهاده بودند خداوند عزوجل خبر داد كي ايشان را محل ساجدانست نه محل
مسجودان وابو العالية رضي الله عنه گويد تا ماه و افتاب بهر وقت فرو رفتن سجده
كنند خداي عزوجل را و برنگردند از سجده تا فرمان نيايد تا از ان سوي ديگر روز افتاب از
روي مغرب برايد سجده كند فرمان نيايدش گويند بار ايكر مرا فرمان بدهي با مداد را
بموضع خود فرستم فرمان ايد تا فردا هم از انجا روي بر اني وچون افتاب باز گوشه برايد
در توبه بسته شود كما قال تعالي وتقدس يوم ياتي بعض ايات ربك لا ينفع نفسا
ايمانها لم تكن امنت من قبل قوله عزوجل والجبال والشجر والدواب يعني ويسجد
الجبال والشجر والدواب بعضي از خلق زمين را بذكر خاصه كرد تا تحت كلمة من در نيامده
بودند گفت وسجده مي كنند مر او را و درختان و ستوران و سجده از
جمادات روا بود تا حقيقت سجده بود چنانكه بخبر امده است همه چيز ها تسبيح فرو د

خدای عز وجل را سجده کنند و این تخصیص سجده در زیر حقیقت سجده بایدکه بودکی
بعموم اوقات خود ساجد اند بحکم خصوص داننیاك ور وا بودکه معنی وی خضوع را
نینیاك بود ونفی ناسزاها از خداوند عز وجل بدان معنی که هر که بوی نکرد وی را متغیر ببیند
داندکه وی را مغیری وخالقی است و نیز روا بودکه تخصیص شمس و قمر ونجوم وجبال وشجر
و دواب بذکر تاکید را بودکه تخصیص و اظهار جلال خدای را کما قال الله تعالی خبرا
عن اولاد یعقوب صلوات الله علیهم قالوا نعبد الهک این خود تمام بودی ولکن تاکید
را و اظهار جلال خدایی را گفتند واله ابائک ابراهیم و اسمعیل و اسحق الها
واحدا الآیة که هرچند بذکر بیش بود هیبت وجلال بیش بود وکثیر من الناس وکثیر
حق علیه العذاب اول من فی الارض کننه بود وکافر ومومن را جمله یاد کرده بود
وسجده از مومن بطوع واختیار است واز کافر بکره واضطرار باخر آیت جدا کرد میان
ایشان در ذکر گفت وبسیار اند از مردمان که سجده میکنند بطوع وایشان سزای
ثواب ورحمت اند وکثیر حق علیه العذاب وبسیار اند از مردمان که سجده می کنند بطوع
که واجب شده است بایشان عذاب هو یعنی جهودان و ترسایان عاملة ناصبة
بدنیا رنج عبادت و باخرت رنج النش تصلی نارا حامیة وتنسل و کثیر حق علیه العذاب
من اهل البدعة وقیل وکثیر من الناس وکثیر حق علیه العذاب یعنی بسیار است از
مردمان که بسجده بوستند وبسیار اند که سجده می کنند ودر علم من انست که عذاب مر
ایشان واجب است تا بظاهر غره نشوی که بلعم باور ساجد وصومعه دار بود و تعلیمه
باول مومن بود وساجد بود وقارون کذلک واز انبیا کافر رفتند ومن یهن الله فما له من
مکرم و هر کرا خدای بکفر و بدعت خوار کرد کس او را اکرام کنند نیست ان الله تعالی یفعل
ما یشاء هرا ینه خدای ان کند که خواهد یعنی کرامی کند مومن ساجد را وخوار کند کافر را
ناساجد قوله عز وجل **هذان خصمان اختصموا فی ربهم فالذین کفروا**
قطعت لهم ثیاب من نار یصب من فوق رؤسهم الحمیم یصهر به ما فی بطونهم
والجلود ولهم مقامع من حدید کلما ارادوا ان یخرجوا منها من غم اعیدوا
فیها وذوقوا عذاب الحریق ای هذا الفریقان خصمان المومنون والکافرون
فجعلت هولاء الاصناف الخمسة الیهود والنصاری والصابیون والمجوس والمشرکون

فرقا واحدا ان الکفر کله ملة واحدة وعن هذا قلنا ان ثمانیة بعضهم علی بعض تقتبل
ای کل فریق خصم للاخر فی ربهم ای فی دین ربهم این دو گروه خصمانند خصومت می کنند
در خدای خود مومنان در اثبات سزا و نفی ناسزا از وی و کافران خصومت می کنند
در خدای خود مومنان در اثبات ناسزا و نفی او صاف سزا وار وی قال اختصموا ولم یقل
اختصما لان کل فریق ذو عدد کثیر کما قال تعالی وان طایفتان من المومنین اقتتلوا
ولم یقل اقتتلا ویجوز ان تذکر التثنیة بذکر الجمع کما قال تعالی فی قصة داود صلوات الله
علیه وهل اتیک نبؤ الخصم اذ تسوروا المحراب اذ دخلوا علی داود ففزع منهم قالوا
لا تخف خصمان بغی بعضنا علی بعض عبر عن الاثنین بذکر الجمع وسبب نزوله قال ابن
عباس رضی الله عنهما اختصم المومنون واهل الکتاب فقال اهل الکتاب دیننا
خیر من دینکم لانا سبقناکم ونبینا قبل نبیکم وکتابنا قبل کتابکم فنحن اولی بالله منکم
وقال المسلمون لا بل دیننا خیر من دینکم لانا امنا بنبینا والقران وامنا بانبیائکم
وکتبکم وانتم کفرتم بنبینا وکتابنا فغلبهم المسلمون بالحجة فنزلت الآیة وعن ابی ذر
رضی الله عنه انه کان یقسم بان الآیة نزلت فی الذین بارزوا یوم بدر فکان فیها من
المشرکین عتبة بن ربیعة وشیبة بن ربیعة والولید بن عتبة لعنهم الله فخرج بمقابلتهم
فتیة من الانصار وبذلوا انفسهم علی المهاجرین فقالوا لهم انتسبوا فانتسبوا فقالوا ابناء
قوم کرام لکنا نرید اکفانا من قریش فلا نقاتل معکم فخرج علی ابن ابی طالب رضی الله عنه
وحمزة وابو عبیدة بن الجراح رضی الله عنهما فبارزوا فنزلت الآیة هذان خصمان اختصموا
فی ربهم یکی خصم شمشیر می زد در رضاء خداوند ودیگری در سخط خداوند فالذین کفروا قطعت
لهم ثیاب من نار گفت اتان که کافر شده اند اماده کرده اند شان بوشیشها از اتش و کیفیت
وی بکر خدای تعالی داند قال ابراهیم التیمی رضی الله عنه سبحان من قطع من النیران
ثیابا ونظیره سرابیلهم من قطران قوله عز وجل یصب من فوق رؤسهم الحمیم
فرو ریزند بر سر ایشان اب گرم بغایت گرم بغایت گرم که چون بروی خود نزدیک ارند
هرچه بر روی پوست و گوشت بود فرو ریزد یصهر به ما فی بطونهم والجلود یعنی وجلودهم
والف واللام قام مقام الاضافة نظیره قوله تعالی فبشر عبادی الذین یستمعون
القول وبعض الصوفیة من الحشویة یستدلون بهذه الآیة فی سماع القول وهو فاسد

لان معني الالف واللام للاضافة اى يستمعون قوطى فيتبعون احسنه واين كوي
بحكم ايت باز رود نر بعين قران نظيره فان الجنة هي الماوي اي ماواه يصهر به ما في
بطونهم فينفقد الجمجمة ويصل الي الجوف كداخته شود بوي اين دشكم ايشان بود
ازبيه وروده وجگر وپوست ايشان باز دروقت خدای تعالي نو افريند يصهر اي
يذاب واصله من المصاهرة وهي المخالطة بالنكاح والصهر المزوج ولهم مقامع
من حديد اي عمد من حديد وقيل في الاية تقديم وتاخير يعني فالذين كفروا
قطعت لهم ثياب من نار ولهم مقامع من حديد يصب من فوق رؤسهم الحميم وذكر
في بعض التفاسير انه يضرب رؤسهم بالمقامع فينقب للضرب رؤسهم فيصب فيها
حينئذ الحميم قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لو ان مقمعا من حديد وضع علي
الارض واجتمع الثقلان ما اقلته من الارض اي ما رفعوه قال الله تعالي حتي
اذا اقلت سحابا ثقالا اي رفعت وقال صلى الله عليه وسلم لو ضرب الجبال بمقمعة منها
لتفتت وصارت غبارا كلما ارادوا ان يخرجوا منها هر باري كه خواهند كه بيرون ايند
از دوزخ يعني زبر دوزخ برايند مالك عمودي بزند ش چهل سال بقعر دوزخ فرو ميكردد
كلما ارادوا ان يخرجوا اي املوا الخروج منها اعيدوا فيها باليأس ويقال لهم ذوقوا
عذاب الحريق ثم اخبر عن الفريق الثاني فقال ان الله يدخل الذين امنوا
وعملوا الصالحات جنات تجري من تحتها الانهار يحلون فيها من
اساور من ذهب ولؤلؤا ولباسهم فيها حرير هر اينه دارد خدای انان
را كه ايمان اوردند وكار نيك كردند بهشتي كه ميرود زير درختان وي جويها روان
يحلون فيها من اساور من ذهب يعني بيرايه پوشانيد شان از دست ورنجن
زرين وسيمين وكما قال تعالي في موضع اخر وحلوا اساور من فضة قوله تعالي
ولؤلؤ دست ورنجها از مرواريد لانها تحسن عند اختلاف الالوان الذهب والفضة
واللؤلؤ ولباسهم فيها حرير وپوشش ايشان در بهشت حرير ديبا باريك لطيف
قوله عز وجل وهدوا الي الطيب من القول وهدوا الي صراط الحميد
قال ابن عباس رضي الله عنهما الهموا يعني الهام دهند اهل بهشت را بگفتنا رنيكو
يعني ثناء وتسبيح تا بي رنج ميگويند سبحانك اللهم وتحيتهم فيها سلام واخر دعويهم ان

الحمد لله

الحمد

الحمد لله رب العالمين قوله تعالى وهدوا الي صراط الحميد والهام دهند شان
وراه نمايند شان براه ستوده يعني راه بهشت واين اخبار ست واخبار توترتيب واجب
نكند روا بود كي الهام داكر براه بهشت باول بود واخر تو ياد كرد وقيل وهدوا الي
الطيب من القول يعني ابن ثواب ونعيم بهشت ايشانرا بدانست تا بدنيا بخوانند شان
بگفتنا رنيكو وهمان كلمة شهادتست ودعوا الي صراط الحميد وبخوانند شان براه ستوده
يعني راه توحيد وبهشت واجابوا اجابت كردند قوله عز وجل ان الذين كفروا
ويصدون عن سبيل الله والمسجد الحرام الذي جعلناه للناس
سواء العاكف فيه والباد ومن يرد فيه بالحاد بظلم نذقه من عذاب
اليم وجوابه وجواب ان الذين كفروا معذبون وهو محذوف ونزول ايت بحق
ابوسفيان بن حرب است وياران وي كه مصطفى صلى الله عليه وسلم را باز داشتند
از در امدن بمكه وقربان كردن عام الحديبية تا صلح كردند علي ما نبين ان شاء الله تعالى
ايت امد انان كه كافر شدند وباز ايستادند وباز داشتند مردمانرا از دين خداي والمسجد
الحرام الذي جعلناه للناس وباز در امدن بمسجد حرام ان مسجدرا ساختيم واماده
كرديم مردمانرا سواء العاكف فيه والباد كه يكسانست دروي مقيم ومسافر غريب وشهري ن
يعني مكيان وغيرانان درحق وي يكسانند عاكف باشندگان انجا اند والبادي بيابانيا
اند يعني اينكه كان از اطراف عالم وقيل المراد من المسجد الحرام هو الحرم كله نظيره
الا الذين عاهدتم عند المسجد الحرام يعني يوم الحديبية وهو كان على شفير الحرم بعيدا
من المسجد ونظيره سبحان الذي اسرى بعبده ليلا من المسجد الحرام وانما اسري من
بيت ام هاني فيكون على هذا التاويل الناس سواء في منازل مكة ينزلون حيث
شاؤا ولهذا قال ابو حنيفة رضي الله عنه انه يكره بيع عقار مكة وروي عن محمد بن
الحسن رضي الله عنه انه قال يكره اجارة بيوت مكة في الموسم وقال عمر رضي الله عنه
من اكل من كرا بيوت مكة فانما اكل في بطنه نارا وعن عمر رضي الله عنه ايضا انه قال
يا اهل مكة لا تتخذوا لبيوتكم ابوابا لينزل البادي حيث شاء ومن يرد فيه بالحاد
بظلم نذقه من عذاب اليم وحرف الباء صلة كقوله تعالي تنبت بالدهن اي تنبت
الدهن والالحاد هو الميل عن جهته وتحريفه عن طريقه يعني من حرف ملاعب

زيارة المسجد الحرام وعن قضاء النسك وقيل في الحاد الاحتكار هركه در حرم خواربار
ظلم بود باز دارند طعام بود از بهر گراني را بچاشنيم وبرا عذاب دردكن وهذا
جزاء من هم بالمعصية في الحرم فكيف من باشر وعن ابن مسعود رضي الله عنه قال من هم
سيئة لم يكتب عليه حتى يعملها ومن هم بعدن ابين وهو اسم موضع ان يقتل في المسجد
الحرام اذاقه الله تعالى من عذاب اليم في قوله ومن يرد فيه بالحاد بظلم نذقه
من عذاب اليم وهذا خاص في الحرم اذ الاعمال من الحسنات والسيئات تضعف
فيه واما في غير الحرم ان عمل كتب والا فلا وعن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال
احتكار الطعام بمكة الحاد وسبب الاية نزلت في شان عبد الله بن انيس كه
در نسب فخر مي كرد درميان قومي خشمناك شد از ابن عبد الله انصاري را بكشت
ومرتد شد وبمكه رفت ابن اهل ومن يرد فيه بالحاد بظلم ومن بجا الي الحرم
يميل الي الاسلام بظلم اي شرك نذقه من عذاب اليم وهو القتل بالسيف فامر
النبي صلى الله عليه وسلم بقتله يوم فتح مكة دو لسه عر بجلد **واذ بوانا**
لابراهيم مكان البيت ان لا تشرك بي شيئا وطهر بيتي للطائفين
والقائمين والركع السجود اين كافران مصطفى صلى الله عليه وسلم را
از مكه بيرون كردند وباز داشتند از درون بمكه وتولي با براهيم صلوات الله
عليه داشتند ومي گفتند مصطفى صلى الله عليه وسلم را كي اين بدان ميكنيم
لا تولادين بدان كه دين ابرهيمست بركشتيم ودعوى داشتند ابراهيم
مشرك بود تا اين آيت آمد ان ابرهيم كان امة قانتا لله حنيفا ولم يكن من
المشركين وبدين آيت خبر دهي كه ما دين راجه فرموده بود بمعنى ما بو ابراهيم كعبه
خود ديده دياك داشتن وي مراينده كان را وخواننده بود خلق را بخوانيت گرلنز
اين خانه وشما باز دارنده ايد خلق را از زيارت اين خانه تولي شما بوي چون
بود واذكر يا محمد تا جاي ساختم ابراهيم را موضع كعبه والكرام في ابرهيم صلى ونظره
ولقد بوانا بني اسرائيل واين موضع كعبه پوشيده شده بود تا بيت المعمور كي
از آسمان با دم بوحد صلوات الله عليه فرستاده بود برفت طوفان نوح صلوات الله
عليه باسمان باز اوردند وكو مي بر موضع كعبه بماند تا ب عذاب بوي نرسد

ان لا تشرك

ان لا تشرك بي شيئا كما قال تعالى في
ان لا تشركوا به شيئا وعهدنا الي ابراهيم ان لا تشرك بي شيئا وهيچ چيز با من انباز
موضع اخر وعهدنا الي ابرهيم واسمعيل كي شرك نياري ودي با شند ان طهرا
بكيزه كي وشما كا اهل مكه ايد تا دي انباز گرفتند جلوش برملت دي
بيتي للطائفين وپاك دارند خانه مرا مر طواف كنندگان را والقائمين والركع
والسجود اراد به المصلين ونماز كنان را يعني قبله عالمست پاك دارند ويران
از نجاستها واز بت وكل شيء **وأذن في الناس بالحج يأتوك رجالا وعلى**
كل ضامر من كل فج عميق ليشهدوا منافع لهم ويذكروا
اسم الله في ايام معلومات على ما رزقهم من بهيمة الانعام
فكلوا منها واطعموا البائس الفقير ثم ليقضوا تفثهم وليوفوا بكوي تا مردمان را
نذورهم وليطوفوا بالبيت العتيق وندا كن خلق را ابراهيم صلوات الله عليه ندا كرد
بگزارد حج از تو خوانين وازمين رسانيدن يا عباد الله فاجابه
الذرات ديكير لبيك ربنا وامركم ان تحجوه فحجوه اجيبوا الله الرجال جمع راجل
من يحج في الاصلاب يا توك رجالا ثا كن تا بتو ايند پيادگان وعلى كل بعير
كالجياع جمع جايع وعلى كل ضامر يأتين من كل فج عميق يجيء اي طريق بعيد
ضامر وتا بتو ايند بر مركبان باريك ميان از هر راهي دور في عميق ومنافع لهم تا حاضر
والضامر المهزول ولا يدخل مكة دابة الا وهي ضامرة ليشهدوا بجارت
شوند بمنافع خود يعني منافع دين ودنيا ديني رضا خداي تعالى ودنيوي ويذكروا اسم الله وتا ياد
واكل لحوم البدن ويذكروا اسم الله في ايام معلومات اي لكي يذكروا
كنيد خداوند را روز عيد وايام تشريق قال ابن عباس وعلي وابن عمر رضي الله
الله عنهم الايام المعلومات ايام عشر ذي الحجة قال قتادة ومجاهد وعطاء رحمهم الله
الايام المعدودات ايام التشريق وفي الايام المعلومات ايام عشر ذي الحجة كما قال
علي وابن عباس وابن عمر رضي الله عنهم واخ روز كي كرد لنت ساين خلا لي
الاذح قربانها الاسند زبانات از استردكاد وكوسند فكلوا منها اي من لحمه الانعام
وهذا الامر اباحة ورخصة وهو كقوله تعالى واذا حللتم فاصطادوا بخوريد اذين
قربانها وبدهيد درماندكان را ودرويشان را البائس ذو البوس وذاك الحزن رضي الله عنه

البايس و الفقير واحد ذكر مرتين تاكيدا و قال رسول الله صلى الله عليه وسلم في لحوم
الضاحي كلوا و ادخروا فاجعلوا ثلثها الاكل و ثلثها الادخار و ثلثها للبايس
الفقير ثم ليقضوا تفثهم پس بگزارند اتفث خود را التفث الوسخ يعني بمانند
خون و موى سر و شارب و ابط و عانه تاج بگزارند و قيل ثم ليزيلوا وسخهم
اذا فرغوا من اعمال الحج قال ابو عبيد رحمه الله التفث هو اخذ من الشارب
و اظفار و نتف الابط و الاستحداد و معناه فيلقضوا اعمال الحج وليوفوا
نذورهم و وفا كنند نذرها خود را الحج هيچ كس نبود حاج كند الا نذر ذي كند
اي مطالبت وفاء ان نذرت وليطوفوا بالبيت العتيق و طواف كنند او
و زيارت كنند اگر كعبه عتيق يعني الاكرلة اردست جباران و ظالمان اعتقه
الله من ايدي الجبابرة هيچ قومي قصد ان خانه نكرد بجفا الا خداوند عز و جل
و برا هلاك كرد و هيچ كس قصد نكند بطاعت و دعا نه خداوند اميد شرفا
كند و گناهش عفو كند و قيل العتيق القديم كه خانه اول بنا ذكى بود كه
در عالم كما قال تعالى ان اول بيت وضع للناس و قال مجاهد رحمه الله
خلق الله تعالى البيت العتيق قبل الارض بالفي عام و قيل اعتق من
طوفان نوح صلوات الله عليه و قيل العتيق لانه لم يدعه احد من الناس
و قيل العتيق الكريم و العتق الكرم و كان العتق من الرق سمي بهذا لان
ذلك يخرجهم من ذل الرق الى كرم الحرية ذلك ومن يعظم حرمات
الله فهو خير له عند ربه واحلت لكم الانعام الا ما يتلى
عليكم فاجتنبوا الرجس من الاوثان واجتنبوا قول
الزور حنفاء لله غير مشركين به ومن يشرك بالله فكا
نما خر من السماء فتخطفه الطير او تهوي به الريح في
مكان سحيق ذلك الذي اي ذلك الذي ذكرنا لكم دهر كه بزرگ دارد
و بزرگ دارد امر و نهي خداي را و جمله اعمال حج خداوند حرام كرده است و قيل المراد حرمات
اعمال النسك و قيل هو عام في المحرمات و قال رسول الله صلى الله عليه وسلم
لا يزال الناس بخير ما عظموا الحرم حق تعظيمها فاذا اضعوها هلكوا اي نكاه

دارند امروهي خداوند را بآن جهان بهتر بثواب واحلت لكم الانعام في
احرامكم من الابل والبقر و الغنم الا ما يتلى عليكم غير محلي الصيد و انتم حرم قوله تعالى
فاجتنبوا الرجس من الاوثان كرانه كنيد از بتان نه همه پليد بود كلمة من ههنا
للتجنيس لان يكون في الاوثان ما ليس برجس و لكن الرجس يكون في انواع
كثيرة فميز هذا النوع من غيره فقال من الاوثان و انما سمي الاوثان رجسا
للزوم الاجتناب عنها كما يلزم الاجتناب عن الشي النجس و قيل سماهم رجسا
لانهم نحروا عليها الهدايا ثم يصبون عليها الدماء واجتنبوا قول الزور
كرانه كيريد از دروغ گفتن بر خداي عز وجل في تحريم الحلال و تحليل الحرام كما
اخبر الله تعالى و قالوا ما في بطون هذه الانعام خالصة لذكورنا و محرم على
ازواجنا و قال الله تعالى قل ارايتم ما انزل الله لكم من رزق فجعلتم منه حراما
وحلالا و قيل القول الزور تيمر في التلبية الا شريكا هو لك تملكه و ما ملك
و قيل قولهم الملائكة بنات الله في الجملة الزور بقول الكذب حنفاء لله وهو
نصب على الحال و قيل نصب على الاغراء اي كونوا مخلصين في التلبية والحنفاء
جمع حنيف و هو المايل عن الباطل الى الحق معناه كونوا مسلمين لله قال ابن عباس
رضي الله عنهما هر كجا تنها ذكر حنيف است مراد اسلام است و هر كجا ذكر حنيف
با اسلام است مراد از وي حج است اي كونوا حاجين و هر كه شرك ارد بخداي كويي
كه بيفتاد كي از اسمان بزمين با نصد سالم راه فتخطفه الطير پس بربايدش مرغي
او وست او بمكان سحيق يعني بركوه او تهوي به الريح اي و تذهب به الريح او يطيح
ببردش و بيفكندش جايي دور هوا اي اي سقط و السحيق الدق حدا و بلوغ الغاية
في ذلك و منه يقال بعدا و سحقا ذلك ومن يعظم شعائر الله فانها من
تقوى القلوب لكم فيها منافع الى اجل مسمى ثم محلها
الى البيت العتيق ذلك اشارة الى الحاصر من الامر و النهي و التحليل و التحريم
اي الزموا و احفظوا ذلك الذي امرنا لكم و نهيناكم عنه اي امرناكم بذكر الله
في ايام معلومات على ذبح ما اعطاكم من الانعام و اطعام البايس الفقير و قضاء

التنسك ووفاء النذر وطواف البيت وتعظيم اوامره ونواهيه واجتناب
الرجس من الاوثان واجتناب قول الزور والثبات على الاسلام ذلك اي
احفظوا ذلك ومن يعظم شعاير الله اي المناسك فانها من تقوى القلوب
وهركه بزرك دارد دين خدا وندرا وعلامات دين وبرا از ترس دل وي دارد
يعني ترس كار بايد نا بزرك دارد نه امر ونهي مي بود لكم فيها منافع الى اجل مسمى
شمارا اندرين انعام منفعتهاست بجه وشير وپشم وركوب تا وقت رسيدن
مي بقربان يا تا وقت مركل ثم محلها الى البيت العتيق بار وقت قربان فرود
امدن وي بيت عتيق است يعني حرم اي منفعت ذكرا بجاست يا قربان
كنيد قال مجاهد نعم الله نعظيم شعاير الله استحسانها واستسمانها والمستعظم
قوله تعالى وَلِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ
عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْاَنْعَامِ فَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ
اَسْلِمُوا وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ اَلَّذِينَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ
وَالصَّابِرِينَ عَلَى مَا اَصَابَهُمْ وَالْمُقِيمِي الصَّلٰوةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ
يُنْفِقُونَ نه تنها بر شما فرض كردم قربان بلكه هيچ امتي نبوده است كه قربان
در ملت ايشان مشروع بوده است كفت هر امتي را قربان كرده شريعت تا ايشان
ليذكروا اسم الله على ما رزقهم من بهيمة الانعام تا ياد كنند خدا وندرا بر انچه روزي
كرده است ايشانرا از زبانان از انعام وانما قال بهيمة الانعام لان من البهائم ما ليس
من الانعام كالخيل والبغال والحمير فالهكم اله واحد خداي شما يك خداي است
فله اسلموا اورا كردن نهيد وبشر المخبتين اي المطيعين المتواضعين وقيل المخبتين
الذين لا يظلمون واذا ظلموا لم ينتصروا ووصف المخبتين الذين وصفهم
الله تعالى بقوله جل جلاله الذين اذا ذكر الله وجلت قلوبهم مژده ده مخبتانرا
باز تفسير كرد كه مخبتان كيانند كفت انانند كه چون ياد كنند خدا را بترسد دلهاشان
سدي رحمه الله كويد المخبت هو الذي اذا اراد ان يظلم او يهم بمعصية فيذكر
الله تعالى فيوجل قلبه فيترك چه كسي را كه هيبت وعلم پادشاه تعالى از
كناه كم از ان مانع بوده هيبت وعلم سلطان دنيا اين شفقت جهان بود

والصابرين على ما اصابهم من المصايب والمكاره ونصبر على التنسف على الذين
والمقيمي الصلوة وبپاى دارندكان نماز باشند وسقوط النون للاضافة
ومما رزقناهم ينفقون ظاهر قوله عز وجل والبدن جعلناها لكم
من شعاير الله لكم فيها خير فاذكروا اسم الله عليها
صواف فاذا وجبت جنوبها فكلوا منها واطعموا القانع
والمعتر كذلك سخرناها لكم لعلكم تشكرون نصب
البدن لوقوع الفعل عليه معناه وجعلنا البدن وهو كقوله تعالى والقمر قدرناه
منازل اي قدرنا القمر وهي في الحقيقة اسم للابل واحدتها بدنة الا ان البقر لما ساوتها
في العظم قامت مقامها في الحكم حتى تتلد في الحرم كالابل يقال بدن الرجل بدانة
اذا عظم بدنه وبدن يبدن تبدينا اذا ضعف واسترخى لحمه قال النبي صلى الله
عليه وسلم لا تسبقوني بالركوع والسجود فاني قد بدنت يعني كلان شده ام وكاو
شمارا از علامات دين خداي ومناسك حج شما كردانيديم لكم فيها خير شمارا در
قربان مي خيرست در دنيا بخوردن ودر عقبى بثواب فاذكروا اسم الله عليها
صواف ياد كنيد خداوندرا چون قربان كنيد در حالي كه ايشان بصف
ايستاده باشند صواف جمع صاف وقري صوافي وهو جمع صافية ومعناه
خوالص لله تعالى ياد كنيد خدايرا باخلاص بالك جيزي را با وي شرك نكويند
جه كافران قربان مي كردند وخدايرا ياد مي كردند وكلن بتانرا نيز ياد مي كردند
خداي عز وجل كفت مرا ياد كنيد باخلاص ونه انبازدار قرا ابن عباس رضي الله
عنهما صوافن بالنون وهي جمع صافنة وهي ما قامت منها على ثلث قوايم ووضعت
راس سنبكها الرابعة على الارض ولكن هذا من الخيل لا من غيرها فاذا وجبت جنوبها
اي اذا سقطت جنوبها على الارض يقال وجبت الشمس اذا سقطت للمغيب
يعني چون بنهند پهلو بر زمين وتمام بخسبند فكلوا منها بخوريد ازوي چون قربان
تطوع بود واضحيه بود نا ما چون جزاء صيد بود يا كفارت نشايدش خوردن
تا اكر بخورد قيمت وي صدقه كند واطعموا القانع والمعتر وفي القانع قولان
قال ابن عباس رضي الله عنهما چون مصدرش قنوع باشد ساير بود وچون قناعه

دارى خرسند خواره ناخواهنده بود نهفت نیاز ومعتران سایل بود که بزبان
سوال نکند وخویشتن عرضه کند و بگردد یعنی سایل را بده وان مرد متوکل
را که محتاج بود وشرم دارد خواستن وبزبان سوال نکند وبرا بده وانک نه
صبر دارد ونه قوت متوکلان ونه شوخی سایلان خویشتن عرضه کند ونخواهد
وبرا بده بحاصل سه قسمت کن یک بهره بخور فکلوا منها ویک بهره بده قانع را ویک
بهره بده معتر را کذلک سخرناها لکم لعلکم تشکرون چنین که یاد کردیم شمارا از
شتر وگاو وقربانها ومباح کردیم شما را خوردن وی وهکر صدقه ازوی این جرا
کردیم تا شکر کنید نعمت خدا را که هیچ امت را حلال نبود لیت خوردن قربانها مطلق
وحکم همه قربانها پیشین باسوختن بوده است باکند شان ابن امت را خدای عز وجل
روا داشت کشتن وخوردن قربانها ونگاه داشت قربان ایشان را از سوختن
اگر از عدل وی ان سوزد یا قربان ما را از سوختن نگاه داشت ویده کاندرانید
از فضل وی نزده ما را از سوختن نگاه دارد وبرده کابنیا منه نداند نز قوله
عز وجل لن ینال الله لحومها ولا دماوها ولکن یناله التقوی
منکم کذلک سخرها لکم لیکبروا الله علی ما هدیکم وبشر
المحسنین گفت شکر کنید ان شکر نبود که از قربان حرام کنید که نه رسد بخداوند
ای برضای وی ونه برد حلای گوشت وخون قربانها بس چه رسد بوی وچه
بدبرد ولکن یناله التقوی منکم ولکن ترس دلها شما رسد بوی وجه
از متقی بپذیرد بدان دلیل که بقصة هابیل وقابیل گفت وما یتقبل الله من
المتقین قوله عز وجل کذلک سخرها لکم همچنین که یاد کردیم مسخر کرد شما را
قربانها لیکبروا الله علی ما هدیکم تا بزرگ دارید خداوند را وبزرگ دارید که
وبرا برلیغ بیان کرد شما را از علامات دین خود وبشر المحسنین ومزده ده نیکوکاران
را ومحسنین همان اند که مخبتین تفسیر ایشان نبیش رفته لیت قوله عز وجل
ان الله یدافع عن الذین امنوا ان الله لا یحب کل خوان کفور
ازغن ایشانرا در مقابل احسان انشان حسبت خداوند عز وجل دفع کند از مومنان
محسن بلاء ومکروه دنیا وسختی ودرنج عقبی ایزاخداوند وعده لیت دوعله

ویرا خلف نبود تا کر بر نجی در ما نزکی بدانی که خدا ازانست ان الله لا یحب کل
خوان کفور هرابنه خدای دوست ندارد هیچ خاین ناسپاس را اذن للذین
یقاتلون بانهم ظلموا وان الله علی نصرهم لقدیر یعنی اذن للقاتلین
بالقتال مع الکفار بانهم ظلموا ادفع عنکم یکم دستوری داده شد وفرموده شد مومنانرا
بقتال با کافران بدانک ستم کرده شد بر مومنان وهذه اول ایة نزلت فی الامر بالقتال
مع الکفار چون امر بقتال بیامد مومنانرا بقتال با کافران گفتند ما ضعیفیم وانرک وکافران
بسیار والت ساخته چگونه بود حال ما فرمان امد وان الله علی نصرهم لقدیر هراینه خداوند
بر نصرت کردن مومنان قادر است الذین اخرجوا من دیارهم بغیر حق
الا ان یقولوا ربنا الله ولولا دفع الله الناس بعضهم
ببعض لهدمت صوامع وبیع وصلوات الله من
ینصره ان الله لقوی عزیز این تفسیر بانهم ظلموا است ستم
رسیده بدان بوده اند که بیرون کردندشان از خان ومان خویش بناحق ولیت
بحق مصطفی صلی الله علیه وسلم امت ومهاجران که ایشان بیرون کردندشان
از مکه وقوله الذین فی محل خفض بالرد علی قوله اذن للذین یقاتلون
معنی کانه قال اذن للمومنین بالقتال مع الکفار والذین یقاتلونهم من اجل انهم ظلموا
بالاخراج عن اوطانهم بغیر سبب وهو کقوله تعالی فان قاتلوکم فاقتلوهم قوله
تعالی الا ان یقولوا ربنا یعنی این باشما از بهر ان میکردند لم یخرجوهم من دیارهم
الا من اجل ان یقولوا ربنا الله وحده لا شریک له وهذا کما قال تعالی
را قطعن ایدیکم الی ان قال ما ینقم منا الا ان امنا بایات ربنا قوله عز وجل ولولا دفع
الله الناس بعضهم ببعض لی ولولا ان الله یدفع من القاعدین بالمجاهدین فی
سبیله لهدمت صوامع واین حریص کرداینده بر مومنانست بحرب کردن کفت
من فرموده ام تان بحرب کردن وشما ستم رسیده هستید از خان ومان تان بیرون
کردند خود هیچ مکه این نه بس که شما را از شهر وخان ومان بیرون کردند این
سبب بس است شما را داعی بحرب کردن کما قال تعالی وما لنا الا نقاتل فی
سبیل الله وقد اخرجنا من دیارنا وقال تعالی یخرجون الرسول وایاکم ان

ومساجد یذکر فیها اسم الله کثیرا ولینصرن

الا ان امنا

تؤمنوا بالله ربكم وقال تعالى للفقراء المهاجرين الذين اخرجوا من ديارهم
انكاه ترغيب نمود ايشان بوجهي ديكر اكر شما نصرت حق تعالى نكنيد ايشان قصد
شما كنند تا اكر نه بازداشت خداي تعالى بعضى ببعضي از قاعدان مجاهدان
لهدمت صوامع هرآينه ويران كردندي موضعها راهبان و بيع و خراب كردندي
كليساها ترسايان الصومعة موضع الصلوة لخاصتهم والبيعة لعامتهم
وصلوات وخراب كردندي كنشتها جهودان ومساجد يذكر فيها اسم الله كثيرا وخراب
كردندي مشهدها موضع نماز مومنان تا ياد مي كنند خداي را بسيار و اسم هيهنا
صلة اكر كسي سوال كند كي صوامع وبيع وصلوات يهود سزاي خرابي است چه
بود اكر خراب كنند جواب كوييم در بنا كليسا و كنشت عز مومنان است چه ايشان
با مومنان خراج كزارده اند در شهرها تو ... خود چون چنين بود در خرابي اين مواضع
ذل اهل اسلام بود فلهذا قال الله تعالى ولولا دفع الله الناس بعضهم ببعض
لهدمت الى اخر قوله يذكر فيها اسم الله كثيرا نصب كثيرا لانه نعت لمصدر محذوف
يعني ذكرا كثيرا وذكر المساجد اخرا لان من عادة العرب تقديم الخسيس على النفيس والمكروه
على المحبوب كقوله تعالى فمنهم ظالم لنفسه ومنهم مقتصد ومنهم سابق بالخيرات
وقال تعالى خلق الموت والحيوة وقال تعالى فمنكم كافر ومنكم مومن وقال تعالى
يهب لمن يشاء اناثا ويهب لمن يشاء الذكور و از اين قدم البيع والصلوات على
المساجد لان رهبه بالاسماع ونيز كفته اند كه اين بر سبيل اخبار است از علم خود ترتيب
واجب نكند نظيرا من القران بسيارست وقال ابن عباس رضي الله عنهما ولولا دفع الله
بالمحسن عن المسيء وبالذي يصلي عمن لا يصلي وبالذي يحج عمن لا يحج وبالذي يتصدق
عمن لا يتصدق لاتاهم العذاب قبلا وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لولا
مشايخ ركع وصبيان رضع وبهايم رتع لصبت عليكم العذاب صبا ولينصرن
الله من ينصره لام در ابتدا كلمه ونون ثقيله در اخر وي تاكيد راست اي هر آينه
نصرت كند خداي تعالى آن كس را كه نصرت كند دين وي را و دوستان وي را ونصرة الله
لعبده ان ينصره على عدوه ويظهر حجته على خصمه ونصرة العبد لربه ان يجاهد
العبد مع عدوه لاعزاز دينه واعلاء كلمة الله تعالى نصرت دوستان خود را نصرت

خود را

خود را نصرت خود باد كرد چنانك از آزار دوستان خود را محاربت با خود نهاد كما قال رسول
الله صلى الله عليه وسلم حكاية عن الله تعالى من اهان لي وليا فقد بارزني
بالمحاربة نظيره قوله تعالى فلما اسفونا انتقمنا منهم يعني اسفوا انبياءنا واولياءنا
ومكتوب في التورية يا ابن آدم اذا ظلمت فاصبر فان نصرتي خير لك من نصرتك
لنفسك ان الله لقوي عزيز تا مر بايد تا قوي بود خود را بقوت وعزيزي وصف كرد
يعني غالب بر امر خود كسي مر او غلبه نكند انصاف ستاند ازكافران قوله عز وجل
الذين ان مكناهم في الارض اقاموا الصلوة واتوا الزكوة وامروا
بالمعروف ونهوا عن المنكر ولله عاقبة الامور الذين في محل خفض
بالرد على الذين اخرجوا ونزول الاية في حق خلفاء الراشدين ابي بكر وعمر وعثمان
بن عفان وعلي رضي الله عنهم اين مهاجريان كه ايشان مظلوم بودند از جهت
كناد وصف ايشان است كي اكر تمكين كنيم ايشانرا در زمين اقاموا الصلوة
پنج نماز بپاي دارند واتوا الزكوة وزكوة مال بكزارند وامروا بالمعروف ونهوا
عن المنكر ومعروف بفرمايند واز منكر باز دارند واين اخبارست از علم خود در آن
تا چنين كنند ولله عاقبة الامور ومر خداي راست عاقبت كارها يعني اين
خواهد بود ومن قال در هر تمكين كرد ايشانرا در زمين واين نيز تكيت
تمر بفيلنت اين ... بوجهي ديكر قوله عز وجل وان يكذبوك فقد
كذبت قبلهم قوم نوح وعاد وثمود وقوم ابراهيم وقوم
لوط واصحاب مدين وكذب موسى فامليت للكافرين
ثم اخذتهم فكيف كان نكير اكر اين كافران دروغ زن دارند
ترا يا محمد دلتنك مشو وعجب مدار كه دروغ زن داشتند انان كه پيش از تو بودند
انبيا بيني واهنا كه قوم نوح منكر شدند نبوت نوح را و دروغ زن داشتند
وير قوم عاد منكر شدند نبوت هود را و ثمود منكر شدند نبوت صالح را و قوم
ابراهيم نبوت ابراهيم را و اصحاب مدين نبوت شعيب را وكذب موسى
و دروغ زن داشتند فرعون و قوم وي موسى را ايشان اين كردند من جراكم
فامليت للكافرين تا مهلت دادم اين كافران را و زود نكرفتمشان بعقوبت

ثم اخذتهم الا بعد این امهال عقوبت کردم شان و هلاک کردم فکیف کان نکیر
بنگر یا محمد چگونه بود عقوبت و هلاک من ان نزلوا والنکیر التغییر قال عز و جل
حکایة عن سلیمان صلوات الله علیه نکروا لها عرشها وایت تسلی دل مصطفی
صلی الله علیه وسلم را فکاین من قریة اهلکناها وهی ظالمة فهی
خاویة علی عروشها وبئر معطلة وقصر مشید ای وکم من قریة تحقیق
این اخبارست وای بسا دیهها که ما اهل وی را هلاک کردیم واهل این دیهها
ستمکار بودند بکفر وعصیان فهی خاویة علی عروشها ای حیطانها ساقطة
علی سقوفها وای بسا بناها افتاده بر سقفها نخست سقف افتاده باز دیوار
بروی افتاده وکم من بئر معطلة ای بسا چاهها معطل که اشتند یا کسی
را بشمشیر نوبت نه دادند باب کشیدن وکم من قصر مشید وای بسا کوشکها
از گچ برآورده مجصص کرده از آباشند کان خالی ماند وقیل ای بسا کوشکها
مطول که ضایع مانده است که حاجبان کس را باز نه دادندی شادا اذا بنی
من الشید وهو الجص وشید اذا اطول قال تعالی ولو کنتم فی بروج مشیدة
وهی المطولة واهل القری اهل الامصار والحصون من عامة الناس واهل
۱۲ آبارا اهل البوادی واهل القصور الملوک والجبابرة واهلکنا من هذه
۱۲ الامم کثیرة قوله عز وجل افلم یسیروا فی الارض فتکون
لهم قلوب یعقلون بها او آذان یسمعون بها فانها
لا تعمی الابصار ولکن تعمی القلوب التی فی الصدور
اکر بسمع بند نکیرد سفر کنید تا بچشم سر ببینید یعنی الم یسافروا ۱۲ ارض
نیشا هر دول تا یسمعون هلاک مثله ۱۲ آبارا والقصور والقری فیصیر
للسایرین المعرضین عن الاعتبار قلوب یعقلون بها انرو ندراین
مکذبان در زمین وسفر نکنند تا ببینند هلاک شهرها را واهل بیابان
واهل کوشکها را تا بود مر ایشا نرا دلها که بدانند بوی ویصیر لهم آذان
یسمعون بها الموعظة والتخویف وهنا اضمار ای ویصیر لهم عیون
یبصرون بها و تا بکردد مرایشان چشمها بی تا ببینند عبرت بدان چشمها

دلیل

دلیل بر صحت این اضمار که کفت فانها لا تعمی ۱۲ ابصار ولکن تعمی
القلوب التی فی الصدور کنایة عن الابصار که نابینا نیست چشم سرهای
ایشان ولکن نابیناست چشم دلهای ایشان وعمی القلوب هو الجهل کنی
عن الجهل بعمی القلوب لان الجاهل بقلب لا یهتدی الی الصواب
کالاعمی لا یهتدی الی المرئیات ویستعجلونک بالعذاب ولن
یخلف الله وعده وان یوما عند ربک کالف سنة مما تعدون
چون این آیت بیامد وخداوند عز وجل خبر داد شان از هلاک وعذاب
قومها افسوس کردند وکفتند زود تر بیار بما این عذاب تا آیت آمد
ویستعجلونک می شتابند بعذاب و هلاک خواستن از تو ولن یخلف
الله وعده وخداوند خلاف نکند وعده خود را بنصرت ونجات مومنان
وبعذاب وهلاک کافران وان یوما عند ربک ای وان یوما من
ایام عذابهم فی جهنم عند ربک یعنی یوم القیامة هر چند مانند این
بیاید ثم الی ربهم وعده ومانند وی مراد از بن همه قیامت است یعنی
وهر روزی از روزها عذاب ایشان در قیامت برابر هزار سال
دنیا بود کما قال عز وجل لابثین فیها احقابا ای حقبا بعد حقب والحقب
ثمانون سنة کل سنة ثلثمائة وستون یوما کل یوم کالف سنة مما تعدون
فی الدنیا وکاین من قریة املیت لها وهی ظالمة ثم اخذتها
والی المصیر وای بسا اهل دیهها که زمان دادیم شان وایشان ستمکار بودند
خود بکفر ومعاصی باز بکرفتیم بکفر وعصیان وباز کشت همه بجزا منست
قوله عز وجل قل یا ایها الناس انما انا لکم نذیر مبین فالذین
آمنوا وعملوا الصالحات لهم مغفرة ورزق کریم والذین
سعوا فی آیاتنا معاجزین اولئک اصحاب الجحیم چون
خدای توحید وحق بیان کرد واز هلاک پیشینیان خبر داد کفت یا محمد
ای مردمان من شما را بیم کنند ولم آشکارا پیش از آنک عذاب شما آید
بکروید از باطل از انذار خلق بر دو قسمت برامدند مومن وکافر بحق مومنان

كفت فالذين امنوا وعملوا الصالحات لهم مغفرة ورزق كريم ظاهر و بحق
نا كرويدكان كفت والذين سعوا في اياتنا معاجزين كفت انان كي
سعي ميكنند در ابطال وتكذيب ايات ما در حالكه ايشان ما عاجزيم
از بعث ايشان روز قيامت معاجزين جنين بوده باد كرديم و اكر
معجزين خواني يعني سعي مي كنند در تكذيب ايات ما در حالي كه نسبت
مي كنند ما را بعجز از بعث ايشان معجزين اي نسبت الي العجز وجهلته اي
نسبت الي الجهل جاهر قوله تعالي وما ارسلنا من قبلك من رسول
ولا نبي الا اذا تمنى القي الشيطان في امنيته فينسخ الله ما يلقي
الشيطان ثم يحكم الله اياته والله عليم حكيم بايت اول
خبر داد از سعي كافران در ابطال وتكذيب ايات حرا و بدوا اين ايت
برشتي تسلي دل مصطفي صلى الله عليه وسلم را كه نه تنها تو ابو رالست
اين رنج بل هيج رسولي ونبي نبوده است كه اين كتاب ما خواندند شيطان
وكافران خوض كرده اند در تكذيب وابطال ايات ما معناه نفرستاديم ما بيش
از تو يا محمد هيج رسولي ونبي تا نه جون ايشان كتاب ما خواندند القي
الشيطان في امنيته بيفكنده شيطان در وحي و باطلي در خواندن وي
بعضي كفته اند الرسول هو صاحب الشريعة والنبي هو المخبر عن الله عز وجل
بالوحي او بالرويا وموضع الشريعة تبع بغيره كهارون صلوات الله عليه تبع
لموسي صلوات الله عليه وكل رسول نبي رسولا والنبي والرسول كلاهما و الرسول نبي
مرسلان بدليل قوله تعالي وما ارسلنا اي ولقد ارسلنا غير ان الرسول
هو المرسل لشريعة يوردها علي الخلق كابراهيم وموسى وعيسى صلوات
الله عليهم والنبي ما ذكرنا وقال بعضهم لا فرق بين الرسول والنبي بدليل قوله
تعالي الذين قالوا ان الله عهد الينا الا نؤمن لرسول حتي يأتينا
بقربان تاكله النار قل قد جاءكم رسل من قبلي وبالذي قلتم فلم قتلتموهم قالوا للقوم
المقتول كان يحيي صلوات الله عليه ولم يكن هو صاحب شريعة فثبت
وكذلك هذا المقتول كان زكريا صلوات الله عليه ولم يكن صاحب شريعة

فان

نا
فان من وقت موسى صلوات الله عليه الي وقت عيسى صلوات الله عليه
كانت الشريعة في التورية ومن وقت عيسى صلوات الله عليه الي وقت
محمد صلى الله عليه وسلم كانت الشريعة في الانجيل ومع هذا سماهم الله تعالي
رسلا والتمني والامنية في التلاوة كما قال حسان بن ثابت رضي الله عنه
في حق عثمان رضي الله عنه تمنى كتاب الله اخر ليلة واخره لاقي حمام المقادر
ويروي حمام المقادر بدان الهمك الله كه اين ايت مشكل و بعضي را غلط
بلغزيده است در تفسيري و در بعضي تفاسير تفسير اين ايت جنان كرده اند
كه بعيب مصطفي و انبيا صلى الله عليه وسلم باز ميكردد و بعضي ياد كنيم رد را
كو ينلكه مصطفي صلى الله عليه وسلم سورت والنجم اذا هوى ميخواند در مسجد
مكه برسيد بدين ايت افرايتم اللات والعزى ومنوة الثالثة الاخرى كويند
بر زبان وي برفت تلك الغرانيق العلى منها الشفاعة ترتجى و در ين
مسجد كافران با مومنان حاضر بودند كافران شادي شده اند كفتند اي محمد
بدين ما در امد و بشفاعت بنان ما مقر امد مصطفي صلى الله عليه وسلم كفت
جه افتاده است كافران كفتند ما جنين خواندي رسول صلى الله عليه وسلم
كفت مرا خبر نيست ياران رضى الله عنهم كفتند خواندي مصطفي صلى الله عليه
وسلم غمناك شد خداي تعالي اين ايت فرستاد وما ارسلنا من قبلك من رسول
ولا نبي الا اذا تمنى القي الشيطان في امنيته هيج رسول ونبي نفرستاديم بيش
از تو جون ايشان كتاب خداوند خواندند شيطان بيفكنده است در خواندن
ايشان باطلي نه تنها اين رنج ترا بوده است از وي يعني شيطان جنين
همي كام كند بر مصطفي صلى الله عليه وسلم و بر همه بيغامبران صلوات
الله عليهم واين درست وخطا و هركز اين بر زبان مصطفي صلى الله
عليه وسلم بر نيامده است ابي عجب عيب ميكويي كسي را كه خداي عز وجل را
مي ستايد وما ينطق عن الهوى ان هو الا وحي يوحى درست شد تا وي
نكفته است و ديكرانك كويد تا وي كفته است از جند وجه بيرون نيست يا بي
تقصد كفته باشد يا شيطان بقهر بر زبان وي راند باشد يا بسهو وغفلت

بزبان وی برفته باشد روا نبود کی بقصد این بر زبان وی رود کی این
کفر بود و بر انبیا صلوات الله علیهم کبیرة روا نبود کبیره کی روا بود بر خدای
خدای عز وجل دیو را برین زینهای بود تا از کفر مانع بود و داعی بود بایمان نه
ناقوت کند کفر را و روا نبود کی شیطان بر زبان وی بقهر رانده بود کی شیطان
را بر خلق ولایت قهر نیست کما قال تعالی خبرا عنه وما کان لی علیکم من سلطان
و بر ابو بکر بن کی ازوی قهر جایز نیست بر بهترین خلق و برا قهر کی روا بود و روا
نبود کی بسهو وغفلت کفته باشد کی دل مصطفی صلی الله علیه وسلم در خواب غافل
نبود تا کفت تنام عيناي ولا ینام قلبي در نماز کی حال راز کفتن است با خدای
تبارک وتعالی غافل کی بودی و دیکر روا نبود کی بسهو وغفلت کفته بود
زیرا کی این در وقت اداء وحی بود و زلت وسهو در وقت اداء وحی
بر انبیا صلوات الله علیهم روا نبود چی اکر روا بود چی اعتماد از وحی
برخیزد و این نقصان بحق دین باز کردد وانبیا صلوات الله علیهم
از بهر دفع نقصان دین آمده اند نه از بهر اثبات نقصان دین را اعتقاد
کن قال المنستر رضي الله عنه وانا به ضامن وعن هذا قلنا ان التوقف عند
دعوة النبي لا یجوز و دیکر کی خداوند عز وجل می کوید لا یاتیه الباطل من بین
یدیه ولا من خلفه تنزیل من حکیم حمید وقال عز وجل انا نحن نزلنا
الذکر وانا له لحافظون این همه روا نیست معنی القی الشیطان فی امنیته
چیست جواب صحیح آنست کی بدان کی شیطان را در ابتدا قدرت آن
بوده است کی خود را بصورت خلق کرداندی وان خدای تعالی کرداندی
بوقت الادات وی اشکال را بیاراستی و بحیله و تلبیس از راه ببردی تا قارون
ملعون از وی چیزی خوردن نتاندی کفت وی بر درجه بلند تر از من لیست
تا کوش سخن وی دارم کفت چه کوئی در من ابلیس لعنه الله تا این عبادت
عطا دهد باید بدنیا در کندش والبات معلوم و روز حرب برد خود را بصورت
شتر آفته کرد و بکافران نمود وقد ذکرنا هذا فی سورة الانفال بالتمام والکمال
و دیکر احد بیان صحابه رضی الله عنهم بایستاد و ندا کرد الا ان محمدا قد

داری

قتل

قتل یاران بشنیدند و بکریختند وقد ذکرنا فی سورة آل عمران والله
المستعان در ابتدا اسلام حال چنین بود مصطفی صلی الله علیه وسلم
روزی سورت والنجم اذا هوی می خواند و بخبر فی ابدنا اول سورة
اعلنها الرسول الله صلی الله علیه وسلم فی مسجد مکة سورة والنجم در حال
خواندن کرویدکان و ناکرویدکان حاضر بودند چون اینجا رسید افرایتم اللات
والعزی ومنوة الثالثة الاخری اینجا وقف کرد ابلیس لعنه الله در میان
قوم نا اهلان نشسته بود در میان خاموش بودن مصطفی صلی الله علیه وسلم
و دم زدن وی ابلیس علیه اللعنة آواز خود مانند آواز وی کرد و کفت تلک
الغرانیق العلی منها الشفاعة ترتجی کافران خواندن مصطفی علیه السلام را دیدند
و شنیدند و کسی دیکر را ندیدند و آواز وصیغت نشنیدند را برابر بود و جمع انبوه
بود کمان کردند کی محمد کفت خدای تعالی این فرستاد تسلی دل مصطفی صلی الله علیه وسلم
را و ابطال رد قول کافران را و ما ارسلنا من قبلک من رسول ولا نبي الا اذا
تمنی الایة تا او بصحیح موافق قران موجب عقیدت اینست والحمد لله رب
العالمین قال ابن الانباري رحمه الله الغرانیق المذکور من الطیور واحدها
غرنوق وقال شمر رحمه الله الغرنوق طیر ابیض من طیر الماء وقال الاصمعي
رحمه الله هو الکرکی وقال ابو عبید الهروي المصنف للغریبین رحمه الله
الغرانق هو الحسن العالی مذکور فی الغریبین وقال ابو اسحق رحمه الله فی دیوان
الادب الغرنوق الشاب الناعم وقال الخلیل رحمه الله فی العین الغرنوق الشاب
الابیض وللطائر وقال علي رضي الله عنه وکانی انظر الی غرنوق من قریش یتخبط
فی دمه ای شاب وقیل الغرانیق رؤساء القوم وکانوا یدعون ان الاصنام
تقربهم من الله عز وجل و تشفع لهم الیه فشبهتها العرب بالطیور التی تعلو و ترتفع
فی السماء واحدها الغرنوق والغرنان والغرانق والغرنیق فینسخ الله ما یلقی
الشیطان یعنی ببرد خداوند و باطل کند و نیست کند افکنده شیطان را ای ظاهر
کند بیان حق و راستی و برا والله علیم بما یلقی الشیطان حکیم حکم بابطال ما القی
لیجعل ما یلقی الشیطان فتنة للذین فی قلوبهم مرض والقاسیة قلوبهم

وان الظالمين لفي شقاق بعيد اي القي الشيطان ليجعل الله
ما يلقي الشيطان فتنة للذين في قلوبهم مرض بيفكند شيطان تا خداوند
عزوجل فتنه كرداند ازافكنده شيطان بيمار دلان را يعني منافقان را والقاسية
قلوبهم وسخت دلان را يعني كافران را هر دو عبارت را معني يكي است ليكن
چون هر فريقي مخصوص بود اند بلفظي هر يكي را بلفظي ياد كرد يعني فتنه كافران
را افكنند وان الظالمين لفي شقاق بعيد وان كافران در خلافي دور اند
از حق قوله عزوجل وليعلم الذين اوتوا العلم انه الحق من
ربك فيؤمنوا به فتخبت له قلوبهم وان الله لهادي الذين
امنوا الي صراط مستقيم اي القي الشيطان في امنيته لكي يعلم الذين
اوتوا العلم وتا بدانند مومنان علمان خداي شناس خداي بوستان انه الحق
من ربك يعني ان نسخ ما القي الشيطان حق من ربك وتا بدانند اهل علم كه ان
افكنده شيطان باطل است وايات من حق است از من فيؤمنوا به فتخبت له قلوبهم
بگروند اين اهل علم باياتـ من وخاضع گردد خداوند را دلهاء ايشان يعني
قبول كنند بدل وان الله لهادي الذين امنوا الي صراط مستقيم وهرايته
خداوند هدي دهنده مومنانست يعني نگاه دارنده ايشانست بر كهدي
وبراه راست قوله تعالي ولا يزال الذين كفروا في مرية
منه حتي تاتيهم الساعة بغتة او ياتيهم عذاب يوم عقيم
مومنان گروبدند وقبول كردند وكافران هموا ره در شك اند ازين افكندن
شيطان وقيل في شك من الحق قبول نكنند حتي تاتيهم الساعة بغتة او ياتيهم
عذاب يوم عقيم تا انكاه كي بيايد شان ان قيامت ناگاه وان هلاك
وعذاب ايشانست كافران را وعيد عذاب بود بدنيا واخرت چون عذاب
دنيا بديشان رسيد حقيقت شدى ايشان را بود در عذاب قيامت تا بيايد
بديشان عذاب روز قيامت وروز قيامت را روز نازاينده گويند كه بپ
نزايد وان روز را شب نيست وقيل هو يوم البدر عقيم گفت كه اين روز
بهمه ايشان شب نزاد وهر كي هلاك شود در روز كي ان روز بهم مي يوم عقيم

الملك لله يحكم بينهم فالذين امنوا وعملوا الصالحات في جنات
النعيم پادشاهي دران روز خداي را بود پادشاهي بهمه اوقات خداي عزوجل
راست لكن امروز بعضي را تصرف لست ان روز تصرف خلق بريده شود ونفاذ
تصرف خداي عزوجل را بود حكم كند ميان كافران ومومنان خبر داد كي اين حكم
چگونه كنم فالذين امنوا وعملوا الصالحات في جنات النعيم مومنان نيكوكار
را حكم كنم بهشت با نعمت والذين كفروا وكذبوا باياتنا فاولئك لهم
عذاب مهين واما ان كه كافر شدند ودروغ زن داشتند ايات مرا ايشان
راست عذاب خوار كننده والذين هاجروا في سبيل الله ثم قتلوا
او ماتوا ليرزقنهم الله رزقا حسنا وان الله لهو خير الرازقين
وعده مومنان ياد كرد ووعيد كافران ياد كرد باز بستود مهاجران را وتخصيص
كرد ايشان را بوعده بحكم زيادت عملي كه ايشان را بوده بود وان هجرتست گفت
انان كه هجرت كردند در سبيل خداي شهر خود را وخان ومان وعيال وفرزندان
بگذاشتند از بهر رضا خداي را بسر حرب كردند با كافران تا كشته شدند يا بميرند در غربت
اي رزقهم الله رزقا حسنا روزي دهد شان خداي تعالي روزي نيكو ولكن
الله لهو خير الرازقين هر اينه خداوند بهترين روزي دهندگانست كه روزي دهند
وفرزندان روزي دهند شوي عيال خود را روزي دهند خداي بهتر روزي دهندگانست
هر كي روزي دهد از دادن مي وقيل خير الرازقين اي اتوي المطيعين ليدخلنهم
مدخلا يرضونه وان الله لعليم حليم غم ادمي اغلب دو چيز ست يكي
روزي وديگر مسكن از روزي خبر داد اكنون از مسكن خبر ميدهد گفت در ادم
شان جايي كه بپسندند ايشان كه بپسندند ومن كردند در دنيا من مسكن بپسندند
ايشان وهم در عقبي چون برفع خواني مدخلا معني جنان بود كه در ادم شان
بهشت در اوردني نيكو وان الله لعليم حليم وخداوند هر اينه داناست باوصاف
مومنان حليم است عفو كننده ودر گذارنده از ايشان وداناست باوصاف
كافران فراز گذارنده است بدنيا عذاب ايشان ذلك ومن عاقب
بمثل ما عوقب به ثم بغي عليه لينصرنه الله ان الله لعفو

غفور ای هذا الذی ذکرنا لهم ان زراست یعنی یاد کردیم از ثواب و روزی نیکو مر ایشان را که مسکین
بسنده و من عاقب الکفار بمثل ما عوقب به من الکفار و هر که حرب کند با کافر را
و عقوبت کند ایشان را بحرب و کشتن مانند آنکه عقوبت کردند وی را کافران روز
احد بکشتن صحابه از شما و بغی علیه الکفار و فزونی جویند این کافران بر ایشان
نزول آیت بجهت صحابه رضی الله عنهم است که بروز احد جنگ از بعضی ان خلاف
پیامد نصرت از مومنان بریده شد و هفتاد کس از مومنان کشته شدند صحابه رضی
الله عنهم گفتند از کجا افتاد ما را این بگفت این آمد بجهت ما لنا ان امر قل هو من
عند انفسکم و سخن دیگر آن گفت و تلک الایام نداولها بین الناس و لیعلم الله الذین
امنوا و یتخذ منکم شهدا پیدا کرد که بجهت دیگران گفتار نیست تا از شما شهیدان گیرد
آنگاه وعده داد ایشان و من عاقب بمثل ما عوقب به هر که حرب کند با کافران دار
مانند آنک ایشان حرب کردند باری ثم بغی علیه لینصرنه الله بر فزونی جویند
کافران بروی یعنی باز آیند بحرب ایشان هر آینه خدای نصرت کند ایشان را و آن
وعده معجزه بود از مصطفی صلی الله علیه وسلم که بعد احد هم نصرت مومنان را
بود و همچنین هرچند اول شکستن بر مصطفی صلی الله علیه وسلم و یاران
رضی الله عنهم بود بعاقبت نصرت مر مومنان را بود ان الله لعفو غفور
ظاهر ذلک بان الله یولج اللیل فی النهار و یولج النهار فی
اللیل و ان الله سمیع بصیر وعده داد مومنان بنصرت باز گفت این
وعده نصرت از من ایشان را بدانست که من قادرم بنصرت کنم و آنگاه دلیل
قدرت پیدا کرد گفت خداوند در آورد شب را در روز و در آورد روز را در شب
و الباقی ظاهر ذلک بان الله هو الحق و ان ما تدعون من دونه
هو الباطل و ان الله هو العلی الکبیر و این نصرت بدان کنم مومنان
که خدای حق است و دین وی حق است و لیکن کافران می پرستند بدون وی باطل است
نصرت کنم حق را و محق را و قهر کنم باطل را و مبطل را و ان الله هو العلی
الکبیر و هر آینه خدای عالی است ای قاهر و بزرگست قوله تعالی الم تر ان
الله انزل من السماء ماء فتصبح الارض مخضرة ان الله لطیف

خبیر این آیت نیز بیان وحدانیت است در بیان چیزی که هم استدلال را شاید و هم
استماع را گفت نمی دانی و نمی بینی که خداوند فرستاد از آسمان آبی فتصبح الارض
مخضرة ای فتصیر الارض خضراء بالنبات تا بگردد زمین مرده باب باران سبز
ان الله لطیف فیما صنع خبیر بما تخرج الارض قوله عز وجل له ما فی السموات
و ما فی الارض و ان الله لهو الغنی الحمید ظاهر معنی آیه قوله
تعالی الم تر ان الله سخر لکم ما فی الارض و الفلک تجری
فی البحر بامره و یمسک السماء ان تقع علی الارض الا باذنه
ان الله بالناس لرؤف رحیم ای نبینی که مسخر کرد بر شما را خداوند آنچ
در زمین است از ستوران تا تصرف میکنند در وی چنانک میخواهید و الفلک تجری
فی البحر بامره و مسخر کرد شما را کشتی در دریا که بر نشینند و بکنار رسند
در وی میرود بفرمان وی و یمسک السماء ان تقع علی الارض الا باذنه و نگاه
دارد آسمان را تا نیفتد بر زمین را مگر بامر وی چه آیت دیگر گفته بود افلم یروا
الی ما بین ایدیهم و ما خلفهم من السماء و الارض ان نشا نخسف بهم الارض او
نسقط علیهم کسفا من السماء یعنی هر کجا روید و باشید در ملک و تصرف منید لبی
هر کجا نگرید ببینید و ببینید زمین و آسمان ببینید و خواهم بر زمین فرو برم تان خواهم
پاره از آسمان بر شما زنم چون بدین آیت با فتادن وصف کرد آسمان را آیت دیگر گفت
و یمسک السماء ان تقع علی الارض الا باذنه یعنی نیفتد تا من زمان نرهم
بافتادن ان الله بالناس لرؤف رحیم ظاهر و هو الذی احیاکم ثم یمیتکم
ثم یحییکم ان الانسان لکفور این دیگر بیان وحدانیت است وی لیز خدا دوست
بنده کرد شما را از بعد آنکه مرده بودید در شکم مادران باز میرانید تان باز زنده
کرد اند تان جزا این همه نعمتها از وی بندگان هست و بندگان در حق وی نعمت
وی ناسپاس ان الانسان لکفور این آدمی هر آینه ناسپاس است و اسم انسان
اسم جنس است و گفت انبیا صلوات الله علیهم نخست دی در دنیا بندگان کفور
بر وزن فعول است مبالغت و کثرت تقاضا کند ای بسیار ناسپاسی کننده و از
انبیا صلوات الله علیهم این جایز نبود قوله عز وجل لکل امة جعلنا

الانسان

مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِي الْأَمْرِ وَادْعُ إِلَى رَبِّكَ إِنَّكَ لَعَلَى هُدًى
مستقيم هر کاز خداوند تعالی ناسپاس است تا بعد این بیان وحدانیت وی را مثل
و مانند کوید و (ر) ذبح نام بتی عاجز و ضعیف با نام خدای عز و جل قربان میکنند و یار
رسول صلی الله علیه وسلم می لجاج کنند و من هر امتی را قربان جای داده ام و شریعت
نهاده ام و مراد از قربان جای نفس قربانست الا انک چون قربان جای از قربان
خالی نبود از قربان بمکان قربان خبر داد و هر کی را قربان و خود بر میجنان فرموده ام
کشتن تا شما را فرموده بر کس را روا نبود نیست کشتن بروی کس و باید کردن نام مخلوق
هُمْ نَاسِكُوهُ و آیشان یعنی آن امت کرا دانه ان فرمان بوده اند چنانک من فرموده ام
شما را کی مرا یاد کنید و لیس قوله عز و جل فلا ینازعنک فی الامر ای فی امری و الف
و اللام فی معنی الاضافة نظیره قوله تعالی فبشر عبادی الذین یستمعون القول
ای قولی منازعت نکنند با تو کی محمد کی (ر) فرمان کی ان تر امنازعت نرسد
خداوند منم و نهی و تحلیل و تحریم مرا رسد و ادع الی ربک اگر خلاف کنند و با تو منازعت
کنند (را) مر من تو دعوت همان ایشان را بتوحید و شریعت میخوان انک
لعلی هدی مستقیم تو امر اینه بر دین حقی و بر دین راست قوله تعالی وَإِن
جَادَلُوكَ فَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ اگر جدال کنند با تو (را) مر حق
وقت جرت و عید کن شان بعلم من بکوی خداوند عالم است لم یزل و لا یزال
بر تج شما میکنید اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كُنتُمْ فِيهِ
تَخْتَلِفُونَ خداوند حکم کند میان شما کافران و میان مومنان روز قیامت در انج
شما اختلاف کردید (ر) دنیا کافران را بدوزخ و مومنان را بهشت أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ
اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذَٰلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَٰلِكَ
عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ خطاب مصطفی صلی الله علیه وسلم راست و مراد امت
لستفهام بمعنی الامر ای بدانید خداوند عالم است بر انج (را) سمان و زمین است
لا تخفی علیه شیء فکیف علیه عملکم ان ذلک فی کتاب یعنی بودن انج (را) سمانها
و زمینها ست مکتوبست (ر) لوح محفوظ ان ذلک علی الله یسیر بنشتن انها
(ر) لوح آسانست بر خداوند و نظیره ما اصاب من مصیبة فی الارض ولا فی انفسکم
الا فی کتاب من قبل ان نبراها ان ذلک علی الله یسیر قوله عز و جل
وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَا لَيْسَ لَهُم
بِهِ عِلْمٌ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن نَّصِيرٍ از وصف ایشان خبر داد بر سبیل
ذم گفت ای منازعان (را) مر من می پرستند انرا که ایشانرا بر صحت حجتی و برهانی نفرستادم
یعنی وحی و کتابی و ما لیس لهم به من علم و این کافران را بر حقی این بتان حجت
حجت علمی نیست و صحت حجت عقلی نیست لانها لا تضر ولا تنفع و ما للظالمین
من نصیر ایشان بدین عبادت بتان ظالمانند و ظالم را هیچ نصر نیست و نصرت کنندی
بقیامت وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِ الَّذِينَ
كَفَرُوا الْمُنكَرَ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذِينَ يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا
قُلْ أَفَأُنَبِّئُكُم بِشَرٍّ مِّن ذَٰلِكُمُ النَّارُ وَعَدَهَا اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا
وَبِئْسَ الْمَصِيرُ چون بر خوانند برین منازعان (را) مر من آیات وحدانیت
لا امر و نهی و وعد و وعید تعرف فی وجوه الذین کفروا المنکر بینی و بشناسی (ر) وی
این کافران این ناشناختن حق یعنی اثار کراهیت شنیدن و اثار قبول ناکردن یکادون
بالذین یتلون علیهم آیاتنا ای یاخذون و یبطشون و از کینه و خشم شنیدن قرآن
خواهند کی (ر) افکنند خویشتن و بکیرند این خوانندگان آیات را قل افانبئکم
بشر من ذلکم ای الا اخبرکم باکره من هذا القرآن الذی تکرهونه یعنی شما کراهیت
میدارید شنیدن وعید قرآن خبر کنم شما را بچیزی کی تا بشنیدن وی کراهیت بیش (ر) ابد
و باز خبر داد کی آن چیز چیست گفت النار وعدها الله الذین کفروا و بئس المصیر
گفت النار تحقیق آن وعید ست النار وعید کرد است خدای مر کافران را و بد بازگشتن
گشتن جای مر کافران را دوزخ قوله تعالی يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا
لَهُ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَن يَخْلُقُوا ذُبَابًا
وَلَوِ اجْتَمَعُوا لَهُ وَإِن يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْئًا لَّا يَسْتَنقِذُوهُ
مِنْهُ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ
إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ذکر فی الآیات التی قبلها بیان وحدانیته فی الاشیاء
التی فیها استدلال و استماع و ذکر فی هذه الآیة بیان الوحدانیة بطریق المثل و بیان

الوحدانية في القران علي اربعة اقسام بالقول والفعل والقسم والمثل والمثل
يذكر ويراد به المتمثل ويذكر بمعنى المثل والشبه وهنا يحتمل كلا التاويلين
فان كان المراد منه ما يقتضي المثل فذكر المثل يكون في سورة اخري وهو قوله
تعالي مثل الذين اتخذوا من دون الله اولياء كمثل العنكبوت اتخذت
بيتا وبين العنكبوت اضعف البيوت لا يدفع الحر والبرد وهذا لان من
عادة العرب ذكر السوال في اول القصيدة وجوابه في اخر القصيدة وذكر القسم
في بيت وجوابه في بيت اخر والقران منزل بلغتهم وعادتهم فان جعلت المثل
بمعنى الصفة والمثل يجوز اي ضرب الصفة ومثل اي مردمان كوش داريد
نام لعمثل وماننده صفت كرده اند اكاه صفت كرد بتان بعاجزي وضعيفي
وناسزاي من مثل وهم صفتي خود را كفت ان الذين تدعون من دون
الله لن يخلقوا ذبابا ولو اجتمعوا له كفت انانرا كي ميخوانيد بدون الله
عاجزند از تخليق مكسي نتوانند تا مكس بيافرينند واكر ابن همه معبود
كرده اند ونيز ازين ضعيف ترند وان يسلبهم الذباب شيئا لا يستنقذوه
منه اكر مكسي بربايد ازين طلي بتان چيزي نتوانند تا باز ستانند ازوي
ضعف الطالب والمطلوب ضعيف امن جوينده وجسته يعني هم بت ضعيف
است كه نتواند طمع مكس را از خود دفع كردن چون بربود مكس ازوي نتواند باز
ستدن وهم مكس ضعيف مكس ضعيف روي ازمكس ضعيف تر يعني ضعف
العابد والمعبود قوله عز وجل ما قدروا الله حق قدره اي ما عرفوا الله
حق معرفته نشناختند خداي را سزاي شناختن وي چه وصف كردند وير ا
مانند شريك وقيل ما عظموا الله حق عظمته ان الله لقوي عزيز چون
بتان را بضعيفي صفت كرد خود را بتوت لبستود كفت هر ايند خداي توانست
اندر خدايي وعزيز است اندر پادشاهي قوله عز وجل الله يصطفي من
الملائكة رسلا ومن الناس ان الله سميع بصير اي بركزيند
وصف است قوي وعزيز بركزيند از الاجيان رسولان فرشتكان رسولان
چون جبرئيل وميكائيل واسرافيل وعزرائيل وبركزيند از ادميان رسولان فرشتكان

رسايدن

رسانيدن وحي را وادميان ادا وحي را بخلق ان الله سميع بصير ظاهر
قوله عز وجل يعلم ما بين ايديهم وما خلفهم والي الله ترجع
الامور داناست بدانچه در پيش اين انبيا وملايكه است از قيامت واحوال دي
وانچه از پس ايشانست در دنيا وقيل عكسه والي الله ترجع الامور ظاهر
قوله عز وجل يا ايها الذين امنوا اركعوا واسجدوا واعبدوا ربكم
وافعلوا الخير لعلكم تفلحون اين امر است بكزارد فرمان شرايعت انان را
تا مقرّ امدند وقبول كردند ايات وحدانيت راكفت اي كرويدكان بيكانكي
من ركوع كنيد وسجود وخداي خود را بپرستيد وبكزاريد همه خيرها را همه طاعت
را تحت اين امر در ايد الخير اسم جامع الا انكه ان جمله طاعتها نماز را باز مخصوص
كردانيد بذكر بزركي وبيان كي فريضه ايمانست در ذكر لعلكم تفلحون اين رستكاري
مطلق وعده بكزارد فرمانست وجاهدوا في الله حق جهاده هو اجتبيكم
وما جعل عليكم في الدين من حرج ملة ابيكم ابرهيم هو سميكم
المسلمين من قبل وفي هذا ليكون الرسول شهيدا عليكم
وتكونوا شهداء علي الناس فاقيموا الصلوة واتوا الزكوة
واعتصموا بالله هو موليكم فنعم المولي ونعم النصير
عز وجل — وجهد كنيد در دين وطاعت خداوند سزاي جهد وي جهد وي انست كه ابن
وسزاوار — مسعود رضي الله عنه مي كويد ان يطاع فلا يعصي وان يشكر فلا يكفر وان
يذكر فلا ينسي كذا قال ابن مسعود وسعيد بن جبير وعطاء رضي الله عنهم في
والتو اليه حق تقاته — تفسير قوله تعالي وجاهدوا في الله حق جهاده قال جعفر بن محمد بن الصادق
رضي الله عنه حق المجاهدة ان لا يختار علي الله غيره كما لم يختر عليك غيرك
كما قال هو اجتبيكم واكر كسي سوال كند خداي را بسزاي توان پرستيدن كويم الا ان
استحقاق خدايي است كسي اورا بسزا نتواند پرستيدن وار قوت خلق همه عالم بكرد
تا بود تا لايزال وي را بپرستند شكر يكي نعمت بتمامي نتوانند كزاردن تا وي ازل لب بندد
ووكونت ديكه است بنوت وي وتوفيق وي وار پرستيدن جزاي حق وي بود مثال اين
چنانست كه كسي ترا عطايي دهد تو هم از مال وي وي را مكافات كني چه مكافات بود

اي كذلك ههنا فاما از انجا كه خواهرت توان بنز ابو سفيان زن او كنت وجاهدوا في
الله حق جهاده جهد كنيد در طاعت و عبادت نيز سزاي جهد وي جهد تو در طاعت وي
بطاقت تو سزاي خود كردانيد بفضل نه انكه سزاي وي است بخودي خود نيستي كه كنت وما جعل
عليكم في الدين من حرج كنت من در دين بر شما تنكي ننهادم اى بطاقت جهد كنيد من
انوا بسزاء خود انكاه هو اجتبيكم يعني هو الذي اهلكم للجهد مي سزا كردانيد شما را
بدين جهد كفراى لاهي عاقل لاقرن تا ان قتاده كو رحمه الله هر كه بجود در نكود داند كه
خداوند عزوجل ورا از بهر عبادت لافرنه است وقتل هو اجتبيكم اى الذي اختاركم للاسلام
الاسلام اي جهد كنند تا من كردم تان باسلام بندكان بسيار الامر اكي نشناسند ترا من
كردم باسلام ومنه هر حسن ايمان ارد باختيار و كسب و فعل خود از التوفيق ولطف
موت بيرون بيايد وما جعل عليكم في الدين من حرج نهاد بر شما در دين هيچ تنكي
يعني ايچ فرمودم از كزارد شريعت بر شما تنكي ننهادم جنانك كزارد عبادت بوقت
طاقت فريضه نهادم چون طاقت نبود حكم فريضه از تو بنهادم نماز بپاي فريضه
كردم بپاي نتواني نشسته او دير بجاي فريضه نهادم ابن عباس كويد رضي الله عنه
در توحيد و شناخت ابن وصفا تم بي بر شما تنكي ننهاد در ابواب حج عدد
بيدا كردن كيش جزى نماند دل شما تنكي بود كما قال الله تعالى فلا تكن في صدرك
حرج منه ملة ابيكم ابراهيم يعني اتبعوا ملة ابيكم ابراهيم اي ملت ابراهيم بيست
كه شما را خبر داده ام تا انك مخالفات شما دعوى مي داند وسما اباء ان الانبياء
للامم بمنزلة الاباء ابي بن كعب النبي اولى بالمومنين من انفسهم وازواجه امهاتهم
وصوابهم وقال النبي عليه السلام انما انا لكم مثل الوالد فاذا اتيتم الغايط فلا تستقبلوا
القبلة ولا تستدبروها هو سماكم المسلمين من قبل يعني خداوند عزوجل نام داد تان
مسلمان بيش از امروز شما در كتب پيشين و در قران كما قال ان المسلمين والمسلمات
وبعضي نادانان اينجا نكته كويند تا نام نهاد آدم بدل نمي كردد نام نهاد خداوند
كه بدل كردد جواب اما بدانك آدم نام از خود ننهاد بل علمها الله تعالى كما قال عزوجل
وعلم ادم الاسماء كلها فعلمه الاسماء مع معاني الاسماء كفت ترا ادم كويند اي

خلقتك

خلقتك من اديم الارض وحوا را حوا لانها خلقت من الحي و زمين را ارض كويند
لان الاقدام يرضها اي بسبردش و اسمان را اسمان كويند لسموها وهو العلو نكـ
خطاب است تا اسم السحر والارض والسماء وغيره انما لا يتبدل لانه غير مامور
ورا اعنى ورا مخاطب ورا مختار جون وصفش بدل نكردد لاجرم نامش بدل
نكشت والا تو مخاطبي اي ماموري ومنهيي و ترا اختيار هست از ايمان اري مومني واز
طاعت اري مطيعي از كفر اري كافري است برابر وصف مي كردد دليل برين
ابليس را بيش از خلاف نام ملك بود واذ قلنا للملائكة اروى تحت اين خطاب در نيامد كه
خلاف ملوم بنا مليع خلاف وصفش بكشت ففسق عن امر ربه لاجرم نامش بكشت
ليكون الرسول شهيدا عليكم اي وجاهدوا في الله حق جهاده ليكون الرسول شهيدا لكم
بالقبول والاتباع لما جاءكم به من الله جهد كنيد در طاعت تا رسول كواي شما بود
بقيامت ببركت كردن وتكونوا شهداء على الناس وتا شما كوايان باشيد
بقيامت بر كافران وقيل وتكونوا شهداء للناس وتا كوايان وغامبران باشيد
فاقيموا الصلوة واتوا الزكوة بزركي نماز را وزكوة را امر حق ابيشان خاصه
كرد مبالغت را كه در نماز كزاردن حق خداوندست ودر دادن زكوة كزاردن
حق خلق ارست واعتصموا بالله اي بكتاب الله چنانك بكتاب در زنيد بفرمان كار
كنيد هو مولاكم فنعم المولى ونعم النصير وي حافظ ناصر شماست تا شما دست بكتاب
وي زده باشيد در وعده نصرت وي باشيد بيك خداوند دولت وي ونيك ياري وي همو منا
اخبر عن نفسه كما اخبر عن غيره و هو امن عاده ملوك العرب والحمد لله رب العالمين

سورة المومنون كلها مكية وهي مائة وثمان عشرة اية والف وثمان مائة واربعون
كلمة واربعة الاف واثنان وثمانمائة حرف وعن ابي بن كعب رضي الله عنه عن النبي
صلى الله عليه وسلم انه قال من قرا سورة المومنين بشرته الملائكة بالروح والريحان
وما تقر به عينه عند نزول ملك الموت به و نظم السورتين لما امر في اخر سورة الحج باداء العبادات
وشرايع دينه ووعد عليه الفلاح والنجاة فقال وافعلوا الخير لعلكم تفلحون
ذكر في اول سورة المومنين مدح المومنين ووعدهم بالفلاح على اداء الصلوة
بالخشوع والخضوع. بسم الله الرحمن الرحيم قوله عزوجل قد افلح المومنون

بدرستی و راستی که رستند مومنان ای کاشکی بربن ختم بودی بربن بس کرد بودی
بسته کرد گفت از مومنان رستند کی ایشان در نماز خاشع باشند وعده بگویی
قد افلح شرطها بگویی خیانت بود ان الله یغفر الذنوب جمیعا بگویی و ابنبول
بگویی اباحت بود شرط نجات از عذاب مومن ایمانست و قد حصل و الحمد لله شرط
نجات از عذاب موقت برخوان **الذین هم فی صلوتهم خاشعون** خشوع در
نماز آنست که بجنب و راست ننگرد و دست بچیزی مشغول نکند فان النبی علیه السلم مر
برجل و هو یصلی و یعبث بلحیته فقال لو خشع قلبه لخشعت جوارحه جدا ادب
ظاهر عنوان ادب باطن است قال ابن عباس رضی الله عنه خاشعون ای خایفون
ساکنون و منه فزلی و ترکی الارض خاشعة خشوع در نماز حق جل او ندین عز و جل
و باکی حق خود یاد کردن حق بنده کان یاد کرد گفت رستند مومنان خاشع در نماز
و الذین هم عن اللغو معرضون و رستند مومنان کی ایشان روی گردانیده
اند از لغو گفتن و از لغو شنیدن نه عیب کسی کونند نه عیب کسی شنوند خواهی
در نماز خاشع باشی برون از نماز از لغو معرض باش شرط اعراض از لغو قرینه خشوع
اصل و قیل عن اللغو معرضون ای عن الکذب و الباطل و الفحش معرضون
قال الحسن اللغو جمیع المعاصی و جملة الخشوع خوف القلب و تعظیم المقام و سکون
الجوارح **و الذین هم للزکوة فاعلون** رستند مومنان کی ایشان
زکوة مال دهنده اند کنی عن الاداء بالفعل فقال فاعلون و فعل الزکوة کل فعل
فعل محمود مرضی یسمی فعل الزکوة لانه یطهرهم من الذنوب **و الذین هم
لفروجهم حافظون** رستند مومنان که فرج خود را نگاه دارنده اند از حرام **الا
علی ازواجهم** یعنی الا عن ازواجهم علی معنی عن احترابروا الکنایات
او ما ملکت ایمانهم استثنی کرد مگر آنک نگاه دارد فرج خود را از حلال خود
جهار منکوحه و هر چند تا باشد مملوکه **فانهم غیر ملومین** نیست بر ایشان
ملامتی بوطی این دو ازاد منکوحه و جاریه مملوکه **فمن ابتغی وراء ذلک
فاولئک هم العادون** هر که بجوید بجز این دو گروه که یاد کردیم ایشان از
کدر ندکان اند العادی و المعتدی سواء و هنه العدو و هو الشرعة فی المسمی

والذین

والذین هم لاماناتهم و عهدهم راعون رستند مومنان که امانتها
کذار ند باشند و عهد نگاه دارنده باشند و قوله لاماناتهم ای امانات العباد التی
لا یطلع علیها غیر الله راعون ای حافظون کما قال الله تعالی فان امن بعضکم بعضا
فلیود الذی اؤتمن امانته و قیل الوضوء و الغسل من الجنابة سوا امانة و عهدهم
خلقهم و نذرهم و ذکر الامانة علی الجمع و العهد علی التوحید لان الامانات من الفرایض
معکثیرة بالسمع و البصر و الفواد و العهد ما ضمن العبد **و الذین هم علی
صلوتهم یحافظون** بزرکی نماز را ذکر نماز مکرر یاد کرد تا کید را و قیل ذکر الخشوع
ینصرف الی جمیع الصلوة نفلا کان او فرضا و ذکر المحافظة هاهنا ینصرف الی
المفروضات الخمس **اولئک هم الوارثون الذین هم یرثون الفردوس
هم فیها خالدون** ایشانند میراث گیرندگان باز تفسیر کرد که چه میراث
گیرند بهشت برین نعمت که از همه نعمتها در وی موجود باشد و انما قال فیها و الفردوس
مذکر معناه فی جنة الفردوس خالدون دلیله ما قال فی ایة اخری کانت لهم جنات
الفردوس نزلا و تعبیر بن جبر گوید که این میراث گرفتن ثواب اعمال است و بقول بعضی
این میراث گرفتن مسکنها و درجنا نست در بهشت جنانکه یاد کردیم و فردوس
نام بوستانی است بر نعمت که همه نعمتها در وی یابد تا ابد که نعمت بود انرا فردوس
نکویند **و لقد خلقنا الانسان من سلالة من طین** این بیان حجت
است و بیان و حلاینت بنوعی دیگر گفت بدرستی و راستی که ما بیافریدیم ادم را از بالة
از کل سلاله بود برون اورده از بیاری کالنخالة و الحالة و القضالة
و ادم اخراله از خاکست **ثم جعلناه نطفة فی قرار مکین** باز بیافریدیم فرزندان
ادم را از نطفه ای انرا در قرارگاه استوار جعلناه کنایة بعض الشان بازگرداند
نطفه و جعلها الانسان یعنی ادم و ذریته انه کان ظلوما جهولا یعنی بعض اولاده
کذلک ههنا **ثم خلقنا النطفة علقة** ای ثم صیرنا النطفه علقة **فخلقنا العلقة
مضغة** ای فصیرنا العلقه مضغة فصیرنا المضغة عظام علی الجمع و عظاما علی
الجنس **فکسونا العظام لحما** ای فالبسنا العظم لحما استخوانها بگوشت و پوست
بپوشانیدیم و موی برظاهر وی برویانیدیم **ثم انشاناه خلقا اخر** یعنی

بازجان بوی داوردیم مرد بود زنده کردانیدیم **فتبارك الله احسن الخالقين** ای فتعالی الله احسن المصورين واحسن المقدرين تفسير تبارك تعالى بدان معنی کفته کی تبارك تفاعل من البركة وهو الزيادة والشيء اذا زاد في الشيء تعالى وتعاظم اين استعاوت است ان بزرکوار کی بزرکوار است وعالی است خداوند عزوجل نیکوترین صورت کنندکان وتقدیر کنندکان ونقدیر کنندکان وتخليق معنی تصویر وتقدیر باید کماء في قصة عيسى عليه السلام اني اخلق لكم من الطين اي اصور لكم واقدر **ثم انكم بعد ذلك لميتون** باز شما از بعد این بخواهید مرد وبیز جنان نیست تا بمیری رسی **ثم انكم يوم القيمة يبعثون** وشما بروز قیامت زنده خواهید شدن جزا را **ولقد خلقنا فوقكم سبع طرائق** على نعمة اخرى على عباده کفت تا بیافریدیم هفت اسمان از زبر شما این اظهار جلال خدا ایست طرائق کفت کاه از اسمان بزرکی یعنی بدان راهست از اسمان براه کنایت کرد جنانکه بپارسی عادت است کویند بدان راه صبح بود بعد بدان شهرها **وما كنا عن الخلق غافلين** وما بی خبر نیستیم از خلق خود از انهم صبح جز نیستیم از بادی از انهم علم من خالق وما یبرست جه هرجه کنی من دانیم **وانزلنا من السماء ماء بقدر** ذکر بیان نعمت است لورستاکیم لنانی یعنی باران بمقدار حاجت وشمار ای شمار بکی بادیوستای بیر جمله قطره قطره فرستیم در سالی بیکدساکی بفرستیم باران می فرستیم نفع وکی بشمارسانیم وضرر بازمی داریم وقيل بقدر یعنی بدان اندازه تا تقدیر کرده ایم کما قال عزوجل فالتقى الماء على امر قد قدر تقدیر کرده تا جندان از زمین براید وجندان از اسمان فرود اید **فاسكناه في الارض** قرار دهیم ان باران را در زمین تا تر کند زمین را **وانا على ذهاب به لقادرون** وما بردن ان اب از زمین قادریم وقیل فاسكناه في الارض یعنی در جشمهای ادم کما قال فسلكه ينابيع في الارض وما بر خشک کردانیدن این جشمها قادریم **فانشانا لكم به جنات من نخيل واعناب** ذکر بیان نعمت بیافریدیم شما را بدین باران بوستانهای از خرما وانکور را بذکر خاصه کرد **لكم فيها فواكه كثيرة ومنها تاكلون** وبیاز فزدیم

شمارا

شمارا در بوستانها جون خرما وانکور میوها بسیار واز وی میخورید واز جمله میوها خرما وانکور را بذکر خاصه کرد بسیاری نفع ایشا نرا **وشجرة تخرج من طور سيناء** یعنی وانبتنا لكم بماء السماء شجرة الزيتون خصها بالذكر لكثرة منافعها في ارض الشام وارض الحجاز والعراق برون ایدا این درخت زیتون از طور سینا قال قتادة من جبل حسن وقال الكلبي من جبل ذي شجر وقال ابن عباس رضي الله عنه من الجبل الذي نودي منه موسى وهو الاصح لانه لو كان نعتا للجبال لكان منونا فلما لم ينون دل انه اسم اضيف الى الطور عرف به كما قيل جبل احد وجبل حراسينا والسينا بالفتح والكسر لغة **تنبت بالدهن** الهاء بمعنى اللام تنبت بالنصب يعني نبت ومعه دهن وبالرفع اي يخرج للدهن والباء صلة وكلا معارة المعنى واحد يقال جاء فلان بالسيف وجاء فلان ومعه سيف كله بمعنى واحد **وصبغ للاكلين** اي ادام نان خورشی مرخورندکان را زيتون تا نان خورند غيرانه سمي الادام صبغا لانه يصطبغ الخبز به **وان لكم في الانعام لعبرة** ذکر بیان کفت شما را قياس کردنیست در جهار بایان ودلیلی بر وحدانیت من وقدرت من تا میخوانیم شما را ازانج در شکمهای ایشان است یعنی شیر میان خون وسرکین شیر لطیف بدید می ادم ند دوی نور خون نه بوی سرکین **ولكم فيها منافع كثيرة** وشما را دروی منافع بسیار است بشم وبجه وبر کوب وجمال وحمل اثقال وعقلها **ومنها تاكلون** واز کوشت ایشان میخورید حلال شما را **وعليها وعلى الفلك تحملون** یعنی وعلى الانعام في البر وعلى السفن في البحر تحملون من بلد الى بلد وبرین جهار بایان در خشکی وبرین کشتیها در یا بر داشته شوید وبرده شوید شهر بشهر نظیره وتحمل اثقالكم الى بلد **ولقد ارسلنا نوحا الى قومه** از بعد این همه انواع بیان کرد کفت بفرستادیم نوح را بقوم وی تا نکرویدند جکونه هلاک کردیم شان وابن قصه تسلی است لحق مصطفى ویاران وی بزرستی ولاستحة بفرستادیم نوح را بقوم وی بپیغامبر کی دائما کرد قصص الانبياء تاكيدا للحجة كما كرر الدلائل وان كان يكفي دليل واحد فقال **يا قوم اعبدوا الله ما لكم من اله غيره افلا تتقون** طاعم فقال

وعبد

الملأ الذين كفروا من قومه بگفتند اشراف وسران قوم وى مر اتباع خويش
را ما هذا الا بشر مثلكم اى ليس نوح الا آدمي مثلكم اين نوح نيست مگر آدمى
همچو شما خورنده وخسپنده ورونده كما قالوا في حق الرسول وقالوا لو كان هذا الرسول
ياكل الطعام ويمشي في الاسواق يريد ان يتفضل عليكم ميخواهد تا خويشتن را بر شما
فضلى ودرجه نهد بپيغامبرى ولو شاء الله لانزل ملائكة واگر خداى عز وجل
بما رسولى خواستى فرشتگان فرستادى نه آدمى همچو ما ما سمعنا بهذا في آبائنا
الاولين ما نشنيده ايم اين چيز كه ميگويد از پدران گذشته خويش
باطل ان هو الا رجل به جنة اي ما هو يعني نوحا الا رجل به جنون [illegible]
نيست اين نوح مگر مردى ديوانه نمى داند كه چه ميگويد الى الذي ما يقول
چشم داريد مرگ ورا ببريد برهيد ازوى كه ايشان چشم فتربصوا به حتى حين
عمرش دراز كردنا بلا في نفخ مرگ كسى نمكنى [illegible] خداوند عز وجل
انصرني بما كذبون نوح دعا كرد گفت يا رب نصرت ده مرا بدين كافران قال رب
زن داشتند مرا اجابت كرديم دعا ورا فاوحينا اليه ان اصنع الفلك باعيننا ووحينا
وحي كرديم بوى كه بساز كشتى بر نگاه داشت ما وگفتيم او را اين كشتى را است
ازنگاه داشت ما در عادت ادميان غايت نگاه داشت چيز ها بلان بود
تا چشم وروى دارد از اين معنى كنايت كرد از نگاه داشت يعني ووحينا اي
بامرنا وبيا موزانيدن ما ترا فاذا جاء امرنا وفار التنور چون بيامد فرمان ما
بعذاب كنايت كرد از آمدن عذاب بآمدن فرمان خداى عز وجل و بر جوشد
تنور را اى آب بر جوشد از تنور خانه نوح فاسلك فيها من كل زوجين
اثنين واهلك در آر در كشتى از هر دو گونه دو يعني از هر جنسى نرى
وماده را واهل ترا بكشتى در آر دينار سلكت الخيط واسلكته اذا ادخلته
وفرى من كل ما الموتن نظيره من كل ما سلكتم الا من سبق عليه القول
منهم بكرانوا كه سابق شده است وعيده من يهلك في الايشان ومراد ازوى
هم زن بود هم پسر نوح ونوح عليه السلام عالم بود بنفاق زن خويش ولكن
ورا علم نبود بنفاق پسر خويش ازين معنى بود كه گفت رب ان ابني من

اهلي

اهلي وان وعدك الحق با جواب اعلش انه ليس من اهلك ولا تخاطبني في
الذين ظلموا انهم مغرقون وخطاب مكن وسخن مگوى با من درين كافران
يعني شفيع كافران مخواه كه ايشان غرقه شده كانند فاذا استويت انت
ومن معك على الفلك چون راست ايستادى تو وانكه با تو است بر كشتى
شكر نجاه را از عذاب مر اشكر كن دعا بگوى خود را لكن بگوى حمد مر خداى را
كه برهانيد مارا از گروه ظالمان يعني كافران از بعد شكر من دعا بگوى خود را
انج آن ساعت تو بوى محتاج ترى بگوى رب انزلني منزلا مباركا وانت
خير المنزلين يارب فرود آر مرا بجايگاه مبارك كه نفع وبركت آن بجاي بماند
خداوند تعالى دعاي ورا اجابت كرد گفت يا نوح اهبط بسلام منا وبركات عليك
اين در جواب اين دعا است وانت خير المنزلين وتو بهترين فرود آرندگانى في منزل
نفع الرشاد يعني وانت خير من نزل عليك الحوائج يعني اعتماد وپناه بر تو كنند
وحاجتها بتو دارند ان في ذلك لايات اندرين چه ياد كرديم از اول سورة از
بيان وحدانيت وازين قصه نوح نشانهاست ودليلها بر قدرت ويگانگي في
وان كنا لمبتلين اي وما كنا الا مبتلين وما نيستيم مگر مبتلا كننده
اين خلق را در ابتدا آفريدم ودلايل حق پيدا كرديم تا اين مبتلا حق بدين آيات
نظر كنند وتذكر كنند از ابتدا مطيع بود ثم انشانا من بعدهم قرنا آخرين
باز از بعد قوم نوح بيافريديم قومى ديگر را يعني قوم هود را عليه السلام فارسلنا
فيهم رسولا منهم اي من عشيرتهم يعرفون مولده ومنشاه لعله ودعوت كرد
گفت ان اعبدوا الله ما لكم من اله غيره الى آخره ظاهر وقال
الملأ من قومه الذين كفروا وكذبوا بلقاء الآخرة
واترفناهم في الحيوة الدنيا ما هذا الا بشر مثلكم ياكل
مما تاكلون منه ويشرب مما تشربون ولئن
اطعتم بشرا مثلكم انكم اذا لخاسرون من اشراف قومه
بگفتند گروهى از آن سران قوم هود كه منكر بودند وحدانيت خداوند عز وجل
وكفار آخرة وبعث را از بعد موت واترفناهم في الحيوة الدنيا نعمت دنيا

ان هو الا
وحينا
[illegible] الحمد لله [illegible]
ونقل
افلا [illegible]

برایشان فراخ کردانیدیم وعیش و زندکانی برایشان خوش کردانیدیم در زندکانی
دنیا کفتند این قوم مر اتباع خود را ما هذا الا بشر مثلکم یاکل من الطعام الذی
تاکلون ویشرب من الشراب الذی تشربون فمن انزله الخصوصیة بالنبوة فحذف
ذلک اکتفاء ولئن اطعتم بشرا مثلکم ای آدمیا مثلکم انکم اذا لخاسرون شما از زیان
کاران باشید اکر آدمی مثل خود را طاعت داری و شما را او نعمت تو انکر **ایعدکم**
انکم اذا متم وکنتم ترابا وعظاما انکم مخرجون
هیهات هیهات لما توعدون ان هی الا حیوتنا
الدنیا نموت ونحیا وما نحن بمبعوثین وعده میکند شما را
این مدعی نبوت که چون شما مرده شوید و صرتم ترابا وعظاما رمیما انکم مخرجون
ای مبعوثون هیهات هیهات لما توعدون قال ابن عباس رضی الله عنه
عنه بعید بعید ما توعدون انکم تبعثون بعد الموت الیس مرکل ان هی
الا حیوتنا الدنیا نموت ونحیا ای ما هی الا حیوتنا الدنیا نیست زندکانی مکر
این زندکانی ما در دنیا می میریم و زنده میباشیم یعنی اثار ما بفرزندکان ما زنده
می باشد وهذا کما یقال ما مات من خلف مثلک وقال مجاهد نموت ونحیا
یعنی می میریم ما که مادران وپدرانیم و زنده می مانند فرزندان یا رجوت ما آخر
و پدر کرداند الیشان نیز میمیرند و فرزندان ایشان می مانند کذلک الی الابد
یک کروه می میرد و دیکر کروه نو در می رسند زنده می مانند این است وقیل فی الایة
تقدیم وتاخیر یعنی ما هی الا حیوتنا الدنیا نحیی فیها ونموت وما نحن بمبعوثین
ما را هرکز بعث نخواهد بودن **ان هو الا رجل افتری علی الله**
کذبا وما نحن له بمومنین قال رب انصرنی بما کذبون
قال عما قلیل لیصبحن نادمین فاخذتهم الصیحة بالحق
فجعلناهم غثاء فبعدا للقوم الظالمین ثم انشانا من بعدهم
قرونا آخرین ما تسبق من امة اجلها وما یستاخرون
ای ما مو نیست این هود مکر مردی که دروغ می کوید بر خدای عزوجل وما نحن له بمومنین
ای بمصدقین هود چون درماند دعا کرد کفت رب انصرنی بما کذبون یاری ده مرا

کدم

کدم مرا دروغ زن داشتند نکرو بلا نزدم انصرت له بلا بلیغ مرا بوی دروغ زن
داشتند اجابت کرد دعاش را قال عما قلیل ای عن قلیل لیصبحن نادمین
ای لیصیرن زود بود که پشیمان کردند از ین تکذیب تو یعنی بوقت عذاب
فاخذتهم الصیحة بالحق بکرفت شان را او از عذاب بحق هر عذابی را او از کی
بود از عذاب باواز کنایت کرد فجعلناهم غثاء والغثاء ما ارتفع علی وجه
السیل من حطام الاشیاء التی لا ینتفع بها وهذا مثل الی الغثاء یتعرف
وبرود ولا منفعت بر یعنی همه را هیمه انبدم بوسیله و ریزیده و برا کنده
کردانیدم فبعدا للقوم الظالمین وهی کلمة تستعمل للذم بقال سحقا وبعدا
وخطاء وسقیا ورعیا دوری باد که فران را از رحمت من هر چند بصنعت
دعا است مراد از وی اخبار است ای دور کردانیدیم شان از رحمت خود ثم انشانا
من بعدهم قرونا آخرین واز بعد قوم هود بیافریدیم امتان دیکر را ما تسبق
من امة اجلها وما یستاخرون هیچ کروهی پیشی نکیرد بران اجلی که ما ورا
تقدیر کرده بودیم و نه تاخیر کرد الا آن اجلی که حکم کرده بودیم فقوله اجلها
الکنایة ترجع الی ذکر الامة والتذکیر فی قوله یستاخرون راجع الی معنی
الامة وهم الرجال او الرجال والنساء قوله عز وجل **ثم ارسلنا رسلنا تترا**
کلما جاء امة رسولها کذبوه فاتبعنا بعضهم
بعضا وجعلناهم احادیث فبعدا لقوم لا یومنون
تترا ای وترا فابدل الواو بالتاء کما بتقوی وتجاه پس بفرستادیم رسولان را
یک از پس دیکر پیاپی تتری ای متتابعا بعضها اثر بعض واصله بعض واصله
من المواترة والتواتر کلما جاء امة رسولها کذبوه هر بار که بیامد رسولی
بقومی دروغ زن داشتندش فاتبعناهم بعضهم بعضا ای فاهلکنا هم بعضهم
اثر بعض و ایشان تکذیب می اوردند هلاک می کردیم قرن از پس قرن
وجعلناهم احادیث کردانیدیم تا ایشان را جز حدیث نماند و حدیث در طرح مر
کویند فبعدا للقوم لا یومنون دوری باد که ناکرویدکان را قوله تعالی
ثم ارسلنا موسی واخاه هارون بایاتنا وسلطان مبین

پس بفرستادیم موسی وهارون را بآیات ما یعنی با نشانیها وباقوت وقدرت
آیاتنا دلیل معجزه وحجت حقاست وسلطان مبین بیان قوت وقدرت ووعده
نگاه داشتن است کما قال الله تعالی ونجعل لکما سلطانا فلا یصلون الیکما
بآیاتنا انتما ومن اتبعکما الغالبون السلطان ههنا بمعنی القوة والنصرة
واین آیت دلیلست که فرعون جادوان را که اسلام آورده بودند بر دار
بکشت ودست وپای ببرید وبفتوات دلیل وعید فقست از فرعون فاما دلیل
تحقیق وعید نیست وعده نصرت است از خداوند جل وعلا انتما ومن اتبعکما
الغالبون وسحره این متابعان بودند با موسی همه غالب بودند واگر تخفیف
وعید فرعون در سحره درست شود باخبار تاویل انتما ومن اتبعکما الغالبون
ان بوده که بعاقبت غالب شما باشید واتباع شما چنانکه دو سلطان بیکجا جنگ
کنند یکی را یکی غالب وی بوده باشد هرچند از سپاه وی نیز کشته شده
باشند وموسی را متابعان بودند بیش از سحره اسرائیلیان وهمه غالب شدند
قوله تعالی الی فرعون وملئه فاستکبروا وکانوا قوما
عالین فرستادیم موسی وهارون را بفرعون وسپاه وی کبر آوردند وایشان
قومی متکبر بودند وسل العالین ای قاهرین لبنی اسرائیل فقالوا انؤمن
لبشرین مثلنا وقومهما لنا عابدون فرعونیان گفتند او برگزیده را است
گروی داریم دو آدمی را همچو خود ند ودوزنان وقوم ایشان مارا پرستنده
ایشان باشیم بگوش با ایمان وایشان را مرد زیردست ما اند چه اسرائیلیان
پرستنده بوده اند فرعون را لکن عادت عرب است که هر کسی گردن نهد ملک کسی
را گویند وان ملکه ای صار عابد له فکذبوهما فکانوا من المهلکین
دروغ زن داشتند موسی را وهارون را تا گشتند از غرق شدگان قوله تعالی
ولقد آتینا موسی الکتاب لعلهم یهتدون بدادیم موسی را کتاب تا هدی یابند قوم وی
موسی را کتاب تا هدی یابند قوم وی بنی اسرائیل چنانک هدی یافتند بدانند تا کار
وجعلنا ابن مریم وامه آیة ولم یقل آیتین لان الآیة فیهما جمیعا وآویناهما
الی ربوة ذات قرار معین ای صیرناهما وضممناهما الی مکان کذی ای صار
ذات رجع

الله رجع ذات قرار ومعین ای ذات مستقر مطمئن ومعین ای ذات قرار ومعین
ای ذات مستقر مطمئن ومعین ای ذات ماء جار ظاهر لعین الناظر لترکه عین الماء
یعین عینا اذا ظهر جریان الماء وجای دادیم ایشانرا وقرارگاه دادیم ایشانرا بر بلندی
یعنی بیت المقدس یا دمشق جایگاه آرامگاه وقرارگاه خوش با نعمت با آب روان
آبان که بلند بود ونعمت وی بهتر بود خاصه که خراب روان زمین که بلند بود
ونعمت وی بهتر بود خاصه که خراب روان بود یا ایها الرسل کلوا من الطیبات
واعملوا صالحا ای وقلنا یا ایها الرسل گفتیم مر رسولان را یاد کردیم از اول سورة
یا ایها از آدم خبر داد باز از نوح باز از هود از آدم تا عیسی این همه رسولان را گفته
بحلق فرستادیم همه را گفتیم ای رسولان حلال خورید وکار نیک کنید وهمه مومنان
متخلص اند به همان که انبیا متعبد اند قال النبی صلی الله علیه وسلم ان الله تعالی
امر المومنین بما امر به المرسلین وقال فی حق المرسلین یا ایها الرسل کلوا من
الطیبات وقال فی حق المومنین یا ایها الناس کلوا مما فی الارض حلالا طیبا
قوله انی بما تعملون علیم من بدان که شما می کنید دانا ام قوله تعالی
وان هذه امتکم امة واحدة ای دینکم وملتکم ملة واحدة این دین را امت
گفت که اصل امت امام است ای قصد ست سمی الدین امة لانه یقصد الیه
وانا ربکم فاتقون یعنی همه پیغمبران را یک است ومن خدای شما ام همه از من
بترسید فتقطعوا امرهم بینهم زبرا پاره کردند امر خود میان همه یعنی مختلف شدند
در دین خود یعنی جهود وترسا ومغ ومشرک شدند زبرا ای قطعا لقوله
آتونی زبر الحدید وقال الحسن رحمة الله علیه ای تقطعوا کتاب الله بینهم وحرفوه
وبدلوه کل حزب بما لدیهم فرحون هر گروهی شادی کردند بدانچ اعتقاد کردند فذرهم
فی غمرتهم حتی حین بمان ایشانرا یا محمد در بیهشی وغفلت ونادانی ایشان
تا وقت عذاب وهلاک ایحسبون انما نمدهم به من مال وبنین می پندارند
که آنچ می افزاییم شان از مال وپسران میخواهیم ایشانرا نیست نسارع لهم فی الخیرات بل لا یشعرون
خبر شان را می افزاییم وبهتری ایشان را این مسارعت فعل است فاما خداوند
تعالی را عز وجل مسارعت نتابد وصف کردن یعنی لیخ می دهیمشان از مال وپسران

مزودهی وا زنوهای ایشان خیرا ایشان را می لغزید بی گمان بودند که این که
مال و پسران بهترین ما راست تا می فخر کنند که و می گفتند نحن اکثر اموالا واولادا
وما نحن بمعذبین قوله عز وجل **أيحسبون انما نمدهم به من مال وبنين** نسارع لهم
لهم في الخيرات قوله **بل لا يشعرون** بل ترک ما قبل راست و اثبات ما بعد راست ای اینکه
دهیم پسران و مال بهتری ایشانرا نیست بلکه استدراج و ابتلاء ایشان است لیکن
ایشان نمی دانند قوله تعالی **ان الذين هم من خشية ربهم مشفقون**
[illegible] ازو مراد [illegible] ایشان [illegible] **والذين هم**
بآيات ربهم يؤمنون و آنانکه بآیات خداوند خود گرویده اند [illegible] **والذين هم**
بربهم لا يشركون و آنانکه بخداوند خود شرک نیاوردند قوله عز وجل
والذين يؤتون ما آتوا وقلوبهم وجلة و آنانکه می دهند از طاعتها
ودلهاشان ترسان بود ای یعطون ما اعطوا قوله تعالی **انهم الى ربهم راجعون**
سالت عائشة رضي الله عنها النبي صلى الله عليه وسلم عن معنى قوله يؤتون
ما اتوا من الزنا والكبيرة ومثله فقال لا يا عائشة رضي الله عنها ولكن معناه من
الطاعات ولكن قلوبهم وجلة ان الله تعالى هل يتقبل ام يرد قوله عز وجل
اولئك يسارعون في الخيرات آنان که بدین وصف اند از خداوند ترسانند
و بوی گرویده اند و از شرک حذر کرده اند و طاعت گزارند و در قبول می
ترسانند که برد یا نه اینها آنانند که شتابنده اند در خیرها قوله تعالی
وهم لها سابقون ای بها و ایشان بگزاردن امرها پیشی گیرند [illegible]
بهیچ [illegible] بعضی گویند [illegible] قوله عز وجل **ولا نكلف**
نفسا الا وسعها نفرماییم هیچ تنی را مگر بطاقت وی [illegible]
شود از قیامت اندیشه [illegible] تا قیامت آن نامه [illegible]
گوید براستی آن [illegible] قوله تعالی **ولدينا كتاب ينطق بالحق**
و نزد ما است نامه [illegible] سخن گوید براستی آن [illegible] قوله **وهم لا يظلمون**
و ذرهٔ از طاعت ایشان کم نکنیم [illegible] ایشان [illegible] قوله عز وجل **بل**
قلوبهم في غمرة من هذا بل دل [illegible] چنانکه کافران

الحاکم و [illegible]

می بودند ولکن دل ایشان در پوشش وغفلت است ازین که یاد کردیم [illegible]
[illegible] بگرویدن بوی و بآیات وی یعنی این کافران متکبرند اینها را
قوله **ولهم اعمال من دون ذلك هم لها عاملون**
[illegible] اعمال خیر [illegible] ایشان [illegible] ایشان غافلند
[illegible] کفر و شرک و معاصی لاجرم عمل ایشان خلاف عمل [illegible] در خیر
[illegible] جزاء ایشان خلاف جزاء ایشان [illegible] قوله عز وجل **حتى اذا اخذنا**
مترفيهم بالعذاب اذا هم يجأرون آنگاه [illegible] بگیریم آن
[illegible] در نعمت [illegible] ایشان [illegible] زاری [illegible]
[illegible] خاص کرده [illegible] تخصیص [illegible]
[illegible] تخصیص [illegible] المترفين [illegible] قوله **لا تجأروا**
اليوم انكم منا لا تنصرون [illegible] ایشان را [illegible] زاری مکنید امروز
که کس از عذاب ما نصرت نکند و کس شما را امروز فریاد نرسد قوله تعالی
قد كانت آياتي تتلى عليكم [illegible] نصرت نکند [illegible] آیات کتاب
من بر شما می خواندند قوله عز وجل **فكنتم على اعقابكم تنكصون**
مستكبرين به سامرا تهجرون پس بر گشتید در حال [illegible]
[illegible] از حق [illegible] بند [illegible] زبان و [illegible] دل
[illegible] بود [illegible] بایست [illegible] قبول حق [illegible] ایشان
[illegible] زبان [illegible] امروز کس [illegible]
از عذاب ما نصرت نکند قوله عز وجل **افلم يدبروا القول** [illegible]
في القول [illegible] مقام الاضافة یعنی تفکر و تدبر نکنند در کلام [illegible]
الاضافة یعنی تفکر و تدبر نکنند در کلام من و [illegible] یعنی [illegible]
[illegible] قوله عز وجل **ام جاءهم ما لم يأت آباءهم الاولين** ام عطف حرف
[illegible] الاستفهام یعنی و قد جاءهم [illegible] بایشان [illegible] یعنی [illegible]
و رسول [illegible] ترغیب ایشان [illegible] بتوحید کما قال الله تعالی لقد
[illegible] رسول من انفسكم قوله تعالی **ام لم يعرفوا رسولهم فهم له**

منكرون يا نشناختند ايشان رسول خود را كه ايشان منكرانند ورا اي
مي شناسند ايشان نسب و شرف و صلاح و امانت ورا اما منكر مي شوند مر اي
ورسالت ورا مولنا تعالى **ام يقولون به جنة** يا مي گويند بوي ديوانگي
است مولنا **بل جاءهم بالحق** بل رد ما قبل است و اثبات ما بعد يعنى نيست
ديوانه چنانكه ايشان مي گويند ليكن آينده است با ايشان بيان حق را مولنا
واكثرهم للحق كارهون و بيشتر كافران كارهند حق را
مولنا عز وجل **ولو اتبع الحق اهواءهم لفسدت السموات**
والارض ومن فيهن از بعد بيان توحيد و بيان حقي كه رد نكرده
رسول حق مفتخر بود يا مقصود يعنى بود سؤالها و اقتراحها كه كردند در دين و مي گفتند
ثبتنا بالطاغية سنة يعنى انزلنا سمع رد بالطاغية و هو المضر سنة اي تغيله
سنة و تمني مي كردند كه خداوند تعالى كار بمراد ما و هواء ما كند خداوند تعالى
رد كرد مقالات ايشان را بدين است و حكمت بيدا كرد كه اگر كار بمراد و آرزو
سوا شما بخى كنم غايت لطف و كرم را اگر متابعت كند خداوند عز وجل مراد
و آرزوى كافران را لفسدت السموات والارض و حق در موضع جلالة
عز جلاله است كما قال ان الله هو الحق المبين لفسدت السموات والارض
هر اينه تباه آسمانها و زمينها و هر كه در ميان است پادشاه مي گويد
جل جلاله در متابعت من هواء شما را فساد ملك صنعت و چون اين و آسمانها
و زمينها و هر كه در ميان است پادشاه مي كوالي و خلق الابتدا در آسمان
و زمين و خلق همه لنا نحق اند دليل حتي و حليمي مستند و حكيمي من آكج
اگر حكم خلاى خود بهواء شما ن بستن كنم و بهواء شان بر ستش بت ترك د زن
و زنا كرد نيست و بقاء زمين و آسمان و خلود ليلست بر دكانكي من و لي
ترك حق در مبالعت كرد تو كتاب مراعز و شرف نيست مولنا تعالى **بل**
اتيناهم بذكرهم فهم عن ذكرهم معرضون
يعنى و قد اتيناهم عنهم و هم عنهم و هم عنهم معرضون و من ايشان مي كنند
ثبات و كنز و سؤال و اقتراح از عز و شرف خود روي مي گردانند و ذكر معنى عز

ولعوثل

وشرف است كما قال ص والقرآن ذي الذكر اي ذي الشرف و قال انه لذكر لك
ولقومك يعني اين قرآن عز است يا محمد و عز قوم تست و سل و الذكر معنى
الخبر يعنى ما داديم شما را كتابى كه ان در و بيست ليخ شما را ليخ حاجت است
دينا ودنيا و عقلا و نقلا او قول الذين بيان دوى كرد نيلهاند **ام تسألهم**
خرجا اى جعلا و اجرا اين استفهام لست يعنى نفى يعنى همه روبها مان اى تقول
و تعقل قبول مي كسد و كسي كه كسي را امري كند اگر ماهود در ابتدا ر تنقيص كند باز
كند تا نقصان بكنش رسد يا انتصاف بكينه خداوند تعالى مي گويد كه در قبول امر من
بر تو شما نقصانى نيست و در مال شما زيانى نيست كه محمد از شما زيانى نيست لا محمد
دو لسه عز وجل
از شما جعل و مزدى نمي خواهد **فخراج ربك خير وهو خير الرازقين**
مزد خداوند تو بهتر يا محمد از جعل و خراج ايشان وى بهترين روزي دهندگانست
مولنا عز وجل **وان الذين لا يؤمنون بالاخرة عن الصراط**
لناكبون اي عن ذلك الصراط لناكبون اى مايلون و ايشان يا محمد از
راه راست من بر گردند كافران يعنى بر گز باي لغشنا ليدكا نند بياى نكبت عن الطريق
اذا عدلت بر سنة مولنا عز وجل **ولو رحمناهم وكشفنا ما بهم من ضر**
الاية اي ولو اصبنا هم من ضر برحمنا هم و كشفنا ذلك عنهم گفت يا محمد الرض
او عيد معلسكفا بر بكير بشان بعذاب و سختى با ر رحمت كنم بر ايشان و بيم
ان ضر و سختى با ز رحمت كنم بر ايشان و بيم ان مر سختى از ايشان مولنا عز وجل
للجوا في طغيانهم يعمهون دور در روند در گمراهي خود و مي روند در كفر
و گمركي لعين بكفر باز روند مولنا عز وجل **ولقد اخذناهم بالعذاب**
بر رستي و راستي تا بگرفتيم شان بعذاب و مكر و هاند و كرد نداد بد يعني اهل مكه را
بعذاب يعني قحط و تنگي مولنا **فما استكانوا لربهم وما يتضرعون**
يعنى فما جتهدوا في الدعاء والسؤال والبلاء اى نبودند خداوند را پرستند يعنى
نكردند تا خداوند بردى عذاب از ايشان مولنا عز وجل **حتى اذا فتحنا عليهم**
بابا ذا عذاب شديد صح قومى را خداى تعالى هلاك كرده است بيكبار
مستاصل نكرده است تا نخست بلاها و قحط و نا ايمني و مانند اين مبتلا نكرد

شان اینجا نیز خبر می دهد کی اهل مکه را بقحط و بهر گونه بلاها مبتلا گردانید

بازخون گیاه بر ایشان در عذاب سخت یعنی بگرفتیم شان بعذاب ... ...

تنها قوله تعالی **وهو الذي انشا لكم السمع والابصار والافئدة**

قليلا ما تشكرون ای ابشان را بودی ... ... بسا خسیم

اگر گفتیم حق شنوید گوش داییم شماع حق را و اگر گفتیم ایات وحدانیت

بنگرید چشم دادیم و اگر گفتیم تفکر کنید دل دادیم و ... ان خدا وندی ... بیافرید شما را

گوش شنیدن حق را و چشم دیدن حق را و دل تفکر حق را قلیلا ما تشکرون

ان کسب ... استعمال می کنند ... را در شکر قوله عز وجل **وهو الذي**

ذراكم في الارض واليه تحشرون وی ان خداوند است کی بیافرید

شما را از خاک بر خاک روان کرد بعاقبت بازگشت همه تان بوی است یعنی بجزاء

وی است قوله تعالی **وهو الذي يحيي ويميت** وی است زنده کنند و یعنی افرینند

و بازمیرانند قوله **وله اختلاف الليل والنهار افلا تعقلون**

وراست اختلاف در افزودن شب و روز یعنی ... ... کاهد و بدیگری می زند ...

دو خلق یک دیگر ... خرد تان نیست تا تفکر کنید ... قوله تعالی **بل قالوا**

مثل ما قال الاولون بگروید ... نیز گفتند ما نند گفتار ... پیشین

پیغامبر خود را باز ... که چه گفتند قوله عز وجل **قالوا ايذا متنا وكنا**

ترابا وعظاما اي وجدنا ترابا وعظاما امتنا و گفتند اگر ما بمیریم خاک گردیم

واستخوان بوسیله قوله **اينا لمبعوثون** باز ما را بر انگیزانند و ما را بر انگیختکانیم

ای مستفهم استفهام ... یعنی ... قوله عز وجل **لقد وعدنا نحن واباؤنا**

هذا من قبل درستی و راستی تا وعده دادند ما را و پدران ما را پیش

ازین ... شما را از پس مرگ ... خواهند کرد قوله **ان هذا الا**

اساطير الاولين اي ما هذا الا اساطير الاولين ... وسطرها ... ولیس له

حقیقة واحدها اسطورة اي نیست مگر نبشته پیشینیان ایشان ... پیشینیان

می گویند فاما این سخن را حقیقتی نیست قوله تعالی **قل لمن الارض**

ومن فيها بیان وحدانیت است بجهت سوال و این قسمت بیان ... لغت

وتاکید

وتاکید راست در الزام حجت در مقر اوردن خصم یعنی حجت گفت بگوی ایشان را

یا محمد که زمین و ملک وی وانچ در وی است کراست واخبرني قوله **ان كنتم**

تعلمون کسی دعوی ... ... خبر کنید مرا قوله عز وجل **سيقو** لون

الله زود بود بگویند ملک زمین و نفاذ تصرف در وی خدای راست **قل افلا**

تذكرون بگوی شان پس پند نگیرید کی بیگانگی وی مقرایید قوله عز وجل **قل**

من رب السموات السبع ورب العرش العظيم دیگر سوال کن یا رب

وخالق هفت اسمان و خالق عرش بزرگ کیست یعنی چون مقر امدند که ملکوت

زمین وی راست بپرس تا مقر ایند تا ملکوت اسمان کراست قوله عز وجل **سيقولو**

الله زود بود تا بگویند خدای راست دیگر گفتند نظیره ولئن سالتهم ليقولن

الله و در تحت این دو فایده است یکی دلیل بر کمال علم حق ... که خبر

داد که چنین گویند و همان گفتند و دیگر الزام اهل کفر و توحید ... برانکه

خالق همه چیزها وی است چون بگفتند که خالق الله است قوله **قل افلا تتقو**

بگوی شان پس از خدای نترسید و پند نگیرید و از شرک حذر کنید قوله تعالی

قل من بيده ملكوت كل شيء باز حمله کرد و گفت کیست تا بوی است

ذکر ... ملکوت همه چیزها و نیست کی از چیزها قوله **وهو**

يجير ولا يجار عليه وی است که همه را امان دهد و کس او را امان

ندهد ای همه مقهور وی اند و وی قاهر است و را با امان کس نیاز نیست خبر کنید مرا

ان كنتم تعلمون اگر می دانید قوله تعالی **سيقولون الله**

زود بود تا بگویند تا ملکوت همه چیزها بحکم و تصرف وی است قوله تعالی **قل**

فاني تسحرون ای فانی تصرفون عن الحق والسحر صرف الشيء عن حقيقة

یعنی از کجا گردانیده شوید ای چیست تا شما را بدین کژی می ارد قوله تعالی **بل**

اتيناهم بالحق وانهم لكاذبون این کردش ایشان را از حق نه از

جهل و بو شبهه کی است بلکه اوردیم بدیشان حق را یعنی حق بیان کردیم و ایشان

دروغ زنانند در هر چند در اثبات فعل ایشان است در کژ ... ... جل جلاله

اذا اهم خفيه ... ... (marginal note, partly legible)

نفی نکنیم گرکز هرچند بفعل وکسب بنده است بتقدیر و مشیت خداوند است
و بتخلیق وی جل جلاله کما قال تعالی والله خلقکم وما تعملون قوله تعالی
ما اتخذ الله من ولد وما کان معه من اله این کافران خداوند
را انبازی می کنند و فرزند لعنهم الله رد قول ایشان را گفت سبحانه خداوند
صحیح فرزندی خود من همینا للتاویل الضایعین نبود و نیست باوی هیچ خداوند
دیگر چنانک شما می گویید یعنی ویرا هیچ انباز نیست وما هنا النفی ای ولو کان
معه اله کما یزعمون **اذا لذهب کل اله بما خلق** اگر ویرا انبازی بودی
چنانک شما می گویید همی بودن ببردی هر انباری ای هر افریدکاری انچ افریده است
یعنی ملک قسمت کنندی و هریکی نصیب خود بکردی و جدا کندی چون کس او را
در ملک منازع نمی بی بانک خالق ولیستابس قوله **ولعلا بعضهم علی**
بعض و برقاهر و غالب گردی یکی از ایشان بر دیگری وان دیگر مغلوب گردد
که دو سلطان در شهری باشند یکی از ایشان غالب و دیگری مغلوب قوله
سبحان الله عما یصفون آنگاه از ناسزا گفتن ایشان خود را بپاکی
صفت کرد گفت پاک ونه عیب است خداوند از انچ کافران بوی وصف می کنندش
قوله تعالی **عالم الغیب والشهادة** ابن عباس گفت عبارتست دانا نهان
واشکارا است دانا است بانچ آدمی بینند وندانند و بدانچ بینند و بدانند
وقیل دانا نهان بدانچ نبوده است وان عبارتست جامع مر همه مخلوقات را
قوله **فتعالی الله عما یشرکون** برترست ازانچ وصف می کنند
ورا یعنی دور است ازانچ کافران ورا وصف می کنند بوی که از انباز و فرزندان
گرفتن قوله تعالی **قل رب اما ترینی ما یوعدون** من اوعد و وعد
استفهم یاد امر کرد مصطفی را علیه السلام که بگوی یا محمد ای خداوند اگر بنمایی مرا
انچ وعید کردی این کافران را از عقوبت قوله عز وجل **رب فلا تجعلنی**
فی القوم الظالمین ای خداوند من مرا نیست مگردان در جمله هلاک و عقوبت
کردن کافران یعنی دنیا الی ابتلا است روا بوده که کافر را هلاک کند عقوبت ولد

وانبیا

وانبیا و مخلصات و مطیعات را نیز نیست کند و درخان را چنانک ابن عباس را
رضی الله عنه بر سیدند که این هلاک عام بحق مردمان ارجمند یا لغات عقوبت را بود
بحق کودکان و دیوانگان چه بود گفت بحق ایشان نیست کردن
بود بالجل والبیا اشار الله تعالی بقوله واتقوا فتنة لا تصیبن الذین ظلموا
منکم خاصة قوله عز وجل **وانا علی ان نریک ما نعدهم لقادرون**
وما بدانچ بنماییم ترا انچ وعید کردیم این کافران را بعقوبت ایشان قادریم قوله
عز وجل **ادفع بالتی هی احسن السیئة نحن اعلم بما یصفون** ای ادفع
السیئة بالحسنة التی هی احسن تا کار بهلاک ایشان رسد تو دل بر هلاک ایشان
منه انچ فرمود بر تو از تبلیغ وحی می گزار در جفا بر تو می گویند یا می کنند باز
می دار و دفع می کن آن بدی ایشان را بنیکویی وان محکمست بآیت ذکر کنف
ادفع بالتی هی احسن فاذا الذی بینک وبینه عداوة کانه ولی حمیم قوله عز وجل
نحن اعلم بما یصفون ما دانیم بدانچ این کافران وصف می کنند ما را تصفون
ما را خطاب کافران بود قوله تعالی **وقل رب اعوذ بک من**
همزات الشیاطین دانست که مواهی نفس مانع است و شیطان وسوسه
کننده است اگر شیطان ترا وسوسه آورد بدان الذی من الاخنس بگوی اعوذ بک
من همزات الشیاطین ای خداوند من بتو می اندخسم از وسوسه شیطانان
واز حاضر امدن ایشان وابن مبالغت راست یعنی از حاضر امدن بتو می اندخسم
تا کار بوسوسه رسد هاویل دیگر قوله عز وجل **واعوذ بک رب ان یحضرون**
عند النزع تا هرچند شیطانان بمرد حاضر می آیند لیکن همه برین وده تا بخدا
از حاضر امدن ایشان وقت مرعت قوله تعالی **حتی اذا جاء احدهم الموت**
وچون مرگ بیکی از ایشان آید قوله **قال رب ارجعون لعلی اعمل**
صالحا فیما ترکت کلا یارب بر گرد ای خداوند من باز گردان مرا بدنیا تا کار
نیک کنم یعنی ایمان ارم وطاعت ارم وان سخنی است که بگویند از اندوه
نامه دانند که از ان هیچ نفع نخواهد بود کلا جواب ایشان است
ای حقا که باز گردانندش بدنیا باز دیگر یعنی قسم است حقا این سخنی است

کی این کافران بخواهد کنتن وهیچ نفع نخواهد بود قوله ومن
ورائهم برزخ الی یوم یبعثون و از وراء مرگ ایشان را
گورست تا قیامت و برزخ نام چیزی است کی درمیان بود کما قال الله تعالی
بینهما برزخ لا یبغیان کذلک همینا گور میان دنیا و قیامت برزخ بود
قوله عز وجل فاذا نفخ فی الصور و از بعد گورستان گردآوران
قیامت چون دمیده شود در صور والصور القرن علیه ذکرنا قوله
فلا انساب بینهم یومئذ ولا یتساءلون چون اسرافیل صور دردمد
نسبت گرفز نبود در آن روز میان ایشان و نپرسند بدیگر را یعنی مثل
قیامت بجای سدها المزمقا فرت نسبت یاد نیاید شان از نسبت
بپرسند از پرسند از گناه یکی جرا کردند کما قال فوربک لنسألنهم اجمعین
عما کانوا یعملون قوله تعالی فمن ثقلت موازینه فاولئک
هم المفلحون از بعد سوال سنجیدن اعمال بود هر کرا گران این
سنجیدنها وی روز قیامت ایشان رستگاانند و هر کرا سنجیدنها
ومن خفت موازینه فاولئک الذین خسروا
انفسهم فی جهنم خالدون از بعد سوال سنجیدن اعمال
بود هر کرا گران این سنجیدنها وی روز قیامت ایشان رستگارانند
و هر کرا سنجیدنها وی سبک اید ایشان زیان کرده‌اند تنهاء خود را بیهشت
تلفح وجوههم النار ای وجوههم النار زبانه زند برو بیهارشان
وهم فیها کالحون وایشان در آن آتش زشت روی
باشند روی کی بسوزد زشت گردد قوله عز وجل الم تکن
آیاتی تتلی علیکم استفهام است بمعنی تقریر ای قد کانت آیاتی
این ندانند زدن آتش بر روی شما و زشتی صورت شما کافران بدانند
کی میخواند سو شما آیات ما قوله عز وجل فکنتم بها تکذبون
شما دروغ زن داشتند بودید ما را و معجزه انبیا را قوله
قالوا ربنا غلبت

زبان علینا

زیان کردند و بدل وی بدوزخ جاودان افتادند بدانک این آیت
است مشکل و در این آیت بیان دو قسمت است یکی آنکی ترازو طاعت
و جاودانکی بهشت نامیکی ترازو معصیت و خلود در دوزخ دو گروه خلاف
را در تفسیر این آیت تدلم بلغ بیه است یکی مرجیان گویند با ایمان
گناه زیان ندارد دوم اباحتیان گویند هیچ کبیره با ایمان زیان نکند
و دیگر معتزلیان و خارجیان و حروریان گویند هیچ کبیره با ایمان زیان
نکند اگر با ایمان یکی کبیره بیارد هیچ ایمان هیچ منفعت نکند چون بی توبه
رود و مذهب سنت و جماعت آنست کی گناه گناهکار را زیان دارد فاما
ایمان و بیاد زیان ندارد زیان ایمان بجز کفر نیست زیرا که تر فی مومن نگردد
راجرم بفسق کافر نگردد اکنون هرچند در آیت بیان دو قسمت است
اعتقاد آنست که قسمت سه است یکی را نجات بی هیچ عذاب و یکی
را در نار جای نه هیچ نجات و یکی را اول عذاب و باز نجات اما جاودانکی
عذاب جز کافران را نیست و نجات مطلق جز مطیع را نیست و عید
عذاب موقت و باز نجات جز بخت مومن فاسق نیست این دو قسمت
است دانستی این سیوم از کجا می گوئی بدانک این سورة مکی است و هر
سورت که در وی بیان دو قسمت است آن سورة مکی است کما قال
الله تعالی ان الابرار لفی نعیم وان الفجار لفی جحیم وقال فاما من
ثقلت موازینه فهو فی عیشة راضیة واما من خفت موازینه فامه
هاویه وقال فاما من اوتی کتابه بیمینه فیقول هاوم
اقرؤا کتابیه این سورتها همه مکی است و قسمت خلق
بمکه دو بود یا کافر یا مومن مومن را امر بتوحید و امر بنماز
گزاردن گفته بود و در وی اختیار سخن کنتن بود و روزه بسالی
یک روز بود و همه با سلام نو درآمده بودند را غب برگزاردن امر

امرها بوده‌اند و اقرار و منکر بامرها دیگر بودند تا بگزارند در اعمال خلق
بود و خداوند جل جلاله فرمان برا کنند فرشتگان بمنزلهٔ حاجت بندگان
چون بو عبید خدای را عمل حاجت نبوده است چون رسول صلی الله علیه وسلم
بمدینه شد و امرها بسیار شد در سورهٔ بقره تنها هزار حکم است حکمت
و در اعمال خللها بود ابدا اول قسمت سیوم بود ابدا اول حکم ثالث بدیت امرد حکم
بعث کجاست یکی سورة الانفال که مدنی است یا ایها الذین امنوا اذا
لقیتم الذین کفروا زحفا فلا تولوهم الادبار الی قوله فقد باء بغضب
من الله ومأویه جهنم جایگاه این مومن دوزخ است لیکن موقت وایت
ربا خوردن و وعید مال الیتیم بسورة النساء است و وعید در زنان
و راه داران و حرام خواران و [illegible] کان حق حرم بسورة المائدة
است و بیان قذف ذکر بیستن بحرام بسورة نور است **تلفح وجوههم**
النار ای علی وجوههم آتش زبانه می زند بر رویها
شان **وهم فیها کالحون** و ایشان در این آتش
زشت رویان باشند رویهای که بسوزد زشت گردد
قوله عز وجل **الم تکن ایاتی تتلی علیکم**
استفهام است بمعنی تقریر ای قد کانت ایاتی
این زبانه زدن آتش بروی بر روی شما
و زشتی صورت شما کافران برا نیست که
میخواندند بر شما ایات ما قوله عز وجل
فکنتم بها تکذبون شما دروغ زن
داشته بودید ایات ما را و معجزه انبیا را
قوله عز وجل **قالوا ربنا غلبت**

علینا شقو

علینا شقوتنا و از بعد این دوزخ بمانند در عذاب و زاری محمد کعب
لفظی گوید رحمه الله هزار سال می گوید ربنا ربنا و در روایه بعد دنیا هفت
بار ربنا گویند از بعد این مدت جواب ایشان قوله عز وجل **اخسؤا**
فیها ولا تکلمون دریا بر علیه بود برما شقاوت کتاد کنا قوما ضالین
و ما گروهی بودیم در دنیا گم بوده بگناه خود مقرا بیند فاعترفوا بذنوبهم قوله
تعالی **ربنا اخرجنا منها فان عدنا فانا ظالمون** یا رب عزیز
ادما را از این آتش اگر ما را بیرون بری از این آتش و ما باز گردیم بکفر خدای
بزمان ستمکار باشیم بر تن خود و ایشان دانند و ایشان دانند که ایشان
را خداوند از آتش دوزخ بیرون نیارد لکن این از درماندگی گویند چنانکه
دزدی را دست برند ماضی حکم کرده باشد بقطع دانند که دست بریدن نخاهد
ولیس ما معین از درماندگی و تضرع و زاری کنند و گویند که توبه کردیم جواب
ایشان اخسؤا فیها اخسؤا فیها ولا تکلمون دور باشید در آتش
از رحمت من نومید باشید و با من سخن مگوئید و بعد از این امر ما نخواهید زبانه
شان در دهان شان بیاماسد بیش سخن نتوانند گفتن و کر و نابینا گردند
و بیش با ایشان صحیح خطاب نباید از خطاب آخر بود قوله عز وجل
انه کان فریق من عبادی یقولون ربنا امنا آنگاه خبر
دادتان ایشان را عذاب و زشتی روی و نومیدی بچه سبب است گفت این
گروهی بر مومنان بخندند ازینکه کان من یقول ربنا امنا می گویند ای خداوند ما
قوله **فاغفر لنا وارحمنا وانت خیر الراحمین** بیامرز
ما را و رحمت کن بر ما و تو بهترین رحمت کنندگانی قوله عز وجل **فاتخذتموهم**
سخریا سخریه ایشان را افسوس کنند و از افسوس بود از بهر دین
نظیره ان الذین اجرموا کانوا من الذین امنوا یضحکون قوله **حتی**
انسوکم ذکری تا بفراموشی آوردند شما را الذکر من یعنی فراموش
گردانیدند بر من مومنان ذکر خداوند و چون فراموشی ایشان ذکر خداوند
را عقب افسوس ایشان بود با ایشان بود با ایشان اضافت کرد نظیره

قال اخسؤا فیها ولا تکلمون

فلم يزدهم دعائي الا فرارا نفزود اين كافران الخوانون جز اميد اكي خواند
رغبت افزايد بهر اجابت را لكن جوب دعوت ايشان عكس نوح بود اميدكم
بدعوت اضافت كرد قوله **وكنتم منهم تضحكون** و ازاين مومنان
مي خنديد قوله عز وجل **اني جزيتهم اليوم بما صبروا** من جزا دادم
اين مومنان را امروز بدان صبري كه ايشان بر خنده و رنج شما كردند قوله
انهم هم الفائزون كه ايشان امروز رستكارانند قوله تعالى **قال**
كم لبثتم في الارض عدد سنين انكاه سوال كند ايشان را چند
سال درنك كرديد در زمين جواب دهند اين كافران قوله لبثنا يوما او بعض
يوم بكرديد درنك كرديم يا بعضى از روزى همه عمر ايشان بدنيا برد اينان در
مقابل درازى روز قيامت و سول و عذاب دوزخ چون ساعتى نمايد كما قال
خبرا عنهم يوم تقوم الساعة كذلك كانوا يوفكون او روزي يخبر دهند
لبثنا يوما از ساعتى باز ايد قوله فسال العادين بپرس شمار كيرانرا
يعني فرشتكان حفظه را و سل حساب را يعني منجمان را كه ايشان در دنيا
شمار انكاه مى داشتند خداوند تعالى جواب دهد ايشان را قوله ان لبثتم الا
قليلا لو انكم كنتم تعلمون اى ما لبثتم الا قليلا اى درنك كرديد مكر اندكى اكر بدانيد
يعني نيست چنانك شما مي كوييد كه روزى درنك كرديم و ساعتى بدانند و ساعتى
بدانسته اندكى كرديد كه عمر دنيا در جنب زندكانى عقبى خداوند كفت عز وجل
كذلك كانوا يوفكون اين دروغيست كه مى كفتند ساعتى ودي درنك كرديم يعني
از دوزخ وجواب مومنان انسانست كه كفتند لقد لبثتم في كتاب الله الى يوم البعث
بحرمى ابدا چون كافران كويند او بعض يوم تقول الله تعالى بيش يا حرفي
الكشتيم لعنتي وغضبي بدين طه قلبه كارى كرديد در ملت اندكى زندكي جنتم و عذاب
جاودان كشتيد بانوركا بي تا شما كرديد و مومنان را جواب ابد نعم تا جرمو
النسبتم رحمتي و رضاى در مدة قليلة وان سوال از كافران زبايت عقوبت
ايشان وحسرت ايشان بود اختلاف است كه خداوند تعالى خطاب كافران
بواسطه كند يا بي واسطه بود يا كافر بيلاد زلبي مولانيست كذلك زلبي شنيدن

قالوا لبثنا يوما او بعض يوم فسئل العادين قال ان لبثتم الا قليلا لو انكم كنتم تعلمون

كلام

كلام مولى تعالى نيست و بعضى قوله **افحسبتم انما خلقناكم عبثا**
از بعد اين همه بيان كه كفتيم مي پنداريد كه شما را بازي را نيا فريده ايم ابتدا
را از ليل ايم تا امر و نهي كنيم يا از امر و نهى كنيم ... يعنى چون مرا ستايش كما قال الله
تعالي انا خلقنا الانسان من نطفة امشاج نبتليه قوله عز وجل **وانكم**
الينا لا ترجعون و مي پنداريد كه شما را بما باز كشتن نيست ... مادر دل
مى پنداريد كه ما در خلق شما بازي كرديم چون تو خلقتي بيافريديم از جمله همين
خلق عالم مميز كرديم بعقل خود شايسته تفكر تدبر و شايسته ركوع و سجود و خواند
قرات و عبادات انكاه مهمل و ضايع و بازي كرديم نظم ايحسب الانسان ان يترك
سدي اى كرمن تو را مهمل و معطل خواستمي كذاشتن انكاه كه داشتمي كه قطره اب
بودي الم يك نطفة من مني يمنى از نطفه اب و جنين خلقتي بيافريدم عاقل را
انكاه ضايع و بازي كار بما نيز چه حكمت بود از من بازكشت بمنت و جزا ... همين
است انكاه وصف كرد قوله تعالى **فتعالى الله الملك الحق** علو است
و بزركوار است ان خداوند كه پادشاه حقيقت است قوله **لا اله الا هو**
رب العرش الكريم نيست خدايي جز وى و نيست خداوند عرش نيكو
جز وى را كه نيكو بود و را كريم كويند كمال و مقام كريم قوله تعالى **ومن يدع**
مع الله الها اخر لا برهان له به اين ايت مشكل است هر كه بخواند
با خداوند خداى ديكر را هيچ حجت و برهان نباشد بنيامت در خواندن
قوله **فانما حسابه عند ربه** اى جزاء عند ربه عذاب وى نزديك خداوند
اضافت عذاب نبرد نزديك عذاب را است بعض كفتند اند كه تاويل جزا نيست
قوله فانما حسابه عند ربه فانما جواب شرط است چون چنين برد لا برهان و جوابي
ديكر بايد تا ويل درست را است قوله ومن يدع مع الله الها اخر بغير برهان لي
بغير حجت المعنى ... نيست هر كه بخواند با خداوند خود خداى ديكر را حجتي و برهاني
عذاب وي نبود خداوند خود خداى ديكر خواني بحق و برهان عذاب وى نبرد
خداوند است و را بود كه با خلاف بر خداى ديكر خوانى بحجت برهان و ان حال
اكراه است ومن يدع مى كويد خدايي ديكر بحال اكراه رخصت است ومن يعتقد

لمی کوید و اعتنای کرد بخدائی دیکر با خدا او نه جل جلاله روی روا نیست و بنده
را حجت نیست که اعتقاد بوثیله لست و درست خلق از وی کوتاه فاما اکر با خدا یی
خوانی نه بجهالت اکراه اکر عذاب بیند خدا درست **انه لا یفلح الکافرون**
وی کافر بود و کافر را هرکز نجاة نیست **وقل رب اغفر وارحم وانت خیر
الراحمین** فا ما بحرکوز بنده را امر کنی است کفت الکنون دعا کنا و بکوی ای خداوند
من بنام و راحمت کن برحمن و تو بهتری رحمت کنند کانه سورة النور **کلها مدنیة**
وهی اربع وستون ایة والف و ثلثمائة وستة عشر کلمة وخمسة الاف وستمائة وثمانیة
حرفا وعن ابی کعب رضی الله عنه عن النبی صلی الله علیه وسلم قال من قراء سورة
النور اعطی من الاجر عشر حسنات بعدد کل مومن ومومنة فیما مضی وفیما بقی
ونظم سورة المومن اغلبها بیان خلق الادمی وما یحتاج الیه الادمی وبعد ذلک
خطاب الکل بالتوحید والعبادة وبعده مدح للمومنین وسورة النور سورة
جامعة فی بیان المعاملات وبیان الامر والنهی وبیان احکام الشرع وبیان
الوعد والوعید **بسم الله الرحمن الرحیم** **سورة انزلناها**
اف قال ابن المقسم السورة القطعة این سورة که فرستادیم یعنی راست
جملهٔ قران که بنشته شده لست در لوح المحفوظ که سومی فرستیم که مصطفی بیغمبر
سورها قران راسوره کوید و همه منزل است بس تخصیص این سوره بدین
وانزال بجه معنیست معنی النسخ که باشنو نیله را اغلب زیادت بیان احکام
ومعلامات و نهیها قوله **وفرضناها** وفی ل و اوجبناها واجب
کردیم متابعت کردن مرین سورة را و متابعت کردن همه قران واجب است ولیکن
تخصیص این سوره بزیاکی بیان احکامست و قوله فرضناها ای بینا ها
بیان کردیم درین حلال وحرام وشایست وناشایست زنان وحکم وقذف ولعان
وحکم لشان و کفتن بهتان وعفو کردن الات و اندر امدن ملک مردمان
نکاح دلتن جنم وفرج ونکاه کردن بحق خود بندکان وبیان مثل نور اسلام
وظلمت کفر وبیان تسبیح همه خلایق وبیان نعم مولی بخلق از باران وبیان
وروز واز بیش اجناس همه خلق وبیان خصومت این خلق و کردن دلکر نعت

ددو عمن

را و ممکن کردایند مومنان را که نا در طاعت در دنیا وامر بنماز و زکوة
و ذکر وطاعت داشتن رسول درامدن بندکان و دستوری خویش بوقت
درامدن در خانها کودک و ما که وصحبت ایشان با خویشان و ولان و دوستان
و زنان حوردن بخانه ایشان باز کفت **قل اطیعوا الله والرسول** و کفت فلیحذر
الذین یخالفون عن امره قوله **وانزلنا فیها ایات بینات** از بعد
این که جدای بودها بیان کردیم خبرهای تاکید را که وفستادیم درین سورة ایات بیدل
در بیان هر حکمی مرحادیث قوله **لعلکم تذکرون** کفت تا بکردند
تا خود کردن بودند کفت تا بندکیرند ازین معنی بودها فرمان صاحب نعت
بود که زنان را این بیاموزند قال النبی صلی الله علیه وسلم علموهن سورة النور
ولا تعلموهن سورة یوسف واین بدان فرمود که زنان اصل اند مر صلاح وفساد
عالم را فرزند فرعست چون نیک بود فرع نیک بود وعکسه معلوم والیه اشار
النبی علیه السلام ایاکم لا تسترضعوا اولادکم لبن الناجرة وقال علیه السلام
ایاکم وخضراء الدمن و شمان باد اکی حذر کنید از کیامی در مزبلة دان برآید
سبز و تر و نیکوتر بود ولیکن با وی مسن بود بر یک ظاهر منکر با صل و باکیزکی
نیکو قوله عز وجل **الزانیة والزانی** تا عاحکم شهوت بیان کردیم
تا عهمله کار هر من است وخلق در وی ضعیف است کما قال وخلق الانسان
ضعیفا قد مل فی تقدیم سریع شهوت وادخله ایمان بیناست که حکم
زنان است از زن بلید کار و مرد بلید کار که محصن نباشند و زنا کنند
قوله **فاجلدوا کل واحد منهما مائة جلدة** با زنا نه زنند هر یکی را
از ایشان صد تازیانه دهمی بر کنند که ادب راست نه کشتن را برم مرنند
که هلاک شود تا صورت زشت شود سبحانا خدایا کم در عقوبت زانی چندین
لطف نکاه داشت امید است که بقیامت روی ما زشت نکرداند و زنان را
در زنان مقدم یاد کرد که اسباب زنان اغلب از ایشان بود چنانکه دردی
مرد را ذکر مقدم یاد کرد که اغلب از ایشان بود قوله **ولا تاخذکم
بهما رافة فی دین الله** خطاب جماعت راست قاضی حکم کنند را وسلطان

زنا بيله وجلاد وزننده را مى نخواهند تا ابن مرد زانى وزن زانيه را لجرم
براان نباردكه حكم من تقصير كنند درين معنى حكم است يا برشوت حكم
نكرلى ومراحم وشفقت نوم بزنى قوله عزوجل **ان كنتم تومنون**
بالله واليوم الاخر اكر ميكويند كه ايمان بخداى وبقيامت داريد بودكى ان
معنى اذبود اى فرمان من نكاه داريد اكر شما كرويده ايد بخداى وبقيامت
وليشهد عذابهما طايفة من المومنين يعنى رحمى بايدكى اورا الم رساند
بس بايدكه حاضر اند وقت جلد زدن ايشان كروهى از مومنان تا زجر بود
وراعظه وعبرت بود ببينند كانوا ما صلاح امت احمد بحاصل آيد **الزاني**
لا ينكح الا زانية او مشركة مرد زناكننده بازانى صحبت كند و نيز
باوى عقد بندد قال الكلبى رحمة الله نزلت الاية في المهاجرين من اصحاب
الصفة الذين ارادوا ان يتزوجوا البغايا كن بالمدينة ليروا اليهن بالليل وياكلون
بطعامهن فذكروا لرسول الله صلى الله عليه وسلم كفتند يا رسول الله اكر دستورى
دهى ما ان زنان را بزنى كنيم مع مرابشركاتى كرد وهم ايشان بصحبت ما
بصلاح آيند واين قوم معيل الحواشتى بودند خداوند تعالى اين نزل الصحبة
نا كفو نكاه داشت ما تحاكمى ذا در ايشان بهيج روى زنان عيب نمانند وايت
الزاني لا ينكح الا زانية او مشركة او معنى واوست قوله عزوجل **والزانية**
لا ينكحها الا زان او مشرك الك عبارت عرلست تا چون چيزى را خواهند
كرد تا بردو طرف بود بيكطرف ياد كنند اكتفا را چون بيكطرف ياد كنند هردو
طرف معلوم شود كما قال عن اليمين وعن الشمال قعيد اى عن اليمين
قعيد كذلك ههنا المراد عن الزاني والزانية المشركة الا انكى ذكر منكر
بطرف زنان يادكرد وبطرف مردان ياد نكرد اكتفا را **وحرم ذلك على المومنين**
صحبت هركسى را كمن انانكه قذف را وحى وقذف بمعنى واحد يعنى دشنام داد
قوله عزوجل **ثم لم ياتوا باربعة شهداء** بر زنا بنه چهار كواه بر صدق
مقالات خويش وقوله **فاجلدوهم ثمانين جلدة** بزنيد شان هشتاد
تازيانه با آن زنى دشنام وانچى صد حد مراد دنيا وكواه درست شود كسى را كه

قوله والذين يرمون المحصنات ثم لم

نتواند كى خواهى درست كنى چهار كواه بيايد اين لطف است از بادشاه جل
وعلا كه حكم كواهى بر زنا مضيق تر از حكمها دكر نهاد ودليلى شرطها درو يعتبر
داشت چون احكام واعتبار وقت ومكان تا در بيه نشود بر وبرادر مسلمان
تا تو كراف را فى نزنى قوله **ولا تقبلوا لهم شهادة ابدا** وازبعد
حد هر كز كواهى ايشان مپذيريد واكر عدل در صواب بيرند يا مرغان جراحى يا مويى
را جنا كنند بزبان زنا بيش ببريد ازروى معنى تا تيغ زبانيش برفت تا بدانند
اكر همه عمر كواهى لعد بند برند قوله عزوجل **واولئك هم الفاسقون**
نام فاسق قوله تعالى **الا الذين تابوا من بعد ذلك واصلحوا**
فان الله غفور رحيم مكر كه توبه كنند از بعد اين حال وبصلاح
آرند اين كار را فساد را يعنى بشيمان شوند در ماضى وعزم كنند كه بيش نكنند
در مستقبل وان استثنا بمذهب اصحاب ما بفسق باز كردد بتوبه بجايى رسد
كه از مفاخرت نيست ياد نكنيد شان والشان را از بسببت ببرسند از رحمه برسند
از كناهكه جرا كردند كما قال فوربك لنسالنهم اجمعين عما كانوا يعملون نام فاسق
بيك برند ومذهب شافعى استثنا از رد شهادت است يعنى ولا تقبلوا الا الذين تابوا
فان الله غفور رحيم او توبه كنند خداوند امرزكار است ورحمت كننده است
ودكر آيت بيان كنند قوله تعالى **والذين يرمون ازواجهم**
ولم يكن لهم شهداء الا انفسهم جنانكه زنان از قذف بيكانه نكاه
داريد از قذف عيال خود نكاه دارد اكر عيال خود را قذف كند مرد زنا
خود را وبود ان قاذف را كواهان مكر تنها ايشان قوله عزوجل **فشهادة**
احدهم اربع شهادات بالله انه لمن الصادقين كواهى يكى از
ايشان چهار كواهى است بخداى عزوجل تا من از راست كويانم يعنى چهار بار
بكويد اشهد بالله انى لمن الصادقين واين لفظ يمين است بمذهب ابوحنيفة
رحمة الله عليه ومذهب شافعى شهادات مع لفظ بجايى كواهى بسند
قوله عزوجل **والخامسة ان لعنة الله عليه ان كان**
من الكاذبين وپنجم بار بكويد اين مرد قاذف لعنت خداى بروى

مرد بای او وی از دروغ زنانست قوله عز وجل ویدرؤا عنها العذاب
ان تشهد اربع شهادات بالله انه لمن الکاذبین
ان زن عذاب را بانکه ازان سوکند خورد چهار بار کی وی دروغ زنانست وباز دارد حاکم
برمن قوله عز وجل والخامسة ان غضب الله علیها ان کان
من الصادقین و پنجم بار بکوید این زن خشم خدای بروی که زن پاک ا ارای
شوی من از راستکویانست ولولا فضل الله علیکم ورحمته
اگر نه فضل و رحمت خدای بودی بر شما وارا بنی بیان فضل کردی و اشکارا کردی
کاذب را از صادق وسلسل هلاکا الکاذب قوله وان الله تواب
حکیم خداوند تواب است توبه پذیرنده است از انکه از زنا توبه کنند حکیم
است حکم کرد بر مبتلا بعین حکم بر سوسوعه وسلسل ولولا فضل الله علیکم
ورحمته الله بوجب الحد علی الزانی والنهی عن الفواحش لتشهدا بنیاه شدکی
وهلاک کردندی یکدیگر را قوله عز وجل ان الذین جاؤا بالافک
عصبة منکم لا تحسبوه شرا لکم بل هو خیر لکم
لکل امرئ منهم ما اکتسب من الاثم والذی
تولی کبره منهم له عذاب عظیم وهذه قصة افک
عایشة رضی الله عنها ذکر فی بعض التفاسیر وقال کان من عادة النبی
صلی الله علیه وسلم انه اذا اراد سفرا اقرع بین نسایه بایما امراة خرجت للقرعة
علیها اذهب مع النبی صلی الله علیه وسلم حتی اذا اراد غزوة المصطلق اقرع
بین نسایه فخرجت القرعة علی عایشة رضی الله عنها وفی روایة علی ام سلمة
رضی الله عنها الا انها وهبت نوبتها من عایشة لعلمها بمراد النبی علیه السلام
عایشة رسول علیه السلام باختیار خود او را بیرون اورد با خود باز
تا انجا بدان اختیار ... نرسید چون از غزو فارغ شد و باز کشتند و نزدیک
مدینه رسیدند لشکر بمنزلکاه فرود امد شب بودند بیش الا که سپاه بجنبیدی
عایشه می کوید من بر الاشه سپاه بیرون رفتم بقضاء حاجت برحت خود را امدم
نکاه کردم قلادهٔ خود بر کردن نیافتم باز کشتم بهمان موضع تا بجویم در میان

لشکر بر خاست و برفتند و هودج بر اشتر نهادند و ندانستند که من غایبم وکفت
جاریة حدیثة السن وعایشة رضی الله عنها سبک بوده است و یاران مصطفی
علیه السلام چنان پاکدل بودند که بخاطر بکذشته است که وی همانجا فرو نشستیم
وکلیم بسر درکشیدم دانستم که اخر کسی بطلب من باز اید چون روشن شد مردی
بود در لشکر مصطفی صلی الله علیه وسلم نام وی صفوان بن معطل السلمی و عادت
ان بود کی بر منزلی بماندی تا سپاه برفتی وی کرد لشکرکاه بر کشتی چیزی
فراموش ماندی بودی بخداوند باز رسانیدی صفوان کرد لشکرکاه میکشت بدید
مرا چون نزدیک امد کلیم بخود در کشیدم بشناخت مرا که در لشکرکاه زن جز عایشه
نبود عایشه می کوید والله ما کلمنی بکلمة ولا سمعت منه کلمة غیر استرجاعه
انا لله وانا الیه راجعون فنزل عن راحلته فرکبتها وانا خفیا و یمشی عنی رکبتها ثم جاء
واخذ زمامها چون بلشکرکاه رسیدیم خبر در لشکرکاه افتاده بود چون بدیدند صفوان نزل
مهار شتر کرفته عبد الله بن ابی سلول لعنه الله المنافق اللعین زبان
دراز کرده کفت لیخ کفت قال والله ما خلفت عایشة الا لفاحشة و یاری
در مجلس حسان بن ثابت الانصاری بود مسطح بن اثاثة وغیرهما رسول علیه السلام
بطلب وی کس باز فرستاده بود و ان خبر در لشکر فاش شده بود و ان سخن منافقان
بکوش ایکو مصطفی رسیده بودند رسول علیه السلام بغایت غیور بود چون بمدینه
اندر امدن کفت و کوی بیشتر شد و عایشه در تو کی خوارت با بخانه پدر رود در تو
داده کفت لا باس علیک بخانه پدر رفت تا شبی با عمهٔ خویش مادر مسطح
بصحرا بیرون امدند عایشه بشنید مادر مسطح لعنت کرد بر مسطح پسر خویش عایشه
کفت چرا لعنت میکنی مردی را که وی مهاجری است و بدر دیده مادر مسطح کفت ای
هنه همت ترا سببی ... لست کفت چکونه کفت خبر نمی داری که او را چه
کفته اند کفت نه خبر داشت از کفت وکوی منافقان وحسان ومسطح عایشه
حزن شد برجا بنشسته حاجت ... بروی بسته شد بخانه کریان باز کشتم همه شب
بخفتم و می کریستم ... مادر عایشه پرسید که چرا می کری فقالت الان علمت بذلک
فبکی الکل فدخل علیهم رسول الله صلی الله علیه وسلم و قال کیف تیکم وجلس قریبا

سخن كفته بودند رسول عليه السلام بر عايشه خشم بود و فرقت مامى بود تا جبرئيل امده
بود انكاه مصطفى دوي بعايشه كرد و كفت يا عايشة اما بعد بلغني عنك كذا
وكذا فان كنت المحلت دنيا استغفري الله فان العبد اذا تاب تاب الله
عليه فقالت عايشة رضي الله عنها لابي بكر يا ابي اجب رسول الله عليه السلام
فقال ابو بكر والله ما ادري ما اقول قالت عايشة فقلت لامي كذلك فقالت امي
والله ما ادري ما افعل كفتند ماجه كوييم درچيزي كه خداوند تعالي دانا ترست
وتو عايشه مى كويد از غم برمن نام يعقوب فراموش شد فقلت ان صدقت
كذبتمولي وان كذبت صدقتمولي لا اقول الا ما قال ابو يوسف فقوله تعالي
فصبر جميل والله المستعان على ما تصفون عايشه مى كويد من دانستم كه خداى
تعالي برهاند ازين غم بسبب باكى من ازين كناه ليكن هركز كمان نبردم كه ايت
قران ايد بشان من قالت عايشة رضى الله عنها والله ما برح رسول الله
عليه السلام ولا احد من اهل البيت الا ظهر على رسول الله عليه السلام اثر الوحي
بدر ما ذرهم و بسجله افتاكند دعا كردند باريده ها مدارن ومن ايمن بودم وشاكر
مى كردم چون رسول عليه السلام از وحى فارغ شد فا ولا الكلام سمعته حتى ان قال
يا عايشة ابشري ابشري فقلت بحمد الله لا بحمدك فلبسته رسول الله عليه السلام
ونزلت فى شانها ثمانية عشرة اية وكويند كه ان در حادثه برسر قسمت بوده اند
بكر قسيم قاذفان بوده اند ديكر حاكيان لا اعتاب وطامت لعل نيكو وا بزرانا وطاحت
امر ان الذين جاؤ بالافك عصبة منكم بياوردند دروغ را يعنى دروغ كفتند
در عايشه رضى الله عنها قال سعيد بن جبير كل افك فى القران فهو كذب عصبه
منكم كروهى بودند از شما مومنان وهو عبد الله بن ابي لعنه الله وحسان بن
ثابت ومسطح بن اثاثة وحمنه بنت جحش اخت زينب زوجة النبي عليه السلام
لا تحسبوه شرا لكم بل هو خير لكم سوخيرتكم قال معرنا لعايشة ولا اهلها ولصفوان
لا تحسبوه شرا لكم مبر ندكه اين دروغ كه ايشان كفتند بدترى شماست بلكه
بهتري شماست و بدتر الشانست كه شما بدين ثواب يابند و ايشان بدين
ملامت وعقوبت ومذمت يابند قال سعيد بن جبير رضي الله عنه هذا الخطاب

بعايشة وبصفوان ويجوز ان يخاطب الاثنان بخطاب الجماعة كما قال فى قصة
سليمان وداود قوله عز وجل وداود وسليمان اذ يحكمان فى الحرث الى قوله
وكنا لحكمهم شاهدين وقد سبق ذكر الاثنين لكل امرئ منهم ما اكتسب من
الاثم هركسى را ازين قاذفان عقوبت لخ كردند از بنه يعنى على كل امرئ
منهم وبال الكلام منهم وان كان فيهم اثنى لكن الاصلان المذكور يغلب المونث
اذا اجتمعا قوله عز وجل والذى تولي كبره منهم له عذاب اليم قال الضحاك
رحمة الله عليه الذي بلا بدلك هو ابن ابي وسرد قوله وله عذاب عظيم وانك
ان دروغ دي بدايت كرد دواست عذاب بزرگ هستاك نازنانه حرحد قذف
دنيا اشست والش جاودانه در عقبى يقال هذا كبر القوم اى عظيمهم انك كمثنه
ان سخن بزرگ تر واغاذ وى كرد چون اين ايت امد جلد رسول الله عليه السلام
ابن ابي وحسان ومسطح وحمنه ان ايت بحق قاذفان قوله تعالى لولا
اذ سمعتموه ظن المومنين والمومنات بانفسهم خيرا
وقالوا هذا افك مبين يعنى هلا اذ اسمعتم الافك چرا چون
شنيدند اين دروغ را كمان نبردند چنانكه مومن ومومنه زنان بودند بهمنام
الشان بهتر يعنى كمان نيكو وهو اظننتم كظن المومنين والمومنات ولولا
قلتم هذا افك مبين چرا چون شنيدند اين دروغ را كمان نبردند چنانكه مومن ومومنه
زنان بودند ونزول ايت بشان الو ايوب الانصاري كه است رضى الله عنه وزن
او حميد رضى الله عنها الو ايوب بجانه در امد غمناك زن كفتا چرا غمناكي كفت
چرا غمناك نباشم كه در عايشه چنين وچنين كويند زن كفت دروغ كفتند
ابو ايوب كفت ادري دروغ است ولكن باري كفتند زن كفت والله كه دروغ
كفتند لو ايوب كفت كه دروغ است وليكن سخن كويند محزون كه از جنبشها دور است
فقالت والله دروغ است خواهي كه ما الي كر بجا صفوان بوده بحرم مصطفى
عليه السلام هركز ان قصد كردي قالت لا قالت والله كه صفوان نه از تو پارساتر ست
كه لو بودي وگر بدل عايشه من بودمي وان بكفتندي استوار داشتي كفت نى
زن كفت والله كه عايشه از من پارساتر ست عتاب امد بدين ايشان حاكيان را

که جرا هم جنان کمان نبردند با ایشان بردند مولٰی عزّ وجلّ لولا جاءوا علیه
باربعة شهداء فاذ لم یاتوا بالشهداء فاولٰئک عند الله هم
الکاذبون چرا ان قاذفان برین دروغ چهار گواه نیاوردند بر درستی مقالت
خود فاذ لم یاتوا بالشهداء چون نیاوردند بر درستی مقالت فاولٰئک عند الله
هم الکاذبون این گویندگان بنزد خداوند دروغ زنانند اگر کسی سوال کند
که اگر سه تن گواهی دهند بزنا قاذف باشند حکم اینست و تحقیق اینست
گویند خدای می گوید چون چهار گواه نیاورند دروغ زن باشند بنزد خداوند
عزّ وجلّ جواب گوییم اینجا مضمرست ای فاولٰئک فی حکم الله هم الکاذبون
و حکم چنین نهادست شریعت که چهار گواه را دروغ زن دارد مولٰی عزّ وجلّ
ولولا فضل الله علیکم ورحمته فی الدنیا والاخرة اگر نه فضل
و رحمت خداوند بودی بر شما حاکیان قذف از منافقان نه فصل قذف
در دنیا و عقوبت در آخرت لمسکم فیما افضتم فیه عذاب
عظیم گرفتی شما را اندر آنچ خوض کردید در دنیا و باز گشتید بودی عذاب
بزرگ در جهان و در آن جهان و فیه تقدیم و تاخیر معناه و لولا فضل
الله و رحمته و منه لمسکم فیما افضتم فیه عذاب عظیم فی الدنیا والاخرة
والافاضة التفریق والاشاعة یقال هذا امر مستفیض اذا انتشر وانتشر
فی الافواه و منه الافاضة من عرفات اذا اندفعوا متفرقین و این آیت
دلیلست که خداوند تعالی بندگان بحق خود بگیرد و بکرم ترک کند همه هلاک
شوند و این آیت دلیلست بر مراعات حقوق خلق اذ تلقونه بالسنتکم
ای یاخذه بعضکم من بعض که یاد کنید که می گرفتند آن سخن را بزبان خود
وکان الرجل اذا اخبر یقول اما بلغک کذا من عایشة رضی الله عنها و کذا و کذا
فیلقیه بعضهم من بعض حتی استفاض و انتشر علی السنتهم
وتقولون بافواهکم ما لیس لکم به علم والقول لا یکون الا بالافواه
ومعناه تقولون در امر تحقیق ذلکم قولکم بافواهکم

وتحسبونه هیناً وهو عند الله عظیم

والله یقول الحق ذلکم قولکم بافواهکم والله یقول الحق فلا تنزل
بالافواه ما خرج عن الحق یکی گفتن است که می گرداید آن سخن دروغ را بدهان شما
و هو کنایة عن الاخبار و می گفتند بدهان شما آنچ نبود شما را بحقیقت هیچ علم
وتحسبونه هیناً ای وتحسبون الافک هیناً وان گفتن را سبک و خوار و کمان
بردید وان بنزد خداوند عظیم است بدان معنی که گفتند رو مخالف را بزشت
گفتن عایشه پاکیزه رضی الله عنها را و دلیر کردند بشنیدن و رد ناکردن
والامر اخلاف کردند که گفت بود ولا تقف ما لیس لک به علم مولٰی عزّ وجلّ ولولا
اذ سمعتموه قلتم ما یکون لنا ان نتکلم بهذا و چرا چون شنیدند
نگفتند نزاینست و روا نیست ما را که این سخن بگوییم و این دروغ بر زبان رانیم
سبحانک هذا بهتان عظیم وهی کلمة تعجب اذا ذکر الانسان ما یتعجب
به یقول سبحان الله یعنی التعجب ممن یتکلم بهذا بهتان عظیم این بهتان
عظیم این بهتان بزرگ است و عقوبت وی بزرگ است بیاک بهت بهتانا
اذا قال ما لا حقیقة له مولٰی عزّ وجلّ یعظکم الله ان تعودوا لمثله ابدا
ای لا تعودوا بند می دهد تا آن خلاوند می بترساند و حذر می فرماید والوعظ
هو النهی بالرافة واللطف من غیر عنف تا باز نگردید بمانند این بهتان هرگز
مولٰی ان کنتم مومنین المومن ابدا ای تبتنون و قوله ان کنتم مومنین
علی سبیل الزجر والحث لا علی سبیل الشرط معناه اذ کنتم مومنین ویبین الله
لکم الایات والله علیم حکیم ای العلامات لدینه من امره و نهیه
و وعده و وعیده والله علیم بکم و باحوالکم لا یخفی علیه شیء یجازی کل عامل
علی عمله حکیم فی تدبیر خلقه مولٰی تعالی ان الذین یحبون ان
تشیع الفاحشة فی الذین امنوا لهم عذاب الیم این قسم چهارم
است تا قذف یاد کردند و نادمی کنند و حکایت همی کردند لیکن در دل دوست داشتند
تا اشکارا شود این فاحشه در عایشه و صفوان والفاحشة اسم فعل یتبع به
غایة القبح و سمی الله الزنا فاحشة و عن علی رضی الله عنه انه قال المتکلم
بالفاحشة والذی یسمع لها سواء فی الاثم اگر دوست دارند که اشکارا شود

في الدنيا والاخرة

زشتی در عایشه و صفوان لهم عذاب الیم في الدنيا والآخرة ایشانرا عذاب
دردکین در ین جهان و در ان جهان **والله یعلم وانتم لا تعلمون**
و خداوند داند کي کیست کی دوست دارد اشکارا کردن ان فاحشه اند را بیشان
و شما نمی دانید قوله **ولولا فضل الله علیکم ورحمته** بالوعید علی
اشاعة الفاحشة وجوابه محذوف والاصل اشعتم
ظاهر **یا ایها الذین امنوا لا تتبعوا خطوات الشیطان وان الله رؤف رحیم** نهی الله تعالی
عن طاعة الشیطان وعن مثل ما تکلم به المنافقون **ومن یتبع خطوات
الشیطان** و هر کی متابعت کند وسوسه و تزیین شیطان را و جوابه مضمر
وقع في الفحشاء والمنكر کل واحد منهما یقع علی جمیع الماضی قوله **ولولا فضل
الله علیکم ورحمته ما زکی منکم من احد ابدا** و اگر نه فضل و رحمت
خداوند بودی یکرش بصلاح و پارسا دنه گناه نبودی قوله **ولکن الله
یزکی من یشاء** ولکن خداوند پاک کند از گناه انرا کی خواهد و زکوة پاک کند
و بمعنی صلاح و پارسایی خواهند کما قال لاهب لک غلاما زکیا في وصف عیسی
یعنی طاهرا من الذنوب والعیوب و ذکر لو في اربع مواضع و ذکر الجواب في
موضعین و اضمر الجواب في موضعین لان من عادات العرب انها تظهر الجواب
تارة و تضمر اخری فاء في المذهبین جمیعا تاویل اخر قال ابن عباس رضی الله
عنهما قوله ما زکی منکم من احد ابدا ای ما وحد الله منکم من احد ابدا کین از
شما هرگز خداوند را یکی نگفتی و لکن خداوند پاک کند بایمان انرا کی خواهد
والله سمیع بمقالتهم **علیم** بعفونتهم قوله عز وجل **ولا یاتل اولوا
الفضل منکم والسعة ان یؤتوا اولی القربی والمساکین
والمهاجرین في سبیل الله ولیعفوا ولیصفحوا الا تحبون
ان یغفر الله لکم والله غفور رحیم** اولوا ولولا الفضل
في الدین و اولوا السعة في المال وهو شامل لکلها یعلم فضلا من العلم والسعة
و قال النبی صلی الله علیه وسلم ما طلعت شمس ولا غربت بعد النبیین والمرسلین
علی احد افضل من ابی بکر رضی الله عنهما و نزول ایت بحق الوب ابی بکر صدیق گفت

رضی الله عنه کی چون براة عایشه رضی الله عنها پیدا شد رسول علیه السلام
قذفه فانرا حد زد صدیق گفت مسطح را که اگر عبد الله بن ابی را منافق
است دختر مرا زشت گوید چه عجب و حسان مردی انصاری است مدحی را نشناسد
و حمنه خواهر ساح دختر من است از ایشان چه عجب اما تو قرابت منی و در نفقه
منی مر او دختر مرا نیکو شناسی چرا با ایشان موافقت کردی بحدای کی من
بیش با تو سخن نگویم و بیش بر تو نفقه نکنم مسطح را در بر در بیفزود از هم حد
و ملامت خلق و از ار صدیق و نفقه نا کردن بروی و مومن بفرح خود راه نداد
جز انک بنماز مشغول نبود مسطح زاویه مسجد گرفت و نماز می کرد و تضرع و زاری
می کرد تا ایت امد قوله ولا یاتل اولوا الفضل منکم والسعة سوگند نخوردان
خداوند فضل در دین و ان خداوند فضل در دنیا ای توانگر بدنیا اهل توانگر بدنیا
خداوند تعالی باز دانست کی بعضی رافضیان بیرون ایند و ان فضل را فضل
مال تفسیر کنند خداوند تعالی پاک کرد والسعة هم توانگر بدین و هم توانگر بدنیا گواهی
بر فضل و فرون کاروی و از دین معنی بود کی بنام جماعت یاد کرد ش گفتند
قوله اولوا الفضل سا جند انک در جماعتی خیر بودی تنها در وی بودی قوله
ان یؤتوا اولی القربی لیلزر را با تو سوگند نخورد اگر ندهد نفقه و نکنند نیکویی
با مسطح خویشاوند مسکین مهاجر بعضی طعام دهدش کی و را قرابت فا بیش
اصلی است چنانکه عارضی چنان عارضی را بر قرابت اصلی نخش کرد مسکین و در و بیش
و مهاجرت از خان و مان و شهر خویش بریده شده است و بشما الا عبله وا بن
دلیل است قاطع ما را بر معتزله و خوارج کی ایشا گویند ایمان با کبیره گرد نیاید اینک
کبیره باره داشت ما بدانچه کبیره باره داشت ما بدانچه کبیره ایمانرا زیان دارد
قوله ولیعفوا ولیصفحوا بر سبیل معاینه یاد کرد در کدارند و عفو کنند انکاه چرا ص
کردانید ش و عفو کنند الا تحبون ان یغفر الله لکم در نیاری کی خداوند بیامرزد شما را
والله غفور رحیم ای غفور رحیم لمن ... چون ان ایت امد صدیق گفت
یا رسول الله خداوند تعالی پیغمبر ما را سوگند مخور لا و من سوگند خورده ام رسول
گفت علیه السلام از انکاه دانست سوگند مرا دانست چیست گفت رضاء خدای ...

تا حق نام خداوند شکسته نباید معاک رضا خدای در النست تا سوگند بشکنی وکفارت
کنی وصدیق زود برخاست و مرمسطح بکنار گرفت و او را عفو کرد و ورا بنفقه
خود باز آورد و کفارت کرد قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من حلف علی یمین
فرای غیرها خیرا منها فلیات بالذی هو خیر ولیکفر یمینه واین هرچند خاص است
و نزول وی بحق صدیق است رضی الله عنه حکم وی عام است بحق عام مسلمانان
قال النبی صلی الله علیه وسلم ان الله تعالی عفو یحب العفو و ذکری و لیعفوا
ولیصفحوا قوله تعالی ان الذین یرمون المحصنات الغافلات
المومنات لعنوا فی الدنیا والاخرة ولهم عذاب عظیم یوم
تشهد علیهم السنتهم وایدیهم وارجلهم بما کانوا یعملون ٥
انک قذف کنند بارسا زنان را غافلات غافلان از زنان کرو بدکان را واین
ایت وعیدست مطلق مر قاذفان را و تحت این از فرعایشه است رضی
الله عنها هرکجا مدح عایشه و برات وی یاد کرد صفوان را با وی یاد کرد و بدین
این خاص عایشه را یاد کرد مدح را و وعید قاذفان را واین ذکر غفلت اینجا
مدح عایشه است و ذکر غفلت در قران بسه قسمت باید یکی غفلتی است نکوهیده
کما قال یعلمون ظاهرا من الحیوة الدنیا وهم عن الاخرة غافلون ونظیره
قوله اقترب للناس حسابهم وهم فی غفلة معرضون غفلتی است نه ستوده
و نه نکوهیده کما قال الله تعالی نحن نقص علیک احسن القصص بما اوحینا
الیک هذا القران و ان کنت من قبله لمن الغافلین پیش از وحی از انچ
خبرات بودی خبر نبود ترا از وحی کنایت است بستوده است و نه نکوهیده سیوم
غفلتی است ستوده کما قال الله تعالی ههنا الغافلات المومنات این
نه خبران از زنان بارسایان کرو بدکان لعنوا ای ابعدوا فی الدنیا و الاخرة
دور کرده شده اند از رحمت در دنیا و اخرت بحق منافقان و کافران نومیدی
از رحمت مطلق است و بحق مومنان مومنان موقت در مشیت قوله ولهم عذاب
عظیم البهتان راست عذابی بزرگ پس لعنت یوم تشهد علیهم السنتهم ای اذکر
وحذرهم یوم یشهد و قیل لهم عذاب عظیم فی یوم تشهد علیهم کنیاز

روزی

روزی که گواهی دهند بر ایشان زبانها ایشان و دستهاء ایشان و پایهاء
ایشان تا انچ کردند از گزو ترک وا نمایند از اخبار است تا ترتیب را زان حال درست
وپای گواهی دهد زبان بمهر بود کما قال الیوم نختم علی افواههم و قال حتی
اذا ما جاؤها شهد علیهم سمعهم چون منکر شوند قذف عایشه را رضی الله
عنها و ترک بخداوند و الله ربنا ما کنا مشرکین خداوند تعالی ختم کند زبانهاء
شان و دستها و دهان ایشان برگیرد زبان با اعضاء دیگر بسخن اید کویند
وقالوا لجلودهم لم شهدتم علینا جواب دهند انطقنا الله الذی انطق کل
شیء قوله یومئذ یوفیهم الله دینهم الحق روز قیامت بدهد خداوند جزاء
ایشان بحق قال الحسن رحمه الله یجازی المومن بایمانه والمنافق بنفاقه والکافر
بکفره ویعلمون ان الله هو الحق المبین و بدانند در ان روز که خداوند
حق است و پیدا است الخبیثات للخبیثین والخبیثون للخبیثات
والطیبات للطیبین والطیبون للطیبات اولئک
مبرءون مما یقولون لهم مغفرة ورزق کریم
باز خبرهای کار ان قاذف بجه افسانه در گفتن است به پلید که ایشان را از مرد پلید
جز سخن پلید نیاید و از فاسق جز سخن فسق نیاید و از مطیع سخن جز طاعت
نیاید از هر کسی سخن خود در خور وی اید بعضی الخبیثات من الکلام للخبیثین
من الرجال والخبیثون من الرجال للخبیثات من الکلام والطیبات للطیبین
والطیبون من الرجال للطیبات من الکلام و هذا بهتان عظیم فکان هذا طیبا من
الکلام جاء من اقوام طیبین وهو ابو ایوب الانصاری و زوجته رضی الله عنهما
ولا یجوز حمل الایة علی معنی الخبیثات من النساء للخبیثین من الرجال والخبیثون
من الرجال للخبیثات من النساء وکذلک الطیبات والطیبون ان هذا
خبر ولا یجوز ان یکون بخلاف مخبره وقد ترک النوم المراة الخبیثة للرجل الطیب
والصالحة للخبیث و قد کانت قوله امراة نوح وامراة لوط کافرتین وخبیثتین
کما قال تعالی فخانتاهما فلم یغنیا عنهما من الله شیئا وکان لفرعون الخبیث
امراة صالحة مثل اسیه فلذلک انا لو حملناه علیها قالوا لو وقع الخبر علی خلاف المخبر بها

الله

وذلك لا يجوز فاما فيما قلنا لا ينفع الخلف في الخبر لان الخبيث من الكلام قط لا يتكلم
به الا الخبيث من الناس الا انكر الاصح خبيث ان معناه ملتى بود لوينه خبيث
بود ارجهت معاملتدو وكز بود كونيله دي خبيث بود ارجهت اعتقاد وقال
قتاده رحمه الله الخبيثات من القول والعمل للخبيثين من الناس والخبيثون للخبيثات
من القول والعمل اولئك يعني عايشة وصفوان مبرؤن اي مطهرون مما رموا به
واخبر عنهما بالجمع لان التثنية اقل الجمع عند العرب قوله وكنا لحكمهم شاهدين
اي لحكمهما شاهدين لهم مغفرة ورزق كريم اي وعده لمن عاية رلو وصنوا لا
بمقابله ان ديح ٥ با البهتان سبيد ام زش كناه ‹‹ دنيا وروزي نيكو ‹‹ رحمت
روى عن ابن عباس رضي الله عنهما انه دخل علي عايشة رضي الله عنها في مرضها
الذي ماتت فيه فذكرت ما كان منها من الخروج يوم الجمل فقال لها ابن عباس
رضي الله عنهما ابشري المغفرة يا عايشة فقالت يا ابن عباس رضي الله عنهما
لقد انقطع الوحي من السماء فمن ابن تقول فقال من قول الله تعالى في اخر
قصتك اولئك قوله مبرؤن مما يقولون لهم مغفرة ورزق كريم والله تعالى
بعد وعده فسري ذلك عنها و فرحت قوله تعالى يا ايها الذين امنوا
لا تدخلوا بيوتا غير بيوتكم حتى تستانسوا وتسلموا على اهلها
ذلكم خير لكم لعلكم تذكرون فان لم تجدوا فيها
احدا فلا تدخلوها حتى يؤذن لكم وان قيل لكم ارجعوا
فارجعوا هو ازكى لكم والله بما تعملون عليم نهي
كرد از اداد مومن ودستنام وما نند وكي ونهي كرد از ازاروى بدرا مدن
وكنا دستولى وكي اكر ويلكان ‹‹ ميابيد بخانها جاردشما دستوري بخواهيد
وبه سلفه الاسماس في استعلام فان انستم منهم رشدا اي علمتم الي انست نارا
اي علمت تقول العرب اذهب واستانس هل ترى في الدار احدا بغير اذنه استوحش
اهل البيت وشق عليهم دليل ان الاستيناس هو الاستيذان قوله فان لم تجدوا
فيها احدا فلا تدخلوها وتسلموا علي اهلها ‹‹ ميابيد با دستوري نخواهيد وسلام
نكنند وعن ابن عباس رضي الله عنهما انه كان يقرا حتى تستاذنوا وعن مجاهد

رحمة الله انه قال في الاستيناس التنحنح وصوت النعلين وعن ابي ايوب
قال قلت يا رسول الله ما الاستيناس في قول الله تعالى حتى تستانسوا فقال
عليه السلام يتكلم الرجل بالتسبيحة والتكبيرة والتحميد والتنحنح وعن ابن عباس
رضي الله عنهما انه قال في الاية تقديم وتاخير معناه حتى تسلموا وتستاذنوا تقول
السلام عليكم ادخل وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم الاستيذان ثلثة فان
اذن والا فليرجع ذلك اي ذلك الاستيذان والتسليم خير لكم دينا ودنيا ودنيا اما دينا
باحراز الثواب ودنيا كيلا يسوء المدخول عليه لعلكم تذكرون اي لكي تتعظوا فلا تد
من غير اذن وكان اهل الجاهلية يدخلون من غير الاستيذان فنشق ذلك
على المدخول عليه فانزل الله تعالى قوله فان لم تجدوا فيها احدا فلا تدخلوها
حتى يؤذن لكم اي في بيوت غيركم احدا باذن لكم بالدخول ادكسي نيابيد شما را دستوري
لعلى بدرا مدن ‹‹ ميابيد ومعنى الوجود هنا العلم فان لم تعلموا من فيكم وجدت
فلانا كريما اي علمته وان قيل لكم ارجعوا فارجعوا هو ازكى لكم ولا تدخلوها
فان الرجوع اطهر لكم وادنا لكم من القعود على ابواب الناس قال قتاده لا تقعدوا على
ابوابهم لاولاعن بابهم فان للناس حاجات واشتغال والله بما تعملون عليم وعذاذا
بافعال شما دانا است وهو وعد ووعيد ثم رخص لهم في الدخول بغير اذن في البيوت
على طرق الناس نحو الرباطات رضي الله عنه قال رسول الله فكيف في البيوت التي
بين الشام والمكة والمدينة التي على ظهر الطريق فنزل قول الله تعالى ليس عليكم
جناح ان تدخلوا بيوتا غير مسكونة فيها متاع لكم يعني بزه نيست بر شما
كه شما دستوري بي بانات ورباط اندر ايد ني كنادي ‹‹ رباب دليل دستوري ليست
غير مسكونة اي ليس فيها ساكن ‹‹ روى ماشند نباطلا قوله فيها متاع لكم يعني
فيها منفعة لكم بالاستراحة ودفع الحر والبرد والمطر وقال عطاء الاد به الخربات
التي يدخلها الناس لبول وغايط فيها متاع لكم اي يخرجون عما بكم قوله والله
يعلم ما تبدون واقوالكم وافعالكم قوله وما تكتمون مثل اذ من في
رباط زنا نند وكنيزكا نند بزبان. بهانه ديكر كويي وبدل طع ديكر داري مي داند
قوله تعالى قل للمومنين يغضوا من ابصارهم ويحفظوا فروجهم

ذلك ازكى لهم ان الله خبير بما يصنعون يكويا محمد مردان كرويقدا
بتو ومن ليكفوا ابصارهم عن النظر الى ما لا يحل لهم ومن صله وقيل من ههنا لتمييز
الابصار من غيرها لان النص يحتمل اشياء اغضض من صوتك واغضض بصرك
قوله واغضض من صوتك ثم دخل من لتمييز ما يريد من ذلك ويحفظوا
فروجهم عما لا يحل وقال ابو العالية ويحفظوا فروجهم ان يراها احد وقال كل اية
فيها حفظ فهو من الزنا الا هذه الاية ثم ذكر حرف من في النظر ولم يذكر في حفظ لان
حفظ الفرج اعم واكثر في الحظر والنظر وقيل حرف من للتبعيض النظر حتى
قيل لو لا من لهلك بعض الناظرين نظيره قوله والذين هم لفروجهم حافظون نگاه
دارند فرج خويش نهاى جنانك متقدمه نماز طهارت نهاد ومتقدمه اعمال نيك حلال
خوردن نهاد ذلك ازكى لكم اين نگاه داشت چشم وفرج پاك تر وبهتر شمارا در دين ودور
تر ان الله خبير بما يصنعون ظاهر ثم خص النساء بالنهي تاكيدا فقال قوله عز وجل
وقل للمومنات يغضضن من ابصارهن ويحفظن
فروجهن ولا يبدين زينتهن الا ما ظهر منها وليضربن
بخمرهن على جيوبهن ولا يبدين زينتهن الا لبعولتهن
او ابائهن او اباء بعولتهن او ابنائهن او ابناء بعولتهن او
اخوانهن او بني اخوانهن او بني اخواتهن او نسائهن او ما ملكت
ايمانهن او التابعين غير اولي الاربة من الرجال او الطفل
الذين لم يظهروا على عورات النساء ولا يضربن بارجلهن
ليعلم ما يخفين من زينتهن وتوبوا الى الله جميعا ايه
المومنون لعلكم تفلحون عن كل ما لا يحل النظر اليه ويحفظن
فروجهن ... انزلنا وفرضنا في الصلوة والزكوة قوله
واقيموا الصلوة واتوا الزكوة ... يا ايها الذين امنوا اذا قمتم الى الصلوة
في الصوم والحج كذلك خص النساء في بعض الاوامر والنواهي ... الشجرة
قوم الى ان قال ولا نساء من نساء عسى ان يكن خيرا منهن وفي باب النظر خص
النساء بالذكر كما ذكرنا قوله ولا يبدين زينتهن اى مواضع الزينة الباطنة مواضع

الا لبعلن خود اشكارا نكنند الا ما ظهر منها قال ابن عباس رضي الله عنهما وسعيد
بن جبير وابراهيم النخعي والسعي الوجه والكفان وقال ابن مسعود رضي الله عنه
المراة والحمر وقالت عايشة رضي الله عنها وليضربن بخمرهن على جيوبهن
اي ليلقين مقانعهن التي يسترن بها رؤوسهن على جيوبهن اي على
صدورهن فان جيوب ... كانت ... فلم فات النساء كن في الجاهلية
يسترن خمورهن من ورائهن فينكشف نحورهن فامر النساء المومنات
بستر ذلك وذكر الضرب للمبالغة في الالقاء والصاق اي بر افكنند ... بر
سينه ولا يبدين زينتهن اي مواضع زينتهن اي مواضع زينتهن الباطنة وهي
الصدور والساق والساعد والراس والعضد الا لبعولتهن يعني ازواجهن
او اباءهن او اباء بعولتهن او ابنائهن او ابناء بعولتهن او اخوانهن او
بني اخوانهن ثم ذكر بعض المحرمين ولم يذكر البعض كالعم والخال ونحوهما والحكم
في الكل واحد ان كل واحد ذو رحم محرم او نسائهن يعني نساء اهل دينهن
من المسلمات ... ويكره للمراة ان تظهر مواضع زينتها امراة
كتابية لانها تصف ذلك عند غيرها ... او نسائهن يعني العفايف
قوله او ما ملكت ايمانهن من الجواري او التابعين غير اولي الاربة
من الرجال ... الذي لا ارب ... قوله للمومنين يغضوا ...
قوله والتابعين غير اولي الاربة ... فنقول ... كان من الرجال
... من النساء ... في هذه الاية ... قوله او التابعين
الى قوله سبحانه وتعالى او الطفل الذين لم يظهروا على عورات النساء ...
... بر عورات زنان ولا يضربن بارجلهن اى باحدى
رجليهن على الاخرى ليعلم ما يخفين من زينتهن والخلخال ... كانت
المراة ... على المجلس في رجليها الخلخال فاذا ... احدى رجليها
على الاخرى فنزلت الاية قوله وتوبوا الى الله جميعا الاية قوله المومنون
لعلكم تفلحون اين خطاب ... عالم وجاهل ... سلطان ورعيت
... قال النبي صلى الله عليه

توبوا فاني اتوب الي الله في اليوم مائة مرة قوله تعالى **وانكحوا الايامي**
منكم اگر از حرام نهی کردم عمایله فی نکاح حلال کردم گفت مردان را زن
نیست و زنان را شوی نیست و این خطاب اولیا راست والایامی اسم الرجل الاوجه
له وامراة لا زوج لها **والصالحين من عبادكم وامائكم** خطاب سوی بایان راست
ای غلامان را زن نیست و کنیزکان را شوی نیست بزنا افتند و سبب توبه که مت
باشی و خص الصالحين لشرف الصلاح کقوله فکاتبوهم ان علمتم فیهم خیرا
می بنسفلند ضایع کرده کار بنده مصلح را می فرماید که کار وی بساز جه کوی بی تو بصلاح
باشی کار تو ضایع کی ماند **ان يكونوا فقراء يغنهم الله من فضله** دانست که
بعضی از اولیاء و خداوند بنده بهانه کنند بدرویشی خدای گفت جل جلاله از فضل
خود بفضل خود اضافت کرد که هر چه خداوند بنده را دهد همه بفضل دهد قال
ابن عباس رضي الله عنه هذا في الاحرار خاصة لان للعبيد لا يملكون لشيء وان
ملكوا **والله واسع عليم** خداوند فراخ عطاست التمسوا الرزق في النكاح قوله
قوله عز وجل **وليستعفف الذين لا يجدون نكاحا حتى يغنيهم الله**
من فضله باز خود ایشان را که زن نیابند درویشی را از غیر می گفت پارسائی
کنید از آنکه نیابند تا بخوانند ای ملتی پارسا باشند ایشان را توانگر کند شان
قوله تعالى **والذين يبتغون الكتاب مما ملكت ايمانكم**
والكتاب مصدر بمعنى كاتب مكاتبة وكتابا وان می خواهند از شما کتابت از بندگان
شمان و سوكل القتال عن المقاتلة قوله **فكاتبوهم ان علمتم فيهم خيرا**
وهذا امر ندب واستحباب مکاتبت کنند شان اگر در ایشان وفا قول و امانت دانند
قال ابن عباس رضي الله عنهما معناه اجيبوهم ان علمتم ان لهم في الكتابة
خيرا كيلا يتحولوا في الناس بعد الكتابة **واتوهم من مال الله الذي اتيكم**
وهو امر ندب اي بعضی شان از آن مالی که الله تعالى داده است شما را لا يجي
مارد بعضی شان بگذارد از بدل کتابت و روی عن عمر رضي الله عنه کاتب عبدا
له يكني ابا امية و هو اول عبد كوتب في الاسلام فاتاه بنجم فرده عليه وقال له
استعن به على مكاتبتك وقيل لدواخرت النجم فقال اخاف ان لا ادرك ذلك

دو

وقال ابن عباس رضي الله عنهما معناه ان تضعوا عنهم فاطعموهم عليه
وقيل هذا خطاب لغير المولي باعطائهم السهم الذي فرض الله لهم في الزكوة
كما قال انما الصدقات للفقراء والمساكين وفي الرقاب وهذا اولي لان ذكر
الايتاء يدل عليه انه ينحصر في الزكوة دون المواضع قوله **ولا تكرهوا**
فتياتكم على البغاء ان شری نکنید شان با کی بکره زنا هر فرماید شان
نزلت الاية في عبد الله بن ابي بن سلول وجاريته معاذة وذلك ان رجلا من
قريش كان اسيرا عنده يوم بدر وكان عبد الله يضربها لتمكنه من نفسها رجاء ان
يحمل منه فيأخذ من ذلك فداء وكانت مسلمة فتابي عليه فنزل قوله ولا تكرهوا
فتياتكم على البغاء ان اردن تحصنا از آن پارسائی خواهند و این اخبار است
از وقت حال نه شرط یا و قيل هذا قوله تعالى لا يحل لكم ان ترثوا النساء كرها وقوله
ولا تقتلوا اولادكم خشية املاق وان بکره زنا فرمودن از بهر دنیا را بود نه ینی
تا خدای عز وجل گفت **لتبتغوا عرض الحيوة الدنيا ومن يكرههن**
فان الله من بعد اكراههن غفور رحيم ای ومن یکرههن بالزنا هر که
بکره بزنا دارند شان پس خداوند از بعد آن اکراه امرزگار است که ایشان نکرهانست و رحمت
کننده هست بر ایشان قوله عز وجل **ولقد انزلنا اليكم ايات**
مبينات بدرستی که فرستادیم بشما آیات پیدا پیدا بیان سخنان وبرشتی
وامر ونهی وحلال وحرام ووعد ووعید **ومثلا من الذين خلوا من قبلكم**
اي وانزلنا مثلا و بیان کردیم وصف آنکسانیکه گذشته اند پیش از شما خبر دادیم
از خلاف ایشان و از عذاب و عقوبت ایشان بد و صلح مومنان را تا بر حذر
باشند از فاسقان والمثل قد يجيء بمعني الصفة ومثل قوله المثل الاعلي اي الصفة
العليا **وموعظة للمتقين** اي جعلناه موعظة للمتقين قوله
عز وجل **الله نور السموات والارض** اولست در آیت آنست که
خداوند را جل جلاله نور شاید گفتن یا نی چو لب گویم روا بود چه بقرآن لعلاست
و اخبار اهله است و لکن بپارسی روشنائی نگویم چه این نام از اسما متشابه است
در متشابه تفسیران باید گفتن که هم موافق اصول و لغت بود و هم موافق سنت

عما نسبه قوله ان اردن تحصنا لان الاکراه لا یکون الا مع ارادة التحصن

ختنی

تاویل

وکذلک الایات المتشابهة في القرآن هم موافق اصول ولغت باید وقع موافق
سنت واین را باید کرد ایم کذلک ههنا اکر نور بمعنی روشنایی تفسیر کنی لغت بود
ولکن اصول نبود که وی خالق روشنایی است چنانک کفت وجعل الظلمات والنور
ودیکر کرا ورا بخلق مانند کرده باشی وقد قال الله تعالی لیس کمثله شیء پس تاویل
صحیح موافق لغت وسنت آنست که الله نور السموات والارض ای هادی
اهل السموات والارض نور بمعنی هادی است الله را لا بمعنی خلق است چنانک
براه راست چنانک کفت وان الله لهادی الذین امنوا الی صراط مستقیم وقیل
قوله الله نور السموات والارض ای منور السموات بالملائکة ومنور الارض
بالرسل روشن کرداننده آسمانست بملائکه وروشن کرداننده زمینست بپیغامبران
رسولان ودلیل من قراة ابو جعفر مدنی لنت الله نور السموات والارض وقال
ابن عباس رضی الله عنهما منور السموات والارض بالشمس والقمر والنجوم وقیل
بالله نور السموات والارض **مثل نوره کمشکوة** الهاء راجعة الی
المهتدی وهو المومن الذی اهتدی بهدایة الله تعالی ویجوز حرف الکنایة الی
مکنی لم یظهر تسمیته في اول الکلام اذا دل سیاق علیه کقوله انا انزلناه في لیلة القدر
وقوله عزوجل علی ظهرها من دابة ای ظهر الارض ولم یتقدم ذکر الارض وکقوله
حتی توارت بالحجاب یعنی الشمس ولم یتقدم ذکرها کذلک ههنا اضمرنا ههنا ذکر
المهتدی فترجع الکنایة علیه اعلی الله تعالی ای مثل نور المومن الذی حصل
له بهدایة الله تعالی ویجوز ان ترجع الکنایة علی الله تعالی علی معنی التخلیف
والتوفیق والبیان یعنی مثل آن نور خدا وند که بنده را براه نموده بحاصل
ای معنه الاضافة اضافة مدح وتخصیص الی الاقرار والتصدیق نعل العبد
کمشکوة **فیها مصباح المصباح فی زجاجة** في الآیة تقدیم وتاخیر ای مصباح فی زجاجة
في مشکوة یعنی مثل نور مومن که بهدایت ربانیست روشنایی چون چراغی
از وخته است در قندیل در طاقچه واین مثلست ومثل را ممثل جراغی
است وممثل زجاجة دل مومن است وممثل مشکوة تن مومن است وممثل مصباح معرفت جولی
ان مشکوة را قندیل وبی چراغ تاریک بود تن بیدل از خطر بود چنانک مشکوة باکینه

قوله عزوجل

فیها مصباح

الاول ما به روشنایی کیرد همچنین تن بدل از وی روشن شود واهل خطاب کردد
تا تن بدل خطاب نیست وچنانک آبکینه ومشکوة بمصباح منور کردد وبا قیمت
کردد کذلک تن آدمی بایمان منور کردد وبا قیمت کردد کفت که هر چند جای خرد تر بود
مصباح روشن کردد قوله **الزجاجة کانها کوکب دری** این وصف آبکینه
است یعنی در صفا وتابش چنان است چون ستاره تابنده **توقد من شجرة
مبارکة زیتونة** چون مثل بچراغ وقندیل بود وقندیل وچراغ را روغن
باید تا بسوزد کفت افروخته شود وکرفته شود روغن این چراغ از درخت مبارک
وان درخت زیتونست هذا مثل وممثله کما اخذ دهن هذا المصباح من شجرة
الزیتون فکذلک حصل لهذا المومن هذه المعرفة التی وصفناها بسبب دعوة
النبی مبارک وهو محمد صلی الله علیه وسلم چنانک انجا روشنایی چراغ بروغن زیت
بحاصل امد اینجا نیز نور معرفت مومن بسبب دعوت النبی بحاصل امد ثم قال
لا شرقیة ولا غربیة هذا وصف الشجرة یعنی این درخت زیتون که روغنها
در روغن مصباح از ویست نه شرقیة ونه غربی یعنی نه خالص شرقیة است ونه خالص
غربی مراد نفی خلوص است نه اثبات شرقیة وغربی بخلاف ما یقوله بعض الناس
ان المراد به الاثبات لعرضهم یعنی هم شرقیة است وهم غربی لانه متی اجتمع حملات
في الکلام نفیه معنی الایجاب والاثبات ای هم شرقیة است وهم غربی کما یقال فلان
لا آمر ولا مامور یعنی لا ینفرد باحد الوصفین ای هو امر وهو مامور کذلک
ههنا وهذا الکلام فاسد وهو کلام المعتزلة فانهم یحتجون علینا في الصفات ان صفة
الله تعالی لا هو ولا غیره فیقولون معنی کلامکم هو هو وغیره هو وهذا محال فنقول
هذا الکلام في غایة الفساد لانهم لو فهموا من تعیین الاثبات مرول الفنا مهم وانما
یستقیم هذا اذا دخل النفی علی النفی في کلمة متصلة کما یقال لا وجود لزید لان
اذا دخل النفی علی النفی في کلمة متصلة صار النفی منتفیا فتثبت الاثبات ضرورة
اما ههنا دخل النفیان في کلمتین مختلفتین فلا یراد به الاثبات کما قال هذا العین
لیس بابیض والاسود هذا لا یقتضی ان یکون اسود ابیض واذا قیل الله لیس
بساکن ولا متحرک فهذا لا یقتضی ان یکون ساکنا ومتحرکا ومن قال ذلک یکفر بالله

هلد

جل جلاله وقال ابن عباس رضی الله عنهما هی شجرة بالصحراء لا یظلها جبل و لا کهف
و لا شجر و لا یواریها شی فهو اجود الزیت وانما خص دهن الزیت من بین سایر الادهان
لان سایر الادهان اذا اقتبس منه المصباح لا یخلو من الدخان الا الزیت فانه لا دخان فی هذا
مثل ومثله چنانک درخت زیتون لاین مثل مصطفی است نه خالص شرقی است و نه خالص
غربی کذلک رسول صلی الله علیه وسلم نه خالص شرقی است و نه خالص غربی یعنی
تا برسد تاثیر مبارک وی هم بشرق و هم بغرب تا جهان کرد که امت او هم جانب شرق ابا
دان گردد و هم جانب غرب واین وعده است از خداوند باعلاء دین اسلام و دیگر مثل یعنی
رسول شرقی نیست و غربی نیست بلکه از ناف عالم است از مکه نه شرقی و نه غربی است تفسیر
حسن بصری رحمة الله دیگر است در بیان مثل گوید که مراد ازین درخت مبارک درخت بهشت
است نه بینی که گفت لا شرقیة و لا غربیة و اشجار الدنیا لا تخلو عن احد هذین الوصفین
و درو غنی که از درخت بهشتی گیری صافی تر بود و مثل این مثل انست که مصطفی نه ترسا است
و نه جهود ای لا نصرانی و لا یهودی فالشرقی عبارة عن النصاری لانهم اختاروا جانب المشرق
قبلة ویعظمونه وقالوا ان عیسی ولد فی جانب الشرقی کما قال الله تعالی واذکر فی الکتاب مریم
اذ انتبذت من اهلها مکانا شرقیا از مکان بودی فاضلت از شرق ولادت عیسی انجا
بودی والغربی عبارة عن الیهود لانهم اختاروا جانب الغرب قبلة ویعظمونه وگویند از مکان
فاضلت از جانب غرب بودی ولادت موسی علیه السلام انجا بودی من ذکر الجانب وقد قال
الله تعالی وما کنت بجانب الغربی اذ قضینا الی موسی الامر قوله عزوجل **یکاد زیتها**
یضیء ولو لم تمسسه نار یعنی نزدیک بود که روغن آن درخت زیتون بتابد
هرچند بوسیله باتش ونه افروخته باشد از صفوت خود می تابد این مثل است
مثل وی انست چنانک این روغن زیت پیش از افروختن چراغ روشن تابان بود
کذلک رسول صلی الله علیه وسلم که نور معرفت مبارک وی دعوت وی محاسن امر پیش
از وحی روشن و تابان بود بنور معرفت و معاملت لیکن خدای بنا خبر بود و خدای پرست
و با معاملت خیر و صلاح بود کما روته حفصة رضی الله عنها **نور علی نور** لایة
اختصار یعنی اذا مسته النار یصیر نورا علی نور یعنی چون ازین روغن صافی چراغ
افروزند نور بر نور گردد هذا المثل ومثل وی انست که مصطفی صلی الله علیه وسلم پیش از وحی

باخیر و بارسا

باخیر و بارسا بود و باصلاح بود خالی بود از کفر و کبیره کما بعد الوحی چون وحی
بوی پیوست بیفزود نور بر نور نور نبوت با نور معرفت قرین گشت خیر بر خیر زیادت
گشت قوله عزوجل **یهدی الله لنوره من یشاء** یعنی یکرم الله بنبوته
و دینه من یشاء هذا کقول الله تعالی الله یعلم حیث یجعل رسالاته ونظیره وربک
یخلق ما یشاء و یختار قوله **و یضرب الله الامثال للناس** ای یبین الله قوله
عزوجل **والله بکل شیء علیم** ای یبین امثال التوحید و الکفر و معاملات
الناس ثم بین مواضع القنادیل التی بها مثل نور المعرفة بالعرش وجل **فی بیوت**
اذن الله ان ترفع ویذکر فیها اسمه یسبح له فیها بالغدو والاصال
موضع — گفت این قندیلها مسجدها است چنانک قندیل مسجد همه روشن بود این تن مومن از معرفت
روشن شود چون مثل نور را تفسیر کرد نور معرفت گویی مثل چنین بود تا یاد کردیم
و چون تفسیر مثل نور مصطفی گویی مثل وی دیگر بود الله نور السموات و الارض
ای منور السموات بالملائکة و الارض بالانبیاء و رسول ما صلی الله علیه وسلم تحت این
انبیا در این اکنون از جمله این انبیا ویرا بذکر خاص کرد از انکه وی فاضلتر بود و دیگر
همه انبیا رفته بود و وی باقی بود و این ایت بوی وحی بود مثل نوره در معنی همانست
و مثل رسول الله و عبد الله همان الا انکه نامی داد مشتق از صفت وی و رسول را
صلی الله علیه وسلم نور گفت کما ذکرنا فی قوله قد جاءکم من الله نور و کتاب مبین واین
اضافت و مدح است و تخصیص شرف مصطفی را علیه السلام کما قال محمد رسول الله اضافت
صفت چنانک قران کلام الله هذه اضافة صفة ومن جعله اضافة ملک بکیف کمشکوة
فیها مصباح ای کمصباح فی زجاجة فی مشکاة و برین یاد بد مصباح مثل است ممثل وی
دل مصطفی است و زجاجة مثل است ممثل وی نفس مصطفی است و مشکوة مثل است
و ممثل وی بدن مصطفی است چنانک مشکوة تاریک بود روشنایی ابگینه اندک مایه روشنایی
گیرد بدن مصطفی بصحبت رسول علیه السلام بانوار ذکر منه بود تا بسبب ان کی وی از دنا
معصوم بود بدلیل قصه ان خنثیه تا از بی ختنه او در عرب خبر بود و از اهل
کتاب شنیده بود تا وقت برون امدن خاتم انبیا است گفت انکس را کما از بشنیده
وی این خاتم انبیا خواهد بودن طلب کنم بود که بیابم تا بدید روزی بدر مصطفی را

دست در کل و نور را زیبائی می‌یافت و در خود خواند بر نا و صلا نزد وعده
کرد اجابت نکرد بخانه رفت و با مادر مصطفی خلوت کرد رسول علیه السلام از پشت
بدر بر حم مادر کرد نشت در وقت او را طمع صحبت نماند که با ز آمد آن نور ندید گفت
روی که نور بود از تو رفت گفت از انکه خلوت کردم با عیال خود گفت روی که مقصود
فوت شد و همچنین از و نشت آدم تا انکاه که بدو بد بفرزند همی وصیت کرد لیکن این
امانت را بجایگاه نهید چون عبد الله پدر مصطفی علیه السلام ای صحبت می‌جست را
مائل بمهمان تا زنگی اصل با ز رفت چون منکا تقیه از جراغ و تندیل حدا اما نورد
رسول روشن بود بدل وی و دل وی روشن بود بنور معرفت و درخت زیتون را
مبارک گفت از بسیاری نفع که در و است خوردن را و داروها را و از و معجب
شده است و بسل نور مصطفی را علیه السلام بدرخت زیتون مانند کرد الانکه فرمد
از بله شده است از نسل پیغامبر مبارک یعنی ابرهیم کما قال و بارکنا علیه و علی اسحق
و این بلا کرز نسب مصطفی هر ز و بزرگی و پراست لا شرقیة و لا غربیة قول حسن
بصری رحمه الله باید گفت اینجا یعنی درخت درخت بهشتی است ندر درخت دنیا که
درخت دنیا از یکی از این دو وصف خالی نبود یا شرقیه بود یا غربیه مثل وی است
تا ابرهیم علیه السلام که مصطفی از نسل وی بود وی نه جهود بود و نه ترسا که ترسایان
می‌گفتند وی ترسا بود و جهودان می‌گفتند وی جهود بود لعنهم الله خداوند عز و جل
گفت ما کان ابرهیم یهودیا و لا نصرانیا و لکن کان حنیفا مسلما و تا ویل دیگر انست
مثل نوره ای مثل کلام الله و هذه اضافة صفة لان القران کلامه و کلامه صفته
کمصباح فی زجاجة فی المشکاة فالمصباح هو القران والزجاجة قلب المومن
والمشکاة نفسه فکما ان المشکاة منورة بالزجاجة والزجاجة بالمصباح و کذلک نفس
المومن منورة بقلبه و قلبه بالقران و المثل للممثل کالمراة للوجه و کالزمام للناقة
و هو تعریف الخفی بالجلی فان سئل چه حکمت خداوند عز و جل ایمان را بچراغ وصف
کرد با فتاب و ماه و ستاره نکرد را پنهان روشن تر اند چه حکمت را مثل دل با یکی
کرد بزر و سیم نکرد و زر و سیم با قیمت تر است جواب انست که این تر لز بر با ز کی ایمان

تفسیر

تا هم الا بکید تا از کی تو نیست بکوسی بشکند و از جراغ تا از کی تو نیست بیادی بمیرد بجراغ
و ابکینه مثل کرد تا بوحذر باشی که نبا ید که ابکنه بشکند قیمتش برود و جراغ بمیرد اثرش برود
تا ساعتی از انکاه دارت دی این دغافل نباشی خواهی که جراغ معرفت روشن
باشد از ذکر مولی غافل مباش دلیل برین که خداوند عز و جل مردانرا از بعد این ایت
بدین وصف یاد کرد و گفت عز و جل **رجال لا تلهیهم تجارة و لا بیع عن
ذکر الله** تقدیم و تاخیر است از روی نظم این ایت مقدم است بر ایت فی بیوت
اذن الله ان ترفع و صف این مردان جیست لا تلهیهم تجارة گفت مشغول نکنند
ایشانرا باز رکانی نه بشهر و نه ببیع در باز ایشانرا ذکر خداوند عز و جل تجارة و بیع هر دو یکیست
لکن بعبارت مختلف اورد بدین عبارت گوئیم تا فایده نو حاصل اید و تجارت و بیع
بدرم و دینار بود معنی انست که دنیا این مردانرا از ذکر خداوند عز و جل غافل نکند
بکونه که و صف در ویشانست این و صف توانکران اصحاب صفه است تا بدانی که
باد نیا خداوند عز و جل یاد توان داشتن **و اقام الصلوة و ایتاء الزکوة**
ای و عن اقام الصلوة و عن ایتاء الزکوة و عن ابن مسعود رضی الله عنه انه رأی
قوما من اهل السوق سمعوا الاذان فترکوا بیاعاتهم و قاموا الی الصلوة فقال
هولاء من الذین قال الله تعالی رجال لا تلهیهم تجارة و لا بیع عن ذکر الله و اقام
الصلوة و در وصف این رجال دو تا ویل است احدهما ان هذا اخبار انهم لا یتجرون
و لا یبیعون فیشغلهم التجارة و الثانی قال الحسن یبیعون و لکن اذا حضرت
الله تعالی بدوا بحق الله **یخافون یوما تتقلب فیه القلوب و الابصار**
می ترسند از روز که دل ها درکار بود در وی از هول قیامت دلها را بعد این مرد
را دو چیز بیاید یا برون شدن یا دلکی جای با ید دیگر یا رجای کجاست مسجد لقوله
تولیه فی بیوت اذن الله ان ترفع معتکف نشینند در خانها که خداوند عز و جل
زمول لیست بود داشتن می یعنی مسجدها و یاران با بنند کان مسجد مصطفی جرا یت
بشان صحابه رسول الله است و یذکر فیها اسمه و یاد کنند در مسجد ها خدای عز و جل
یسبح له فیها بالغدو و الاصال نماز می کنند بامداد و شبانکاه غدو و لغد با مداد و اصال
جمع که در بامداد بیش از نماز نکنند و در شبانکاه نماز دیگر و نماز شام و نماز خفتن است

وصل تسبیح می کنند با ملائکه و ثنا گوید قوله عز وجل **ليجزيهم الله احسن**
ما عملوا ای يثيبهم القيامة ليجزيهم الله ای قیامت ادا این گروه را جزاء نیکو
جزای بر کاری که کرده اند **ويزيدهم من فضله والله يرزق من**
يشاء بغير حساب و نیز بیفزاید از فضل خود یعنی انچ وعده کرده است
بر سا انوسثان و نیز بر وعده زیادت دهد و تمام دهد چندان دهد که کس شمار
ان نداند نظیره و لهم ما یشاؤن فیها ولدینا مزید ایشانرا ست در بهشت انچ
الارد برند و نیز د ماست زیادت بعضی ان زیادت را دیدار گویند و این خطا ست
جه دیدار در بهشت ما یشاؤن فیها در امد ان زیادت نعمت لذت بر وعده چنانکه
بخبر لله است که بعطی المومن ما لا عین رات و لا اذن سمعت و لا خطر
بالداحی قوله عز وجل **والذين كفروا اعمالهم كسراب**
بقيعة و دانکه هرجه در ان امنوا و کفروا است دلیل اختیار بنده است بنده
اضافت کرد وات دلیل است که کفر و ایمان جبر نیست فان قيل
هذا يبطل بالموت فانه اضاف الموت الى العباد فقال و ماتوا وهم مجبورون غير مختارين
والجواب قلنا ثم قال اضاف لما العباد اضاف الى نفسه ايضا اماتنا بخلاف مثل اعمال
المسابعی که کافر شدند در نفی نفی جون مثل سراب است در بیابان و سراب مانند شوره
بود که می تابد بنیم روز مرد تشنه بندارد که ان ابست از دور و نبود و القيعة
جمع واحدها قاع وهو ما انبسط من الارض کثوره و شره و جار و جیره **يحسبه الظمان**
ما حتى اذا جاءه لم يجده شيئا مردی تشنه می رود بجهد تا بوی رسد
جون بر سد سراب بیند و هیچ اب نی و نومید شود این بیابانت مثل است و مثل عمل
انست که کافران در دنیا رنج می برند و حسبون انهم على شيء جون بد رسد مرگ
رسد با خود هیچ نه بینند **ووجد الله عنده** ای وجد عقوبة الله عنده چنانک
تشنه بسراب رسد اب نیابد نومید گردد کافر عقوبت خدا را انجا بیابد که بیابد مردن
از تشنگی هم جنین کافر بقیامت بیابد هیچ از ایمان و از اعمال نیابد عقوبت در رسد
فوفيه حسابه والله سريع الحساب و خداوند زود جزاء دهنده است
او كظلمات في بحر لجي یعنی او کمن هو فی ظلمات فی بحر لجی آن ایت بیان مثل

معاملات

معاملات ایشان بود و این ایت بیان مثل کفر ایشا نست یعنی مثل ایشان
در حقیقت جون مثل کسانیست که در ماند باشند در تاریکیهاء دریا بسیار آب
آن الملک ذکر مثل کرد ایجاز را **يغشيه موج من فوقه موج من فوقه**
سحاب با این تاریکی شب و تاریکی بحار رلت هنوز برآید موجی زبر دیگر و موجی
دیگر زبران موج و هنوز زبر این موج ابری بر اید تاریک جلونه تاریک بود تاریکی شب
تاریکی دریا تاریکی دو موج تاریکی ابر زبران همه جکونه تاریک بود **ظلمات بعضها**
فوق بعض تاریکی بود زبر یکدیگر این مثل است مثل وی تاریکی دل کافر است
ای مثل الكافر في ظلمات الكفر كمثل من هو في ظلمات البحر و الظلمات هي الختم والطبع
على القلب و السمع و البصر كما قال عز وجل ختم الله على قلوبهم الاية قوله
عز وجل **اذا اخرج يده لم يكد يريها** این کافر درین تاریکیها کفر جنان بود که
از دست برون کند هیچ بیند و ذکر کاد درین موضع صلة است ای لم يرها جه
بغرق نتوان تشبیه کرد مراد ازین ایت نفی رویت است اصلا و در اسا یعنی کنزلک
الكافر لا يرى من نور ايمانه اعمال شيئا اذا احضر يوم القيامة **ومن لم يجعل الله له**
نورا فما له من نور هرکرا خداوند عز وجل نور ندهد ورا نور نیست این نفی
نور تاداد است بخبر که بادل ایت گفت الله نور السموات والارض ای هادي اهل
السموات والارض یعنی انرا نور ندهد که اهل نداند و آنکه بدهد بفضل دهد قوله عز وجل
الم تر ان الله يسبح له من في السموت والارض والطير
صافات در این ایت اول خبر داد که هادي خلق منم و بدین ایت دلیل وحدانیت بیان
کرد گفت اند یعنی یا خبر نکردند ترا یا محمد که تسبیح می کند خداوند را هرکه هست از عقلا
و غیر ایشان در اسمان و زمین و مرغان تسبیح می کنند در حال ایستادن در هوا بصف **كل قد**
علم صلوته وتسبيحه هر یکی ازین خلقان می دانند خواندن خداوند را و روا
گفتن که از علیها صلوته روا بود که مضاف بود با الله و روا بود که مضاف بود بمتکلم من ای
صلوته نفسه و روا بود که مضاف بود بهردو و نظیر این جنانست که زکریا گفت و لم اکن بدعائك
رب شقيا و روا بود که کوی بدعائك رب شقيا و روا بود که کوی بدعائی ایاك و روا بود که
کوی بدعائك اللهم رب شقيا و العرب تضيف المصدر تارة الى الفاعل و تارة الى المفعول

داند تسبیح حقیقتی است که اخبار از جانور انست ﴿ از جمادات **والله علیم بما**
یفعلون ای بدعائهم وتسبیحهم والصلوة بمعنی الدعاء کما قال وصل علیهم ان
ان صلوتک سکن لهم ای ادع لهم وقال القائل وصلی علی دنها وارتسم لی دعا قوله
عزوجل **ولله ملک السموات والارض والی الله المصیر** ظاهر
قوله عزاسمه **الم تر ان الله یزجی سحابا** دیگر دلیل وحدانیت است
نبینی یا محمد که الله ان خدایست که بر انگیزاند ابر را و براندش ازجی یزجی اذا جاء
اذا ساق والسحاب جمع وان کان ﴿ اللفظ واحدا کما قال الله تعالی وینشئ السحاب الثقال
ثم یولف بینه ای یضم ویصل بعضها ببعض ای گرد آرد میان ابرها بینه کنایة یرجع
الی السحاب **ثم یجعله رکاما** باز ان سحاب را برهم جنساند ای یضم بعضه علی بعض
ومنه سحاب مرکوم ومنه قوله عزوجل **فتری الودق یخرج من خلاله** نه بینی
یا محمد که باران بیرون می اید از میان ابرها ابرا خیا و ست از انحنی ابر وابر درجال قوله
عزوجل **وینزل من السماء من جبال فیها من برد** ذکر حرف من ثلث
مرات ومن الاول لابتداء الغایة لان ابتداء الانزال من السماء والثانی للتبعیض لان الجبال بعض
انواعا والثالث لتبیین الجنس اذا کان جنس تلک الجبال جنس البرد ومعناه ان الله تعالی خلق
جبالا ﴿ السماء من برد ومن نزل منها بردا والسماء هیهنا السحاب ویجتمع البرد ﴿ السحاب کالجبال
ثم ینزل منها قال الزجاج معناه من جبال برد فیها لا یقال هذا خاتم ﴿ یدیک من حدید ومعناه خاتم
حدید ﴿ یدیک بفرستد بجدکه درنی افریده مانند **فیصیب به من یشاء** برسا تداند
عذاب کند بفرستد انجه ازا که خواهد وهلاک کند کشت ومال ازا که خواهد **ویصرفه**
عمن یشاء وبگرداند ضرب این بخبه از آن ومال کشت از کی خواهد ویرسل
الصواعق فیصیب بها من یشاء مضرت **یکاد سناء برقه یذهب بالابصار**
وصف صاعقة است نزدیک بود که برباید روشنایی ان انش چشمها دا والسنا مقصود
موضوء البرق والسناء ممدود سو البرق وقوله عزوجل **یقلب الله اللیل**
والنهار ان فی ذلک لعبرة لاولی الابصار برگرداند شب وروز
رایعنی از یکی می کاهد وبدیگر می افزاید یکی می برد وذیگر می ارد کما قال عزوجل
وهو الذی جعل اللیل والنهار خلفة لمن اراد ان یذکر ان ﴿ ذلک الذی ذکرنا من

لنشار

انشاء السحاب وانزال الودق والبرق وتقلیب اللیل والنهار لعبرة ودلالة
علی قدرة الله الذی العلم والبصر عبرت قیاس گرفتن بود اندائی بادکر دیم قیاس
گرفتن است وحجت گرفتن برینکه یکی خدا وند عزوجل قوله عزوجل **والله خلق کل**
دابة من ماء ای کل حیوان یدب علی وجه الارض من الناس وغیرهم من ماء الذکر
والانثی کما قال تعالی وجعلنا من الماء کل شیء قال الحسن رحمه الله لم یرد بکلمة الکل
العموم وانما الاراد به ان اکثر ما یدب علی وجه الارض خلق من ماء الذکر والانثی وذکر الکل
یجیء فی القران بمعنی الکثیر کما قال واتیکم من کل ما سالتموه وقال رحمه الله نزلت کل شیء
قال واوتیت من کل شیء وذکر فی بعض التفاسیر ان رجلا دخل علی عبد الله بن عمر
وابن العاص رضی الله عنهما فقال یا ابا محمد اخبرنی عن خلق الخلق قال الخلق من الماء
والریح والنار والنور والظلمة وسیل ابن عباس رضی الله عنهما عن هذا ایضا فاجاب
بهذه الخمسة الله کی ملک اسمان ورزمین ویراست داننده سحاب ﴿ نیست او سننده جانوران
ازاب ونیست **فمنهم من یمشی علی بطنه** کالحیات والدیدان والحیتان
وانما قال منهم ولم یقل منها ومنهن لانه اجتمع فی قوله کل دابة من یعقل وما لا یعقل
فغلب اهل العقل والتمیز علی غیرهم فکنی عن جمیعهم کنایة من یعقل وانما قال
من علی المعنی الذی ذکرنا وانما قال یمشی والمشی لا یکون الا بالقوائم لاختلاطه
بماله قوائم کما قال اکلت خبزا ولبنا والانبیاء لکل مستقر وان لم یکن من الحیوان
یمشی هذا الامر **ومنهم من یمشی علی رجلین** کالانسان والطیور
ومنهم من یمشی علی اربع ای اربع قوائم کالبهایم والانعام ولم یقل الاربعة
لانه عدد مونث وانما قوله ما دارابع وان من الدواب من یمشی علی اربع
وزیادة ولکن سوی صولة من یمشی علی اربع وانما خص خلق کل دابة من الماء
لان الخلق من الماء الطف واعجب **یخلق الله ما یشاء** بیافریند از اب انچ
خواهد چنانکه خواهد **ان الله علی کل شیء قدیر** ای قادر علی خلق ما یشاء
انما امره اذا اراد خلق شیء ان یقول له کن فیکون قوله عزوجل **لقد**
انزلنا ایات مبینات بدرستی وراستی که بفرستادیم ایات بید ادرشناختن
وتوحید که هر مومن مخاطب است بدو چیز یکی شناختن دیگر دوستی **والله**

يهدي من يشاء الى صراط مستقيم خداوند عز وجل هدى كند هر كرا
كه خواهد براه راست ويقولون امنا بالله وبالرسول واطعنا ازين آيات
ايات خلق برسه قسمت برامدند بعضى رد كنند كان ايات وان كافرانند كما
قال وكاين من اية في السموات والارض يمرون عليها وهم عنها معرضون
ودگر گفت وما خلقنا السماء والارض وما بينهما باطلا كافران هرچند بزبان
لكن بفعل گفتند تامى ترك گفتند وخداوند عز وجل ايشان نصيب نكنند گفتند
ساصنا كند وديگر گروه بدين آيت برامدند وان مومنانند ازين معنى است حتى
اين را بايشان مضاف كردان في ذلك لاية للمومنين لايات لقوم مومنون وسيوم
گروه بباطن قبول نكردند وازخود بظاهر بنمودند كه قبول كرديم واين منافقانند اينه
اكنون خداي عز وجل خبر مي كند ازوصف اين منافقان كفت فعل شان مخالف قول
شان بود گفتند ان منافقان بمومنان كه گرويديم بخداي ورسول او وفرمان برداريم
خدايرا دريغ بفرمان ورسول او دريغ بيان كند قوله عز وجل ثم يتولى فريق
منهم من بعد ذلك اى من القائلين وهم المنافقون سر برگشتند گروهي
ازيشان يعني منافقان وخود برگشتند بودند يعني باي صبار دلند بر همان نفاق
وما اوليك بالمومنين نيستند ايشان مومن قوله عز وجل واذا
دعوا الى الله ورسوله ليحكم بينهم اذا فريق منهم
معرضون ونزول اين آيت در شان يهودي ومنافق كان بينهما خصومة
فدعا اليهودي المنافق الى النبي عليه السلام وعرف انه لا يميل الى الرشوة وقال
المنافق يتحاكم الى كعب بن اشرف وعرف انه يقبل الرشوة فنزلت اين آية وقد ذكرناها
في سورة النساء عند قوله يريدون ان يتحاكموا الى الطاغوت اي وصف منافقان
اينست كه چون ايشان كو شند حكم خداي ورسول او را نعمه وباز روي بگردانند قوله
تعالى وان يكن لهم الحق ياتوا اليه مذعنين يعني چون بدانند
كه حق ايشانرا است بركسي ديگر زود بشتابند بحكم رسول بنزد او اذعن اذا اقر
طايعا افي قلوبهم مرض ام ارتابوا استفهام است بمعنى تقرير يعني در دل ايشان
بيماري است اي شك ونفاق ام يخافون ان يحيف الله عليهم ورسوله

بل اولئك هم الظالمون
ناحق ترسند كه چون كند بر ايشان خداي ورسول وي بل
بل رد ما قبل است اي ظلم وجور نكند خداي ورسول وي لكن ايشان ستمكارانند
اند برخود بنفاق واعراض از حكم خداي عز وجل قوله عز وجل انما كان
قول المومنين اذا دعوا الى الله ورسوله ليحكم بينهم
انگاه خبر داد كه سزاي مومن چيست گفت قول مومن ان باشد كه چون ويرا بخوانند
بحكم خداي ورسول ان يقولوا سمعنا واطعنا گويند شنيديم وفرمان برداريم
تحقيق امنا بالله وبالرسول واطعنا اولئك هم المفلحون قال الفراء
رحمه الله معنى اين آيت اخبار از ماضي نيست بلكه تاديب است از خداي عز وجل
يعني باول گفتند امنا بالله وبالرسول واطعنا ولو كانوا مومنين كما قالوا لكانوا اذا
دعوا الى التحاكم اليه قالوا سمعنا واطعنا اي سمعنا قولك واطعنا امرك فتكونوا من
المفلحين قوله عز وجل ومن يطع الله ورسوله اي ومن يطع الله
فيما امر ورسوله فيما حكم ويخش الله ويتقه وبترسد از خداي در گذرد
زمانها وبترسد در حذر بودن از نهيها ومسيل يخشى فيما مضى من ذنوبه
ويتقه فيما يستقبل فاولئك هم الفائزون اى اهل هذه الصفة
هم الفائزون قوله عز وجل واقسموا بالله جهد ايمانهم لئن
امرتهم ليخرجن چون مصطفى صلى الله عليه وسلم اين آيت برخواند منافقان
نزد مصطفى عليه السلام امدند وسوگند مي خوردند بخداي كه تا امدن ما را حكم
ترا قبول است انگاه كه بر ما حكم كردي ببعضي مال ما واگر فرمايي ما از همه مال
وملك خود بيرون ايم جهد يمين سوگند بخدا ايست خداي عز وجل جواب
ده يا محمد اين منافقان را قل لا تقسموا طاعة معروفة ان الله
خبير بما تعملون بگوي سوگند بدروغ مخوريد كه بر شما سوگند فريضه
نيست بس فريضه چيست بر شما طاعة معروفة اي ليكن حكم طاعة معروفة
از شما طاعت بايد از شما مطيع باشيد ومخلص وصل نزلت اين آيت در شان
عثمان بن عفان وعلي ابن ابي طالب رضي الله عنهما وآمنه روى الكلبي عن
ابن عباس رضي الله عنهما انه لما قدم النبي صلى الله عليه وسلم المدينة سال الانصار

حوائط ارضهم التي لا تزرع للمهاجرين فدفعوها اليه وقالوا هي لك يا رسول الله
فاصنع بها ما شئت فقسمها رسول الله صلى الله عليه وسلم بين المهاجرين فاعطى عليا
وعثمان رضي الله عنهما ارضا بينهما فوقع نصيب عثمان عامرة ونصيب علي سبخة
لا ينبت الماء الا بشفقة شديدة فباع علي رضي الله عنه نصيبه من عثمان وقبض
الثمن فلام عثمان بعض قومه فقالوا البئر صنعت عمدت الى ارض سبخة
لا ينبتها الماء فاراد ان يردها على علي فجرى بينهما كلام واختصما الى النبي عليه
السلم وكان جرى على لسان عثمان رضي الله عنه شيء وقضى رسول الله عليه السلم
بينهما وندم عثمان عما قال فحلف وقال يا رسول الله والله لو امرتني لاخرجن من
جميع مالي منزلات كانت واقسموا بالله جهد ايمانهم سوكند لئن امرتهم ليخرجن
سوكند مى خورد عثمان بخداى عز وجل كه اكر بفرمايي از همه مال بيرون ايم قل
لا تقسموا طاعة حسنة جميلة بكوي يا محمد ورا سوكند مخور آنك مى كوي طيب
طلب كند رضا على را از تو عمالى طاعتى بر برفتن لست ووقوله عز وجل قل کفت
اطيعوا الله واطيعوا الرسول انكاه فرمود مصطفى را عليه السلم
بكوي طاعت داريد خداى را ورسول وي را اي مومنان بشما را وابن امر بحق
مومنان امر بود بثبات بر طاعت وكفت منافقات ايمان واخلاص فان
تولوا فانما عليه ما حمل وعليكم ما حملتم اين منافقات روي كردانند
از بعد اين امر بطاعت رسول است برو كه نهاده شده است اكر اين وحي وتبليغ
رسالت تو بر شما ست بر شما نهاده شده است از فرمان برداري وقبول بر شما است
طاعت دار اين رسول را داده است يا بعد اين ترو وردكي مصطفى است يا وت وان تطيعوه تهتدوا واكر طاعت
هر كه بطاعت وي بسنده كرد وقوله عز اسمه وما على الرسول الا البلاغ
المبين واو را طاعت نيست اين را بروى جز وحي رسانيدن نيست قوله عز وجل وعد الله الذين امنوا منكم وعملوا الصالحات
ليستخلفنهم في الارض وعده كرد خداى وند مومنان را از شما آنانك كرداد
نيك كرداند ايشان را خليفت كردانند در زمين عرب وعجم يعني پادشاهان زمين كرداند

جنانکه

جنانكه خليفتان زمين كردانند بني اسرائيل را از بعد غرق فرعون وسپاه وي
وليمكنن لهم دينهم الذي ارتضى لهم وممكن كند شان وبرخوردارى دهد
شان از دين ايشان اين دينی كه پسنديده است مر ايشان را وان دين اسلام است
كه خداى عز وجل ورضيت لكم الاسلام دينا وتمكين از دين وبرخوردارى از وي ختم بر
اسلام است ختم بر اسلام وعلامت با ايمان وطاعت قوله وليبدلنهم
من بعد خوفهم امنا وبدل كند شان نا ايمني با ايمني تا مرا پرستند
يعني بر محمد پرستش باي خدا زند يعبدونني لا يشركون بي شيئا
ومن كفر بعد ذلك فاولئك هم الفاسقون
قال ابن عباس رضي الله عنه اي لا تخافون احدا غيري وقال ابو العالية لا يكفرون
نعمتي دليل بر آنك اين كفر كفر نيست ناسپاسي است تا كفت ومن كفر بعد ذلك نكفت
ومن يكفر بعد ذلك كفت فرق ناسپاسي كند اين نعمت ايمني را وي از جمله فاسقانست
ودر اين دليل است بر درستي خلافت خلفاء راشدين رضوان الله عليهم ودر اين
دليل است بر صحت نبوت مصطفى عليه السلم تا در وقت اين ايت اهل صحت را بيم
بودند تا براء بن عازب مي كويد رضي الله عنه نزلت الاية ونحن في خوف شديد فيقول
به تلو بنا واطمان به انفسنا تا اكر كسي بحكم اين ايت تعليل كند همه ايات معجزات
رسول را روا بود وواجب است اموختن اين كه دليل حرمت مومني را قوله
واقيموا الصلوة واتوا الزكوة واطيعوا الرسول لعلكم ترحمون
كفت نماز ساى داريد وزكوة مال بدهيد ايشان بسياريد وطاعت داريد رسول
را در تبليغ وفرمان تا سزاي رحمت كرديد اي وطاعت باي فسادريد تا سزاي ختم بر
سعادت كرديد قوله عز وجل لا تحسبن الذين كفروا معجزين في
الارض وماويهم النار ولبئس المصير كافران جون ان سخن شنيدند
طعن كردند كه قومي بدين ضعيفي ايشان ممكن كي كردند در زمين عرب وعجم وبيز
بر خاطر بعضي مومنان مي كذشت تا حكونه بود اين حال حرالي كفت عز وجل مبندار يد
اين كافران تا عاجز كنند اند خداوند عز وجل را در زمين از ممكن كردانيدن مومنان
وخليفت كردانيدن ايشان در زمين وجايكاه ايشان دوزخ است وبد بازكشتي

جایی است روز و شب عزوجل يا ايها الذين امنوا ليستاذنكم الذين
١٣ اية ملكت ايمانكم والذين لم يبلغوا الحلم منكم انگاه بدین
بادب این خبرهای اگر خواهید تا گزارد این فرمانها آسان اید کودک را از اول برادب
شریعت نشانید بیاموزید ای مومنان هر آینه دستوری خواهند از شما بندگان
وان کودک خرد نارسیده که نمی داند که عورت چه بود ثلث مرات در شبانروزی
سه بار من قبل صلوة الفجر پیش از وقت نماز بامداد که وقت برخاستن است
وجامه پوشیدن یعنی تا برهنه نباشد پیش ایشان وحين تضعون ثيابكم
من الظهيرة وانگاه که جامه بنهید بنیم روز که وقت قیلوله است ومن
بعد صلوة العشاء از پس نماز خفتن که وقت جامه بیرون کردنست ثلث عورات
لكم ای ثلث اوقات عورات لكم اي اوقات التجرد وظهور العورة لكم خطاب
مر بندگان و فرزندان راست ولکن مراد ازین خطاب خداوندان بندگانست
و مادران و پدران بیاموزانید ادب یعنی بندگان و فرزندان را بیاموزید تا بدین
سه وقت بر ایشان در نیایند و نزول این ایت در حق عمر الخطاب است رضی الله عنه که رسول
عليه السلام غلامی را از بنی خثعم نام مدلج بخواندن عمر فرستاد غلام امد و در بزد کسی
جواب نداد در باز کرد و بخانه در امد یافت عمر را خفته و ازار وی از بعضی اعضاء
عورت وی افتاده غلام خثعمی زود برگشت و بدر بیرون امد و دیگر بار بانگ کرد عمر
رضی الله عنه بیدار شد باواز بیرون رفت وی بدانست که این غلام وی را برهنه دید
گفت که او زود بر هر کسی شکی خداوند عزوجل ایتی فرستادی تا بیش کس بخانه کس بی
دستوری در نیامدی تمنی کرد تا وی بر رسول امد این ایت امده بود يا ايها الذين امنوا ویران
ليستاذنكم الذين ملكت ايمانكم ليس عليكم ولا عليهم جناح بعد
هن اي اوقات الثلثة ای نیست بر شما مسلمانان بزه که بی دستوری همی ایند
بندگان و فرزندان نارسیده خود را بالا در امدن و نه نیز بزه است بر ایشان بالا در
امدن بشما مسلمانان از بعد این سه وقت بعدهن طوافون عليكم
بعضكم على بعض یعنی می گردید بیرون این سه وقت میان یکدیگر كذلك
يبين الله لكم الآيات چنین که پیدا کرد شما را حکم دستوری خواستن

در این ایت پیدا کند شما را علامات و شرایع دین خود والله عليم بصلاح
العباد حكيم هکذا حکم وکذا ابن عباس رضی الله عنهما سه ایت است والله تا حکم الناس
منسوخ نیست و معاملات خلق در سه ایت چنانست که بی منسوخ است یکی این
ایت که خدای گفت عزوجل در نیاید بندگان و فرزندان نارسیده بدین سه وقت
بخانها مگر بدستوری والثانی قوله يا ايها الناس انا خلقناكم من ذكر وانثى وجعلناكم
شعوبا وقبائل لتعارفوا لا لتفاخروا والثالث قوله تعالى واذا حضر القسمة اولوا
القربى واليتامى والمساكين ویتیم را خود نمی نند با کرد جای قسمت کردد و که
عزوجل واذا بلغ الاطفال منكم الحلم چون برسند کودکان شما برسیدگی
دستوری خواهند اندر امدن پیش شما بهمه اوقات چنانکه دستوری خواهند بدرامدن
پیش از ان کودکان نارسیده کان رسیده کان دیگر یعنی بالغان بهمه اوقات پیش شما
در نیایند مگر بدستوری و این نارسیدگان بجز این سه وقت در امدند که اکنون چون
رسیده گشتند با ان بالغان دیگر برابر گشتند كما استاذن الذين من
فليستاذنوا قبلهم یعنی المخاطبين بقوله تعالى يا ايها الذين امنوا لا تدخلوا بيوتا غير بيوتكم
حتى تستانسوا كذلك يبين الله لكم اياته همچنین که پیدا کرد
پیدا می کند شما را احکام و علامات دین والله عليم حكيم ظاهر روی عن
عطاء بن يسار ان رجلا قال يا رسول الله استاذن على امي قال نعم قال انا خادمها
اي معها في البيت فقال عليه السلام اتحب ان تراها عريانة قال لا قال فاستاذن عليها قوله
تعالى والقواعد من النساء اللاتي لا يرجون نكاحا گنده پیران
ایسکان از نشستگان از زنان انک امید نکاح ندارند که یعنی ان نشستگان
از حیض و ولادت از سال زدگی فليس عليهن جناح ان يضعن
ثيابهن غير متبرجات بزينة وان يستعففن بزه نیست
بر ایشان که بنهند چادر و با شاهد خود یعنی چادر رو ند از بعد انکه
زینتها خود را اجانب بنکنند و نغز نبوشند وان يتورعن و يسترن وان
بجن يستعففن خير لهن و اگر پارسایی کنند و با چادر روند یعنی از پوشیدن با
با چادر ایشان را بهتر والله سميع عليم وهي كلمة تحذير و وعيد

ليس على الاعمى حرج جمله سورة بيان معاملات شرع است وبيان توحيد
واخ حاجت افتد مومن را بوى وكار خوردن معظم ترين حاجتهاست وسبب نزول
اين ايت انست كه چون اين ايت بيامد كه لا تاكلوا اموالكم بينكم بالباطل الا ان
تكون تجارة عن تراض منكم بيش كس جز از كسب خود وتجارت خود نخوردى وعادت
رسول صلى الله ان بود كه دوستى وبرادرى داده ميان هر دو يارى يكى ضعيف ويكى قوى
تا ان قوى حرب رفتى ان ضعيف حاضر كار خانه او بساختى ونان وى خوردى
تا رسول را عليه السلام عذرى بيش لعله بالان برعادت خويش بيماران وضعيفان را
با بخانها ماندند تا كار ايشان راست دارند اين باران كفتند ما را ساكنان ان
نيست تا از نان شما خوريم تا خداى عزوجل كفت لا تاكلوا اموالكم بينكم بالباطل الا ان
تكون تجارة عن تراض منكم واين تجارة از خويش منشى نيست وچون ما بكسب
خود مشغول كرديم بكار شما كي رسيم باران بر رسول امدند وبنا لبدند اين امد ليس
على الاعمى حرج بيدا كرده كه بجز از تجارت خويش منشى ديكر هست از حلال بيرونا بيناسكى
وبر نيست تا بخورد از مال كسى كه ان نفي حرج است از خوردن مال كسى تا ترا مباح كنند
ولا على الاعرج حرج وبر لنك حرج نيست تا بخورد از مال كسى كه او مباح كرده باشد
ولا على المريض حرج وبر بيمار حرج نيست تا بخورد از مال كسى تا مباح كرده باشد
ولا على انفسكم وبر نيست بر شما كى بخوريد از خانها خويش فرزند كرد اباحت
خوردن [illegible] وغير او را باخود خوردن از خانه خود [illegible] ان تاكلوا من
بيوتكم او بيوت ابائكم او بيوت امهاتكم او بيوت اخوانكم
او بيوت اخواتكم او بيوت اعمامكم او بيوت عماتكم
او بيوت اخوالكم او بيوت خالاتكم كلها ظاهر وقوله عزوجل
او ما ملكتم مفاتحه فانها كنا به ترجع الى ما وما بمعنى من اى من ملكتم
مفاتحه واراد بالمفاتح الخزاين لان الخزاين تفتح بها وحرج نيست بر شما كه
بخوريد از خانها بندكان خود وعرب را عادت بودى تا دستورى دادندى بندكان
خودرا با ذركانى وقد لو وصم بيوتنا اى اين بندكان با مالها شان ملك شما اند
او صديقكم وبه نيست بر شما كى بخوريد از خانهاى دوستان شما ليس

عليكم جناح ان تاكلوا جميعا او اشتاتا نيست بر شما بزه كى
بخوريد جمله يا براكنده چنانكه اتفاق افتد قوله عزوجل فاذا دخلتم
بيوتا فسلموا على انفسكم چون دراييد بخانه از خانها سلام كنيد
بر اهل خانه انفسكم كفت كه المسلمون كلهم كنفس واحد كما قال تعالى ثم انتم هؤلاء
تقتلون انفسكم تحية من عند الله مباركة طيبة اين سلام
دراسلكم بدلانت الان تحيت كه در جاهليت بكديكر مى كنند حياك الله واين
سلام از نزد خداى است عزوجل بدان معنى كه بامر ويست وبيان وى است
وبسند وى است وهرچه بسند وى بود مبارك بود وطيب بود كذلك
يبين الله لكم الايات لعلكم تعقلون
اى كما يبين الله لكم سنة دينكم فكذلك يبين الله لكم الايات ما بكم الحاجة
اليه في دينكم ودنياكم كه تفهموا بذلك امره ونهيه قوله عزوجل انما المؤمنون
الذين امنوا بالله ورسوله وعادت منافقان ان بود كه چون رسول
عليه السلام ايتى برخواندى ايشان از مجلس وى خويشتن را بكشيدندى
يكان يكان وبحيله استخفاف با رفتن اصحاب چون با مصطفى عليه السلام بجمعى وكارى
كرد امدندى بس هر و بيانه دستورى مبى چون ايت اول برخواندى همچنين كه ايشان دستورى
خواستند [illegible] خداوند [illegible] دستورى خواستن وميكويد كه دستورى خواستن
اين مومنان چون دستورى خواستن منافقان نيست وصل نزلت لم ابقى
يوم خندق كان بعض المنافقين يرجعون الى منازلهم من غير اذن النبي
عليه السلام ويتركون اصحابه فنهاهم الله تعالى عن ذلك ثم وصف المؤمنين كفت
هر اينه مومنان انانند كه بكرويده اند بخداوند عزوجل و رسول وى واذا كانوا
معه اى مع النبي صلى الله عليه وسلم على امر جامع نحو العيد والجمع وامر الغزو
وچون با رسول باشند عليه السلام برامر كرد كننده چون غزوى يا عيدى يا جمعه لم يذهبوا
لم يذهبوا من عند النبي عليه السلام حتى يستاذنوه نروند از نزد مصطفى با دستورى
خواهند از وى ان الذين يستاذنونك انانكه دستورى ميخواهند از تو
بار كشتن [illegible] كان عمر رضي الله عنه استاذن بالرجوع الى اهله في غزوة تبوك

فاذن له وقال ارجع فلست بمنافق تعييرا للمنافقين فنزل تشريفا له ان الذين
يستاذنوك الآية يعني آنانكه دستوري بازگشتن ميخواهند ازتو اولئك الذين يؤمنون
بالله ورسوله ايشانند كه گرويده اند بخداي ورسول فاثنى على المؤمنين بالاستيذان
في هذه الآية وذم المنافقين في الاستيذان في سورة البراءة فقال انما يستاذنك
الذين لا يؤمنون بالله واليوم الآخر لان استئذانهم كان للتخلف عن الجهاد نفاقا فلاجرم
الله تعالى قوله عز وجل فاذا استاذنوك لبعض شانهم فاذن
لمن شئت منهم چون دستوري خواهند ازتو از بهر بعضي كارهاء خود دستوري
ده انرا كه خواهي از ايشان وان آيت دليل شرف وبزرگي مصطفى است كه رضاء
خود را برضاء وي نهاد هركرا دستوري دهي تو بسنديده است ونظيره ترجي من تشاء منهن
وتؤوي اليك من تشاء ونظيره ان اراد النبي ان يستنكحها واستغفر لهم الله
ان الله غفور رحيم وچون دستوري دادي آمرزش خواه ايشانرا ازمن
كه من آمرزگار ومهربانم ايشانرا قوله عز وجل لا تجعلوا دعاء الرسول
بينكم كدعاء بعضكم بعضا اين نيز دليل شرف وبزرگي مصطفى
است عليه السلام نمي كنند كه رسول را مخوانيد ميان يكديگر چنانكه يكديگر را
خوانيد يا محمد يا احمد ورا بتعظيم خوانيد چنانكه بعنوان مذكور است محمد رسول الله
يا ايها الرسول يا ايها النبي قد يعلم الله الذين يتسللون منكم
لواذا آنانكه برسول بسبك مي كنند وان منافقان اند مي دانم بدرستي
كه خداوند مي داند آنانرا كه خويشتن مي كشند وازميان جمع بيرون مي روند
پناه يكديگر وعادت منافقان آن بودي كه يكي ودو با ايشان بنديدي بيش رسول
عليه السلام منافقي ديگر پناه ايشان برخاستي وبيرون رفتي بي آنكه دستوري
السلام لغيره اذا استتر منه وهو ليس عند الهوذ للبادل وانما قال لواذا
لانه مصدر لاوذ بلاوذ ملاوذة ولواذا انكاه تهديد كرد شان كنت فليحذر
الذين يخالفون عن امره حذر كنند آنانكه خلاف مي كنند امر الله را وامر رسول
را اسبق الكتاب جميعا كه برسد شان فتنة وبلايي وعذابي كما قال ذوقوا فتنتكم
اي عذابكم وقيل حذر كنيد از مخالفت كه بيم بود ان مخالفت امر رسول وامر خداوند

سبب هلاك شان كرداد برنا عذاب اليم بقيامت چنانكه اصحاب سبت را
وقيل ان يصيبهم فتنة يعني بشومي خلاف فرمان بدعت افتند افتادن
بكفر وبدعت وعيد است بر ترك طاعت وسال رجل مالك ابن انس رحمه الله فقال
من اين احرم قال من الميقات قال اگر من پيش از ميقاتها احرام گيرم داني كه حلال دارم بدين
عقوبت نكنند فقال مالك نمي خواني كه فليحذر الذين يخالفون عن امره ان تصيبهم
فتنة واي فتنة اعظم من ان ترى رايك لنفسك افضل من راي نبيك كه
فقالت شانهم بفعله النبي عليه السلام قوله عز اسمه الا ان لله ما في السموات
والارض كسي كه وعيد كند بجزي وراننك وقدرت وتحقيق ان وعيد نبود
نترسد بدين آيت بيدا كرد كه ملك آسمان وزمين وانچ ما بين وبيست مر است قد
يعلم ما انتم عليه مي داند تحقيق وعيد هم عالم بانچ مي كنند ويوم يرجعون
اليه اي ويعلم يرجعون اليه وروزي ات كه بازگشت ايشان هم دران روز
بجزاي وپيشت فينبئهم بما عملوا خبر دهد شان بدانچه كرده اند از خير وشر
جزاء الا انجا الفتن امروا وامو انقلب امره وهو كما يعينهم ابن مراد از وي جز اسلك
والله بكل شيء عليم وخداوند عز وجل داناست بهمه چيزها بحركت
وسكون وكردار وگفتار شما وقال ... بو ... توبه ... وقال النبي عليه السلام
علموا رجالكم سورة المائدة وعلموا نساءكم سورة النور وعن سفيان بن سلمة
قال شهدت ابن عباس رضي الله عنهما وقد ولي الموسم فقرأ سورة النور على
المنبر وفسرها فلو سمعها الروم لاسلمت والحمد لله رب العالمين والله اعلم بالصواب
سورة الفرقان مكية وهي سبع وسبعين آية وثمانمائة واثنتان وتسعون كلمة
وثلاثة آلاف وسبعمائة وثلاثة وثمانون حرفا وعن ابي بن كعب رضي الله عنه عن
النبي عليه السلام انه قال من قرأ سورة الفرقان بعث يوم القيامة وهو موقن
ان الساعة لا ريب فيها وان الله يبعث من في القبور وادخل الجنة بغير
نصب ونظم السورتين ان فيهما بيان معرفة الله واوصافه ورد الكفرة وتعطيلا
وبيان العبادة والوعد والوعيد الا ان سورة النور اغلبها بيان المعاملات
وسورة الفرقان اغلبها بيان الوحدانية لان سورة النور مدنية

سورة الفرقان مكية

بسم الله الرحمن الرحيم

تبارك الذي نزل الفرقان على عبده قوله تبارك و تعالى اي
تعاظم وهو تفاعل من البركة وهو زيادة الشيء نزع الشيء واذا زاد الشيء في الشيء
تعاظم و تعالى الذي نزل الفرقان اي القرآن سماه فرقانا لانه نزل متفرقا
او لانه يفرق بين الحق والباطل على عبده محمد عليه السلام ثم بين لماذا انزل فقال
ليكون للعالمين نذيرا وقيل ليكون الرسول منذرا للعالمين وقيل
ليكون الله نذيرا للعالمين وقد سبق ذكر الكل و ازحلوا وند عز وجل بيند كان ده
جيز ميست يكي كتاب و ديكر رسول هر دو مرثله رسند انذ خلق را و بيم كنند اما كون
الرسول بشيرا و نذيرا قوله تعالى انا ارسلناك شاهدا و مبشرا و نذيرا اما كون
القرآن بشيرا و نذيرا قوله تعالى بشيرا و نذيرا فاعرض اكثرهم الذي
له ملك السموات والارض اي تبارك الذي له ملك السموات والارض
وقيل له خزاين السموات والارض وخزاين السموات هو المطر والسحاب
والرياح وخزاين الارض البحار و الثمار والاشجار والمعادن ولم يتخذ ولدا
و هركز نكرفت خود را فرزندي جنانكه جهودان و ترسايان كفتند نحن ابناء الله واحباؤه
وقيل ولم يلد ولدا لنفسه كما قالت النصارى المسيح بن الله وقالت اليهود عزير
الله نظيره ما اتخذ الله من ولد ونظيره لم يلد ولم يولد ولم يكن له شريك في الملك
و پادشاهي انبازي نبوده است هركز و نباشد كما قال تعالى و لا شريك له في حكمه احدا
وخلق كل شيء و بيافريد همه چيزها را جون همه چيزها را بيافريد بود و نه
كرفتن و ملك درست ايد و اسم شيء بر خداي نيفتد كه دو شيء قديم را نام ايد اكر
قرآن را وصف شيء كويم فقدره تقديرا اندازه هر چيزي بيدا كرد طول و عرض
وي و لون وي و فناء وي و بقاء وي تقدير كرد جنين ديدن را و زبان
كفتن را و كوش شنيدن را و دست كرفتن را و پاي رفتن را و دل دانستن را ثم عجب
عباده من معاملة الكفار بعد هذا البيان فقال واتخذوا من دونه الهة
خبر داد از جد اين بيان ... مر اخلاف كافر اندبتانرا بانبازي كرفتند با من كني عن المشركين
ولم يسبق ذكرهم ههنا تشبيه لكون المكني عنه معروفا قوله عز وجل لا يخلقون

شيا وهم يخلقون اين بتان نيافريدند چيزي را و ايشان خود آفريده شده اند
و تراشيده شده اند و انزا نه كرده شده ولا يملكون لانفسهم ضرا ولا نفعا
و مالك نيستند بر دفع ضري از خود و بر جر نفعي بخود لانها جمادات ولا يملكون
موتا ولا حيوة ولا نشورا و مالك نيستند اين بتان بر ميرانيدن و زنده كردن و
نبزر ... كردن مرده را و نه نيز بر ... كسي ... وصف ... اين بود ... نبود
... قوله عز وجل وقال الذين كفروا ان
هذا الا افك افتريه ... خبر مي دهد ... انكه خداوند را عز وجل عيب
و ناسزا كفتند و كذاب و بيرا ناسزا كفتند كا قرآن ما هذا الا افك افتريه ... ست
اين قرآن ... محمد ... از خود واعانه عليه قوم اخرون وهو جبر
و يسار ... باز كفتند ... ويرا ... دروغ ... فقد
جاءو ظلما و زورا يعني قالوا كذبا و بهتانا وقالوا اساطير الاولين
اكتتبها باز كفتند ... افسانهاء پيشينيانست ... بعضي كم كنند ... بند
و روا بود ... ايشان ... بنشيند ... اكتتبها اي التمس كتابتها املا
كرد خواست اين محمد ... ايشان فهي تملى عليه بكرة واصيلا
اين اساطير را بروي املا كرده ميشود بامداد و شبانكاه نزول اين ... نضر بن
الحارث ... رسول عليه السلام در مجلس خود خبر دادي ياران را از كذشتها ...
و از قصهاء ايشان ... قرآن ... نضر بن الحارث ...
بر خاستي قصه رستم و اسفنديار و ملوك پارس ... باز كفتي ما محمد با احسن
حديثا مني وما حديثه الا اساطير الاولين قال ابن عباس رضي الله عنهما نزلت في الحارث
فيه ثمان ايات من القرآن و ... اساطير قوله عز وجل قل
انزله الذي يعلم السر في السموات والارض ثم امر نبيه عليه السلام
بان يرد عليهم بكوي يا محمد كه بفرستاد اين قرآن را انك داناي سر اهل اسمان
و سر اهل زمين ... قرآن بيان ... غيب ... نيست
اكر اين كرفته از كسي ... بيان ... نيستي
انه كان غفورا رحيما ... وقالوا مال هذا الرسول ياكل الطعام

ويمشي في الأسواق از بعد بيان وحدانيت وذكر كتاب منكر بوده اند خداوند
را بنا سزا وصف كردند وقرآن را عيب كردند ومصطفي را كما انه كما بسا بود عيب
كفتند جه بوده است اين را كه دعوى رسولي مي كند رسول كفتندش بر سبيل استهزا
كما قال تعالي خبرا عن فرعون اللعين قال ان رسولكم الذي ارسل اليكم لمجنون
جه بوده استش كه طعام ميخورد جنانكه ما ميخوريم ودر بازارها مي رود جنانكه
ما مي رويم يعني آدمي است جو ما هيج او را بر ما فضل نيست جواب اين خداوند عز وجل
ياد كرد وما جعلنا هم جسدا لا يأكلون الطعام **لولا انزل اليه ملك** اكر
وي رسول است جنانكه وي ميكويد جرا فرستاده نشد بادي فرشته **فيكون معه
نذيرا** تا با وي بيم كنند بودي خلق را ودليل بودي بر صدق نبوت وي وجوابه
في سورة الانعام ولو انزلنا ملكا لقضي الامر ثم لا ينظرون وقوله عز وجل **او يلقى
اليه كنز** اي هلا يعطى له كنز يستغنى به اي جرا نداذند ويرا كنجي تا رسولي
ترا تكر بودي جنانكه كفتند لولا نزل هذا القرآن علي رجل من القريتين عظيم
وجوابه قوله ولولا ان يكون الناس امة واحدة الي قوله وزخرفا **او تكون له
جنة يأكل منها** وجرا نداذند ويرا بستاني تا بخوردي از ميوها وي وجوابه تعالي
تبارك الذي ان شاء جعل لك خيرا من ذلك جنات تجري من تحتها الانهار **وقال
الظالمون ان تتبعون الا رجلا مسحورا** اي مسلوب العقل
انظر كيف ضربوا لك الامثال انكاه تسلي دل مصطفي را وبزركي
وشرف وي را مي كويد بنكر يا محمد جكونه وصف كردند ترا بصفات ناسزا كاه كفتند
مفتري است كاه كفتند معلم عليه كاه كفتند مسحور است اين غايت جهل
وتناقض ايشانست قوله عز وجل **فضلوا فلا يستطيعون سبيلا**
كم شدند از راه حق نتوانند يافتن راه ايمان نفي نا توان راه يافتن است
از بي كراهيت داشتن ايشانست قوله عز وجل **تبارك الذي ان
شاء جعل لك خيرا من ذلك جنات تجري من تحتها
الانهار ويجعل لك قصورا** بزركوارست آن خداي كه اكر بخواهد
بدهد ترا بوستانها كه مي رود زير درختان وي جويها روان وبدهد

ترا كوشكها يعني بلند بركشيده بدانكه ايشان مي كويند وتاويلش آنست كه
بقيامت بتفسير كلبي اي تبارك الذي قد شاء لك ان يعني قدست جه داد ترا بوستانها
وكوشكها مصطفي را عليه السلام با حرت وعده مطلق است نه معلق بمشيت
بل كذبوا بالساعة بل رد ما قبله است يعني دروغ زن داشتند اين كافران
ترا وانكار ايشان نه از آن بدانست كه تو طعام ميخوري يا در بازارها مي روي
وليكن بدانست كه ايشان منكرند قيامت را وبعث را **واعتدنا لمن كذب
بالساعة سعيرا** وآماده كرده ايم مرانكه دروغ زن داشته است قيامت را
آتشي زبانه زننده **اذا رأتهم من مكان بعيد** يعني اذا رأيت النار ومواراه
المشركين من مسيرة مائة سنة وقيل خمسمائة **سمعوا لها تغيظا وزفيرا**
يعني سمعوا منها بشنوند اين كافران از آتش غريدن خشم وناليدن از كينه
والتغيظ من الانسان هو غليان الصدر بزيادة الغضب والزفير كالشهيق
وعن النبي عليه السلام انه قال من يقول علي ما لم اقل وانتمي الي غير مواليه
فليتبوأ بين عيني جهنم مقعدا قالوا يا رسول الله وهل لها من عين قال
نعم الم تر الي قوله اذا رأتهم من مكان بعيد جون ببيند كافران را آتش من
از دور وسبيل هذا قوله تكاد تميز من الغيظ وروي ان لجهنم كل يوم زفير
بين ما يبقي شيء الا سمعها الا الثقلان الذين عليهم الحساب والعذاب وعن
كعب عليه السلام قال لتزفرن جهنم يوم القيامة زفرة لا يبقي ملك مقرب ولا نبي
مرسل الا جثا علي ركبتيه وعد فرائضه ويقول نفسي نفسي حتي يقول ابرهيم
عليه السلام يا رب نفسي نفسي انا خليلك ابرهيم **واذا القوا منها مكانا
ضيقا** اي فيها اي اذا القي المكذبون في مكان ضيق من السعير جون افكنده
شوند اين كافران در دوزخ در جايها تنگ دوزخ بر كافران تنگ كردد جنانك سنان
اندر رمح جون بهشتي اندر كوشك بيرون رود كافران مانند اماس در دوزخيان
افتد تا جنانك تنگ كردد بر كافران تا كفته **مقرنين** جفت كرده هر كافري با آن
ديوي كه بدنيا بوده باشد بروي وديرا بوسوسه وتزيين بركفر داشته كما قال تعالي
ومن يعش عن ذكر الرحمن نقيض له شيطانا فهو له قرين وقيل مقرنين اي مسلسلين

في الثبور وموثقين في الحديد قرنت ايديهم الى اعناقهم في الاغلال نظيره وترى
المجرمين يومئذ مقرنين في الاصفاد **دعوا هنالك ثبورا** اي ثبورا قال ابن
عباس رضي الله عنهما الثبور الويل وهو المصدر يقال ثبر الرجل اذا اهلك ولعن
وحبس اذا دعوا وا ويلاه واحسرتاه وانداماتاه واهلاكاه **لا تدعوا اليوم**
ثبورا واحدا وادعوا ثبورا كثيرا اي ثبورا كثيرا قال ابن عباس رضي الله عنهما
الثبور الويل وهو المصدر يعني همه را مكويند واحسرتاه بسيار كويند و بسيار خوانيد
واحسرتاه واهلاكاه لا انزل ما نديم ايجا كار از دست رفته است **قل أذلك**
خير ام جنة الخلد التي وعد المتقون بكوي يا محمد اين ياد كردم از وعيد
وعذاب بهتر مر كافران را يا بهشت جاودان كه وعده كرده شد مر متقيان را
كانت لهم جزاء ومصيرا اين بهشت خلد جزاء متقيانست و بازگشت
ايشانست وخير يكون عن شيء ... بمعنا بلد جزي بود هر چند كه در يكي هيچ
خير نباشد كما يقال العافية خير من البلاء **لهم فيها ما يشاءون** اين متقيان را است
در بهشت هر چه ايشان خواهند كما قال تعالى ولكم فيها ما تشتهي انفسكم ولكم فيها
ما تدعون **خالدين كان على ربك وعدا مسئولا** جاودان باشند
در بهشت واين بهشت جاودان مر متقيان را وعده است الخ ... وعده
يعني سال العبد ذلك الوعد في الدنيا كما قال ربنا واتنا ما وعدتنا على رسلك ولا تخزنا
وسال الملائكة ذلك الوعد للمؤمنين كما قال ربنا وسعت كل شيء رحمة
وعلما الى ان قال وقهم عذاب الجحيم ربنا وادخلهم جنات عدن التي وعدتهم
ابن عباس رضي الله عنهما كوين اين وعده است از خداوند عز وجل خواستني بخواهند
از خداوند عز وجل اين وعده تا وفا كند قوله عز وجل
ويوم يحشرهم وما يعبدون من دون الله ياد كن يا محمد تا آن روز كه كرد آورد
كافران را وما يعبدون من دون الله وآنان را كه ايشان مر ايشان را مي پرستيدند
بدون الله ازانكه ايشانرا ايشان مطيع اند خداوند را چون فرشتگان وعيسى
وعزير ... **فيقول أأنتم اضللتم عبادي هؤلاء ام هم**
ضلوا السبيل كويد خداوند عز وجل مر اين معبودان مطيع را شما كم كرديد

اين بندگان را از ره اضافت ملك است نه اضافت مدح وشرف يا خود ايشان
كم كشتند از شما كفتند ... ايشان جواب دهند **قالوا سبحانك** پاكي
تو خداوند از همه عيبها الخ اين كافران بتو اضافت مي كنند از آن بازكرفتن
واين جواب تمام است وان همه را جواب است كه عيسى عليه السلام كويد چون
فردا ابدا ... بقيامت انت قلت للناس اتخذوني وامي الهين من دون
الله جواب دهد سبحانك ما يكون لي ايجا كويند سبحانك **ما كان ينبغي لنا ان**
نتخذ من دونك اولياء سزا نبودي ما را كي بكرفتمي بدون تو خود را معبودي
بس كه روا بودي ما را كي ما عابد كرفتمي خود را با آنك ما را بهيج روي سزا ومحل معبودي
نيست والاكي يوم هذا التاويل قراءة ابن عباس والحسن وابي جعفر المدني
رحمهم الله ما كان لنا ان نتخذ بضم النون وفتح الخاء من دونك معبودا وانما سمي
المعبود اولياء لان المعبود ولي العابد والعابد ولي المعبود وقيل ما كان ينبغي
لنا ان نتخذ من دونك من اولياء بعبادتهم لنا فيصير بعضنا اولياء بعض **ولكن**
متعتهم وآباءهم يعني اجلتهم في النعمة وامهلتهم ومكنتهم في الدنيا ممتعين
بالمال والجاه والصحة **حتى نسوا الذكر** يعني بر سيش ايشان ما را از مان ما بوده
است ايشان را وكين بدان بود است تا تو ايشان را برخوردار كردي در دنيا
ونعمت كاني ونعمت فراخ و بدران ايشان را تا ايشان تطاعتي شدند وفراموش كردند
حتى نسوا الذكر اي ذكرك الف ولام بدل است از اضافت يعني توحيدك
وطاعتك ونظيره فبشر عبادي الذين يستمعون القول اي قولي **وكانوا قوما**
بورا هالكين ... ايشان قومي هلاك شده بدنيا بار الشيء اذا اقسد وذهب خيره
ومنه بارت السوق اذا كسدت وقال النبي عليه السلام استعيذوا بالله من بوار
الايم ومنه قوله تعالى ومكر اولئك هو يبور وقال تعالى واحلوا قومهم دار البوار
اي الهلاك واليأس من الخير وقال قتادة والله ما نسي قوم ذكر الله الا باروا وفسدوا
وقال قتادة ايضا ما ترك احد فريضة من الفرايض الا هلك واختلط والتبس وتشوش
عليه امره اي تبوده كرد كار دروي ان ثبور يكي كه دتو از عصيان تو است در
حق ربه وقال ابن عباس رضي الله عنهما قوما بورا اي ذهب اعمالهم في الدنيا فلم يكن

لهم اعمال صالحة **فقد كذبوكم بما يقولون** ارباب مع القول بمعنى المصدر
اى فقد كذبوكم بما يقولون اى بقولكم وفي قولكم **فما يستطيعون صرفا**
ولا نصرا نتوانند كه بگردانند از ايشان عذاب را از شما و نتوانند كه نصرت كنند شما را
از عذاب من كي ايشان اين معبودان را كه زعم بردند بودند تا ايشانرا بوقت
درماندگى نصرت كنند **ومن يظلم منكم نذقه عذابا كبيرا** ثم استانف
الخطاب الكفار والظلم هاهنا للكفر كما قال تعالى والكافرون هم الظالمون
وهر كه از شما بركفر و شرك باى فشارد بچشانيمش عذاب بزرگ
قوله عزوجل **وما ارسلنا قبلك من المرسلين** وهو الخلود في النار
وما ارسلنا قبلك رسولا من المرسلين نفرستاديم پيش از تو وفيه اضمار يعني
رسولى از رسولان و اين جواب كافرانست كه گفته بودند مصطفى را يعني
الطعام ويمشي في الاسواق كه گفته بودند مال هذا الرسول ياكل
الا انهم لياكلوا الطعام ويمشون في الاسواق الا كه بودند كه همچو تو خوردندى طعام و رفتندى در بازارها و عن
ابن مسعود رضي الله عنه انه قال لم يكن من الانبياء قبلك الا ويستحبون ان يلبسوا
الصوف ويحلبوا البعير ويركبوا الحمير **وجعلنا بعضكم لبعض فتنة**
وبعضى فضل كرده بودند كرده ايم ايشان قوم خود را ليلا كرده ايم ودر اسلام بزرگ
آنكه تنگ دستان تبع بودند مر آن اتباع قوم خويش را انكر فيلد حالى كنت
عن فعل بعضى از شما را فتنه بعضى كرده ايم تا كران كنند بر شما اسلام اورد ايشان تبع
بودند ايشان و نظيره وكذلك فتنا بعضهم ببعض ليقولوا اهؤلاء من الله
عليهم من بيننا خلق فتنه يكديگر اند سلطان فتنه رعيت جاهل فتنه عالم
شوى فتنه زن زن فتنه شوى پدر فتنه فرزند و فرزند فتنه پدر وكذلك
وصبر النبي ممتحن بالكفر والمرسل الله ممتحن بالانبياء **اتصبرون** صبر كنيد
لنعلم امرت معنى تحذير و تهديد يعني اتصبرون فتنتنا ام لا اتصبرون
فتعاقبوا **وكان ربك بصيرا** وخداوند تو يا محمد بينا است و دانا است
بآنكه از فتنه مطيع برابر بود و بآنكه عاصى برابر **وقال** قوله عزوجل
الذين لا يرجون لقاءنا الرجاء بمعنى آنكه اميد ندارند لقاء ما را

كما قال تعالى ترجون تجارة لن تبور و نظيره اولئك يرجون رحمة الله وقيل
الرجاء بمعنى الخوف لا يرجون اى لا يخافون كما قال تعالى ما لكم لا ترجون لله
وقارا اى لا تخافون الله عظمته وهاهنا يحتمل كلا المعنيين **لولا انزل علينا**
الملائكة اي هلا ارسل الرسول علينا الملائكة دون البشر وجوابه قل لو كان في الارض
ملائكة يمشون مطمئنين الآية وگفتند چرا نفرستاد خداوند عزوجل بما رسولي
تا ما ايمان آوريم و مصطفى جوابه ولو اننا نزلنا اليهم الملائكة الآية **او نرى**
ربنا فيخبرنا انه رسول اليكم با جز آنكه ببينيم خداوند را تا خبر دهد ما را كه محمد رسول
منست بشما **لقد استكبروا في انفسهم** بزرگ منشي كردند و ايشان خويش
يعني لاغ كرده اند و كبر كردند **وعتوا عتوا كبيرا** قال ابن عباس رضي
الله عنهما عصوا عصيانا كبيرا **يوم يرون الملائكة** انكاه وعيد
كرد ايشان را گفت روز قيامت كه ببينند فرشتگان را و عند النزع يرون ملك
الموت مع اعوانه **لا بشرى يومئذ للمجرمين** نبود مژده و بشارت آن روز
كافران را و اجر كه اعمال ايشان حبط شده باشد و نبود ايشانرا نزد خداوند اجرى
كه بدان بسبب اهل مژده باشند **ويقولون حجرا محجورا** اي ويقول الملائكة للمجرمين
حجرا محجورا اي حراما محرما ان يكون لكم البشرى شما را مژده نيست بلكه مژده خير بر شما
حرام است كما قال عزوجل انه من يشرك بالله فقد حرم الله عليه الجنة وقال تعالى
ان الله حرمهما على الكافرين واصل الحجر في اللغة المنع ومنه حجر القاضي على الايتام
ومنه حجر الكعبة لا يدخل ابين البيت الطواف اي يطوف وراءه ويسمى المحرم
حجرا محجورا لانه ممنوع وقيل ان المشركين اذا استقبلهم احد في الشهر الحرام
يقولون حجرا محجورا يريدون بذلك ان يذكروه انه في الشهر الحرام وانتصابه على
المصدر على معنى قد حجرت عليك حجرا وحجر الله عليك حجرا وعن عطية العوفي قال
اذا كان يوم القيامة تلقى المؤمن بالبشرى بالجنة فاذا رأى ذلك الكفار قالوا
للملائكة بشرونا فيقولون حجرا محجورا اي حراما محرما ان يلقاكم بالبشرى وقيل
يوم يرون الملائكة نحو قول ابن المغيرة وعبد الله بن اخية واصحابهما تقول
الملائكة لهم لا بشرى يومئذ للمجرمين بالجنة و يقولون حجرا محجورا قوله عزوجل

وقدمنا الى ما عملوا من عمل اي قصدنا وعمدنا وهذه الكلمة في لغة
العرب عبارة عن ابتداء الامر على سبيل المبالغة والتاكيد واين در وصف خداوند
عز وجل جايز نيست ليس اين اخبارست از خداوند عز وجل بابطال كار كافران بعبارتى
كه لزم مبالغت وتاكيد واجب كند ودر سخن مردمان رود چنانكه گويند باز آمد بر ما
بكار خود ونظيره في چنانست تا خلق گفت عز وجل سنفرغ لكم ايها الثقلان واين
در عبارت خلق چنان بود كه تا پرداخت تو كنيم تا بتو بود از مردمان معنى در حق
خداوند روا نيست تا وى را مشغولى روا نبود بچيزى تا پرداخت چيزى ديگر كند پس
ازين معنى وعيد است بليغا اي بتحاسب محكم ونظيره هو الذى خلق لكم ما في الارض
جميعا ثم استوى الى السماء اي خلق السماء بعد ان خلق الارض ثم قال ابن عباس
رضي الله عنه الهباء المنبث ما يرى في شعاع الشمس من الكوة وفي رواية عنه الماء
المهراق يعني لا يحصل من اعمالهم شئ وقيل هو غبار ساطع في السماء كانه من
دخان وقيل في قوله وقدمنا الى ما عملوا من عمل اى اخذنا الى ما عملوا لغير الله
في الدنيا قوله عز وجل فجعلناه هباء منثورا اي نجعله كالغبار الذى
يسطع من حوافر الدواب يعنى ناچيز كردانيم ان عملهاى ايشانرا مانند آن غبار كه
بوقت فتن (?) كردد تا از پاى ستوران خيزد ونظيره اولئك الذين كفروا بآيات ربهم
ولقائه فحبطت اعمالهم فلا نقيم لهم يوم القيامة وزنا قوله عز وجل
اصحاب الجنة يومئذ خير مستقرا واحسن مقيلا اين دو وصف اصحاب
بهشت است ان روز قيامت بهتر باشند بقرارگاه ونيكوتر باشند بآسودن
جايگاه ومقيل جاى خواب بود ودر بهشت خواب نبود ولكن اين عبارتيست از اخبار
از راحت بهشتيان در بهشت قوله عز وجل ويوم تشقق السماء بالغمام
اين كه خواهد بودن آن روز كه بشكافد آسمانها با ابر سپيد وفرود آيند
فرشتگان همه فرود آيند اما في بالغمام اى عن الغمام بشكافد آسمانها بر ابر غمام
بحرف لهد ليست تا غمام ابرى است از برف (?) آسمان سپيد وسطبر بسطبر كي هفت
آسمان روز قيامت فرو آيد حرف غمام ولا تا بر آسمانها كران آيد تا هفت آسمان
بشكند واسمانها انبيا است احوالها خواهد بود تيني (?) بدان دله دله گردد

كما قال تعالى وفتحت السماء فكانت ابوابا ومرالى گرداب بود چون اسمانى
گردد چنانكه گفت يوم تمور السماء مورا ومرالى رنگ برنگ گردد كما قال تعالى فاذا
انشقت السماء فكانت وردة كالدهان باز بشكند ويوم يتشقق السماء بالغمام باخر
نيست گردد قال تعالى يوم نطوى السماء كطى السجل للكتب كما بدأنا اول خلق نعيده
وبعضى از نادانان ومجسمه لعنهم الله گويند تا خداوند عز وجل در غمام بود چون
باسمان ايد ... چند وى اسمانها بشكند ودليل كنند هل ينظرون الا ان ياتيهم
الملائكة في ظلل من الغمام واين سخن حيان ما وايشان بدان باز گردد تا تغيير صفات
بر خداوند عز وجل جايز بود يا نه مذهب ما روا نبود ونزل الملائكة
تنزيلا چون اسمانها بشكافند فرشتگان هفت اسمان بكليت بعرصات حاضر
شوند قوله عز وجل الملك يومئذ الحق للرحمن بهمه معنى در ان
روز مر رحمن راست امروز هم او راست لكن تخصيص اين اضافت بدان روز از بهر
آنست كه امروز هر كسى را دعوى است واين دعوى همه از روز منقطع گردد وقيل
معناه الملك الحق يومئذ للرحمن وكان يوما على الكافرين
عسيرا وروز قيامت روزى دشوار است بر كافران چون بر كافران دشوار
بود اميد بود تا بر مومنان آسان بود ونظيره فذلك يومئذ يوم عسير على
الكافرين غير يسير قوله عز وجل ويوم يعض الظالم على يديه
حسرت كافران در ان روز بلا بيحتى (?) رسد تا بازوهاء خود را بخايند وبر زول اين
بحق امية بن خلف الجمحى است وبر عادت بود چون از سفر باز آمدى با زا مردى
مهمانى كردى روزى مهمانى كرد ومصطفى را عليه السلام بخواند مصطفى اجابت كرد
گفت مر اطعام تو نشايد خوردن تا انگاه كه تو من نكردى وعن ... داشتى تا كسى
لا يخواند اجابت نكردى واز طعام وى نخوردى رسول گفت بگوى كلمه شهادت
امية بگفت رسول عليه السلام طعام وى بخورد عقبة بن ابى معيط وابو جهل وغيرهما
لعنه وامية بن خلف را ملامت كردند وگفتند صبوت ... داشت گفت تا ... عش
طعام من نخورد ... بگفتم تا طعام من بخورد انگاه ... كنند لى
ما از تو ... بنگرديم تا او را ... و ... ولعى و ... اشترى

فلان بجي مرده است بروى بزني فنخل ذلك وارتد لعنه الله فقتل عقبة بن
ابي معيط يوم بدر وامية بن خلف الجمحي يوم احد فقتله النبي عليه السلام بيده چون
روز قيامت بماند ابن امية بن خلف بازوى خود را حسرت مي خايد محمد كا قرآن را
حسرت بود لكن اورا حسرت بيشتر بود كه وى كرويده بود وان السماك كوي رحمه الله
كه در مدت شبا روزي بيست مراد بازوى [illegible] بازوى خود بجايد [illegible] خداوند عز وجل
نومي كرد انك چه كويد يقول يا ليتني لم اتخذ فلانا خليلا يعني لم اجهل
وابا معيط اي كاشكي ابو جهل را وابو معيط را بدوستي نگرفتي بودمي وقيل
فلان ليس بشخص معين كالظالم ليس اسم لشخص معين انما هو اشارة لكل من هو
بذلك المعنى الله بندم كل كافر على اتباعه الباطل قوله عز وجل لقد اضلني
عن الذكر بعد اذ جاءني براستي وراستي كه كم كرد مرا از توحيد وقرآن از بعد انك
امد من وكان الشيطان للانسان خذولا وشيطان مر ادمي را مخذول
كننده است وعده كند وكفتن وفا نكند كما انكه شيطان ادمي را بقصه برصيصا
عابد است كمثل الشيطان اذ قال للانسان اكفر فلما كفر قال اني برئ منك قوله
عز وجل وقال الرسول يا رب چون پيغامبر [illegible] رسول عليه السلام بنالي
بنا لبد از ايشان كفت يا رب ان قومي اتخذوا هذا القرآن مهجورا يا رب
اين قوم من بيرون اند از اين قرآن اي تو كي يحي كرونند وتو كي كار نمي كنند ونخن اين
تنبيهات ار غايت رنج مصطفى را است ابتدا قوله تعالى وكذلك
جعلنا لكل نبي عدوا من المجرمين [illegible] دشمنان كردانيم برو صف
تو راست هر پيغامبري را از كافران وايشان صبر كردند بر جفاء ايشان تا وعده
نصرت من در رسيد است تو نيز صبر كن وكفى بربك هاديا ونصيرا اين خداوند
بسنده تو است راه نماي ونصرت كننده بر دشمنان قوله عز وجل وقال الذين
كفروا لولا نزل عليه القرآن جملة واحدة ثم اخبر عن طعن الكفار
في النبي والقرآن كفتند اين كافران كه اين محمد [illegible] وقرآن [illegible] بر اسمان است
جز قرآن بيكبار نيا ورد چنانكه موسى عليه السلام تورات را وعيسى عليه السلام انجيل
را جواب داد خداوند عز وجل كذلك لنثبت به فوادك همچنين بر اكنده خواستيم ما

وشتيم در مدت بيست انا سال تا استوار كنيم دل ترا بر نكاه داشت وياد داشت
مي بود كه معني انست كه اگر بيكباره فرستادمي دل بعضي از تو [illegible] بر ميايي چنانكه
دل قوم موسى بر جبل بر اكنده فرستادم تا دل تو بر قبول وي استوار بود وقبول وي
بر شما اسان تر بود ورتلناه ترتيلا اي بيناه تبيينا كذا قاله قتادة رحمه الله
قوله عز وجل ولا ياتونك بمثل الا جئناك بالحق واحسن
تفسيرا اي ولا ياتونك بصفة اي عيب نكويند ترا كه مصطفي يا قرآن را
هيچ عيبي مانند اين كه كفتند نه ما جواب ان بيارديم ترا بحق وراستي چنانكه او ديم
جواب ايشانكي كفتند وقيل ولا ياتونك بمثل الا جئناك بالحق وقيل مثل فالتي
بها ابن الزبعرى في قوله ولما ضرب ابن مريم مثلا الا جئناك بالحق وهو قوله ان
الذين سبقت لهم منا الحسنى واحسن تفسيرا يعني جواب ديكر نكو تر بيان اين مثل
ايشان الذين يحشرون على وجوههم الى جهنم وابن كافران
خود در المحلي [illegible] بلند تر داشته اند نام مصطفى را ومومنان را عيب كفتند
خداوند عز وجل بيدا كرد كه نسبت چنين كفتند انانكه حشر كنند بروز قيامت برروي
كشان كنند اولئك شر مكانا واضل سبيلا ايشان اند بجاي و
در مرتبه بد تر از مومنان وكمراه تر وليكن بشماتت داشتند وشر بكويند چيزي
را كه در مقابله چيزي ديكر بود هر چند كه در ان هيچ شر نبود چنانكه خير بكويند
چيزي را در مقابله چيزي هر چند كه در ان هيچ خير نبود كما قال تعالى ارباب
متفرقون خير ام الله الواحد القهار ونظايره كثيرة قوله عز وجل ولقد
اتينا موسى الكتاب انكاه خبر داد از پيغامبران كذشته ومحنا لعنت قوم
ايشان اتينا كفت بدرستي وراستي كه بداديم موسى را تورات جمله وجعلناه
معه اخاه هارون وزيرا وهارون را بيا در برادرهم باوي باز دهم بشت
كرد انيديم ووزير در لغت ان بود كه بار كرا كند در [illegible] بناه كنند [illegible] قوله
تعالى كلا لا وزر فقلنا اذهبا الى القوم الذين كذبوا باياتنا
فدمرناهم تدميرا وبسوله [illegible] كفت مر موسى را اذهب الى فرعون وول
بود كه ان انكاه بوده باشد كه موسى عليه السلام مخصوص بنبوت هارون عليه السلام

سوال نكرده باشند ورواء بود كه هر يكي را جدا كانه امر بوده باشد جمع كفت برويش
بران قوم كه ايشان دروغ زن داشتند ايات ما را رفتند ودعوت كردند ومنكر
شدند فدمرناهم تدميرا وبعاقبت هلاك كرديم شان هلاك كردنه قوله عز وجل **وقوم**
نوح لما كذبوا الرسل اغرقناهم وقوم نوح كه دروغ زن داشتند رسولان را
رسولان بجمع كفت وبا آنكه رسول جز نوح نبود معني انست كه تكذيب يكي رسول
تكذيب همه انبيا بود **وجعلناهم للناس اية واعتدنا للظالمين**
عذابا اليما نشانه عالم كردانيديم شان واماده كرديم ظالمانرا عذابي دردكين
قوله عز وجل **وعادا وثمودا واصحاب الرس** عاد را كي قوم هود بوهند
وثمود را كي قوم صالح بوهند واصحاب جاه را بروايتي مفصل بيغامبر را كشتند
وبجاه انداختند وجاه بر آنان بر آوردند باشند كان بودند بر سر جاه وقال الرس
قتادة لعن الله هم الذي يعني اليهم اصحاب ياسين المذكور من قوله اذ ارسلنا
اليهم اثنين فكذبوهما فعززنا بثالث فقتلوهم ثم بيروسوهم بالحجارة **وقرونا**
بين ذلك كثيرا اي بين عاد وثمود كثيرا قوله عز وجل **وكلا**
ضربنا له الامثال له كناية يرجع الي الكل وهريكي را از ين قرنها كي
هلاك كرديم بيان كرديم وصف ايشان كي ما ايشان جه قرن بودند وايشان
جه كردند از خلاف وما جلونه عقوبت كرديم شان كلا ضربنا له الامثال كي بيينا
له الاشباه **وكلا تبرنا تتبيرا** اي اهلكنا هم اهلاكا قوله عز وجل
ولقد اتوا علي القرية التي امطرت مطر السوء بر درستي
ودرايستي رسانند يعني بر كذشتند اهل مكه بران ديهي كه باريده بود بروي باران بد
يعني سنك باريد بر اهل قوي وبر روي وان شارستان را سدوم نام بود و كي
بر راه كذر مكيان بود بسوي زمين شام كما قال تعالي وانكم لتمرون عليهم مصبحين
وبالليل وهم اهل مكه بر كذشته بوهند ولكن جون بعضي بر كذشته بوهند خبر بنزد
باقيان معروف شده بود جنان خبر دهي كويي همه بر كذشتندي **افلم يكونوا**
يرونها حين مروا بها فيتعظوا ويعتبروا بما راوا حين مروا بها
فيتعظوا ويعتبروا بما راوا من نكال الله لمن كذب الرسل يعني بر كذشتند وبديدند جون

بجون بكذشتند

جون بر كذشتند تا بند كيرند بكروند اخ كردند ثبات بر كفر **بل كانوا لا يرجون**
نشورا بلكه بودي بي ايشان اثبات است واثبات ما بعد اي بر كذشتند وديدند استيصال ايشان
ولكن بند نكرفتند برانكه طمع نبود رجا بمعني خوف است يعني نمي ترسيدند از قيامت
واذا راوك ان يتخذونك الا هزوا ان بمعني ما است جون
ببينند ايشان كافران ترا نكيرند مكر بفسوس **اهذا الذي بعث الله رسولا**
اينست كه مي كويد خداي مرا برسولي فرستاده است **ان كاد ليضلنا عن الهتنا**
هر كلمه ان كه از بعد وي لام بود ان بمعني نفي بود اي ما كاد ليضلنا بدرستي وراستي
كه خواست كه كم كند از عبادت بتان **لولا ان صبرنا عليها** ارنه ان بودي كه صبر كرديم
ما بروي **وسوف يعلمون حين يرون العذاب من اضل**
سبيلا ودود بود كه بدانند جون عذاب قيامت ببينند كه كيست كمراه تر قوله عز وجل
ارايت من اتخذ الهه هويه جه بيني يا محمد انك بكر فته است هواي
خود را خداي يعني بت را مي برستد كه اكر ازوي نيكو تر ببيند اين را بماند وانرا برستد **افانت تكون**
عليه وكيلا يا تو اوي مسلطي كه وي را مجبر بايمان اري وهذا كان في ابتداء الاسلام ثم نسخ
باية القتال وهذا استفهام است بمعني نفي اي ما انت عليهم بمسيطر قوله عز وجل **ام تحسب**
ان اكثرهم يسمعون او يعقلون يا مي بنداري وكمان مي بري يا محمد كه
بيشتري ازين كافران شنوا اند يا عاقل يعني مستعمل شنوايي اند يا مستعمل عقل اند وقيل
ام تحسب يا مي بنداري كه بيشتري از مردمان بشنوند وكار بند اند بند ترا استفهام است بمعني نفي
انهم الا كالانعام نيستند مكر جون ستوران نيز بتر از ستوران كه ستور قصد كشتن
بيكانه كند يا مكر بروي رب ارزوي خود بماند وانان بو جهد خداي خود ارزو خود نمي مانند
ستوران بجوب بصلاح ايند وايشان بصلاح بازنمي ايند ان هم الا كالانعام اي ما هم في استماع
السمع والعقل الا كالانعام في عدم التمييز والتدبر **بل هم اضل سبيلا** فانه لا عقل للانعام
ولا خطاب عليهم والكافر عاقل مخاطب وقال الحسن رحمه الله شاة الراعي اعقل منكم لانه
اذا صاح بها الراعي تنزجر بصوته والكافر لا ينزجر من الله مع كثرة ما قرا معهم من الحجج والادلة
على السنة الرسل قوله عز وجل **الم تر الي ربك كيف مد الظل**
اين بيان وحكايتست مي نكري يا محمد بصنع رب خود اي بنكر يا محمد خطاب مصطفى است

عز كيف مد الظل چگونه کشید سایه وقیل فیه تقدیم وتاخیر ای الم تر الی
الظل كيف مده ربك وهو ما بين طلوع الفجر الى طلوع الشمس وما بين غروب الشمس
فان الليل ظل الارض قوله عز وجل **ولو شاء ربك لجعله ساكنا** اى دائما ولا
یحول اسپی خداوند این سایه را باقی داشتی تا روز افتاب نبودی **ثم**
جعلنا الشمس عليه دليلا یعنی اختیار سایه را دلیل کردانیدیم که
افتاب بر سایه دلیل کردیم فان الظل يدل على الشمس والشمس تدل على الظل
والاشیا تعرف باضدادها یعنی سایه را ببردیم و افتاب را بیاوردیم اگر هیچ سایه
نبودی مبوه بنخنجی والا هر افتاب بودی هیوه طبع اختی و فتی افتاب رکم و فتی سایه
و نعمت دا رحمان بقله حاکم وازن معنی ... کرده بر کیا ... بود خدا است
دو برکت ... فرهم و باد ... مسلط کردم ... افتاب بود و کاه سایه
تا اندر نعام حالت ونشیب بود قوله عز وجل **ثم قبضناه قبضا يسيرا** تفسیر بر هر
برد سایه را تا چگونه بردیم سایه را بجود بگرفتیم این اضافت ملک است ای
بقدرت خود بردیم ورد فی سهل لطیف که تو انستی دانستن که سایه چگونه
رفت وچگونه لعله ... بر د این سایه بر کار رنجی نیست قوله تعالی **وهو الذي**
جعل لكم الليل لباسا ای ان خداوند است که شب را پرده ... شما
شب همه عالم را فرو پوشاند **والنوم سباتا** وخواب را فزایش راحت والهم
شما را دهند اخذ یوم السبت لما حدث به الكلالة من الاستراحة فيه عن اشتغال
الدنيا **وجعل النهار نشورا** ای جعل النهار للنشور والنشور فی الحقیقة
هو الحيوة بعد الموت وفي هذا الموضع الانتباه من النوم قوله عز وجل **وهو**
الذي ارسل الرياح نشرا بين يدي رحمته وی ان خدا وند است که بفرستاد
بادها را نشرا قرئت بالنون بر آگنده کننده ابر را پیش از باران و بشرا بالباء مژده
دهنده پیش از آمدن باران **وانزلنا من السماء ماء طهورا** و بفرستادیم از آسمان
آبی پاک کننده چرا فرستادیم قوله تعالی **لنحيي به بلدة ميتا** تا زنده کنیم شهری
مرده را یعنی زمین مرده **ونسقيه مما خلقنا انعاما واناسي كثيرا** و آب
دهیم ازین باران انچه افریدیم از چهار پایان ومردمان بسیار را کثیر گفت تا بعضی

بستند تا آب جاهها وچشمها خورند و روزگار دیار ان کذا رند وقیل الی
کثیر یعنی کل ارت ونظیره فی القران کثیر قوله عز وجل **ولقد صرفناه**
بينهم ليذكروا بدرستی وراستی که ما میکردانیم این باران را میان خلق
تا پند کیرند قال ابن عباس رضی الله عنه وابن مسعود رضی الله عنه ما من
عام بامطر من عام ولكن الله يصرفه حيث شاء من ارض وبلاد **فابى**
اكثر الناس الا كفورا این اختیار رفت بااستسقا در نعمت ... الا قالوا مطرنا بنوء كذا
الا رحیل الا الکافرین تا ناسپاسی کردند خود بس نبودی ولکن کفت خواستند که بی تزیت
مردمان مکر ناسپاسی غایت در ناسپاسی یعنی حوالت کردند این ابدان ... و ما
لعلق باران بستاره کان کفتند مطرنا بنوء كذا وحبسنا بنوء كذا كما قال
فی قصة بتوک وتجعلون رزقكم انكم تكذبون ای وتجعلون شکر رزقکم بالتکذیب قوله عز وجل
ولو شئنا لبعثنا في كل قرية نذيرا این بیان منت است بر مصطفی
وتسلی دل او دل را پیش تا دل تنک مکن و رنج بمکش که ما بجواستی در هر شهری و دیهی
رسولی فرستادیمی چون تو تا پند دادی خلق را ولی فرستادیم وترا بدین بلاد
مخصوص کردانیدیم تا شرف ترا بود شکر ان نعمت مرا و رنج کش قوله عز وجل
فلا تطع الكافرين فيما يدعونك من متابعة دعواهم طاعت
مدار این کافران را در ایخ اذ تو ان رو خواهند ازسوال ها اقتراحی **وجاهدهم**
به ای بالقران **جهادا كبيرا** متابعت ناکرد بس ملکن نیز حجت کوی با ایشان
بقران حجت کفتن بزرک و نیکو کما قال تعالی ولا تجادلوا اهل الكتاب الا بالتي
هي احسن ثم الكناية ينصرف الى القرآن وان لم يسبق ذكره كقوله انا انزلناه
في ليلة القدر قوله عز وجل **وهو الذي مرج البحرين هذا عذب فرات**
وهذا ملح اجاج وی آن خداوند است که بیامیخت هر دو دریا را این یکی خوش
سخت خوش وان دیگر شور درمرج خلط قوله تعالی **وجعل بينهما برزخا** ای
نهاد میان هر دو آب فرمانی ... تا بر ان آب از ان جدا باشد جدا کرد بند
کند شیطان تا در ماه رمضان بند فرمانی بود دام کند به بند تا سیل به بند کردند
وحجرا محجورا ای منعا ممنوعا تاکید است قوله عز وجل **وهو الذي**

خلق من الماء بشرا اي من النطفة بشرا و كه ان خداوند است كه بيافريد
از آب نطفه آدمي فجعله نسبا وصهرا اي گردانيد ايشان بزرگي
و فرزندي نسبي و خسر و خسر اچگي و لا ماديي نسبي و نكاح ميان بزاي و فرزندي حرام گرد
و ميان خسر و ماء حلال كرد وكان ربك قديرا و خداوند عز وجل قادر است
بر انچ خواهد قوله عز وجل ويعبدون من دون الله ما لا ينفعهم
ولا يضرهم مي پرستند اين كافران بدون خداي عز وجل انچ منفعت نكند ايشان
از پرستيدن و زيان نكند از ناپرستيدن و اين دليل است كه خداوند عز وجل ضار است
و نافع وكان الكافر على ربه ظهيرا اي معينا للشيطان
على عصيان ربهم شيطان معني كافرانست بحكم وسوسه و تزيين و هم كافر معين
شيطانست ديگر تاويل وكان الكافر على ربه ظهيرا اي قاهرا غالبا على معبوده و هو
الصنم مي پرستند اين كافران انرا كه ورا نفع نكند و مضرت نكند و با معبود اين كافر
قاهر و غالبست برين بت چنينى را با من انبازمي كويد قوله عز وجل
وما ارسلناك الا مبشرا ونذيرا اي نفرستاديم تراكي رسولي مكر مژده
دهنده انرا كه حق را بعث كنند و قبول كنند و بيم كننده انراكي بركفر بايي فشارد
اكنون تو كه مصطفايي رسولي بكوي چون حق بيان كرهم امر و نهي خبر دادم كار ها
قل ما اسألكم عليه من اجر الا من شاء اين
استثنا منقطع است لمعني لكن يعني هيچ نمانده است بيان كردم اكنون اختيار
شما راست هر كه بخواهد از شماكي راهي كيرد بخدا وند خود بتوحيد و طاعت
بكيرد اي من شاء ان يتخذ الى ربه سبيلا فليتخذ قوله عز وجل وتوكل
على الحي الذي لا يموت از بعد اين بيان از بهر تو توكل كن بر زنده
كه هرگز نميرد انگاه مي بياموزاند كي توكل چگونه كنت كه توكل مجرد گفتار نيست
تا توكل كردم توكل بفعل كن وسبح بحمده و پاك كوي و ورا از عيب بحمد وي يعني منت
وي مي نه بر خود و سل و صل بحمده متوكل عابد بود متوكل مسبح بود كه ما لك
ناعبده وتوكل عليه وكفى به بذنوب عباده خبيرا و بسنده است خداوند عز وجل
دانا بگناه بندگان خود و اين وعيد است بعلم وقوله بعد فاما صلته الذي

خلق السموات والارض وما بينهما في ستة ايام ثم استوى
على العرش مراد از عرش ملك است و هم اخبار است اي استوى الرحمن
على حفظ العرش فاسأل به خبيرا در حاجتي و مراد كه لغت است از خبير
خواه تا بيان كند نظيره ورا بنبئك مثل خبير هو كه ترا بيان كند كس جز خداوند
بيان نكند قوله عز وجل واذا قيل لهم اسجدوا للرحمن قالوا
وما الرحمن انسجد لما تأمرنا وزادهم نفورا چون
كويند ايشانرا كي سجده كنيد رحمن را انگه نكاه دارنده ملك صنعت اسمان
و زمين است قالوا وما الرحمن كويند رحمن كيست و اين بدان كفتند ذكر رحمن
در عرب معروف نبود منكر شدند و هم بذكر الرحمن هم كافرون و قال و هم بكفرون بالرحمن
انسجد لما تأمرنا سجده كنيم انراكي تو مي فرمايي ما را بسجده كردي بر نيفزود
ايشانرا اكر زمندكي نظيره قوله تعالى فلم يزدهم دعائي الا فرارا قوله عز وجل
تبارك الذي جعل في السماء بروجا وجعل فيها سراجا
وقمرا منيرا مي كويند كه رحمن كيست بكوي بزرگوارست رحمن ان خداوندي كه
بيافريد در اسمان ستارگان و ستارگان را بروج كفتند و برج و قصر كوشك بود
مانند كرد و معني را انكي نزديكي ديرا و دكر بلندي ديرا و روا بود كه بروج منازل
ستارگان سياره بود و اين درست تر است وجعل فيها سراجا وقمرا منيرا و بيافريد
در اسمان افتاب و ماه روشن و تابنده در اسمان والذي جعل الليل والنهار
خلفة لمن اراد ان يذكر وي ان خداوند است كه شب و روز را خليفت يكديگر
كردانيد يكي مي رود و ديگري مي ايد ابن عباس كويد رضي الله عنه خليفت بدان معني
كفت تا اكر كسي را ورد فوت شده باشد بشب بروز قضا كند و اكر بروز فوت شده
باشد بشب قضا كند دو ز شب عوردو از يك منست آنرا پند و شكر را از نعم او اراد
شكورا اي واراد شكورا قوله عز وجل وعباد الرحمن الذين
يمشون على الارض هونا مي ايستادند انانكه بنده كيرند بحقيقت
و معاملت و شاكر باشند هم خدايي شناس باشند و هم خدايي پرست خواص
بندگان انانند كه در زمين متواضع روند كسي كه وي بر خاك كبر نيارد بر خداوند

کبر کی ارد انهم کانوا اذا قیل لهم لا اله الا الله یستکبرون وعباد الرحمن
الذین این اضافت مدح وتشریف است نه اضافت ملک تنها کما قال ناقة الله وسقیاها
وبیت الله ورسول الله علما للدلالة حنان ریعنی در زمین کی کسی از بار ابنشیب اید غایت
تواضع را قوله عز وجل **وإذا خاطبهم الجاهلون قالوا سلاما** خواص
رحمن انانند که چون سخن گویند جاهلان تا اینان سخن بنا دانی را
جواب نخز گویند معنی النست که هر که کسی را زشتی گفت تعریض کرد تن خود را
مر ایشان جواب را ومکافات جفا را خواص رحمن انانند جواب درشت باز دهند
ونه مکافات کنند بلکه عفو کنند وسلام گویند یعنی توا ایمنی از مکافات ما گوئید
بوار باد قوله عز وجل **والذین یبیتون لربهم سجدا وقیاما** ذاک
وصف نهار لهم وهذا وصف لیلهم بروز با خلق حلیم وبار کشند وبشب چون مرد راحد
اذا فعل ذلک لیلا وظل یفعل کذا اذا فعل ذلک نهارا ونصب سجدا علی الحال وقیاما
عطفا علیه **والذین یقولون ربنا اصرف عنا عذاب جهنم** وچون
از عبادت فارغ شوند دعا بگویند بار خدایا برگردان از ما عذاب دوزخ **إن عذابها**
کان غراما عذاب دوزخ عذابی لازم است ودایم ومنه قوله فلان غریم فلان
لانه یلزمه علی مطالبته ویلزم علی اقتضا به وقال الحسن لعنه الله کل غریم الا
ویفارق غریمه یوما الا غریم جهنم فانها لا تفارق غریمها **انها ساءت مستقرا**
ومقاما بر گردان از ما عذاب دوزخ کی دوزخ بلا قرار گاه ولیت وبد جایگاه ولیت
وانما وصفها بالسوء لما فیها من المکروه کما یسمی المرض سوء لما فیه من المکروه ولکن
کان کفارة وموعظة للمومنین قوله عز وجل **والذین اذا انفقوا لم**
یسرفوا ولم یقتروا وکان بین ذلک قواما خواص رحمان انانند کی
چون نفقه کنند اسراف نکنند تا روزی ضایع کردن حق مال بود ونه بخیلی کنند
تنگ نگیرند کی حق اهل خود ضایع کنند نه در نفقه اسراف کنند نه بخیلی کنند
میان این دو ایستاده باشند در میان راهی گیرند وقال صلی الله علیه وسلم
ما عال امرؤ اقتصد ونظیره ولا تجعل یدک مغلولة الی عنقک ولا تبسطها کل

البسط

البسط هذا امره ذکر وصف قوله عز وجل **والذین لا یدعون مع الله**
الها آخر خواص رحمن انانند که چون نفقه کنند اسراف نکنند کی بالله کسی را بخدای
نخوانند **ولا یقتلون النفس التی حرم الله الا بالحق** ونکشند تنی را
کی خدای حرام کرده است کشتن وی را مگر بحق وهو ثلث کفر بعد ایمان وزنا بعد احصان
وقتل نفس بغیر حق **ولا یزنون** زنا نکنند وهذا یدل علی انه لیس بعد الکفر ذنب
اعظم من القتل ولا بعد القتل اعظم من الزنا الا یری انه یجب لکل واحد القتل
وعن ابن مسعود رضی الله عنه انه قال سئل رسول الله صلی الله علیه وسلم ای ذنوب
اعظم فقال ان تجعل لله ندا وهو خلقک فقیل ثم وای فقال ان تقتل
ولدک خشیة ان یاکل معک قیل ثم وای فقال ان تزنی بحلیلة جارک قوله عز وجل
ومن یفعل ذلک یلق اثاما وهرکه بکند یکی از این سه کفر یا قتل یا زنا
ببیند عذاب وعقوبت را عذاب اثام گفت که اثام سبب عقوبت است وروا بود که چیزی را
بنام سبب خوانند وقیل الاثام وادی فی جهنم للزناة واللفظ بمعنی الاصابة کما یقال
لقیت الشدائد ای اصابتنی وجزینه علی الجزاء **یضاعف له العذاب یوم**
القیامة زیادت نه عذاب بران معنی است که دایم است یعنی همیشه در
عذاب بود **ویخلد فیه مهانا** وجاوید اندر آنجا خوار ان را بر دوزخ خوار
را **الا من تاب وآمن وعمل عملا**
صالحا مگر آنکه از کفر توبه کند وبا ایمان وتوحید تولی کند عمل صالح با ایمان ضم
کند **فاولئک یبدل الله سیئاتهم حسنات** انانکه بدین وصف
اند بدل کند خداوند عز وجل بدیهای ایشان را بنیکیها بدل کفر توحید توحید
بدل زنا وقتل عمل صالح توحید دهد وصف بدل کرد خداوند عز وجل نام سی
بدل کند **وکان الله غفورا رحیما** ظاهر **ومن تاب وعمل**
صالحا وهرکه برگردد از گناه وطاعت کند **فانه یتوب الی الله متابا**
وکی بخداوند می باز گردد باز گشتنی **والذین لا یشهدون الزور**
خواص رحمن انانند که حاضر نگردد بمجلس دروغ یعنی بر حذر باشند از اسباب معاصی
واذا مروا باللغو مروا کراما خواص رحمن انانند که چون بلغوی بر رسند

قوله وازود ... قوله

يعنى اذا التقى بهم ان مروا بالباطل مروا كراما چون بگذرند از ان سخنان باطلى
وفسادى كريم وار بگذرند يعنى روى ازوى بگردانند والكرم فى الاصل يعود اعراض ناقة شاة
كريمة اذا كانت تعرض عند حلبها بوجهها فاستعير ذلك للصفح عن الذنب كانه يعرض
عنه فلا الحارك عليه وحكم الاية عكس نزلت قبل ان يفترض الامر بالمعروف والنهي عن
المنكر ثم انسخ ذلك مگر سامان با زداشتن بود كه معذور باشد بروى گذشتن
وقال بعضهم مروا كراما اى لا يساعدون اهل الباطل على باطلهم وقال الحسن اللغو جميع
المعاصي قوله عز وجل **والذين اذا ذكروا بايات ربهم لم يخروا**
عليها صما وعميانا خواص بندگان رحمن انانند كه چون ايشانرا پند دهند
بايات قران بروى در نيفتند ونه خفتند چون كران ونابينايان يعنى خود را كر ونابينا
نسازند بشنوند وعبرت گيرند چه هر كه بشنود وكار نبندد كراست وهر كه بيند وعبرت
نگيرد نابينا ست وهر كه عكس اين كند وى از خواص رحمن است قوله عز وجل
والذين يقولون ربنا هب لنا من ازواجنا وذرياتنا قرة اعين
خواص رحمان انانند كه دعا كنند وگويند اي خداوندا ببخش مارا از زنان وفرزندان
كه قرة عين وروشنايى چشم ما باشند يعنى مطيع زيند ومطيع ميرند زن اخلاف ند
خواهند بدعا نه از دراى قوله **وجعلنا للمتقين اماما** ومارا پيش رو متقيان
گردان تا اقتدا بما كنند وصف ايشان كنتى از جزاى ايشان خبر ده **اولئك يجزون**
الغرفة بما صبروا اين بندگان جزاى شوند درجات بلند در بهشت بان صبرى
كه كردند در دنيا بر محن حما ملتها كى گفتيم هر درجه صد ساله راه **ويلقون فيها**
تحية وسلاما ونيز پيش اورده شوند در بهشت تحيت وسلام ويلقون بالتخفيف
وبينند در بهشت يعنى فرشتگان ملات شما روزى ميفرستاد بار تحيت وسلام وسلام هو
ويلقون بالتخفيف وبينند در بهشت يعنى فرشتگان الهى مولى رسانند اين تحيت
وسلام رب حاية بود **خالدين فيها حسنت مستقرا ومقاما**
نيكو قرار گاهيست نيكو باشگاهيست قوله عز وجل **قل ما يعبؤا بكم ربى**
لولا دعاؤكم اي لولا عبادتكم الاصنام گفت بگوى چه كند خداوند من عذاب
شما ار نه آنست كه شما بوى كيكر ميخوانيد اي ما يعبؤا بعذابكم لولا انكم تدعون

مع الله غيره دليل صحة هذا التاويل انه قال **فقد كذبتم فسوف**
يكون لزاما بدرستى وراستى كه دروغ زن داشتند رسولان را در قران
زا زود بود كه برسد بشما عذاب لازم برسد عذاب يوم بدر وبرسد عذاب
النار فى الاخرة وهذا التاويل موافق نظم الاية وتاويل اخر قل ما يعبؤا بكم اى ما يصنع
بخلقكم لولا عبادتكم اياي بگو يا محمد چه كند وچه خواست كردن خداى عز وجل از آفرينش
شما اگر نه از بهر ان بود تا از شما عبادت گرفتى بدين معاملتها كه ياد كرديم چنانكه گفت
وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون نيافريدم مر ادمى را وپرى را مگر تا عبادت كنند مرا
شان بعبادت ونظم سورت از اول تا اخر بيان شناخت است وبيان پرستش
وباخر سورت خبر داد كه من شما را از بهر اين افريدم تا بعبادت خود بيازمايم فقد
كذبتم بدرستى وراستى كه شما دروغ زن داشتيد رسولان مرا وپرستيدن دون
مرا وتاويل سيوم قل ما يعبؤا بكم اى قل ما يصنع بعذابكم ربى لولا دعاؤكم وتضرعكم
بگوى يا محمد چه كند خداوند عز وجل اين عبادت شما را نه تضرع وزارى شما است تا براى
مجرد عبادت بس نيايد گرفت وپس هر عبادتى دعا وقبول بايد گرفت تا خداوند
عز وجل را نيازست قيمت عبادت بتضرع وزارى است وتضرع عقب فراغ عبادت
ببايد پيغامبر است كما قال ربنا تقبل دعاء ربنا اغفر لى فقد كذبتم فسوف
يكون لزاما وهذا خطاب الكفار والله اعلم بالصواب

سورة الشعراء

كلها مكية غير اية هي اخرها وهو قوله والشعراء يتبعهم الغاوون
فانها نزلت بالمدينة وهي مائتان وسبع ايات والف ومائتان وسبع وسبعون
كلمة وخمسة الاف وخمسمائة واثنان واربعون حرفا وعن ابي بن كعب رضي الله
عنه عن النبي عليه السلام قال من قرا سورة الشعراء كان له من الاجر عشر حسنات
بعدد من صدق بنوح وكذب به وهود وشعيب وصالح ولوط وابراهيم واسحق
ويعقوب وبعدد من كذب بعيسى وصدق بمحمد عليهما السلام عشر حسنات ونظم
السورتين فسورة الفرقان فيها بيان المعرفة والعبادة وبيان حجة الحق ورد
الكفر وسورة الشعراء فيها بيان المعرفة والتوحيد وحجة الحق وبيان تحقيق الوعد
في حق المؤمنين وبيان تحقيق الوعيد في حق الكفرة

بسم الله الرحمن الرحيم قوله عز اسمه **طسم تلك**
آيات الكتاب المبين قال ابن عباس رضي الله عنه الطاء من ذي
الطول والسين من السلام والميم من الملك وقيل هذا قسم بحروف المعجم
وقال قتادة طسم اسم من اسماء القرآن تلك آيات الكتاب المبين تلك اشارت است
بايات قران كه فرستاده شده است پيش از فرستادن اين سوره **لعلك باخع نفسك**
ان لا يكونوا مومنين اي لاجل ان لا يكونوا مومنين مگر تو كشنده تن
خودي از حريصي تو با يمان ايشان با آنک نگرويدند بدين قران وكسي كه ازكاري
بغايت حريص بود بكشتن وصف كنند گويند مرنان خواستن بكشتي و اين استفهام
است معني نفي اي لا تبخع نفسك ونظيره فلعلك باخع نفسك على آثارهم وقال فلا تذهب
نفسك عليهم حسرات قوله عز وجل **ان نشا ننزل عليهم من السماء آية**
اين ناگرويدن نه از عجز وضعف منست ار من بخواهم بفرستم از آسمان آيتي قاهر
وجبر كننده ايشان را با يمان **فظلت اعناقهم لها خاضعين** زود گردنها
خاضع گردد چنانكه اندر فرستادگي بسليمان كه همه ديوان عالم را مقهور كرد بنا
كما قال تعالى ومن يزغ منهم عن امرنا نذقه من عذاب السعير الشي از دروغ دري
تو كه تا زمانه سليمان نهاكه تا اگر از شرق عالم تا غرب عالم ديوي بودي كه كار از وي
بي بيرون بودي تا زبانه بسوي وي اشارت كردي آن شي بجستي و ديو را بسوختي
از بخواستمي تو انستمي همه را بقهر نيز با يمان آوردن و تو انستمي نيز همه را با لطف
با ختيار با يمان آوردن قوله عز وجل **وما يأتيهم من ذكر من الرحمن محدث**
ساند تا ايشان يعني باين كافران معرض هيچ ذكري يعني رسولي با هيچ ذكري
ايشان نيارد ازانکه نو بو دي با ازانكه باز گردد و مصطفى عليه السلام محدث شايد
وصف كردن اگر كوئي من الرحمن گفت كو هم معني انست تا اين ذكر مصطفى عليه السلام
مسند رحمن است ورضاي وي وامر وي روا بود تا بوكه اضافت كني **الا كانوا**
عنه معرضين نه ايشان روي گردانيده اند ازان بند بد **فقد كذبوا**
فسيأتيهم انباء ما كانوا به يستهزءون بدرستي تا دروغ زن داشتند
اين كافران مصطفى را وقران را وان بند را هر سه محتمل است فسيأتيهم انباء ما كانوا

بد يستهزءون زود بود تا بيايد با ايشان خبر والحاهي ايخ درا ايشان بياي
دروغ زن داشتند قوله عز وجل **او لم يروا الى الارض كم انبتنا**
فيها من كل زوج كريم نه نگرند يا محمد بدين زمين كه چند گونه
نعمت نغز و نيكو از بيلغ و دروا ينيدم عريب هرچه را وصف كنند غايت حسن و شرف آن
خير بود و ذكر كرم كثرت را بود **ان في ذلك لآية** اند روينج يد كرديم
از آيات وانوش نباتها نيكو از زمين نشانست و علامت است بر قدرت و وحدانيت من
وما كان اكثرهم مومنين و بيشتري ازين كافران مومن
نيستند اي نخواهند گرويدن **وان ربك لهو العزيز الرحيم** ظاهر
قوله عز وجل **واذ نادى ربك موسى ان ائت القوم الظالمين**
ياد كن يا محمد كه بخواند خداوند عز وجل موسى را و گفتش كه برو بسوي قوم كافران
بار تفسير كرد كه اين كافران كيانند **قوم فرعون الا يتقون** قوم فرعون
اند نمي ترسند استفهام بمعني التوبيخ او بمعني الامر **قال رب اني اخاف ان**
يكذبون موسى گفت اي خداوند من بترسم كه دروغ زن دارند مرا و بقوم چون
ويضيق صدري ومي بترسم كه چون استوار ندارند مرا تنگ شود دل من
ولا ينطلق لساني ومي ترسم كه چون استوار ندارند مرا تنگ شود زبان من
بسخن گفتن **فارسل الى هارون** گرامي كن هارون را بوحي كما ذكر في
الاية الاخرى واشركه في امري وكما قال واخي هارون هو افصح مني لسانا فارسله
معي ردا يصدقني **ولهم علي ذنب** اي عندي ذنب وهو قتله القبطي
حين وكزه موسى وايشان را بر ذمت كناهي است يكي از ايشان بخطا بكشت
من كشته شده است **فاخاف ان يقتلون** ترسم كه مرا بكشند و اين اخبارست
از ضعف بشريت باغاز چنين ضعيف برد با نبوت تا گفت مي بترسم **قال**
كلا فاذهبا بآياتنا جواب داد خداوند عز وجل حقا كه نترسند بكشتن تو
برويد تو با برادر هارون با حجت و برهان و آيات ما **انا معكم مستمعون**
ما با شما ايم مي شنويم آنچ شما مي گوييد معكم گفت و ايشان دو بودند والاثنان
اقل الجمع عند العرب **فأتيا فرعون فقولا انا رسول رب العالمين**

از بعد انکه بیرو کرد موسی را بوعدهٔ حفظ و نصرت بقوله انا معکم مستمعون تا

که برو ید بر فرعون و بگو یید تا ما رسول رب عالم ایم ا رسول بمعنی جمع کالضیف تاک

ان هولاء ضیفی و کالطفل کما قال ثم یخرجکم طفلا و لم یقل اطفالا و رسول واحد

یاد کرد و ایشان دو تن بودند چه اسم رسول اسم جنس است بر یکی و بر جمع افتد و دیگر

کد رسول بمعنی مصدر است کما قال تعالی ارسلت رسولا قوله عز و جل ان ارسل

معنا بنی اسرائیل اماره را دست از بنی اسرائیل کوتاه کنی ایشان را با ما ده قال

الم نربک فینا ولیدا فرعون جواب داد گفت ما ترا بر ورده ایم ترا در خانه کان

خویش در کودکی **و لبثت فینا من عمرک سنین** و در نیکی کردی در میان ما

از عمر خود سالها دراز در حق رنج بردیم و ترا بر ورده ایم امروز تو بر من

فعلتک التی فعلت و انت من الکافرین کردی از کشتن

بودن اما کی فرعون علیه اللعنة این از موسی ناحق شناسی دانست **و فعلت**

قبطی و تو از ناسپاسان بودی نعمت مرا ای و انت من الکافرین للنعمة موسی جواب اغ کردی

داد **قال فعلتها اذا و انا من الضالین** ای کنت جاهلا عن الوکزة

بودی الی القتل ای کردم من ان کردم و من از جمله نادانان بودم قال ابن مسعود خاطبان

رضی الله عنه و انا من الجاهلین و من از جمله نادانان بودم و سلعن الضالین

ای من الناسین کما قال ان تضل احدهما فتذکر احدیهما الاخری قوله عز و جل

ففررت منکم لما خفتکم بگریختم از شما چون بترسیدم از شما از قصاص

قبطی ناخرسند گفته بودش ان الملا یاتمرون بک لیقتلوک فاخرج و من کلام

الحکماء الفرار مما لا یطاق من سنن المرسلین کما قال موسی و ففررت منکم لما خفتکم

و قال ایضا فلما رآها تهتز کانها جان ولی مدبرا و لم یعقب من الخوف

فوهب لی ربی حکما مرا دانش داد که ترس نبود و علم بود مرا از انبیاء کی

نمود دانش کنت بخشید مرا خداوند من صواب کی گفتنا رو کردار **و جعلنی**

من المرسلین و مرا از پیغامبران کرد این جواب انست که گفت قبطی

را کشتی و اما جواب انکه گفت الم نربک فینا ولیدا موسی گفت قوله عز و جل

و تلک نعمة تمنها علی ان عبدت بنی اسرائیل این منتی است که

بر من می نهی ای دست این منت ترا بر من بدان جای نیست تا حق خدای تمام

حق خدای بر تر حق تو و قیل او تلک نعمة تمنها علی بذکر تاویل از استفهام

است یعنی این خود منتی است که تو بر من می نهی که من ترا بپروردم بنی اسرائیل را مستضعف

و مقهور و مستاصل کردی تا ایشان را سامان پرورش من نبود او بمادر من مرا پروردند کان

نبودند و این استفهام است بمعنی نفی چون هر دو جوابش بداد انگاه فرعون با صل سخن

باز رفت که موسی گفته بود انا رسول رب العالمین **قال فرعون و ما رب**

العالمین روا بود که ما بمعنی من بود گفت کیست رب عالم او سوال از ان گاه کرد که

اعتقاد وی بود از جهل و نادانی وی موسی صلوات الله علیه جواب داد او را بدانکه سزای

خدای وی بود **قال رب السموات و الارض و ما بینهما ان**

کنتم موقنین رب عالم رب آسمان و زمین است و آنچه ما بین ایشانست او را استوار

دارید وی کما یند در دیدن آسمان و زمین فان قیل کیف یحمل سوال و ما رب العالمین

علی جمله منه برب العالمین و الله تعالی یقول خبرا عن موسی صلوات الله علیه حین خاطب

فرعون قال لقد علمت ما انزل هولاء الا رب السموات و الارض بصائر و قال و جحدوا

بها و استیقنتها انفسهم ظلما و علوا و الجواب قلنا هذا السوال من فرعون انما کان فی ابتداء

امر الله ثم لما ظهر موسی الایات بحضرته و ظهر عنده الحق الا انه عاند و جحده **قال لمن حوله**

الا تستمعون اراد فرعون ان ینسب موسی بین قومه الی الجنون **قال لمن حوله**

الا تستمعون ای سالت موسی و ما رب العالمین سالته عن الماهیة و هو یقول رب

العالمین و الارض من وی را از جه می پرسم وی مرا از جه جواب می دهد فقال قومه

لموسی فاخر موسی علی مقالته الحق قوله عز و جل **قال ربکم و رب آبائکم**

الاولین و انما قال رسولکم علی طریق الاستهزاء گفت این رسول شما که بشما

فرستاده اند ش هر اینه دیوانه فقال موسی انا علی مقالتی الحق لا اعدل عنه رب العالمین

قال رب المشرق و المغرب و ما بینهما ان کنتم تعقلون

رب عالم آفرید کار ان جانب است که آفتاب بر اید و ان جانب که آفتاب فرو رود

و آنچه ما بین ویست اگر هوش دارید و خبر دارید **قال فرعون لئن اتخذت**

الها غیری لاجعلنک من المسجونین ار بدون من معبودی گیری

ترا از قتل ایمان کنم یعنی بزندان کنمت قال ابن عباس رضی الله عنهما کان سجنه اشد من
القتل یحبس فی مکان لا یسمع و لا یبصر شیئا قال موسی اولو جئتک بشیء مبین
الف استفهام است یعنی لو جئتک بحجة ظاهرة علی صدق دعوی انی رسول
الله الیک و ارجمند دلیل و حجت ظاهر بیارم بر انک من رسول خدایم بتو بزندان
بازداری ام مبین ای بین و این بدان گفت موسی صلوات الله علیه که دانسته
بود از طبع خلق که چون حق معاینه ببیند گردن دهند فرعون گفت قال
فأت به ان کنت من الصادقین بیار این حجت پیدا کن اگر از راست
گویانی فالقی عصاه فاذا هی ثعبان مبین و نزع یده فاذا
هی بیضاء للناظرین بیفکند موسی عصا را و این نخستین افکندن بود
بپیش فرعون سپید و ن ثعبانی گشت ماری عظیم و در آنجا فرعون و قوم وی
و نزع یده و دست راست از زیر دست جیب بیرون کشید فاذا هی بیضاء سپید و
بجمس بود روشن که نور وی غلبه کرد نور آفتاب را که ازیر کان را و روشن شد همه
سرای و خانها و کنجها و جاها و همه شهر که هیچ چیز آن نور را حجاب نکردی و چون بدیدند
گفت فرعون قوم خویش را قال للملا حوله ان هذا لساحر علیم این جادوی
داناست اندکان تیز کرد قوم خود را بر موسی گفت یرید ان یخرجکم من ارضکم
بسحره می خواهد این موسی که بجادوی از شهرتان بیرون کند و بر مردمان هیچ چیز
ازان سخت تر نباید که دیار و ویران خانهان بیرون کنی فماذا تامرون اکنون
چه می فرمائید مرا چه کنم با وی از خود ضعیفی پیدا کرد دل بردن ایشان را دیگر تاویل یرید ان
یخرجکم ای یخرج خدمتکم و عبیدکم و هم بنی اسرائیل بفرستد من ارض مصر الی الارض الشام
بقهره ایاکم بسحره و این بدان گفت که موسی گفته بود که خداوند تعالی مرا بدان فرستاده است
تا بگویم مرا ان ارسل معنا بنی اسرائیل بفرست بنی اسرائیل را با ما قوم خویش جواب دادند قالوا
ارجه و اخاه فرعون قصد کشتن موسی کرده بود چنانک گفت ذرونی اقتل موسی قوم
وی گفتند مکش وی را ولیکن بزندان باز دارشان و لا رجاء التاخیر یعنی اخر قتلهما ع هذا الیوم
لیوم یجمع الناس فیه گفتند تاخیر کن کشتن ایشان را وابعث فی المداین حاشرین
و بفرست رسولان را بشهرها حوالی مصر گرد کنند کانرا یاتوک بکل سحار علیم

تا بتوانند

تا بتوانند هر جادوی که هست استاد فرعون همان کرد که قومش اشارت کرده بودند
فجمع السحرة لمیقات یوم معلوم جادوان را گرد کرده شد ان جادوان
بقول ابن عباس رضی الله عنهما هفتاد تن بودند و بقول سدی رضی الله عنه سی و اند
هزار مرد بودند و بقول وهب منبه پانزده هزار روا بود که ان هفتاد تن سران بودند
قوله عز و جل و قیل للناس هل انتم مجتمعون استفهام است بمعنی امر
ای اجتمعوا گفتند اصحاب فرعون مردمان را که گرد آیید قوله عز و جل لعلنا نتبع
السحرة ان کانوا هم الغالبین ای نتبع دین السحرة و خود متابعت دین
سحره بودند ولیکن معنی آنست که برین دین پای افشاریم اگر این سحره غلبه کنند موسی را
قوله عز و جل فلما جاء السحرة چون جادوان گرد آمدند سوی فرعون قالوا
لفرعون أئن لنا لأجرا ان کنا نحن الغالبین گفتند با هست ما را مزدی
اگر ما غلبه کنیم موسی را قال نعم و انکم اذا لمن المقربین فرعون گفت شما را
نزد من مزد هست چنین و چنین و شما را نزد من مقربان باشید که روز بار باول شما در آیید
و آخر شما بیرون روید پس بیرون آمدند و صف بایستادند و راز گفتند با یکدیگر چنانکه ذکرنا فی
سورة طه گفتند قوله عز و جل یا موسی اما ان تلقی و اما ان نکون نحن الملقین قال لهم
موسی القوا ما انتم ملقون گفت بیفکنید من اول موسی گفت علیه السلام
یا شما افکنید و این امر اخبار است چنانک یاد کردیم فالقوا حبالهم و عصیهم و قالوا
بعزة فرعون انا لنحن الغالبون علی موسی و هارون تا آنجا که الله تعالی
الی کلمة قوله تعالی و اوحینا الی موسی ان الق عصاک قوله عز و جل فالقی موسی
عصاه فاذا هی تلقف ما یافکون میخوردن بیکبار دیگر فتن آن همه ساخته ها
بدروغ را و فرو برد موسی دست دراز کرد مار دیگر بار عصا شد فالقی السحرة
ساجدین همه سحره زود بیکبار بسجده شدند قالوا امنا برب العالمین
رب موسی و هارون فرعون بترسید بر سحره خشم شد گفت قال
آمنتم له قبل ان آذن لکم راست گوئی داشتید موسی را پیش از آنک
من شما را دستوری دادمی انه لکبیرکم الذی علمکم السحر ای
لرسکم فلسوف تعلمون زود که بدانند آنچ بشما رسد از عذاب آنکه بیان کرد

مار الکوت

شکفته بود از
کیانکننده بود
دستوری

کی جه خواهد بودن ما ایشان کنت **لأقطعن أيديكم وأرجلكم**
من خلاف ولأصلبنكم أجمعين بذکر اجمعین تاکید کرد تا بدانند
که کسی را نخواهم ماندن سحره با یمان دوستان خدایی کنتند از تهدید دشمن نیندیشید
کفتند **قالوا لا ضير** بو من ضاره يضوره ونضره ضيرا بمعنى ضرة اى لا مضرة
لنا في ذلك **إنا إلى ربنا منقلبون** ما بخداوند خود باز کردنده ایم جزا دهد ما را
بر زیان و عقوبت تو ما را **إنا نطمع أن يغفر لنا ربنا خطايانا** ما بر پشیمانی
ایم کی تو را طاعت داشتیم و بدین ایمان برب موسی طمع می داریم کی عفو کند از ما آن
گناهان گذشته ها و عقوبت نکند ما را بدین کفر و سحر کردشته **أن كنا أول**
المؤمنين بانکه ما اول گرویدگان بودیم برب موسی وهارون یعنی از اهل
این جمع قوله عز وجل **وأوحينا إلى موسى أن أسر بعبادي إنكم**
متبعون فأرسل فرعون في المدائن حاشرين موسى عليه السلام
ابدا بفرعون و بعوث کرد و آیات و معجزات بنمود و نگرویدند فرمان آمد موسی
را کی ببر بندکان مرا بنی اسرائیل را بشب تا ایشان بدم آیند شما را الاسراء السير
بالليل يقال اسرى يسرى اسراء اى اذهب ليلا قال الله تعالى سبحان الذى اسرى
بعبده ليلا موسى عليه السلام با بنی اسرائیل اتفاق نهان کنند برفتن فلان شب وعلامتی
کنند تا بدانند که رفتند و دیگر روز فرعون خبر یافت کس فرستاد بسپاه تا جمع
کنند نشان که از خانها غایب بودند فرعون را عادت بود که چون طبل بزدی
گاوی بکشتی جگر وی برون کردی بریان کردی الکره شهر حاضر بودی بیامدی وانگی
حاضر نبودی حاضر شدی دیگر روز طبل بزد و سپاه جمله کرد ساخته بود بدم ایشان
رفت بیک روایت موسی دو بار هزار هزار سوار مقدمهٔ سپاه وی بود
لیشان سپاه موسی را که شصد هزار مرد بود کروه اندک کفتند قوله عز وجل
إن هؤلاء لشرذمة قليلون الشرذمة الطائفة العصبة القليلة
من عصب كثيرة **وإنهم لنا لغائظون** اى لمبغوضون وایشان
دشمن دار ما اند **وإنا لجميع حاذرون** وما همه حذر خود کرفته ایم یعنی
با سلاح و آلت و عدت ایم وحذرون اى عالمون بالحذر وحاذرون اى مستعدون

للحرب قوله عز وجل **فأخرجناهم من جنات وعيون وكنوز**
ومقام كريم بیرون آوردیم شان یعنی فرعون و قوم او را از
بوستانها و چشمها و گنجها و دهانها و ادرایها فراخ مقام کریم الدور الواسعة
وقيل مسکن حسن شریف وعن ابن عباس رضی الله عنه انه قال
المقام الكريم المنابر وكان بمصر الف منبر يثنون على فرعون **كذلك**
وأورثناها بني إسرائيل بیرون آوردیم شان از مصر چنین که خبر
دادیم و میراث دادیم این بوستانها و گنجها و کوشکها بنی اسرائیل را **فأتبعوهم**
مشرقين اى لحقوهم مشرقين اى مصبحين حتى اشرقت الشمس اى طلعت
يقال اشرقنا اى دخلنا في الشروق كما يقال امسينا واصبحنا اى دخلنا في المساء
والصباح ومنه قول العرب في الجاهلية اشرق ثبير كيما نغير اى ادخل في شروق
الشمس فرعون و قوم وی بدم رفتند بنی اسرائیل را بوقت آفتاب بر آمدن قوله
عز وجل **فلما تراءى الجمعان** چون چشم دیدار افتاد هر دو سپاه **قال أصحاب**
موسى إنا لمدركون کفتند قوم موسی ما را دریافتند فرعون و سپاه وی
موسی کفت **قال كلا** اى حقا در نیابند ما را **إن معي ربي سيهدين**
کفت خداوند من عز وجل یار و نگاه دار من است ای بزرگان کفت موسی کی
خداوند عز وجل را وعده داده بود لا تخاف درکا ولا تخشى نعلم موسى عليه السلام
انه اخلف في وعد الله قوله عز وجل **فأوحينا إلى موسى أن اضرب**
بعصاك البحر فانفلق موسی بدریا رسید فرمان آمد رسید عصا بر آب زن
فانفلق بزد بدو ازده پاره شد دوازده راه پیدا آمد هر سبطی براهی برفتند
وكان كل فرق كالطود العظيم هر پاره ای از آب چون کوهی
برخاسته بود چند کوهی بود که فرسنگ درازنا و بالانی وی بود **وأزلفنا ثم**
الآخرين نزدیک آوردیم آنجا بدریا فرعون و قوم وی را ازلفنا اى قربنا فرعون
چون دریا شکافته دید کفت از بیم من شکافته شده است تا دشمنان خود را دریابم
وأنجينا موسى ومن معه أجمعين ثم أغرقنا الآخرين برهانیدیم
موسی را و قوم او را همه را و قوم فرعون را غرق کردیم با فرعون **إن في ذلك**

تفسير ... على

لآية در اين باب كرديم هلاك آل فرعون و قوم وى و نجات موسى و قوم وى نشانى
است و حجتى بر قدرت خداوند و بيان آنكه هر كه بر وى عاصى شود و بر رسولان وى بر اى
هلاك شود وما كان اكثرهم مؤمنين وان ربك لهو العزيز الرحيم
كله ظاهر قوله عز وجل واتل عليهم نبأ ابراهيم قصه موسى با فرعون بر
خواندى با ايشان كى بجهل ايشان نزديكتر بود اين اكنون بر خوان بر ايشان
قصه ابراهيم تا بر تولى ايشان بوى است اذ قال لابيه وقومه ما تعبدون
قالوا نعبد اصناما فنظل لها عاكفين گفتند ما بتان را مى پرستيم همه روز
معتكفيم بر پرستش ايشان انگاه ابراهيم عليه السلام تنبيه كرد ايشان را بر باطلى
كار ايشان گفت قال هل يسمعونكم اذ تدعون او ينفعونكم
او يضرون اى اجابت كنند تان اين بتان چون ايشان را بخوانيد بحاجت خود
يا منفعت كنند تان چون پرستيد شان يا زيان كنند تان چون نپرستيد قالوا
بل وجدنا آباءنا كذلك يفعلون بل رد ما قبل است يعنى نشنوند
و منفعت نكنند و زيان نكنند گفتند ما همى پرستيم كنيم از پى آنكه پدران
خود را يافتيم تا چنين مى كردند ما تقليد كرديم پدران خود را قال افرأيتم ما
كنتم تعبدون انتم وآباؤكم الاقدمون الرايت من ... ابتدا
سخن واغاز ابود معنى آنست كى بدانيد كه آنچ شما پرستيد و آنچ پدران
شما پرستيده وى بدانيد فانهم عدو لي همه دشمنان من اند شما و پدران شما
و معبودان شما الا رب العالمين استثنا منقطع است لكن رب عالم دوست من
است الزجاج استثناء من جنس المستثنى منه ولم يجد ها هنا فيكون استثناء منقطعا
معنى لكن روا بود كى استثنا داركى و لكن معنى لكن بود تا هر چند عبادت بتان
داشتند ابى عبادت خداوند نيز اعتقاد داشتند ابى و در معبودى داشتند ايشان
ابراهيم گفت عليه السلام هر چه شما اعتقاد داريد معبودى همه دشمن من اند
مگر رب عالم كه وى دوست من است فانهم عدو لي الهة والمعبر كناية ترجع الى العابدين
والمعبودين انگاه صفت كرد رب عالم را كه كيست قوله عز وجل الذي خلقني
فهو يهدين رب عالم است كه مرا بيافريد است و راه دكرد والذي يطعمني

كان

العالمين

ويسقين

ولسنى

واذا مرضت فهو يشفين

ويسقين وطعام دهد مرا و شراب دهد مرا چون بيمار شوم وى شفا دهد
مرا بعضى گويند مرض بخود اضافت كرد مرضت و گفت و بخداوند اضافت نكرد
چو در وى كراهيت است و ان قبيح نيست و باطل است بقوله قوله عز وجل والذي
يميتني ثم يحيين لكن معنى دروى انست كه هر چيزى كه بسته بدو طرف بر طرفى
كه اضافت كنى روا بود تا گويى من بيمار شدم و روا بود تا گويى مرا بيمار كرد مرا
چنانكه مرگ نادان بود و نادان را بميرانيد قوله عز وجل والذي اطمع ان
يغفر لي خطيئتي يوم الدين و رب عالم است كه من طمع دارم كى بيامرزد
بيامرزد خطاهاى مرا روز قيامت والخطيئة اسم وان را ... سخن ... گفتنهم
بود سارة اختى بل فعله كبيرهم و انى سقيم و ... معنا طمع دارم بوى كه بيامرزد
مرا در مستقبل الخ از من بوجود مى ايد تا انبيا عليهم السلام معصوم اند از زلات وانما
علق بالطمع ... الانبياء مغفولة لا محالة ولكن از بزرگى محل و قرب ايشان نزد رب
خود بدان ملوم داند غايت اظهار عبوديت را و تعليم ديگران تا اقتدا كنند ديگران با ايشان
كما قال يوسف عليه السلام توفنى مسلما رب هب لي حكما بار خدايا مرا علم شريعت و بيان معانى
ده تا حكم كنم بوى ميان بندگان تو والحقني بالصالحين اى بآباء المرسلين نوح و شيث
وادم عليهم السلام في الآخرة والثاني معناه اجعلني ممن يتقدم من صالحي عبادك هر دو دعاش
را اجابت كرد ... الانعام كقوله تعالى اولئك الذين آتيناهم الكتاب والحكم والنبوة ...
با ابراهيم و امثال وى دعا بى ... را اجابت كرد گفت ولقد اصطفيناه في الدنيا وانه في الآخرة
لمن الصالحين قوله عز وجل واجعل لي لسان صدق في الآخرين بار خدايا ثناى نيكو
ده در زبان پسينيان حق وى ... تا ثناى من باشد در زبان امت احمد جواب
دعا لهم وجعلنا لهم لسان صدق عليا ونظيره وآتيناه في الدنيا حسنة هو لسان الصدق
الذي ساله ربه واجعلني من ورثة جنة النعيم بار خدايا مرا از وارثان بهشت گردان
اجابت دعا وادخلناه في رحمتنا اى في جنتنا انه من الصالحين واغفر لابي انه كان
من الضالين و بيامرز پدر مرا از ... بود گمراهان بود ... كرده ... دعا
مغفرت پدر را در حال حيوة بود نه بعد از مرگ وانما دعا له بالمغفرة لانه كان وعد له ذلك
بقوله لاستغفرن لك و قال سأستغفر لك ربي و قال الله تعالى وما كان استغفار ابراهيم

لابيه

رابيه الا عن موعدة وعدها اياه انه يومن فلما تبين له انه عدو الله بان مات على الكفر
تبرا منه وكان يجوز في شريعته ان يدعوا الكافر بالمغفرة ما دام حيا رجاء ان يومن والكفر
بعد الموت وقد نسخ ذلك في شريعتنا بقوله لقد كان لكم اسوة حسنة في ابرهيم
الى قوله الا قول ابرهيم لابيه لاستغفرن لك قوله عز وجل **ولا تخزني يوم**
يبعثون رسوا مكن وعذاب مكن مرا بزلت من روز قيامت واين دليل است كي انبيا
در وعيد عذاب زلتها اند تا مزد عفو بايد شان **يوم لا ينفع مال ولا بنون** آن روز
كه منفعت نكند هيچكس را مال ونه پسران **الا من اتى الله بقلب سليم** ليس هذا منقطع است يعني
لكن الكول كه بخلاف او نزد ايد با دلي بسلامت از كفر وشرك وا منفعت كند او را
ومعنى كند بصلاح برادر بايد وقال ابن عباس رضي الله عنه القلب السليم ... شهادة ان لا اله
الا الله وسوى ما ذكرنا وقيل سليم عن المعاصي الزمن سلم قلبه عن المعاصي سلم الجوارحه
وقيل النقي الله تعالى الخليل ابرهيم فقال اذ جاء ربه بقلب سليم قوله عز وجل **وازلفت الجنة**
للمتقين واسكرين بدل تنك كرده شود بهشت بوي ومتقي وسليم القلب
وبرزت الجحيم للغاوين واشكارا كرده شود دوزخ مر كافران را وعن ابن مسعود
رضي الله عنه انه قال الجحيم يوم القيامة عليها سبعون الف زمام لكل زمام سبعون الف
ملك حتى برزت الناس **وقيل لهم** اي للكفار الغاوين **اينما كنتم تعبدون من دون**
الله كجا اند انكه مي پرستيد ايشان را **هل ينصرونكم او ينتصرون** مي [illegible]
بطمع ... نصرت كنند [illegible]
... [illegible] ... نصرت كنند ... كنند
... **فكبكبوا فيها هم والغاوون** اي القوا فيها على
وجوههم واصله كببوا ... كبكبت ... الوسطى ... [illegible]
ابن مسعود ... دوزخ ... **وجنود ابليس اجمعون** ...
شيطان ... [illegible] **قالوا وهم فيها يختصمون** ...
للتاكيد ... [illegible] ... السنة
مي كنند ... خصومت ... [illegible]
في النار ... **تالله ان كنا لفي ضلال مبين** ...
والله ما بوديم مگر در گمراهي ... **اذ نسويكم برب العالمين** ...

ن مقارنه

بارر

١١٨

[illegible]

بارعالم **وما اضلنا الا المجرمون** وگم نكردند مارا از راه راست مگر پيشروان باكي
اقتدا كرديم مارا ... البيان ... **فما لنا من شافعين**
ولا صديق حميم نيست مارا كسي از شفاعت كنندگان تا بشفاعت ...
و نه دوست ... خويشان ... الحميم ...
... قريب من صاحبه ... قوله عز وجل **فلو ان**
لنا كرة فنكون من المؤمنين ... بدنيا باز گشتن بودمان جملة مومنان
باشيم **ان في ذلك لاية** ... ذكر ... خصومت ...
... **وما كان اكثرهم**
مومنين ... **وان ربك لهو العزيز الحكيم**
... قوله عز وجل **كذبت قوم نوح المرسلين** هذه القصة لبيان معجزة
النبي عليه السلام وتسلية قلبه وذكر المرسلين بلفظ الجمع ... لتكذيب
الكل **اذ قال لهم اخوهم نوح الا تتقون** اي اتتقوا الله ولا تعبدوا غيره
اني لكم رسول امين اي امين عند الله على ما امرني به وقيل امين عندكم لم ...
... فيما ... **فاتقوا الله واطيعون** وانما اعاد ذكر التقوى
...
... **وما اسئلكم عليه من**
اجر ... **ان اجري الا على رب العالمين**
فاتقوا الله واطيعون ... قوله عز وجل
قالوا انؤمن لك واتبعك الارذلون ... يعني
... الارذلون ...
...
الا الذين هم اراذلنا بادي الراي **قال وما علمي بما كانوا يعملون** يعني
...
... نوح ...
بباطن ... اندا ... **ان حسابهم**

الاعلي ربي لو تشعرون جزا ايشان نيست مگر بر خداي تعالي
من حركات وما انا بطارد المومنين من بدين عيب كه شما مي گوييد آن را نخواهد
ايشان را از من رانده موامنان نيستم من خواننده مومنان آن ان انا الا نذير مبين
ظاهر قالوا لئن لم تنته يانوح لتكونن من المرجومين
بازنه ايستي يا نوح تو از دعوت از جمله سنگسار ان باشي يعني سنگسار كنيمت وقيل
من المشتومين والرجم رمي بالقول الا ترى ان بعض الشتم يسمى قذفا والقذف هو الرمي
وقال نوح رب ان قومي كذبون فافتح بيني وبينهم فتحا اي حكم كن ميان
من وايشان حكمي نظيره ربنا افتح بيننا وبين قومنا بالحق اي فاحكم بيننا ونجني
ومن معي من المومنين فاجابه الله تعالى فقال فانجيناه ومن معه
في الفلك المشحون در كشتي بر بار و گران بار السفينة المملوة يعني كشتي
البلد بالجند ثم اغرقنا بعد الباقين اي من بقي من السفينة من الذين كذبوا
بعد انجاء اهل السفينة ان في ذلك لاية وما كان اكثرهم مومنين وان
ربك لهو العزيز الرحيم ظاهر قوله عز وجل كذبت عاد المرسلين
وعاد اسم للاب الاكبر يسمى به القبيلة كلها اذ قال لهم اخوهم هود الا
تتقون اي الا تتقوا الساحر بالتقوى علي سبيل اللطف اني لكم رسول
امين علي ما ذكرنا في قصة نوح الى قوله فاتقوا الله واطيعون وما اسالكم
عليه من اجر ان اجري الا علي رب العالمين ظاهر على ما ذكرنا قوله
عز وجل اتبنون بكل ريع اية تعبثون استفهام بمعنى التقرير
والتوبيخ نا بنا مي كنيد بر هر مكاني بلند الريع ما ارتفع من الارض اية تعبثون
علامة تلعبون عادت بود ان قوم عاد را خانها مجصص ومطول بر او در
بر مكانها بلند علامات ومفاخرت را نه حاجت را و باشش را نا خود را بنشست
بدان خانه معروف كردندي و كار ديگر نبودي تا بازي كوبند و مسل كبو ترخانه بر او دادند
بازي را و مسل بلاف كاهها خانها بر او در دندي و بنظاره بنشستند نحو حيز
كسي از مومنان بر ايشان گذر كردي فسوس و سخريه كردندي و تتخذون مصانع لعلكم
تخلدون وحي گيريد اين با شكاهها و مسكنها خود را اگر فتن كسي كه گويي در دنيا

جاودانه

جاودانه بخواهيد بودن والمصانع البناء واحدها مصنعة قوله عز وجل واذا
بطشتم بطشتم جبارين وچون عقوبت كنيد كسي را از مومنان عقوبت
جباران كنيد يعني سخت گيرند البطش الاخذ بالسطوة فلما اراد ان يبطش ويأبي
اخبارست از ظلم وجور ايشان فاتقوا الله واطيعون ظلم مكنيد و از خداي بترسيد
ومرا طاعت داريد واتقوا الذي امدكم بما تعلمون و بترسيد از آن
خداوندي كه برا دست ان و بفزود او است شما را انچه شما مي دانيد و ان بعضي را تفسير
كرد امدكم بانعام وبنين وجنات وعيون بفزود او است شما را خداوند
عز وجل چهار پايان و پسران و بوستانها و چشمها اي روان بابن همه نعمتها نا سپاسي
كرديد و نكرويد اني اخاف عليكم عذاب يوم عظيم روا بود كه مراد
ازين روز روز مامت بود و روا بود كه مراد از آن روز عذاب ايشان بود بدنيا
قالوا سواء علينا اوعظت ام لم تكن من الواعظين كه اندر يكسا نست
بر ما پند كه گويي و پند نا دادن تو ان هذا الا خلق الاولين اي اختلاق فهم
و كذبهم بما خلقت الحديث واختلقته اي افتعلته والعرب تقول للخرافات احاديث
الخلق نيست اين انچه تو مي گويي مگر سخن پيشينيان و افسانه ايشان قال ابن عباس رضي
الله عنه اي ما هذا الذي نحن فيه الا دين الاولين وما نحن بمعذبين فكذبوه
هودا فاهلكناهم بريح صرصر عاتية ان في ذلك لاية وما كان اكثرهم
مومنين وان ربك لهو العزيز الرحيم ظاهر لما ذكرنا قوله عز وجل
كذبت ثمود المرسلين سميت ثمود لانه شد ماؤهم اي قل وكانت لهم
بير واحدة اذ قال لهم اخوهم صالح الا تتقون اني لكم رسول امين
فاتقوا الله واطيعون وما اسالكم عليه من اجر ان
اجري الا علي رب العالمين ظاهر قد م تفسيره اتتركون فيما
هاهنا امنين اي اتظنون انكم تتركون فيما انتم عليه من نعمة في الدنيا امنين من
الموت والفناء و تغير الاحوال الاستفهام بمعنى النفي اي لا تدوم لكم هذه وا تتركون
ابدا في جنات اي في بساتين وعيون وزروع ونخل طلعها هضيم
قال الضحاك الهضيم ان يكثر حمل النخل حتى يهضم بعضه بعضا وقال القتيبي الهضيم الطلع

صالح اخوهم

قيل انه يشبه عين الفسر و بفتح ... انه منضم وكثير ومنه قيل لطلع هضيم الكشحين
اذا كان منضما **وتنحتون من الجبال بيوتا فارهين** وبقراءة فرهين يعني
اشرين بطرين وقيل الهاء بدل عن الحاء اي فرحين والفرح يكون معنى
الاشر قال الله تعالى ان الله لا يحب الفرحين اي الاشرين وفارهين اي حاذقين
عالمين مي كنند از كوهها خانها ... اي الاشرين وفارهين اي حاذقين
بيتين بكنند ... **فاتقوا الله واطيعون ولا تطيعوا امر المسرفين**
... ولكن ... واهل الاسراف ...
والسرف الفساد وراس الفساد الكفر **الذين يفسدون في الارض ولا يصلحون**
اي يفسدون في الارض بالكفر والمعاصي **قالوا انما انت من المسحرين** اي المعللين
بالطعام والشراب ... انما انت بشر ... من السحر ... صالح را ...
جادو ...
رضي الله عنه المسحرين اي المخلوقين الا ترى الله ... وقال ابن عباس
... **فات باية** بعلامة لنبوتك **ما انت الا بشر مثلنا**
ان الله ارسلك الينا **ان كنت من الصادقين**
... قد ذكرنا قصته في سورة الاعراف صالح ...
قال هذه ناقة لها شرب ولكم شرب يوم معلوم ... ولكن ...
... روز معلوم ...
الناقة ... سنة وقال الحسن والقتادة رحمهما الله لم يكن لها
... لكانت ... يقولون ... لبن ...
ولا تمسوها بسوء فياخذكم عذاب يوم عظيم ...
... عذاب روز ... وقيل ...
يوم التناسخ **فعقروها فاصبحوا نادمين** ... وقيل
... صالح ...
وقال تمتعوا في داركم ثلثة ايام ناصبحوا نادمين ... روز عذاب ... **فاخذهم**
العذاب وهو صيحة جبريل صلوات الله عليه وقيل نزلت نار من السماء فاحرقتهم

ان في ذلك لاية وما كان اكثرهم مومنين وان ربك لهو
العزيز الرحيم ظاهر على ما ذكرنا قوله تعالى **كذبت قوم لوط**
المرسلين اذ قال لهم اخوهم لوط الا تتقون اني لكم رسول
امين فاتقوا الله واطيعون وما اسالكم عليه من اجر ان
اجري الا على رب العالمين كلها ظاهر **اتاتون الذكران من العالمين**
... عالم **وتذرون ما خلق لكم**
ربكم من ازواجكم يعني من نسائكم اي من اقبال نسائكم **بل انتم قوم**
عادون ... قوم ... **قالوا لئن لم تنته يا لوط** يعني لئن لم تنته
عما انت ... **لتكونن من المخرجين** من ارضنا ...
ازين معروف ... **قال اني لعملكم من القالين**
اي المبغوضين لوط ... من خود ...
دارم ... **رب نجني واهلي**
مما يعملون اي من عقاب مما يعملون كما قال
فنجيناه واهله اجمعين الا عجوزا في الغابرين ثم دمرنا
ناوجدنا فيها غير بيت من المسلمين
الاخرين وهي امراة لوط ... اي الباقين في الهلاك **وامطرنا**
عليهم مطرا ... سنگ **فساء مطر المنذرين**
... **ان في ذلك لاية وما كان**
اكثرهم مومنين وان ربك لهو العزيز الرحيم ظاهر قد ذكرنا قوله
تعالى **كذب اصحاب الايكة المرسلين** اي اصحاب الغيضة
عن ابن عباس رضي الله عنه الايكة الشجر الملتف كانوا ياكلون في الصيف الفاكهة الرطبة
وفي الشتاء اليابسة **اذ قال لهم شعيب** ولم يقل اخوهم لان شعيبا كان مبعوثا الى
قبيلتين الايكة ومدين وشعيب كان من مدين ولم يكن من الايكة الا ترى انه قال
والى مدين اخاهم شعيبا **الا تتقون اني لكم رسول امين فاتقوا الله**
واطيعون وما اسالكم عليه من اجر ان اجري الا على رب

العالمين تدم تنبيه اوفوا الكيل ولا تكونوا من المخسرين
بتمام بپيمائيد وا زجمله كم پيمايندكان مباشيد وزنوا بالقسطاس المستقيم
بركشيد بترازوی راست ولا تبخسوا الناس اشياءهم ای حقوقهم ولا تعثوا
في الارض مفسدين العثو المبالغة في الفساد ای ولا تبالغوا في الارض بالفساد
واتقوا الله الذي خلقكم والجبلة الاولين بترسيد از ان خداوندی
كه بيافريد شما را وخلقان گذشته را قالوا انما انت من المسحرين على ما ذكرنا
وما انت الا بشر مثلنا وان نظنك لمن الكاذبين وما خود گمان
نبريم بتو مگر آنكه تو از دروغ زنانی با اين دعوی كه می كنی ما نخواهيم گرويدن بتو قوله
عزوجل فاسقط علينا كسفا من السماء ان كنت من الصادقين
پاره از آسمان بر ما زن اگر راست می گويی تا ما هلاك شويم جل جلاله قال ربي
اعلم بما تعملون گفت خداوند من عالم تر است بدانچه شما می كنيد چون وقت
هلاك كردن ايشان فكذبوه فاخذهم عذاب يوم الظلة تكذيب كردند بگرفت
عذاب روز سايبان ابری بيامد باد و آتش در ايشان افكند
عذاب يوم عظيم عذاب روز سايه عذاب روزی بزرگ بود انه كان
في ذلك لاية وما كان اكثرهم مومنين وان ربك
لهو العزيز الرحيم ظاهر قوله عزوجل وانه لتنزيل رب
العالمين اين قصها و اخبارها ايشان كه خبر داديم ترا كه رسولی واين
قرآن فرستادهٔ رب عالم است نزل بالتشديد به الروح الامين فرستاد بدين
قرآن جبرئيل امين را على قلبك بدل تو كه مصطفی ونزل بالتخفيف بيامد جبرئيل
امين بدين قرآن بر دل تو گفت كه فهم و ياد گرفتن بدل بود
از بهر معنی تخصيص دل را بذكر لتكون من المنذرين
تا تو ای مصطفی از منذران باشی بدين قرآن بند كنی قوم خود را
و بترسانی ايشان را از عذاب ... كنا هان خاصه ...
كه ... انكار ... بلسان عربي مبين واين قرآن بر شما

وانه لفي
زبر الاولين
... گفت عزوجل وانه لفي زبر الاولين وصفت محمد در كتب پيشينيان فرستاده ام خدای
شناختن وخدای پرستيدن او لم يكن لهم آية ان
يعلمه علماء بني اسرائيل بسنده نيست اين مشركان عرب را
نشانی حق مصطفی آنكه می دانند ورا علماء بنی اسرائيل ابن سلام
واصحابه واين بدان گفت كه مشركان عرب اعتماد بر علماء اهل كتاب
داشتندی واز ايشان پرسيدندی كه وقت بيرون آمدن رسول هست
واگر هست وصف وی چيست بر ايشان حجت می كند بقول آنكسی
كه ايشان را اعتماد بر قول وی هست ولو نزلناه على بعض
الاعجمين ديگر بر ايشان حجت می كند كه قرآن گفت من اين قرآن
بر رسولی فرستاده ام هم شما عربی كه اگر اين قرآن بر مردی عجمی فرستادمی
فقراه عليهم ما كانوا به مومنين اين رسول
عجمی بر خواندی بر ايشان اين قرآن نگرويدندی و گفتندی
عجمی را نفرستادم بر دی بزرگوارتر از شما بحسب و نسب فرستادمی
چنين باز دارد شان از گرويدن اين بر آنكه حجت شناختن ايشان نيست
بر رسول آنكه ايشان را حجت بودی در ناگرويدن بمرد عجمی ديگر تاويل ولو
نزلناه على بعض الاعجمين فقراه عليهم ما كانوا به مومنين يعنی علماء
بنی اسرائيل قوله عزوجل كذلك سلكناه في قلوب
المجرمين اين آيت را دو تاويل است يكی آنكه همچنين كه خبر داديم در آورديم
اين قرآن را در دل اين كافران تا فهم كردند وشنيدند بجز آنكه تو خبر
نيست كه ناگرويدن ايشان از نادانستن است بلكه دانستند ولكن
مكابره می كنند در ناگرويدن ديگر تاويل كذلك سلكناه في قلوب المجرمين
همچنين در آورديم تكذيب قرآن و رسول در دل كافران بدين وصف
كه خبر داديم بفعل و اختيار ايشان نه در آورديم بر سبيل قهر وجبر والمراد تخليتهم
كفرهم باختيارهم عليها ذكرنا قوله تعالی لا يومنون به حتى

یروا العذاب الالیم نگروند بوی تا نه بینند عذاب دردگین
تا وقت مرگ انچی نخواهند گروید کما قال تعالی ءانذرتهم ام لم تنذرهم
لا یؤمنون قوله تعالی فیاتیهم بغتة وهم لا یشعرون
بیاید این مرگ و عذاب دردگین بایشان ناگاه و ایشانرا خبر نبود کی
از کجا امد وچگونه امد فیقولوا هل نحن منظرون جون عذاب
بگیرد شان بانگ بر گیرند اهستیم ما زمان داد گان ای زمان دهید
ما را از مصطفی صلی الله علیه وسلم این بشنیدند فسوس کردند
گفتند یکبار بیاید این عذاب تا کی تهدید و وعید کنی اکنون بار کی
دردگینت و کامرانیم افبعذابنا یستعجلون بر عذاب ما بشتاب
می کنند ازیرا کی چه عذاب خواهند قوله عز وجل افرایت
ان متعناهم سنین ارایت مر ابتدا کلام را بود جه بینی
یا محمد اگر برخوردار کنیم ایشانرا سالها دراز ثم جاءهم ما کانوا
یوعدون پس بیاید بایشان انچ وعده داده اند شان بدان
یعنی عذاب ناگاه ما اغنی عنهم ما کانوا یمتعون چه
سود کند شان وچه منفعت کند شان ان روزگار برخورداری
برداشتند از دنیا قوله عز اسمه وما اهلکنا من قریة الا
لها منذرون ذکری وما کنا ظالمین ان ابلاغ ایت در
عظه ای بسیار دیهها و شهرها که هلاک کردیم جنین تا خبر دادیم رسولان را
فرستادیم بیان کردند نگرویدند هلاک کردیم کس را بی خبر ناکرده هلاک نکردیم شما را
نیز خبر دادیم ذکری ای هذه ذکری این پند است هر شما را خبر دادیم واگاه
کردیم تا فردا نگویید که ندانستیم این همه را هلاک کردیم وما کنا هلاک کنیم
ظالم نبودیم قوله عز وجل وما تنزلت به الشیاطین وما ینبغی
لهم وما یستطیعون کافران گفتند محمد از تلقین شیطان می گوید
خداوند عز وجل جواب داد رد سخن ایشان را وما تنزلت به الشیاطین شیطانان
هرگز بوی فرو نیامده اند و نتوانند که بوی فرود ایند انهم عن السمع لمعزولون

والیشان

والیشان خود از شنیدن و گوش داشتن معزول گشته اند خبر کنم شما را که
شیطانان بر چگونه کسی فرود ایند تنزل علی کل افاک اثیم فرود ایند بر نا سپاسی
دروغگوی بزه کاری فلا تدع مع الله الها اخر فتکون
من المعذبین اگر ایشان مرا نا سزا می گویند تو سزای کوی که با من خدای
دیگر را بخدایی نخوانی از جمله عذاب کردگان باشی قوله عز وجل وانذر
عشیرتک الاقربین تو بیم کن گفت ایشان فرو بایست از دعوت کردن خلق را
بیم می کن و از خویشاوندان نزدیک خود نشان قوله عز وجل واخفض جناحک
لمن اتبعک من المؤمنین اگر از ایشان بگروند ورا متواضع باش و مشفق
و مهربان باش فان عصوک فقل انی بری مما تعملون وتوکل
علی العزیز الرحیم الذی یریک حین تقوم وتقلبک
فی الساجدین و اگر از ایشان حق بعصیت نکنند واز تو عاصی شوند بگوی که من
بیزارم از انچ شما می کنید واز دروغ بودن از الاهان خوبان و فلان و توکل کن بر خدای
عزیز رحیم ان خداوندی که می بیند ترا انگاه که می خیزی بنماز شب و می بیند گشتن
تو در میان یاران مساجد که مصطفی علیه السلام بشب گرد یاران طواف کردی تا کیست نماز کننده
و کیست قران خواننده و کیست تضرع وزاری کننده قوله تعالی انه هو السمیع العلیم
خاموش هل انبئکم علی من تنزل الشیاطین خبر کنم شما را که شیطانان بچگونه کسی فرود
ایند تنزل علی کل افاک اثیم فرود ایند بر بسیار دروغ گوینده بزه کاری یلقون
السمع شیطانان چنین کسی وحی کنند نه چون بمصطفی کی هرگز جز غیب و نگوید شیطان
نگوید ای یلقون بعضهم یسترقون السمع علی الکهنة ان دیوان صحبت گیرند با بعضی
کاهنان جنانکه بزبان صحبت گیرند بعضی ادمیان و بگویند که این شیطانان بعضی
از انچ شنیده اند امروز کار را دلها از فرشتگان بالاین کاهنان بیاموزند این ابطال
دیوا کنند بر جهانیان قوله عز وجل واکثرهم کاذبون
اکثر یعنی کل است واین کاهنان همه دروغ زنانند قوله عز وجل
والشعراء یتبعهم الغاوون این رد است بر ایشان کی مصطفی
را شاعر گفته بودند جنانکه گفته بودند که قران وحی شیطانان است این

دیگر جواب می دهد کفت شاعران بودند متابعت وی غاوی بود از مصطفی صلی الله
علیه وسلم و صحابه رضی بیراهی دیدند چه لغو و دروغ شنیدند چنانکه از شاعران شنیدند
قوله جل جلاله الم تر انهم فی کل واد یهیمون نه بینی یا محمد که این
شاعران در هر وادی می روند براه کژ الهایم الجایر عن القصد و تسلیة فی کل واد
یهیمون ای فی کل واد من القول و فی کل مذهب یذهبون کما یذهب الهایم
فی وجهه وانهم یقولون ما لا یفعلون و شاعران می گویند انچ نمی کنند
یعنی خود را می ستایند و دعوها می کنند و دروغ می گویند در شعر از مصطفی
و یاران وی چون این ایت بیامد حسان بن ثابت و عبد الله بن رواحه و کعب بن
مالک گریان شدند و امدند بنزدیک رسول صلی الله علیه وسلم رسول علیه السلام بر خواند بر ایشان
الا الذین امنوا و عملوا الصالحات الا یعنی لکن لیت استثنا منقطع در روا بود
که استثنا متصل بود از انجا که کفت و الشعراء یتبعهم الغاوون الا الذین امنوا و عملوا الصالحات
مکر انک گروهی است و با گروش عمل صالح اورده است چون حسان بن ثابت
که شاعر مصطفی بود صلی الله علیه وسلم قوله عز وجل وذکروا
الله کثیرا و یاد کردند خدا را بسیار در وقت بسیار یعنی حسان
بن ثابت و یاران وی وانتصروا من بعد ما ظلموا
انصاف ستدند بجواب دادن شعر از کافران از بعد انک
ستم رسیده بودند از جهت کافران بشعر قوله عز وجل
وسیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون
و کافران شعر خود را بستودند و مومنان را نکوهیدند
و حسان مصطفی علیه السلام و یاران را بستوده اند و کافران را نکوهیده
زود بود که بدانند این کافران که بکدام باز
کشتن جای باز کردند و بد ایشان کی حسان
بن ثابت را ست کفت جای نیکو با ایشان را
والله اعلم بالصواب و تسلم تسلیما
کثیرا

٥

السابع والعشرون

بسم الله الرحمن الرحیم رب یسر و تمم بالخیر
وهی ثلث و تسعون ایة و الف و مایة و تسع و اربعون کلمة
و اربعة الاف و سبع مایة و تسعون حرفا و عن ابی بن کعب رضی الله عنه
عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال من قرا سورة النمل کان له من الاجر
عشر حسنات بعدد من کذب بموسی و صدق به و لسلیمان و هود و شعیب و صالح
و لوطا و ابرهیم و اسحاق و یعقوب و خرج من قبره و هو ینادی لا اله الا الله
و نظم السورتین ان کلتا السورتین لبیان الوحدانیة و حجة الحق و رد الکفر
و بیان القصص و بیان معجزة النبی صلی الله علیه وسلم و تسلیة قلبه و المومنین
بسم الله الرحمن الرحیم طس تلک ایات القران و کتاب مبین
قوله تعالی طس علی ما ذکرنا تلک ایات القران و کتاب مبین این سورت
ایات قران و کتاب پیداست و او کتاب و او واضح است کما قال تعالی و سیدا
و حصورا و نبیا من الصالحین هدی و بشری للمومنین ای هادیا
و مبشرا للمومنین ثم وصف المومنین قوله تعالی الذین یقیمون
الصلوة و یوتون الزکوة و هم بالاخرة هم یوقنون ظاهر
قوله تعالی ان الذین لا یومنون بالاخرة زینا لهم اعمالهم
فهم یعمهون ثم وصف الکافرین فقال انانکه بگرویدند بقیامت بیاراستیم
ایشان زشتی اعمال ایشان مر ایشان را و این اراستن است بر سبیل اخبار نه بر سبیل
قهر و جبر تا اگر بگرویدند و از ان تزیین بیرون ایند و ایشان در ان کوری
می روند والعمه الضلال عن قصد اولئک الذین لهم سوء العذاب و هم
فی الاخرة هم الاخسرون ایشان اند کی ایشان راست سختی عذاب و ایشان
در اخرت از زیان کاران اند وانک لتلقی القران من لدن حکیم
علیم انکاه خبر می دهد که چرا باید منکر شدن کلامی را که همه حکمت و صوابی
بود در وی ای محمد این قران ترا تلقین داده شده است از نزد خداوندی
که وی حکیم است و علیم و هر چه از حکیم بود جز حکمت نبود و هر چه از علیم
بود جز راست نبود وانک لتلقی القران ای لتلقی علیک فتاخذه انک اکنون کرد

مر

دل خوش داد يا محمد كى ترا بحاقبت با مومنان برهانيم و ايشانرا هلاك كنيم
تسلي دل خود را و ياران را برخوان قصه موسي اذ قال موسي لاهله
اني انست نارا ساتيكم منها بخبر او اتيكم بشهاب قبس لعلكم
تصطلون يا جون از شعيب مي باز كشت بمصر بوادي مقدس رسيد
شب در امد و تاريك شد و سرد بود و باد برخاست از دور اتشي ديد اهل
خود را كفت امكثوا درنك كنيد اينجاكي بديدم اتشي سايكم منها بخبر زود
بود كي بيارم شمارا خبري ازان اتش او اتيكم بشهاب قبس المشهاب
المشعله من النار و القبس ما يقتبس من النار الكثير و الصحيح ان
الشهاب و القبس كلاهما واحد وهو النار وهذا كما قال تعالي و لدار الاخرة
وقوله وحب الحصيد و الحب هو الحصيد والحصيد هو الحب تا بيارم
بشما پاره اتش لعلكم تصطلون تاكرم شويد شما قوله تعالي فلما جاءها
نودي ان بورك من في النار ومن حولها وسبحان الله
رب العالمين جون بيامد موسي باتش نودي ان بورك من في
النار اي بان بورك من في النار اي من في طلب النار خوانده شد
موسي بدانك بركه كرده شد بوانك در طلب اتش بود الا انك بكلمه بيني
خبر داي كه عادت مردمان است تا كسي در طلب كاري بود كويند فلان
در ميان كارست اينجا نيز موسي صلوات الله عليه بطلب اتش بود
كفت در اتش بود جنانك عرف و عادت عرب بود معني وي جمله است
ندا كرده شد موسي را مبارك ومن حولها اي ومن حول النار و بركت
كرده شد بوانك كود بركود اين اتش است وهم الملايكة كي فريشتكان حاضر
بودند انجا وقيل من بمعني ما است يعني بركت كرده شده است كرد بركرد
ان وادي اين وادي مبارك بود و بابش كاه انبيا صلوات الله عليهم
بود و يك تاويل انست مر فاخلع نعليك را تا بركت اين وادي بپايي تو رسد
وسبحان الله رب العالمين انكاه برخود ثنا كفت كفت پاكست از همه
عيبها انك افريدكار عالم است يعني از نا سزا كفتن كافران مراجه زيان

ياموسي انه انا الله العزيز الحكيم اي منم كي منم عزيز وحكيم انه مغايبة
و نعاوت عبارتست از مغايبه بمخاطبه رفتن و باخبار از خود و الق عصاك
فلما راها تهتز كانها جان ولي مدبرا ولم يعقب ياموسي لا تخف
اني لا يخاف لدي المرسلون فرمان امد ش يا بيفكن عصا را مار كشت
فلما راها تهتز كانها جان والجان الحية التى ليست بعظيمة جون بديدش موسي
كه مي جنبيد كويي مار خرد بود ولي مدبرا بپس بركشت بهزيمت ولم يعقب اي
ولم يرجع ويقال ولم يلتفت يقال كرّ علي القوم وما عقب وپس نبي نكريست ندا
كردش ياموسي لا تخف اني لا يخاف لدي المرسلون مترس كه من انم كه نترسند
بنزد من رسولان يعني از غير من الا من ظلم ثم بدل حسنا بعد
سوء فاني غفور رحيم مكر كسي كه وي زلتي كرده بود موسي صلوات الله عليه
زلتي كرده بود وان قتل قبطي بود ابن عباس رضي الله عنهما كويد اكر ان زلت بر موسي
بر قبطي بودي وي هركز از مار كشتن عصا بر سيدي ثم بدل حسنا بعد سوء فاني غفور
رحيم مكر كسي كه زلت كند باز بدل كند بدي را بتوبه اذ كناه و توبه كند من امر زنده
كناه وي ام وادخل يدك في جيبك تخرج بيضاء من غير سوء في تسع آيات الى فرعون
وقومه انهم كانوا قوما فاسقين دست خود را در جيب تو يعني زير دست تو تا بيرون
ايد سپيد تا بوص نوراني كه نور افتاب را غلبه كردي و هيچ جيبي اين نور را حجاب
نكردي في تسع ايات لي مع تسع ايات وهي الطوفان والجراد والقمل والضفادع والدم
والسنون والطمس واليد والعصا الي فرعون وقومه انهم كانوا قوما فاسقين ظاهر فلما
جاءتهم اياتنا مبصرة قالوا هذا سحر مبين جون بيامد ايات ما بريشان
پيدا كننده كفتند اين جادويي پيداست وجحدوا بها واستيقنتها انفسهم ظلما وعلوا
فانظر كيف كان عاقبة المفسدين بي كمان بودند كه اين ايات حق است از نزد
خداوند ولكن جحود اوردند و تكذيب كردند بظلم وكبر و دليل بر انك مي دانستند
كه ان معجزها است حقيقت كه خداوند تعالي خبر مي دهد از موسي صلوات الله عليه
كه وي كفت فرعون را لقد علمت ما انزل هولاء الا رب السموات والارض بصاير
قوله تعالي فانظر كيف كان عاقبة المفسدين جون ايشان معجزه را

و آیات را منکر شوند بنگر که عاقبت شان بکجا رسید. قوله تعالی **ولقد آتینا داود**
وسلیمان علما وقالا الحمد لله الذی فضلنا علی کثیر من عباده
المؤمنین از بعد قصه موسی صلوات الله علیه و نا گزیر کان خبر جاکی
از قصه داود و سلیمان صلوات الله علیهما و از شکر ایشان بمقابله نعمت خدای
عز وجل تنبیه مصطفی صلی الله علیه وسلم را بر شکر و تسلی دل وی را بر کشیدن جفاء
قوم بر راستی و راستی که بلا دیم داود را و سلیمان را کی بسر داود بود علم وآن علم عموم
علم است علم بیان شریعت و احکام و داود صلوات الله علیه را زیادت علم زره کری
کما قال الله سبحانه و تعالی وعلمناه صنعة لبوس لکم لیحصنکم من بأسکم و سلیمان
صلوات الله علیه را زیادت علم بود دانستن لغت مرغان کما قال الله تعالی خبرا
عن سلیمان صلوات الله علیه علمنا منطق الطیر قوله وقالا الحمد لله الذی
فضلنا علی کثیر آنگاه بمقابله این نعمتها از شکر ایشان خبر داد گفتند هر دو حمد مر
خداوند را کی فضل نهاد ما را بر بسیاری از مؤمنان **وورث سلیمان داود**
وقال یا ایها الناس علمنا منطق الطیر واوتینا من کل شیء ان هذا
لهو الفضل المبین و میراث گرفت سلیمان داود را یعنی لخ ازوی ماند از علم و حکمت
و صلاح و عبادت کاه کی روا نبود کی این بنبوت باشد از بهر آنک نبوت را
میراث گرفتن روا نبود و از پیغامبران مال نماند کما قال رسول الله صلی الله علیه وسلم
انا معاشر الانبیاء لا نورث ما ترکنا صدقة وقال یا ایها الناس گفت سلیمان با مردمان
بدانید علمنا منطق الطیر که خداوند عز وجل بیاموزانید ما را یعنی مرا زبان
مرغان و سخن گفتن ایشان واوتینا من کل شیء و داده شدیم از هر چیزی
وکل بمعنی اکثر است و این فضل بزرگ است کی ما را داده است خداوند عز وجل بیاموزانیده
ما را یعنی علم و لخ میراث گرفت از داود صلوات الله علیه و دانستن سخن
مرغان و این شکر گفتن است از خداوند عز وجل از انواع شکر یکی ذکر نعمت
است با خلق و از آنجا بود کی یوسف صلوات الله علیه گفت ما بدا وقد احسن
بی اذ اخرجنی من السجن وقال رب قد آتیتنی من الملک و مصطفی صلی الله علیه
وسلم را بدین امر امد واما بنعمة ربک فحدث قوله تعالی **وحشر لسلیمان**

جنوده

جنوده من الجن والانس والطیر فهم یوزعون آنگاه خبر داد از ملک
سلیمان صلوات الله علیه کرد گرد شد سلیمان را سپاه وی از پری و آدمی و مرغ
و ایشان باز داشته بودند یعنی متفرقه را باز داشتندی تا دیگران در رسیدندی
تا جمله بودندی که در سپاه پراکنده نه جمال بود و نه هیبت یوزعون ای یدفعون
واصله الوضع الکف والمنع ینالک وزعت الرجل اذا کففته و طلاع الحبش
وهو الذی یکفهم عن التفرق و یرد من شذ منهم و نقل لا بد للناس من وزعة
ای مانع یمنعهم **حتی اذا اتوا علی واد النمل قالت نملة یا ایها النمل**
ادخلوا مساکنکم لا یحطمنکم سلیمان وجنوده وهم لا یشعرون
آنگاه از بسیاری سپاه وی هرکجا سلیمان صلوات الله علیه برفتی این سپاه از پری
و آدمی و دیو و مرغان با وی بودندی پری و آدمی بر تخت و مرغان بر وی راست
می پریدندی و وی را سایه می داشتندی تا این چنین حال خبر می دهد از عدل وی
و گفت خدا چون برسیدند بوادی مورچگان و اضافت وادی بایشان بدان معنی است که در بیت
وادی مورچه بسیار بود نه آنک ملک ایشان بودی چنانک گویند زمین عرب و جند تا ز سیاه
عجم بود و نظیره گفته این مورچگان مهتری اورا اندی کلان جنه گرگی بود نام وی
منذره و در روایة عن نوس چون بدید سلیمان صلوات الله علیه را و سپاه وی را
خبر می دهد خداوند عز وجل از غایت شفقت وی بر رعیت خود گفت ای مورچگان
اندر آیید بخانها خود تا نسپرد تان سلیمان و سپاه وی شما را و ایشان بدانند یعنی
بقصد خود از ایشان این نباید و حطم شکستن بود ای پی بر شما نهند تا شکسته و کوفته
شوید و این تنبیه است ملوک عالم را و انواع دیگر رعیت و رعایت است تا اقتدا
کنند بسلیمان صلوات الله علیه در آزار خلق کی سلیمان صلوات الله علیه کذلک
بس اگر چون وی نتوانی بود کم از مورچه مباش که زیر دستان خود را آنگاه داشت از
تا بر بود ظلم و از آن نگاه دارد چنانک از حقیقت ظلم چنانک مورچه نگاه داشت
فتبسم ضاحکا من قولها وقال رب اوزعنی ان اشکر نعمتک التی
انعمت علی وعلی والدی وان اعمل صالحا ترضاه وادخلنی برحمتک
فی عبادک الصالحین سلیمان صلوات الله علیه بشنید قول مورچه را در حال

خداوندا ركنتا(?) را آن مورچه كفت رب اوزعني ان اشكر نعمتك التي انعمت
على اي الهمني يا رب توفيق ده مرا تا شكر كنم اين نعمت ترا كي برمن منت نهادي
بوي وشكر نعمت مادر و پدر كنم كي منت نهادي برايشان وهمه انواع نعمت تحت اين
درايد از اسلام و نبوت و علم شريعت و نفاذ مملكت وان اعمل صالحا ترضيه و توفيق
ده تا عمل صالح كي كنم كي رضاء تو درانست وادخلني برحمتك في عبادك الصالحين اي مع
عبادك الصالحين اين بهشت خواستن از خداوند عز وجل درا مرا ببهشت با بندكان
صالح تو پيغامبران و غيرهم واين چنانست كي ابرهيم صلوات الله عليه دعا كرد واجعلني
من ورثة جنة النعيم و مثل اين رحمت خواستن است از خداوند عز وجل و [illegible]
اين دعا ختم بر اسلام است كما قال الله تعالى خبرا عن يوسف صلوات الله عليه توفني
مسلما والحقني بالصالحين اي بالانبيا الذين خلوا من قبلي(?) قوله تعالى وتفقد الطير
فقال مالي لا ارى الهدهد ام كان من الغايبين لاعذبنه عذابا شديدا
او لاذبحنه او لياتيني بسلطان مبين انكاه خبر مي دهد از معاملت كه [illegible]
سليمان صلوات الله عليه با بزركي وي با مرغي كه وي امر شناس بود تا تو بياموزي
معاملت كردن با مومني كه وي خداي شناس است عادة سليمان صلوات الله عليه و سلام
ان بود كه چون بر زميني فرود امدي كه اب نبودي در وقت ديوانرا فرمودي تا چاه بر
كندندي و تخت ويرا باب بردندي و بر تخت وي هزار كرسي بود و بروايتي چهار هزار
كرسي بود بر هر كرسي عالمي بودي كه از سليمان صلوات الله عليه علم اموختي و خلق
را پند مي دادي و وقتي جايي فرود امده بود و اب مي بايست و هدهد را طلب كرد
و نيافت و بعضي كفته اند كه در رفتن كه مي رفتند افتاب بر تخت سليمان صلوات الله
عليه در افتاد نكاه كرد هدهد را غايب ديد طلب كرد او را و [illegible] سليمان صلوات
الله عليه وقت وقت سپاه عرض كردي و از حال هر يكي تفحص كردي وقتي عرض
كرد مرغان را هدهد را غايب ديد وتفقد الطير بجست هدهد را تفقد ان
بود كه كم شده جست فقال مالي لا ارى الهدهد ام كان من الغايبين [illegible] درين
بخود اضافت كرد كفت مرا چه بوده است كه هدهد را نمي بينم حاضرست من نمي بينم
يا غايبست سليمان صلوات الله عليه كفت پس نه فرمان از خدمت من غايب شده است

لاعذبنه عذابا شديدا هر اينه عذاب كنمش عذابي سخت قيل لانتفنه ريشه و [illegible]
زوجه مرغي در حق سليمان صلوات الله عليه تقصير كرد كفت از دوستش جدا كنم
تا بدانجي كه همه بيم جدايي در ترك خدمت است ترك خدمت از دوست جدايي بار
ارد وكذلك ترك الامر دليله قصة ادم وحوا صلوات الله عليهما وقيل العذاب
الشديد نتف الشعر اي پرها بر كندنش و روغن زيت بمالانيدنش و بلورچكان [illegible]
اولاذبحنه يا بكلوا ببرمش او لياتيني بسلطان مبين يا بيارد بمن حجتي پيدا
چرا غايب شده بود فمكث غير بعيد فقال احطت بما لم تحط به وجئتك
من سبا بنبا يقين درنك كرد نه ديري امد هدهد مهتر مرغان پيش رفت
كفت كجا بودي كه ترا سليمان وعيد كرده است بعذاب سخت هدهد كفت پس
[illegible] معلق نكرد كفت كرد كفت او لياتيني بسلطان مبين هدهد كفت
[illegible] دستم بقيامت مهين بود نه لابرايد يا معشر الجن والانس ان استطعتم
ان تنفذوا من اقطار السموات والارض فانفذوا لا تنفذون الا بسلطان
اي بحجة هدهد بدلم حجت رفت خداوند تعالي حجت بنمودش امد هدهد
سليمان صلوات الله وسلامه عليه كفتش كجا بودي از دل او بي هدهد نكر
بحكم علم وحجت علم مرد را دلير كند عالم را كنده دست دلير بود فقال احطت
بما لم تحط به انجا بودم كي تو نبودي و هرچند كي تو پيغامبري من لنز دانم كي
تو نداني من لنز بديدم كي تو نديدي وجئتك من سبا بنبا يقين اوردم بتو
از سبا خبر درست يعني از سبا مي ايم و خبر يقين اوردم اني وجدت امراة
تملكهم واوتيت من كل شيء ولها عرش عظيم زني يافتم انجا پادشاه
كشته بر ايشان واوتيت من كل شيء كل بمعني اكثرست و داده شده است ويرا
بيشتر چيزها از ملك و سپاه و عدت ولها عرش عظيم واين زن ملكه
را تختي بزرك است نيكو اراسته وجدتها وقومها يسجدون للشمس من
دون الله وزين لهم الشيطان اعمالهم فصدهم عن السبيل فهم
لا يهتدون يافتم ويرا وقوم ويرا سجده مي كنند افتاب را بيرون الله وزين
لهم الشيطان اعمالهم و شيطان ايشانرا بافتاب پرستي اراسته است فصدهم

عن السبیل و باز داشته است ایشان را از راه راست یعنی از دین حق فهم
لا یهتدون تاکید ما قبل است و ایشان نه اند راه یافته الا یسجدوا لله
الذي یخرج الخبء في السموات والارض ویعلم ما یخفون وما یعلنون
گفتم با خود چرا سجده نکنند آن خداوندی را که بیرون آرد نهانیها آسمان این
باران است و نهانیهاء زمین وآن نبات است و یعلم ما یخفون و ما یعلنون
و می داند آنچ خلق پوشیده دارند و آشکارا دارند نهان و آشکارا خلق میداند
الله لا اله الا هو رب العرش العظیم آنکه بدین وصف است الله است
تا بجز وی خدای نیست او ربکار عرش العظیم است روا بود که عرش اینجا بمعنی
ملک بود قال سننظر اصدقت ام کنت من الکاذبین گفت تا بنگرم
با راست می گویی یا از دروغ زنانی هرچند از کار وی خبر داد سلیمان صلوات الله علیه
توقف کرد و سخن وی نشنید یعنی بنداشت امروز بر مسلمانان هزار دروغ و غمز
می کنند و سلطان می شوند گفت اذهب بکتابي هذا فالقه الیهم ثم تول
عنهم فانظر ماذا یرجعون بیرو این نامه من و بیفکن بدیشان باز گرد از ایشان
بنگر تا چه باز کردند نامه بنوشت و بر نبشت نامه انه من سلیمان و در نامه بسم الله
الرحمن الرحیم الا تعلوا علي واتوني مسلمین نام خود بر نبشت نامه نوشت عنوان
نامه تا بدانند که نامه از کیست و در نامه سخن معین مقدار بود و لیس بر من
کبر میارید و زود بمن آیید مسلمانان و مشمنوان سخن گویند نام خود با غاز
نوشت تا اگر استخفاف کنند بر نام وی کنند این خطاست چه استخفاف بر نام
سلیمان صلوات الله علیه استخفاف بر نام خداوند تعالی بود چه وی بفرمان
خداوند تعالی می خواند هدهد آمد و نامه آورد بروزن خانه در بیا بلقیس خفته
بود نامه بر سینه وی نهاد و بیرون رفت بام بنشست بلقیس بیدار شد یافت نامه
مهر کرده بر سینه وی نهاده و مرغی بر کرانه بام نشسته در وقت سپاه گرد کرد دوازده
هزار مرد و سلیمان صلوات الله علیه هدهد را فرموده بود فانظر ماذا یرجعون
بنگر تا چه باز کردند و چه گویند در نامه من خداوند عزوجل وی را الهام داده بود
تا سخن ایشان بدانستی چون بلقیس سپاه را بخواند قالت یا ایها الملأ

اني القي الي کتاب کریم انه من سلیمان و انه بسم
الله الرحمن الرحیم الا تعلوا علي واتوني مسلمین
گفت گروه ای گروه ای سران سپاه من افکنده شد بمن نامه کریم ای محتوم مهر کرده
و شاید بکرم آن آن وصف کرده که آنده و کرم غنی بود و ترسل بکرم آن آن و صفت کرد کش
تا سپاه وی زبان بدرستی سلیمان صلوات الله علیه در از کنند که عادت چنین سلطان
نیست که گوش بر زبان سلطان دارند تا هر کرا بزرگ دارد بزرگ دارند کرم گفت
تا اگر باید گرویدن بگروند بلقیس نامه سلیمان صلوات الله علیه را گرامی کرد خداوند
تعالی را گرامی کند اگر خداوند عزوجل وی را اثبات برایمان کرامت کند چه عجب بود
چون نامه برخواند بلقیس قوم را گفت قالت یا ایها الملأ افتوني في امري
ما کنت قاطعة امرا حتی تشهدون جواب دهید مرا در کار من ای مهتران
ملکه شما منم ما کنت قاطعة امرا حتی تشهدون هرگز برنده کاری نبوده ام تا شما
حاضر نبودید و این سخن بلطف بدان معنی گفت که بلقیس دل بر اسلام نهاده
جواب بود از آنکه می ترسید که اگر گوید من مسلمانم بعضی وی را خلاف کنند این جواب
گریزداران بود قالوا نحن اولوا قوة واولوا بأس شدید والامر الیک
فانظري ماذا تأمرین قوم گفتند در ملکه دو چیز شاید بودن یا طاعت
سلیمان یا مخالفت وی اگر طاعت باشد نباید بخلاف جواب گوییم و اگر خلاف باشد
نباید ما بطاعت جواب کنیم گفتند ای ملکه ما خداوندان قوتیم و خداوندان حرب
سختیم اگر حرب فرمایی موی بشکافیم نیم کنیم و اگر صلح فرمایی صلح کنیم والامر الیک
فرمان فرمان تراست اگر حرب فرمایی ابتک شمشیر و اگر گوییم مسلمان شوید فرمان
تراست هرچه تو فرمایی آن کنیم مرا بگویی تا تو هرگز خداوند خود را چنین فرمان
بردار بوده ایم که این قوم اند بپرست هر چه زن را بوده اند فانظري ماذا تأمرین
بنگر تا چه فرمایی با تو ما کنیم قالت ان الملوک اذا دخلوا قریة افسدوها وجعلوا
اعزة اهلها اذلة وکذلک یفعلون بلقیس گفت پرگشتن از دین کاری خواهد
نباید تا خلاف کنند تا کاری کنم که خود را با قوم برابر کنم گفت ای قوم در نامه حدیث
ملک و مال نیست حدیث دین است و اگر ما با شیر هادی نباید عادت ملوک است

تا چون ایشان بولایتی و شهر درایند تباهی و خرابی کنند و جعلوا اعزة
اهلها اذلة و عزیزان شهر را ذلیل کنند خداوند عز و جل بر حکمت و صواب
گفتار بلقیس گواهی داد گفت و کذلک یفعلون و همچنین می کنند و انی
مرسلة الیهم بهدیة فناظرة بم یرجع المرسلون یا قوم من اکنون
وی را مال و هدیه بفرستم اگر بدانچه فرستادیم قبول کند دنیا دوست بود ما را با وی جز حرب نیست
و اگر هدیه نپذیرد مرد دین بود جز اسلام از ما روی نیست فناظرة بم
یرجع المرسلون چشم دارنده ام تا رسولان من بچه باز گردند فلما جاء سلیمان
قال اتمدونن بمال فما اتانی الله خیر مما اتیکم بل انتم بهدیتکم تفرحون
چون رسول با هدیه بسوی سلیمان امد گفت مرا همی کومک و اتونی مسلمین شما مرا همی مال
افزایید تا مرا بمال فریبید اتمدونن بمال فما اتانی الله خیر مما اتیکم انچ خداوند مرا
داده است از اسلام و نبوت و علم و حکمت و ملک و مال به از ان است که شما را داده است
بل انتم بهدیتکم تفرحون ان شما بدین مال دنیا فریفته شوید و شادی کنید ارجع
الیهم فلناتینهم بجنود لا قبل لهم بها و لنخرجنهم منها اذلة و هم صاغرون
باز گرد ای رسول بدان و هدیه باز بر و بگوی اگر ایند مسلمان و اگر نه ما بیاییم
با سپاهی که شما را طاقت نباشد و بیرون کنیم شما را ازین شهر بخواری و شما از
جمله خواران باشید اذلة است رسول امد و هدیه باز اورد گفت دین این مرد
دین اهل تو مرد دنیا جز اسلام او در ما روی نبود بلقیس با سپاه برفت تا او سلیمان
صلوات الله علیه و سلام را ازین زن دو چیز گفته اند یکی گفته اند که جنی
خدمت کنند گفته اند که موی ناکست بر ساق پای و گرموی لنش چنانک
بر ساق ستوران باشد تا دل سلیمان صلوات الله علیه از وی برمد تا وی را بزنی
نکند چون سلیمان صلوات الله علیه خبر یافت که وی می اید خواست که از خرد و عقل
وی بورسد قال عفریت یا ایها الملا ایکم یاتینی بعرشها قبل ان یاتونی
مسلمین گفت کیست از شما که بمن ارد تخت وی را پیش از ان که ایشان بمن ایند
و مسلمان شوند قال عفریت من الجن انا اتیک به قبل ان تقوم من مقامک
و انی علیه لقوی امین گفت دیو سنبه از دیوان که من ارم بتو ان تخت را پیش
ازان

الاکل تو ازین مجلس حکم و مظالم برخیزی و این از بامداد بودی تا وقت نماز
پیشین و من بر اوردن وی توانا ام و امینم بر گوهر و مروارید وی سلیمان
صلوات الله علیه گفت ازین زودتر خواهم قال الذی عنده علم من الکتاب
انا اتیک به قبل ان یرتد الیک طرفک فلما راه مستقرا عنده قال هذا
من فضل ربی لیبلونی ءاشکر ام اکفر و من شکر فانما یشکر لنفسه
و من کفر فان ربی غنی کریم گفت انک نزد وی بود علم کتاب و ان اصف
رضی الله عنه وزیر سلیمان صلوات الله علیه و بکودکی سلیمان صلوات الله علیه
استاد سلیمان صلوات الله علیه بوده بود گفت من ارم تخت بلقیس را پیش
از انک چشم بر هم زنی گفت بیار اصف رضی الله عنه گفت یا حی یا قیوم زمین
بشکافت و تخت برامد فلما راه مستقرا عنده چون سلیمان صلوات الله علیه
بدید تخت را قرار گرفته نزد خود گفت قال هذا من فضل ربی گفت اصف از
فضل خداوند من است اصف رضی الله عنه ولی بود و کرامت اولیا حق است و دیگر
که این معجزه بود سلیمان صلوات الله را لیبلونی ءاشکر ام اکفر تا مبتلا کند مرا بدین
تا شکر کنم یا ناسپاسی کنم و من شکر فانما یشکر لنفسه و هر که شکر کند وی شکر تن خود را
می کند ای ثمره ان شکر بوی باز می گردد و من کفر فان ربی غنی کریم و هر که ناسپاسی
کند نعمت پادشاه خداوند من بی نیاز است از خلق و کریم است در حق چون تخت
حاضر شد بفرمود سلیمان صلوات الله علیه قال نکروا لها عرشها ننظر
اتهتدی ام تکون من الذین لا یهتدون گفت بگردانید تا نشناخته
کند بلقیس را تخت وی ننظر اتهتدی ام تکون من الذین لا یهتدون تا ببینیم
که راه یابد یعنی که بداند این تخت وی است یا ندانند تا چون حکمت و عقل خرد او دانسته اند ایشان
خرد اند کرد اید تخت وی را پایها زبرین زبر اوردند و زبرین زیر و بعضی
از اوصاف وی را تغیر کردند فلما جاءت قیل اهکذا عرشک قالت کانه هو
و اوتینا العلم من قبلها و کنا مسلمین چون بلقیس بیامد گفتند چنین
هست تخت تو جواب خردمندانه داد گفت که هست نگفت که نی بعضی متغیر دید و بعضی
همان دید گفت کانه هو و اوتینا العلم من قبلها و کنا مسلمین باز داده اند علم

وحكمت بيش از امدن بلقيس وما حالات بوديم وهستيم وصدها ما كانت
تعبد من دون الله انها كانت من قوم كافرين باز داشت
بازداشتش از ايمان مي پرستيده بود بدون الله انها كانت من قوم كافرين اين
بلقيس از جمله كافران بود خرهند پيش تجربه كرد موي تا كيش نيز تجربه كرد بفرمود
ديوان را تا كوشكي براوردند در آب زمين كوشك ابگينه سود صافي كرده وابگينه
تا بر آب بنهي آب نمايد وسليمان صلوات الله عليه در انجا بنشست و در انجا بار داد
بلقيس را قيل لها ادخلي الصرح فلما راته حسبته لجة وكشفت عن
ساقيها قال انه صرح ممرد من قوارير قالت رب اني ظلمت نفسي
واسلمت مع سليمان لله رب العالمين گفتند بلقيس را در اي بدين
كوشك چون بديد بلقيس كوشك را گمان برد كي اب است بسيار است لجة بسيار اب
بود وكاردها عجايب بسيار ديده بود بندانست تا اين كوشك را بست وكشفت
عن ساقيها كناره كرد مود وساق پاي خود را سليمان صلوات الله عليه بلقيس را
بقهر وجبر آورده بود ودر نعت سليمان صلوات الله عليه ان بود كي اختيار دوكي
سليمان صلوات الله عليه را بودي خواستي بنده كيش براستي وخواستيش ازاد
كردي وروي منت نهادي وچون چنين بودي روا بودي ويرا بساق نگريستن
قال انه صرح ممرد من قوارير گفتش در ابي اين كوشكي لست لعر دسوده كرده
از اب گينه در امد واسلام آورد قالت رب اني ظلمت نفسي گفت يا رب ستم كردم
من بر تن خود بپرستيدن غير تو واسلمت مع سليمان لله رب العالمين وگرويدم
واسلام بپذيرفتم با سليمان مر خداي را عالم را واين مع نه مع قران است لكن معنى
البيت كه همان اعتقاد كردم كه وي اعتقاد كرده است نظيره قوله تعالى ولقد
ارسلنا الي ثمود اخاهم صالحا ان اعبدوا الله فاذاهم فريقان يختصمون
بدرستي وراستي كه بفرستاديم بثمود داين برادر ايشان صالح را ميگويد ايشان دو
گروه گشتند خصومت كننده يكي در بيان حقي خداي ودگر ناسزا گفتن خداي تعالى را
يعني بعضي بگرويدند مرا بسزا بشناختند وبعضي مرا منكر شدند وناسزا گفتند نظيره
قال يا قوم لم تستعجلون بالسيئة قبل الحسنة لولا تستغفرون الله لعلكم

ترحمون

ترحمون گفت صالح يا قوم چرا ميشتابي مي كنيد وشتاب مي كنيد ببلاي بيش از نيكي
اي چرا شما شتاب كنيد بكرد گناه تا نازلي عقوبت كرديا لولا تستغفرون الله
لعلكم ترحمون اي هلا تستغفرون الله چرا امرزش نمي خواهيد از خداي وبكرد شما
را بتوحيد تا رحمت كند بر شما واستغفار را زهر گناهي ترك كردن گناه بود چنانك باد
كرديم قالوا اطيرنا بك وبمن معك قال طائركم عند الله بل انتم قوم تفتنون
گفتند اين كافران مر صالح را اختر گرفتيم بتو وبگرويدگان بتو كي تا تو بيامدي ما را
جز قحط وتنگي نيست قال طائركم عند الله اي اختر شما از نزد خداوند است يعني
اين قحط وتنگي شما نگاه از من نيست واز متابعان من بلا از خداي است بشومي
گناهان شما همه قومها را كي خداي عز وجل هلاك خواسته است كرد مقدمه از هلاك
قحط وتنگي بوده است كي ادمي را طبعي است كي هيچ چيز چنان كرد نرمد تا بگرسنگي
انگاه اگر نگرويد انگه عذاب ديگر كرد گفت بل انتم قوم تفتنون صالح گفت بل
شما قومي ايد فتنه كرده بدين قحط وتنگي تا ازين فتنه چنان بر ايد كي دين را شناسد
است وكان في المدينة تسعة رهط يفسدون في الارض ولا يصلحون
ودرين شهر نه تن بود از مفسدان في الارض كي فساد مي كردند ولا يصلحون تاكيد
يفسدون است قالوا تقاسموا بالله لنبيتنه واهله وانا لصادقون
اين نه تن گفتند سوگند خوريم بخدايي كه شبخون كنيم بر صالح واهل وي وبكشيم
وي را واهل وي را ابس گوييم مر اينه ولي دم صالح را كا حاضر نبوديم بهلاك جان وي
وما از راست گويانيم سوگند خوردند وبرحبشم دل را حلف از شهر بيرون رفتند
تا بسفري رويم وشب باز ناگاه در امدند وديوار خانه صالح صلوات الله عليه
سوراخ كردند تا در ايند خداي عز وجل فرشتگان بر بام خانه صالح صلوات الله عليه
بايستانيد وهو مرد را بسنگ كشتند باهلاد هرنه را كشته يافتند خداي عز وجل گفت
ومكروا مكرا ومكرنا مكرا وهم لا يشعرون ايشان مكر كردند وسگالش كردند ماجزا
مكر ايشان بكرديم ايشان گناه پوشيده كردند ماجزا عقوبت پوشيده كرديم وايشان
را ابنديدند ان ترا كجا خواهند كرديم فانظر كيف كان عاقبة مكرهم انا
دمرناهم وقومهم اجمعين بنگر يا محمد كه چگونه بود عاقبت ان مكر ايشان تا ما هلاك

ثم لنقولن لوليه ما شهدنا مهلك اهله

کردیم ان نه تن را وقوم ایشان را کی راضی بودند بدین عمل نه تن را و دیگرانها
پس **فتلک بیوتهم خاویة بما ظلموا ان فی ذلک لآیة لقوم یعلمون**
اکر خانها و جایها شان بومی که در بدمی بینید خالی و ویران سقف از ور رفته و دیوارها
زبر افتاده این خرابی جای جان و بانه و هلاک نظلم ایشان بود ان فی ذلک لآیة لقوم
یعلمون تمام **وانجینا الذین آمنوا وکانوا یتقون** کافران را هلاک کردیم
ومومنان را برهانیدیم و این همه مومنان متقی بودند و این دلیل است تا در این
وقت صبح متقی بوده است از اکرام ها کمتر بوده است امر بتوحید بوده است
ایشان و بس **ولوطا اذ قال لقومه أتأتون الفاحشة وانتم تبصرون**
ای واذکر لوطا اتأتون الفاحشة وانتم تبصرون یا ایشما ایسد کامی ماند بنا حشه
و شما می بینید که فاحشه است یعنی و شما می دانید که این زشت است کار که می
کنید که در عالم پیش از شما کس نکرده است یعنی ما سبقکم بها من احد من العالمین
ائنکم لتأتون الرجال شهوة من دون النساء بل انتم
قوم تجهلون ای اتأتون الرجال من دون النساء شهوة یا می اید شما مردان را
بدون زنان بشهوت بمراد خویش کسی نزمود است شما را بدین بل انتم قوم تجهلون
لکن شما قومی جاهلید و این جهل ما اختیار دست ... را جهل تا بوی معذور باشند
فما کان جواب قومه الا ان قالوا اخرجوا آل لوط من قریتکم انهم
اناس یتطهرون نبود جواب قوم وی مگر انک بیرون کنند وی را و اهل وی را
از دیه شما که ایشان مردمانی اند که پاکی می کنند یعنی ازین عمل که اند ایشان
بیرون کنید تا پیش کن نبود که ما را طعنت کنند **فانجیناه واهله الا امرأته**
قدرناها من الغابرین برهانیدیم وی را واهل وی را و مرد و دختر وی را مگر زن وی را
بودند که زن وی را تقدیر کرده بودیم تا وی از ماندکان باشد یعنی از هلاک شدکان
باشد **وامطرنا علیهم مطرا فساء مطر المنذرین** و باراندیم بر ایشان باران
عذاب سنگ ... این باران بیم کردکان یعنی باران از ... و صلاح بود
چون این سبب هلاک ... بودند بود **قل الحمد لله وسلام علی عباده الذین**
اصطفی آلله خیر اما یشرکون بگوی یا محمد حمد ... و حدانیت ...

مومن ما

و رهانید

١
١٣٥

وا رهانیدن مومنان و هلاک کافران و بگوی سلام وامنی بر بندکان وی
ایشان که برکزید شان خدای بتوحید از پیغامبران ومومنان که کشتند و ناکذشتند
آلله خیر اما یشرکون و بگوی شان یا محمد از بعد این بیان خبر کنید مرا الله
بهتر است قادر و خود نیست بر هلاک کافران و رهانیدن مومنان یا اینچ شما انباز می
کیرید با وی یعنی بتان که عاجز اند از نفع انک ایشان را پرستند و از زیان انک ایشان
را نپرستند لا بل الله بهتر **امن خلق السموات والارض وانزل**
لکم من السماء ماء فانبتنا به حدائق ذات بهجة ما کان لکم ان
تنبتوا شجرها ءاله مع الله بل هم قوم یعدلون بعضی کفته اند ای ایما
مضمر است اما یشرکون خیر امن خلق السموات والارض یعنی شما انباز می کیرید
بهتر انک بیافرید آسمانها و زمینها را و انزل لکم من السماء ماء و بفرستاد شما را از آسمان
آب یعنی باران فانبتنا به حدائق ذات بهجة
برویانیدیم بدین باران بوستانها با ارایش و ماکان لکم ان تنبتوا شجرها نیست
شما را که برویانید درخت این بوستانها ای شما عاجزید و این از حکم خدای است
ءاله مع الله یا هست خدای دیگر بیافریند چیزی چنانک الله بیافرید آسمان و زمین
و فرستادن باران و برویانیدن درخت این بوستانها ای شما عاجزید
و این از حکم خدای است الحق با عزت و نیکو بل هم قوم یعدلون بل ایشان ...
ای نیست با وی انباز کاری دیگر لکن ایشان قومی اند تا می برابر کنند بت را با خدای
عز وجل **امن جعل الارض قرارا وجعل خلالها انهارا وجعل لها رواسی**
وجعل بین البحرین حاجزا ءاله مع الله بل اکثرهم لا یعلمون
یا لیست انک زمین را قرارکاه خلق کردانید و کرد کرد ان زمین جویها را ب
روان و زمین را کوهها افرازید یعنی زمین و درخت کوهها را افراز و زمین را
بکوهها استوار کرد و میان دو دریا یکی تلخ و دیگر خوش پرده کردانید تا ... این دو را
... جدا داشت تا یکی قطره خوش با تلخ نیامیخت یا هست با الله خدای دیگر تا بکند
... بل اکثرهم لا یعلمون نیست با وی خدای دیگر لکن بیشتری ازین
کافران ... نمی دانند ... **امن یجیب المضطر اذا دعاه ویکشف**

ویکشف

السوء ويجعلكم خلفاء الارض ءاله مع الله قليلا ما يذكرون يا كيست
آنك اجابت كند درمانده را چون بخواندش بلا رد ماند كي خويش و يكشف السوء
وباز برد رنج وسختي وبيماري را ويجعلكم خلفاء الارض وشما را باشند كان زمين
كرداند يعني از زمين تان قرار كاه دهد ءاله مع الله قليلا ما تذكرون آنك
اند آنك پند مي كيرند يا بمعني من است امن يهديكم في ظلمات البر والبحر
ومن يرسل الرياح نشرا بين يدي رحمته ءاله مع الله تعالى
الله عما يشركون يا كيست آنك شما را راه نمايد در تاريكيها بيابان ودريا
ومن يرسل الرياح نشرا بين يدي رحمته وكيست كه بفرستد بادها را مژده دهنده باران
بيش از فرستادن باران ءاله مع الله تعالى الله عما يشركون يا هست با الله ديكري
كه وي بكرد چيزي ازين نيست او بكبرى بزركوار است وعالي ان خداوند كي كرمن
وصف است از اين وما با دي انباز مي كيرند امن يبدؤا الخلق ثم يعيده ومن
يرزقكم من السماء والارض ءاله مع الله قل هاتوا برهانكم
ان كنتم صادقين يا كيست آنك بيافريند خلق را باغاز وبميرانند باز زنده كرداند
شان بقيامت ومن يرزقكم من السماء والارض وكيست كه روزي دهد شما را از آسمان
بباران واز زمين بنبات ءاله مع الله قل هاتوا برهانكم ان كنتم صادقين اكر هستيد
جنين كه شما دعوى مي كنيد در دعوى كه ايد حجت وبرهان بيدا كنيد اكر شما راست
كو باشيد قل لا يعلم من في السموات والارض الغيب الا الله وما
يشعرون ايان يبعثون كافران كفتند ما منكريم اين بعث را اكر جنين است
كه تو مي كوئي كي خواهد بودن بكوي جواب ايشان بكوي اي محمد ندانند آنك در آسمانها است
از فرشتكان وآنك در زمينها است از خلق غيب را غيب جز خداي نداند وبودن
قيامت غيب است نه تنها من جه هيچ كس خود نداند كه كي خواهد بود جز خداي
وما يشعرون ايان يبعثون وكس نداند كي ايشان را كي زنده خواهند كرد بل ادارك
علمهم في الاخرة بل هم في شك منها بل هم منها عمون بل ادارك
است نيست جنانك ايشان مي كويند كه قيامت نخواهد بودن بلكه در بايد علم اين در قيامت
قيامت وحق شمار وصراط وحق توجيل وطاعت بل هم في شك منها اين بل تاكيد

بل ادارك

بل ادارك است اين نيست جنانك ايشان مي كويند لكن بعضي ايشان در شك اند
در بودن قيامت تا بود مانند بل هم منها عمون مثله اي نيست جنانك ايشان از كوري
اند يعني منكرند وقال الذين كفروا ءاذا كنا ترابا واباؤنا ائنا لمخرجون
كفتند آنان كه كافر شدند كه چون ما خاك كرديم و پدران ما را ما را بيرون آيند آيا
بيرون ارند استفهام بمعني نفي لقد وعدنا هذا نحن واباؤنا من قبل ان
هذا الا اساطير الاولين بدرستي وراستي كه وعده داده بودند ما را بدين و پدران
ما را بيش ازين ان هذا الا اساطير الاولين نيست اين وعده كه اند مانكر سمر
پيشينيان وسمر سخني باشد نه نفع ونه فايده يعني سخني است نه اصل ونه فائده
قل سيروا في الارض فانظروا كيف كان عاقبة المجرمين
بكوي يا محمد آنان را تا برويد در زمين تا ببينيد عاقبت كافران كه مكذب بودند حق
را وقيامت را اكر نكرويد برهيد از عقوبت واستيصال واكر نكرويد اندوه مخور يا محمد
بر هلاك ايشان ولا تحزن عليهم ولا تكن في ضيق مما يمكرون وما وقت هلاك
ايشان ايد اكر مكر مي انديشند تو در رنج مباش ازان ويقولون متى هذا الوعد
ان كنتم صادقين مي كويند كه كي خواهد بودن اين وعده هلاك ما بيايد اين وعده
را اكر صادقيد شما راست كويان قل عسى ان يكون ردف لكم بعض
الذي تستعجلون بكوي يا محمد باشد كه نزديك شده بود بعضي از آنچه شما بوي شتاب
مي كنيد يعني هلاك شما وان ربك لذو فضل على الناس ولكن اكثرهم لا يشكرون
وخداي تو يا محمد موصوف است بفضل تاخير عذاب از كافران تا سزا ايشان مر
هلاك وعذاب را وان ربك ليعلم ما تكن صدورهم وما يعلنون
وهر اينه خداوند تو مي داند انچه بوشيده مي دارد دلهاء ايشان وانچه اشكارا مي دارند
يعني برساند بايشان جزاء ايشان واين وعيد است وما من غائبة في السماء
والارض الا في كتاب مبين وهيچ چيز غايب نيست از علم شما و از ديدار شما
الا كه در كتاب مبين نبشته در لوح همه نبشته است عيب از وجيز نيست آنچه غايب است
از علم تو يا از ديدار تو ان هذا القران يقص على بني اسرائيل اكثر الذي
هم فيه يختلفون اي ان هذا القران يقص على بني اسرائيل اين قران بيان كننده

وحدانیت است و رد کننده کفر و باطل چنانک بیان کردیم و خبر کننده است از بنی اسرائیل
بیشتر کی ایشان در اختلاف کرده‌اند (در وی) کی تفسیر است کی ایشان (در وی) اختلاف کرده‌اند
و ذکر آن بقرآن نیست یعنی خبر کننده است بیشتر آنچ اختلاف کرده‌اند (در وی) چنانک
خدای عزوجل را فرزند کفتند و رد این بقرآن است ما اتخذ الله من ولد و خدای عزوجل
را مریم صلوات الله علیها زن کفتند رد این بقرآن است و امه صدیقة کانا یاکلان
الطعام وقال سبحانه و تعالی انی یکون له ولد و لم تکن له صاحبة و کفتند لن یدخل الجنة
الا من کان هودا او نصاری رد وی قل هاتوا برهانکم الایة **وانه لهدی و رحمة**
للمومنین ظاهر **ان ربک یقضی بینهم بحکمه وهو العزیز العلیم**
بحکمه فیما اختلفوا فیه هر آینه خداوند تو حکم کند میان مومنان و این کافران بحکم خود یقضی بینهم
روز قیامت وهو العزیز العلیم ظاهر **فتوکل علی الله انک علی الحق المبین** آنکاه مصطفی
صلی الله علیه وسلم را کفت ما و نیت حکم اند آنرا از ایشان بحق تو چنانچ ایدا صبر کن و توکل
بر من خدای کن و میندیش تو بر حقی بیدا و ابیدا ان (ترا) خیری ولا نفعی جز مردکان
الله انک **لا تسمع الموتی ولا تسمع الصم الدعا اذا ولوا مدبرین** تو نتوانی کی بشنوانی
مردکان را مرده کفتشان نه آنک انکار نیست شان لکن آنک باختیار خود بر
کفر ثابت کرده اند و لا تسمع الصم الدعا و نتوانی کی بشنوانی کرانرا خواندن نه کری قهر
و جبر نیست بل کر ساختن است بدان دلیل کی کفت اذا ولوا مدبرین چون توانی بشنوانید
کسی را کی وی را انابت نیست و می رود **وما انت بهادی العمی عن ضلالتهم ان تسمع**
الا من یومن بایاتنا فهم مسلمون و نیستی تو هدی دهنده نابینایان از کم بودکی
شان ان تسمع الا من یومن بایاتنا نشنوانی بدعوت خود مکر آنرا کی بکرود بایات
ماورا است کی وی دارد تا درایات ما و قبول کند و چنین کسی را شنوانی این چنین
کسی شنود دعوت تو فهم مسلمون وایشان باشند مسلمانان و کردن دهندکان **واذا**
وقع القول علیهم اخرجنا لهم دابة من الارض تکلمهم ان الناس کانوا
بایاتنا لا یوقنون چون ایشان را وعید کرد بحکم کردن روز قیامت بعذاب جاودان
کفتند کی خواهد بود آن روز قیامت ما را بوی می ترسانی این امل کی هنوز مانده است
علامتی اشراط است تا آن نکردد قیامت نیاید و این اشراط ده است بقول ابن مسعود رضی الله عنه

پنج از وی کذشته است و پنج مانده است آن پنج کی کذشته است یکی خروج النبی صلی الله علیه وسلم
والشقاق القمر والدخان واللزام والبطشة الکبری واحده کلاهما عذاب یعنی بدر قوله عزوجل
ان عذابها کان غراما ای لزاما و آن پنج کی مانده است خروج یاجوج و ماجوج و خروج الدجال
و طلوع الشمس من المغرب و نزول عیسی صلوات الله علیه و خروج الدابة من الارض
و آخرهم اشراط خروج الدابة من الارض است کی چون ایشان از غروب برآید (در) توبه بر خلق
بسته کردد پیش توبه از هیچ کافر بدو نپذیرند نکردد و مدتی بدین بقا یابند و حکم ایشان حکم
ایمان نابی بود (در) حق نابدیرفتن توبه و مومنان می کویند کافران را کی شما را بیش حکم
قبول توبه نیست ایشان افسوس کنند تا دابة الارض بیرون آید و این دابة الارض
جانوریست عظیم و بر او خرجه بود بکی بقا نیابد و زود نابیدا شود و دیکر باره بیرون
آید و کوینده بر مومنی رود کردنی است و برا عظیم مانند اشتری همه خلق روی زمین
کافر و مومن و برا ببینند و وی با همه سخن کوید واذا وقع القول علیهم چون واجب شود
قول من بعذاب بر ایشان اخرجنا لهم دابة من الارض بیرون آریم ایشانرا جنبنده از زمین
تکلمهم بتازی سخن کوید با ایشان نام کی و خبر دهد هر کسی را با ایمان و کفر و بکوید کافر
کیست و مومن کیست تا کافران بحسرت زیند بانه عمرو قری تکلمهم بفتح التا و جزم الکاف
و کسر اللام ای داغ کند و جراحت کند شان هر کسی را بجا کا وی پیدا کند کافر کیست و مومن
کیست داغ کرده بر پیشانی وی بعد ان خطاب شان یکی با دیکر همه بنام کفر و ایمان بود
بعلامت می نکرند و بنام می خوانند ای کافر چنین کن و ای مومن چنین کن ان الناس
کانوا بایاتنا لا یوقنون چون ان بنصب خوانی معنی وی بان الناس کانوا بود یعنی
داغ کند شان بلاک این کافران بوده اند بایات ما یعنی برسول و قرآن بیا کمان ان
یعنی مقر نبوده اند و چون ان خوانی بالکسر و تکلمهم وقف لازم سخن تمام شد ان الناس
ابتدا بود یعنی مردمان نبستند با آیات ما کی خبر داکیم بیودن و بکینه کمان قوله تعالی
ویوم نحشر من کل امة فوجا ممن یکذب بایاتنا فهم یوزعون اما دکر کنند
آن روزی را کرد کنیم از هر امتی یعنی از قوم هر پیغامبر کروهی ممن یکذب کلمه من
صله هینا لانه لو لم یجعل صلة لودی الی الحشر بعض المکذبین و بیرون ازیم از هر امتی
مکذبان را بایات ما یعنی کتاب و رسول فهم یوزعون و پیش روان را باز دارند تا آن

قوم اخرس را سند چنان بکنند که هر کو هیچ سند نباشد را ایشان همه را بدوزخ کود
کما قال تعالی ثم لنحضرنهم حول جهنم جثیا ثم لننزعن من کل شیعة ایهم اشد قوله یوزعون
ای یمنعون قال علی الله عنه لا بد للناس من وزعة وقالت عایشه رضی الله عنها ما یزع
السلطان اکثر مما یزع القرآن یعنی یمنع حتی اذا جاؤ قال اکذبتم بایاتی
ولم تحیطوا بها علما اماذا کنتم تعملون چون همه گرد آیند قال ایشان را گوید
خداوند تعالی بازنشته بامر خداوند اکذبتم بایاتی دروغ زن داشتید آیات مرا ای
کتاب و رسول مرا ولم تحیطوا بها علما و علم شما بدین رسیده بود ای ندانسته بودید کی
آن روز بخواهد بودن ای دروغ کنید می دانستید که این بخواهد بودن ووقع القول
علیهم بما ظلموا فهم لا ینطقون سامان عذر خواستن نبود شان کی بندیر نزد واجب
شد و عید خداوند ایشان بعذاب جاودان بظلم و کفر ایشان و سخن نگویند بعذر
تا بندیرند کما قال هذا یوم لا ینطقون قوله تعالی الم یروا انا جعلنا اللیل لیسکنوا
فیه والنهار مبصرا ان فی ذلک لایات لقوم یومنون و دلیل و علامتی بیست
تا وحق ما انج خبر دهیم از بس بسبب تاریکی آرام ایام شما را روی و روز روشن
از برای بیننده دیدن را بتصرف و کسب شما را ان فی ذلک لایات لقوم یومنون
ظاهر قوله تعالی و یوم ینفخ فی الصور ففزع من فی السموات و من فی الارض الا
من شاء الله وکل اتوه داخرین حذر کنند و یاد کنید آن روز کی دار الجلال
شود در صور بترسند اهل هفت آسمان و هفت زمین تا از هول نفخ بمیرند مگر آنج خدای
خواهد و استثنا بدان چیزها باز گردد که تولیو عقابرایند و تسوله الزمر تمامی بای لیبم
ان شاء الله تعالی و کل اتوه داخرین و این اخبارست از تاکید لا ن یعنی دیگر باره بیایند
و خلق زنده گردد و این منکران قیامت همه حاضر کرده خواران و ذلیلان و تری
الجبال جامدة و هی تمر مر السحاب صنع الله الذی اتقن کل شیء
انه خبیر بما یفعلون آنگاه خبر داد از هول و فزع قیامت ببینی با چشم کوهها را
روز قیامت بنداری برجای آرامیده اندی و وی خود می رود رفتن ابر در هوا لکن
از دراری کوهها و سیلابی چنان نماید که وی ایستاده اندی صنع الله الذی اتقن کل
شی این اوران قیامت و حاضر شدن کافران بخواری و روان کردن کوهها صنع خدایی است

محکم

من جمله

محکم کرده است خلق همه چیزها آدمی را از اول آنست در صورت آدمی و ستوران
را در صورت ستوری و مرغان را در صورت مرغی تا کس نتواند که بیک وصف از حال
بحال گرداند انه خبیر بما یفعلون ظاهر من جاء بالحسنة فله خیر منها وهم من
فزع یومئذ آمنون آنگاه خبر داد که هر که بیاید بایمان ابد و براجیست هر کرا
اکفرانید و براجیست هر کرا بقیامت با ایمان اید و وراست خیری و نکویی از ایمان این
خیر یعنی بهتری نیست که حسنه ایمانست و برتر از ایمان هیچ نیست معنی المست که
گفتیم و اگر خواهی تقدیم و تاخیر کن تا روشن تر شود ای فله منها خیر وهم من فزع
یومئذ آمنون و از جمله آن خیرها اول کی خبر داد کی گفت از فزع قیامت امن باشند اگر
بحق خاص را خواهی انبیا و معطیان باشند آن امنی بود از همه هول و فزع قیامت
و اگر عام را خواهی بحق عامه مومنان فاسق و عاصی امنی بود از فزع و هولی که کافر را
بود کما قال عز و جل لا یحزنهم الفزع الاکبر قوله تعالی و من جاء بالسیئة فکبت
وجوههم فی النار هل تجزون الا ما کنتم تعملون هر که بقیامت بالکفر آید
بروی در افکنند شان آتش بروی بکشند شان کما قال تعالی یوم یسحبون فی النار
علی وجوههم قوله تعالی هل تجزون الا ما کنتم تعملون و برین وقت عذاب گویند
شان که جزای کنند مگر بکردار شما انما امرت ان اعبد رب هذه البلدة الذی
حرمها وله کل شیء وامرت ان اکون من المسلمین وان اتلوا القرآن
فمن اهتدی فانما یهتدی لنفسه ومن ضل فقل انما انا من المنذرین
از ایمان و نفع وی خبر داد از کفر و ضرر وی خبر داد آنگاه گفت بگوی که مرا بحقیقت
گفت هر اینه من فرمود شد تا خداوند این مکه را بپرستم که حرام کرده است شکستن
حرمت وی و آن ظرف حرمت و آن روز نهاده است که آسمان و زمین آفریده است کما
قال تعالی ان عدة الشهور عند الله اثنا عشر شهرا فی کتاب الله یوم خلق السموات
والارض منها اربعة حرم قوله و له کل شیء و مراست تا وی را بپرستند که وی راست ملک
همه چیزها و امرت ان اکون من المسلمین وان اتلوا القرآن و فرمود شدم از مسلمانان
باشم و قرآن خوانان باشم فمن اهتدی فانما یهتدی لنفسه راه حق بیان کرد و براه
حق دعوت کرد گفت هر که بدین راه فرود رود و راه یابد وی راه خود را یافته

فقل انما انا

وما انا علیکم

يعني نفع راه يافتن وي راست وهركه بجز اين راه رود ما كم شود زيان كم بود كي بر وي است
تو بگوي فقل انما انا من المنذرين من از بيم كنندگانم و دليل بر كفتن مصطفي صلي
الله عليه وسلم ومومنان را وقل الحمد لله سيريكم اياته فتعرفونها
وما ربك بغافل عما تعملون بگوي حمد وثنا من خداوند راست
برانكه ما را توفيق داد بقبول امر وي سيريكم اياته في الافاق ابتدا سخن است يعني
بنمايد كافران را ايات وحدانيت خود فتعرفونها تا بشناسند حقي وي يعني در ماضي
ايات بمولد لم ونبوت مي نمايم چندانكه حق مصطفي وكتاب من بر شما روشن شود تا صحيح
عذر نماندتان وما ربك بغافل عما يعملون وخداوند تو نيست بي اكاهي ازانچ كافران
مي كنند بمقابله اين ايات از انكار وجحود سورة القصص وهي ثمانية وثمانون اية والف واربع
مائة واحدي واربعون كلمة وخمسة الاف وثمان مائة حرف وعن ابي بن كعب رضي
الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال من قرا طسم القصص كان له من الاجر
عشر حسنات ولم يبق ملك في السموات والارض الا شهد له يوم القيامة انه كان
صادقا بان كل شي هالك الا وجهه له الحكم واليه ترجعون ونظم السورة تبين
كما ذكرنا بين النمل والشعراء بسم الله الرحمن الرحيم
طسم تلك ايات الكتاب المبين المعني ما ذكرنا نتلوا عليك من نبا موسي وفرعون بالحق
لقوم يومنون اي من نبا موسي الكليم وفرعون اللعين بالحق اي نرسل جبريل
عليك حتي نتلوا عليك باحوالهما لقوم يومنون بالايات ان فرعون علا في الارض
وجعل اهلها شيعا يستضعف طايفة منهم يذبح ابناءهم ويستحيي
نساءهم انه كان من المفسدين مراينه فرعون كبر اورد در زمين يعني در زمين
مصر وجعل اهلها شيعا واهل زمين را كروه كروه كرد تا ايند باز تفسير كرد چه كرد يستضعف
طايفة منهم بعضي را ضعيف كرفت يعني قهر كرد وكناسي وبيكار فرمود يذبح ابناءهم ويستحيي
نساءهم مي كشت پسران شان را وزنده مي ماند زنان شان را خلعت خانها را انه كان من
المفسدين ان فرعون از مفسدان بود ونريد ان نمن علي الذين استضعفوا
في الارض ونجعلهم ايمة ونجعلهم الوارثين وخواستيم كه منت نهيم بر
مقهوران در زمين بر دست شان از دست فرعونيان ونجعلهم ايمة وايشانرا پيش

روان كردانيم بوحقت را خلق كردانيم كما قال الله تعالى وجعلناهم ايمة يهدون
بامرنا قوله عز وجل ونجعلهم الوارثين وايشانرا وارثان زمين كردانيم دشمنان ايشان
را هلاك كنيم وشهر وملك شان بمومنان ميراث كنيم ونمكن لهم في الارض ونري
فرعون وهامان وجنودهما منهم ما كانوا يحذرون وممكن كنيم ايشانرا در زمين
تا هر چه خواهند بكنند در امور دين شان منع كسي كما قال الله تعالى وليمكنن لهم دينهم
الذي ارتضى لهم قوله عز وجل ونري فرعون وهامان وجنودهما منهم ما كانوا يحذرون
وبنمايم فرعون را وهامان را وسپاه هر دو را از بني اسرائيل انچ حذر مي كردند از وي يعني
از زوال ملك وهلاك ايشان از هر چه مي ترسيدند ما بينم امرشان قوله تعالى واوحينا
الي ام موسي ان ارضعيه فاذا خفت عليه فالقيه في اليم ولا تخافي
ولا تحزني انا رادوه اليك وجاعلوه من المرسلين ذكر ما لايه كا مرنه بهين
ووعدن انكاه خبر مي دهد الا غاز ساختن اسباب نجات ايشان از دست فرعونيان
ومعتد كردانيدن ايشان چون موسي صلوات الله عليه الزاد در جداشد ودر ان سال
مي بكشتند پسرانرا الهام داديم ودر دل افكنديم مادر موسي را چون بترسي هلاك بدست فرعون
فالقيه في اليم در انداز او را بدريا ولا تخافي ولا تحزني اي لا تخافي من الغرق ولا تحزني
من المفارقة مترس از غرق واندوه مدار از جدايي وي انا رادوه اليك ما وي را باز دهيم
بتو وجاعلوه من المرسلين وكردانيده ايم او را از مرسلان ما موسي صلوات الله عليه
پيغمبران كرد فالتقطه ال فرعون ليكون لهم عدوا وحزنا ان فرعون وهامان
وجنودهما كانوا خاطئين بدريا انداختش واب اورا دست نانشست خانه فرعون الكامي
بود كه اب برداشتي اورد اب موسي را ال فرعون برداشتندش ليكون لهم
عدوا وحزنا اين لام عاقبت است اينجا ايشان از بهر ان بر كرفتند تا ايشان را روشنايي
چشم بود لكن چون بعاقبت ايشانرا ازوي اندوه خواست بودن وموسي صلوات الله عليه
دشمن ايشان خواست بودن خداوند عز وجل الاخبر داد تا بعلم بود ان فرعون وهامان
وجنودهما كانوا خاطئين اين موسي ان نواد دشمن الان بود تا فرعون وهامان وسپاه شان
خاطي كافر بودند بجا جبران همبند دشمن كافران باشند قوله تعالى وقالت امرات
فرعون قرة عين لي ولك لا تقتلوه عسى ان ينفعنا او نتخذه ولدا وهم

لا يشعرون وقالت امرأة فرعون يعني اين سرة قرة عين لي ولك اين موسي روشني
جشم من است وان تو لا تقتلوه مكشيد ش عسي ان ينفعنا او نتخذه ولدا تا باشد كي
مالا منفعت بود ازوي وما ويرا بفرزندي كيريم مردمان نداننده وكي جز فرزند ماست
قوله تعالي **واصبح فؤاد ام موسي فارغا ان كادت لتبدي به لولا ان ربطنا**
علي قلبها لتكون من المؤمنين اخبار تسليم وتاخير است جون موسي صلوات الله عليه
را بيافتند تا دوستي وي در دلها افتاد كما قال الله تعالي والقيت عليك محبة
مني كفتند زود دايه بياريد هر كرا اوردند شير كسي نكرفت وذكر ابن قتيبة في تفسيره
كفتند منادي ببازار بيرون فرستادند بطلب دايه تا مادر موسي صلوات الله عليها برود ببين
تا حال جيست **وقالت لاخته قصيه فبصرت به عن جنب وهم لا يشعرون**
وحرمنا عليه المراضع من قبل فقالت هل ادلكم علي اهل بيت يكفلونه
لكم وهم له ناصحون فرددناه الي امه كي تقر عينها ولا تحزن ولتعلم
ان وعد الله حق ولكن اكثرهم لا يعلمون
شير دايه مي كرفت دليل ... اهل خانه فرعون يافت بر در را هيج
ببايد رفت ومادر را بياورد ونوك داكند شيره ببيلرد وبرا ازشما كفتند ارد
ما غم تو مي خوريم كفت خانه فرزند ... كفتند اينجا باش تا ويرا شير مي دهي
معني واصبح فؤاد ام موسي فارغا اي صار كشت دلها ... بوي كه
صلوات الله عليه بوك باز رسيدي ودلش خالي شد ... موسي فارغ ... روز موسي
لتبدي به اي قد كادت لتبدي به نزديك بود كه اشكارا كردي كه موسي پسر من است كه
خشم ... فرعون وبر ... فرعون مي كنند لولا ان ربطنا علي قلبها لتكون
من المؤمنين اكر نه ... بود كه ما بستيم دل وي تا ... تا باشد از
كانا ان كي وعده ما راست است وقالت لاخته قصيه ... روايت جنانكه موسي
صلوات الله عليهما ... موسي صلوات الله عليه را شير داد وتابوت ...
خواهر موسي صلوات الله عليه وقصيه اي اتبعي اثره ... را با اندازه ... كنت
قصصا وتسل قصيه اي ... فبصرت به عن جنب اي عن بعد جشم داشت
بوي از دور ... الي فرعون الاية انكاه خبر داد وحرمنا عليه المراضع ... بنياد

بيه

ببر مرو اكر تو نصيد

ازوي شير شير دهند كان بيش از انكه از شاي امد خواهر موسي صلوات الله عليه
وكفت هل ادلكم علي اهل بيت الاية فرددناه الي امه كي تقر عينها باز داديم ويرا بمادر
وي تا روشن شود جشم مادر بوي وتا اندوه نخورد بر جدايي وي ولتعلم ان وعد الله
حق وتا بداند كه وعده خداي حق است وراست است كفتند بود تمام انا رادوه اليك
قوله ولكن اكثر الناس لا يعلمون ظاهر **ولما بلغ اشده واستوي اتيناه حكما وعلما**
وكذلك نجزي المحسنين جون برسيد موسي بقوت مردي وراست شد تمامي جمال
ما اتيناه حكما وعلما بداديم ويرا حكم وعلم ومحسنين جراكنيم نيكو كاران را اكر تاويل
حكم نبوت كوئي محسنين را انبيا صلوات الله عليهم بايد كفتن واكر تاويل حكم صوابي
كفتار وكردار كوئي تاويل محسنين مطيعان باشند باعتقاد واعمال قوله تعالي
ودخل المدينة علي حين غفلة من اهلها فوجد فيها رجلين يقتتلان
هذا من شيعته وهذا من عدوه فاستغاثه الذي من شيعته علي الذي
من عدوه فوكزه موسي فقضي عليه قال هذا من عمل الشيطان انه
عدو مضل مبين قال رب اني ظلمت نفسي فاغفر لي فغفر له
انه هو الغفور الرحيم قال رب بما انعمت علي فلن اكون ظهيرا للمجرمين
اندر امد موسي بمصر بوقت غفلت اهل مصر وحالي وي از اهل وي
يعني بوقت قيلوله كه بلان وقت بحجازي همه خانها خالي بوده اكر كسي
خواهد كه بوشيده برجايي رود جنانكه بر بازار ما بشب روند انجا هم بشب روند
همه بوقت قيلوله كه از كرما خالي بود هكذا قاله الكلبي رحمه الله وقيل
ما بين وقت المغرب والعشاء فوجد فيها رجلين يقتتلان اي يختصمان يافت
موسي دو مرد را با يكديكر در اويخته كارزار مي كردند هذا من شيعته وهذا من
عدوه يكي از كروه وتبار موسي وديكر قبطي از دشمنان وي فاستغاثه الذي
من شيعته علي الذي من عدوه فرياد مي خواست انكه از قوم موسي بود از انكه دشمن
وي بود قال مجاهد رضي الله عنه فوجد فيها رجلين كافرين يتنازعان
بخصومة بينهما احدهما من جيش موسي اسرائيلي والاخر من جيش فرعون قبطي
ودليل كفر اسرائيلي انه قال له موسي صلوات الله عليه ان تريد الا ان تكون

جبارا في الارض وما تريد ان يكون من المصلحين وعرهذا قال موسى صلوات
الله عليه رب بما انعمت علي فلن اكون ظهيرا للمجرمين اي لكافرين فيما بعد
وقيل هذا الاسرائيلي كان ساحرا لعنه الله بدليل انه قال له موسى صلوات
الله عليه انك لغوي مبين والانبيا صلوات الله عليهم ملقنون بالصواب
والحكمة فوكزه موسى فقضى عليه اي قضى الله تعالى عليه موسى
صلوات الله عليه گفت هذا من عمل الشيطان هرچه نه بامر خداوند تعالى بود
وبي بينه دكي ان بزنيم وسوسه شيطان بود واضافت بشيطان در حق الله
جنانك بترسد كسي كاري كه نيك نبايد گوييم اين تو كردي انه عدو مضل مبين
اين شيطان دشمن گم كننده پيداست در وقت پشيمان شد گفت رب اني
ظلمت نفسي اي خداوند من ستم كردم بر تن خويش بدين كشتن قبطي
فاغفر لي بيامرز زلت مرا فغفر له بيامرزيدش واين وعده مغفرت از بعد
زلت امرش بسبب آنها بسياد انه هو الغفور الرحيم ظاهر قال رب بما انعمت
علي موسى گفت اي خداوند من بدان كه منت نهادي بر من بعفو زلت هرگز
يار هيچ گناه كار نباشم نه گناه كنم ونه گناه داراي كه قهرما فاصبح في المدينة
خايفا يترقب فاذا الذي استنصره بالامس يستصرخه قال
له موسى انك لغوي مبين فلما اراد ان يبطش بالذي هو
عدو لهما قال يا موسى اتريد ان تقتلني كما قتلت نفسا بالامس
ان تريد الا ان تكون جبارا في الارض وما تريد ان تكون من
المصلحين بامداد برخاست موسى ترسان چشم مي داشت تا از جايي
تعني مي آيد از كشتن قبطي كس را خبر بوده است بجز اين اسرائيلي را فاذا الذي
استنصره بالامس يستصرخه نميدون موسى صلوات الله عليه ديد همان
اسرائيلي دينه روز را كه نصرت خواسته بود بدينه فرياد مي خواست تا يا موسى
زنها زاد قبطي ديگر موسى صلوات الله عليه چون دوا ديد فرياد مي خواست
گفتش انك لغوي مبين اي فاسد بين الفاك والغوي النصيل اذا افسد تو تباه
مردي سبب تو مرا زلتي كه اما فلما ان اراد ان يبطش بالذي هو عدو

لما خواست موسى تا بگيرد آن قبطي را كه دشمن ايشان هر دو بود اسرائيلي
پنداشت كه او را مي خواهد گرفتن از آنك زبان ملامت موسى صلوات الله
عليه با خود ديد گمان برد كه مگر نيز دست با زبان يار خواهد كرد اسرائيلي
گفت يا موسى اتريدون تقتلني كما قتلت نفسا بالامس مي خواهي تا بكشي
مرا چنانك بكشتي دي تني را ان تريد الا ان تكون جبارا في الارض نمي خواهي تا باشي
در زمين مگر جباري وقاهري وما تريد ان تكون من المصلحين ونمي خواهي تا از جمله
مصلحان باشي قبطي چون سخن بشنيد ايشان را نماند ورفت بخانه فرعون
لعنه الله وقصه با فرعون لعين بگفت فرعون ملعون گفته بود تا هر كه اين قبطي
را كشته باشد ما را كشته باشد واگر هم موسى كشته باشد فرعون عليه اللعنة گفت
بگيريدش وبكشيدش شخصي خرسل احمد الله زود بطلب موسى صلوات الله عليه
امد وبيرا خبر داد كه قصد كشتن كردند وجاء رجل من اقصى المدينة يسعى
قال يا موسى ان الملا يأتمرون بك ليقتلوك فاخرج اني لك
من الناصحين بامدادي خيل رضى الله عنه از آن كه شهر كي مي سنا قت
مرد قال يا موسى ان الملا يأتمرون بك ليقتلوك اي بيتنا ودون از مرد فكذا قال
ابو عبيده رضى الله عنه وقال غيره يهمون بك من الملاء يا موسى اين گروه كافران
مي سگالند ومشورت مي كنند بحق تو تا ترا بكشند زود برو واز اين شهر تا من
ترا ازنك خواهان موسى صلوات الله عليه از آنجا روان كرد واز شهر بيرون آمد
فخرج منها خايفا يترقب قال رب نجني من القوم الظالمين
ترسان وچشم دارنده تا كسي ويرا نبيند قال رب نجني من القوم الظالمين
گفت يا رب برهان مرا از اين قوم كافر ولما توجه تلقاء مدين قال عسى
ربي ان يهديني سواء السبيل وهر كه يا موسى صلوات الله عليه بوله بوده هيچ
راه بيرون نيامده بود راهها نمي شناسي روي بنهاد با اميد آنك خداي عز وجل ويرا
راه راست نمايد خداي تعالى همان وي دنا كرد وراه راست بنمود بدين قال
عسى ربي ان يهديني سواء السبيل چون روي بسوي مدين آورد گفت باشد
كه مرا راه راست نمايد خداوند من براه راست مي خداوند عز وجل قد عش

بسوی مدین روان کرد وی خود راه مدین نادانسته بود ولما ورد ماء مدین
وجد علیه امة من الناس یسقون ووجد من دونهم امرأتین
تذودان قال ما خطبکما قالتا لا نسقی حتی یصدر الرعاء وابونا
شیخ کبیر چون بیامد بنجاة مدین هشت شبانروز گذشته بود و هیچ طعام ناخورده
جز گیاه و با جمله کم خواره بود ضعیف گشته بود وجد علیه امة من الناس یسقون
یافت بر سر چاه مدین گروهی از مردمان که آب میدادند گوسپندان را ای آب میخواستند
ذلك ووجد من دونهم امرأتین تذودان ای تمنعان و تحبسان و یافت بیرون
این مردمان دو زن را که از گوسپندان را باز داشته موسی صلوات الله علیه را
رحم آمد و شفقت اسلام بجنبید نگفت مانده و گرسنه ام بمعروف رسید مستی نکرد
گفت قال ما خطبکما چه بوده است شما را چرا ابن نصیبه را باز نکردید قالتا لا نسقی
حتی یصدر الرعاء گفتند ما آب ندهیم تا باز نگردند شبانان که ایشان بیگانه اند
ما در میان ایشان نیاییم یا کوهی نباید که ما مکانت موسی صلوات الله علیه گفت ای
عجب شما را مردی نیست که گوسپندان را آب دهد قا شما را نباید بیرون آمدن گفتند
هست و ابونا شیخ کبیر ولکن پیر است موسی صلوات الله علیه گفت اگر شما را مرد
نیست اینک منم آب دهم شفقت را بر پیری پدر شما فسقی لهما ثم تولی الی
الظل فقال رب انی لما انزلت الی من خیر فقیر این دلیل است که شعیب
پیغامبر صلوات الله علیه از آن قوم هیچ نگرویده بودند تا اگر کسی گرویده بودی
دختران شعیب صلوات الله علیه را از خانه نبایستی بیرون آمدن موسی صلوات
الله علیه گرسنه هشت شبانروز بود سنگی بود بر سر چاه که بچهل تن برگرفتندی موسی
صلوات الله علیه تنها آن سنگ برداشت و دلوی بود که بچهل تن برکشیدندی وی
تنها برکشید و گوسپندان را سیراب کرد و همانجا گرد جامهشان بجز اداشت تا زود شدیم
برکردند مبارکی موسی صلوات الله علیه آنگاه ایشان را گفت که زود بخانه روید
که زن را خانه بهتر چون بخانه رفتند شعیب صلوات الله علیه گفت خیر هست
که امروز زود آمدید گفتند مهمانی مبارک امروز با ما چنین کرد شعیب صلوات الله علیه
گفت این مرد کجاست و برا من خوانید موسی صلوات الله علیه چون گوسپندان را آب داده

ثم تو

ثم تولی الی الظل پس باز گشت بسوی سایه که آنجا بود گفت فقال رب انی
لما انزلت الی من خیر فقیر ای خداوند من برانچ فرستی از نیکویی در وی بیم حاجت مندم
ابن عباس رضی الله عنه گوید والله که موسی بدین دعا از خدای تعالی نان
جوین خواست که در عالم گرسنه از آن دوستر نبود عرب هرچه را دوست دارد خیر
گوید و هرچه از خدای تعالی بیند بود از خیر آنرا با نزال وصف کنند وقیل لما
مع ما انزلت الی من خیر فقیر الی الخبز و این شکر نعمت را ادای مر نعمت را چاکر را و عطا لبست
و سوال از خدای عزوجل نعمت دیگر ای من برانچ مرا دادی از نیکویی هنوز محتاجم
بدیگر و لام لما بتاویل اول بمعنی بابت ای بما انزلت و بتاویل ثانی بمعنی مع خداوند تعالی
دعاش را اجابت کرد و گرامی گردانید بمهمانی شعیب صلوات الله علیه چون دختران شعیب
کار و بخوانش تا مکافات کند شفقت و نیکویی کردی با شما شفقت کنند وما و ...را
ان مکافات کنیم فجاءته احداهما تمشی علی استحیاء قالت ان ابی یدعوک لیجزیک
اجر ما سقیت لنا فلما جاءه و قص علیه القصص قال لا تخف نجوت
من القوم الظالمین یعنی صفورا آمد یکی دختر بشرم قالت ان ابی یدعوک
گفت بشرم که پدر من ترا میخواند موسی صلوات الله علیه گفت ما چه کند گفت لیجزیک
اجر ما سقیت لنا مهم آمدن بشرم بود و هم سخن گفتن بشرم بود تا جزا کند ترا مزد رنج آب
دادی ما را ای گوسپندان ما را موسی صلوات الله علیه روا کرد سخن بشرم شنیده بود
گفتنش تو سپس من بیا من سخن مگوی چون پس دور راه و سیر سنگ انداز تا من بدانم که کجا
می باید رفتن فلما جاءه و قص علیه القصص چون برسید بشعیب و قصه خود باوی
گفت و گریختن از فرعون شعیب صلوات الله علیه گفتش قال لا تخف نجوت من القوم الظالمین
من برستی از گروه ظالمان و فرعون لعین را با چندین دعوی و کافری و تفاخر
بملک ...ملکش خود این بود که موسی صلوات الله علیه هشت شبانروز بگریخت و ایمن
گشت موسی صلوات الله علیه قصد کرد تا باز بیرون رود از نزد شعیب صلوات
الله علیه دختر گفت نباید که برود و ما باز بشبانی افتیم بپدر را چه گفت قالت احداهما
یا ابت استاجره ان خیر من استاجرت القوی الامین یکی از آن دختران گفت
که بابا این مرد را بمزد گیر که بهترین کسی را که بمزد گیری آن بود که وی قوی بود و امین بود

قوی باید با مال بکسی ندهی امین باید تا خود نبرد لاجرم چون شعیب صلوات الله
علیه گفت قال إني أريد أن أنكحك إحدى ابنتي هاتين على أن تأجرني
ثماني حجج فإن أتممت عشرا فمن عندك وما أريد أن أشق عليك ستجدني
إن شاء الله من الصالحين موسی صلوات الله علیه گفت اثر اخواهم ه مرا بستوده
بنکو ستا بیش صفورا که بیگانه بود آشنا گشت بعید بود قریب گشت تو بنجاه سا لست
با خدای تعالی همی ستایی اوی بیگانه نشوی فاکالزاهد المنتر رضی الله عنه ذکر نه بعض
التفاسیر غار شعیب رضی الله عنه علی ابنته رضی الله عنها گفت ای دختر
این دو وصف از بچانه و راز مرد ست انجا دانستی گفت قوتش بدان دانستم
که او ازمن بخواست که بشنود شعیب صلوات الله علیه گفت ای موسی من میخواهم
تا بزنی دهم ترا یکی ازین دو دختر لکن بدان شرط که مزدوری کنی مرا هشت سال فإن
أتممت عشرا فمن عندك اگر ده سال تمام کنی از فضل تست وما أريد أن أشق عليك
و نخواهم که کار بر تو سخت و دشوار کنم ستجدني إن شاء الله من الصالحين إن شاء
الله مرا بیابی از صالحان باشی از وفا بیان عهد بازا موسی صلوات الله علیه جواب گفت
قال ذلك بيني وبينك أيما الأجلين قضيت فلا عدوان علي والله
على ما نقول وكيل این عهد میان من و تست از دو اجل هر کدام تمام کنم کسی را
بر من دست نماند و بیداد نبود بر من و خدای بر این عهد گواه است همان دختر
خوارت را و برابستوده بود بپیش بازد فلما قضى موسى الأجل وسار بأهله
آنس من جانب الطور نارا قال لأهله امكثوا إني آنست نارا لعلي آتيكم
منها بخبر أو جذوة من النار لعلكم تصطلون چون موسی صلوات الله علیه
تمام کرده سال و از وی سزاده سال بود یکی سال دهم تمام شد گفت بروم شعیب
صلوات الله علیه گفت سزد که امانت کردی هنگامش که بجهتش حروا [illegible] تا احسال فرح
دو دو نایید و دو رنگ نایید ترا و دختر را فرموده بود بوقت نگاه داشتن موسی صلوات الله علیه
[illegible] ای دختر بدان خانه عصاها را بی و عصایی بیرون آر او ردیگی شعیب
صلوات الله علیه بدید گفت باز بر این عصا ابراهیم بود آدم [illegible]
دی از دست آمد دست بدست بما رسیده گفت باز برد تا دیگری آرد همین برست

امد سه باره کذلک گفت همین بدرت می ای شعیب صلوات الله علیه گفت
ای دختر مزد مرد که شوی تست پیغامبر خواهد گشتن که این عصا بجز دست انبیا نبود
موسی صلوات الله علیه بر سر آبی استاده و گوسپندان آب می خوردند و موسی صلوات
الله علیه عصا بر ایشان فرو مالید اغلب از سال همه دو دو زادند و دو رنگ بار خداوند
تعالی ازوی باز گشتن دل موسی صلوات الله علیه سلام افکندی که بمصر باز رود
با گوسپندان و ما عیال و روی بوادی مقدس نهاد و سار باهله ببرد اهل خود را زیب
درامد آتش می بایست هم روشنایی را و هم گرم شدن را که بیگه بود سنگ بر آهن زد
آتش نجست از دور آتش دید قال لأهله امكثوا إني آنست نارا گفت اهل و خادم
را شما اینجا درنگ کنید إني أبصرت نارا لعلي آتيكم منها بخبر بود شما را خبر راه آدم که
راه گم کرده بودند أو جذوة من النار لعلكم تصطلون تا بیابم بشما سوخته از
آتش تا گرم شوید فلما أتاها نودي من شاطئ الوادي الأيمن في البقعة
المباركة من الشجرة أن يا موسى إني أنا الله رب العالمين فلما أتيها
یعنی البقعة المباركة من شاطئ الواد الأيمن من الشجرة نودي يا موسى نقل [illegible]
و تاخیر الزوصف المحل لان اتیان موسی صلوات الله علیه یکون احسن من وصف المحل
لنداء الحق قال ابو عبید طوسی رحمه الله چون بیامد موسی باتش خوانده شد و موسی
یا موسی و مراد از یمین راست اینجا است بوادی مثال و کهنا نشت یا کسی [illegible]
[illegible] را کوید براست وادی در آن موضع مبارک بنزدیکی درخت کلام
و بر جهت بنت ولکن موسی صلوات الله علیه از جهت شنید بگوش شنید که موسی
صلوات الله علیه شنوا با لت برد و جلا و ندجل و علا گویا یکی الت است بعضی
از اهل اصول [illegible] إني أنا الله رب العالمين منم خدای خداوند همه عالم
وأن ألق عصاك فلما رآها تهتز كأنها جان ولى مدبرا ولم يعقب
يا موسى أقبل ولا تخف إنك من الآمنين فرمان آمد یا موسی بیفکن عصا را
تا ضرر خلاف در عصا تو پیدا آید فلما رآها تهتز كأنها جان چون بیفکند
پرنده همی جنبید گویی که مار خرد ستی بتیزی و لکن بجثه بزرگ بود
باز گشت ولى مدبرا ولم يعقب پس بنگریست ای ولم یلتفت موسی

صلوات الله عليه مي دويد وما ر بدم مي دويد خداوند عز وجل نداكردش
ياموسى اقبل ولا تخف بيش اي يعني اين بمقام خويش باز اي حترس
گفت اي بار خداي مادا رت گفت اري اكر جز لا خيبن من تو ايمن كنم
وبسهولة ذكر گفت اني لا يخاف لدي المرسلون مرد خطا بر عزر سول لم
نترسند از غير من مگر رسولي كه وبرا زلتي بيش رفته بود اكر كسي سوال
كند كه گفت الق عصاك وخبر نداد تا جه گرد و باز گفتش واضمم يدك الي
جناحك وخبر داد تا جه گرد گفت تخرج بيضاء من غير سوء جواب اگر نگفتي
ياموسى عصا بفكن تا ما دگرد ترس موسى صلوات الله عليه تم شدي
ومي بايست كه بترسد تا تاثير زلت بمند اگر خبر دادي نترسدي وديگر جواب
انست كه خداوند تبارك وتعالي مر موسى صلوات الله عليه را بدين خبر ابتلا
كرد تا بيا موزاند خلق را راه توكل تا در راه توكل تعطيل بنلكي بجويي
اقتدا بموسى صلوات الله عليه كني راه توكل انست كه جون بلا الي
كه از بلا بي بتوالي كريختن بكريزي ببلا فراز رفتن توكل نيست واز بلا
كريختن ترك توكل نيست كرامت شوي نان طلب كرد ترك توكل نيست كي ما در
يوسف صلوات الله عليهم طلب كرد اند اگر توكل ترك اسباب بودي موسى
صلوات الله وسلامه عليه بگريختن ملوم بودي اسلك يدك في جيبك
تخرج بيضاء من غير سوء واضمم اليك جناحك من الرهب فذانك
برهانان من ربك الي فرعون وملايه انهم كانوا قوما فاسقين
موسى صلوات الله عليه را از بعد عفو زلت سزا عطا وكرامت گردانيد
گفت در ادست داست بزير دست جب تو تا بيرون ايد سپيد ونوراني
نه برص واضمم اليك جناحك من الرهب وفراز ار تخود دست نرا از اشتين
تا بحال اول باز رود والرهب مع الكم بنصب الراء والرفع لغتان
قال مقاتل المفسر رضي الله عنه دخلت البادية التموس تفسير الراهب فكنت
اكل طعاما فجاء اعرابي فقال تصدق علي فملات كفه واومي اليه يعني
بيز جاي بداد فقال هنا في رهبي اي اجعلها في كمي معنا بت التنسه

دست بر نو دست در او بيرون كن تا بيرون ايد نوراني نه برص وجوز
خواهي كه بحال اول باز رود ديگر باره دست زير دست دار مراد از جيب
وادخل يدك في جيبك ومراد از رهب همه عبارت از دست الا در اور نز دست
زير دست لران دليل كه بابت ديگر گفت واضمم يدك الي جناحك قوله تعالي فذانك
برهانان من ربك ابن هردو دو برهان اند وحجت اند تا از خداي تو بسوي فرعون
وسپاه وي انهم كانوا قوما فاسقين كه ايشان گروه فاسق اند جون موسى
صلوات الله عليه رفتن شنيد بسوي فرعون لعين قال رب اني قتلت
منهم نفسا فاخاف ان يقتلون گفت اي بار خدايي من يكي را از ايشان
كشتم بخطا ترسم كه مرا باز كشند واخي هارون هو افصح مني لسانا فارسله
معي ردءا يصدقني اني اخاف ان يكذبون برادر من هارون
وبي فصيح زبان تر است از من وبرا با من باركن تا راست گوي دارند مرا اني اخاف
ان يكذبون كه من مي ترسم كه مرا دروغ زن دارند خداي عز وجل گفت جنين كنم
قال سنشد عضدك باخيك ونجعل لكما سلطانا فلا يصلون
اليكما باياتنا انتما ومن اتبعكما الغالبون قوي كنيم بازوي ترا ببرادر تو
ونجعل لكما سلطانا فلا يصلون اليكما باياتنا اي سلطانا باياتنا فلا يصلون
اليكما تقديم وتاخير است وحجت دهيم شما را باياتي خود نرسند ايشان
بشما اي من شما را دو حجت داده ام عصا ويد بيضا كي ايشان از شما حذر كنند
وگرد شما نگردند ايات جمع گفت كه ايات ديگر خواستن داگر وديگر كه دو ايت
كه بود سان والاثنان اقل الجمع وديگر مر ايتي را حدا كان ايات بگويند كي در
مر ايتي ايات بسيار ست انتما ومن اتبعكما الغالبون شما هردو وانك متابعت كند
شما را غالب باشيد واين وعده نصرت بحجت است وعاقبت نه بلان معني كه
بهيج روي ايشانرا دست نبودي بر متابعان وي بنبيني كه سحره متابعت كردند
موسى صلوات الله عليه را وايشانرا دست بود بر ايشان بهلاك كردن ايشان
وبعضي نيز گفته اند كه فرعون را دست نبود بر سحره بحكم ابن وعده وان دست بر ملز
وپاي بريدن وبر دار كردن از فرعون لعين وعده بتول بود فاما تحقيق نبود ان

وعید را وبتوان صبح نص نیست که دلیل بود بر تحقیق ان وعید بفعل
فلما جاءهم موسی بایاتنا بینات قالوا ما هذا الا سحر مفتری وما سمعنا
بهذا فی ابائنا الاولین چون بیاورد بدیشان موسی ایات ما بیدا قالوا ما هذا
الا سحر مفتری گفتند نیست این ایات مگر جادوی مر جادوی دروغ بافته وما سمعنا
بهذا فی ابائنا الاولین وما نشنیدیم از پدران گذشته و دروغ گفتند شنیده بودند
کما قال تعالی ولقد جاءکم یوسف من قبل بالبینات الایة در هر قرنی ودر میانهم اسلام
اشکارا بوده است دروغ گفتند که نشنیدیم وقال موسی ربی اعلم بمن جاء
بالهدی من عنده ومن یکون له عاقبة الدار انه لا یفلح الظالمون
گفت موسی خدا و ند من دانا تر است اگر ما اورد هدی را نزدیکی و بدانکه عاقبت
و براست انه لا یفلح الظالمون یعنی بر هدی منم و بهشت مراست و شما ظالم ابد از
هدی دورید واز بهشت محرومید وظالم فلاح نکند وقال فرعون یا ایها
الملا ما علمت لکم من اله غیری فاوقد لی یا هامان علی الطین
فاجعل لی صرحا لعلی اطلع الی اله موسی وانی لاظنه من الکاذبین
موسی صلوات الله علیه هر چند ابن سخن بلطف گفت و بتعریض و بدرشتی
نگفت فرعون لعنه الله در خشم شد گفت یا گروه من ندانم شما را خدای دیگر مرجع بیش
از من می گفت نیست ولکن من بزرگترم انا ربکم الاعلی ما گفیا و حملکم شد فاوقد لی
یا هامان علی الطین اتش بر افروز مر اوکل ای هامان ای اصنع لی الاجر
خشت پخته کن مرا فاجعل لی صرحا ای قصرا عالیا بنا کن مرا کوشکی بلند لعلی اطلع
الی اله موسی تا باشد که بر رسم من بخدای موسی وانی لاظنه من الکاذبین
ومن گمان می برم که موسی از دروغ زنان است قوله تعالی اطلع الی اله موسی
نقض الکلام الاول وهو قوله تعالی ما علمت لکم من اله غیری ونقض الکلام
الاخر وهو قوله وانی لاظنه من الکاذبین فی دعواه فعلی هذا التاویل
لعلی اطلع الی اله موسی تم الکلام ثم ابتداء الله تعالی وانی لا اعلم ان
فرعون من الکاذبین فی دعواه واستکبر هو وجنوده فی الارض بغیر الحق
وظنوا انهم الینا لا یرجعون وکبر اورد فرعون وسپاه وی در زمین

نحو

بناحق قوله تعالی بغیر الحق تاکید راست وظنوا انهم الینا لا یرجعون وگمان
بردند ایشان را بما باز گشتن نبود فاخذناه وجنوده فنبذناهم فی الیم
فانظر کیف کان عاقبة الظالمین فنبذناهم ای اغرقناهم والنبذ
بمعنی الاغراق والبارة ظاهر وجعلناهم ائمة یدعون الی النار ویوم
القیامة لا ینصرون وایشان را پیش روان کردانیدیم کما قال تعالی یقدم
قومه یوم القیامة واز گروهی بعضی علما تر باشند ایشان را پیش فرستند کما قال
تعالی ثم لننزعن من کل شیعة ایهم اشد علی الرحمن عتیا وقوله ویوم القیامة
لا ینصرون وقیامت نصرت نکنند شان واتبعناهم فی هذه الدنیا لعنة
ویوم القیامة هم من المقبوحین وبدم در دنیا از پس ایشان را لعنت ونومیدی
هم از لطف وخیر ونصرة مومنان در دنیا ویوم القیامة هم المقبوحین و روز
قیامت ایشان از زشت کرد کان باشند یعنی سوخته ونیز محروم باشند از
دیدار ولطفی که حق مومنان بود ولقد اتینا موسی الکتاب من بعد
ما اهلکنا القرون الاولی بصائر للناس وهدی ورحمة
لعلهم یتذکرون بدرستی وراستی که بدادیم موسی را کتاب از بعد انکه
هلاک کردیم گروهان اول را یعنی فرعونیان را بصائر للناس وهدی ورحمة این
هر سه وصف کتابست ای بدادیم وی را کتاب در حال بینا بیها یقال البصیرة والبصایر
وبصایر ان گفتند که هر چه بندد را نیکی حاجت افتد دینا ودنیا بوی بیند
وبداند وابن کتاب هدی است وراه نمای خلق است براه حق ورحمت است بی
الرحمت خدا و ندست این کتاب بصایر و هدی است لعلهم یتذکرون تا بر خوانند
وپند گیرند قوله تعالی وما کنت بجانب الغربی اذ قضینا الی موسی
الامر وما کنت من الشاهدین مراد ازین قصه بیان معجزه مصطفی است
صلی الله علیه وسلم گفت وبیان شرف وفضل وی که جهودان می منکر شدند فضل وی را
خبر داد بفضل وشرف وی بر ایشان در توریت گفت وبدلنی یا موسی صلوات الله علیه
گفته بود از فضل وی گفت ای محمد نبودی تو بجانب کوه بدان روی که افتاب فرو
رفتی کوه بجانب غربی بوده است اذ قضینا الی موسی الامر ای اخبرنا موسی با مر او وحالک

خبر داهیم موسی را از حال تو و امت تو یعنی فضل و شرف تو با موسی بیان کردیم
اذ قضینا الی موسی الامر ای امرک و ما کنت من الشاهدین و تو بود کی مکانی
حاضر نبود و لکن موجود بود گفت اندر عالم تو خود موجود نبودی و لکنا انشانا
قرونا فتطاول علیهم العمر و ما کنت ثاویا فی اهل مدین تتلوا علیهم
ایاتنا و لکنا کنا مرسلین و چنان نبود که وقت بیرون امدن تو نزدیک بودی
که بیا فریدیم قرنها بسیار میان موسی و میان تو فتطاول علیهم العمر قرنها از پس ایشان دراز
عمرها در از شد برایشان عمر ایشان و ما کنت ثاویا ای مقیما فی اهل مدین تتلوا علیهم
ایاتنا و نیز حاضر و مقیم نبودی با اهل مدین تا بر خواندی برایشان ایات ما را و اهل
مدین را بذکر خاصه کرد که شعیب صلوات الله علیه بموسی صلوات الله علیه نزدیکتر بود
و لکنا کنا مرسلین و لکن ما رسولان بیاوردیم و ما ذم فرستادیم و ثناء تو و فضل تو
و نیکویی تو بر زبان ایشان اشکارا داشتیم و ایشانرا باشکار داشتن و نیك داشتن
نام تو فرمودیم کما قال تعالی و اذ اخذ الله میثاق النبیین لما اتیتکم من کتاب
و حکمة الایة و ما کنت بجانب الطور اذ نادینا و لکن رحمة من ربك لتنذر
قوما ما اتیهم من نذیر من قبلك لعلهم یتذکرون و تو حاضر نبودی
بکرانه کوه یا محمد معین کوه است که ندا کردیم امت ترا یا امت احمد و ان چنان بود
که موسی صلوات الله علیه گفت یا رب در توریت وصف امتی می بینم اناجیلهم
فی صدورهم یعنی کتابها شان در دلها شان بود یعنی بظاهره یاد دارند یا رب
ایشانرا از امت من گردان فقال الله عز و جل ذلك امة احمد و در امت موسی
صلوات الله علیه کس توریت بظاهره یاد نداشت جز موسی صلوات الله علیه و گفت
یا رب در کتاب وصف امتی می بینم ایو شاللیها رهبان من اللیل بروز شیران باشند
در شب عابدان باشند فقال موسی صلوات الله علیهم اللهم اجعلهم من امتی
فقال الله تعالی ذلك امة احمد گفت یا رب امتی می بینم که بطهارت گناه از ایشان جدا
شود و بنماز مجیبین و برکوع مجیبین و سجود کی کنند گناه از ایشان می ریزد اللهم
اجعلهم من امتی قال الله تعالی ذلك امة احمد و مجیبین بترتیب همچنانک وصف امة
احمد را یاد کرده است در توریت چنانک بتورات یاد کرده است التائبون العابدون

الحامدون

الحامدون الی اخره ان المسلمین و المسلمات و المومنین و المومنات الی آخره
قد افلح المومنون الذین هم فی صلوتهم خاشعون الی اخر الایات و از تخفیف عبادت
و تخصیص ایشان بکرامات چون بانکه نماز و جماعت و جمعه و کفارت سوگند و تیمم
و تحلیل زنان مطلقه و غیرهم چون موسی صلوات الله علیه بشنید که این همه فضل امت
احمد است گفت یا رب مرا از جمله امت احمد گردان تا همراه ام فضیلت نبوت بوده هم
ثواب امت وی کما ان عیسی صلوات الله علیه را و براهم فضیلت نبوت است هم ثواب
امت احمد خداوند عز و جل گفت یا موسی تو زمانه وی در نیابی و لکن اگر خواهی اواز
ایشان بشنوانم گفت خواهم یا رب خداوند عز و جل ندا کرد یا امة احمد همه که مومنست
خواستند بود جواب دادند از امت مصطفی صلی الله علیه و سلم تا بروز قیامت و گفت
ان بکر خدای عز و جل داند که از کجا او از دادند گفتند لبیك اللهم لبیك لا شریك لك
ان الحمد و النعمة لك و الملك لا شریك لك موسی صلوات الله علیه گفت خوش اواز یا
رب را از ایشان فقال الله تعالی یا امة احمد استجبت لکم قبل ان تدعونی و اعطیتکم
قبل ان تسالونی و غفرت لکم قبل ان تستغفرونی و قال القفال رحمه الله قوله
عز و جل و ما کنت بجانب الغربی اذ قضینا الی موسی الامر این ایت اثبات
نبوت موسی صلوات الله علیه است که چون موسی صلوات الله علیه از نزد
شعیب صلوات الله علیه باز گشت بسوی مصر راه گم کرد و اتش دید بطلب
اتش رفت ندا ملك شنید بنبوت و قوله و ما کنت بجانب الطور هم بمعنی
موسی صلوات الله علیه است انگاه که فرعونیان هلاك شدند در یا موسی
صلوات الله علیه با هفتاد تن بکوه رفت این ندا کلام و برا بود و ما ذکرنا
من القول الاول ذکره ابن عباس رحمه الله فی تفسیره بروایات مختلفه
و لکن رحمة من ربك یعنی ان فضل و شرف و نواخت امت تو برحمت خدای
بود گفت شما نابوده من با شما چندین نیکویی کردم لتنذر قوما ما اتیهم من
نذیر من قبلك ای بعثناك لتنذر قوما فرستادیم ترا پیغامبری تا بیم کنی ان
کسانی را کی پیش از تو نیامده است بدیشان هیچ بیم کنی و ان مشرکان عرب اند
چرا فرستادیم ترا تا پند دهی شان لعلهم یتذکرون ای لکی یتذکروا قوله عز و جل

انجا

ولولا ان تصيبهم مصيبة بما قدمت ايديهم فيقولوا ربنا لولا ارسلت الينا رسولا فنتبع اياتك ونكون من المومنين

مصطفی صلوات الله علیه وسلم دعوت کرد نکرویدند حق تعالی عز وجل گفت اگر نه آنستی که چون من عذاب کنم و هلاک کنم این کافران را و رسید ایشان را مصیبتی یعنی عذاب و عقوبتی بدانچه کردار ایشان فیقولوا ربنا لولا ارسلت الینا رسولا فنتبع آیاتک گویند ای خداوند ما چرا نفرستادی بما رسولی تا متابعت کردیمی و کتاب ترا و از جمله مومنان بودیمی اگر نه آنستی که چنین گفتندی و اگر نه عذاب و هلاک کردیمی شان زیرا ایشان سزای عذاب و هلاک اند بکفر و هر چند رسول بفرستادیمی ایشان خود سزای عذاب بودندی ولکن بدانکه از حجت گفتن بدروغ ایشان را عذاب نکردمشان تا نفرستادم رسول وبنا کاهانیدمشان و جواب ولولا ان تصیبهم مصیبة مضمر است لما اهلکناهم و عاقبناهم و این دلیل است که فرسایی عذاب است بکفر ببیش از فرستادن رسول و عاقبت اشعری کافر سزای عذاب نیست ببیش از فرستادن رسول نزدیک فرستادن رسول بسبب حجت است تا رسول نیامده بود کافر بکفر معذور بود چون رسول بیامد عذر برخاست و سبب گشت رسول را سزای عذاب کافر را و خدای عز وجل میگوید من رسول رحمت را فرستادم نه سبب عقوبت و عذاب و هلاک شمارا کما قال سبحانه و تعالی وما ارسلناک الا رحمة للعالمین و الاشعری بکفر بهذا القول فی طلعه وانه تکذیب لقول الله تعالی و تغییر وصف الرسول صلی الله علیه وسلم و نظیره ولو انا اهلکناهم من قبله لقالوا ربنا الآیة **فلما جاءهم الحق من عندنا قالوا لولا اوتی مثل ما اوتی موسی اولم یکفروا بما اوتی موسی من قبل قالوا ساحران تظاهرا وقالوا انا بکل کافرون** چون بیامد حق بدیشان نگرویدند گفتند چرا ندادند محمد را مثل آنچه دادند موسی را گفتند اگر این محمد رسول حق است چرا ویرا ندادند از معجزه مانند آنک موسی را دادند از عصا و ید بیضا و غیرهما اولم یکفروا بما اوتی من قبل ای من قبل محمد اند کافر شدند این مشرکان بدانچ بدادند موسی را ببیش از بیرون

آمدن محمد یعنی ایشان خود بموسی کافر شدند ببیش از بیرون آمدن محمد اکنون بوی حواله می کنند که چرا او را مانند آن نیست که موسی را قالوا ساحران تظاهرا یا ساحران تظاهرا ای تعاونا گفتند موسی و محمد هر دو جادواند هم بشتی کرد محمد و موسی وقالوا انا بکل کافرون گفتند این مشرکان عرب محمد کافرم بموسی و محمد و غیرهما **قل فاتوا بکتاب من عند الله هو اهدی منهما اتبعه ان کنتم صادقین** بگو ایشان را محمد من حق بیان کردم و حجت آوردم می نگروید پس شما بیارید کتابی از نزد خداوند که این کتاب را مقابله تر و راست تر از این هر دو کتاب است یعنی قرآن و توریت اگر می راست گوید آن غایت ابلاغ راست در حجت گفتن و بیدا کردن عجز خصم را یعنی اگر حجت من می قبول نکنید شما حجتی بیارید تا من قبول کنم **فان لم یستجیبوا لک فاعلم انما یتبعون اهواءهم ومن اضل ممن اتبع هویه بغیر هدی من الله ان الله لا یهدی القوم الظالمین** اگر اجابت نکنند ترا در آوردن کتابی دیگر و نگروند از بعد این بیان بدانک هر آینه متابعت هوای خود می کنند نه متابع حق ومن اضل ممن اتبع هویه بغیر هدی من الله و کیست گم بوده تر از آن کس که وی متابعت کند هوای خود را بی هدی از خداوند تاکید اول است ان الله لا یهدی القوم الظالمین ظاهر **ولقد وصلنا لهم القول لعلهم یتذکرون** ای اتبعنا بعضه بعضا فاتصل عندهم یعنی القول بدرستی و راستی که بیوستیم این مخاطبان عصر ترا قول خود بخبر دادن از قصص پیشینیان و نجاة و هلاک ایشان و وعد و وعید ایشان تا پند گیرند الف و لام در القول بدل اضافت است ای قولی و قیل بیوستیم کردیم ایشان را قول خود بوعید از پس وعید کونا کون یعنی بر جنس وعید کردیم گاه بقحط و تنگی و بیماری و نقصان مال و هلاک اهل و ولد و گاه بعذاب گور و قیامت و شمار و ترازو و دوزخ و هر کونه وعید تا پند گیرند نظیره ولقد صرفنا للناس فی هذا القرآن من کل مثل قوله تعالی

موسی

الذين آتيناهم الكتاب من قبله هم به يؤمنون اكراين
كافران بند نكيرند بدين توحيد قصص واخبار و توصيل وعيد بهر كونه كروهي
ديكر هستند كه ايشان بند كرفته اند وبوى كرويده اند وانها كيان اند انها اند
كه بدا ديم ايشانرا كتاب بيش ازين قران وبيش از بيرون امدن محمد ايشان
بدين قران كرويده بوهند واين بقايا قوم عيسى صلوات الله عليه بوده اند سي
معشر تن بكوسها واطراف براكنده بوده اند جون مصطفى صلى الله عليه وسلم
بيرون آمد بسوى وى امدند كرويده بوى واذا يتلى عليهم قالوا آمنا
به انه الحق من ربنا انا كنا من قبله مسلمين جون برايشان
خوانند قران كويند ما كرويديم بدين قران انه الحق من ربنا اين قران حق است
از نزد رب ما انا كنا من قبله مسلمين ما بيش از فرستادن اين قران بوى كرويده بوديم
اولئك يؤتون اجرهم مرتين بما صبروا ويدرؤن بالحسنة
السيئة ومما رزقناهم ينفقون اذا يمان ايشان خبرداى الينوت ازوعده
ايشان خبر مي دهد ايشانرا ثابت اند كه داده شود مزد ايشان دو باره بدان
صبري كه كرده اند بر ايمان ومعاملت يكبار مزد داده شوند بثبات بر ايمان
مصطفى صلى الله عليه وسلم از بعد بيرون وحي وبثبات بر ايمان بنوات از بعد
وحي قرار ويدرؤن بالحسنة السيئة اي اخبار است از معاملت نيك ايشان كه
بدين معاملت بوهند كفت بدي را ازخود بنيكويي دفع كردند يعني ازار خلق
بكشيدند وكس را نيازردند ومما رزقناهم ينفقون ظاهر ونيز از همه لغو هما
روي كردانيده بوهند واذا سمعوا اللغو اعرضوا عنه وقالوا لنا
اعمالنا ولكم اعمالكم سلام عليكم لا نبتغي الجاهلين
جون روى ازلغو بكردانند كويند ما راست جزاء كار ما وشما راست جزاء كار شما
هر كه با ايشان سخن كويد بد جواب ازان جهان دهند سلام عليكم ايمنيد شما
از ما بشما هيچ بدى نرسد از ما لا نبتغي الجاهلين اى فعل الجاهلين نجزا هيم
ونجويم ما فعل جاهلان اى از ما كار جاهلان نيايد جون رسول صلى الله عليه وسلم
اين وصف بشنيد ثنا كرد كه اي كاشكي اين ديكران بدين وصف باشندكي عمر وي

وخونها وندان وغيرهم خداى عز وجل كفت انك لا تهدي من احببت ولكن
الله يهدي من يشاء وهو اعلم بالمهتدين نيستي تو هدى دهنده
انراكي تو دوست داري دوستي قرابت نه دوستي ايمان كه اكر بحكم دوستي ايمان
بودي لازم ايدي كه رسول صلى الله عليه وسلم ايمان ازكي دوستتر از ديكري داشته
باشد واين حيله در نبوت بود وهذا خطا ظاهر لان تحت هذا الكلام
تجويز الكفر لبلال رضي الله عنه من النبي صلى الله عليه وسلم وهذا لا يجوز جه
بيغامبران در دوستي او دل ترا ودل ترا ايمان ازهمه كافران بكسان اند دوست
دارنده همه ايمان ازند ولكن الله يهدي من يشاء ولكن خداوند هدى
دهد ازانكه خواهد وهو اعلم بالمهتدين ووي داناتر است براه يافتكان
قوله تعالى وقالوا ان نتبع الهدى معك نتخطف من ارضنا اولم نمكن
لهم حرما آمنا يجبى اليه ثمرات كل شيء رزقا من لدنا ولكن
اكثرهم لا يعلمون كافران كفتند اكر هدى را متابعت كنيم ما را عرب
بكشند وغارت كنند بادشاه تعالى عذر ايشان برايشان رد كرد كفت اولم نمكن لهم حرما
آمنا يعني هنوز محمد نا بوده وصحابه نا بوده ما حرم امن كرديم هر كه قصد مكه كرد
هلاك كرديم نعمت در وي فراخ در كافري شما را نكاه داشتيم اكنون كه هدى
را متابعت كنند ضايع كه مانيم يعني تجبى اليه ثمرات كل شيء رزقا من لدنا
مي كشند ومي ارند بدين شهر مكه ميوها از هر كرانه روزي از نزد ماي ان
روزيها كي اند لدنا ومن بدل ايشان افكنديم تا بيارند ولكن اكثرهم لا يعلمون
ظاهر حال معني اين است كه مكيان بمتابعت كردن مصطفى صلى الله عليه وسلم
كيفتند از دو چيز مي ترسيم از غارت وكشتن عرب واز باز كرفتن طعام ونان از دهن
وقحط هر دو را حق تعالى جواب داد كفت در كافري من شما را امن داشته ام
تا كسي قصد شما نكرد الا منش هلاك كردم ومن افكندم در دلها اندكان طعام
از جايها انجا مي ارند در حال كافري شما را جنين نيكو داشتيم جون بكرويد ضايع
كه كذارم ولكن مراد شما كروش نيست بهانه است ودروغ قوله تعالى وكم
اهلكنا من قرية بطرت معيشتها فتلك مساكنهم لم تسكن

من بعدهم الا قليلا وكنا نحن الوارثين تو كويي بكرديم با نقامانم اي
بسا ديهها كي ما هلاك كرديم اي اهل ديهها بلغز وسرسند كي بطر معيشتها لي
بطروا في معيشتهم بسرسند دراز توانگرى ونعمت خود هلاك كرديتا ن جون
هلاك شد بسيار ديهي كمان مبوتا ما ظلم كرديم **وما كان ربك مهلك القرى
حتى يبعث في امها رسولا يتلوا عليهم اياتنا وما كنا مهلكي القرى
الا واهلها ظالمون** معني ما بقي ايت اول اي بسا اهل ديهها تا هلاك كرديم
ايشانرا دران مسكنها ملك وتصرف بود ازان ن بهلاك ايشان لا ايل كرديم نماند
كسي باشنده دران مسكنها ان ان الانس هلاك ايشان مكر اندكي قيل الخطاء وقيل
الباهة وكنا نحن الوارثين الحان نرا هلاك كرديم وما مير لثف كرفتيم جانها ايشان
وقيل الا قليلا اي لا قليلا ولا كثيرا قوله عز وجل وكان ربك مهلك القرى
الاية يبنت ازحكم خداى تو كا هلاك كند اهل ديهي را تا نفرستد نخست دراصل
ان ديه رسولي حتى يبعث في امها رسولا يتلوا عليهم اياتنا تا برخوانند ان رسول
براهلان ديهها ايات ما وما كنا مهلكي القرى الا واهلها ظالمون هر جه هلاك
كرديم بجينين كرديم نخست رسول فرستاديم ووحي بيان كرديم ايشان نكرويدند وما
هلاك كرديم **وما اوتيتم من شيء فمتاع الحيوة الدنيا وزينتها
وما عند الله خير وابقى افلا تعقلون** اين همه كه مي كنند شما بهر
اين دنياست داغ داده اند شمارا ازخرجي از دنيا ان الا بيش نيد كاني دنياست
شئ نام دنياست عام ز روسيم وعقار وستور هم تحت وي درا بيا وما عند
الله خير وابقى ولخ نزد خداوندا است ازوعده ايمان وطاعت بهتر است وباقي تر
افلا تعقلون هوش تان نيست تا مي بكزينيد كمتر بر بيشتر وفاني بر باقي قوله تعالى
**افمن وعدناه وعدا حسنا فهو لاقيه كمن متعناه متاع الحيوة
الدنيا ثم هو يوم القيامة من المحضرين** يا هست انكه ما وبرا وعده
نيكو كرديم بر ايمان وطاعت وي وي رسنده است بدان وعده يعني ثواب وبهشت
اين كس برابر بود با ان كس كه ما وبرا برخوردارى داده باشيم بدين زندكاني دنيا
وعيل كرده باشيم بس بدوزخ وعذاب ثم هو يوم القيامة من المحضرين ليبي محضرين

النار

النار بس روز قيامت وكي ازحاضر كردكان باشد بران وعيد فهو لاقيه
همانست ومن المحضرين همان يعني اهل وعده با اهل وعيد هركز برابر نه
قوله تعالى **ويوم يناديهم فيقول اين شركاءي الذين كنتم
تزعمون** بنامت نرا اين كا نرا نزا كجا اند انباذان من بزعم شما **قال
الذين حق عليهم القول ربنا هؤلاء الذين اغوينا اغويناهم
كما غوينا تبرانا اليك ما كانوا ايانا يعبدون** قوله عز وجل حق عليهم
القول اي قولي اي وجبت عليهم الحجة فوجب العذاب كويند انانكه واجب شده
است قول من بعذاب برايشان يعني اين متبوعات جواب دهنده يعني شياطين
كويند ربنا اينها اند كه ما ايشانرا ازبي راه كرديم بترت و وسوسه جنانك ما بي راه
شده بوديم تكرارست تاكيد را هؤلاء بر اغوينا اول محل بيم است در اغوينا ثاني يعني
تكرار وخطاب تبع را بود وجواب متبوعان دهند كه سوال بحق ايشان است جواب
خود دهند اغويناهم كما غوينا ما بي راه كرديم ايشانرا ازجنانكه ما بي راه شديم تبرانا
اليك ما بيزار كشتيم از ايشان بتو ما كانوا ايانا يعبدون نبوده اند ايشان
مارا پرستنده بدليل قهري وجبري ازما بر ايشان بل ازما تزيين و وسوسه بوده
است ما ايشانرا نطيعوان جنان است وما كان لي عليكم من سلطان الا ان دعوتكم
جون تبرا كنند متبوعان ازتبع انكاه خداوند عز وجل زبان كت حسرت تبع را خطاب
كند شان **وقيل ادعوا شركاءكم فدعوهم فلم يستجيبوا لهم
وراوا العذاب لو انهم كانوا يهتدون** بخوانيد انباذ كرفتكان
شمارا تا فرياد رسند شمارا ونصرت كنند شان تا بدين اميد بوسيند بد ايشان فدعوهم
كويي خودرا دركفر بخوانند شان وجه عجيبه سوكند خورند بدروغ والله ربنا ما كنا
مشركين قوله فلم يستجيبوا لهم اجابت نكنند شان يعني منفعت نكنند شان وراوا
العذاب وجمله عذاب ببينند وعقوبت را وتمنوا لو انهم كانوا يهتدون واردو
برند كا شكي ايشان راه يافته بودندي در دنيا يعني مومن بودندي كما قال
سبحانه تعالى ربما يود الذين كفروا لو كانوا مسلمين وقيل لو انهم كانوا يعبدون
نلما قلت فيومئذ حتى بخوانا اخبرت واوعدت **ويوم يناديهم فيقول**

ماذا اجبتم المرسلين و آن روز ندا کند شان خداوند عز و جل کو پس چه جواب
دادید رسولان مرا فعمیت علیهم الانباء یومئذ فهم لا یتساءلون ای
عمیت عنهم من شدة الهول یومئذ فلم یجیبوا و الانباء الحجج هنا بوشیده شود بر ایشان
جواب و حجت هیچ جواب و حجت نا شده بگویند فهم لا یتساءلون و در دنیا
نپرسند یکدیگر را حجت و جواب نپرسند

بوکسی چیزی بوشیده شود از دیگری پرسد بقیامت یکدیگر را حجت و جواب
از آنکه یقین دانند کی کسی حجت و جواب نیست فاما من تاب و آمن و عمل
صالحا فعسی ان یکون من المفلحین از بعد اخبار وعید کافران
گفت هر که برگردد از کفر و بگرود و کار نیک کند هر آینه وی از رستگاران بود و عسی
و عله است از خداوند عز و جل و ربک یخلق ما یشاء و یختار ما کان لهم الخیرة
سبحان الله و تعالی عما یشرکون آنگاه جواب داد مقالت کافران را در منکری
رسول و حقی وی و گفت خداوند تو بیافریند آنچ خواهد و برگزیند آنرا کی
خواهد بنبوت نصرف در اختیار نبوت و براست الله اعلم حیث یجعل رسالته
کس را اختیار نرسد ما کان لهم الخیرة نیست ایشانرا کی اختیار کنند کسی را
بنبوت سبحان الله و تعالی عما یشرکون پاکست خداوند از همه عیبها و عالی
است از آنچ و برا انبازی وصف کنند و ربک یعلم ما تکن صدورهم
و ما یعلنون و خداوند تو داناست بدانچ بوشیده می دارند در دلهای خویش
از کفر و شرک و آنکه حقی تو و آنچ آشکارا می کنند ایشان بخلاف اعتقاد ای
بدل می دانند کی تو حقی و بظاهر منکر می شوند وهو الله لا اله الا هو له
الحمد فی الاولی و الآخرة و له الحکم و الیه ترجعون
و براست حمد درین جهان و در آن جهان و لیست و له الحکم و براست حکم در ین
جهان که نعمت در دنیا و آخرت از ویست سزا حمد درین جهان و در آن جهان
حکم کند بتوفیق و لطف و نصرت و هدایت مومنان را و بخذلان و کفر و نکرت
و خسارت کافران را و در آن جهان بهشت و نعمت مومنان را و بعذاب
و عقوبت جاودان کافران را و بازگشت همه بوی است قوله عز و جل
قل ارایتم ان جعل الله علیکم اللیل سرمدا الی یوم

القیامة من اله غیر الله یاتیکم بضیاء افلا تسمعون اکنون دلیل
و حجت پیدا کرد بر یگانگی خود گفت بگوی ای محمد چه بینند اگر خداوند دنیا را شب کرداند
همیشه الی یوم الدایم کدام خدای است بزعم شما بجز الله که آرد روشنایی روز را
افلا تسمعون بقول بیان می کنم بشنوید قل ارایتم ان جعل الله
علیکم النهار سرمدا الی یوم القیامة من اله غیر الله
یاتیکم بلیل تسکنون فیه افلا تبصرون بگوی یا محمد چه بینید
اگر خداوند دنیا را روز کرداند همیشه تا قیامت کدام خداوندست بزعم شما بجز
الله کی بیارد شما را شب که بیارامید در وی من می ارم بفعل پیدا می کنم بخی بینید
و من رحمته جعل لکم اللیل و النهار لتسکنوا فیه و لتبتغوا
من فضله و لعلکم تشکرون نیست جز من خدایی که بیارد و از رحمت
وی خدای است که از بهر است شما را شب که بیارامید در وی و روز تا بجوید
روزی از فضل وی و لعلکم تا شکر کنید وی را و یوم ینادیهم فیقول این
شرکائی الذین کنتم تزعمون و روز قیامت ندا کند شان خداوند عز و جل
کوپس کجااند انبازان من بزعم شما کافران جواب این سوال نیابند هاتوا برهانکم
قوله تعالی و نزعنا من کل امة شهیدا فقلنا هاتوا برهانکم
فعلموا ان الحق لله و ضل عنهم ما کانوا یفترون بیرون
آریم و جدا کنیم از هر امتی گواهی یعنی پیغامبر را از میان قوم جدا کنیم و آنگاه حجت
انکار حقی نبوت وی از قوم طلب کنیم گوییم لوکجا کنیدی مرا انبازان و رسولان
مرا را دروغ زن داشتید هاتوا برهانکم حجت بیارید فعلموا ان الحق لله آنگاه
بدانند کافران حق خدایراست یعنی آنچ وی گفت راست گفت و ما بر باطل
بودیم و این اخبارست از کافران بدانستن حق علم نه بوشیده بلا این دم لیکن
چرا آنگه دانستن حق سود نیست و آنچ خبر دهد از قومی بحال اخبار بدانستن
نبود و انبیا گفتیم کی ملایکه صلوات الله علیهم در طاعت و ایمان مختار اند
که خداوند عز و جل ایشانرا بدین بستوده است و اگر ضرورتی کرداد مدح برخیزد
و ذم را شود در نیدم ایشان با کافران که هند و این نباید و روا نبود

ودلیل بر اختیار ایشان که ماموراند جنانک کفت لا یعصون الله ما امرهم
ویفعلون ما یومرون وقوله تعالی یسبحون اللیل والنهار لا یفترون
وقوله تعالی ان الذین عند ربک لا یستکبرون عن عبادته ومدح نوعی از نوع
وجزاست جنانکه ذم نوعی از وعید وعذابست بران دلیل در قصه ابرهیم
صلوات الله علیه کفت واتیناه اجره فی الدنیا یعنی الثناء الحسن والمالک
انهم مامورون والمامور لا یکون الا مختارا کما قال تعالی ویفعلون ما یومرون
نکفت یکون المامور مجبورا وایضا هم اهل الوعید کما قال تعالی ومن
یقل منهم انی اله من دونه فذلک نجزیه جهنم قوله تعالی وضل
عنهم ما کانوا یفترون وکم شد از ایشان یعنی دروغ کفتند ومعنی کم شدن
فوات نفع است ای باطل شد وضایع شد آن سعی ایشان در کفر وانج طمع
میداشتند ان قارون کان من قوم موسی فبغی علیهم واتیناه
من الکنوز ما ان مفاتحه لتنوء بالعصبة اولی القوة اذ قال
له قومه لا تفرح ان الله لا یحب الفرحین بدانک که اغلب
منازعات رسل ومنکران حق توانکران بوده اند ومشرکان از کافران کما
قال تعالی وکم اهلکنا من قریة بطرت معیشتها الایة جون اغلب توانکران
بولند جه حال از قصه انک توانکر تر ایشان بود ودر توانکری خود بسر شده بود
تا بعاقبت جه کشت تا بوکه عبرت کیرد وتوانکری خود غره نشود
کفت هر اینه قارون از اقربا موسی بود ولکن متابع نبود قرابت نه هنا بعث
منفعت نکند کما فی قصة نوح صلوات الله علیه ان ابنی من اهلی قال
انه لیس من اهلک وکذالک ابو طالب عم النبی صلی الله علیه وسلم فبغی علیهم
ان قارون افزونی جست بر قوم بنی اسرائیل بحکم توانکری وقوت مال
انکاه بیدا کرد که جه افزونی جستن جه بود واتیناه من الکنوز بداد یم
ما ورا کنجها ما ان مفاتحه لتنوء بالعصبة اولی القوة ای تمیل بها العصبة اذا
حملتها من ثقلها یقال نائت العصبة اذا امالت وانائت اما لت وذکر نه تفسیر
ابی صالح رحمه الله ما ان مفاتحه یعنی الکنز نفسه وقد ذکر المفاتح مکان الخزاین

وقال فی مواضع اوما ملکت مفاتحه ای ما ملکتموه من المخزون وقوله عز وجل
وعنده مفاتح الغیب ای خزاینه وقال عز وجل وان من شیء الا عندنا خزاینه
کفت جندان کنج دادیمش که کران بار کرد کلیدهاء این کنجها کروهانی را از اقران
قوت لا العصبة من العشرة والی الاربعین واصل کرد امرن این مالها جنان بود
که قارون ملعون با بتدا عابد بود وصومعه داد وابن عم موسی صلوات الله
علیه بود وهر سه روزی یکبار طعام خوردی وابلیس لعنه الله درکار وی
عاجز بود امد وبصومعه وی در امد بر شبه عابدی ویک هفته در نشسته بود قارون
ملعون وی را بدید کفت این از من فاضلتر است هر کوشش وی با ید داشتن کفتش
قارون ملعون جکونه است که یک هفته وله روز کذارده طعام نمی خوری فان ملعون
را خود طعام حاجت نبود کفت ازک تر ریاضت می باید وبا این عبادت صنوف خیر
دیکر می باید وان صدقه دادنست واز کسب خویش خوردن قارون ملعون را این سخن
در دل کار کرده سخن نظام نکو بود در هر هفته یکروز روزه وکرد از عبادت باز داشت
وبکسب اندر کشید شر وقارون ملعون در امد با حیل مطیعی جون مال بسیار
خرطاغی شد وهکذا امر ثعلبة لعنه الله واین علم کیمیا کری خداوند عز وجل موسی
صلوات الله علیه را داده بود بدان وقت که فرعون لعنه الله ویرا بدرویشی طعن
کرد کما قال سبحانه وتعالی خبرا عن فرعون اللعین ام انا خیر من هذا الذی هو مهین
درویش این حال تعالی رد کرد قول وی را وعلم کیمیا باموختش تا موسی صلوات
الله علیه خانه زرین برآورد وباز همه بارکرد ودر درویشان صرفه کرد تا دانایت
ملعون که بوفرز بیغامبران صلوات الله علیهم در درویشی اختیاریست نه خرد ویت
وان علم کیمیا هارون وموسی ویوشع صلوات الله علیهم میدانستند قارون ملعون
هم حریصی دنیا دم علم کیمیا کرفت بعضی از موسی صلوات الله علیه وبعضی از هارون
صلوات الله علیه وبعضی از هارون یوشع صلوات الله علیه وهر یکی بنداشتند که
بیبر هنداد میدانند وبس وبعضی شرط از علم هیج بحاصل باید جون قارون
همه بحاصل کرد با برک روزکار توانکر شد با موسی صلوات الله علیه داخبر
ودی با مال بسیار شده بود اذ قال له قومه لا تفرح کفتند وی را موحدان قوم وی

موسی صلوات الله علیه وعلما ومومنان عصر وی لا تفرح ای لا تاشر والبطر
فاما السرور فلیس بمکروه شادی مکن بدین دنیا وبر مشو ان الله لا یحب الفرحین
خداوند دوست ندارد شادی کنندگان بدنیا را چون بر شوند در ان شادی مجرد
مکن بس چه کن وابتغ فیما اتیک الله الدار الاخرة ولا تنس نصیبک من
الدنیا واحسن کما احسن الله الیک ولا تبغ الفساد فی الارض
ان الله لا یحب المفسدین بجوی در انچ ترا داده است خدای سرای اخرت یعنی دنیا
مزارع اخرت است ولا تنس نصیبک من الدنیا ای تترک حظک منها ای قدم الفضل
وامسک المقوت قوت باز دار وزیادت توشه قیامت کن ولا تنس تا لیکن
ولا تبع امرت ونیل بخی کو بیر مال بکباد بله مخور هم بوش هم بکن ولکن نصیب
خود را از دنیا فراموش مکن یعنی زکوة مال حق خدای عز وجل فساد وبسله ولا تنس
نصیبک من الدنیا ای لا تاکل کلها ولکن قدم بعضها فان نصیبک ما قدمت ما اکلت
افنیت وما لبست ابلیت والباقی ما قدمت واحسن کما احسن الله الیک نیکوی
کن بعطا دادن چنانک خداوند با تو نیکوی کرد ولا تبغ الفساد فی الارض بدین مال
نسای قال انما اوتیته علی علم عندی اولم یعلم ان الله قد اهلک
من قبله من القرون من هو اشد منه قوة واکثر جمعا ولا یسئل عن
ذنوبهم المجرمون قوله علی علم عندی ای بفضل عندی وذکره بعض المفسرین
انه کان اقرء بنی اسرائیل التورية گفت هر اینه این دادی سلم این مال بدانچه
تا ان علم بنزد منست ای این مال بفنون وهردی من کرد امده است ان
کسی را اولم یعلم ان الله قد اهلک الایة نمی داند قارون که هر اینه
خدای هلاک کرده است بیش از وی از گروهان انان را که بقوت وسباه
از وی بیش بوده اند ومال بیشتر وان شداد بن عاد بوده است بهشتی را ورد
هر چه در عالم درمی ودیناری بود بحاصل اورد وبهشت کرد بعاقبت هلاک
کردیمش ولا یسئل عن ذنوبهم المجرمون قال قتاده رضی الله عنه یدخلون
النار بغیر حساب وقال غیره یعرفون بسیماهم وان اخبار رسیت از علم خود
ای هیچ کافری را قیامت سوال بکنند تا چه کردی تا بسیما خود معلوم بود

ولکن

التسعون منه

ولکن بقیامت سوال نکنند تا چرا کردید فخرج علی قومه فی زینته
قال الذین یریدون الحیوة الدنیا یا لیت لنا مثل ما اوتی
قارون انه لذو حظ عظیم اگاه خبر داد از معاملت وی در دنیا تا بر چه
وصف روزگار گذاشته بود گفت بیرون امد بر قوم خود در ارایش خود هر روزی بیرون امدی
با چهار هزار غلام است ورنگ غلامان ولباس ایشان یکی لعل با سپید یا سرخ
ویا سیاه انگاه نظاره کنندگان بودند مر این زینت را در دنیا بودند تا تمنی
کردند قال الذین الحیوة الدنیا بگفتند انان که ایشان را ارادت دنیا بود کای
کاشکی مر هستی مارا مانند انک هست قارون را انه لذو حظ عظیم این قارون
خداوند بهره بزرگست از دنیا وقال الذین اوتوا العلم ویلکم ثواب
الله خیر لمن امن وعمل صالحا ولا یلقیها الا الصابرون وانان
که عالم وزاهد بودند که در دنیا گفتند کی مر ایشان را دنیا را ویلکم ای ویل بر شما
وان از عادت عرب است گفتن ویل اغاز سخن بگویند بر سبیل تهدید ویلکم ثواب
الله خیر لمن امن وعمل صالحا ثواب خداوند تعالی وعده کرده است ان مومنان را
که با ایمان بود عمل صالح ازاند بهتر از این ارایش دنیا ذکر عمل صالح بر شرط صحت
ایمان است بدل ثبات ودوام ایمان را سه ولا یلقیها الا الصابرون ای ولا یوفق
لها واین دنیا را حذر کردن از ارادت وجمع دنیا ورغبت کردن بثواب اخرت
نهند مگر صابران بر ایمان وطاعت را قوله تعالی فخسفنا به وبداره
الارض فما کان له من فئة ینصرونه من دون الله
وما کان من المنتصرین فرو بردیم ما قارون را وسرای وی را بزمین
موسی صلوات الله وسلامه علیه بدر سرای قارون ملعون امد وگنجها دران
وبراهوی ... ازیشان ... جهان خواهد بیرون امد هیچ کس بیرون نیامد تا همه
بزمین فرو رفتند فما کان له من فئة ینصرونه من دون الله نبود قارون
را هیچ گروهی نصرت کننده او وهلاک بدون الله وخدای تعالی ونصرت کردن او
وما کان من المنتصرین ونبود هم خود وی خود را نصرت کننده واصبح الذین
تمنوا مکانه بالامس یقولون ویکان الله یبسط الرزق لمن

یشاء

بشار من عباده ويقدر لولا ان من الله علينا لخسف بنا
ويكانه لا يفلح الكافرون يا طلاب برخاستند انان كه آرزو برد ندمنزلت
وجاه وقدر قارون را با مديه روز ميكويند ويكان الله يبسط الرزق لمن
يشاء قوله ويكان قال قتادة رحمه الله معناه الم تعلم وقال ابو عبيدة رضي
الله عنه الم تر وقال الخليل رضي الله عنه هي منفصول عن قوله كان وكلمة
وي حماقي كفتند وتحكاي نيكبختن هر ابنه فراخ كلاند روزي براتك خواهد
ازبند كان خود لولا ان من الله علينا لخسف بنا كفتند اين علما نا هد اكرنه
ان بودي تا خداوند منت نهاد بر ما باز داشت دنيا ازما وكرانه بزمين فرو بردي
مارا چنانكه ويكانه لا يفلح الكافرون اي بحكه قارون واتباع وي كافر بودند وكافرانه
هركز فلاح نكنند واز عذاب نرهند تلك الدار الاخرة نجعلها للذين
لا يريدون علوا في الارض ولا فسادا والعاقبة للمتقين
ان سراي اخرت يعني بهشت نجعلها بدهيم مرانان راكي نجواهند كبر در زمين
ونجواهند فساد وابن همان كبرست كه از فرعون لعين خبر داد ان فرعون
علا في الارض قوله والعاقبة للمتقين ومر انجام اخرت يعني بهشت متقيانرا است
ان كبرنيا ورد اند در زمين وفساد نكنند چون فساد فرعون من جاء بالحسنة
فله خير منها ومن جاء بالسيئة فلا يجزى الذين عملوا السيئات
الا ما كانوا يعملون قوله عز وجل الحسنة اي بالتوحيد فله خير منها اي
الجنة ومن جاء بالسيئة اي الكبر والكفر فلا يجزى الذين عملوا السيئات
الا ما كانوا يعملون جزا ندهند بد كردار الا مكر بكردار بد ايشان ان الذي فرض
عليك القران لرادك الى معاد قل ربي اعلم من جاء بالهدى
ومن هو في ضلال مبين قوله عز وجل فرض عليك القران اي اوجب عليك
العمل به وقال بعض المفسرين انزل عليك انكه بفرستاد قران بتو وبين القران
على لسانك وانك بيان كرد قران بزبان تو لرادك الى معاد قال مجاهد رضي
الله عنه يعني مكة وفي تفسير ابي صالح رضي الله عنه ان النبي صلى الله عليه وسلم
فقال اشتاق الى مولدك ووطنك يعني مكة قال نعم فانزل الله تعالى

هذه الاية وهو فيما بين مكة والمدينة وقال الحسن والزهري رضي
الله عنهما معاده يوم القيامة وقال غيرهما معاده الجنة وقال قتادة
رضي الله عنه هذا مما كان عبد الله بن عباس رضي الله عنهما
يكتمه از بعد اين بيان مصطفى صلى الله عليه وسلم را از مكه بيرون كردند وحق
رافبول نكردند خداي تعالى مژده داد رسول صلى الله عليه وسلم را باز
رسانيدن كه بار بمكه خوش كردانيدن دل وي را قل ربي اعلم من جاء بالهدى
انكاه زبان دراز كردند كفتند محمد در كم بود كجا خرمقهور شد اكرحق
بودي مقهور نكشتي خداي عز وجل كفت بكوي يا محمد ربي من داناتر هست
بانك بياورد هدي را يعني داناترست بانك وي برهدي است وبانك وي
در كم بود كي بيدا است واين جواب است مكيان را برسبيل لطف اي شما ابدكم بوده
ومحمد هدي يافته وما كنت ترجوا ان يلقى اليك الكتاب الا رحمة من
ربك فلا تكونن ظهيرا للكافرين مر مصطفى صلى الله عليه وسلم را نيكي
رسيله است از كافران عتب ان ذكر مژده ايست از خداوند عز وجل مر عتابلة
ان چنا باد لك وي بر ان چنا خوش كرداد كفت يا محمد تو طمع بودي كه اميد
نداشتي كه بتو وحي كرده شود قران الا رحمة من ربك لكن برحمت من خدايي
بود كه بتو وحي كردم فلا تكونن ظهيرا للكافرين مجنين باش ياهستي
يار وهم پشت كافران مباش ولا يصدنك عن ايات الله بعد
اذ انزلت اليك وادع الى ربك ولا تكونن من
المشركين وكردانند ترا از ايات من يعني از قران از بعد انك
وحي كرده شد بتو وادع الى ربك وميخوان خلق را بتوحيد ولا تكونن
من المشركين هم مشركان مباش هم با مشركان مباش ولا تدع مع الله
الها اخر لا اله الا هو كل شيء هالك الا وجهه له الحكم واليه ترجعون
مخوان با خداي خداي ديكر كه نيست باوي ديكري كل شيء هالك الا وجهه قيل
لما نزل قوله تعالى كل من عليها فان قالت الملائكة هلك اهل الارض ولما
نزل قوله تعالى كل شيء هالك الا وجهه ايقن اهل السماء انهم يموتون يعني بام

دیکری محولات که نیست با من دیکری، و هر جه کنی از بهر طلب رضاء من کن که هر جه نه از بهر طلب رضاء من کنی نه خیر و نیا نفع است، ای همه خیرها نه از طلب است مکر آنکه از بهر خدا ایست، و هر جه نه از طلب بود هلاک بود له الحکم والیه ترجعون حکم و پراست آن حکم کند یا خواهد میان مومنان و کافران بحق باز کشت همه بوی است والحمد لله رب العالمین

سورة العنکبوت

وهي تسع وستون آیة وتسعمایة وثمانون کلمة واربعة الاف وخمسة وتسعون حرفا وعن ابي بن کعب رضي الله عنه عن النبي صلی الله علیه وسلم انه قال من قرا سورة العنکبوت کان له من الاجر عشر حسنات بعدد کل المومنین والمنافقین ونظم السورتین انهما لبیان دلایل الوحدانیة وبطلان الشرک وفي سورة العنکبوت ذکر ان المومن لا یترک بسبب الایمان بغیر بلاء وفتنة بل یبتلی ویفتتن کما افتتنت الامم السالفة والله تعالی اعلم

بسم الله الرحمن الرحیم **الم احسب الناس ان یترکوا ان یقولوا امنا وهم لا یفتنون** ای انا الله اعلم احسب الناس ان یترکوا اینکه مردمان که مانند شان پندارند که کویند که بکرویدیم وایشان را فتنه نکنند بوجوه محن از امر و نهي و درویشی و توانکری و تن درستی و بیماری و عیال و فرزند و خفتن و خاستن که بهر حالی امری است و نهی بهمه وجوه و فتنه مبتلا کنیمشان تا مومن مخلص از غیر مخلص و مدعی از معنوی با ابتلا جدا کنیم و نزول ایت بروز حرب احزاب بوده است حین اصاب المومنین شدة عظیمة لم تکن اصابهم قبلها مثلها قط در شهر قحط و تنکی بود و بیرون شهر دشمن بود و قبایل عرب همه حمله شده بودند مشرکان عرب و جهودان و ترسایان و مغان همه سخت کرده بودند و کار تنک شده بود بر مومنان کما قال الله تعالی هنالک ابتلی المومنین و زلزلوا زلزالا شدیدا و قال عز وجل و تظنون بالله الظنونا خداوند عز وجل در یافت دل مومنان را و ایت فرستاد الم احسب الناس ان یترکوا تسلی دل مومنان را کی دل ایشان بهیچ جیز جنان خوش نشود کی جنانک بقران و نزول دیکر انست که جون این ایت بیامد قل هو القادر علی ان یبعث علیکم عذابا الی اخره رسول صلی الله علیه وسلم غمناک شد کفت یا جبرئیل جکونه بود بقاء امت

من در میان این جهار عذاب جبرئیل صلوات الله علیه کفت سل ربک فانا عبد مثلک رسول صلی الله علیه وسلم دعا کرد جبرئیل صلوات الله علیه امان آورد و غلبه از عذاب زبر و از عذاب زیر مصطفی صلی الله علیه وسلم کفت یا جبرئیل جکونه بود بقاء امت من در میان این دو عذاب بدعت و شمشیر مختلف جبرئیل صلوات الله علیه کفت من بنده ام از خدای خواه رسول صلی الله علیه وسلم بنماز مشغول شد و دعا کرد از بهر تخفیف را از این دو عذاب تخفیف نیامد این ایت بیامد احسب الناس ان یترکوا کفت در ابتلای دارم شان تا صادق از کاذب پیدا کنم و از معاصی بنده بوده که بشمشیر مختلف مبتلا کرده که در وی هلاک نفس است نه ببدعت که در وی فساد دین است و انجا بوده که در صدر اول مبتلا کشتند بشمشیر مختلف تا عثمان رضي الله عنه کشته شد بغوغا و در قرن رابع بزشتکاری مبتلا شدند تا ببدعت فتادند قوله تعالی **ولقد فتنا الذین من قبلهم فلیعلمن الله الذین صدقوا ولیعلمن الکاذبین** انکاه خبر داد که این ابتلا ابدکان از حکم خدایی است و هیچ امت از این خالی نبوده اند کفت بدرستی و راستی که فتنه کردیم انان را که بیش از ایشان بوده اند از امتان ماضی جنانک قوم موسی را بکوساله پرستی و بلادن کتاب و رفتن دیو ارنحا و اذرعا و مر امتی را بمحنتی مبتلا کردیم فلیعلمن الله الذین صدقوا و تا بداند خدای تعالی صادقان را در دعوی راو بداند کاذبان را در دعوی را و این ایت متشابه است و متشابه را ظاهر تفسیر نشاید کرد معنی این کفتن تا خداوند تعالی را علم حادث کنند نه اندکی خداوند تعالی با همه اوصاف خود قدیم است پس معنی انست که خداوند عز وجل بازل عالم بود بهمه جیزها پیش از وجود ان جیز بود نا بوده را نا بوده داند و بوده را بوده داند و این بوده دانستن نه حدوث علم بود یعنی تا بداند بوده را از پس بودن جنانک بدانست نا بوده را پیش از بودن که جون بیود جکونه بود قوله تعالی **ام حسب الذین یعملون السیئات ان یسبقونا ساء ما یحکمون** بایت اول خبر داد که کس را بدعوی ایمان تمام بل فتنه کنیم بامر و نهی و بوجوه بلاها از راه مراحق ندانند و مرا برستند بندارد کی و کی

ثالث

بیبثی کند بر عذاب ما و برهند از عذاب ما یعنی بندارد که عذاب ما و برا
در نیابد ساء ما یحکمون آنک چنین حکم می کند بد حکمی که می کند مولی تعالی
من کان یرجوا لقاء الله فان اجل الله لآت وهو السمیع العلیم
کسی حق من ندارد که قیامت را حکر بود فاما آن کسی که امید دارد بودن
قیامت و دیدن جزا و بهشت و دیدار خداوند را فان اجل الله لات هر اینه
قیامت اینده است و اجلی که خداوند تقدیر کرده است کوشتن و برا کردنده وهو
السمیع العلیم ظاهر مولی تعالی **ومن جاهد فانما یجاهد لنفسه ان الله**
لغنی عن العالمین و هر که جهد کند در نگاه داشتن امر و نهی و ابتلاها
وی وکی خود را می جهد کند ای نفع این جهد و براسف که خداوند نیاز است
از خلق عالم مولی تعالی **والذین امنوا وعملوا الصالحات لنکفرن**
عنهم سیاتهم ولنجزینهم احسن الذی کانوا یعملون بپوشانیم ای عفو
کنیم و بپاکیزه کنیم گناهان ایشان را و برا و هر اینه جزا دهیم ایشان بنیکوترین انچ
کرده اند مولی تعالی **ووصینا الانسان بوالدیه حسنا وان**
جاهداک لتشرک بی ما لیس لک به علم فلا تطعهما الی مرجعکم
فانبئکم بما کنتم تعملون ما بفرمودیم آدمی را بنیکویی کردن
بحق مادر و پدر کافر و نزول ایت بحق سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه است
که مسلمان شده بود و مادر و پدر برنجانیدندش تا بکفر باز برندش جز کار بودکی
سخت شد امد سوی رسول صلی الله علیه وسلم و گفت یا رسول الله دستوری
هست مرا تا ببرم از مادر و پدر که کار به نهایت رسید و مرا صبر نماند بر جفاء ایشان
ایت امد ووصینا الانسان بوالدیه حسنا ما آدمی را نیکو داشت مادر و پدر
مسلمان وان جاهداک لتشرک بی ما لیس لک به علم و اگر بکوشند برانک شرک
آری و انباز گیری با من انچ ترا بوی علم نیست و حجت نیست وکس را بر اثبات
شرک علم نیست و حجت نیست فلا تطعهما در شرک ایشان را طاعت مدار الی
مرجعکم فانبئکم بما کنتم تعملون باز گشت بمن است خبر کنم تان بدانچ می
کنند و انچ کردید از تقصیر کردن در نیکو داشت ایشان **والذین امنوا**

وعملوا

کان
وعملوا الصالحات لندخلنهم فی الصالحین این وعده است نیکو دارندگان
مادر و پدر را و هر چند که این عام است لکن بحکم نظم ایت دلیل می کند که
این عمل نیکو کرد ادی بحق مادر و پدر است مولی تعالی **ومن الناس من**
یقول امنا بالله فاذا اوذی فی الله جعل فتنة الناس کعذاب
الله ولئن جاء نصر من ربک لیقولن انا کنا معکم اولیس
الله باعلم بما فی صدور العالمین نزول ایت بحق عیاش بن ابی ربیعه است
برادر ابو جهل ملعون از مادر نکرویدن مادرش خبر یافت عیاش را دوست داشتی
عذاب می کردندش تا بکفر باز رود از ایشان بگریخت و بسر کوهی رفت مادرش
سوگند خورد که اگر من از افتاب بسایه روم و اب خنک باد زده خورم تا عیاش
را بمن نیارید و ابو جهل لعین را سخت رنج می بود از جهت مادر و برادر بهی
بود ابو جهل را از شتر نام وی حارث قصد با حارث بکمینت هر دو بطلب عیاش
رفتند یافتند وی را بر سر کوه فراهم بالحیالة استمالت تا از خود دور کردند گفتند
باز آی از بهر حق مادر را و ما بیش ترا نرنجانیم و نیازاریم عمل کردند و سوگند خوردند
عیاش بقول ایشان فریفته از کوه فرود امد و ابو جهل بدبخت بگرفتش و بر
مادر برد و صد تازیانه بزدش تا از دین اسلام برگشت و مرتد شد مادرش
مرتد بود باز سوی مدینه امد و بگرویده بود او را از شتر را حارث بمدینه بدید و این
حارث گرویده بود و این عیاش سوگند خورده بود که اگر هر جا ترا دریابم
بکشم عیاش ندانسته که حارث مسلمان بوده است از بهر قصاص کشتش بار ده
مرتد شد ایت امد ومن الناس من یقول امنا بالله و از مردمان کسی است
که می گوید گرویدم بخدای فاذا اوذی فی الله ای فی حق الله چون برنجانید
وی را و بیازارند در حق خداوند و بسبب دین اسلام جعل فتنة الناس کعذاب
الله ای جعل عذاب الناس ای خلق را چون عذاب خداوند داشتند در بی
طاقتی تا بر گشتند یعنی عذاب خداوند تعالی است که خلق را با وی طاقت
نیست که بزرگی عذاب او را از حد را نهایت نیست فاما عذاب خلق
را نهایت است بدان معنی که جز بر یک اندام عقوبت کنند همان بیک الم

ردکند و صنوز در اذی مدت وی را نهایت است یکی آدمی را تا انکاهی و ابتلاست
بر آدمی تا وی زنده است جون مرد بیش ویرا بروی قدرت نیست بر رد رساید
معنی آنست که ابن عباس. بر ربیعه جراهمان. جولب نولادتا سحره فرعون دادند
از بعد انک بکرویدند کفتند فاقض ما انت قاض انما تقضی هذه الحیوة الدنیا
وکفتند لا ضیر انا الی ربنا لمنقلبون قوله عزوجل ولین جاء نصر من
ربک لیقولن انا کنا معکم وجون بباید نصرت از خداوند نز منهور یکی کافران
ابن عباس باز کردد و کوید ما با شما ام اولیس الله اعلم بما فی صدور العالمین
نه بنست خداوند دانا تر بدانچ در دل خلق است ای هست یعنی خدا دانم
که مخلص کیست و منافق کیست و کیست تا رنج طاعت کشد و در ابتدا
بایجاف رد و کیست که بمحنت و رنج برگردد و ما خود در ازل دانسته باشیم بر
تو بیدا کنم با بدانچ جا کیست **ولیعلمن الله الذین امنوا ولیعلمن**
المنافقین هر آینه خداوند بداند مومنانرا از منافقان یعنی منافق
بشرط آسایش و راحت باسلام آید جون رنجی رسدش برکردد و مومن بشرط
رنج کشیدن و بلا آید برنج و بلا کی برکردد قوله تعالی **وقال الذین**
کفروا للذین امنوا اتبعوا سبیلنا ولنحمل خطایاکم وما هم
بحاملین من خطایاهم من شیء انهم لکاذبون کفتند کافران
مومنانرا متابعت کنید راه مارا و تا برداریم خطاهاء شمارا و این تنبیه
است مومنانرا کی بدان بس نکنند که ایمان آرند جهد کنند تا دیکرانرا بایمان
خوانند که کافران بس بکردند بر کفر ثبات کردند و مومنانرا بکفر
دعوت کردند مومن اولی که حق کافر چنین کنند وما هم بحاملین من خطایاهم
من شیء انهم لکاذبون و نیستند ایشان بردارنده خطاهاء ایشان دروغ
می کویند این سخن را بقیامت از شما خطاها برداریم **ولیحملن اثقالهم**
واثقالا مع اثقالهم ولیسئلن یوم القیامة عما کانوا یفترون
ایشان خود بقیامت هر آینه بردارند بارهاء خود یعنی بار کفر و کناه خود
نیز بردارند بار آنکسها کی ایشان سبب بوده اند در کفر و کناه ایشانرا

بیا انک

بیا انک از نادان کافر چیزی کم شود معنی این آنست که این کافرکی
تو ادانا بار از تو برکیرد تا وی خود بقیامت نتواند که بار کناه کردار خود و بار
دعوت خود دیکرانرا از خود بیفکند که تو انک بار عقوبت شما از شما بیفکند بس
قوله عزوجل ولیسئلن یوم القیامة عما کانوا یفترون هر آینه بقیامت
بقیامت سوال کنند ایشانرا از آن دروغ که جرا کفتید قوله تعالی **ولقد**
ارسلنا نوحا الی قومه فلبث فیهم الف سنة الا خمسین
عاما فاخذهم الطوفان وهم ظالمون مصطفی صلی الله علیه وسلم
را بدل رنج میرسید از معاملت کافران خداوند تعالی تسلی دل مصطفی صلی الله
علیه وسلم را این آیت بفرستاد تا تفکر کند در قصه نوح صلوات الله علیه کی با درازی
عمر وی و با بسیاری قوم وی و با جهد وی در دعوت برایشان بود کی چند تن کرویدند
با کوتاهی عمر وی و باندکی قوم چندین خلق بکرویدند تا شکر کند و دل تنگ نکند
کفت بدرستی و راستی که بفرستادیم نوح را سوی قوم وی چندین خلق بکرویدند
تا شکر کند بدعوت فلبث فیهم الف سنة الا خمسین عاما درنک کرد در میان
قوم بدعوت هزار سال کم بنجاه سال وما امن معه الا قلیل قوله عزوجل
فاخذهم الطوفان وهم ظالمون بکرفت ایشانرا بعاقبت عذاب طوفان و ایشان
ظالم بودند بر خود بکفر **فانجیناه واصحاب السفینة وجعلناها**
ایة للعالمین برهانیدیم نوح را و اصحاب کشتی را یعنی کرویدکان را
وجعلنا یعنی السفینة ایة للعالمین و آن کشتی نشانه عالم کردانیدیم هزار هزار
کشتی از آن وقت باز بر سبیل و کشتی نوح باره بود تا سقف خانه کعبه کرده اند
تا در وی می نکرند و عبرت می کیرند **وابرهیم اذ قال لقومه اعبدوا**
الله واتقوه ذلکم خیر لکم ان کنتم تعلمون
انما تعبدون من دون الله لا یملکون رزقا فابتغوا
عند الله الرزق واعبدوه واشکروا له والیه
ترجعون یعنی وارسلنا ابرهیم الی قومه کفت ای قوم خدا یرا بشناسید
و ویرا بپرستید و از وی بترسید این که من شما را می فرمایم شما را بهتر اکر بدانید

انما تعبدون من دون الله اوثانا همانا می‌پرستید شما و پرستیدن بدون خدای
بتان را وتخلقون افكا وتقدیر می‌کنید بتان را بدروغ یعنی خود می‌تراشید و نام
خدایی می‌دهید ان الذین تعبدون من دون الله لا یملکون لکم رزقا همانا
انچ شما و پرستیدن بدون خدا قادر نتوانند که شما را روزی دهند فابتغوا عند
الله الرزق بجویید روزی نزد خدای چگونه جوییت واعبدوه واشکروا له
و پرستید و را شکر کویید هر که خواهد که روزی بروی فراخ شود کو خدای
پرست باش و شاکر باش نه دروغ زن و خاین یعنی روزی را مستقبل طلب کن
بعبادت وثنی و شکر نعمت ماضی الیه ترجعون باز کشت شما همه بوی است
وان تكذبوا فقد كذب امم من قبلكم وما على الرسول
الا البلاغ المبين يعني نبي محمد دل تنگ مکن که اگر دروغ دارید شما ای دروغ زن
مکیان ویرا بدرستی که دروغ زن داریده داشتند اکروهان پیشین پیغامبر
خود را و بر رسول بجز رسانیدن وحی نیست بتواند بقهر و جبر باسلام شما را رد
اولم یروا کیف یبدئ الله الخلق ثم یعیده ان ذلک على الله یسیر ابعضی
از یکان منکران قیامت بودند کفت نمی بینند که چگونه باغاز بیافرید خدای
خلق را باز بقیامت زنده کند شان از بعد مرک ان ذلک على الله یسیر
افرینش خلق و میرانیدن ایشان و زنده کردانیدن ایشان بقیامت بر خداوند
اسان **قل سيروا في الارض فانظروا كيف بدأ الخلق ثم الله**
ينشئ النشأة الاخرة ان الله على كل شيء قدير بکوی یا محمد
بروید اندر زمین بنکرید چگونه افرید خداوند خلق را معنی بیهارا ان بنکرید تا به بینید
افرینش خلق و نباتها و درختان و غیر وی ثم الله ینشئ النشأة الاخرة پس
خداوند بیافریند افرینش دوم یعنی بقیامت باز افریند خلق را و خداوند قادرست
بر همه چیزها **يعذب من يشاء ويرحم من يشاء واليه تقلبون**
اکر بدین عظمت می‌نکرید امن چه باشید که خداوند عز وجل عذاب کند انرا که
خواهد و رحمت کند بتاخیر عذاب از شما بدنیا انرا که خواهد و همه را باز کشت
بوی است بعذاب و بی باز کرا منند تان همانا قوله تعالى **وما انتم بمعجزين**

في الارض ولا في السماء وما لكم من دون الله من ولي ولا نصير
و نیستید شما عاجز کنندهٔ خداوند را نه در زمین و نه در اسمان ای نتوانند که بکریزند
کریختن یا در زمین یا در اسمان هردو یاد کرد غایت تاکید را چنانک کسی کوید اکر بمشرق
روی یا بمغرب از من نرهی دانند که نتوانند رفتن ولکن بکوید غایت تاکید را
در عاجز کردی وما لکم من دون الله من ولي ولا نصير ظاهر قوله تعالى
والذين كفروا بايات الله ولقائه اولئك يئسوا من رحمتي
واولئك لهم عذاب اليم و انان که کافر شدند بایات خداوند یعنی قران
و رسول ولقائه و دیدار وی و دیدار جزای وی اولئک یئسوا من رحمتي ایشان
نومید اند از رحمت من ای راه امید بمانند اند که را امید نه توحید بود و اولئک
لهم عذاب الیم ظاهر **فما كان جواب قومه الا ان قالوا اقتلوه**
او حرقوه فانجاه الله من النار ان في ذلك لايات لقوم
يؤمنون نبود جواب قوم مر ابراهیم را که کفتند بود شان اعبدوا الله واتقوه
مکر انک کفتند اقتلوه او حرقوه بکشید ابراهیم را یا بسوزیدش و درین بیان و عظ
بود مر قوم مصطفی صلی الله علیه وسلم را فانجاه الله من النار خداوند برهانید ویرا
از اتش نمرود ان في ذلك لايات لقوم يؤمنون اندرین چه یاد کردیم نشانهاست
کرویدکان را قوله تعالى **وقال انما اتخذتم من دون الله اوثانا مودة**
بينكم في الحيوة الدنيا ثم يوم القيامة يكفر بعضكم ببعض
ويلعن بعضكم بعضا ومأواكم النار وما لكم من ناصرين
کفت ابراهیم همانا انچ بکرفتید بدون خدای بتان را بجز ایی مودة بينكم
في الحيوة الدنيا دوستی است میان شما در دنیا ثم یوم القیامة یکفر بعضکم ببعض
پس روز قیامت بیزاری ستانند بعضی شما از بعضی که تبرا لیت از حق یعنی
همه از یکدیکر بیزاری ستانند ویلعن بعضکم بعضا و بلان بسنده نکنند که بیزاری
ستانند نیز لعنت کنند بعضی مر بعضی را یعنی دشمنی اشکارا کنند انچ بدل
دارند بزبان بکویند هر چند از کفتار ایشان نفعی و فایده نباشد ومأواكم النار
و بازکشتکاه شما همه اتش است وما لكم من ناصرين و نیست شما را نصرت کننده که از

عذاب منِ تا ان نصرت كنند قوله تعالى **فآمن له لوط وقال انى**
مهاجر الى ربى انه هو العزيز الحكيم ايمان آورد از بزرگى وشرف
ابرهيم صلوات الله عليه مى خبر كنند تا لوط با بزرگى وى تبع شريعت ابرهيم
بود و بلوط صلوات الله عليه جز دختران وى نگرويدند كما قال عز وجل فاخرجنا
من كان فيها من المؤمنين فما وجدنا فيها غير بيت من المسلمين وهو بيت
لوط النبى صلوات الله عليه وقال انى مهاجر الى ربى گفت ابرهيم من
برونده ام بخداوند خود و بوى بازگردنده نظيره وقال انى ذاهب الى ربى
قوله عز وجل انه هو العزيز الحكيم ظاهر قوله عز وجل **ووهبنا له**
اسحق ويعقوب وجعلنا فى ذريته النبوة والكتاب
وآتيناه اجره فى الدنيا وانه فى الآخرة لمن الصالحين
يعنى همه داديم ابرهيم را بفرزندى نام وى اسحق وهمه داديم ابرهيم را بنبيره
نام وى يعقوب وجعلنا فى ذريته النبوة والكتاب وبداديم فرزندان وى را
نبوت وكتاب در نسل وى نهاديم واين بيان همت است در حق وى كه بنى
اسرائيل همه از اولاد وى بودند يعقوب صلوات الله عليه فرزند اسحاق صلوات
الله عليه بود ومصطفى صلوات الله عليه وسلم از فرزندان ابرهيم صلوات
الله عليه بود از نسل اسمعيل صلوات الله عليه وآتيناه اجره فى الدنيا
وبداديم وى را مزد وى در دنيا واين ثناء نيكوست بر زبان خلق وانه
فى الآخرة لمن الصالحين اى من النبيين صالحين نام پيغامبران است كما
قال تعالى كل من الصالحين وقال تعالى وادخلناهم فى رحمتنا انهم من
الصالحين قوله تعالى **ولوطا اذ قال لقومه انكم لتأتون الفاحشة**
ما سبقكم بها من احد من العالمين ائنكم لتأتون الرجال
وتقطعون السبيل وتأتون فى ناديكم المنكر فما كان
جواب قومه الا ان قالوا ائتنا بعذاب الله ان كنت
من الصادقين يعنى واذكر لوطا انكم لتأتون الفاحشة بامى آييد شما بر زشتى
كه كس در عالم پيش نكرده است بر شما بهمى ائنكم لتأتون الرجال وتقطعون السبيل

بامی

بامى آمديد شما بمردان ومى ببريد راه نسل وتأتون فى ناديكم المنكر ومى
آييد در مجلسها خود بمنكر يعنى در مجلسها خود آشكارا مى داريد اين منكر را واين
زشتى را فما كان جواب قومه الا ان قالوا ائتنا بعذاب الله نبود جواب قوم
وى مر وى را مگر آنك گفتند ما را عذاب خداوند بياور اگر راست گوى باشى
كه توحيد ونهى مى كنى فاحشه است قوله تعالى **قال رب انصرنى على**
القوم المفسدين لوط گفت بار خدايا نصرت ده مرا بر اين قوم تباه كار لاجرم خداوند
تعالى دعا وى را اجابت كرد فريشتگان را بفرستاد بهلاك قوم وى واز راه مژده
دادن ابرهيم صلوات الله عليه را بفرزندى نام وى اسحاق صلوات الله عليه نخست
بر ابرهيم صلوات الله آمدند قوله تعالى **ولما جاءت رسلنا ابرهيم**
بالبشرى قالوا انا مهلكوا اهل هذه القرية ان اهلها
كانوا ظالمين چون بيامدند رسولان ما با ابرهيم بمژده فرزند وقصه وى
بسورة هود صلوات الله عليه ياد كرديم گفتند ما رسولان خداونديم
و ما هلاك كردن كافران كنند كان اين شارستانها ظالمانند ابر خود بكفر وزشتى
فعل ابرهيم صلوات الله عليه چون بشنيد از جبرئيل **قال ان فيها لوطا**
قالوا نحن اعلم بمن فيها لننجينه واهله الا امرأته كانت
من الغابرين گفت چون در ميان ايشان لوط است واين دليل است كه
جايز بودى كه خداوند تعالى لوط صلوات الله عليه را با ايشان نيست كردى
وهلاك كردن كافران عقوبت وجانها ايشان بودى ونيست كردن لوط
صلوات الله عليه ابتلاء وسبب زيادت كرامت وى بودى چنانك چون شهيد كه
را هلاك كنند فاسقان را بحكم عقوبت ومطيعان را وناراسيدگان را بحكم
اجل ودليل بر جواز اين معنى كه خداوند عز وجل گفت نجينا هودا والذين
آمنوا معه برحمة منا يعنى هود را برهانيديم برحمت خود رهانيديم اگر نه اين
بودى كه جايز بودى نيست كردن انبيا صلوات الله عليهم ومؤمنان در ميان
هلاك كافران والا حقيقة نكردى برهانيدن را برحمت اضافة قالوا نحن اعلم
بمن فيها لننجينه واهله گفتند ما دانا تريم از آنك در وى است ابرهيم صلوات

الله عليه گفت پس با لوط چه خواهيد كرد هر چند كه ابرهيم صلوات الله عليه
دانست كه مرد و جايوران هم بنجاة و هم نيست ... لكن مومن را بحق مومن
نيكو بايد خواستن و شفقت بجاي بايد اوردن تا جبرئيل صلوات الله عليه
خبر داد كه برهانيم وي را و اهل وي را مگر زن وي را كه وي از ماندگان گشت
ولما جاءت رسلنا لوطا سيء بهم وضاق بهم ذرعا وقالوا
لا تخف ولا تحزن انا منجوك واهلك الا امراتك كانت من
الغابرين چون بيامدند رسولان بلوط بر شد غلامان امرد زيادت
ابتلاء ايشان را اندوهگين شد بامدن ايشان وضاق بهم ذرعا و دلش
تنگ شد بسبب امدن ايشان وقالوا لا تخف ولا تحزن يا لوط ايج بود كه
وكار بجاي رسيد كه لوط صلوات الله نوميد شد و گمان برد كه ظفر يابند
بر مهمانان من انگاه گفتندش يا لوط مترس بحق ما و اندوه مدار بحق خود
انا منجوك واهلك ما رهاننده ايم ترا و اهل ترا يعني دختران ترا الا امراتك
كانت من الغابرين مگر زن ترا كه وي از ماندگان گشت انا منزلون
علي اهل هذه القرية رجزا من السماء بما كانوا يفسقون
ما فرو فرستنده ايم از اسمان باهل اين ديه عذابي بفسق ايشان و ان سنگ
است ولقد تركنا منها اية بينة لقوم يعقلون بدرستي و راستي
كه بمانديم از ايشان اثار عذاب پيدا كساني را كه ايشان عاقل و خردمند
اند تا پند گيرند والي مدين اخاهم شعيبا فقال يا قوم اعبدوا
الله وارجوا اليوم الاخر ولا تعثوا في الارض مفسدين
و بفرستاديم شعيب را باهل مدين نبيره ابرهيم صلوات الله عليه بود
و ابرهيم صلوات الله عليه را پسران بودند بجز اسحق واسمعيل صلوات الله
عليهما فقال يا قوم اعبدوا الله شعيب گفت شان يا گروه وحدوا الله
خداي را يكي گوييد و وي را ستاييد و وي را پرستيد وارجوا اليوم الاخر الرجاء بمعنى
الخوف و از روز قيامت بترسيد ولا تعثوا في الارض مفسدين ولا تبالغوا
في الارض بالفساد فكذبوه فاخذتهم الرجفة فاصبحوا في دارهم

جاثمين

جاثمين از بعد اين وعظ دروغ زن داشتندش فاخذتهم الرجفة بگرفتشان
لرزه عذاب يعني چون بديدند لرزه بر ايشان افتاد و ادمي چون بترسد
لرزان شود فاصبحوا في دارهم جاثمين گشتند در سراي شان مردگان در ميان
خانها كه بوده اند كه خداي تعالي و رسول را ناسزا گفتندي و زدند هم اين
عقوبت فعل خود بچشيدند عقوبت در زندان صعب بود ولكن در جايي
كه عز و كام انجا را براورده باشي صعب تر بود قوله تعالي وعادا وثمودا
وقد تبين لكم من مساكنهم وزين لهم الشيطان اعمالهم فصدهم
عن السبيل وكانوا مستبصرين و هلاك كرديم عاد را و ثمود را وقد
تبين لكم من مساكنهم و پيدا امد شما از مسكنها ايشان اثار عذاب كه
بديد عالم و انكم لتمرون عليهم مصبحين وقوله تعالي وانهما لبامام مبين
قوله تعالي وزين لهم الشيطان اعمالهم و بياراست مر ايشان را شيطان
كارهاء ايشان فصدهم عن السبيل بگردانيد شان و باز داشت شان
از راه حق وكانوا مستبصرين و ايشان همه بينا بودند اي همه را بصيرت
و بينايي هلاك كرديم رسول فرستاديم و كتاب فرستاديم و حق بيان كرديم چون
ايشان بنپذيرفتند انگاه هلاك كرديم وقارون وفرعون وهامان
ولقد جاءهم موسي بالبينات فاستكبروا في الارض وما كانوا
سابقين اي واهلكنا قارون ولقد جاءهم موسي بالبينات فاستكبروا
في الارض و بدرستي كه بياورد موسي بر ايشان ايات پيدا ايشان بمقابله ان
ايات كبر اوردند در زمين و قبول نكردند لاجرم هلاك كرديم شان وما كانوا
سابقين نبودند ايشان پيشي كنندگان بر عذاب ما كه بجستندي و ترسيدندي تا
گريختندي از عذاب ما فكلا اخذنا بذنبه فمنهم من ارسلنا عليه حاصبا
ومنهم من اخذته الصيحة ومنهم من خسفنا به الارض
ومنهم من اغرقنا وما كان الله ليظلمهم ولكن كانوا انفسهم
يظلمون همه را هلاك كرديم بگناه ايشان بذنبهم با ايشان ولكن كلمه
كلي بر همه افتاد و بر گناه افتد چه از روي معني عام است و از روي

[illegible]

وحدانت و لکن جون هلاک کردیم ازبیش کما رو رسول فرستادیم و خبر دادیم
نکرویدند انکاه هلاک کردیم فمنهم من ارسلنا علیه حاصبا کقوم لوط و منهم من
اخذته الصیحة کقوم شعیب ومنهم من خسفنا به الارض کقارون ومنهم
من اغرقنا کفرعون وقوم نوح فکم بالماء غرق وکم بالنار حرق وکم بالارض
خسف وکم بالحجارة رجم این همه را هلاک کردیم و برکس ستم نکردیم وما کان
الله لیظلمهم ولکن کانوا انفسهم یظلمون و لکن ایشان ستم کردند بر تن خود
بکفر مثل الذین اتخذوا من دون الله اولیاء کمثل العنکبوت اتخذت
بیتا وان اوهن البیوت لبیت العنکبوت لو کانوا یعلمون
کافران کفتند ما کردیده ایم بخداوند و بزرک داشته ایم و یرا الا انک بت را عبادت
می کنیم تا ما را قربت افزاید بوی و شفیع ما باشد خداوند عزوجل مثل بیدا
کرد درین نفعی بتان کفت مثل ان کسیها انک بکرفتند بتان را بخدایی بر دون الله
جون مثل عنکبوت است که بکرد خانه عنکبوت هست جنانک خانه عنکبوت
بی نفع است نه سرما دفع کند نه کرما باز دارد همچنین عبادت این بتان
هیچ منفعت نکند شان نه جر منفعت است نه دفع مضرت وان اوهن
البیوت لبیت العنکبوت که بیابادی و بران شود اکر بدانند یعنی می دانند
که چنین است ان الله یعلم ما یدعون من دونه من شیء وهو
العزیز الحکیم خداوند می داند انچ این کافران می خوانند بدون الله
جیزی را و خداوند عزیز است کس و برا غلبه نکند فا درست و توانا بر باز
داشتن از ایشان ارکفر حکیم است حکم کند بجزا عیان مومن وکافر و تلک
الامثال نضربها للناس وما یعقلها الا العالمون این مثلها
بیان می کنیم مردمانرا مثل توحید ومثل وصف کافران و اعمال ایشان ومثل
نا سزایی بت بمعبودی و سزایی توحید یر خدایی و ما یعقلها الا العالمون
وفهم نکنند و بر نرسند این مثلها مکر عالمان و این ایت دلیل فضل و مرتبه
علم کند بر عقل جنانک سنیان کویند خلاف انک بعضی هوا داران کویند
که عقل فاضلتر و کویند خدای تعالی را بعقل مجرد شناسند و درست انست

الجزء الحادي والعشرون

که عقل التی است که جون علم بادی بهم کردد شناخت خدایی از بنده بتوفیق
خداوند تعالی بحاصل اید و علم را فضل است بر عقل که هیچ عالم نبود که نه وی
عاقل بود فاما عاقل بسیار بود که وی عالم نبود خداوند عزوجل را بعلم
شناسند قال عزوجل و ما یعقلها الا العالمون و شناسا کردانیدن کما هو
عزوجل وان الله لهاد الذین امنوا و بدلیل شناسند ش کما قال عزوجل
سنریهم ایاتنا فی الافاق و فی انفسهم یعنی باید تا شناخت بحاصل اید قوله عزوجل
خلق السموات والارض بالحق ان فی ذلک لایة للمومنین
انکاه دلیل شناخت بیدا کرد کفت بیافرید خداوند اسمانها و زمینها بسزا
حق را ان فی ذلک لایة للمومنین اندرین جه یاد کردیم نشانی است کروید کانرا
ای عالمانرا قوله عزوجل اتل ما اوحی الیک من الکتاب
واقم الصلوة ان الصلوة تنهی عن الفحشاء والمنکر ولذکر
الله اکبر والله یعلم ما تصنعون برخوان انچ وحی کرده شده است
بتو ای برسان وحی بمومنان و کافران که در قران بیان وعده است و وعید
می باید که بوعدها شان رغبت کنی و از وعیدها حذر کنی حیلت هست واقم
الصلوة نماز کن بر موافقت سنت که وعده بر کزارد جنین نماز است ان الصلوة
تنهی عن الفحشاء والمنکر کافر را بایمان خوان ومومن را بطاعت خوان وجون
فارغ شدی جه کن واقم الصلوة نماز بیای دار و مر ابرست بنده لعنله وهشته
باش کو بنده کننده باش ان الصلوة تنهی عن الفحشاء والمنکر انکاه وصف کرد
نماز را بدو وصف یکی کفت نماز باز دارد از زشتها و المنکر بوی عصمت
از کناهان و ایت دیکر کفت ان الحسنات یذهبن السیئات بج نماز بزند کناها
است کناه کرده تو امرزنده شود و از ناکرده معصوم ایی بعضی کفتند اند که این
در نفس نماز می خواهد که بنده تا در نماز است از همه ناپسندها معصوم است جه
کناه با عضا توان کردن و همه اعضا بنماز مشغول است و بعضی کفتند اند که
این بیرون نماز است و بدین تا دلیل این نماز نیست بدین وصف که با شرایط جواز
و قبول بود کما قال تعالی والذین هم فی صلوتهم خاشعون وقال النبی صلی الله

علیه وسلم من لم تنهه صلوته عن الفحشاء والمنکر لم تزده من الله الا بعدا وچون
نماز باخشوع بود این نماز صاحب خود را دعا کند کوید حفظک الله کما حفظتنی
وچون بخلاف این بود تلف کما تلف الخرق المبلولة فترد علیه و لذکر الله
اکبر و ذکر خداوند تعالی بزرکتر وفضل تلاوة کتاب الله تعالی اعظم فی الثواب
وبعضهم حمله علی الصلوة ای تلاوة القران فی الصلوة اکبر والله یعلم ما تصنعون
وعدا وعد و وعید قوله تعالی **ولا تجادلوا اهل الکتاب الا بالتی**
هی احسن الا الذین ظلموا منهم وقولوا امنا بالذی انزل
الینا وانزل الیکم والهنا والهکم واحد ونحن له مسلمون شنو
وحی وبعضی منصفان بودند وبعضی معاندان ومکابران فرمود که انان
که باتو در شنیدن قران جدال کنند تو با ایشان جدال مکن مکر بنیکوترین روی
وجدال نیکوتران بود که ان کو بحجة خدای عز وجل کفت تا میبته منصور ایی
کفت درست مکوی حجت بقران کوی جواب ایشان از قران ده الا الذین ظلموا
منهم هذا استثناء منقطع ای لکن الذین ظلموا منهم یعنی تو حجت از قران کویی
هرچند از قران کویی الکه ظالم است وی نپذیرد عنود و جحود ارد بحق ایشان
چه کویی وقولوا امنا بالذی انزل الینا وانزل الیکم الایة بکوی اکر شما نکروید ما کرویدیم
بدانچه خداوند بر ما فرستاد و بشما یعنی قران و توریت خدای ما و خدای شما یکی خدا است
از وکا دهد یکی است و ما ورا کردن داده ایم **وکذلک انزلنا الیک الکتاب**
فالذین اتیناهم الکتاب یومنون به ومن هولاء من یومن
به وما یجحد بایاتنا الا الکافرون همچنین که خبر دادیم این
قران را بتو وحی کردیم باز وصف کرد ان منصفان وقبول کنندکان را و نیکو هید
مکابران رد کنندکان را کفت انان که کتاب دادیم ایشان را منصفان اهل
کتاب می بکروند بقران ومن هولاء العرب من یومن به وازین عرب کافر نیز هستند
که می بکروند بقران وما یجحد بایاتنا الا الکافرون ومنکر نشوند بایات ما مکر
کافران یعنی بقران ومحمد مصطفی صلی الله علیه وسلم **وما کنت تتلوا من**
قبله من کتاب ولا تخطه بیمینک اذا لارتاب المبطلون

انکاه تنبیه کرد مصطفی صلی الله علیه وسلم را هم بر منتی بزرک و هم
بر حجت کفت یا خصم کفت و تو نبودی یا محمد که بیش از ان خواننده کتاب ولا تخطه
بیمینک ونبودی نویسنده خطی بدست راست تو این تاکید راست و این چنانست
که کفت ولا طائر یطیر بجناحیه ای امتی بودی من ترا بدین محل رسانیدم تا منت
من بر خود بدانی وحجت کویی با کافران که من بیش شما بزرک شده ام هرکز
بخت نخوانده ام چون قران کفتار او بلوام همه فصحاء عاجز یک سورة انداین عرب
حجت بس نبود بر حقی من واین ایت دلیل است که حقی دین اسلام وحقی قران وحقی
مصطفی صلی الله علیه وسلم بر ایشان بوشیده نبوده است بدان دلیل که کفت
اذا لارتاب المبطلون واینجا مضمر است ای ولو کنت تخطه بیمینک اذا لارتاب
المبطلون اکر نویسنده بودی بدست خود همیدون بشک فتادندی لکن مکابره
کننده بودند **بل هو ایات بینات فی صدور الذین اوتوا العلم**
وما یجحد بایاتنا الا الظالمون بشک چرا می باید شدن که محمد ایات
هیداست در دل علماء اهل کتاب یعنی اوصاف وی بتوریت یاد کرده ام و هر
وصفی از وی اینی است علماء اهل کتاب می دانند و در انجا نیست وما یجحد
بایاتنا الا الظالمون ای الکافرون **وقالوا لولا انزل علیه ایة من**
ربه قل انما الایات عند الله وانما انا نذیر مبین ٥
چون مصطفی صلی الله علیه وسلم حجت بر ایشان لازم کرد ومحجوج امدند ره مانند
از بهر روی تیغ خود را کنند اکر این محمد حق است چرا وی را ایت ان نیست که
ما خواهیم چنانکه پیغامبران پیشین را کتاب بجمله داده اند یا کنا تجی بوی
داده بوند وکوه را بند وجهله را پاسخ جواب امد شان ولو ان قرانا سیرت به
الجبال الایة ودیکر جواب قل انما الایات عند الله وانما انا نذیر مبین بکوی
یا محمد این ایات که شما می خواهید بنزد درست منست ومن هستم بیم کننده بیدا
او در ایات از حکم خدایست ومن بنده ام فرمان بردار انکاه جواب دیکر امد
شان قوله تعالی **اولم یکفهم انا انزلنا علیک الکتاب یتلی علیهم**
ان فی ذلک لرحمة وذکری لقوم یومنون اکر حجت وبیان

حق می باشد ایشان این قرآن بتو وحی کرده ام حجت نه بس که همه عاجز کشتند
اند از معارضه کردن بیک سورت ان فی ذلک لرحمة وذکری لقوم یومنون در این
قرآن که وحی کرده ام بتو هر اینه رحمتی است و عظتی و پندی مومنان را و حسرت
و خساری است و عقوبتی کافران را **قل کفی بالله بینی وبینکم شهیدا**
یعلم ما فی السموات والارض والذین امنوا بالباطل
وکفروا بالله اولئک هم الخاسرون بگوی یا محمد بسنده است
خدای میان من و شما گواه بر حقی من و بر حقی قرآن یعلم ما فی السموات
والارض و گواهی نیست که نه داند بل عالم است و می داند هر چه هست در هفت
آسمان و زمین والذین کفروا بایات الله اولئک هم الخاسرون الایة انان
که بباطل گرویدند و کافر شدند بالله ایشانند زیان کاران هم بدنیا و هم باخرت
ویستعجلونک بالعذاب ولولا اجل مسمی لجاءهم العذاب ولیاتینهم
بغتة وهم لا یشعرون کسند یستعجلونک بالعذاب بس که خواهند
بولزان عذاب بیاید که باد اگر راست می گوئی خداوند عز وجل گفت می شتاب
کنند تا باو رسد عذاب بگوئی ولولا اجل مسمی لجاءهم العذاب واگر نه
اجل نام برده استی و اگر نه بیامدی هر اینه بدیشان عذاب یعنی اگر نه اندیشی برین
حکم کرده لم تاخیر عذاب از بهر معنی را یا از بهر اظهار حلم و رحمت خود را
یا مگر تا سزا می گوید مرا و می دانند که بر باطل اند و می داند تا من قادرم بر عذاب
ایشان تاخیر می کنم عذاب ایشان تا بدانند که رحیم و حلیم ام ولیاتینهم
بغتة وهم لا یشعرون و اگر اکنون نکنم این عذاب نه چندان است
فرو خواهم گذاشتن که اخر هر اینه بیاید این عذاب بر ایشان ناگاه و ایشان
ندانند که خواهد بودن **یستعجلونک بالعذاب وان جهنم**
لمحیطة بالکافرین تکرار این کلمه تاکید عذاب راست دوزخ هر اینه
گرد در گیرنده است کافران را این وعید عذاب ان جهان نیست یعنی بدین
بس نیست که عذاب دنیا بیاید شان ناگاه که باخرت عذاب گفت ان عذاب
جاودان **یوم یغشاهم العذاب من فوقهم ومن تحت**

ارجلهم

ارجلهم ونقول ذوقوا ما کنتم تعملون این عذاب جاودان
که خواهد بودن ان روز که فرو شد شان عذاب از زبر و عذاب
از زیر و این تحقیق است که گفت وان جهنم لمحیطة بالکافرین قوله
عز وجل ونقول ذوقوا ما کنتم تعملون و گوییم شان چشید جزا آنچ کردید
این جاودان عذاب جزا کفر شما است **قل یا عبادی الله امنوا ان** الذین
ارضی واسعة فایای فاعبدون این کافران نمی گرویدند و نمی
گذاریدند کاتوا می را گردند و بکذشان می دهوت کرد خداوند تعالی مومنان را
گفت ای بندگان گرویده من زمین من فراخ است یعنی جهان نه تنها مکه است بروید
از شهر مکه فایای فاعبدون جائی روید که مرا پرستید مراد از رفتن بپرستیدن
بود قرب هزار تن بزمین حبشه رفتند بعضی را می دشوار آمد شهر و خان
و مان ماندن و بغربت رفتن خدای عز وجل **کل نفس ذائقة الموت**
ثم الینا ترجعون نه چنان است که اگر برویدی نمیرید در بن خان و مان
باشید خواهید ماندن همه تان را بخواهم میرانیدن جدایی از خان و مان مرگ
بیند بشبیل با هجرت و شما اسان شود گفت هر تنی چشنده مرگ است و کلمه کل
عموم راست ثم الینا ترجعون بس همه را بما باز گردانند یعنی بجزاء ما قوله تعالی
والذین امنوا وعملوا الصالحات لنبوئنهم من الجنة غرفا
تجری من تحتها الانهار خالدین فیها ونعم اجر العاملین
انان که گرویده اند و عمل صالح کنند هجرت کنند تا خدا را بتوانند پرستیدن و غنده
ایشان چیست لنبوئنهم من الجنة غرفا ای لننزلنهم جای سازیم شان و فرود
ارایم شان از بهشت بغرفها یعنی کوشکها تجری من تحتها الانهار خالدین فیها
نعم اجر العاملین این بهشت و درجات نیک مزدی است کارکنان گرویده را **الذین**
صبروا وعلی ربهم یتوکلون ای الذین صبروا علی الطاعة وعن
المعصیة وعلی المصیبة وعلی ربهم یتوکلون فیما یستقبلهم قوله تعالی **وکاین**
من دابة لا تحمل رزقها الله یرزقها وایاکم وهو السمیع العلیم
بعضی کسند که در قوت ما در غربت چگونه بود غم روزی می خورند گفت ای بسا

انجا نوذ ان وجنبند كان كه ايشانرا طاقت برداشتن روزى نيست الله
برزقها وايكم خداوند روزى مى دهد ايشانرا وشما را يعنى اندكى اسباب تصرف
وكسب ديرند روزى خود نيست ضايع نمى مانيم شان شما را كى اين همه دادهايم
ضايع كي مانيم شان وهو السميع العليم قوله تعالى **ولين سالتهم من**
خلق السموات والارض وسخر الشمس والقمر ليقولن
الله فانى يوفكون جنان نيست كه انكار ايشان بنا دانى است ودونيد كه
كه اگر پرسى شان كه افريدگار آسمان وزمين كيست وكي افريده است وافتاب
وماه راكى مسخر كرده است تا هريكى بدرجه خود روان مي باشد ليقولن الله
هر اينه گويند الله افريد ووي مسخر كرد فانى توفكون از انجا كردانيده مي شوند
ازين اقرار وحدانيت بسوى كافرى واثبات شريك قوله تعالى **الله يبسط**
الرزق لمن يشاء من عباده ويقدر له ان الله بكل شيء
عليم ذكر دليل ديگر است بر ايشان تا كيست كه روزى مى دهد ايشان وكي فراخ مي كند
وكي تنگ مي كند وعجز بتان درين معنى ظاهر بود بس درست شد كه تا مقرر وانستم
منم وقوله له كنا يه تو جع الى كلمة من ان الله بكل شيء عليم ظاهر قوله تعالى
ولين سالتهم من نزل من السماء ماء فاحيا به الارض بعد موتها
ليقولن الله قل الحمد لله بل اكثرهم لا يعقلون كه اگر بپرسي
شان كه فرستاد از آسمان باران كه نبات وروزى خلق ليقولن الله بگويند
الله فرستاد اين باران از آسمان جون مقرر امدند تو گى محمد كي بگو كي حمد خداوند
را با قرار شما بدانكه خالق وصانع اين جيزها الله است وهم اين اقرار شما دليل
وحجتست برشما قل الحمد لله بل اكثرهم لا يعقلون لكن بيشتري از ايشان نه خرد است
مي دانند وحقرانيد وباز منكر مي شوند وبت را شريك مي گويند قوله تعالى **وما**
هذه الحيوة الدنيا الا لهو ولعب وان الدار الاخرة لهي
الحيوان لو كانوا يعلمون انكاه بنگو هيدنه نفعي كفر را دين نقاشى
ديرا يعنى بتان نخواهد بود شان درين كفر ودنيا نخواهد بود شان اين كفر
گفت نيست اين زندگانى همين كافران مگر لهو ولعب اللهو مشغولي واللعب بازى

واين كنايست از بي نفعى وازبي ثباتي بعضى بزرگاني كافر را هيچ نفع
نيست بل همه ضرراست وان الدار الاخرة لهي الحيوان هر اينه سراي اخرت
سراي حيوة است يعنى سرلي باقي است ودايم اگر بدانند قوله تعالى **فاذا**
ركبوا في الفلك دعوا الله مخلصين له الدين فلما نجاهم الى البر
اذا هم يشركون ليكفروا بما اتيناهم وليتمتعوا فسوف يعلمون
عجز اين بتان بر كافران ظاهر شده است ومعلوم ايشان گشته همي از ان
جمله انست كه جون در كشتي بنشيندي وموج برخاستي وخطر هلاك بودي
بت را بيك كرانه انداختندي ودانستندي كه رهاننده جز الله نيست بخواندندي
خداوند را باخلاص در دين وخداوند را باخلاص در دين روا نبود با اثبات بر كفر	خداوند
دليل است كه ايمان بوده است از ايشان فلما نجاهم الى البر اذا هم يشركون جون
برهانيد شان خداوند از دريا بخشكي همي ديدون باز مشرك شدندي اي ليكفروا
بما اتيناهم برهانيديمشان تا كافر شوند بدانچ بداديم شان از نعمتها وكافر شدن
بنعمت بيشتر از ان جه بود كه نعمت بدليشان از خداى تعالى خاص بود وايشان
بت را شريك ازند وليتمتعوا فسوف تعلمون امر است بر سبيل توبيخ بر خوردار	بي
بود از ان بدين زندگاني كه زنده نا باينده كه زود بود كه بدانند نفع توحيد
وضرر كفر بنيامت بعاقبت **اولم يروا انا جعلنا حرما امنا ويتخطف**
الناس من حولهم افبالباطل يؤمنون وبنعمة الله يكفرون
ذكر بيان وحدانيت است تا سزاى بت معبودي را نمي بينند ونمي دانند اين
كافران كه ما حرم امن قرارگاه خلق كردانيدم ويتخطف الناس من حولهم ومي
ربودند خلق را از گرد بر گرد حرم ايشان را دليل وحجت اين نه بس كه عرب
همه در بيم غارت اند واهل حرم همه امن مي زيند اين امنى از بت است جرا بيرون
حرم امني نيست افبالباطل يؤمنون وبنعمة الله هم يكفرون تا بدين بتان
باطل مي گروند ووي را با من شريك مي گويند وبنعمتهاى من منكر مي شوند هر كه كافر در
هر نعمتها خداى عز وجل را منكر شد **ومن اظلم ممن افترى على الله كذبا**
او كذب بالحق لما جاءه اليس في جهنم مثوى للكافرين كيست بي

داوری کردن انصاف تر از آن کسی که بعد از این آیات و دلایل دروغ گوید با ثبات
شریک او کذب بالحق لما جاءه ای وکذب او معنی و او سخن و دروغ زن دارد محمد را
و کتاب را چون بباید بودن الیس فی جهنم مثوی للکافرین یا نیست در دوزخ باز
گشتن جای کافران را ای هست الیس را الف استفهام است و لیس نفی را بود و در
استفهام طرفه است از نفی چون هر دو گرد آید تحقیق گردد و نظیره الیس الله باحکم
الحاکمین و قوله عز وجل الیس الله باعلم بالشاکرین و قوله عز وجل الیس بعزیز
ذی انتقام و قوله تعالی **والذین جاهدوا فینا لنهدینهم سبلنا وان**
الله لمع المحسنین پیدا کرد این دو فتح جاودان کراست آنان را کی جهد
نکنند در دین و این را دو تاویل است یکی بحق کافران را که معنی آنست که ایشان
وحدانیت و حجت حق بیان کردیم و کس را بر کفر بقهر و جبر نداشتیم چنانک جهد
کنند در دین ما بتفکر و تدبر در آیات ما لنهدینهم سبلنا هدی دهیم و بر او دیگر بیم
و بر راه دین ما و یک چیز را بنام جمع یاد کنند چون در وی خیر بزرگ بود دین
را سبل گفت بزرگی و بر او بسیاری خیر و نفع که در وی است نظیره یهدی به
الله من اتبع رضوانه سبل السلام قوله عز وجل وان الله لمع المحسنین و هر اینه
خدای با محسنان است ای ناصر و موفق ایشان است و این دلیل است که نام محسنی
بر مجرد توحید افتد و اگر بحق مومنان را بی ذکر مومنان بیشتر رفت امروالذین
امنوا وعملوا الصالحات لنبوئنهم من الجنة غرفا الایة یعنی آنان که جهد کنند
از بعد توحید در طاعت ما لنهدینهم سبلنا الخ بیفزود دیمش که زادت آن بر وی
آسان کنیم و لیغ نهی کردیمش حذر آن بر وی آسان کنیم تا سزا گردد وعده و عدها
ما را و امانت بدارد وعیدها ما معنی آنست که کنتیم و جاهدوا فی الله
لاجل الله ثم قال تعالی والذین جاهدوا فینا لنهدینهم سبلنا هر اینه راه
همیشگی در طاعت ما یعنی [illegible] جهد کنند ما و بر او بتوفیق و لطف مدد کنیم
و سبلنا گفت که هر طاعتی جدا گانه راهی است بخدای عز و جل که بوی قربت
جویند و این همان معنی است که گفت تبارک و تعالی اهدنا الصراط المستقیم
ای ثبتنا قوله عز وجل وان الله لمع المحسنین و این محسنیها اعمال است و بتاویل

اول محسنی با صل توحید ست   وهی ستون آیة وثمانمایة
وتسع عشرة کلمة وثلثة الاف وخمسمایة واربع وثلثون حرفا وعن ابی
ابن کعب رضی الله عنه عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال من قرأ سورة
الروم کان له من الاجر عشر حسنات بعدد کل ملک یسبح الله تعالی فی السماء
والارض وادرک ما ضیع من یومه ولیلته ونظم السورتین انهما لبیان التوحید
وحقیقته وبیان الدلایل والحجج علی صحته ومدح المومنین ووعدهم وذم
الکفرة ووعیدهم

بسم الله الرحمن الرحیم

الم غلبت الروم فی ادنی الارض وهم من بعد غلبهم
سیغلبون فی بضع سنین ای غلب فارس الروم غلبه کردند مغان
فارس مر رومیان را کی اهل کتاب بودند میان مشرکان عرب و مغان پارس
مناسبتی بود یعنی بحکم ناکتابی و میان اهل کتاب و مومنان مناسبتی بود کی
کنندی ایشان همه از اهل کتاب اند چون رومیان را غلبه کردند ابوجهل و یاران
وی لعنهم الله شادی کردند گفتند چنانک مغان پارس اهل کتاب را اینجا
غلبه کردند زود بود کی ما نیز محمد و یاران وی را غلبه کنیم صدیق رضی
الله عنه بشنید گفت زود بود کی رومیان دیگر باره غلبه کنند و کنند
مغان پارس را و مشرکان عرب را این مستنکر آمد گفتند قوت و شوکت
یافتند و یکبار غلبه کردند بیش مغلوب چون گردند همان [illegible] ابوجهل
لعین با صدیق رضی الله عنه جدال و ند تبارک و تعالی مصطفی صلی الله
علیه وسلم خبر داده بود که مغان پارس را رومیان غلبه کنند مصطفی
صلی الله علیه وسلم صدیق رضی الله عنه را گفت زد فی الخطر وابعد
فی الاجل پس با جهاد سال بوده بود و مال قربت بست با سی اشتر صدیق رضی
الله عنه اجل بهفت سالی برد و مال بصد اشتر و چنان بود کی ابوجهل
ملعون هر بادی که بسفری برفتی صدیق رضی الله از وی رهنی بستدی
و ابوجهل لعنه الله از وی بخواستی تا یکبار عبد الرحمن را بسر صدیق رضی
الله عنهما را رهن ستده بود چون ایشان این پیمان ببستند ایشان اهل

الم غلبت الروم في ادنى الارض غلبه كردند مغان پارس مر روم را در
نزدیک ترین زمین بسوی مکه ومراد ازین غلبه کردن یکی جانب را
بود که بسوی مکه نزدیکتر بود نه همه روم را کی در ازل و بهنا پیاپی دار د
وهم من بعد غلبهم سيغلبون في بضع سنين اي والروم بعدان غلبوا
يصيرون غالبين للفارس یعنی رومیان از بعد آنکه غلبه کرده شدند
غالب کردند بر مغان پارس در مدت چند سال و البضع ما بين الثلث الى
العشرة قوله تعالى لله الامر من قبل ومن بعد ويومئذ
يفرح المومنون بنصر الله ينصر من يشاء وهو العزيز
الرحيم ٥ کافران مستنکر داشتند این حال را خدای عزوجل گفت فرمان در
در غلبه کردن روم مر مغان پارس را و غلبه کردن مغان پارس مر رومیان را خدای
عزوجل راست نهاد مشیت و تصرف و امر از ابتدا تا الا زال و یراست در هرجه
خواهد من قبل ومن بعد یعنی امر خدای راست از پیش غلبه کردن پارس رومیان را
و از بعد غلبه کردن رومیان مر پارس را ويومئذ يفرح المومنين بنصر الله
و آن روز که غلبه کنند رومیان مغان پارس را شادی کنند مومنان بنصرت
دادن خدای رومیان را بر مغان پارس ومراد ازین شادی نه عین نصرت
رومیان است بر مغان پارس ولکن مراد از وی شادی مومنان است بصدق
مقالت مصطفی صلی الله علیه وسلم و صدیق رضی الله عنه و ما نزل ابو جهل
و مشرکان عرب لعنهم الله جه مومن شادی نکند بنصرت کافری کافرجه هردو
بر باطل اند ينصر من يشاء نصرة دهد خدای تعالی انرا کی خواهد یعنی
مومنان را بر کافران وهو العزيز الرحيم ظاهر و در انست معجزه مصطفی
صلی الله علیه وسلم است فانه اخبر عما يكون وكان كما اخبر وعد الله
لا يخلف الله وعده ولكن اكثر الناس لا يعلمون این
نصرت مومنان بغلبه کردن رومیان مر پارس را و اظهار صدق مقالت مصطفی
صلی الله علیه وسلم وعده خدایست و خلاف نکند خدای تعالی وعده خود را ولکن
اکثر الناس لا يعلمون از جهلاست تا تو را دروغ زن می داند و بی بنو نمی کردند

توت لما يعلمون ظاهرا من الحيوة الدنيا وهم عن الاخرة
هم غافلون این کافران زندگانی دنیا دانند و کسب یعنی دنیا را گزیده اند
و بر دنیا غره شده اند و از آخرت غافل شده اند و تفکر و تامل نکنند که قیامت خواهد بود
وجزای کار خواهد بودن و روا بود که در حق معاملت مومنان تفسیر کنی
علما قال ابن عباس رضی الله عنهما یعنی زیرکان باشند در کار دنیا آنج
حاجت ایشان بر جستان تا بستان تابستان بسازند که مو نمی را که تابستانی زمستان
بسازند که رنج را نیز ماند حال ایشان را حاجت خواهد افتادن بیش بسازند
و می دانند که بقیامت ایشان را حاجت خواهد افتادن بتو ایب طاعت کار قیامت نسازند
اولم يتفكروا في انفسهم ما خلق الله السموات والارض وما
بينهما الا بالحق واجل مسمى وان كثيرا من الناس بلقاء ربهم
لكافرون تا تفکر نکنند در تنهای خویش تا بشناسند هستی خداوند تعالی را و کمال
صفات وی را ما خلق الله السموات والارض وما بينهما الا بالحق ما ابتدا راست عرب بکلمه
ما ابتدا کنند وهو بمعنى النفي ای نیافرید خدای آسمانها و زمینها را مگر تا ن حق را تا بوی تا بوی
نگرند و تفکر کنند و تدبر کنند دانی که وی را تو نیاز بیدی و کس ملک بیشی و دانی هر اینه
وی را خالق است وان خالق جز الله نیست و می دار دش تا اجل مسمی نام برده باقی نخواهد
ماندن فنا راست تا لذین سرای فنا کار سازی سرای بقا را وان كثيرا من الناس بلقاء
ربهم الكافرون و از بعد این بیان بیشتری از مردمان بدیدار خداوند منکر اند و قبول
دیدن جزاء اعمال را و قیامت را منکر اند اولم يسيروا في الارض فينظروا
كيف كان عاقبة الذين من قبلهم كانوا اشد منهم قوة واثاروا
الارض وعمروها اكثر مما عمروها وجاءتهم رسلهم بالبينات فما
كان الله ليظلمهم ولكن كانوا انفسهم يظلمون اي سيروا
في الارض نروند در زمین تا ببینند عاقبت آنان که بیش از ایشان بودند و ایشان را
تفکر و تدبر در آیت بر موديم خلاف کنند و تفکر نکردند كانوا منهم اشد قوة بودند
ان پیشینیان بقوت سخت از اینها و اثاروا الارض و شل بار کرده اند زمین را

آبادانی ورا کمتر بود یعنی مال بیش از شما بودند از آنکه هر که بکشاورزی
بیش بود مال بیش وعمروها اکثر مما عمروها وآبادان کردند زمین را بیش از آنکه
این ابادان کردند بناها بلند وکوشک وکاشانها بر آوردند وجاءتهم رسلهم
بالبینات وبیامد بدیشان رسولان ایشان با پیدا بیها ومجتها حق رسولان
را بدیشان اضافت کرد از آنکه بدیشان فرستاده بود وبا یت دیگر بخود اضافت کرد
لقد ارسلنا رسلنا بالبینات از آنکه فرستنده خدای تعالی بود فما کان الله
لیظلمهم ولکن کانوا انفسهم یظلمون ایشان منکر شدند این رسولان را
دروغ زن داشتند شان هذا حضرة الله هر را هلاک کرد نبود خدای
خداوند ستم کننده بر ایشان بهلاک کردن ایشان ولکن ایشان بودند ستم کننده
بر تنهای خود بکفر وقبول ناکردن حق ثم کان عاقبة الذین اساؤا السوء
ان کذبوا بایات الله وکانوا بها یستهزءون تاویل اهل السنة
بهذه الایة ثم کان عاقبة الذین کفروا النار السوءی اسم النار کالحسنی اسم الجنة
ان کذبوا بایات الله ای بان کذبوا وتاویل المعتزلة بهذه الایة ثم کان عاقبة
الذین اذنبوا الذنب الکفر بایات الله ونعوذ بالله من هذا التاویل پس
بود عاقبت آنها که کفر آوردند دوزخ جاودان وآتش سوزان قوله تعالی
الله یبدؤا الخلق ثم یعیده ثم الیه ترجعون خدای بیافریند خلق را با بتدا
باز بمیراند شان پس زنده کند شان بقیامت پس همه سوی او باز گردانیده شوند
ویوم یقوم الساعة یبلس المجرمون نومید وامادگی کنند آن روز که
رای قیامت خیزد نومید کرده اند آن روز کافران را جرا نومید کردند ولم یکن
لهم من شرکائهم شفعؤا وکانوا بشرکائهم کافرین ونباشد کسی را از معبودان
ایشان شفیع ایشان وکانوا بشرکائهم کافرین وچگونه شفیع باشند ایشان
خود منکر باشند معبودی ایشان را گوید ویوم تقوم الساعة یومئذ
یتفرقون وآن روز که قیامت خیزد آن روز خلق همه پراکنده از گور جمله
خیزند وباز جدا کنند هر گروهی را وامتازوا الیوم ایها المجرمون جدا کنند کجا

روند

روند فاما الذین امنوا وعملوا الصالحات فهم فی روضة یحبرون
اما مومنان مطیع در مرغزارها بهشت باشند منعمون مسرورون شاد کام
در نعمت یک گروه سوی بهشت بر آکنند ویک سوی دوزخ بر آکنند واما الذین
کفروا وکذبوا بایاتنا ولقاء الاخرة فاولئک فی العذاب محضرون
ایشان در عذاب حاضر کرده باشند وعلة چطیعات یاد کرد ووعید کافران
باکی کرد آنگاه از جمله اعمال یکی را بذکر خاص کرد آنکه بزرگی دی را وان نماز است
که روی عباد تها است که النبی صلی الله علیه وسلم ان الصلوة وجه دینکم فلا تشینوا
وجه دینکم قوله تعالی فسبحان الله حین تمسون وحین تصبحون
وله الحمد فی السموات والارض وعشیا وحین تظهرون
سبحان مصدر است بمعنی امر نظیره قوله عز وجل فضرب الرقاب ای فاضربوا
الرقاب کذلک ههنا معناه فسبحوا الله قال ابن عباس رضی الله عنهما المراد به
الصلوة نماز کنند خدای را آنگاه که در شبانگاه شوید ونماز را تسبیح بگویند لان
فی الصلوة تسبیحا کما تسمی الصلوة قرانا لان فیها قراءة القران کما قال تعالی
وقران الفجر وتسمی رکوعا لان فیها الرکوع ومراد از نماز شبانگاه نماز شام وخفتن
است وحین تصبحون وچون بامداد بر خیزند یعنی نماز بامدادین وههنا التقدیم
والتاخیر وعشیا وحین تظهرون ونماز دیگر وآنگاه که در هم روز ان شوید یعنی نماز
پیشین وله الحمد فی السموات والارض وبر او است حمد در آسمان وزمین ای حمد
وکرامت سزای حمد اهل آسمان وزمین واین چنان است که گفت خدای عز وجل
له الحمد فی الاولی والاخرة وقال عز وجل وهو الذی فی السماء اله وفی الارض اله
وی انست که در آسمان خدای ویست ودر زمین خدای ویست واین تقدیم
وتاخیر از بهر فواصل آیت راست حین تمسون وحین تصبحون وله الحمد
مقدم یاد کرد تا فواصل آیت راست آید وحین تظهرون قوله تعالی یخرج
الحی من المیت ویخرج المیت من الحی ویحیی الارض بعد موتها
وکذلک تخرجون دیگر دلیل وحدانیت است خدای عز وجل بیرون آرد آنکه
زنده یعنی جوان را از خایه مرده را از مرغ زنده وکذلک یخرج العالم الحی من المیت

والولد المیت من الحی وكذلك ایضا یخرج المسلم من الكافر والكافر من المسلم
ویحیی الارض بعد موتها و زنده كند زمین مرده را بنبات از بعد انكه مرده
بود وخشك شده وكذلك تخرجون همچنین تان بیرون ارم از زمین روز قیامت
و زنده كردانم **ومن ایاته ان خلقكم من تراب ثم اذا انتم بشر**
تنتشرون دیگر دلیل خدایست است و از نشانی هستی خداوند وصفات
وبیست كه بیافرید شما را از خاك ای بیافرید پدرتان را از خاك ثم اذا انتم بشر
تنتشرون پس همیدون شما خلقی گشتید كه بیدا كیند در روی زمین یعنی
از خاك تان افریدم وزخاك تان روان كردم **ومن ایاته ان خلق لكم من**
انفسكم ازواجا لتسكنوا الیها وجعل بینكم مودة ورحمة
ان فی ذلك لایات لقوم یتفكرون و از نشانی خدایی
وصف وبیست كی بیافرید شما را از تنها شما جفتانی یعنی از فردان زنان
افرید واز نر ماده افرید كفت چرا افریدم شان لتسكنوا الیها تا بیارامید بوی
یعنی بدان جفت وجعل بینكم مودة ورحمة ای موده در حال شبابكم ورحمة
در حال كبركم و میان زن و شوی دوستی ورحمتی نهاد تا از دوستی مهی هراد
و دو هزار فرزند همی كنی كی كس دیگر را یكی نبود ان فی ذلك للذی ذكرنا لكم لایات
المتفكرین قوله تعالی **ومن ایاته خلق السموات والارض**
واختلاف السنتكم والوانكم ان فی ذلك لایات للعالمین
واز نشانی خدای وصفات وی است كی بیافرید اسمان و زمین را و اختلاف
السنتكم والوانكم واختلاف وتفاوت زبانها شما ولون روی شما اصل
همه خلق ادم وحوا چندین اختلاف زبانها تازی و پارسی و چندین هزار خلق
یكی را روی بروی دیگری نماندان ان فی ذلك لایات للعالمین درین نشانیهاست
جهانیان را **ومن ایاته منامكم باللیل والنهار وابتغاؤكم من فضله**
ان فی ذلك لایات لقوم یسمعون و از نشانیها هستی
وصفات وی خواب شماست بشب وجستن شماست از فضل وی بروز
یعنی بشب ارام راست وروز طلب معاش را كما قال تعالی وجعلنا اللیل

لباسا

لباسا وجعلنا النهار معاشا قوله عز وجل ان فی ذلك لایات لقوم یسمعون
ظاهر قوله تعالی **ومن ایاته یریكم البرق خوفا وطمعا وینزل من**
السماء ماء فیحیی به الارض بعد موتها ان فی ذلك لایات
لقوم یعقلون و از نشانیها هستی خداوند وصفات وی است كه می نماید
شما را درخشیدن برق از ابر جهیدن در حال ترس مسافر بترسیدن كیرد وكشاورز
طمع كند باران وینزل من السماء ماء وبفرستد از اسمان ابی یعنی باران
فیحیی به الارض بعد موتها ای بعد یبسها ان فی ذلك لایات لقوم یعقلون
ظاهر قوله تعالی **ومن ایاته ان تقوم السماء والارض بامره ثم**
اذا دعاكم دعوة من الارض اذا انتم تخرجون و از نشانیها هستی
وصفات وی است كه بایستاده است اسمان و زمین بامر وی ثم اذا دعاكم دعوة
الاعلی این ابن خبر می دهد ببعث كه هر اسند بخواهد بودن كفت چون بخواند
شما را خوانندی بنفخ صور ومن الارض اذا انتم تخرجون از زمین همیدون بر ابر
اینجا دعوة من الارض حمل نباید تفسیر كرد یا كسی را همی بیفتد كه خواندن از زمین
است **وله من فی السموات والارض كل له قانتون** وبراست هر كه هست
در هفت اسمان و زمین از خلق كل له قانتون همه وبرا مطیع اند وفرمان بردار
وقد ذكرنا هذا فی سورة البقرة فی قوله تعالی كل له قانتون بدیع السموات
والارض **وهو الذی یبدؤ الخلق ثم یعیده وهو اهون علیه وله**
المثل الاعلی فی السموات والارض وهو العزیز الحكیم
این بحق كافر انست در انكار بعث كه از بو تر بعث وقیامت تعجب می داشتند
جواب ایشان از وی عجب بیش داشتند این بحق رد ایشان بیش لعله است
جنانك از وهدایت بیدا كرد وهو اهون علیه یعنی اعادت خلق اسان
ترست بروی از افرینش اول این پارسی و این معنا بر لغت تاویل می باید گفت
موافق محكم هر كاه یا اسان تر گویی لازم اید كی یكی دشوار تر بود واین از وصف
مخلوقان است كه ایشان كار با لت كنند فاما خدا وند عز وجل كارها نه الت كنند
بر حسب الادت وانك با ارادت كند تفاوت نباید وجه لیكن تفاوت باید برد

جواب

نقصان بد بود و ناقص خدایی را نشاید بس معنی وهو اهون علیه چیست
اینرا دو تاویلست یکی انک اهون معنی هین است چنانک یعنی عالی است
سبح اسم ربک الاعلی ای العالی و اکبر معنی کبیر الله اکبر و الله الکبیر واحد
والثانی اهون علیه فی زعمکم وظنکم یعنی اعادت کار بنزد شما اسان تر از
ابتدا آن کار چون ازابتدا خلق عجب می دارید الاعادت چرا عجب دارید
و اعادت نزد شما اسان تر وله المثل الاعلی ای وله المثل العالی و المثل معنی
الصفة کما قال تعالی فلا تضربوا لله الامثال ای لا تصفوا لله الاشباه فی السموات
والارض این نیز از متشکلاتست زیرا که صفت قایم بذات وی است
وذات وی را مکان جایز نیست پس اضافت صفات اسمان و زمین بچه
معنی است جواب بلی صفات خداوند تعالی قایم است بذات وی مکان
کبو نیست ولکن این اضافت صفت اسمان و زمین بدان معنی است که
بیان تاثیر صفات وی بخلق اسمان و زمینست و تاثیر صفت را صفت
بگویند کما قال عز وجل سبقت رحمتی غضبی ای تاثیر رحمتی علی تاثیر غضبی
یعنی چون بخلق اسمان و زمین نظر کنی اثار صفات خدایی وی در وی
ببینی چه هر جزو دلیلست بر ذات وی دلیلست بر صفات وی تا جزو الجزوی
که در عالمست دلیلست بر هستی وی وهو العزیز الحکیم ظاهر قوله تعالی
ضرب لکم مثلا من انفسکم هل لکم مما ملکت ایمانکم من
شرکاء فیما رزقناکم فانتم فیه سواء تخافونهم کخیفتکم
انفسکم کذلک نفصل الایات لقوم یعقلون
بیدا کرد خدای عز وجل شما را که عربیل مثلی از تنها شما هل لکم استفهام است
بسوال نه سوال دانستن را بل یعنی را یا هست شما را که ازادان و بالغان
وعاقلان ایدها مما ملکت ایمانکم من شرکاء انبازکان شما از ابنازان در انج روزی
دادیم شما را از مال و ملک یعنی بندکان شما انبازان شما هستند در ملک شما
فانتم فیه سواء تخافونهم کخیفتکم انفسکم شما با ایشان خود در ملک یکسان و برابر
و بترسید از ایشان چنانک بترسید از یکدیکر نظیره ان اقتلوا انفسکم جواب

دالکند

الناس والشعور

دالکند وان حضرت تا بندها شریک ما چون بود در ملک ما و برابر چون
بود با ملک ما در قسمت که از بندها ما ازکسی ترسیم که از ما بلند تر بود بندهٔ ما دون
ما بود از دون خود چون ترسیم خداوند تعالی گفت انج شما و را می ترسید
از وی از قسمت گرفتن نه را است کذلک نفصل الایات لقوم یعقلون
ای نبین الایات لقوم یستعملون عقولهم بل اتبع الذین ظلموا اهواءهم
بغیر علم فمن یهدی من اضل الله وما لهم من ناصرین بلکه بر رده ما نبک اند
ای نیست بت خدای را شریک چنانکه می گویند این کافران لکن ایشان متابعت
کرده اند در این گفتار هوا ها خود را بنادانی فمن یهدی من اضل الله کیست
که هدی دهد انرا که خداوند کم کرداید یا منع عنه الفضل واللطف وخلق
کفره باختیاره وما لهم من ناصرین و انرا که خداوند کم کرد کس و برا نصرت نکند و یاری
نکند قوله تعالی فاقم وجهک للدین حنیفا فطرت الله التی فطر
الناس علیها لا تبدیل لخلق الله ذلک الدین القیم ولکن
اکثر الناس لا یعلمون راست کن روی خود را مر دین را در حال گشتن
از همه کژیها معنی وی انست ای دین خود خالص کن مر خدای را گشته باش
از همه کژیها فطرت الله التی فطر الناس علیها ای اتبعوا فطرت الله متابعت
کنید دین خدای را ان دینی که خلق را بروی افریده است یعنی بحکم میثاق
اول همه خلق افریده شد بران حکم و بر همان میثاق باشند تا همه تا بوقت
بلوغ لکن میثاق ثانی بکروند ان میثاق اول ان را تغیر نکنند وهذا معنی قول
المنی وکر نکروند میثاق اول ایشان را صحیح تغیر نکنند وهذا معنی قول
النبی صلی الله علیه وسلم کل مولود یولد علی الفطرة الا ان ابویه یهودانه
وینصرانه ویمجسانه حتی یعرب عنه لسانه اما شاکرا و اما کفورا وقیل فطر الناس
علیها ای لها ای ختا بعث کنید ان دینی را که خداوند تعالی خلق را از بهر
وی افرید یعنی تا بوی بعز عاید شان نظیره وما خلقت الجن والانس الا لیعبدون
ای لاتعبدهم وامرهم بالعبادة لا تبدیل لخلق الله بدل کردن نیست خلق خدای را
یعنی خداوند تعالی خلق را بر صیاتی افریده است که دلیلست ونشان بر

یکانکی وی و برهستی وصفات وی کس نتواند کا بدل کند و بیرون از خلق
یا انان صیات یعنی از حکم دیل و نشان برهستی وی ذلک الدین القیم
یغ بادکلام دی لااستقامت ای فطرت الله فانه الدین القیم ولکن اکثر الناس
لا یعلمون ظاهر **منیبین الیه واتقوه واقیموا الصلوة ولا تکونوا**
من المشرکین ای کونوا منیبین الیه ای الی الله بازگرانده باشید بخدای
و بوی توکل کنید و برین وی را نغیرودین وی تبرا کنند و اتقوه واقیموا ل
الصلوة جون بدین زمود از جمله شرایع نماز را یاد کرد خاصه کرد محمد بن اسلم طوسی
رضی الله عنه کوید بلغنی عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال من ترک صلوة متعمدا
فقد کفر و بلغنی عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال اذا روی لکم عنی حدیث
فاعرضوه علی کتاب الله فان وافق کتاب الله تعالی فاقبلوه وان خالفه
فردوه وقد قرأت القرآن ثلثین سنة لطلب دلیلا موافقا لهذا الخبر حتی
وجدت قوله تعالی واقیموا الصلوة ولا تکونوا من المشرکین مع ان هذا
الحدیث ماول غیر معمول بظاهره عندنا کفت نماز بپای دارید و از کافران
مباشید جنان بنشستا ترک نماز کفر نیست و لکن تا نماز کی کا دهشر کا نیست **من**
الذین فارقوا دینهم وکانوا شیعا کل حزب بما لدیهم فرحون ٥
مباشید از مشرکان تا ایشان جدا جدا کننند از دین خود یعنی برکشتند از دین
اسلام دینهم کفت بدان معنی تا ماخوذ نزهم بمتابعت وی وکانوا شیعا
ای وصاروا شیعا و کروه کروه کشتند جهود و ترسا و مغ وبت پرست کل حزب
بما لدیهم فرحون هر کروهی بدانچ اختیار کردند ایشان از فلت کیش شادانند واین
نکوهش ایشان است یعنی از بعد جدلین بیان می باید تا از کفر بر کردندو برکردند
ایشان بکفر می شادی کنند و کسی تا بجیزی شادی کند از وی دشوار برکردد
واذا مس الناس ضر دعوا ربهم منیبین الیه ثم اذا اذاقهم منه رحمة
اذا فریق منهم بربهم یشرکون کفت جون در ماندان کافران بتنگی و بلای
و موحی و سختی بت بیک سوی افکنند و کخوانند خداوند خود را بازکرانده یعنی
ثم اذا اذاقهم منه رحمة اذا فریق منهم بربهم یشرکون جون فرح ایشان انان

رنج و سختی بتنگی و بیماری و برسد شان رحمتی و فراخی و نجاتی میدون
کروهی از ایشان بخداوند خود شرک اوند و بود تا بعضی شرک نیاند جنانک عکرمه
رضی الله عنه ایمان اورد در حال موج در ما علی ما ذکرنا **لیکفروا بما آتیناهم**
فتمتعوا فسوف تعلمون تا کافر شوند بدانچ براد بمشان از نعمت هم در حال
هم در حال تمتعوا پس برخوردار کی بر داشتند بنعمت دنیا فسوف تعلمون
زود بود کی بدانید و بال و عقوبت کفر و ثواب و جزاء ایمان **ام انزلنا علیهم**
سلطانا فهو یتکلم بما کانوا به یشرکون این بیان است برو جهی دیکر
یا فرستادیم بر ایشان کی شما ایشان را معبود می دارید هیج حجتی یا رسولی یا کتابی
تا سخن کوید از رسول و کتاب برد رستی انچ ایشان را زی می کیرند با خدای وایشان اینهام
است یعنی نفی ای نفرستادیم هیج حجتی قوله تعالی **واذا اذقنا الناس رحمة**
فرحوا بها وان تصبهم سیئة بما قدمت ایدیهم اذا هم یقنطون
وجون بخشانیم مردمان را رحمتی از خود یعنی جون فراخی نعمت بایشان و فرح و راحت
شاد شوند و شادی کنند بدان فراخی وان تصبهم سیئة بما قدمت ایدیهم
واکر رسد ایشان را سختی در و بیشی و بیماری و قحطی و محنتی بکفر ایشان و بشومی
کسب ایشان اذا هم یقنطون ای یستبطئون الرحمة و یجزعون کالآیس
من رحمة الله میدون جزع بکردن کیرند و نا امید جنانک کسی از رحمت خدای
نومید شده بود **اولم یروا ان الله یبسط الرزق لمن یشاء ویقدر**
ان فی ذلک لآیات لقوم یؤمنون یا نمی بینند تا خدای فراخ کرد اند روز
بر بندکان خود و تنک کرد اند بر انک خواهد این بیان وهدایت است ای معاینه
می بینند تا بت را قدرت فراخ کردانیدن نیست جون من تنک کنم کس نتواند
فراخ کردانیدن و جون من فراخ کنم کس نتواند فراخ تنک کردانیدن نظیره وان
یمسسک الله بضر فلا کاشف له الا هو قوله تعالی ان فی ذلک لآیات لقوم
یؤمنون ظاهر قوله عز وجل **فآت ذا القربی حقه والمسکین وابن**
السبیل ذلک خیر للذین یریدون وجه الله واولئک هم المفلحون
این خطاب است از توانکر شکر انکاه دیا جو خشنتر تا اغاز فاکفر از کی ساد کفت

بل خوشنودی خدای را حق ذی وحق مسکین بده وحق راه گذری بده ذلک خیر
للذین یریدون وجه الله این کار بهترست آنکسی را از بهر خدای دهند و اولئک هم
المفلحون ظاهر قوله تعالی وما آتیتم من ربا لیربوا فی اموال الناس
فلا یربوا عند الله فاولئک هم المضعفون دانسته دهند کان بر
تفاوت اند بعضی توانا از بهر خدای تعالی دهند و عطا کردشان بنزدیک وبعضی
باشند که نه از بهر خدای تعالی دهند لکن از بهر طمع زیادت را دهند حکم هر ایشان
پیدا کرد گفت ایچ می نصیب از زیادت و ربوا و ربوا مصدر لغت معصدر بجای
اسم بایستد ومراد هر آنست لکن چون مراد ازین هر زیادت باز ستدن بود
نام هر این دادن را بنام زیادت لیربوا فی اموال الناس تا زیادت شود در مال
مردمان یکی را دو گیرد بدانکه ربوا بر دو گونه است یکی ربوا است حرام ویکی ربوا
است مکروه اما ربوا حرام ظاهرست و ذکر حرامی وی بسورة البقرة یاد کرد در قوله
الذین یاکلون الربوا الایة وبسورة آل عمران در قوله تعالی لا تاکلوا الربوا
وصورت وی آنستکه ده درم وام دهی دوازده باز ستانی یا ده درم بدوازده
فروشی این حرامست و ربوا مکروه آنستکه عطا کسی را دهی تا مکافات کند
ومهمان کسی را آری تا ترا مهمان کند یا هدیه کسی را تا ترا از وی امید مکافات
بود خدای تعالی می گوید هیچ نصیب از ربوا حرام ومکروه باز یافت شود مال شما
در مال کسان فلا یربوا عند الله آن زیادت نشود نزد خدای یعنی من ثواب
بدیشان ندهم و بر وی نام زیادت نکنم چرا که نه از بهر من کردی لیکن کردی از بهر زیادت
دنیا کردی یکی را زیادت بایستی از من زیادت نیابی وما آتیتم من زکوة تریدون
وجه الله هیچ نصیب از زکوة مال وصدقه از بهر رضای خدای ندادی فاولئک هم
المضعفون ایشان زیادت کنندگانند یعنی خواهند زیادت کنندگان از نیکویی
ایشان بدیشان وبر ورم و زیادت باز دهم قوله تعالی الله الذی خلقکم
ثم رزقکم ثم یمیتکم ثم یحییکم هل من شرکائکم من یفعل من
ذلکم من شیء سبحانه وتعالی عما یشرکون گفت مال از بهر من دهید
نه از بهر طمع زیادت دانسته بعضی را دستوارا بیا هر گفت نه جاودان

با تو خواهم داشتن ترا ما فرمان روزی دادم بخواهم میرانیدن و از تو بخواهم ستدن
بالیت چنانکه کنی که از خود چیزی خود در اماکن گفت الله است آنکه خلقکم یا بیافرید
شما را پس روزی داد شما را چون روزی قسمت کرده خورد پس بمیرانید
تان از بعد سپری شدن اجل و از پس مرگ زنده کند تان جزا را هل من شرکائکم
من یفعل من ذلکم من شیء هست ازین انبازگرفتگان شما کسی که بکند ازین
که ما یاد کردیم شما را چیزی ای این بتان آفرینند یا روزی دهند یا میرانند یا
زنده کردانند سبحانه وتعالی عما یشرکون پاکست خدا و برتعالی و عالی الا بر
کافران و برآنچه انباز گیرند با وی ظهر الفساد فی البر والبحر بما کسبت
ایدی الناس لیذیقهم بعض الذی عملوا لعلهم یرجعون این آیت را
دو تاویل است یکی با اضمار اما تاویل با اضمار آنست ای ظهر اهل الفساد علی الناس فی
البر والبحر بما کسبت ایدی الناس ای بفساد الناس و اضمار اهل در قرآن بسیارست
پیدا شدند و آشکارا شدند اهل فساد ای پیر شدند و چیره شدند اهل فساد ای
پیر شدند و چیره شدند اهل فساد بر مردمان فی البر والبحر در خشک و تر بشومی فساد
مردمان و برو بحر را دو تاویل است یکی خشکی چون شهرها و بیابانها و بحر دریاها
والمانی بر شهرهایی که نزدیک آب روان نبود چون سرخس و نخشب و مثله
و بحر شهرهایی که نزدیک آب روان بود چون بخارا و سغد و سمرقند معنی آیت
آنستکه فاسقان بیش رو و سر کشتند بشومی فساد مفسدان دلیل بر صحت
این تاویل آنکه روی عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال اذا اراد الله تعالی بقوم
شرا سلط علیهم شرارهم چون هلاک قومی خواهد بدان اشتان را بر ایشان
کماردا ای سر کرداند اگر خواهی تا آن فاسق از سری معزول کرد تو بصلاح باش
و دیگر تاویل ظهر الفساد فی البحر والبر ای ظهر عقوبت الفساد فی البحر والبر بفساد
الناس مراد از فساد اول عقوبت فساد است الا آنکه عقوبت فساد را فساد
گفت که عادت عربست که جزاء فعل را بنام فعل یاد کنند و ما غلب شهرها مراد
ازین فساد قحط و تنگی است ای پدید آمد قحطی و تنگی در خشک و تر در شهرها و دریاها
بشومی گناه خلق و در آیت فساد ها ست یکی دو بگویم یکی بحق فضل و خدای تعالی

است نامدگان دیگر را حق نشو اما را حق بندگان تا اثر ضرر فساد را در بر و بحر
بنمومی فساد را تا انکه بحق خداوند تعالی باز گردد و را لطف بی نهایت ضعیف
کنند لنذیقهم بعض الذین عملوا ایمشان تیمسات عقوبت بعضی گردارها که در فی
سامان و کشتن که بودی جز اکر خداوند تعالی بندگان را بکار عقوبت ایشان
بگیرد بطرفة العین زمان نیابند الاهمه هلاک شوند کما قال الله تعالی ولو یواخذ
الله الناس بظلمهم الایة قوله تعالی **قل سیروا فی الارض فانظروا**
کیف کان عاقبة الذین من قبل کان اکثرهم مشرکین ٥
بنگرید عاقبت کار آنکسهائی که پیش از شما بوده اند کان اکثرهم مشرکین اکثر
معنی کلا است قوله تعالی **فاقم وجهک للدین القیم من قبل ان یاتی**
یوم لا مرد له من الله یومئذ یصدعون است کن روی خود را
مردم راست حق را ای خالص کن دین خود را خدای را ای و را شناس و ورا
پرست من قبل ان یاتی یوم لا مرد له من الله پیش از آنکه بیاید روزی که آن
روز را باز گردانیدن نبود از خدای یعنی لنج خدای بخواهد او را هر کس ابا زد
نکند یومئذ یصدعون آن روز پراکنده شوند و جدا کنند هر گروهی را یک
از دیگر بیرا کنند بعضی بهشت و بعضی بدوزخ قوله تعالی **من کفر فعلیه**
کفره ومن عمل صالحا فلانفسهم یمهدون قوله عز وجل فعلیه کفره ای
وبال کفره وقوله عز وجل یمهدون ای یعملون و یوطئون و المهاد الفرش
هر که کار نیک کند کار خود می سازد و جای خود می سازد قوله تعالی **لیجزی**
الذین امنوا وعملوا الصالحات من فضله انه لا یحب الکافرین
ای یوم القیامة لیجزی قیامت ارد تا جزا دهد آنان را که ایمان آوردند و عمل صالح
کردند از فضل خود هر چند بنده را دهد از نیکوئی بفضل دهد و در مقابله مطیعان
نگفت انه لا یحب الفاسقین بل گفت انه لا یحب الکافرین مطیعان را جزا دهد و کافران
را دوست ندارد قوله تعالی **ومن ایاته ان یرسل الریاح مبشرات ولیذیقکم**
من رحمته ولتجری الفلک بامره ولتبتغوا من فضله ولعلکم
تشکرون واز آیات وحدانیت وی آنست که بفرستد بادها را مژده دهنده

بادان

بادان ولیذیقکم من رحمته و تا بچشاند یعنی برساند بشما از رحمت خود یعنی
از باران که اثر رحمت خداوند است ولتجری الفلک بامره و تا برود کشتی با مر
خداوند و لتبتغوا من فضله و تا بجوئید از فضل وی بازرگانی شهر بشهر
و لعلکم تشکرون ای و لکی تشکروا قوله تعالی **ولقد ارسلنا من قبلک**
رسلا الی قومهم فجاؤهم بالبینات فانتقمنا من الذین اجرموا
وکان حقا علینا نصر المومنین و چنین که بیان کردیم شما را حق
بر زبان رسول هم چنین برد رستی و راستی که بفرستادیم پیش از تو رسولان ٧
بقوم ایشان فجاؤهم بالبینات بیاوردند بایشان پیدا ئیها کتاب و معجزه
منکر شدند و نگرویدند فهلا حضر شدند فانتقمنا من الذین اجرموا انصاف
ستدیم از کافران بهلاک ایشان و نصرة مومنان وکان حقا علینا نصر
المومنین و سزاست که نصرت کنیم مومنان را بنجات از عذاب که فرمان
الله الذی یرسل الریاح فتثیر سحابا فیبسطه فی السماء کیف
یشاء ویجعله کسفا فتری الودق یخرج من خلاله فاذا اصاب
به من یشاء من عباده اذا هم یستبشرون الله آن خداوند است
که بفرستد بادها را تا برانگیزاند ابری را پس بگسترانند این باد ابر را چنانکه خواهد
خداوند عز وجل در هوا و یجعله کسفا و باد وی را برهم جفت سازد تا پاره پاره گرداند فتری
الودق یخرج من خلاله ببینی باران را بیرون می آید از میان ابر فاذا
اصاب به من یشاء من عباده چون برساند این باران را بکشت آنکه خواهد
از بندگان خود اذا هم یستبشرون همیدون ایشان شادمان گردند
وان کانوا من قبل ان ینزل علیهم من قبله لمبلسین و اگر چه بودند
خداوندان کشت پیش از آمدن باران نومید بودند **فانظر الی اثار**
رحمة الله کیف یحیی الارض بعد موتها ان ذلک لمحیی
الموتی وهو علی کل شیء قدیر بنگر تا اثر رحمت خداوند ای تعلیل ای
بنگر با ثر و عجایب باران که چگونه زنده کرد نبات زمین را از بعد خشکی وی
ان ذلک لمحیی الموتی وهو علی کل شیء قدیر آنکه زمین خشک را تازه گرداند

بنبات مم دکی زنده کند بنبات مم وکی زنده کند بقیامت این خلق را وکی
قادرست برهمه چیزها مولـه تعالی ولئن ارسلنا ریحا فراوه مصفرا
لظلوا من بعده یکفرون واکر بفرستیم برکشت ایشان بادی هلاک کننده
وشکننده وببینید این کشتها را زرد کشته وخشک کشته لظلوا من بعده
یکفرون همه روز از بعد این ناسپاسی می کنند بنده نعمت مطالب است
نصبر وتضرع کما قال تعالی فلولا اذ جاءهم بأسنا تضرعوا الآیة مولـه تعالی
فانک لا تسمع الموتی ولا تسمع الصم الدعاء اذا ولوا مدبرین کسی که
نه بنعمت شکر کند ونه بمحنت صبر کند مرده بود وروی امید صلاح نبود کفت
تو نتوانی که مرده را بشنوانی و نتوانی که کرانرا بشنوانی خواندن اذا ولوا
مدبرین چون باز پس برکردند و باختیار قبول نکنند تو نتوانی که بستم ایشانرا
بقبول آری وما انت بهادی العمی عن ضلالتهم ان تسمع الا من
یومن بآیاتنا فهم مسلمون نیستی تو که محمد که هدی کننده نابینا ان
را از کمراهی ایشان ان تسمع الا من یومن بآیاتنا ای ما تسمع نشنوانی
مکر او را که کرویده بود بآیات وحدانیت فاهم مسلمون طاعم الله الذی
خلقکم من ضعف ثم جعل من بعد ضعف قوة ثم جعل
من بعد قوة ضعفا وشیبة یخلق ما یشاء وهو العلیم القدیر
بیان وحدانیت است الله ان خداوندیست که بیافرید شما را از آب سست
یک نطفه آب که هیچ چیز را نشاید ثم جعل من بعد ضعف قوة پس از
ضعیفی دو کرد کرداند تا ان ثم جعل من بعد قوة ضعفا وشیبة پس از بعد
قوة ضعیف کرداند وپیر کرداند تا ان یخلق ما یشاء وهو العزیز العلیم
بیافریند انچه خواهد چنانکه خواهد وکی خداوندیست دانا برکمال وقادر برکمال
ویوم تقوم الساعة مولـه تعالی ویوم تقوم الساعة یقسم المجرمون
ما لبثوا غیر ساعة کذلک کانوا یؤفکون الا دکی کنید ان روز
قیامت [illegible] وفزع وی بجایی برسد که سوکند خوردن کافران کی
درنک نکردند ایشان بدنیا مکر یک ساعت دنیا با درازی روزکار وی وباد دنی

ومتابله لنج و درازی قیامت چون ساعتی کویند کذلک کانوا یؤفکون
خدای تعالی می کوید همچنین بودند دروغ کوینده بدنیا چنانک اینجا دروغ می
کویند وقد ذکرنا قوله تعالی کم لبثتم فی الارض عدد سنین مولـه تعالی
وقال الذین اوتوا العلم والایمان لقد لبثتم فی کتاب الله
الی یوم البعث فهذا یوم البعث ولکنکم کنتم لا تعلمون
مولـه تعالی اوتوا العلم والایمان ای ونفوا الایمان لقد لبثتم فی کتاب
الله الی یوم البعث مومنان عالم که بقیامت حاضر باشند کویند بدرستی
وراستی که درنک کردند دنیا مقدار مانه کتاب الله وهو اللوح المحفوظ الی
یوم البعث باز بیان کرد کفت تا روز قیامت تفسیر ان مقدارست ای درنک
کردند تا وقت مرک مقدار اجل خود فهذا یوم البعث ان روز بعث است ولکنکم
کنتم لا تعلمون ولکن شما نادان بودید بروز بعث مولـه تعالی فیومئذ
لا ینفع الذین ظلموا معذرتهم ولا هم یستعتبون چون علما
این کویند کافران بعذر مشغول کردند الی عز وجل می کوید ان روز عذر خواستن
شان هیچ سود نکند ولا هم یستعتبون وا ز ایشان نخواهند ان روز کی
کله کرد یعنی نخواهند که عذر خواهند واکر بخواهند خود منفعت نکند
شان فایده عالم باید که بیان وان لم یسال نبیسی که علما بقیامت می کنند بدنیا
اولیتر بیان کنند مولـه تعالی ولقد ضربنا للناس فی هذا القرآن
من کل مثل ولئن جئتهم بآیة لیقولن الذین کفروا ان انتم
الا مبطلون مولـه تعالی من کل مثل ای من صنف ونوع بدرستی که بیان
کردیم مردمان را درین قرآن از هر نوعی از امثال وحدانیت ووعد ووعید
واخبار وقصص بیشینیان ولئن جئتهم بآیة لیقولن الذین کفروا ان انتم
الا مبطلون واکر بیاری برایشان معجزه وبیان حقی نکروند وکویند کافران
ما انتم الا مبطلون نیستید شما مکر باطل کاران کذلک یطبع الله
علی قلوب الذین لا یعلمون همچنین طبع کند خدای بر دلها کافران
وقد ذکرنا تفسیر الطبع انکاه مصطفی صلی الله علیه وسلم را بصبر فرمود

بنبات هم وی زنده کند بنبات هم وی زنده کند بقیامت این خلق را دیگر
قادرست بر همه چیزها قوله تعالی ولئن ارسلنا ریحا فرأوه مصفرا
لظلوا من بعده یکفرون و اگر بفرستیم برکشت ایشان باد هلاک کننده
و شکننده و ببینید این کشتها را زرد گشته و خشک گشته لظلوا من بعده
یکفرون همه روز از بعد این ناسپاسی می کنند بنده در نعمت مطالب است
بصبر و تضرع کما قال تعالی فلولا اذ جاءهم بأسنا تضرعوا الآیة قوله تعالی
فانک لا تسمع الموتی ولا تسمع الصم الدعاء اذا ولوا مدبرین کسی که
در نعمت شکر الله و در محنت صبر نکند مرده بود و دروی امید صلاح نبود گفت
تو نتوانی که مرده کافر را بشنوانی و نتوانی که کران را بشنوانی خواندن اذا ولوا
مدبرین چون پس پشت برکردند و باختیار قبول نکنند تو نتوانی که بسمع ایشان را
بقبول آری وما انت بهادی العمی عن ضلالتهم ان تسمع الا من
یؤمن بآیاتنا فهم مسلمون نیستی تو ای محمد که هادی کنی نابینا ان
را از گم بودگی ایشان ان تسمع الا من یؤمن بآیاتنا ای ما تسمع نشنوانی
مگر آنکی گرویده بود بآیات وحدانیت فهم مسلمون طاعت الله الذی
خلقکم من ضعف ثم جعل من بعد ضعف قوة ثم جعل
من بعد قوة ضعفا وشیبة یخلق ما یشاء وهو العلیم القدیر
بیان وحدانیت است الله آن خداوندیست که بیافرید شما را از آب سست
بیک قطره آب که هیچ چیز را نشاید ثم جعل من بعد ضعف قوة پس از
ضعیفی دوی کردانیدتان ثم جعل من بعد قوة ضعفا وشیبة پس از بعد
قوة ضعیف کردانید و پیر کردانیدتان یخلق ما یشاء وهو العزیز العلیم
بیافریند آنچ خواهد چنانک خواهد وی خداوندیست دانا بر کمال و قادر بر کمال
ویوم تقوم الساعة قوله تعالی ویوم تقوم الساعة یقسم المجرمون
ما لبثوا غیر ساعة کذلک کانوا یؤفکون الآیة کی کنید آن روز
قیامت را که هول و فزع وی بجایی برسد که سوگند خورند کافران که
درنگ نکردند ایشان بدنیا مگر یک ساعت دنیا با درازی روزگاری و بادرنگی

درمقابله

درمقابله رنج و درازی قیامت چون ساعتی گویند کذلک کانوا یؤفکون
خدای تعالی می گوید همچنین بودند دروغ گوینده بدنیا چنانک اینجا دروغ می
گویند وقد ذکرنا فی قوله تعالی کم لبثتم فی الارض عدد سنین قوله تعالی
وقال الذین اوتوا العلم والایمان لقد لبثتم فی کتاب الله
الی یوم البعث فهذا یوم البعث ولکنکم کنتم لا تعلمون
قوله تعالی اوتوا العلم والایمان ای اوتوا الایمان لقد لبثتم فی کتاب
الله الی یوم البعث مومنان عالم که بقیامت حاضر باشند گویند بدرستی
و راستی که درنگ کردید دنیا مقدار ما فی کتاب الله وهو اللوح المحفوظ الی
یوم البعث باز بیان کرد گفت تا روز قیامت تفسیر آن مقدار است ای درنگ
کردید تا وقت مرگ مقدار اجل خود فهذا یوم البعث آن روز بعث است ولکنکم
کنتم لا تعلمون و لکن شما نادان بودید بروز بعث قوله تعالی فیومئذ
لا ینفع الذین ظلموا معذرتهم ولاهم یستعتبون چون علما
این گویند کافران بعذر مشغول گردند ما لحالی عذر طلب می کنند آن روز عذرخواستن
شان هیچ سود نکند ولاهم یستعتبون و از ایشان نخواهند آن روز که
گله کنند یعنی نخواهند که عذر خواهند و اگر بخواهند خود منفعت نکند
شان فایده عالم باید تا بیان وان لم یسال ینبغی که علما بقیامت می کنند بدنیا
اولی که بیان کنند قوله تعالی ولقد ضربنا للناس فی هذا القرآن
من کل مثل ولئن جئتهم بآیة لیقولن الذین کفروا ان انتم
الا مبطلون قوله تعالی من کل مثل ای من صنف و نوع بدرستی که بیان
کردیم مردمان را درین قرآن از هر نوعی از بیان وحدانیت و وعد و وعید
واخبار و قصص بشنیدن و ولئن جئتهم بآیة لیقولن الذین کفروا ان انتم
الا مبطلون و اگر بیاری بر ایشان معجزه و بیان حقی نگرند و گویند کافران
ما انتم الا مبطلون نیستید شما مگر باطل کاران کذلک یطبع الله
علی قلوب الذین لا یعلمون همچنین طبع کند خدای بر دلها کافران
وقد ذکرنا تفسیر الطبع انکاه مصطفی صلی الله علیه وسلم را بصبر فرمود

قوله تعالى فاصبر ان وعد الله حق ولا يستخفنك الذين
لا يوقنون اگر ايشان نگروند تو صبر بر کن بر جفاء ايشان که وعدهٔ خداوند
بنجات تو بهلاک ايشان حق است ولا يستخفنك الذين لا يوقنون و سبک مايند انما
انما ان تيا سند اندر کمان يعني ما تو از امر و نهي من نگر داشته تا تو اسست نيايد اگر
موافقت کني ايشان راست راي و ضعيف راي عيبات الامي راو الحمد
لله رب العالمين ٥
وهي اربع و ثلثون اية وخمس مائة و ارکعو
کلمة و الفان و مائة و عشرة احرف وعن ابي بن کعب رضي الله عنه عن النبي
صلى الله عليه وسلم انه قال من قرا سورة لقمان کان لقمان له رفيقا و اعطي
من الحسنات عشرا بعدد من عمل بالامر بالمعروف والنهي عن المنكر و نظم
السورتين انهما لبيان الوحدانية و حقيقة الرسول صلى الله عليه وسلم
و حقيقة القران و بيان مدح المومنين و وعدهم و بيان ذم الكافرين و وعيدهم

بسم الله الرحمن الرحيم

الم تلك ايات الكتاب
الحكيم هدى ورحمة للمحسنين هدي و رحمة وصف کتاب است
محسنين نيکوکاران با ايمان و طاعت اند انگاه وصف کرد اين محسنان را
الذين يقيمون الصلوة ويؤتون الزكوة وهم بالاخرة
هم يوقنون وعدهٔ ايشان چيست اولئك على هدى من ربهم
واولئك هم المفلحون ايشان اند بر هدي از خداوند خويش و ايشان
اند رستکاران ومن الناس من يشتري لهو الحديث ليضل عن
سبيل الله بغير علم ويتخذها هزوا اولئك لهم عذاب مهين
اکنون مي نيکو هند مخالفان کتاب را و متابعان لهو باطل را گفت و از مردمان
کسي است که ما نزهت با بعث قران و مي بر گزيند سخن لهو و لغو و باطل و افسانه و سمر
و سر گذشته پيشينيان را اخبار عجم را و ملوک پيشين را و نزول اين بحق وليد بن
مغيره است و ياران وي که روزگار بدين گذاشتندي و مجاهد رضي الله عنه
شاگرد ابن عباس رضي الله عنهما گويد که مراد از لهو الحديث سرود است بر گزينند
سرود را بر قران خواندن ليضل عن سبيل الله تا گم کنند مردمان را از راه خداي

يعني از دين حق راي بجهل و نادانی ويتخذها هزوا و هرکه سرود
گفتن و شنيدن مباح گرفت وي قران را افسوس گرفت و مخالفت کتاب
خداي بفسوس گرفتن و بازي گرفتن کتاب بود کما قال تعالى ولا تتخذوا
ايات الله هزوا اولئك لهم عذاب مهين ايشان راست عذابي خوار
کننده اعراض از قران و شادي شنيدن لهو و فسوس و سرود از وصف
کافرانست واذا تتلى عليه اياتنا ولى مستكبرا كان لم يسمعها
كان في اذنيه وقرا فبشره بعذاب اليم ٥ چون بر خوانند برين
کافران ايات کتاب ما عليه کناية ترجع الى کلمة من بر گردد متکبر وا گوئي
که نشنيدي و گوئي بر دو گوش وي گراني استي شنيدن بود لکن چون
منفعت نبود چنان بود که نشنيده استي فبشره بعذاب اليم ظاهر ان
الذين امنوا وعملوا الصالحات لهم جنات النعيم خالدين
فيها وعد الله حقا وهو العزيز الحكيم ايشان بگروند بکتاب و بکتاب
کار کنند ايشان را بوستانها با نعمت جاودان وعد الله حقا اين وعده
خداي است و وعدهٔ خداي حق است وهو العزيز الحكيم عزيز است کس
بر وي اعتراض نکند و کس بر وي غلبه نکند حکيم کرده است که کافر را با مومن
و مطيع با عاصي برابر نکند خلق السموات بغير عمد ترونها
والقى في الارض رواسي ان تميد بكم وبث فيها من كل
دابة وانزلنا من السماء ماء فانبتنا فيها من كل زوج كريم
بيان وحدانيت است گفت بيافريد انکه الله وعزيز و حکيم است اسمانها را
بي ستون که مي بينند بعضي گفت اند که ستون هست و لکن شما نمي بينيد درست
انست که اسمان را هيچ ستون نيست بر داشته است معلق بامر خود
والقى في الارض رواسي و بيفکند در زمين کوهها بلند يعني بيافريد آن
تميد بكم ان که بنجنبد بکم تا بنگرايد بشما و نگردد بشما کشتي که سبک بود و بجنبانيد
گرد گردان بود و نظيره ويمسك السماء ان تقع يعني آن را بنقع وبث فيها
من كل دابة و بپراکند در زمين از هر جنبنده که بعضي بر پشت را شايد و بعضي

خوردنرا شاید و بعضی بارکشیدن را شاید و بعضی عبادت را شاید
وانزلنا من السماء ماء و بفرستادیم از آسمان آبی فانبتنا فیها من کل
زوج کریم پس فرا رویانیدیم بدین باران در زمین از هر گونه نبات و نعمت نیکو قبیل
هذا خلق الله فاروني ماذا خلق الذين من دونه بل
الظالمون في ضلال مبين این خبر داده که لم افریده منست بنمایید
مرا تا چه افریده است انکه و بتان را که انباز میگوید بل الظالمون في ضلال
مبين نیست بامن هیچ انبازی لکن کافران در گمراهی بودندی بیدا اندیدان که مرا انباز
وصف کنند قوله تعالی ولقد اتينا لقمان الحكمة ان اشكر لله
ومن يشكر فانما يشكر لنفسه ومن كفر فان الله غني حميد
ای بعد مدح ایمان و طاعت و ذم کفر و معصیت بستوده یکی را از مطیعان و حکمت
زیادت رغبت مطیعان را بر گرارد فرمان و حذر عاصیان را از خلاف و عصیان
گفت بدرستی و راستی که ما بدادیم لقمان را حکمت یعنی صوابی در فعل و قول که لایق
ناگفتن. برابر بود و قلنا له ان اشکر لله گفتیم وی را شکر کن خدا را ای وی را
پرست و وی را طاعت دار و گفتیم که هر که شکر کند وی شکر خود را همی کند ای
نفع شکر وی راست از عذاب. برهد و بنعمت برسد شکر تو کسی را نیست و لیکن نوائج
وی راست ومن كفر فان الله غني حميد و هر که بدل شکر ترک آرد خداوند بی نیاز است
و ستوده است نه ستایش خلق واذ قال لقمان لابنه وهو يعظه يا بني
لا تشرك بالله ان الشرك لظلم عظيم یاد کن که گفت لقمان پسر خود را و پند می
می داد گفت یا بنی لا تشرک بالله ای پسرک من شرک میار بخدای ای شاکر باش
مشرک مباش که شرک اوردن بوی ستمی بزرگ است اسم ظلم در اصل لغت وضع
الشیء فی غیر موضعه است بدل شرک توحید بایست و بدل کبیره طاعت بایست
بدل زلت ترک زلت و متابعت امر بایست و امر وی فرزند خود را بطاعت دلیل
مطیعی وی است یعنی هم مطیع بود هم بطاعت فرماینده بود فرماینده کرا رنج
باید تا ستوده بود ووصينا الانسان بوالديه حسنا حملته امه وهنا
على وهن وفصاله في عامين ان اشكر لي ولوالديك الي المصير

بو عقب

بر عقب امر بتوحید امر کرد بنیکو داشت مادر و پدر تا بدانی که بزرگ داند امر
بتوحید را بزرگ داند امر بنیکو داشت مادر و پدر را ووصينا الانسان
ای امرنا الانسان انکه حق مادر و پدر فرزند یاد کرد تا انسان ایشان را نیکویی کند
با مادر گفت حملته امه وهنا على وهن بود انشتن او را در وی سستی بر سستی
ضعیفی نخست با مادر بار گیرد قوی بود هرچند رود سست تر و ضعیف تر می شود
می خیزد و می نشیند در سستی و رنج وفصاله في عامين و بدین رنج بس نیست
که دو سال شیر دادنش و تیمار کردن وی در دو سال بعد انکه بدین رنج بود مادر
بحق وی تنبیه کردش گفت اکنون شکر کن مرا بحق آفرینش و شکر کن مادر و پدر را
بحق پرورش وان اشکر لی عطف است بر قوله ووصينا الانسان قوله الي
المصير باز گشت شما بمن است وان جاهداك على ان تشرك بي ما ليس
لك به علم فلا تطعهما وصاحبهما في الدنيا معروفا واتبع سبيل
من اناب الي ثم الي مرجعكم فانبئكم بما كنتم تعملون گفت
طاعت دارشان لکن اگر بکوشند با تو تا ترا بدان آرند تا با من انباز گیری از انچ
ترا بوی هیچ علم نیست چون مرا انباز نبود کسی را بوی علم کی بود قوله
فلا تطعهما در این یکی طاعت مدارشان وصاحبهما في الدنيا معروفا صحبت
نیکو کن در دنیا با ایشان واتبع سبيل من اناب الي و متابعت کن راه کسی
که وی باز گشت بمن خلاف است ای متابعت کن دین حق را ثم الي مرجعكم
پس باز گشت شما همه بمن است فانبئكم بما كنتم تعملون خبر کنم تان بدانچ کردید
ای جزا دهم تان بدانچ کردید و همه او عده و وعید قوله تعالی يا بني انها
ان تك مثقال حبة من خردل فتكن في صخرة او في السموات او في
الارض يات بها الله ان الله لطيف خبير از خبر دادن از کمال و نهایت
حکمت بعبارتی که هرچه هست از عبادات خرد و بزرگ همه تحت این عبارت
داخل است گفت ای پسرک انها الهاء کنایة و مکنیتها مضمر وهو الفعلة یعنی اگر کردار
تو در صخره بود بسجین که تحت زمین است و اگر همه سنگ دانه سپندان
بود حبة گفت من خردل تفسیر وی است که دانه هر حبه سپندان بود فتكن في صخرة

او في السموات او في الارض تا در خلال اسمانها بود يا در خلال زمين بود
يات بها الله بيارد خلاي ان كرداد خرد ترا بتر ازو دتو را بدان جزا دهد نيك را
نيك و بد را بد ان الله لطيف خبير همانا خداي لطيف است يعني نهان دان
و باريك بين است بداند بدانچ خلق ندانند و ببيند انچ خلق نبينند و قال ابن عباس
رضي الله عنهما اللطيف الذكي يرى النملة الصفراء علي الصخرة الصماء في ليلة ظلماء
تحت الارض السابعة فتوكي شخصه ويسمع حسه ويعلم ضميره يا بني اقم الصلوة
وامر بالمعروف وانه عن المنكر واصبر علي ما اصابك ان ذلك من عزم الامور
انگاه از جمله ان فعلها نماز را بذكر خاص كرد بزرگي و شرف وي را وامر بالمعروف
وانه عن المنكر و بفرماي بمعروف و نهي كن از منكر و معروف شناخته بود در شريعت و منكر
ناشناخته بود در شريعت واصبر علي ما اصابك اين كاري نيست كه بمجرد قول برايد
تو منكر را ازو دور ميكني باز دارى وي باز ادكه تو قصد كنند هم بزبان هم بدست
تو صبر كن بدانچ ترا برسد از رنج بر امر معروف و بر امر معروف و بر نهي از منكر ان
ذلك من عزم الامور تا نماز كردن و معروف فرمودن و از منكر نهي كردن و صبر كردن
بدين امرها از كارها مردانست و از كارها دشوارست والعزم هو القصد دليله
قوله تعالي ولم نجد له عزما و يقال عزيمة كعزيمة الرجال يعني اين كارها بيش
تا بنده را دروي قصدي بايد بر شات بروي زيادت انا نكر در كارها ديكر وقيل
ان ذلك من عزم الامور اي من الامور التي اوجبها الله تعالي علي عباده بحيث
لا يسع تركها الخلل فيه كما يقال عزمت عليك ان لا تفعل الا هذا اي اوجبت
عليك ونظيره وان تصبروا وتتقوا فان ذلك من عزم الامور قوله تعالي ولا تصعر
خدك للناس ولا تمش في الارض مرحا ان الله لا يحب كل مختال فخور
اي لا تعرض بوجهك عن الناس والصعر الميل في العنق وهو دار يا خذ الابل فيميل
عنقها اي گردن متاب از مردمان روي فراخ بر مگردان باليشان وهذا كناية عن
الكبر ولا تمش في الارض مرحا اي بطرا و مرو در زمين متكبر متكبروار بدين كبر
با مردمان بود با سماني و كبر بر رفتن بود خراما ن بود از هر دو نهي كرد يعني اي
بر مردمان كبر ميار و بسماني متكبر مباش مرحا ان الله لا يحب كل مختال فخور كي

خداوند دوست ندارد هر خرامنده نازنده را واقصد في مشيك واغضض
من صوتك ان انكر الاصوات لصوت الحمير ميانه رو در رفتن تو نيك
اهسته مرو كي نكبر باز رود و نيك شتاب مرو كه بسبكي باز رود ميانه رو باش
واغضض من صوتك الاية فرود ار اواز تو كي منكرتر و زشت ترين اوازها
اواز خرانست الم تروا ان الله سخر لكم ما في السموات وما في
الارض واسبغ عليكم نعمه ظاهرة وباطنة ومن الناس
من يجادل في الله بغير علم ولا هدى ولا كتاب منير كنب نمي
بينيد و نمي دانيد مراد از وي امرست اي بدانيد كه خداوند مسخر كرد شما را انچ
در صفت اسمانها است و تصفت زمين انچ در صفت اسمان است از فرشتگان
همه مسخر شما اند كه امرش خواهند شما اند و يستغفرون للذين امنوا افتاب
طباخ شست ماه رنگ افكننده طعام شست و ستاره راه بر شست و عين اسمان
سقف شست و زمين مسخر شست سيلاب مي كني و مي كاري و كوه مسخر شست
زر و سيم مي بيرون اري دريا مسخر شست گوهر و مرواريد از وي مي بيرون اري
و در كشتي لاه دريا مي گذاري الله الذى سخر لكم البحر لتجرى الفلك بامره ولتبتغوا
من فضله و قوله تعالي وسخر لكم ما في السموات وما في الارض جميعا منه و قوله
عز وجل وسخر لكم الشمس والقمر دائبين و دواب مسخر شست والانعام خلقها لكم
دف و منافع الاية اين همه مسخر شست بدان معني كه نفع اين همه بتو باز مي گردد
و تو مسخر نكردي اين چيزها را و خود مسخر نكنند و كسي بظاهر نمي بيني كه دعوى
كند كه من مسخر كردم بضرورت لازم ايد كه اين مسخر كننده است در بين بيك
دليل نظر و تفكر كن تا وحدانيت خداوند معلوم تو گردد واسبغ عليكم نعمه
ظاهرة وباطنة مومنان نظر كنند و تفكر موفق گردند بتوحيد خداوند تعالي
منت باد كرد بر مومنان كه من تمام كردم بر شما نعمت خود در حال ظاهر و در حال
باطن نعمة نكره است بواحد باز گردد و ان اسلام است كه تمام كردم هم بظاهر هم بباطن
ظاهر اقرارست و باطن تصديق است اقرار را نعمت ظاهر گفت كه خلق را بر وي
اطلاع است تصديق را نعمت باطن گفت كه خلق را بر وي اطلاع نيست و قرئ

نعمت وسوجمیع نعمة نعمتها ظاهر بر شما تمام کردم و نعمتها باطن بر شما تمام کردم
و نعمتها باطن بر شما تمام کردم نعمتها ظاهر راستی صورت چشم صورت کرده و زبان
صورت کرده و دست صورت کرده الی اخره و نعمت باطن بینایی در چشم و گویایی
در زبان و گیرایی در دست الی اخره و نیز نعمت باطن دفع بلا و بیمار بیجا جایز
بودی کا باچشم بیماری بودی اندام درست داری و درد و بیماری باز داشت ومن
الناس من یجادل فی الله یعنی در اثبات الشرکت لله بغیر حجة وا زمردمان کسی است
یعنی کا فران که جدال کنند در وحدانیت خدای تعالی و وصف می کنند وی را با انباز
وزن و فرزند بجهل و نادانی ولا هدی ولا کتاب منیر نه بیانی و نه کتابی بیدا
یعنی نه حجتی می گویند انچ می گویند قوله تعالی واذا قیل لهم اتبعوا ما انزل
الله قالوا بل نتبع ما وجدنا علیه اباءنا اولو کان الشیطان یدعوهم
الی عذاب السعیر چون گویند این کافران را متابعت کنند انچ خدای
فرستاده است یعنی قران قالوا بل نتبع ما وجدنا علیه اباءنا کنند ما متابعت کنیم
انچ پدران خود را بر وی یافتیم اولو کان الشیطان یدعوهم الی عذاب السعیر
فیتبعون این جواب لو است وهذا مضمر تا اگر شیطان ایشان را بعذاب دوزخ
خواند متابعت کنند و اجابت کنند ومن یسلم وجهه الی الله وهو
محسن فقد استمسک بالعروة الوثقی والی الله عاقبة الامور
وهر که خالص کند دین خود خدا را و گردن نهد وی را و وی نیکوکار بود فقد
استمسک بالعروة الوثقی وی دست اندر زد بگوشه استوار تر والی الله عاقبة
الامور و بخداوند باز گردد سرانجام کارها قوله تعالی ومن کفر فلا یحزنک کفره
الینا مرجعهم فینبئهم بما عملوا ان الله علیم بذات الصدور وهر که
کافر شود اندوه مکن نکند ترا کفر وی یعنی اندوه مخور بکفر وی و این نهی
کوند خدای تعالی را و صلی الله اندوه ناخوردن شادی کردن بود پس مراد از وی است
اندوه مخور بر کفر وی و زبان تو تا وی تو اصبح زبان نتواند فکند در تبلیغ وحی
تو و سو اصح و این همان معنی است که بایت دیگر گفت فلا تذهب نفسک علیهم

حرکت

من بعله

الم ورالشعور ۲۰

حرکت وقال عزوجل فلعلک باخع نفسک علی اثارهم ان لم یومنوا بهذا الحدیث
قوله عزوجل لعلک باخع نفسک الا یکونوا مومنین قوله تعالی نمتعهم
قلیلا ثم نضطرهم الی عذاب غلیظ و بیشتر با بقیامت رسند بر خوردای
دنیا نعمت و حلاوت ایشان را گفتم تا اگر بپرسی شان که افرید اسمان و زمین
هر اینه گویند الله قل الحمد لله بل اکثرهم لا یعلمون بگوی یا محمد حمد خداوند را بر اقرار
ایشان که قوی ترین حجتی بر خصم اقرار روی بود چون مقر شدند که در خلق اسمان
و زمین خداوند عزوجل را شریک نیست در غیر وی شرک چه حاجت است قوله عزوجل
لله ما فی السموات والارض ان الله هو الغنی الحمید ۵
معنی هذه الایة ظاهر قوله تعالی ولو ان ما فی الارض من شجرة
اقلام والبحر یمده من بعده سبعة ابحر ما نفدت کلمات الله
ان الله عزیز حکیم فی الایة اضمار معناه ولو ان ما فی من اشجار الارض
اقلام لیکتب و یصیر البحر مداد لیکتب اگر ادهمه درختان عالم قلم تراشندی و همه
دریاها عالم مداد کردندی و هر کجا قلم و مداد امد کاغذ نویسنده باید وا بن مضمر بضرورت
واز باب کتابت و اگر خلق همه عالم نویسنده کرانند و اگر هفت اسمان و زمین
بجملگی کاغذ کردد والبحر یمده من بعده سبعة ابحر و در افزایندی دریا دریاها هفت دریا
دیگر مداد چون هفت دریا از و ندهر یکی همچنان در افزایند خلق عالم دیگر باره نویسنده
کرانند و هفت اسمان دیگر باره کاغذ کردد و همه درختان عالم قلم کردد لتکتب کلمات
الله از بهر نوشتن کلمات خدای عزوجل ما نفدت کلمات الله این همه سپری کردد و کلمات
خدای سپری نکردد قبل این کلمات دلایل وحدانیت است این همه سپری شود و دلایل
وحدانیت در حق سپری نشود که هر جزوی را ازین جزو دلیل هستی و وحدانیت وی است
و دیگر تاویل تفسیر کلمات ما نفدت کلمات الله ان سخنها نیست که مومنان خواهند
گفتن با خداوند عزوجل و خداوند عزوجل با ایشان در وقت دیدار ان همه سپری کی
شود و سخن خدای عزوجل با مومنان سپری نشود و اگر همه بمثل هزار سالی یک
سخن گوید با ایشان چه ان لا یزال است و نه نهایت و حد وعد نیاید وان همه
یاد کرده دیگر حد و دست و با نهایت در جنب نه نهایت کجا بدید اید وقد ذکرنا بعضه

في اخر سورة الكهف ان الله عزيز حكيم ظاهر قوله تعالى ما خلقكم
ولا بعثكم الا كنفس واحدة ان الله سميع بصير عز وجل بعان
بدان بوده اند در انكار وحدانيت و در انكار بعث حق او عز وجل دليل
وحدانيت بيدا كرد وحجت بر ايشان لازم كرد و دليل بعث بيدا كرد كفتند
اكر اين بعث يكي را كويي بكرويمي فاما از ابتدا عالم تا انتها عالم ميكويي زنده كرداند
از بينش شما همه و بيت بعث ما خلقكم ولا بعثكم الا كنفس واحدة نيست
يكي وهمه بكيسانست تفاوت بحق كسي نه بدا ايد ... ما همه كر جون از بينش و بعث يكانه بر من
تعالى كار دشوارست و ايا دشوار كنداي بر حسب خواست وي مي بود جنانكه
خواهد ان الله سميع بصير ظاهر قوله تعالى **الم تر ان الله يولج الليل**
في النهار ويولج النهار في الليل وسخر الشمس والقمر كل يجري
الى اجل مسمى وان الله بما تعملون خبير اى يدخل الليل في النهار
ويدخل النهار في الليل وسخر الشمس والقمر كل يجري وقد ذكرنا هذا الى
اخره قوله تعالى **ذلك بان الله هو الحق وان ما تدعون**
من دونه الباطل وان الله هو العلي الكبير ٥
اين سبب روز بدان در ورد وروز بشب تا بدانند كه وي خداوند حق است
ولنخ مي خوانند بدون وي از انباز ان وي باطل است وان الله هو العلي
الكبير ظاهر قوله تعالى **الم تر ان الفلك تجري في البحر بنعمت**
الله ليريكم من اياته ان في ذلك لايات لكل صبار
شكور يعني اي محمد كه كشتي مي رود در دريا بنعمت خداى اى بفضل
خداى نعمت وفضل هر دو يكي است بدان نعمتها خداى عز وجل است كه
مرفوع از باد مي برد كشتي وهمي اردو كشتي بسلامت مي رود ليريكم
من اياته تا بنمايد تان از ايات خود ان في ذلك لايات لكل صبار شكور
اندرين يادكرد نشانهاست بر وحدانيت خداى عز وجل هر بسياد
صبر كننده را وهر بسياد شكر كننده را قوله عز وجل **واذا غشيهم موج**

كالظلل دعوا الله مخلصين له الدين فلما نجاهم الى
البر فمنهم مقتصد وما يجحد باياتنا الا كل ختار كفور
جون فرو بوشد ايشان موج يعني نزديك ابدانشان موج فرود كبير د
ايشان عرب را ابران جيزي را بامران ان جيز وصف كنند جون بلاسمان
بنايد در دريا موجها بي جون سايها دعوا الله مخلصين له الدين بخوانند
خداى را باخلاص دين ذانند كه از انجا رهاننده جز الله نيست فلما نجاهم
الى البر اى من البحر الى البر فمنهم مقتصد اى ميانه رو در دين نه دور
دروند نيك باخلل باشند غلو نكنند در دين با خداى عز وجل را بصفات
وصف كنند كه وى سزاء ان نيست و نيز تقصير نكنند بعاصي باهستي
وي را منكر شوند مقتصد باشند هر دو كروه را همانا كنند نه هستي
وي را منكر شوند نه شريك وزن وفرزند وصف كنند نظيره ما قال النبي صلى
الله عليه وسلم لعلي يا علي يهلك فيك رجلان غال مفرط ومقصر مفرط
يكي دور در دوستي وى تا وبرابر محمد فضل نهد وديكر بغايت تقصير
كند تا وى را كافر خواند ستي هر دو را خلاف كنند وما يجحد باياتنا الا كل ختار
كفور والختار الغدار والختر اقبح الغدر واشده وجحود نيارد بايات ما
مكر ان غدر كنند ناسباسي كننده مر نعمتها قوله **يا ايها الناس اتقوا ربكم**
واخشوا يوما لا يجزي والد عن ولده ولا مولود هو جاز عن
والده شيئا ان وعد الله حق فلا تغرنكم الحيوة الدنيا ولا يغرنكم بالله الغرور اي
مردمان بترسيد از ان روزي كه منفعت نكند هيج فرزندي را بدري
ولا مولود هو جاز عن والده شيئا ومنفعت نكند هيج مادر وبدر را
هيج فرزندي جيزي ان وعد الله حق هر اينه وعده خداوند ما بران وعدة
حق است فلا تغرنكم الحيوة الدنيا مغرور مشويد از زندكاني دنيا ومغرور
شما نه بخداوند ان شيطان فريبنده الغرور الشيطان والغرور الباطل
معنى لفت كه نا فريبنده شما بدي باشد ان قوله تعالى **ان الله عنده**
علم الساعة وينزل الغيث ويعلم ما في الارحام وما تدري

الحيوة الدنيا ولا يغرنكم

بكسب

نفس ماذا تكسب غدا وما تدري نفس باي ارض تموت ان
الله عليم خبير كفتند كي بود اين قيامت خداي عز وجل كفت علم كي
امدن قيامت بر خداوند است و نزد خداوند است علم امدن باران و يعلم
ما في الارحام و خداوند داند كه جيست در رحمها زنان نرست با ماده دوست
با نكي مرده است يا زنده و كس نداند كه فردا جه خواهد كسب كرد از طاعت
يا معصيت و كس نداند كي كجا خواهد بود زاين بنج علم از مفاتيح غيب است
كس نداند بجز خداي عز وجل ان الله عليم خبير ظاهر وهي بلثون
اية وثلثماية وثمانون كلمة والف وخمسماية وثمانية عشر حرفا وعن
ابي بن كعب رضي الله عنه عن النبي صلي الله عليه وسلم انه قال من قرا سورة
السجدة فكانما احيا ليلة القدر وروي ان رسول الله صلي الله عليه وسلم
من قرا بين المغرب والعشا هاتين السورة كان كمن وافق ليلة القدر
ونظم السورتين انهما لبيان الوحدانية وحقيقة الكتاب والرسول
وبيان صلح المومنين ووعدهم وثواب اعمالهم
بسم الله الرحمن الرحيم
الم تنزيل الكتاب
لا ريب فيه من رب العالمين هذا كله ظاهر وقوله تعالى
ام يقولون افتريه بل هو الحق من ربك لتنذر قوما
ما اتيهم من نذير من قبلك لعلهم يهتدون اي بل يقولون
افتريه كفتند بل محمد از خود كفته است خداي تعالي رد كرد قول كافران
كفت بل هو الحق من ربك نيست جنانكه ايشان مي كويند لكن اين قران
حق است از نزد رب تو لتنذر قوما ما اتيهم من نذير من قبلك فرستاديم
اين قران را بتو تا بيم كني كروهي را كي نيامده است بدايشان هم از ايشان
بيش از تو هيج بيم كننده و ابن عباس است كه از بعد اسمعيل صلوات الله عليه
بدايشان هيج رسولي نيامده بود فرستاديم ترا بيم كننده تا هدي يابند
الله الذي خلق السموات والارض في ستة ايام ثم
استوي علي العرش ما لكم من دونه من ولي

والشفيع

ولا شفيع افلا تتذكرون اي فرستنده كتاب الله است
آن خداوند كه بيافريد اسمان و زمين و انج ما بين وي است از خلق
در مدت شش روز از روزهاي دنيا ثم استوي على العرش قال الشيخ الامام علم الهدى
رئيس اهل السنة والجماعة ابو منصور الماتريدي رحمه الله استوى
بمعنى استولى وقد ذكرنا غير هذا من الاقاويل ما لكم من دونه من ولي
ولا شفيع و نيست شما را بيرون ازو ياري و بر او برستيده نيست بدون وي شما را دوستي
و شفيعي كه شفاعت كند افلا تتذكرون اي تذكروا يدبر الامر من
السماء الي الارض ثم يعرج اليه في يوم كان مقداره
الف سنة مما تعدون اي فرستنده كتاب است و خالق اسمان
و زمين هم وي مدبر است و مقدر تدبير كند از اسمان بر زمين اي تقدير كند
از اسمان و اين تقدير و تدبير جنان نيست كه اكنون كند كي تقدير از صفات
وي است و خداوند تعالي بهمه صفات خود قديم است تقدير كرده است از ازل
انج دانسته است معنى اين تقدير اظهار اثر اين تقدير ازلي است اي
تنفيذ كند و اظهار كند اثر انك از ازل تقدير كرده است بفرستادن فرشته
تا از لوح المحفوظ با اهل اسمان و اهل زمين از ملائكه اين فرشته موكل
است بر سانيدن وحي دو جيز در لوح نهاده است و هي نكرد جون وقت ابد
بتنفيذ امري بيدا شود بر لوح انج از ازل تقدير كرده است جبرئيل فرشت
اسرافيل صلوات الله عليه است ان امر برساند ميكائيل صلوات الله
عليه تا وي برساند بدانك و زمان بود بفرشتكان اسمان تا بفرشتكان
زمين كما قال تعالي واوحي في كل سماء امرها و قال تعالي في وصف الملئكة
فالمدبرات امرا قوله تعالى ثم يعرج اليه في يوم كان مقداره الف سنة
باز برايد ان فرشته اليه بازسي وي بسوي خداوند ولكن معناه الي
المكان الذي امره الله تعالي بدان مكان كي وي را فرموده است خداي تعالي
جون بر امدن بدان مكان با امر وي بود باز كشتن وي بسوي اضافت كرد جنانك
الشولي بشهري فرود ابد با امر سلطان كويند همان نزد سلطان فرود امد

ازانک بامروی بود کذلک ههنا بازکشتن فریشته بامر خداوند تعالی است
نه انک خداوند عز وجل را مکانی است یا جهت کفت باز کردد ان فریشته
بمکان خود در روزی که مقدار ان روز هزار سال بود از ان سالها کی
شما شمریدی برفتار شما ومراد ازین روز بعضی از روز می خواهد الا انک
از عادت عرب است که کسی کاری کند در بعضی روز اضافت کنند ان کار
کرفز وبرا بهمه روز کویند امروز فلان کار کرد امروز فلان جای رفت
ام معنی النست که فریشته بساعتی چندان رود که اکر یکی از شما باید رفتن
هزار سال باید واین از عجیب قدرت است که خلقی افریند که هزار سال
باید وی برقرارکاه وصحن اسمان نخستین رسد بانصد ساله راه هوا
کرانه و بانصد ساله راه وستبری اسمان وخلقی دیکر افریند که در ساعتی
لطیف بباید برود **ذلک عالم الغیب والشهادة العزیز**
الرحیم انک فرستنده کتاب است وملک بر اسمان و زمین است دانا بنهان
واشکارا است غیب انچ می بینید دیکر غیب انچ نبوده است وخواهد
بودن وشهادت انچ کذشته است همه وی عزیز است کس بر تقدیر وی
اعتراض نکند رحیم است کس وبرا در تقدیر وتهمت نکند **الذی احسن**
کل شیء خلقه وبدأ خلق الانسان من طین وی خداوند
عالم است بهمه افرینه است مقدار خلق وی است ودانا بخلق وی است
احسن فی اللغة بمعنی علم یقال فلان یحسن ذلک وفلان لا یحسن ای لا
الاخر هذا تحسن القران ای هل تعلمه وقیل احسن کل شیء خلقه ای
احکم والتقن خلق کل شیء محکم کرده است خلق هرچیزی که اکر خلق عالم
کرد ایند تا یک چیز را از حکم نشانی وابتی بروحدانیت بیرون ارند نتوانند
وسل استوار کردانیده است بندهای ادمی را وجانوران را وقوی افرینده
کوهها را ودرباها را کما قال تعالی وشددنا اسرهم استوار کردیم بندهای
ادمی را تا خواهد بایستد خواهد برود خواهد دو تا شود خواهد بنشیند
نه لنکه اوشدویران شود وکذلک الهها بر وقال تعالی صنع الله الذی

الّتی

الّتی کل شیء ای احکم وهرچه محکم بود بنکویی وصف کنند ازین معنی
بود احسن خبرداد و بدأ خلق الانسان من طین از جمله همه خلق یک جنس
ادمیان اند از ابتدا خلق وی خبرداد کفت وی ابتدا کرد افرینش ادم را
از کل **ثم جعل نسله من سلالة من ماء مهین** پس بیافرید
نژادکان وی را النسل ما تلد المراة وغیرها من الحیوانات از اب اندک
بیرون اورده از اب بسیار مهین خوار یعنی خطر در اصل خلقت ادم صلوات
الله علیه کفت ولقد خلقنا الانسان من سلالة وسلالة بروزن
فعاله است کالنخالة وهو اسم لکل شیء قلیل یخرج من کثیر پیدا کرد ادم را
باول خاک بی خطر بودن اولاده از خاک بیاد ادم صلوات الله علیه
با خطر وخاک بی خطر در حق فرزندان وی کفت ثم جعل نسله من سلالة
من ماء مهین بیافرید فرزندان وی را از ابی اندک ابی خوار بی خطر **ثم سویه**
ونفخ فیه من روحه وجعل لکم السمع والابصار والافئدة
قلیلا ما تشکرون از بعد افرینش پست اندام وی راست کرد
خلقتش تمام کرد کما قال عز وجل الذی خلقک فسویک فعدلک کلا هما
واحد ونفخ فیه من روحه هذا متشابه باوسی فی بلاجلیل در روایت
از روح خود ومتشابه را بارسی [illegible] یاد کنتی تابدعت لانه نیاید معنی
النست که در اورد دروی جان وی الا انک بذکر نفخ داد زودی را واضافت
روح بخود اضافت خلقت وملک است وروا بود که اضافت شرف وکرامت
بود واین ایت عام است همه جانها داخل است در تحت وی نبی وغیر نبی
مومن وغیر مومن باز از جمله این عیسی صلوات الله علیه را بذکر مخصوص
کردانید کفت فنفخنا فیه من روحنا وکذلک جان ادم صلوات الله علیه
را مخصوص کردانید بذکر کفت خلقت بیدی هرچند همه جانها وی افریدست
وجعل لکم السمع والابصار سمع مصدر است والمصدر لتقوم مقام الواحد
ولیقوم مقام الاثنین کما قال تعالی وهل اتیک نبؤ الخصم ای الخصمین
ولیقوم مقام الجمع کما قال تعالی ختم الله علی قلوبهم وعلی سمعهم ولم یقل

علی اسماعهم وبیافرید شما را گوشها وچشمها ودلها همه اندامها وی
را فرید الا انک ازجمله منت اندام این سه اندام را بذکر خاصه کرد گوش که محل
خطاب شریعت است سمعیات بوی لانم این والابصار چشمها که دیدار عبرت
بوی بحاصل اید والافئدة ودلها شناخت ومعرفت بوی بحاصل اید این
نعمتها بیافریدم چرا کی تشکروا قلیلا ما تشکرون اندکست از شما کی می نکرود وشکر
می کنند قوله تعالی **وقالوا ائذا ضللنا في الارض انا لفي خلق**
جديد بل هم بلقاء ربهم كافرون بعضی ناسپاسی کردند
خبر داد که ناسپاسی بچه کردند کی بانکار بعث ودیگر بمیرانیدن ملک الموت
از هر دو خبر داد که کافران گفتند چون گم شویم ما در خاک ما در اصل یعنی چون
بمیریم ودر خاک پوشیده شویم وگم شود خاک ما در خاک اصل زمین این از لغز
جدا نتوان کرد وقرئ ائذا صللنا في الارض بالصاد یقال صل اللحم
واصل اذا انتن یعنی چون ما بمیریم وگنده شویم وپوشیده شویم در زمین
انا لفي خلق جديد انبعاث بعد حال ما در خلقی نو خواهیم بودن یعنی
ما را نو باز خواهند افریدن استفهام است بمعنی نفی ای هرگز این نخواهد
بودن بل هم بلقاء ربهم کافرون نیست چنانک ایشان می گویند ما باز
زنده شویم لکن ایشان بدیدار خداوند ورسیدن بجزاء وی کافرند ومنکراند
انکار خبر داد کی شما را ملک الموت می جان بردارد میرانند خداوند
عز وجل است وقبض کننده جان ملک الموت صلوات الله علیه است
ومعالجت کننده اعوان وی صلوات الله علیهم اند الذین معنی یکجای
بخود اضافت کرد الله يتوفى الانفس حين موتها واینجا بملک الموت
صلوات الله علیه اضافت کرد قل يتوفيكم ملك الموت الذی وجای
دیگر بملایکه صلوات الله علیهم اضافت کرد الذين تتوفيهم الملائكة
کافران گفتند موت وحیاة خود می میریم فادا ملک الموت نمی میراند حق
عز وجل گفت **قل يتوفيكم ملك الموت الذي وكل بكم ثم**
الى ربكم ترجعون بگوی ای محمد میراند تا ملک الموت که موکل

خاک

کد

گردانید است بر شما پس بجزاء وباز گردانیده شوید یعنی بجزاء وی
قوله تعالی **ولو ترى اذ المجرمون ناكسوا رؤسهم عند ربهم**
ربنا ابصرنا وسمعنا فارجعنا نعمل صالحا انا موقنون وچون
باز گردانند شان بجزاء خداوند اگر ببینی ای محمد این مجرمان را یعنی انکار کنندگان
زندها زود افکنده از دلیلی وخواری واز شرم خداوند تعالی نزد شما ر
وجزاء خداوند يقولون ابصرنا وسمعنا گویند ای خداوند ما دیدیم انچ دیدنی
بود وشنیدیم انچ شنیدنی بود فارجعنا نعمل صالحا انا موقنون باز گردان
ما را تا کار نیک کنیم که ما یقین شدیم بدانچ تو گفتی ورسول تو گفت روا
بودی این قیامت گویند وروا بودی در دوزخ گویند وروا بودی که بهر دو جای
گویند کافران بسیار خواهند گفتن وهیچ شان نخواهد بودن **ولو شئنا**
لآتينا كل نفس هديها ولكن حق القول مني لاملان
جهنم من الجنة والناس اجمعين از بعد نکوهش کافران
بناسپاسی بانکار بعث وانکار ملک الموت صلوات الله علیه مرجان شدن
را انکر وتا مصطفی صلی الله علیه را می گوید دل تنگ مکن از انکار
ایشان که اگر ما بخواستمی براه بمی نمودی را هدی وی تا همه باختیار ایمان
اوردندی ولکن حق القول منی لاملان جهنم من الجنة والناس اجمعین
ولکن واجب شده است قول از من یعنی وعده از من سابق شده است
از وعده بقول خبر داد که وعده بقول بود سابق شده است که من متعبد کردم
خلق را ومبتلا کردم شان بامر ونهی از بعد توحید چنانک مبتلا کردم شان
باصل توحید تا پر کنم دوزخ را از مخالفان از پری وادمی جمله **فذوقوا**
بما نسيتم لقاء يومكم هذا انا نسيناكم وذوقوا عذاب
الخلد بما كنتم تعملون گویند شان بچشید عذاب را بدانچ بماندید
از ایمان ورسیدن این روز ذوقوا بما ترکتم العمل بجزاء یومکم هذا انا
نسیناکم وذوقوا عذاب الخلد بما کنتم تعملون ما نیز بماندیم شما را در
عذاب جاودان وبچشید عذاب جاودان بدانچ کردی از کفر وغیره

انما يؤمن بآياتنا الذين ذكّروا بها خرّوا سجّدا وسبّحوا
بحمد ربهم وهم لا يستكبرون از بعد نكوهش وعيد كافران
بستود مومنان را گفت همانا بگروند بآيات ما آن كساني كي چون پند دهند
شان بآيات ما خرّوا سجّدا وسبّحوا عليها از وي نفي كنند اي داموا على ذلك
وهم كافران مخالفت كنند وهم دوستان را موافقت كنند و در افتند بروي
در حال سجده كس بوده از پاي بروي زمين در اين گفت نه سجده را ايشان خرّ
بروي در ايند سجده وسبّحوا بحمد ربهم و تسبيح كنند وثنا كنند خداوند را بحمد
خداوند خويش يا مر خداوند خويش كني عن الامر بالحمد لان امر الله تعالى
محمود لا محاله وهذا مثل ونحن نسبّح بحمدك او كما قال وهم لا يستكبرون و ايشان
كبر نيارند معني اين است كي كسي گرود بآيات ما كي متواضع بود سجده دليل
تواضع است و كسي اعراض كند و نگرود او متكبر بود قوله تعالى **تتجافى**
جنوبهم عن المضاجع يدعون ربهم خوفا وطمعا ومما رزقناهم
ينفقون اي ترتفع جنوبهم ... شب بنماز بيدار باشند بر آيد پهلوها ايشان
از خوابگاهاي ايشان يعني اندر او شوند ونخسبند و بنماز بيدار باشند يدعون
ربهم خوفا وطمعا بخوانند خداوند را در حال ترس از وي وطمع بوي كي سزاي
ترس وليست و سزاي طمع داشتن بوي وي است هو اهل التقوى
واهل المغفرة قوله تعالى ومما رزقناهم ينفقون وازانچ دادهايمشان
نفقه كنند كسي را بتوطعي است طمع وي وفا كن تا من طمع تو وفا كنم واين
نفقه فضل است چنانك بما زنيب فضل است لاجرم ... فضل ياد كرد شش
نه نافله است نه لغة زكوة دروا بوده مراد زكوة بود **فلا تعلم نفس**
ما اخفي لهم من قرة اعين جزاء بما كانوا يعملون ٥
آنانكه بگرويدند وكار نيك كردند ايشانراست بهشت مأوى وماوى
باز گشتن جاي بود يعني بهشت قرارگاه ايشان است نزلا بما كانوا يعملون
اين جزاء كار ايشان است ... علم خلق بسته كرد از دانستن ثواب شب خيز گفت
نداند كه من چه ساخته ام مر شب خيز را ... روشنايي چشم اين چيست

جزاء بما كانوا يعملون اين جزاء كار ايشان است قوله تعالى **افمن**
كان مؤمنا كمن كان فاسقا لا يستوون از بعد ذم كافران ومدح
مومنان گفت يا نيست آنك مومن است چون آن كسي كه وي كافر است لا يستوون برابر
نيستند انكار ... كيفيت نفي سويت ميان ايشان گفت **اما الذين**
امنوا وعملوا الصالحات فلهم جنات المأوى نزلا بما كانوا
يعملون اما آنانكه بگروند وكار نيك كردند ايشانراست بهشت مأوى
و مأوى باز گشتن جاي بود يعني بهشت قرارگاه ايشان است نزلا بما كانوا
يعملون اين بهشت با نعمت عطاست ايشانرا از خداي عز وجل بكردار ايشان
وهرچه از خداي تعالى بنده را ن بود از رحمت انزال بگويند و بانزال وصف
كنند قوله تعالى **واما الذين فسقوا فمأواهم النار كلما ارادوا**
ان يخرجوا منها اعيدوا فيها وقيل لهم ذوقوا عذاب
النار الذي كنتم به تكذبون واما آنكسها كي كافر شدند جايگاه
ايشان آتش است كلما ارادوا ان يخرجوا منها اعيدوا فيها هر باري كي
خواهند بيرون ايند از آن دوزخ باز گردانيده شوند دروي واين دروي
بود چنانك ياد كرديم بدان آيت كي زين للذين كفروا الحيوة الدنيا
ويسخرون من الذين امنوا قوله عز وجل وقيل لهم ذوقوا عذاب النار
الذي كنتم به تكذبون وگويند شان بچشيد عذاب آتش آنك شما دروغ
زن داشتيد بوديد و برا قوله تعالى **ولنذيقنهم من العذاب**
الادنى دون العذاب الاكبر لعلهم يرجعون
وبپيش از آنك بعذاب آخرت رسند هر اينه بچشانيم بعضي را عذاب اول
تر يعني عذاب دنيا است لعلهم يرجعون تا چون وعيد ما بشنوند
بر گردند **ومن اظلم ممن ذكّر بآيات ربه ثم اعرض**
عنها انا من المجرمين منتقمون از بعد بيان و الزام
حجت گفت كيست ستمكار تر از آنك وبرا پند دهند بآيات كتاب خداي
وي روي بگرداند از قبول وي نگرود انا من المجرمين منتقمون ما از كافران

الصاف مننا شده ايم قوله تعالى **ولقد اتينا موسى الكتاب**
فلا تكن في مرية من لقايه وجعلناه هدى
لبني اسرائيل وجعلنا منهم ايمة يهدون بامرنا
لما صبروا وكانوا باياتنا يوقنون اين ايت تسلى ذل مصطفى
صلى الله عليه وسلم است بدرستى وراستى كه بداديم ما موسى را التوريت
ومصطفى صلى الله عليه وسلم خبر داده بود قوم را از قصه معراج واز ديدن
نبي موسى صلوات الله عليه وسلامه را باسمان چهارم ونصيحت كردن نبي
مى ونماز از پنجاه بپنج باز امدن وديدن ابرهيم خليل الله صلوات
الله وسلامه عليه باسمان هفتم قال النبي صلى الله عليه وسلم رايت ابراهيم
في السماء السابعة حلقته كخلقتي وخلقه كخلقي ورايت ادم في السماء الدنيا
بعضى منكر شدند معراج مصطفى صلى الله عليه وسلم را وديدن نبي موسى
صلوات الله عليه را خداوند تبارك وتعالى براى تسلى مصطفى صلى الله
عليه وسلم را ياد كرد ان كرامت را بوى گفت فلا تكن في مرية من لقايه بشك
مباش اى محمد در ديدار موسى كه اين عين موسى بود كه زنده كردانيدم وبرا
كرامت تو را واگر كسى گويد حيوة پيش از البعث چگونه روا بود زنده كردانيدن
عيسى صلوات الله عليه مرده كانوا بدعا وزنده شدن عزير صلوات الله
وسلامه عليه وزنده شدن قوم حزقيل صلوات الله عليه الم تر الى الذين خرجوا
من ديارهم وهم الوف حذر الموت فقال لهم الله موتوا ثم احياهم وچون
زنده كردانيدن ايشان را نبوت كه بطور با موسى صلوات الله عليه بوا
وزاد از بن خطاب امت است كه چون ان شك بر مصطفى صلى الله
عليه وسلم روا نيست وجعلناه هدى لبني اسرائيل ما موسى را راه نماى
بنى اسرائيل كردانيدم بر دهر پيغامبرى راه نماى قوم خود باشند وجعلنا
منهم ايمة يهدون بامرنا اى يدعون بامرنا واز قوم موسى امامان وپيشوا
روان كردانيدم لما صبروا وروا بجود كه نبوت وعلم بود بر صبح بر طاعت
الطاعت وكانوا باياتنا يوقنون وبايات ما ذكان بودند ان ربك

هو يفصل بينهم يوم القيامة فيما كانوا فيه يختلفون گفت هر اينه
خداوند تو يا محمد حكم كند فصل كند جدا كند ميان مومنان وميان كافران
از انچه مختلف شدند مومن با كافر مختلف اند هر يكي دعوى ميكنند كه حق ان
منست **اولم يهد لهم كم اهلكنا من قبلهم من القرون**
يمشون في مساكنهم ان في ذلك لايات افلا يسمعون
اى اولم يتبين لهم يا ننمود ايشان را خداوند كه چند هلاك كرديم از قرنها پيشين
مى رفتند در مسكنهاء خويش هلاك كرديم همه را ان في ذلك الذى ذكرنا لايات
افلا يسمعون اندرين چه ياد كرديم نشانهاست ايشان را كه حق را
چرا نمى شنوند اين بيان بقول بود اما بيان بفعل **اولم يروا انا نسوق
الماء الى الارض الجرز فنخرج به زرعا تاكل منه انعامهم وانفسهم
افلا يبصرون** يا نمى بينند كه مى رانيم اب را بر زمين سخت الجرز الغليظة
اليابسة التى لم ينبت فيها وجمعها اجراز ويقال سنون اجراز اذا كانت
سنين جدب فنخرج به زرعا تاكل منه انعامهم وانفسهم بيرون اريم بدين
باران نبات تا چهار پايان ايشان بخورند افلا يبصرون بقول بيان كردم اشنيدند
بفعل بيان كردم نمى بينند وقيل هذه الاية لبيان حقيقة البعث نمى بينند اى
منكران بعث كه ما مى فرستيم باران بر زمين خشك كه نبات بيرون اريم بدين باران
كشتى ونباتى كه بخورند از وى چهار پايان ايشان وبخورند ايشان نمى بينند
بچشم تا عبرت گيرند وقياس كنند كه انكه قادرست بر احياء ارض ميتة قادرست
بر احياء خلق از بعد مرگ **ويقولون متى هذا الفتح ان كنتم
صادقين** چون بشنيدند كافران ان ربك هو يفصل بينهم يوم القيامة گفتند
كى خواهد بود اين روز فصل وحكم وقضا فتح گشاده كردن بود اى كه خواهد
كى شود اين كه ما بدوزخ رويم وشما به بهشت بگوئيد اگر راست ميگوئيد خدا
عز وجل گفت **قل يوم الفتح لا ينفع الذين كفروا ايمانهم ولا هم
ينظرون** بگو ايشان را اى محمد ان روز فتح روز قيامت خواهد بود ايشان
را در ان روز ايمان ارند بضرورت ومقرا ايند بدانچه منكر شدند بدنيا وگفت

ایمان منفعت نکند شان را غیبی نیست وا انهم ینظرون ای و را الیوم خروت
التوبة وزمان نلاهند شان تا توبه کنند و تاخیر نکنند عذاب از ایشان وقیل
متی هذا الفتح یعنی فتح مکه قل یوم الفتح لا ینفع الذین کفروا ایمانهم ارید
به خالد بن الولید یوم فتح مکه من قتل وقیل روز فتح روز بدر است
بنصرة جلا کرد خداوند عزوجل میان کافران ومومنان و دحال ابن بکر و بد ند
کافران ومتبعت نکرد شان مولی تعالی **فاعرض عنهم وانتظر انهم**
منتظرون روی بگردان از مکافات کردن ایشان وچشم دار ابن فتح را
روز بدر وانتظر وچشم دار بهلاک ایشان انهم منتظرون که ایشان نیز چشم
دارند تو بهلاک تو قوله تعالی سورة الاحزاب وهی ثلث وسبعون اية
والف ومائتان وثلثون كلمة وخمسة الاف وسبع مائة وستة وتسعون
حرفا وعن ابي بن كعب رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال
من قرا سورة الاحزاب وعلمها اهله وما ملكت يمينه اعطي الامان من
عذاب القبر ونظم السورتين فسورة السجدة لبيان صلاح المومنين ووعدهم
وذم الكافرين ووعيدهم ونفي المساواة بين المومنين والكافرين وبيان
حقية النبي صلى الله عليه وسلم وصحة معراجه وبيان حجة البعث بالنقول
والعقل وسورة الاحزاب لبيان وصف المنافقين وايذائهم النبي صلى الله
عليه وسلم وطعنهم اياه بكثرة التزوج وتزوج امراة زيد المتبنى وبيان
لزم النساء بالتعفف

بسم الله الرحمن الرحيم

يا ايها النبي اتق الله ولا تطع الكافرين والمنافقين
ان الله كان عليما حكيما سبب نزول هذه الاية ان ابا سفيان
بن حرب وعكرمة ابن ابي جهل وعمرو بن سفيان قدموا المدينة واتوا النبي
صلى الله عليه وسلم وقالوا ارفض ذكر الهتنا اللات والعزى ومنوة وقل
ان لهن شفاعة في الاخرة ومنفعة لمن عبدها وندعك وربك فشق ذلك
على النبي صلى الله عليه وسلم وقال عمر رضي الله عنه ائذن لي يا رسول الله
في ضرب عنقهم فقال النبي صلى الله عليه وسلم لقد اعطيتهم الامان فقال عمر
رضي

رضي الله عنه اخرجوا في لعنة الله وغضبه فنزل قوله تعالى يا ايها النبي
اي يا ايها المخبر عني او يا ايها المرتفع من كل شيء علي حسب ما ذكرنا من اشتقاق
اسم النبي صلى الله عليه وسلم اتق الله اي دم على التقوى ولا تطع الكافرين
والمنافقين طاعت مدار کافران را ومنافقان را در انچه می اقتراح کنند بر تو
از خلاف ترس واز ایشان مترس وایشان را طاعت مدار چون کافرین
کفت خود منافقین داخل اند تحت کافرین چه منافقان کافران اند کما قال
تعالی ان المنافقین هم الفاسقون ای الکافرون ولکن منافقان
را نیز بذکر خاصه کرد مذمت را که شر ایشان منافقین کافر بود لکن مر کافری
منافق نبود ونهی کرد مصطفی صلی الله علیه وسلم را از طاعت داشتن کافران
دلیل کمینه در طاعت داند بود ان الله کان علیما حکیما ظاهر قوله تعالی
واتبع ما یوحی الیک من ربک ان الله کان بما تعملون خبیرا
طاعت وحی مراد از امر ونهی مرا متابعت کن امر کردم بتقوی اتق الله ونهی
کردم از طاعت کافران ولا تطع الکافرین از امر ونهی مرا متابعت کن ان الله
الله بما تعملون خبیرا ظاهر قوله تعالی **وتوکل علی الله وکفی بالله**
وکیلا در متابعت وحی من از کس مترس وبکس طمع مدار توکل واعتماد بر من
کن ای کار خود بمن کذار که الله کارساز تو بس است **ما جعل الله لرجل**
من قلبين في جوفه وما جعل ازواجكم اللائي تظاهرون
منهن امهاتكم وما جعل ادعياءكم ابناءكم ذلكم
قولكم بافواهكم والله يقول الحق وهو يهدي السبيل
ادعوهم لابائهم هو اقسط عند الله فان لم تعلموا اباءهم فاخوانكم
في الدين ومواليكم وليس عليكم جناح فيما اخطاتم به ولكن
ما تعمدت قلوبكم وكان الله غفورا رحيما نیا زید ابن حارثه ...
تنی یاد دل ... یعنی طاعت کافران ومنافقان با ایمان بخداوند تعالی
نفر کرد د ... که لا یجتمع سیفان في غمد ومجاورة ان الاعتقاد من
اعمال القلب فاذا کان قلبان لا یجتمعان في جوف فکذلک اعتقادان متنافیان

اليجتمعان في قلب وقوله من قلبين حرف للتاكيد كما قال تعالى فما منكم
من احد عنه حاجزين ونزوله في شان معمر بن حميد بن اسيد الفهري وكان
حافظا جدا لما سمع وقد سميته العرب ذا قلبين لكثرة ما يحفظ روز بكري منزيت
مي دو يا در يكي باي نعلين ود يكي باي بر هنه بر سنكي تنسيله و نعلين و ديكر
برست وي و بانك مي كرد اي نعلي اين نعلي خداوند عز وجل اين ايت فرستاد
ما جعل الله لرجل من قلبين في جوفه كفت از ايشان مترس يا ايشان در غ
زنان اند و ذو قلبين مي كويند چنين مردي را كه وي فراموش مي كند چيزي
راكي و يرا بوي حاجت است وان چيز در دست وي است وما جعل ازواجكم
اللائي تظاهرون منهن امهاتكم عز ذكر عز وجل ما كان الكنا زيتو لونه
ووصلبه ما كان نظيله كفت و نكرد زنان شما را انان يا ظهار مي نهيد
از ايشان ما دران شما اي وما جعل ازواجكم امهاتكم اللائي تظاهرون
منهن وهذا كان طلاقا في الجاهلية قوله انت على كظهر امي در اسلام منسوخ
شد طلاق بدين معنى انست كه چنانك در بسكم دو دل ساخرني كدلكر بنه
ظهار حنكو حرما در نكرد ا اين دروغ است يا مي كويند چون بشنبه ما در نيست
منكرا من القول وزورا اما ظهار بسبب نبود ولكن طلاق وحرمت هو بد
في بد بكفارت حرمت برخيزد وما جعل ادعياءكم في الجاهلية ابناءكم في الاسلام
ابي ومجنبين نيز پسر خواندكان شما نيستند پسران شما پسر نبود هم بزادان
چنانك ما در نبود جز بزدان عيال ما در نكرد ديكانه پسر نكرد د و اين ايشان
زيد بن حارثه رضي الله عنه است و بروايتي زيد بن شراحيل عربي وما زيد
بن محمد كفتند كي ذلكم قولكم بافواهكم اين خواندن شما زنان شما ما در پسر
خواندكان را پسر اين سخني است كه مي كويد بزبانها ودهانها شما وديد را
حقيقتي نيست وبر وستي وي حجتي نيست وهو يقول النام والهادي زنان
ما در كردد ونه بيكانه پسر بتول شما هرچه خداوند عز وجل اضافت كرد است كفتاد
زبان ودهان دليل حق وباطلي وليست كما قال تعالى وتقولون بافواهكم
ما ليس لكم به علم وقال عز وجل يقولون بافواههم ما ليس في قلوبهم قوله عز وجل

والله يقول الحق وخداوند عز وجل حق كويد وراست كويد تا زن ما در نيست
وپسر خوانده پسر حقيقي نيست وهو يهدي السبيل وي راه راست نمايد كانما
بشريعت واحكام متابعت كنند هدي وبراه انكاه بيان كرد راه راست را
كفت ادعوهم لآبائهم بخوانيد ايشان را بپدران ايشان زيد بن حارثه كويند
هو اقسط عند الله اين پدر باز خواندن راست تر و پسنديده تر نزد
خداوند فان لم تعلموا آباءهم فاخوانكم في الدين ومواليكم اكر نشناسيد
پدران ايشان را دانيد بن حا وا از اهل ملت شما باشند برادران شما اند
بمسلماني وبرا بنام برادري خوانيد يا اخي وان كان من الموالي فردوه الى
مواليه وقيل معنى الاخوان في الدين والموالي اي اكر پدر ش را ندانيد
برادر شما است بمسلماني بنام برادران مسلمان خوانيدش عبد الله وعبد
الرحمن واكر از موالي بود بنام مولان والكنت فاخوانكم في الدين في
دو ليكم كما قال الله تعالى والمومنون والمومنات بعضهم اولياء بعض
قوله تعالى وليس عليكم جناح فيما اخطاتم به ونيست بر شما بزه در انچ خطا
كنيد بر سبيل عادت يا خوانند ابن زيد بن محمد ولكن ما تعمدت قلوبكم اي ولكن الجرح
فيما تعمدت قلوبكم اي فيما قصدتم بقلوبكم ولكن بزه بر ان كس است كه بقصد
وعمد زيد بن محمد كويد تا امر مرا خلاف كرده باشد وقصد مرا دو تكذيب كرده باشد
وكان الله غفورا رحيما خداوند غفور است ورحيم تا خطا ونسيان از
بندكان در كذارد ومي نا كرد ايشان را عذاب نكرد قوله تعالى النبي
اولى بالمومنين من انفسهم وازواجه امهاتهم واولوا الارحام
بعضهم اولى ببعض في كتاب الله من المومنين والمهاجرين
الا ان تفعلوا الى اوليائكم معروفا كان ذلك في الكتاب مسطورا
سبب نزول وي انست كه رسول صلى الله عليه وسلم با بتدا اسلام كار بر
مسلمانان تنك كرده بود بسبب وام وحق خلق عليها قال النبي صلى الله
عليه وسلم نعوذوا بالله من الكفر والدين لان الكفر اصل الكذب
والدين يقع في فروع الكذب وهو خلف الوعد ونحوه وكثيرا اما عن النوع

الى الاصل فكذلك فرق بينهما وكان النبي صلى الله عليه وسلم اذا حضر
الى جنازة احد فيقول صل على صاحبكم دين فان قالوا لا صلوا عليه وان
قالوا انعم سال هل به وفا فان قالوا انعم صلى عليه وان قالوا لا رجع وقال
صلوا انتم عليه حتي حضر يوما على جنازة انصاري فقال هل على صاحبكم
دين فقالوا انعم دينار او درهمان فقال وهل به وفاء قالوا لا فاراد
ان يرجع قال علي كرم الله وجهه هما علي يا رسول الله او قال الي فصلي
رسول الله صلى الله عليه وسلم فنزل قوله تعالى النبي اولي بالمومنين
من انفسهم اي من المومنين كما قال تعالى فسلموا على انفسكم وقال تعالى
ولا تلمزوا انفسكم اي المومنين يكر را ة ابضمان كسي بحق وي مي نماز
كني بروي تو اولي تا ضمان كني تا تو اولي اي بمومنان بوحم وشفقت
ومهرباني از مومنان بعضي بحق بعضي وتسل من انفسهم تو اولي اي
مر ايشان از تنها ايشان بخود وفي قراة ابي بن كعب رضي الله عنه النبي
اولى بالمومنين من انفسهم وهو اب لهم وازواجه امهاتهم وزنان وي
مادران ايشان اند بحكم شفقت ومهرباني وبحق حرامي تا نشايد كسي را
بزني كردن ايشان كما قال الله تعالى وما كان لكم ان توذوا رسول الله ولا
ان تنكحوا ازواجه من بعده ابدا وهمه انبيا صلوات الله عليهم بدران
امت بودند بدين معني وفي حق ثبوت الولاية لهم على الامة نهي كرد
تا كسي را بمحمد مخصوص پدر نخوانند ودين محمد مگوييد وانگاه خبر داد
مادران اند بر عموم وشفقت محل بدرست همه را بر عموم وزنان وي بمحل
مرد انشما نيست كما قال الله تعالى ما كان محمد ابا احد من رجالكم وديگر همي
بيسري گرفتن حقي واجب كردن است ان بسرنا برخود وايشان بدين بسري
گرفتن ميراث مي گرفتند در جاهليت خداوند تعالى گفت اين حق ديرا
برخود لازم كرديد بتبني بيش از حق مصطفى صلى الله عليه وسلم نيست
بر شما كي من واجب كرده ام وحق مصطفى بر شما بزرگي مي سبب نيست مر

ميراث گرفتن ديرا از شما معما او كي را ميراث نيابند بدين حق تبني واولوا
الارحام بعضهم اولى ببعض في كتاب الله اي فيما كتب الله اي في حكم الله كقوله
تعالى وابتغوا ما كتب الله لكم اي حكم الله لكم كذلك ههنا في كتاب الله اي
فيما حكم الله في ابنية المواريث من المومنين والمهاجرين اي من الذين
تواخوا على الايمان والهجرة من الانصار والمهاجرين فالمومنون هم الانصار
والمهاجرون وكانوا يتوارثون بتلك المواخاة خداوند عز وجل گفت خويشاوندان
بعضي بميراث گرفتن از بعضي سزاوارتر اند از انصاريان ومهاجران
تا يكديگر را ميراث گرفتند چنين است حكم خداي الا ان تفعلوا الى
اوليائكم ممن اخيتموهم بالهجرة والانصارية معروفا اي الا ان توصوا لهم
بشيء فاما الميراث لهم وهم سوا بوزي قرابة فلا وتسل في الاية تقديم
وتاخير واولوا الارحام من المومنين والمهاجرين بعضهم اولى ببعض الا
ان توصلوا الى اقربائكم غير الوصية للمومنين لهم او بالصلة في حالة الحيوة
على جهته البر كان ذلك في الكتاب مسطورا يعني اين در لوح المحفوظ
نبشته است كه ذو والارحام بميراث گرفتن سزاوارتر اند بسكانه اند واولوا
الارحام بميراث گرفتن سزاوارتر بعضهم اولى ببعض ناسخ اين ايت است كه
خداي عز وجل گفت والذين امنوا ولم يهاجروا ما لكم من ولايتهم من شيء
يا مهاجري را با مهاجر كه ميراث نيافتي با بتدا اسلام تا ان سببي بودي
داعي هجرت با زحون مسلمانان قوي شدند ان ايت منسوخ شد بدين
ايت واولوا الارحام بعضهم اولى ببعض الاية **واذ اخذنا من النبيين
ميثاقهم ومنك ومن نوح وابرهيم وموسى وعيسى بن مريم واخذنا
منهم ميثاقا غليظا ليسال الصادقين عن صدقهم واعد لهم للكافر** ين
عذابا اليما يعني النبي اولى بالمومنين من انفسهم وازواجه امهاتهم كان
ذلك مسطورا وفيه اخذنا الميثاق من الانبيا صلوات الله عليهم ليسال
الصادقين عن صدقهم اي يسال الله الانبياء عن تبليغهم الامتهم ماذا اجيبوا
هل اطيعوا وانزلوا منزلة الاباء من انبيائهم حتى كان الانبياء عن ...عليهم

عندهم احسب اليهم من انفسهم واهاليهم واولادهم باد کنيد يا محمد تا که فرمن
از پيغامبران ميثاق البنيان يعني اخذنا الميثاق عليهم وعيثاق عليهم
از ميثاق است وهو العمل وبندا استواري را بود عهد را بر گرميثاق گفت
غايت استواري را وميثاق سه است يکي عام است بر همه خلق باپيمان
پيمان اقرارست بزبان وتصديق بدل کما قال تعالي ربک من بني ادم
من ظهورهم ذريتهم واشهدهم الاية ودوم ميثاق باهمه انبيا صلوات الله
عليهم بوده است بتبليغ رسالت بخلق وزيادت ونقصان ناکردن بر وحي
چنانک بدين ايت يادکنيم وسيوم ميثاق خاص خاص باهمه انبيا صلوات
الله عليهم بوده است در حق مصطفي صلي الله عليه وسلم باشکارا داشتن نام
وي ووصف وي وکرويدن بوي وفرمودن امتان خود را بکرويدن بوي
کما قال تعالي واذ اخذ الله ميثاق النبيين لما اتيتکم وقد ذکرنا هذا في سورة
ال عمران ومنک ومن نوح واز تو يا محمد کي ميثاق گرفتيم واز نوح وابرهيم
وموسي وعيسي بن مريم ان همه پيغامبران صلوات الله عليهم صاحب شريعت
بوده اند واخذنا منهم ميثاقا غليظا وگرفتيم از ايشان عهد وميثاق بزرگ
واستوار هرچه ستبر بود استوار بود وهذا دليل علي ان الواو لا يوجب الجمع
دون الترتيب الا تري ان الله تعالي ومنک ومن نوح قوله عز وجل ليسال الصادقين
عن صدقهم اي يقيم الفناحة ليسال الي ليسال الله الرسل هل بلغو الرسالة
وهل قاموا بما امروا ليحاسبوا علي ذلک فيسالوا عليه فاذا كان الانبياء
عليهم صلوات الله وسلامه عليهم يحاسبون ويسالون فمن سواهم من
الكاذبين وغيرهم اولي عهد ها گرفتيم تا بقيامت سوال کنيم کذا زندگان
وحي را از وفاء عهد احتاب سک کي بدرود وکي قبول کرد عهد را
وکي رد کرد باانک وکي خود دانا تر است واعد للکافرين عذابا اليما
وانک رد کرد عهد را کافرست واماده کرديم ايشانرا عذاب دردناک
قوله تعالي يا ايها الذين امنوا اذکروا نعمت الله عليکم
اذ جاءتکم جنود فارسلنا عليهم ريحا وجنودا لم تروها وکان

الله بما تعملون بصيرا اذ جاءوکم من فوقکم ومن
اسفل منکم واذ زاغت الابصار وبلغت القلوب
الحناجر وتظنون بالله الظنونا هنالک ابتلي المومنون
وزلزلوا زلزالا شديدا انکاه خبر داد از قصه حرب احزاب ودر وي
بيان نعمت است بحق مومنان گفت اي گرويدگان نعمت خداي بر خود
اذ جاءتکم جنود وهم اهل مکة وفزاره وغطفان واهل الکتاب من بني
قريظة وبني النضير وکي لشکرها چون مصطفي صلي الله عليه وسلم
از حرب احد باز گشت وابوسفيان بن حرب الذين قصه ها ياد کرديم بيعت ستد
بر حرب رسول صلي الله عليه وسلم وبعث کرد با غطفان بادرس وترسايان
روم وهشت سپاه بياورد رسول صلي الله عليه وسلم با ياران مشورت
کرد همه را راي ان بود که بحرب بيرون ايند بيش ايشان سلمان فارسي
رضي الله عنه گفت يا رسول الله دستوري هست تا سخني بگويم گفت
بگوي گفت ما را چون چنين سپاهي بر شهر ايد عادت ما است که خندق
کنيم وشهر حصار گيريم تا دشمن باز گردد واگر نگردد خندق وحصار ايشان
را مانع گردد واگر نزديک ايند زنان وکودکان در شهر بسنگ غلبه کنند شان
چه اگر بپيش روي اغلب بشکنند باز ايم اگر چنين کردي مگر صواب تر بودي
رسول صلي الله عليه وسلم گفت چنين کنم با سلمان وبفرمود خندق کندن
گرد مدينه وابن حرب در وقتي بود که هرگز طعام در مدينه مدين تنگي بود بود
که بدين وقت سپاهها در رسيد وهشت هشت روز حرب سخت کردند هر روز
حادثه وکار کي بوده است يکروز کشته شدن عمرو عبد ود از مشرکان وديگر
روز مصطفي صلي الله عليه وسلم را چهار نماز از وقت رفت از قوت حرب
وکار بر مسلمانان تنگ شد تا ياران گفتند يا رسول الله ما را خدا وند نصرت
وعده کرد که خواهد بودن تا اين ايت بيامد ام حسبتم ان تدخلوا الجنة
ولما ياتکم مثل الذين خلوا من قبلکم الي ان قال الا ان نصر الله قريب
وهم الموت بمرگ از محنت دنيا باز رهي بندا بدر که شما ميدون اسان

اسان بهشت اندر ابد و همه یاران عهد کرده بودند پیش از این که روی
از حرب نگردانند کما قال تعالی ولقد کانوا عاهدوا الله من قبل لا یولون
الادبار چون حرب سخت شد منافقان خلاف کردند و گفتند ما وعدنا الله
ورسوله من النصرة الا غرورا و با زن و جان و مال فدا کردند و گفتند هذا
ما وعدنا الله و رسوله و صدق الله و رسوله چون کار سخت شد بر
مسلمانان مردی از سپاه رسول صلی الله علیه وسلم گفت یا رسول الله
مرا دستوری دهی تا من حیلۀ کنم و این سپاه را [illegible] عزوجل
بازگردانم والحرب خدعة دستوری داد پس گفت مرا دستوری هست که موافقت
وهی را اگر حاجت افتد سخنی بگویم گفت هرچه خواهی بگوی این مرد اول بسوی
مکیان بشد گفت شما دانید که من شما را خویشاوندم و مرد بخویشاوند عزیز
بود و نصیحت [illegible] شما را کسی خود این کند که شما کشته شد و بنو قریظه
وبنو النضیر شما را بپیش کرده اند و خود را از حرب [illegible] و فردا ایشان
با محمد بسازند که ما همه اهل کتابیم [illegible] راه جاده ببست باری بحرب ایشان را
بیرون کنید و لختی شما با ساحل و رفت و آمدیم بشب سوی بنی قریظه
وبنی النضیر که کسی خود این کند که شما می کنید فردا مکیان باز کردند و شما بمانید
[illegible] و محمد دمار از شما برآرد و مکیان فردا شما بیش خواهند بود
ودل ایشان از شما بد شده است بدان که عمرو از ایشان کشته شده است اگر
مکیان شب یکی [illegible] بنی قریظه وبنی النضیر [illegible] بگذارید تا حرب کنند
بند گرو کنند وبنی النضیر کس فرستادند که ما [illegible] فردا حرب شما را
و در بیستند مکیان گفتند راست است این سخن جمله برخاستند و رفتند و در حصار شدند
با سرد و فزع که خیمها شان از جای برکند و حوضها شان و آخرها شان بیفکند
واسبان شان [illegible] و لشکر همه نفسی نفسی شدند کما قال عزوجل فارسلنا
علیهم ریحا وجنودا لم تروها بفرستاد بر ایشان بادی و سپاهی که می دیدند
شما بچشمها خویش بعضی گویند فرشته بود با باد و بعضی گویند این خود

دعبر

و فزع بود که در دلها افکند و همه بهزیمت رفتند دیگر روز رسول
صلی الله علیه وسلم باز آمد گفت ای یاران من بیرون آیید بلشکرگاه
دشمن تا غنیمت گیرید بعجب داشتند بیرون آمدند بلشکرگاه دشمن با غنیمت
همه صحرا مال و ستور دیدند اکنون حق تعالی منت یاد می کند بدین فتح
فارسلنا علیهم ریحا وجنودا لم تروها وکان الله بما تعملون بصیرا اذ
جاؤکم من فوقکم یاد کنید که بیامدند بشما از زبر شما از جانب مکه ومن اسفل
منکم و از فرود تر از شما یعنی از هر جایی سپاه ایشان بود واذ زاغت الابصار و یاد
کن که متحیر شده بود چشمها تحیر عن کل جانب ولم یلتفت الی الاعداء وبلغت
القلوب الحناجر و دلها بگلوها برآمده و این کنایت است از غایت هول و فزع
[illegible] ذلک الاجابی بجنید نطیره قوله عزوجل تکاد السموات یتفطرن
منه این تهویل است نه تحقیق را ویظنون بالله الظنونا وگمان می
بردید بخدای گمانها مانا النصرت کمد یا [illegible] مبتلا بودهند را ابتلا هو کونه
کما بها بر این هنالک ابتلی المومنون بر این حال مبتلا کردند مومنان را بخوف
و گرسنگی و زلزلوا زلزالا شدیدا و بجنبانیدند شان جنبانیدنی سخت یعنی
می لرزیدند در صف ایستاده از بیم دشمن و گرسنگی یک ماهه ضعیف گشته بودند
پایها می لرزید و با دشمن در حال حرب کردند قوله تعالی واذ یقول
المنافقون والذین فی قلوبهم مرض ما وعدنا الله ورسوله
الا غرورا ای اذکروا نعمت الله علیکم اذ قال المنافقون کذا فعصمکم من
مثل ذلک و وفقکم علی الثبات علی الحرب گفت یاد کن یا محمد که گفتند منافقان
و آنان که در دلشان بیماریست یعنی شکست ما وعدنا الله و رسوله الا
غرورا وعده نکرد ما را خدای و رسول وی مگر فریب یعنی حقیقت نیست و قیل
ذکر الله تعالی علی ذکر الرسول لان وعد الرسول انما یکون عن الله تعالی
و این آنگاه بود که رسول صلی الله علیه وسلم خندق می کند میتین بزد
بزرگی بجست برابر رفت و نوری بجست رسول صلی الله علیه وسلم گفت
[illegible] گردد بر دست امتان من و یاران من شام و عراق و یمن و ایشان را من

بعن

حال در ترس عظیم بودند منافقان گفتند وعده نصرت می کنند ما را بگنج
قصور کسری وقیصر وما را از هره نیست که بصحرا بیرون ایم این وعده نیست مگر
غرور ک طایفة منهم یا اهل یثرب لا مقام لکم فارجعوا ویستاذن واذ قالت
فریق منهم النبي یقولون ان بیوتنا عورة وما هي بعورة ان
یریدون الا فرارا قوله عز وجل واذ قالت طایفة منهم ای من المنافقین
یا اهل یثرب ونزل اسم ارض المدینة في ناحیة منها لا مقام لکم ای لا مکان
لکم تقومون فیه ای سوراء الحرب ضیقوا علیکم بالحصر ای لیس هذا موضع
قرار وطمانینة این جای باش نیست وجای قرار نیست ای اهل مدینة فارجعوا
برگردید بسوی مدینه از لشکرگاه مدینه در اینجا یعنی حرب مکنید واز منافقان
گروهی بودند که دستوری خواستند از رسول صلی الله علیه وسلم گفتند
تا بیاید دست محمد را بود باز گردد او را دی باید دیدن باری دستوری خواهیم
گفتند ان بیوتنا عورة این خانهها ما کرانه مدینه است که دشمن را بوی کاه
است مال وعیال وفرزندان ما انجاست بروم ونگاه داریم وما هي بعورة ونیستند
خانها را یشان که این جنانک ایشان می گویند ان یریدون الا فرارا ای نمی یریدون
نمی خواهند بدین دستوری مگر گریختن از حرب ولو دخلت علیهم من
اقطارها ثم سئلوا الفتنة لاتوها وما تلبثوا بها الا یسیرا
واگر در امده شود گرد مدینه با ... منافقان از کرانها مدینه ثم سئلوا الفتنة لاتوها
ای طلب منهم الکفر اجابوا ... ان منافقان کفر وشرک اجابت
کنندشان در کفر وما تلبثوا بها الا یسیرا ای وما تثاقلوا عن الاجابة الا ادنی
الوقت ودرنگ نکنند در اجابت کردن ایشان بقبول کفر مگر اندکی وقوله بها
ترجع الی الفتنة والمانی وما تلبثوا بها ای ولو عادوا بالکفر ما تلبثوا بالمدینة
الا یسیرا حتی یهلکهم الله تعالی قوله تعالی ولقد کانوا عاهدوا الله
من قبل لا یولون الادبار وکان عهد الله مسئولا ای دستوری
خواستند کان ودوی گردانید کان از حرب عهد کرده بودند با خدای از پیش از این
تا بشت از حرب برنگردانند وخلاف کردند این عهد را وکان عهد الله مسئولا

ای مسئولا عنه وعهد خداوند بر سبیل نیست از وی سوال خواهد بودن فحرفت
الصلة وهو قول لعته قوله تعالی قل لن ینفعکم الفرار ان فررتم
من الموت او القتل واذا لا تمتعون الا قلیلا بگوی یا محمد حرب
گریزندگان از حرب را که منفعت نکند تان گریختن از مرگ وکشتن اهله باشد واگر
اجل نیامده باشد تان وبگریزید از حرب برخورداری برندارید از زندگانی خود
مگر اندکی تا بنگرید عمرتان که اشتداست قل من ذا الذی یعصمکم
من الله ان اراد بکم سوءا او اراد بکم رحمة ولا یجدون
لهم من دون الله ولیا ولا نصیرا بگوی ایشان یا محمد کیست که نگاه
دارد تان از خدای ای از عذاب وی ان اراد بکم سوءا او اراد بکم رحمة اگر
بشما مکروهی قضا کرده بود یا در شما خیری خواهد تند رسیتی وفراخ دستی
کیست که بگرداند از شما ولا یجدون لهم من دون الله ولیا ولا نصیرا
نیابند این منافقان گریزنده از حرب بیرون خدای دوستی ونا صری که نصرت
کندشان وخدای تعالی نصرت نکندشان قل یعلم الله المعوقین
منکم والقایلین لاخوانکم هلم الینا ولا یاتون
الناس الا قلیلا بگوی یا محمد مر گریزندگان از حرب را که صنعت این
طایفه وصف دیگر است از منافقان گفت بدرستی می داند خداوند گران کنندگان
را از شما یعنی بازدارندگان را از حرب التعویق التثبیط واصله المنع والقایلین
لاخوانهم وگویندگان مر برادران خود را یعنی منافقان را هلم الینا بشتابید
بسوی ما ایبل وبلشکرگاه محمد حبا متشید ولا یاتون الناس الا قلیلا وا بر گوینیدگان
نیایند بحرب مگر بروی وریا ساعتی تا گویند حاضر امدند باز زود برگردند ولا یاتون
الناس الا قلیلا العشیر بغیر تعویق لیت اشحة علیکم فاذا جاء الخوف
رایتهم ینظرون الیک تدور اعینهم کالذی یغشی علیه
من الموت فاذا ذهب الخوف سلقوکم بالسنة حداد
اشحة علی الخیر اولئک لم یومنوا فاحبط الله اعمالهم وکان
ذلک علی الله یسیرا یعنی ساعتی لدی بنما بند ودران ساعت

که حاضر اینجا هستوز حیله باشند برشما بظفر و غنیمت یافتن و مجادلت
باشند بر نفقه کردن بر ضعیفان و بمعونت البنیان فاذا جاء الخوف
رایتهم ینظرون الیک یعنی از بددلی تو وقت حرب چنان باشند که می‌نگرند
بتو تدور اعینهم کالذی یغشی علیه من الموت می‌گردد چشمهاء ایشان
چون گشتن چشم کسی که بیهوش شده باشد از بیم مرگ یعنی چشم ایشان
بهم باز مانده و می‌گردد گوئی که ساعت بساعت بکشند شان فاذا ذهب
الخوف یعنی خوف القتال وامنوا بسلامة المومنین سلقوکم بالسنة حداد
ای جاذوکم بالکلام یقال خطیب مسلق و سلاق چون امن شوند دراز
زبانی کنند برشما بزنا بها بنا برو السلق دراززبانی وقیل سلقوکم ای
بالغوا فی عسکر اشحة علی الخیر در حال بخیلی بغنیمت ستدن یا بکیار بستانند
نصیب خود را از غنیمت یعنی نفاق می‌کنند و از خود مردانگی اظهار می‌کنند
تا کی باد از غنیمت بستانند اولئک لم یومنوا ایشان اند که نگروند فاحبط
الله اعمالهم تباه کرد خدای کارها را ایشان از نفاق ایشان وکان ذلک علی
الله یسیرا و باطل کردن کار منافقان بر خدای آسان است یحسبون
الاحزاب لم یذهبوا وان یات الاحزاب یودوا
لو انهم بادون فی الاعراب یسالون عن انبائکم ولو کانوا
فیکم ما قاتلوا الا قلیلا این نکوهش منافقان است که خدای عز و جل
بنکوهید شان مهم بقول ثم بفعلهم یا بعقیدت اما بقول چنانکه گفتند
عنهم ما وعدنا الله ورسوله الا غرورا و قوله یا اهل یثرب لا مقام لکم
فارجعوا و قوله ان بیوتنا عورة وما هی بعورة وقوله هلم الینا واما بفعل
شکستن عهد و گریختن از حرب کما قال الله تعالی ولقد کانوا عاهدوا الله
من قبل لا یولون الادبار واما عقیدت ولو دخلت علیهم من اقطارها
الایة یحسبون الاحزاب لم یذهبوا گمان می‌برند این منافقان که این
سپاهها که آمده اند حرب محمد باز نگردند مگر با قضاء حاجت برآمدن آرزو و گرفتن
مدینه و کشتن رسول و یاران او این آیت الاحزاب بود وان انهم بادون

فی الاعراب

فی الاعراب لوکه بیابانیند سپاهها دون و انها بر منافقان که ایشان در بیابان
باشند با اعراب و در مدینه نباشند تا عیب ایشان کردن یسالون عن انبائکم
خبر تو یا محمد و یاران تو می‌پرسند که از دو رنج کار ایشان چه شد و کجا رسید
و لنصرت که راست و هزیمت بر کیست ولو کانوا فیکم ما قاتلوا الا قلیلا و اگر
در میان شما باشند بعد شده نکنند حرب مگر اندکی مراة بحرب که حاضر باشند
و زود برگردند و قوله تعالی لقد کان لکم فی رسول الله اسوة
حسنة لمن کان یرجوا الله والیوم الاخر وذکر الله کثیرا
این وصف مومنان است مهم بقول مهم بفعل مهم بعقیدت بدرستی و راستی
که شما را اقتدا نیکوست اندر رسول خدای و این مدح مومنان است با قتدا کردن
ایشان برسول صلی الله علیه وسلم لمن کان یرجوا الله والیوم الاخر مر آن را
که بترسد از خدای و روز قیامت و الرجاء بمعنی الخوف قال تعالی ما لکم لا ترجون
لله وقارا ای ما لکم لا تخافون لله عظمة وذکر الله کثیرا ثم وصف البشارات
ولما را المومنون الاحزاب قالوا هذا ما وعدنا الله ورسوله
وصدق الله ورسوله وما زادهم الا ایمانا وتسلیما چون بدیدند
مومنان سپاهها را گفتند هذا ما وعدنا الله ورسوله این آن قول ایشان است گفتند این است
که وعده کرده است ما را خدای و رسول وی که در اسلام رنجها و بلاها و گرسنگی و سختیها
بود و درست گفت خدای و رسول وی وما زادهم الا ایمانا وتسلیما ای ایقانا و انقیادا
و نه افزود مومنان را دیدن آن سپاهها مگر دل دادن و تن و جان و مال فدا کردن
من المومنین رجال صدقوا ما عاهدوا الله علیه فمنهم من قضی
نحبه ومنهم من ینتظر وما بدلوا تبدیلا منافقان را خلاف عهد نکوهید و مومنان را
بوفا عهد بستود گفت از مومنان مردان اند که راست کردند آن عهدی که بکردند
فمنهم من قضی نحبه از مومنان کس است که تمام کرد نذر خود را و وفا کرد عهد خود را بحرب
بیرون آمدن و تن فدا کرد تا بکشتند شان قضی نحبه ای قبلک اهل النحب النذر
کان قوم نذروا ان لقوا العدو ان یقاتلوا حتی یقتلوا فقتلوا یقال فلان قضی نحبه

اذا قبل ومنهم من ینتظر وا از ایشان کس است که تن فدا کرد و تعجب کرد و منتظر است
وجنگی دارد تا اگر حرب دیگر بود تن وجان ومال فدا کند وما بدلوا تبدیلا و بدل
نکردند عهد را بدل کردنی لیجزی الله الصادقین بصدقهم ویعذب
المنافقین ان شاء او یتوب علیهم ان الله کان
غفورا رحیما خدای عز وجل دهد صادقان را پاداش راستی ایشان و بوفای
عهد ایشان هم بدنیا هم بعقبی ویعذب المنافقین ان شاء وعذاب
کند منافقان را اگر خواهد یعنی در دنیا اثبات حشمت در عذاب ایشان
در دنیاست فاما بعقبی هر اینه معذب اند کما قال تعالی ان المنافقین فی
الدرک الاسفل من النار وتوبه ایشان بپذیرد اگر توبه کنند او یعنی
واوست جل بپذیرد ان الله غفورا رحیما ظاهر ورد الله الذین
کفروا بغیظهم لم ینالوا خیرا وکفی الله المومنین
القتال وکان الله قویا عزیزا باز گردانید خدای کافران
که بحرب الله بودند بمدینه با خشم ایشان تا را لیه لینه تا دوختند لم ینالوا خیرا
هیچ مراد تا را له بدبیج از وی تا سبیله وکفی الله المومنین القتال
وکفایت کرد خدای مومنان را قتال کردن با کافران یعنی همه را هزیمت کرد بیا
حزالی وجنگی از مسلمانان که شکستن سپاه احزاب را حزاب نه نبوت ومردی
بوده است لکن باد ورعب بوده است چنانک یاد کردیم وکان الله قویا عزیزا
ظاهر وانزل الذین ظاهروهم من اهل الکتاب من صیاصیهم
وقذف فی قلوبهم الرعب فریقا تقتلون وتاسرون فریقا
واورثکم ارضهم ودیارهم واموالهم وارضا لم تطؤها
وکان الله علی کل شیء قدیرا این قصه بنی قریظه است
وی النست که چون رسول صلی الله علیه وسلم فارغ شد از حرب
احزاب قصد قتال بنی قریظه کرد فان سبب حرب الاحزاب کان لعب بن اشرف سید
بنی قریظه وابن چنان بود که چون رسول صلی الله علیه وسلم بمدینه هجرت کرد سال

دوم

دوم ملحضر می بود در ماه رجب و سال سیوم حرب بدر بود اهل کتاب بدیدند
نصرت مصطفی صلی الله علیه وسلم را همه گفتند ان خاتم انبیا است با وی مهتها
کردند با مصطفی صلی الله علیه وسلم گفتند تا ببینیم اگر درست گردد پس بگرویم انگاه
سال چهارم حرب احد بود سپاه مصطفی صلی الله علیه وسلم را بشکستند اهل کتاب
مهتها نیز بشکستند گفتند خاتم انبیا وی نیست اگر وی بودی نصرة بهم حاجب
ویرا بودی و کعب اشرف با پنجاه سوار بنی قریظه بمکه رفت سوی ابوسفیان
بن حرب وگفت بیایید تا باشما با رسیم با محمد را از میانه بر گیریم مکیان ویرا تهمت
کردند و گفتند شما اهل کتاب اید اهل ان تا ما غدر کنید واگر نه چنین است
ما را دو بت است یکی جبت ودیگر طاغوت تو را کعبی اینجا تو را سجده کن ابن کعب
هر دو را سجده کرد انگاه ابوسفیان از مغان رومیان و پارس بیعت ستد
کما ذکرنا چون رسول صلی الله علیه وسلم را دل از حرب احزاب فارغ شد قصد بنی
قریظه کرد و می بایست که نخست دل از کعب اشرف فارغ گردد که ان حصار قریظه
بود و این طعون با رای و تدبیر بود گفت که مراد دل از وی فارغ کند محمد بن
مسلمه رضی الله عنه در جاهلیت دوستی داشته بود با وی گفت من یا رسول
الله دل تو فارغ کنم و کفایت کنم این کار را و لکن بشرط ان اقول عند الرحیل
فقال صلی الله علیه وسلم قل ما شیت شب در امد وی با بیست تن یاران بسلاح در امدند
تا بدر حصار و خانه او بکرانه دیوار حصار بود و یاران را از دور بنشاندند و خود
امد با مردی نام وی سلکان بن بشر در بزد گفت کیست گفت منم محمد بن مسلمه
این مرد از ما حرمتی می خواهد و گفته است که فردا هر کسی چیزی بیارید و حکم زکوة
معلوم بوده است همه را که اهلیت محمد صلی الله علیه وسلم زکوة داد زارت گفت
من بتمام که محمد کار را اخلاق کنم و عز بزرک دل شنی خلق محمد هر چند با محا
دین بودی و اکنون لحی ولم محیا یدم که بدهی ودهی ادلاوم کعب قصد کرد تا فرود
اید زنش گفت والله که من رخ خون تو در اواز این مرد می بینم و گویند که زنش
جادو بوده است کعب گفت دو والله لو دعی ابن حرة الی طعنة فی اللیل لاجاب
فرود امد و کعب سر دوغن کرده بود و بوی خوش کرده محمد بن مسلمه دست اندر کرد

بموی وی جنبهانید انکی بوی خوش است چون وی بکرفت و باز بوی وی زخمی بزد
و بانک کرد و یاران وی در امدند و کعب را بکشتند در میان زخمی امده وقتی
را از بار خود و پای وی بیرون انداخت که شب بود به یاران مرد کفت مرا اینجا
بمانید و شما بروید و رسول را از من سلام کنید و دل وی را بخود شاد کنید کفتند
والله اکر رو بیر تا ترا با خود نبریم با جمله رو بیر یا جمله کشته شویم وی را بر کرفتند بنهادند
و بنوبت می بردند تا جهود ان کرد امدند ایشان بمدینه رسیده بودند دیکر روز رسول
صلی الله با سپاه بجز بنی قریظه رفت و وی سوار بود پس دیکر همه پیاده اهل
حصار کشتند بلادی با محمد که عرابیه که از تو بکریزیم اکر بجز فرازایی با ما بینی از ما
انچ از کس ندید رسول صلی الله علیه وسلم بیست و پنج روز انجا مر کرد و باخر کفتند
تا حکم کنیم میان خود و میان شما رسول صلی الله علیه وسلم ابو لبابه رضی الله
عنه را بو ستادی که حکم کرا خواهید ایشان کفت بحکم سعد فرود هیایید و بیرا
تنبیه کی رسیله لنت بزرکجان و حکم وی شما را جز کشتن نبود خدای عز وجل این نزیلت
قوله عز وجل یا ایها الذین امنوا لا تخونوا الله و در نزول این ایت بتمامی یاد کرده ام
انکاه سعد رضی الله عنه را حکم کرد رسول صلی الله علیه وسلم در ایشان زوا ایشان
حصار کرده بودند و با سپاه حکم ایستاده تا چه حکم کنند سعد رضی الله عنه حکم کرد
بکشتن مردان و سبی زنان و غارت خواستها رسول صلی الله علیه وسلم
کفت یا سعد لقد حکمت بحکم الله عرش و مهتران کرانند و سعد رضی الله عنه
و سعد رضی الله عنه همه را کشتند و غارت و اسیر کرده بدید انکاه برد رضی
الله عنه حق او تعالی منت بر مومنان را این ایت بفرستاد و انزل الذین
ظاهروهم من اهل الکتاب انزل یعنی فرود اورد ایشان فرود اورد ایشان
را که هم پشتی کردند با مکیان و با سپاهها در حق جفا رسول صلی الله
علیه وسلم بر مومنان از حصارها شان من صیاصیهم ای من حصونهم
واصل الصیاصی قرون البقر لانها تمتنع انکاه سپاه اکر که جلوند فرود
اورد پس کفت و قذف فی قلوبهم الرعب ترس و بیم در دلهاء ایشان افکندیم
فریقا تقتلون و تاسرون فریقا تا کروهی را می کشتند و از مردان

و کوهی را اسیر می کردند یعنی زنان را و اورثکم ارضهم و دیارهم
و اموالهم و میراث کرد اینید شما را زمین ایشان و سراهای ایشان
و مالهای ایشان تا غنیمت کرفتید خواستهاء ایشان و مالهاء ایشان
و ارضا لم تطؤها و این و عده است و میراث کیرید زمینی که هنوز
نسپرده اند اغاد این وعده فتک و خیبر است و همه روی زمین تا قیامت
که قیامت نیاید تا دنیا سو بسر زیر دست امت محمد علیه السلام کرده صلی الله علیه وسلم
نکردد و کان الله علی کل شیء قدیرا و خدای تعالی قادر است بر همه
چیزها و بر تنفیذ این وعده قوله تعالی یا ایها النبی قل لازواجک
ان کنتن تردن الحیوة الدنیا و زینتها فتعالین امتعکن
و اسرحکن سراحا جمیلا ... که عادت رسول صلی
الله علیه وسلم ان بود که نصیب خود از غنایم اغلب یاران را دادی کما
قال صلی الله علیه وسلم الخمس لی و هو مردود فیکم و از غنایم بعضی
اولاده بود و رسول صلی الله علیه وسلم قسمت می کرد بر یاران بر حسب
عادت خود عایشه رضی الله عنها خرد سال بود بحکم خردی طمع افتادش
کفت الیوم یوم تجارتی و متنعتی تا نکاه کرد رسول صلی الله علیه وسلم
همه تخیله بود و صحیح بارة نخاله ان شرمی ارادت دنیا و بر ابغر انبیا کفت
لعیش اخ می نبا بیست کعتنی کفت ان کنت نبیا فافعل بنا فعل الانبیاء
قبلک و این ندیشل در نبوت لا کفت ای تو هر اینه پیغامبری ان کنی که
انبیا کرده اند و این چنان است که برد تبسم خود را کوید الرسبر منی جنین کن
این کفت و عایشه رضی الله عنها بخانه در امد و ابوها الصدیق رضی
الله عنه کان حاضرا فاراد ان یلطمها لطمة فقال له النبی صلی الله
علیه وسلم لا تضربها یا صدیق فانها صغیرة و دخل رسول الله صلی الله
علیه وسلم علیها ... ابو بکر فوجدها ... و قد وضعت راسها علی
رکبتیها فوضع رسول صلی الله علیه وسلم یده علی کتفیها و قال لها الشیطان
الخبیث اخرج عن النفس الطیبة ... رضی الله عنها ...

لقد فرح والذي بعثك بالحق نبيا ونزل قوله تعالى يا ايها النبي قل لازواجك
الاية يا محمد بگوی زنان خود را عايشه وحفصه وام حبيبه وزينب وصفيه
وام [illegible] وام سلمه وام هانی وسوده بنت زمعه ان كنتن تردن
الحيوة الدنيا وزينتها اگر شما می زندگانی خواهيد وآرايش [illegible]
با صحبت رسول دنيا وآرايش [illegible] از رسول يا صحبت رسول دنيا
وآرايش [illegible] بود فتعالين امتعكن [illegible] طلاق [illegible] دست
واسرحكن سراحا جميلا ودست باز دارم تا [illegible] دست باز داشت
نيكو [illegible] اغلب قران هر كجا از دنيا [illegible] حيوة دنيا گفت [illegible]
تنبيه است [illegible] بايد كوتاه امل بود [illegible] ساعتی يک
ساعت خواست [illegible] دنيا وآرايش [illegible] خواست [illegible] حيوة يک
ساعت [illegible] حاجت [illegible] خوردن [illegible]
عمر [illegible] بود [illegible] خود را [illegible]
بود وان كنتن تردن الله ورسوله والدار الاخرة
فان الله اعد للمحسنات منكن اجرا عظيما واگر خدای ورسول
را [illegible] وآخرت [illegible] فان الله اعد للمحسنات منكن اجرا عظيما
شما از محسنات باشيد وخدا [illegible] محسنات را مزد نيكو
رسول صلى الله عليه وسلم همه زنان را جمع كرد وگفت از خدای عز وجل
فرمان [illegible] ولكن يا عايشه مرا جواب [illegible]
[illegible]
بود [illegible] خود را [illegible] زنان
[illegible] رسول خدای را [illegible]
[illegible] وصف يا عايشه رضی الله عنها
خود را [illegible] وگفت افي هذا استأمر ابوی يا رسول الله انا اختار
الله ورسوله [illegible] همه [illegible] جواب [illegible] ابت ا من
لا يحل لك النساء من بعد ولا ان تبدل بهن من ازواج [illegible] ايشان

الحاصر والمشعر [illegible]

را كو بود تو [illegible] ايشان [illegible] زنان
رسول [illegible] يا نساء النبي من يأت منكن
بفاحشة مبينة يضاعف لها العذاب ضعفين
وكان ذلك على الله يسيرا ای زنان [illegible]
[illegible] فاحشه [illegible] يضاعف لها العذاب ضعفين [illegible]
دو بار [illegible] ابو عبيده رضي الله عنه يجعل [illegible] ثلثة ولو قال يضعف
او يضعف لها العذاب لكان يجعل الواحد اثنين قال القتيبي رحمه الله
ولا اراد بقول ذاك لان الله تعالى قال بعد هذه الاية نؤتها اجرها مرتين
فهذا يدل على ان الضعفين [illegible] ايضا مثلان وكانه اراد به [illegible] يضاعف
فيجعل ضعفين اي مثلين كل واحد منهما ضعف للاخر وضعف الشي
مثله ولذلك قرا ابو عمرو رحمه الله يضعف لانه راي يضعف المثل
ويضاعف لما فوق ذلك [illegible] حكم مصطفى صلى الله عليه وسلم مخصوص
[illegible] بزيادت [illegible] در فضل و[illegible] مخصوص [illegible] وعيد
عذاب [illegible] كما قال الله تعالى اذا لاذقناك ضعف الحيوة وضعف
الممات كذلك شما زنان [illegible] مخصوص [illegible] در فضل
[illegible] مخصوص [illegible] وعيد [illegible] جزاء العقوبات على قدر
المثوبات [illegible] الاحرار والعبيد وكان ذلك على الله يسيرا [illegible]
شما زنان رسول [illegible] عذاب [illegible] شما دو چندان [illegible]
[illegible] خدای [illegible] قوله تعالى ومن يقنت
منكن لله ورسوله وتعمل صالحا نؤتها اجرها مرتين
واعتدنا لها رزقا كريما واگر [illegible] رسول [illegible]
[illegible] دو بار [illegible] دو چندان [illegible] واعتدنا
لها رزقا كريما [illegible] در بهشت قوله تعالى
يا نساء النبي لستن كاحد من النساء ان اتقيتن
فلا تخضعن بالقول فيطمع الذي في قلبه مرض وقلن قولا معروفا

اتّ همه بدانست که شما زنان پیغامبر نیستید چون یکی از زنان دیگر شما هم
خوابه رسول خدائید و هم صحبت وی که مر خود شان را چگونه با شید و بخیبت
و که چگونه حق وی نگاه دارید گفت فلا تخضعن بالقول ای لا تکلمن بالقول
اگر از خدای بترسید مر د بیگانه با نرمی بدر خانه اید « قول باوی تو اضع مکنید
سخن نرم و چرب مگوئید جرا فیطمع الذی فی قلبه مرض ای فجور که سخن
چرب گوئید طمع افتد ان بیمار دل را یعنی ان منافق را « دل آلوده باویل
دیگر طمع افتد ان خواهنده زنا را و اثر آگین « دل ارادت زنا بود وقلن
قولا معروفا ای صحیحا لا یطمع ناجرا بگوئید گفتار معروف یعنی موافق قران
و شریعت و عرجه « شریعت شناخته بود معروف بود و هرچه ناشناخته بود
انرا منکر گویند و این تنبیهات زنان را « نگاه داشت حق شوهران بغایتی
ایشان وقرن في بيوتكن ولا تبرجن تبرج الجاهلية الاولى
واقمن الصلوة واتين الزكوة واطعن الله ورسوله
انما يريد الله ليذهب عنكم الرجس اهل البيت ويطهركم
تطهيرا وقرن بفتح القاف من القرار وقرن بكسر القاف من الوقار
بهاي قر لقر و قود اقرار که بود « خانها شما اضافت کرد خانها را بدایشان
روا بود که خانها ملک عیالان مصطفی صلی الله علیه وسلم بودی و روا بود
که اضافت بدان معنی کرد که با شند « در خانها ء ایشان بودند و این چنین بسیار است
کما قال تعالی لا تخرجوهن من بیوتهن قوله تعالی ولا تبرجن تبرج الجاهلیة
الاولی ای کتبرج الجاهلیة الاولی و مبا دا بید خویشتن را چون اراستن
جاهلیت بشین یعنی خود « مبادا بید چنانکه عادت زنان کافران بوده است
« جاهلیت بشین یعنی خود را بوصف ایشان مانند مکنید واقمن الصلوة
واتین الزکوة و پنج نماز بپای دارید و زکوة مال را ببسیاری بخداوندان حق
واطعن الله ورسوله و طاعت دارید خدا را « پنج خود رسول را « پنج
بیان کرد انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت هر اینه میخواهد
خدای که ببرد از شما پلیدی و عیب یا اهل بیت رسول من یعنی میخواهد
شما

که شما را بپاکی نگاه دارد ویطهرکم تطهیرا این تاکید اول است که چون رجس
برد پاک کرد و این دلیل است که پاکی ادمی با یمان وطاعت است قوله تعالی
واذكرن ما يتلى في بيوتكن من ايات الله والحكمة
ان الله كان لطيفا خبيرا یاد کنید انچ می خوانند « در خانها شما از ایات خدا وند
كتاب
و بیان حلال و حرام ای شما را ان بس نبود که « در خانها شما قران می خوانند
و قران وحی می اید و احکام بیان می کنند شما نیز از رسول می دنیا خواهید
ان الله کان لطیفا خبیرا ان المسلمين والمسلمات والمؤمنين
والمومنات والقانتين والقانتات والصادقين
والصادقات والصابرين والصابرات والخاشعين
والخاشعات والمتصدقين والمتصدقات
والصايمين والصايمات والحافظين فروجهم
والحافظات والذاكرين الله كثيرا والذاكرات
اعد الله لهم مغفرة واجرا عظيما سبب نزول وی انست
که زنان مومنات بخانه کرد امدند و گفتند که خدای عزوجل « همه امر تقا و نهیها
و احکام ما را تبع یاد کرده است و ایشان را می شمرد یا عزوجل اقیموا الصلوة
واتوا الزکوة فاغسلوا وجوهکم وان کنتم جنبا فاطهروا ولا تاکلوا الربوا
لا تحرموا طیبات ما احل الله لکم چنین می دانیم که ما را خطری نیست نزد
خداوند تعالی زنی گفت از ایشان که من رسول را گفتم از شما نیز دیگر رسول
خدای اهل و گفت یا رسول الله من رسولم بتو از زنان امت تو را چیزی
که از بعد این حال با قیامت هر که بشنود بدان شادی کنند و بر من ثنا ء
نیکو کنند زنان می گویند یا رسول الله خدای عزوجل خدای زنان هست
فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم هست گفت تو بما رسول هستی چنانک
بمردان رسول صلی الله علیه وسلم گفت بلی گفت مگر ما را خطری نیست
بنزد خداوند عزوجل که ما را تبع مردان یاد کرده است فسکت رسول الله صلی
الله علیه وسلم حتی نزل جبرئیل صلوات الله علیه و مدح النساء المومنات گفت

ان المسلمين والمسلمات هر اينه مسلمانان از مردان ومسلمانان از زنان
والمؤمنين والمؤمنات ومومنان از مردان ومومنان از زنان والقانتين
والقانتات ومطيعان از مردان ومطيعان از زنان والصادقين والصادقات
وراست گويان از مردان وراست گويان از زنان الخ الاية اعد الله
لهم مغفرة واجرا عظيما آماده كرد بطاعت ومغفرة ووعدة طاعت همه
زنان را با مردان برابر كرد هيچ زنان را خلل بود در طاعت با مردان
حكم عذر زنان بثواب طاعت با مردان برابر بود قوله تعالى وما كان
لمؤمن ولا مؤمنة اذا قضى الله ورسوله امرا ان يكون
لهم الخيرة من امرهم ومن يعص الله ورسوله
فقد ضل ضلالا مبينا ونيست هيچ مرد گرويده وزن گرويده را كه چون
امر كرد وفرمود خداوند ورسول وي امرى كه ويرا اختيار بود ودر فرمان
وامر خداوند ورسول وي از امر ايشان نزول الاية در حق زيد بن الحارثة المعروف
بالمتبني رضي الله عنه ودر حق زينب بنت عمة النبي صلى الله عليه وسلم
فان زينب بنت الزهر بن العولم والزبير بن صفيه بنت عبد المطلب
وصفية عمة النبي صلى الله عليه وسلم ان النبي صلى الله عليه وسلم
خطبها لزيد رضي الله عنه فابى اولياؤها فان العرب لا تزوج البنات من
الموالي وكانت تستنكف من مصاهرة الموالي وزيد رضي الله عنه كان
مولى رسول الله صلى الله عليه وسلم ومعتقه وسبب ذلك ان العرب في
الاصل كانوا الضعف الخلايق ولذلك اختاروا القرار في شر المواضع وهي
البوادي وكانوا لا يمكنون من القرار في البلدان والامصار وكان من
عادتهم الحرب والقتل والاغارة حتى اغار بعضهم على بني كلب وزيد كان من
بني كلب فاغاروا عليه وجاؤا به سوق عكاظ بمكة وباعوه من حكيم بن حزام
وهو كان من ترك خديجة رضي الله عنها يومئذ فاشتراه وجاء به الى خديجة رضي
الله عنها وكان تزوج النبي صلى الله عليه وسلم قريب العهد من ذلك الوقت فلما
طعن المشركون في النبي صلى الله عليه وسلم بسبب الفقر وهبت خديجة رضي الله

عنها

عنها طعنهم عنه فوهبت كلما لها من رسول الله صلى الله عليه وسلم ووهبت
غلمانها وجواريها منه وزيد رضي الله عنه كان في جملة الغلمان واسلم مع رسول
الله صلى الله عليه وسلم بعد الوحي وكان في صحبته وخدمته وكان من
عادة العرب زيارة الكعبة في الجاهلية وقدوم ملة التجارة فجاء قوم من بني كلب
ورأوا زيدا رضي الله عنه مع رسول الله صلى الله عليه وسلم فعرفوه وكان ذلك
بعد الوحي وبعد ما اظهر النبي صلى الله عليه وسلم الدعوة الى الاسلام فرجعوا واخبروا
اباه وعمه بذلك وقالوا ان ابنك مع رجل كريم الخلق حسن الوجه يدعي النبوة من
اشراف العرب فعسى ان يسهل عليك الوصول الى ابنك من قبل هذا الرجل
فجاء ابوه وعمه في طلبه الى رسول الله صلى الله عليه وسلم وقالا ان ابنا لنا
اغاروا عليه وقد اخبرنا انه معك فان مننت علينا بالبيع حتى نشتريه منك باي
ثمن شئت فافعل فقال صلى الله عليه وسلم من ابنكما فقالا زيد رسول صلى الله
عليه وسلم گفت اگر چو وي بودى بشما دادمى وهيچ نخواستمى ولكن اكنون كه زيد
ويرا بفروشيم ولكن ويرا نخواهم وويرا حكم كنيم اگر شمارا گزيند بشما دهم وهيچ
نخواهم واگر مرا گزيند شما چه گوييد گفتند بتو مانيم رسول صلى الله عليه وسلم زيد
رضي الله عنه را بخواند گفت ايشان را شناسي گفت شناسم فقال من هذا
قال هذا ابي ثم قال من هذا فقال هذا عمي رسول صلى الله عليه وسلم گفت
اهل اند تا ترا از من باز خرند ومن ترا حكم كرده ام اگر ايشان را اختيار كني با ايشان
برو وگر مرا اختيار كني ايشان ترا ... مانند زيد رضي الله عنه گفت يا رسول
الله من ترا اختيار كردم بدرود وي بدر بيرون رفتند گفتند يا محمد تو مارا
انصاف دادي پسر مارا انصاف نداد رسول صلى الله عليه وسلم زيد رضي الله
عنه را آزاد كرد وبپسرى بپذيرفت زيد رضي الله عنه بندگي رسول صلى الله
عليه وسلم اختيار كرد خداوند تعالى ويرا آزادي وملك كرد رسول صلى الله عليه وسلم
زينب دختر عمه خود را بخواست بنداشت كه رسول صلى الله عليه وسلم زينب
رضي الله عنها را خود را ميخواهد اجابت كردند باسالي رسول صلى الله عليه
وسلم گفت بهر خود را مى خواهم گفتند ترا بر گزيديت گفت زيد ويرا بپسرى بپذيرفته ام

یا رسول الله بپسندی که با سیّدهٔ قریش را مر مولای را دهی مانند همین زید رضی الله
عنه چون بشنید کی ایشان سر باز زدند گفت یا رسول الله من نیز نخواهم کاری
را کی آغاز در شتی امر صلاح نبود هر دو سر باز زدند خداوند تعالی این آیت بفرستاد
وما کان لمؤمن ولا مؤمنة اذا قضی الله و رسوله امرا نیست زید مؤمن را
و زینب مؤمنه را کی چون امر کرد خداوند و رسول وی بکاری و قضی در قرآن
بمعنی امر و حکم و بین آمد و لکن چون اینجا گفت با خیر امرا دانستیم که مراد از قضی
امر است یعنی اذا امر الله و رسوله امرا و این دلیل است که خواستن رسول صلی الله
علیه وسلم زینب رضی الله عنها را از بهر زید رضی الله عنه بامر خدای تعالی و تقدس
بوده بود و این بدان فرمودش تا حکم جاهلیت بوی باطل کند و فعلش با قولش قرین
کرد تا موکدتر بود بر خلق خبر داد رسول صلی الله علیه وسلم را کی زینب را از
بهر زید بخواه که خدا حکم کرد ایمر کی وی ترا پسر خوانده بُد تا حکم جاهلیت بفعل تو باطل
شود در حرام داشتن زن پسر خوانده زن پسر متبنی و از آن محنت است که گویند کوبنده
کننده باید تا بدلها سوا انکار موثرتر بود و دلیل بر آن که رسول صلی الله علیه
وسلم این کار بامر خدای تبارک و تعالی کرد و دانست که آخر او خواهد بود زن خدای
عز و جل می گوید و تخفی فی نفسک ما الله مبدیه و در دل مصطفی صلی الله علیه وسلم
نکاح زینب پوشیده بود بدان دلیل که خدای عز و جل این پیدا کرد ان یکون لهم
الخیرة من امرهم نیست زید را و زینب را چون امر کرد خدای و رسول وی
از کاری ایشان را اختیار بودی و در اختیار خدای و رسول وی از کار ایشان
و این آیت دلیل است بر اثبات اختیار بنده و جبریان گفتند الله بدین ابطال
کنند در نفی اختیار بنده گویند خدای عز و جل نفی کرد اختیار از بنده که گفت نیست
ایشان را و این خود حجت است بر ایشان در اثبات اختیار که خدای عز و جل گفت
نیست ایشان را اختیاری وراء اختیار خدای و رسول وی و اگر بنده اختیار نبودی
مطلق نفی کردی و من یعص الله و رسوله و هر که از ایشان دو تن عاصی شود زید
با زینب بر امر رسول فقد ضل ضلالا مبینا و بی گمان شد گم شدنی پیدا و این
عصیان اینجا کفر است بدان دلیل که حکم ضلال یاد کرد و هر جه بقرآن ذکر ضلال است

مراد از وی کفرست الا ما قام علیه الدلیل فیحمل علی غیر الکفر و من یعص الله
و رسوله دلیل کند آنست بر آنک این امر از خدای بوده است رسول صلی الله علیه
وسلم را در خواستن زینب زید را تا با وی دارد بزنی لهذا چون فرمان بشنیدند
هر دو رضا دادند و رسول صلی الله علیه وسلم میان ایشان عقد کرد و مدتی بر آمد
آمدند سوی رسول صلی الله علیه وسلم بخدا رفتی که اتفاق نبود میان ایشان
رسول صلی الله علیه وسلم ایشان کرد که حکم شرع نبود زید رضی الله عنه را بنده کی
گفت مکن زن را نگاه دار و از خدای بترس حتی ابتر نکرد بجدائی ایشان هر چند
دانست که این جدائی بخواهد بود در میان ایشان و زینب مر او خواهد بودن
تا بدانی که ما بجای را نباید شتافتن بفرمت بآخر جدائی میان زید و زینب رضی
الله عنهما خداوند تعالی فرمان داد مصطفی صلی الله علیه وسلم را کی مر زینب
را تو بزنی دادیم رسول صلی الله علیه وسلم بخانه زینب رضی الله عنها رفت
و بی واسطه است بروایتی مشهور که رسول صلی الله علیه وسلم عقد نکرد میان
خود و میان وی و زینب رضی الله عنها بر دیگر زنان فخر کردی بدین که هر کسی
را از شما زنان ولی وی داده است بر رسول و مرا خدای عز و جل بزنی بوی داده است
کما قال الله تعالی فلما قضی زید منها وطرا زوجناکها عرب زبان در از کردند بملامت
خدای عز و جل این درستی و این همه احوال روی بیان کرد تا تو زید و زینب
را چه گفتی و چه خواستی و ما چه کرد و چرا کرد بر وی قوله تعالی **و اذ تقول**

للذی انعم الله علیه امسک علیک زوجک و اتق الله
و تخفی فی نفسک ما الله مبدیه و تخشی الناس و الله
احق ان تخشیه فلما قضی زید منها وطرا زوجناکها
لکیلا یکون علی المؤمنین حرج فی ازواج ادعیائهم
اذا قضوا منهن وطرا و کان امر الله مفعولا یاد کن

یا محمد که گفتی آن را که منت نهادی تو بروی بآزادی یعنی زید را امسک علیک
زوجک نگاه دار بر خود زن خود را و اتق الله و از خدای بترس جدائی مکن و تخفی
فی نفسک ما الله مبدیه و پوشیده می داری در دل آنچه خدای آشکارا کننده وی است

یعنی نکاح زینب را بوسیله می داری که من ترا بوی خبر داده ام ومن خدایی
اشکارا کننده ام وتخشی الناس ومی بترسی از گفت گوی مردمان یعنی
عیب گویند محمد زن پسر را بزنی کرد والله احق ان تخشیه وخدای سزاوارتر است
که ازوی ترسی یعنی از گفت گوی عیب مترس که من جواب ایشان بدهم وآیت
فرستادم ما کان محمد ابا احد من رجالکم یعنی زید پسر محمد نیست ادعوهم لآبائهم
هر کسی را به پدر وی باز خوانند فلما قضی زید منها وطرا زوجناکها چون بگذارد
وبیافت وبرداشت زید از زینب مراد خویش بزنی دادیم ترا او را نکاح معنی پیدا
کردیم چرا کردیم لکی لا یکون علی المومنین حرج فی ازواج ادعیائهم ای لکیلا یکون علی
المومنین حرج فی نکاح ازواج ادعیائهم باطل کردم فعل جاهلیت بتو تا نبود
بر مومنان هیچ بزه وتنگی در بزنی کردن زنان پسری بدر فته اذا قضوا منهن
وطرا واگر چنین برداشته باشند این پسرکان از این زنان مراد وآرزوی خود
حتی قبل الدخول نکاح روا داشتندی وکان امر الله مفعولا وامر خدای
وحکم وی بود نیست کافران زبان درازکردند خدای عز وجل آیت فرستاد **ما کان**
علی النبی من حرج فیما فرض الله له سنة الله فی الذین
خلوا من قبل وکان امر الله قدرا مقدورا حرج وتنگی
از بندگان خود بر می دارم بزنی کردن زنان پسر خوانده چون بر امت حرج نبود
بر رسول هیچ بود نیست بزه وتنگی بر پیغامبر در انچ بیان کرد خداوند وبدانه فرض
الله ای بین واحل سنة الله فی الذین خلوا من قبل انه لا حرج علی احد
فیما لم یحرم علیه وپیغمبران رفته است سنت خدای را بپیشینیان را برداشتن
حرج وبنه از پیغامبران وکان امر الله قدرا مقدورا وامر خدای تقدیری است
تقدیر کرده شده یعنی این حکمی است بوده **الذین یبلغون رسالات الله**
ویخشونه ولا یخشون احدا الا الله وکفی بالله حسیبا
آنان که برسانیدند وحی خدای بخلق وی ومی ترسیدند از وی ولا یخشون
احدا الا الله وکفی ونه ترسیدند از کس بیرون خدای را حال کرد از وحی
رسانیدن فرمان بخلق ولا یخشون واو حال است وکفی بالله حسیبا ای

کانیا

ای کافیا ومجازیا قوله تعالی **ما کان محمد ابا احد من رجالکم**
ولکن رسول الله وخاتم النبیین وکان الله
بکل شیء علیما این جواب آنست که می گفتند کافران محمد زن
زن پسر را بزنی کرد ولکن رسول الله وخاتم النبیین ولکن رسول خدای
است ومهر پیغامبران است بفتح التاء وخاتم النبیین بکسر التاء وآخرین
پیغامبر انست وکان الله بکل شیء علیما ظاهر با اینجا قصه زید وزینب
رضی الله عنهما است وتاویل صحیح اینست که یاد کردیم وبعضی را در
قصه قدم بلغزیده است واز جهل سخنانی گویند یا عیبی بر مصطفی صلی
صلی الله علیه وسلم زینب را بدید وبروی عاشق شد وعشق در دل نهان
می داشت تا زید خبر یافت وگفت یا رسول الله ویرا طلاق دهم رسول
صلی الله علیه وسلم گفتش امسک علیک زوجک خدای عز وجل گفتش یا محمد
وتخفی فی نفسک ما الله مبدیه وپوشیده می داری در دل آنچ من آشکارا کننده
وی ام وتخشی الناس والله احق ان تخشیه ومی ترسی از مردمان وخداوند
اولیتر که ازوی ترسی انگاه که مراد رسول صلی الله علیه وسلم کرد زینب
رضی الله عنها را بزنی داد این همه خطاست ومعرفت انبیا صلوات
الله علیهم باوصاف ایشان شرط صحت ایمان خلق است ومعرفت
رسول ما صلی الله علیه وسلم بر خصوص شرط صحت ایمان خلق است وایشان
بدان وصف اند که کبیره وصغیره بتصل بر ایشان روا نبود وزلت بر ایشان
روا است وصفت زلت بیدا کرده ایم وکسی که بدین وصف بود عشق
زن بیگانه وبدل دیگر داشتن وبزبان دیگر گفتن امسک علیک زوجک وبدل
داشتن که کاشکی طلاق دهدی تا خداوند عز وجل با وی عتاب کند وتخفی
فی نفسک ما الله مبدیه بدل دیگر می داری وبزبان دیگر می گویی از خدای بترس
اینچنین پیرو که روا بود این از ما ومانند ما دانستن بود از وی اولی تا
زشت بود با انکه ساعتی بر وی غفلت روا نیست که می گوید تنام عینای
ولا ینام قلبی از وی که روا بود غفلت قلب وعشق زن بیگانه بس آیت

همه کشتند باطل است نبیند که خدای عزوجل گفت وتخفی فی نفسک ما الله مبدیه
گفت من اشکارا کنند لم لیخ کی محمد دل بوشیده می داشت بیا تا بنگر بر که خدای
عزوجل چه اشکارا کرد از وی عشق با نکاح زینب رضی الله عنها اشکارا
کرد و هو قوله تعالی زوجناکها اعتقاد اینست که یاد کرد بیرو الله ولی التوفیق
قوله تعالی یا ایها الذین امنوا اذکروا الله ذکرا کثیرا
وسبحوه بکرة واصیلا این امر است بشکران نعمت که خدای عزوجل
رحمت مومنان یاد کرد از نفی حرج در بر داشتن حرامی نکاح زن پسر خوانده
گفت ای مومنان یاد کنید خدای را یاد کردنی بسیار و یاد کردن بسیار آن
بود که بریده نگردد کما قال تعالی وفاکهة کثیرة لامقطوعة ولا ممنوعة
این تفسیر کثیرا ست و مراد از وی یاد داشت بدل بیش از آنکه یاد کرد
بزبان را انقطاع است یعنی بیوسته مرا یاد دارد و هرگز فراموش مکن
وسبحوه بکرة واصیلا قال ابن عباس رضی الله عنهما المراد من التسبیح
الصلوة ای نماز کنید بامداد وشبانگاه الاصیل علیکم وملایکته لیخرجکم
من الظلمات الی النور ما بین العصر الی اللیل و قوله تعالی هو الذی
یصلی علیکم وملائکته لیخرجکم من الظلمات
الی النور وکان بالمومنین رحیما تحیتهم
یوم یلقونه سلام واعد لهم اجرا کریما
خداوند را بسیار یاد کنید با خلاص که وی آن خداوندست که رحمت کنند
بر شما مومنان قال القتبی رحمه الله یصلی علیکم ای یبارک علیکم وقیل
یغفر لکم الصلوة من الله تعالی الرحمة ومن الملائکة الاستغفار کما قال
تعالی خبرا عنهم ان الله وملائکته یصلون علی النبی قوله تعالی لیخرجکم
من الظلمات الی النور تا بیرون آرد شما مومنان ذاکران بذکر و استغفار
ملایکه از تاریکیها بنور یعنی نگاه دارد از تاریکیها کفر و بدارد تان بر نور
ایمان نظیره یخرجهم من الظلمات الی النور والثانی لیخرجکم من الظلمات
الذنوب الی النور التوبة والثالث لیخرجکم من الظلمات القیامة الی

النور

النور الجنة وکان بالمومنین رحیما و خداوند هم بوده و لا یزال بر مومنان
رحیم بود و رحیم است و رحیم باشد کان بمعنی ماضی و حال و مستقبل
هر سه آمد تحیتهم یوم یلقونه سلام دیگر وعده کرد مومنان ذاکران را آن
روز که خدا را ببینند از بهشت از خدای عزوجل سلام بود شان که جاریه
الخبر که در وقت دیدار خدای عزوجل سلام کوید مر مومنان را مومنان را گویند
سلام علیکم عبادی انا عنکم راض فهل انتم راضون فیقولون باجمعهم
یا ربنا کل الرضا کل الرضا واعد لهم اجرا کریما و تا بوقت سلام رسد آماده
کردیم شما را آمرزش ومزد بزرگ یعنی بهشت و نعیم وی و این از لطف
خدای تعالی است و کرم وی با بنده نه از معاملت بنده بلاد چیر خبره که ذکر
و نماز اذکروا الله و قوله تعالی و سبحوه و وعده بهشت کلمه یکی رحمت
از خود دوم استغفار از ملائکه سیوم اخرج الظلمات بنور چهارم رحمت
پنجم دیدار ششم سلام بوقت دیدار هفتم مزد بزرگ قوله تعالی
یا ایها النبی انا ارسلناک شاهدا ومبشرا ونذیرا وداعیا
الی الله باذنه وسراجا منیرا باین اول بستود مومنان
ذاکر را و بدین آیت خبر داد که رسول را فرستادیم بوسانیدن این مزده شما
گفت ای خبر کننده از من ای بزرگوار ترین خلق ما فرستادیم ترا گواه
بر کردار امت تو تو گواه باشی بر افعال کافر و مومن تحت ارسلناک اثبات
رسولی و نیست و تحت شاهدا اثبات مزکی و نیست ما ترا گواه و مزکی
فرستادیم بر افعال امت و همه پیغامبران صلوات الله علیهم گواه بوده
اند بر افعال امت خود کما قال تعالی فکیف اذا جئنا من کل امة بشهید
وجئنا بک علی هولاء شهیدا قوله عزوجل ومبشرا ونذیرا ای وارسلناک
مبشرا ونذیرا و فرستادیم ترا مژده دهی مومنان را و بیم کنی کافران را وداعیا
و فرستادیم ترا خوانند بخداوند بامر وی یعنی فرستادیم ترا با خلق تا بعث
خوانی مطیع بزیادت طاعت خوانی کافر را بایمان خوانی فاسق را
بطاعت خوانی و سراجا منیرا ای وارسلناک سراجا منیرا و فرستادیم

تو چراغ تابان که اصل همه چراغها و نورها وی بوده است بحرا عشق وصف
کرده چراغ عالم نور کیر را از نور وی هیچ کم نشود **وبشر المومنین**
بان لهم من الله فضلا کبیرا ما ترا مژده دهنده فرستادیم
و بیم کننده انکه بفرمود شی تا مژده کران گفت مژده مومنان را که ایشان
راست از خداوند فضل بزرگ و هر چه وعده است از خداوند عزوجل و نیکویی
ببینند همه بفضل و بیست نه انکه هرکز بر خداوند عزوجل چیزی واجب ابدی
ولا تطع الکافرین والمنافقین ودع اذیهم وتوکل
علی الله وکفی بالله وکیلا امت مصطفی صلی الله علیه
وسلم دو قسمت بوده از مومنان بوده‌اند و کافران در حق مومنان گفت
وبشر المومنین بان لهم من الله فضلا کبیرا و در حق کافران گفت نا فرا جها
ایشان چنانکه رسول صلی الله علیه وسلم را می گفتند استلم بعض الهتنا وقل
بشفاعتهم خدای عزوجل گفت طاعت مدار این کافران را در این اقتراح
می کنند ودع اذیهم و کار ترا بیازارند دست بدار از آزار ایشان معنی
آن نیست که بدل مبازارد از ایشان معنی آنست که بدل کینه مگیر از ایشان
آسان تر بگیر چندان آسان گرفت مواضعت فرمان بردار کی را کی زود
احد سر دندان مبارکش بشکستند دعاء نیکو کرد شان اللهم اهد قومی
فانهم لا یعلمون و اقرع بن حابس بیامد و گفت یا محمد چیزی ببخش مرا
از آنکه تو داری و نه از مال خود دهی پنج دهی تا تو از مادر و پدر خویش
درویش ماندی فاعطاه مایة من الابل فساقها الی وسط القبیلة فقالوا
لمن هذه قالوا للاقرع قالوا انه لم یکن له قوت یوم امس فمن این له هذه
الیوم قال الاقرع اعطانی محمد وانه یعطی عطا لا یخشی الفقر فاسلم جمیع
اهل القبیلة ببرکه حلمه صلی الله علیه وسلم و ان من وصفه انه ذکره التوریة
جهل الجاهل یزید به حلما و توکل علی الله وکفی بالله وکیلا اکر ترا او عیب
کنند مترس توکل بر من کن بسنده است خداوند نگاه دارنده و کارسازنده
وکیل نام خداوند عزوجل است و از اسما متشابه است و این نامی است

تا در وصف مخلوقات دوئی و کمتری تقاضا کند حال وکیل دون حال
موکل بود در صفات ما و این وصف بر خداوند عزوجل جایز نبود الا انکه
این نام بقرآن آمده است تا خداوند عزوجل خود را وکیل گفت رب المشرق
والمغرب لا اله الا هو فاتخذه وکیلا و قوله عزوجل وهو علی کل شیء وکیل
و با خبار رسول آمده است لاجرم ما نیز بگوییم لکن معنی در وی طلب کنیم بخلاف
وصف آدمیان بگوییم وکیل یعنی حافظ است و کفایت کننده و سازنده کار است
اگر همه خلق عالم آیند از ساختن کار یگانه وی نسازد چنانکه کار مصطفی
صلی الله علیه وسلم ساخت با همه خلق دشمن و مخالف قوله تعالی
یا ایها الذین امنوا اذا نکحتم المومنات ثم طلقتموهن
من قبل ان تمسوهن فما لکم علیهن من
عدة تعتدونها فمتعوهن وسرحوهن سراحا
جمیلا گفت ای مومنان چنین که من نیکویی کردم با شما شما نیز نیکویی
کنید بر اسناد خلق و حق ایشان بگزارید ای مومنان چون بزنی کنید
مومن زنان را ثم طلقتموهن من قبل ان تمسوهن باز دهید شان
بیش از آنکه بسوده باشید شان یعنی من قبل ان تجامعوهن کنی عن
الجماع بالمس فما لکم علیهن من عدة تعتدونها نیست شما شویانرا بر این
زنان مطلقه قبل الدخول هیچ عدت که بشمرید شما آن عدت را تا شمرند
عدت زنان بر شویان است کما قال تعالی فطلقوهن لعدتهن واحصوا
العدة اینجا عدت نیست شما شویانرا بر ایشان فمتعوهن بلهیل شان
متعة یعنی دستی جامه بایدانه طاقت شوی و این آنگاه بوده که کابین
مسمی نبود در عقد فاما مسمی بود در عقد مهر مسمی واجب شود کما قال
تعالی وان طلقتموهن من قبل ان تمسوهن وقد فرضتم لهن فریضة فنصف
ما فرضتم قوله عزوجل وسرحوهن سراحا جمیلا دست باز دارید شان
باز داشتی نیکو کما قال تعالی او تسریح باحسان قوله تعالی **یا ایها النبی**
انا احللنا لک ازواجک اللاتی اتیت اجورهن وما ملکت

بيمينك مما افاء الله عليك وبنات عمك وبنات
عماتك وبنات خالك وبنات خالاتك اللاتي
هاجرن معك وامراة مومنة ان وهبت نفسها
للنبي ان اراد النبي ان يستنكحها خالصة لك من دون
المومنين قد علمنا ما فرضنا عليهم في ازواجهم
وما ملكت ايمانهم لكيلا يكون عليك حرج وكان
الله غفورا رحيما اين بيان شرف وفضل مصطفى صلى الله عليه وسلم
است با باحت و توسعت نكاح واحكام وي و بيان تخصيص وي از امت او باجت
زيادت جهار زن وطلاق و بدل و بايدك باخبر كنند انا احللنا حلال كرديم
ترا زنان تو انان كه داده كابين ايشان معناه اوجبت اجورهن يعني
مهورهن انان كه معين كرده واجب كرده كابين ايشان مي ترجيح كسي
را بر خود جيزي ولعب كردي ومعين كوديي جنانست كه دادي وما ملكت
يمينك اي واحللنا لك ما ملكت يمينك وحلال كرديم ترا ملك يمين انج تو
مالك وي كردي مما افاء الله عليك انج خداي از نصيب تو از غنيمت
بتو باز كردانيد وبنات عمك وبنات عماتك وبنات خالك وبنات خالاتك
اللاتي هاجرن معك اين هم حلال كرديم بر تو انانكه هجرت كردند با تو تا اكر
بدار حرب باشند نكاح روا نبود وشرط نيست متارنه هجرت با رسول صلى
الله عليه وسلم تا اكر بعد هجرت رسول صلى الله عليه وسلم هجرت كرده باشند
نكاح روا نبود واين جنانست كه كفت واسلمت مع سليمان لله مع
سليمان متارنت دانيست بعني اوردم لنج وي اورد اينجا نيز يعني هجرت
كه هند هجرت تو وامراة مومنة وحلال كرديم ترا نكاح زني مومنه كي خويشتن بتو بخشيد انكه بي كابين
النبي وحلال كرديم ترا نكاح زني مومنه كي خويشتن بتو بخشيد انكه بي كابين
هيج كس را حلال نبود است بر نبي را و بر غير نبي را خاص فضل و بندكي مصطفى
صلى الله عليه وسلم راست ان اراد ان يستنكحها اكر بخوا هد بيغامبر نكاح
كند وي را خالصة لك من دون المومنين اين حكم خالص تو را روا ست دون مومنان

قد علمنا ما فرضنا عليهم في ازواجهم بدرستي كه دانستيم انج ما حكم كرديم بر مومنان
در زنان ايشان وما ملكت ايمانهم ودر بندكان ايشان يعني حكم ايشان معلوم است
كه بپيدا كرده ايم لكيلا يكون عليك حرج اين همه بيان كرديم تا نبود بر تو تا رسولي
و بر مومنان تنكي در كار نكاح وكان الله غفورا رحيما تا بر او را بر الحيث
وسع امر النكاح على عباده قوله تعالى ترجي من تشاء منهن وتووي
اليك من تشاء ومن ابتغيت ممن عزلت فلا جناح عليك
ذلك ادنى ان تقر اعينهن ولا يحزن ويرضين بما اتيتهن
كلهن والله يعلم ما في قلوبكم وكان الله عليما حليما
قوله عز وجل ترجي بهمز و را همز يقال ارجات الامر وارجيته اي اخرته
وتووي اليك اي تضم بدان كه اين ايت ما بعد ايت لا يحل لك النساء من
بعد است بتقديم و تاخير است ترجي من تشاء منهن هر جند كه در تلاوت متقدم
است در نزول متاخر است واين جنانست كه بسورة البقرة ياد كرديم
والذين يتوفون منكم ويذرون ازواجا يتربصن بانفسهن هر جند در
تلاوت متقدم است در نزول متاخر است از ايت والذين يتوفون منكم
ويذرون ازواجا وصية لازواجهم اينجا نيز همين است كه جون ايت تخيير
زنان رسول صلى الله عليه وسلم و رضي عنهن بيامد ان كنتن تردن
الحيوة الدنيا وزينتها فتعالين خداي تعالى را و رسول وي را اختيار كردند
وحال بدان روزكار تنك بود جون ايشان با تنكي حال با رسول صلى الله عليه
وسلم قرار كردند خداي تعالى ايشان را ان داد كه بر زنان دوستر بود و بر زنان
هيج دوستر از ان نبود كي شوي خالص وي را بود و بروي بدل نيارد خداي
عز وجل وي را بستة ايشان كردانيد كفت حلال نيست ترا زنان بر ايشان
با بدل كردن بكي از ايشان زني خواستن اندر تو با ايشان باش تا حال تنك بود حكم اين
بود جون حال بر كشت وفراخي بيدا امد وغنيمت بسيار شد اين ايت منسوخ
شد بدين ايت ترجي من تشاء منهن وتووي اليك من تشاء حكم ترا ست اي
محمد اكنون تاخير كني از خود انرا كه خواهي والارجاء التاخير قالوا ارجاه اي احبسه

واخر فتلد واخرون مرجون ومنه المرجى الذي يوخر العذاب عن المذنب
تاخير كني از نوبت انو اكي خواهي ازين زنان يعني هر كرا كي خواهي بدار و هر كرا
كي خواهي دست باز دار و تووي اليك من تشاء و بخود آر انو اكي خواهي ازين
زنان واين بپارسي است كي هر كرا خواهي بدار و هر كرا خواهي دست باز دار ومعني
ومن ابتغيت ممن عزلت وتووي اليك همان ممن عزلت همان است در معني
ومرجي همان است الا انك اگر همان عبارت باز گفتي ومن اويت ممن الاجنيت
بلاغت فصحي نبودي كي گفت ومن ابتغيت ممن عزلت واگر بخود باز آري از آن
كي نوبت وي تاخير كردي بر تو تنگي نيست بر تو ذلك ادنى ان تقر اعينهن ولا يحزن
اي ذلك الذي ذكرنا لك ادنى ان تقر اعينهن خبر دهيم ترا از بار او در
نوبت آن زن تاخير كرده نوبت وي سزاوار تر و نزديك تر است بروشنايي چشم
زنان و اندوهگين نا بودن ايشان و يرضين بما آتيتهن كلهن و خشنود
كردند زنان بدانچ بدهي ايشان همه را از نوبت كو نيك و يا جدا الا بنت طلاق
و با ممين طلاق نداد ما دامي بدارد جاي شكر است رضا دهند والله يعلم
ما في قلوبكم وخداوند داند انچ در دلها شماست از شكر اين نعمتها و ناسپاسي
وي و وفا كردن بدين امرها وكان الله عليما حليما وخداوند داناست بدان از امرها
مي بگذارد و حليم است بر آنك خلاف كنند فرا گذارد و چون اين آيت بيامد
واين لا يحل لك النساء من بعد منسوخ شد مصطفى صلى الله عليه وسلم
نوبت بكرد اينچ و بر همان عادت مي بود كه پيش از نسخ اين آيت تا آن وقت
كه بيماري و وفات فرا رسيد اين زنان را عذر خواست گفت مرا حال نزديك آمد
و شما را پيش از نيست نيست دستوري دهيد تا بخانه عايشه كرد آرم
لا يحل لك النساء من بعد ولا ان تبدل بهن من ازواج ولو
اعجبك حسنهن الا ما ملكت يمينك وكان الله على كل
شيء رقيبا چون زنان رسول صلى الله عليه وسلم را اختيار كردند خداي
تعالى گفت نيست ترا بر ايشان كه بدل آري از بعد اين كي ايشان ترا گزيدند
لا يحل لك النساء من بعد ولا تبدل بهن من ازواج فوله تبدل اصله تتبدل

الحمد والسعد رمد

وسو خطاب النبي صلى الله عليه وسلم اي ليس لك ان تبدل على امراة من
نسائك غيرها و نيست ترا كي بدل كني يكي را از ايشان ولو اعجبك حسنهن واگر
چند خوش آيد ترا نيكويي وي بوصف زنان بيش تو الا ما ملكت يمينك مگر ملك
يمين بجفي بنده وكان الله على كل شيء رقيبا اي حافظا يا ايها الذين
امنوا لا تدخلوا بيوت النبي الا ان يؤذن لكم الى
طعام غير ناظرين اناه ولكن اذا دعيتم فادخلوا فاذا
طعمتم فانتشروا ولا مستانسين لحديث ان ذلكم كان
يؤذي النبي فيستحيي منكم والله لا يستحيي من الحق
واذا سالتموهن متاعا فاسالوهن من وراء حجاب ذلكم
اطهر لقلوبكم وقلوبهن وما كان لكم ان تؤذوا رسول
الله ولا ان تنكحوا ازواجه من بعده ابدا ان ذلكم كان
عند الله عظيما اي كرو كان در ميا يند بخانه رسول و نزول وي است
كه رسول صلى الله عليه وسلم را عادت بود كه اصحاب صفه رضي الله عنهم
را بخانه مهمان بردي و هم از بعوث رحلا از آنك ايشان حردمالي بودند زنان
از بسر الـ طعام كوتاه كرده و بعضي ياران بوده اند تو با بسلام در آمده و در راه
خانه رسول صلى الله عليه وسلم بنشستندي و چون رسول صلى الله عليه
وسلم بخانه رفتي با آن ياران اينها با اين ياران بيوستندي و بخانه رسول
صلى الله عليه وسلم در آمدندي و نان خوردندي و انگاه حديث در افكندندي
و ديگران را در حديث در كشيدندي و رسول صلى الله عليه وسلم را كراهت
آمدي ولكن حليم بود و شرم كن بود گره سخن بركسي نبردي و دست از دست كسي
نكشيدي و چشم از كسي برنگرفتي ابتداء خداوند عز وجل اين فرستاد يا ايها
الذين امنوا لا تدخلوا بيوت النبي الا ان يؤذن لكم الى طعام غير ناظرين
اناه اي غير منتظرين وقت ادراكه اي كرو كان در ميا يند بخانه رسول مگر
دستوري دهد شما را بدر آمدن بطعام خوردن تا دادند آن وقت
طعام خوردن را اي برداه منشينيد و چشم منهيد وقت طعام خوردن را

تا با جهانات رسول خویشتن بخانهٔ وی در افکنند شما را باخواندهٔ منوارث
از طفیلی کردن و عن انس رضي الله عنه انه قال انا اعلم الناس بهذه الآية
لما اهتديت زينب الي رسول الله كانت معه في البيت وصنعت طعاما فدعا
فجاء القوم وكانوا في البيت ورسول الله يخرج القوم مكانهم ويرجع وهم قعود
فانزل الله تعالي هذه الآية الي قوله من وراء حجاب فقام القوم وضرب
رسول الله الحجاب ولكن اذا دعيتم فادخلوا ولكن چون بخوانند تان در آیید
فاذا طعمتم فانتشروا چون طعام خوردید پراکنید ولا مستانسين لحديث
وانس مجویید بحدیث و صحابه را نفی کرد از انس جستن بحدیث چنانکه بعضی
یاران رضی الله عنهم از رسول صلی الله علیه وسلم قصه و سمر بشنیدن
می خواستند ایت الم یان للذین امنوا ان تخشع قلوبهم لذکر الله
قوله عز وجل ان ذلکم کان یوذی النبی یعنی این چه یاد کردیم از طفیلی کردن
و بخانهٔ رسول نشستن دراز کردن و از پس طعام سخن ها قایله ساختن
این می برنجاند پیغامبر را و از ادمی بود و پرا از شما بدین فیستحیی منکم وی شرم
می دارد از شما که شما را باز دارد بماند تا ن برخیزید والله لا یستحیی من الحق ای لا یترک
بجای گماردن حق و بیان حق را چه حیا از وصف خداوند منتفی نفی وی روا نبود
ولکن لا یستحیی معنی لا یترک است واصل استحیا از حیوة است و مراد از حیوة
بقاست الا انکه شرم را حیا گویند از انکه هر که از چیزی شرم دارد ان کار را ان
چیز بماند و هم معنی قوله تعالی ان الله لا یستحیی ان یضرب مثلا ای
لا یترک در وصف مصطفی صلی الله علیه وسلم شرم روا بود بار سیحی گفتت که
شرم دارند خداوند تعالی ولکن با مو کلفتن چاکری کرد و نفی نفی خود روا نبود
ولکن نفی حیا نفی ترک بود واذا سالتموهن متاعا وهذه الکنایة ترجع الی
قوله لا تدخلوا بیوت النبی علیهن و ای مومنان چون بخواهید از زنان
پیغامبر متاعی عضاله یا دیگی یا تیشهٔ وما اشبه ذلک فسالوهن من وراء حجاب
از پس پرده خواهید و تا این وقت خانه را حجاب نبوده بود خانها را پرده ساختند
و این ایت را ایت حجاب گویند ثم بین عز المعنی فقال تعالی ذلکم اطهر لقلوبکم وقلوبهن

ابن چه یاد کردیم شما را از اول ایت تا اینجا شکرتر و نه زحمت تر و دور تهمت
تر و پاک تر بود دلها شما مومنان را و دلها زنان رسول صلی الله علیه وسلم
ورضی عنهن را وما کان لکم ان توذوا رسول الله و نیست شما را بیازارید
رسول خدا را باطالة المکث عنده فتوخروه عن حاجته الی نسائه ولا ان تنکحوا
ازواجه من بعده ابدا ان طلق او مات و نیست شما را که بزنی کنید زنان وی را
از بعد وی که طلاق دهد زنان را یا بمیرد و رسول چو بماند زنان وی بی
نشست شما را که بزنی کنید ایشان را هرگز از بهر انکه زنان وی مادران شمااند
کما قال تعالی وازواجه امهاتهم و دیگر معنی انست که زنان رسول صلی الله علیه
وسلم ورضی عنهن زنان وی باشند در بهشت و زن در بهشت شوی اخرین
بود کما قال حذیفة رضی الله عنه لامراته ان سرک ان تکونی فی الجنة زوجتی
ان جمعنا الله فیها فلا تزوجی بعدی فان المراة لآخر ازواجها فلذلک حرم
علی ازواج النبی صلی الله علیه وسلم ورضی عنهن ان ینکحن بعده لانهن
ازواجه فی الجنة وقیل انما منع ان ینکحن غیره فی حیوته لو طلقهن لان
الرجل یلحقه الغضاضة بنکاح غیره امراته فصانه الله تعالی عن ذلک ولهذا
منع الرجل عن نکاح امرأة المطلقة ثلثا الا بعد زوج اخر عقوبة له علی ارساله
عدد الثلث عن یده وسبیل بعضی گفته بودند از منافقان که اگر رسول زنی
را طلاق دهد یا بمیرد اگر رسول زنی را طلاق دهد یا بمیرد من زن وی را بزنی
کنم نهی کرد خدای عز وجل ازین گفت ولا ان تنکحوا ازواجه من بعده ابدا ان
وعید کرد شان بر مخالفت این امر که گفت ان ذلکم کان عند الله عظیما
این ازار شما مر رسول را بانکه دیر بخانه وی نشستن دی و بزنی
کردن عیالان وی از بعد وی گناه بزرگ است نزد حق تعالی یعنی عقوبت وی
از بعد وی بزرگ است و قوله تعالی **ان تبدوا شیا او تخفوه فان**
الله کان بکل شیء علیما بر نیت داشته بودند بزنی کردن عیالان
وی از بعد وی و بعضی اشکارا گفته بودند هر دو را وعید کرد گفت اگر اشکارا
کنید چیزی از ازار رسول یا بدل دارید و بر نیت خداوند اگاهی وی بهمه

جزهءاد انا ست جزاء ان بزهد تان مولش تعالي لاجناح عليهن

في ابائهن ولا ابنائهن ولا اخوانهن ولا ابناء اخوانهن

ولا ابناء اخواتهن ولا نسائهن ولا ما ملكت ايمانهن واتقين

الله ان الله كان علي كل شي شهيدا چون ايت حجاب بيامد

زنان رسول صلى الله عليه وسلم ورضي عنهن بيش خود ا بكس نمودند واكو

نعمه خويشا وند بود واقربا ءيا ان رسول صلى الله عليه وسلم ورضي عنهن

بيش بخانه رسول صلى الله عليه وسلم درنيامدند ايت امدو استثنا كرد اقربا را

كفت لاجناح عليهن في ابائهن ولا ابنائهن بزه نيست وعتاب وملامت نيست

بر زنان رسول في ترك الحجاب عن ابائهن برانكه را ايند بزنان ايشان برايشان

ونه در حق پسران ايشان ولا اخوانهن ولا ابناء اخوانهن ولا ابناء اخواتهن ولا نسائهن

و بزه نيست برايشان كه درايند برايشان زنان مسلمانان اضافت برايشان بحق

امانت نظيره واستشهدوا شهيدين من رجالكم فخرج الكافر من جملة ذلك كذلك

ههنا معناه لاجناح عليهن ان لا يحتجبن من نساء المومنين فاما عليهن الحجاب

عن نساء الكفار لانهن يصفن بين يدي ازواجهن ولا ما ملكت ايمانهن قال

بعضهم المراد منه الاماء خاصة وهو قول سعيد بن المسيب رضي الله عنه وقال

بعضهم اراد به العبيد والاماء يباح لهم الدخول عليهن على ما روي عن عائشة

وام سلمة رضي الله عنهما انه كان يدخل عليهما مكاتبهما وقال تعالى ليستاذنكم

الذين ملكت ايمانكم والمراد منه العبيد خاصة وهذا يتوكل للقول الاول و پسران

شوي را روا بود كه از ايشان زن پدر را ببينند كما قال تعالي او ابناء بعولتهن

وروى ان الحسن والحسين رضي الله عنهما وعن ابيهما كانا لا يريان ازواج

النبي صلى الله عليه وسلم ورضي عنهن هكذى روي عمرو بن دينار رضي الله

عنه عن محمد بن علي رضي الله عنهما قال ابن عباس رضي الله عنهما ان رويتهما

لهن حلال وراي الحكم في ازواج النبي صلى الله عليه وسلم ورضي عنهن وفي

سائر المسلمين سواء ولعل الحسن والحسين رضي الله عنهما ذهبا الي الاحتياط بترك

رويتهن واتقين الله وبترسيد اي زنان رسول از خدا لنت امر خداي بترك

الحجاب

الحجاب والانكشاف لمن لا يحل له النظر اليكن ان الله كان علي كل شي شهيدا

خاص **ان الله وملائكته يصلون علي النبي يا ايها الذين**

امنوا صلوا عليه وسلموا تسليما اكاه خداي عز وجل بيدا كرد

بزرگي جاه ومحل وقدر وي تا سبك ندارند ازار وي را كفت وي بدان محل

است كه در صلوات منست ودر صلوات فرشتگان من است هر ابند خداوند

مي نيازدي مي وفرشتگان با پاكي ايشان در ودمي فرستد برپيغامبر وگفته اند

صلوات از خداي تعالي رحمت است يعني خداوند رحمت مي فرستد بروي

ونيكو يهاى كنند وفرشتگان نيكوئي ميجواهند از من وي را شما كي

مومنانيد صلوات دهيد بروى اى ثنا ونيكو كنند وي را وبزرگ داريد وي را

سلام كنيد بروى وسلام كردني وعن كعب بن عجرة رضي الله عنه قال

لما نزلت الاية قلنا يا رسول الله عرفنا السلام عليك يعني السلام عليك ايها

النبي ورحمة الله وبركاته فكيف الصلوة عليك فقال النبي صلى الله عليه وسلم

قولوا اللهم صل على محمد وعلى ال محمد كما صليت على ابرهيم وعلى ال ابرهيم

انك حميد مجيد وبارك على محمد وعلى ال محمد كما باركت على ابرهيم وعلى ال

ابرهيم انك حميد مجيد قوله تعالى **ان الذين يوذون الله ورسوله**

لعنهم الله في الدنيا والاخرة واعد لهم عذابا مهينا بايت اول

كفت صلوات دهيد رسول را ومياز اريد ش ديدين ايت وعيد از ازار كان

مي ياد كرد كفت انان كه بيازارند رسول را وذكر الله مقدم ياد كرد تعظيم

وبزرگي وي را كه ازار وي از ارخود نهاد جنانكه طاعت وي را طاعت خود نهاد

ووعيد وي لعنت جاودان ياد كرد در دنيا واخرت وآماده كرده است وي را

عذاب خوار كننده ونزول الايتين في قذف عايشة رضي الله عنها وعذابيهما

قوله تعالى **والذين يوذون المومنين والمومنات**

بغير ما اكتسبوا فقد احتملوا بهتانا واثما مبينا وانان كه

بيازارند گرويدگان را از مردان وگروندگان را از زنان يا انكه از ايشان چيزي

كه نه بايد سزاء ازار كسنته باشند در حق ازاد خداي ورسول بغير كسب

نرط یاد نکرد و در حق ازار مومنان یاد کرد از بهر آنکه هرگز روا نبوده است از جلال
و رسول چیزی اید که بنده را خوض شاید کرد در ازار خدای تعالی و ازار رسول
صلی الله علیه وسلم و باز در حق بندگان روا بود چنانکه کسی را بکشند باز کشند
و زنا کند حد زنندش از این معنی نرط کرد فقد احتملوا بهتانا و اثما مبینا ای دروغی
کبیرة عظیمة و معنی بهتان یاد کرده‌ایم انجا که خدای عز وجل گفت انا جلونه
بهتانا و اثما مبینا یا ایها النبی قل لازواجک و بناتک و نساء المومنین
یدنین علیهن من جلابیبهن ذلک ادنی ان یعرفن
فلا یوذین و کان الله غفورا رحیما بدان ایت نهی کرد
از ازار مومنان و وعید یاد کرد بر ازار ایشان و بر این ایت فرمود بجای
ماندن از چیزها که سبب گردد مر ازار مومن زنان را گفت بگوی با خبر
کننده از حق زنان خود را و دختران خود را فاطمه را و رقیه را و ام کلثوم
را مر سه را از خدیجه رضی الله عنها بودند و سه پسر دیگر بود از وی طیب
و طاهر و قاسم رضی الله عنهم و یکی پسر دیگر بود از ماریة رضی الله عنها و ان
ابراهیم رضی الله عنه بود گفت بگوی زنان و دختران خود را و زنان
مومنان را یدنین علیهن من جلابیبهن ای یلبسن الاردیة تا نزدیک ارند
بخود بازشامها خود را یعنی تا گرد اندر ارند بخود چادرها و کلاه‌ها را و برقعها
مصلحان بیرون ایند ذلک ادنی ان یعرفن این نزدیکتر و سزاوارتر کی
بشناسند شان فلا یوذین نیازارند شان و این بدان گفت که در مدینه
بیش از دعوت رسول صلی الله علیه وسلم زنا کردن اشکارا بود و خرابتها بود
و کنیزکان داشتندی و بمزد دادندی عبد الله بن ابی منافق لعنة الله و غضب
علیه از این جمله بود کنیزکان خود را بکرهه بزنا بفرمود تا ایت امد ولا تکرهوا
فتیاتکم علی البغاء و عادت ایشان بزنان نگریستن بود و سوی ایشان سنگ
انداختن در راه و سخن گفتن با ایشان حلال و تعالی بفرمود زنان با رسالت
ن شما را در صلاح بیرون اید تا بشناسندشان که شما اهل این کار نیستید نیازارند
شان و کان الله غفورا رحیما و حلال و تعالی امرزگار و رحمت کننده است ان زنست را

فرمان بردار کی کنند امر خدا برا قوله تعالی لئن لم ینته المنافقون
والذین فی قلوبهم مرض والمرجفون فی المدینة لنغرینک
بهم ثم لا یجاورونک فیها الا قلیلا اگر باز نایستند این علامت صلاح بر خود
نیارا کنید و این منافقان بر دو قسمت بوده اند یکی بباطن منکر و کافر بودند
و دیگر بباطن بشک بودند هر دو گروه را یاد کرد همچنانکه ذکر النقاش رحمه الله فی تفسیره
لنغرینک بهم یعنی لنسلطنک علیهم با رسی دکی برا غالبیم ترا بر ایشان یعنی
یعنی دست دهیم و فرا دل لاد هم بر بد ابتان و نصرت دهیم و فرمان دهیم ترا
بحرب ایشان ثم لا یجاورونک فیها الا قلیلا پس همسایگی کنند ایشان با تو در ین
در ین شهر مدینه مگر اندکی یعنی همه را هلاک و مستاصل کنیم و بعضی را بغربت
افکنیم و از خان و مان اواره کنیم ملعونین اینما ثقفوا اخذوا وقتلوا
تقتیلا و تا بدان رسد که فرمایم ترا بحرب ایشان در حال ملعونان اند یعنی در لعنت
خدای اند و در لعنت فریشتگان و مومنان اند کسی که مر مسلمانان را بیازارد
بی سببی لعنت مومنان بروی رود خاصه منافقان که هر جا گرفته شوند کشته
شوند این بطریق اخبار نیست و لکن معنیش معنی امر است یعنی بدان وقت که فرمان
دادم ترا بحرب ایشان هر کجا از این منافقان بدان وصف یابی بگیر و بکش چه
من نشان کردم بر نفاق ایشان و علامت کلام از بعد این اگر ایشان باز نه ایستند
ایشان نفاق اشکارا می کنند و هر منافقی که وی نفاق اشکارا کند بکشیدش
قوله تعالی سنة الله فی الذین خلوا من قبل ولن تجد لسنة
الله تبدیلا ای هکذا جرت سنة الله من قبل چنین رفته است سنت خدای
در پیغامبران که هر که مومنان را بیازرده است بی سببی من نصرت کرده ام مومنان را
و هلاک کرده ام ازادند کانوا ولن تجد لسنة الله تبدیلا و نیابی سنت خدای را بدل
کردنی یسالک الناس عن الساعة قل انما علمها عند الله وما یدریک
لعل الساعة تکون قریبا چون وعید قیامت بشنیدند گفتند که خواهد بود
این قیامت خدای عز وجل گفت می پرسند ترا یا محمد از کی قیامت رد و انکار را نه
قبول را قل انما علمها عند الله بگوی هر اینه علم کی قیامت بر خداوند است علم الغیب

ویست وما یدریک لعل الساعة تکون قریبا وچه دانی تو یا محمد مگر که قیامت
نزدیک است هر اینه بخواهد بودن و هر چه خواهد بودن بوده انگار قوله تعالی
ان الله لعن الکافرین واعد لهم سعیرا خالدین فیها
ابدا لا یجدون ولیا ولا نصیرا هر اینه خدای لعنت کرده است و نومید
کرده است از رحمت خود کافرانرا واعد لهم سعیرا وآماده کرده است ایشانرا آتش
دوزخ جاودان لا یجدون ولیا ولا نصیرا نیابند آن کافران هیچ دوستی یاری
تا برهانند ایشان از عذاب جاودان قوله تعالی **یوم تقلب وجوههم فی النار**
یقولون یا لیتنا اطعنا الله واطعنا الرسولا وقالوا ربنا انا
اطعنا سادتنا وکبرائنا فاضلونا السبیلا ربنا آتهم ضعفین من
العذاب والعنهم لعنا کبیرا این آن روز باشد کی میگردانند رویهای ایشانرا
در آتش یقولون یا لیتنا اطعنا الله واطعنا الرسول پشیمان شده باشند از
مخالفت امر خدای و رسول صلی الله علیه وسلم گویند کاشکی ما طاعت داشته
بودیمی خدایرا و رسول ویرا و تاسف خورند و پشیمان بر طاعت داشتن سران
خود وقالوا ربنا انا اطعنا سادتنا وکبرائنا ای علمائنا کما قال تعالی انه لکبیرکم
الذی علمکم السحر گویند ای خداوند ما ما طاعت داشتیم مهتران خود را و بزرگان
خود را فاضلونا السبیلا گم کردند ما را از راه راست ربنا آتهم ضعفین من العذاب
ای خداوند ما بده مر ایشانرا آتهم دوزخ عذاب دو باره یعنی عذاب ایشان دو
چندان کن تا ما را گلی والعنهم لعنا کبیرا لعنت کنشان لعنت بزرگ یعنی
برمیت نومید بنمان از رحمت بران و قری والعنهم لعنا کثیرا ای زدنی
لعنتهم فمما متقارب فی المعنی لان ما کثر کبیر قوله تعالی **یا ایها الذین آمنوا**
لا تکونوا کالذین آذوا موسی فبرأه الله مما قالوا وکان
عند الله وجیها این آیت تنبیه است تا مصطفی صلی الله علیه وسلم را
منهم ملال یاید اللال خبر دهد راست گوی دارید ویرا ای گروید گان بوی چون
قوم موسی مباشید تا یا ایمان بوی ویرا متهم داشتند با بعضی و ویرا تهمت کردند
ببرص وادره و بنجا بنالند و بیازردند و ذکر الثعلبی رحمه الله فی تفسیره عن ابی

هریرة رضی الله عنه عن النبی صلی الله علیه وسلم قال ان موسی کان
حییا ستیرا لا یکاد یری احد من جلده شیئا استحیاء منه فاذاه من اذاه
من بنی اسرائیل یعنی موسی بغایت شرمنده بود و از شرم را اعضاء خود پوشیده
داشتی تا بعضی گفتند ویرا برص است یا آفتی دیگر را چنین خویشتن می
پوشیده داشتی واختار بیشتر در فتح است و این چنان است که گویند مذهب
اعتزال از شاگردان حسن بصری رحمه الله افتاد که ایشان گفتند که وی از
کبیره چنان گردید که کس اگر کفر آنان بودی که کبیره نزد وی کفر بودی و اگر
نه چنین نگفتندی کذلک همهنا هنوز بعیب بر گفتند فبرأه الله مما قالوا ای
اظهر الله براءته پیدا کرد خداوند براءة وی از آن عیب که انبیا صلوات الله علیهم
تمام خلقت و تمام صورت باشند منزه از آن عیبی که سبب تحقیر باشد تا چون
دعوت کنند دل کس از ایشان نفرت نگیرد خاصه برص و ادره که بنزد ایشان
سول عظیم است این دو چیز و کیف اظهر براءته روزی باب انداد موسی
صلوات الله علیه جامه بر سنگی نهاد چون بر آمد روان شد و موسی صلوات الله
علیه در دم روان شد و از آن دیسته بود بلم جامه می رفت و می گفت ثوبی ثوبی
و از آن چون تر بود بر تن آدمی بر جفشد اگر در زی یا ماسی بود بیدا بود تا قوم ویرا
چنان بدیدند اگر تفسیر ابنا برص یا ماسی نیی درست اید بر تن تا وی
برات وی و هو حسن صحیح و قتل رخ و از آن موسی صلوات الله علیه
از قوم آن بود کی چون بیش رفتی کفتندی منکر است و چون حیا نزنی
کفتندی بترسد و چون با آخر رفتی گفتندی ما را اهمل کرد بنداری می داد و خود را
بجمل حوبان و چون بکرانه رفتی گفتندی از ما ننگ می دارد این بما هم یاران
نه یاران رسول صلی الله علیه وسلم و رضی عنهم را گفتی شما مگویید چیزی که از روی
آزار رسول است چنانکه قوم موسی گفتند فبرأه الله مما قالوا اشفقت وی
بر ایشان و دلالت وی و ماهی و کبری مای خدا وند عز و جل ... کرد تا گفتندی
فاذهب انت وربک و عوج تا تنها بکشت و قتل از آن بود که موسی
صلوات الله علیه را گفتندی تو هارون را بکشتی تا موسی صلوات الله علیه

با همه اين ستهنا بطور مي رفت از اداه بكور هارون صلوات الله عليه بنت
وبانگ كرد يا هارون خداوند عز وجل وي را زنده كرد تا جواب داد ومن برايه
وهر كس نكفتاند فبراه الله مما قالوا اينست قوله عز وجل وكان عند الله
وجيها اى ذا جاه وقدر موسي نزد خداى با جاه وباقدر بود وهر چند خواست
از ازار كسى كه باجاه بود بنزد خداوند عز وجل قوله تعالي يا ايها الذين
امنوا اتقوا الله وقولوا قولا سديدا اى مومنان از خداى بترسيد
وراست كوييد اگر كوييد دروغ مكوييد وكس را بيازاريد اتقوا الله امرست
بتقوي وبر تكرار كلمه ايمان وعده كرد قبول طاعت وامرزش عصيان يصلح
لكم اعمالكم ويغفر لكم ذنوبكم ومن يطع الله ورسوله
فقد فاز فوزا عظيما قال ابن عباس رضى الله عنهما اصلاح العمل قبوله
وهو قول الضحاك وقتادة رحمهما الله وقولوا قولا سديدا اى قولوا كلمة وهو
اظهر كلمة توحيد را سديد كفتند از انكه وى راستست كه در وى نفي كرد خدايى
از غير خداى عز وجل واثبات خدايى است مر ويرا جل جلاله واين كلمه توحيد
را نامها بسيارست بعضي ببيوله ابراهيم صلوات الله عليه ياد كرديم قوله
تعالي ومثل كلمة طيبة قوله عز وجل ومن يطع الله ورسوله اى من يطع
الله ورسوله فيما امر ورسوله فيما بين فقد فاز فوزا عظيما فوز يافتن
ازو بود يا از امني از مكروه قوله تعالي انا عرضنا الامانة علي
السموات والارض والجبال فابين ان يحملنها واشفقن
منها وحملها الانسان انه كان ظلوما جهولا اى عرضنا الامانة
وتضييعها قبل اهل السموات واهل الارض واهل الجبال ادم يحمل هنه
لعنه الامكنة عن الامكنة يعبدون الله عز وجل فيها وعرضه عليهم لتعريفه
اياهم ان في اداء الامانة ثوابا وفي تضييعها عقابا والامانة هو الامر والنهي
علي سبيل الابتلاء بشرط الثواب والعقاب بر ايشان نهادند ايشان كفت ملايكه
بهن طاعتي وبهذه معصيتي وهذه نادي ان اطعتم جوزيتم وان عصيتم
عوقبتم فقالت الملايكة صلوات الله عليهم ان كان هذا الغرض عرض حتم فلا وجه

تركنا الثواب مخافة العقاب
الا القبول وان كان هذا عرض اختيار فيه عرض واجب
تطبيعك والتفصيل طرفة عين ثم عرض على ادم صلوات الله عليه عز وجل انا خلقنا الانسان من نطفة
يعني خلقته في الاصل علي الابتداء كما قال عز وجل
بمشلح بتاليه چون خلقي داشته بودچون ملايكه صلوات الله عليهم وخلقي
كه داشته بودچون ستوران وساير المخلوقات قومي مي بايست نه داشته ونه
كه داشته بيافريد ادم را صلوات الله عليه ومبتلا كردش بامر ونهي واين ان معني
است كه رسول صلى الله عليه وسلم گفت لو ان هذا القوم لم يذنبوا لجاء الله بقوم
يذنبون فابين ان يحملنها سرباز زدند از برداشتن اين امانت نه رد وسبك داشتن
امر را بل خوف عاقبت راكي بهاروت وماروت بنا گرفته بودند ديدند كي انسان
را مبتلا كرد بس را مانند ايشان بترسيدند واشفقن منها نگفتند نه نعمت ولا محن
خواهيم ونه ابتلا وخوف عاقبت ونيكو اورا واز وصف كه داشتكان كي سير خودهن
است وهمه اين ميست نبي قط شيطان ومن لشتغل به حرم عن اداء الامانة كما قال
تعالي ويأكلون كما تأكل الانعام قوله تعالي وحملها الانسان اى اهله وخلقه
لذلك حتى حملها كما قال تعالي وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون قوله عز وجل
انه كان ظلوما جهولا يعني بعضى از ين ادميان ستمكارند بر خود بترك قبول
وكزارد فرمان وان كافران اند جهول اند بقيامت وبعاقبت كار خود كي ان شد
كه چه عذاب اماله كرا را لم شان ولا يجوز هذا ان يحمل علي ادم صلوات الله عليه
لان الظلوم ابلغ في الذم من الظالم والجهول ابلغ في الذم من الجاهل والله تعالي
ذم الكافرين بالظلم فقال عز وجل والكافرون هم الظالمون وبالجهل فقال عز وجل
قل افغير الله تامروني اعبد ايها الجاهلون فكيف يجوز ان يوصف ادم صلوات
الله عليه بما هو ابلغ من ذم الكافرين ولان في جواز هذا اثبات التناقض والخلل
في القران وهو وصفه بالمدح تارة وبالذم اخرى باز عرضه كرد بر ادم صلوات الله عليه
بر سبيل حتم ووجوب بشرط ثواب وعقاب بپذيرفت مراد از ايشان ادم صلوات
الله عليه است با همه فرزندان كه انسان اسم جنس است كما قال تعالي والعصر
ان الانسان لفي خسر وهو اسم جنس الا ترى انه استثنى منه المومنين المومن

الصالح ادم صلوات الله عليه گفت یارب بدیرفتم [illegible] دمی خدای
عز وجل گفت بلی یاری دهمت بهر طاعتی که در ایی توفیق دهمت باهر
جهدی بتوفیقی است و باهر سستی کاریی خذلانی است مخبر می آید [illegible]
بنده را از خدای عز وجل الست که جنسش جون گوش نیاورد تاگر [illegible]
جست برحرامی افتد نگیرد مت دو طبق [illegible] تا فرا کنی [illegible]
ان یاد کی ار [illegible] خداوند عز وجل ادم صلوات الله علیه گفت بارب [illegible]
من باچندین دشمن چگونه طاقت دارد خدای عز وجل گفت [illegible]
من که تاچگونه طاقت دار درجان در ایشان [illegible] واختیار وابتلا با [illegible]
توبه کنند توبه ایشان بپذیرم اند کان ظلوما جهولا اینها کنایت با دم
صلوات الله علیه باز نگردد ببعضی از ایشان باز گردد وان منافقان اند
ومشرکان بعضی از ایشان باز گردد وان منافقان ان بعض الانسان
کان ظلوما جهولا و روا بوده که دو چیز یاد کرده شود در یکی اسم و عقب وی
کنایت یاد کنند وان کنایت بهیکی ازان باز گردد نه بهر دو کما قال عز وجل
وهم اسم ادم صلوات الله علیه واولاده ثم قوله من یفسد فیها ینصرف الی
بعض الاولاد دون ادم صلوات الله علیه ودون الانبیاء صلوات الله
علیهم ودون المطیعین الا تری انهم لم یفسدوا فی الارض ولا سفکوا الدم
وهو دلیل قوی حسن کما قال تعالی لتؤمنوا بالله ورسوله وتعزروه وتوقروه
وتسبحوه وهذه الکنایات ترجع الی الله تعالی الی دون النبی صلی الله
علیه وسلم کذلک هنا ذکر ادم صلوات الله علیه باسم الانسان حتی یدخل
اولاده تحته ثم ذکر الکنایة عقیبه انه کان حتی ترجع الی بعض اولاده
وهم المنافقون والمشرکون جه [illegible] ادم صلوات الله بقبول امانت
مستحق ایمنی گردد ولکن منافقان ومشرکان بخیانت امانت مستحق
ایمنی نشوند لیعذب که گفت قوله تعالی لیعذب الله المنافقین
والمنافقات والمشرکین والمشرکات ویتوب الله علی
المومنین والمومنات وکان الله غفورا رحیما

[illegible] گفت عذاب خدای منافق مردان را ومنافق زنان را
ومشرک مردان را ومشرک زنان را مراد از ابتلا وعرض امانت لعذب الانسان
است و دیگر ویتوب الله علی المومنین والمومنات وهم القابلون لهذه الامانة
و [illegible] خداوند از مومن مردان ومومن زنان چنانکه هیچ منافق ومشرک
[illegible] نماند هیچ مومن نا امرزیده نماند وکان الله غفورا رحیما واین
تاویل حسن بصری رضی الله عنه است که یاد کردیم وذکر الکلبی رحمه الله فی تفسیر
ظلوما جهولا یرجع الی ادم صلوات الله علیه ای ظلوما فی اکل الحنطة جهولا العاقبة
امره واین قول درست نیست که ظلوم بر وزن فعول است کثرت تقاضا کند
وادم صلوات الله علیه را این یکبار بود وعقب وی توبه وپشیمانی بود وهم
او را ظلم نگوییم هر چند ادم صلوات الله علیه گفت ربنا ظلمنا که اسم بلیغ تر از وصف
بود چون ظالم نفس نگوییم که مبالغت را بود که گوییم ومحنین جهول نگوییم که
مبالغت است چنانکه جاهل نگوییم بس تاویل صحیح بسندیده انست که یاد کردیم
وقال بعض المفسرین ان ادم صلوات الله علیه حضرته الوفاة قال یارب من استخلف
بعدی فقال اعرض خلافتک علی جمیع الخلق فعرضها [illegible] ابا غیره و لده

سورة السبا

[illegible] و [illegible] کلمة والف وخمسمایة واثنا عشر
حرفا وعن ابی بن کعب رضی الله عنه عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال من قرأ
سورة سبا لم یبق نبی ولا رسول الا کان له یوم القیامة رفیقا ومصافحا ونظم
السورتین ان سورة الاحزاب لبیان وصف المنافقین وذمهم وبیان معاملات
الاسلام ووصف المومنین ومدحهم وسورة سبا لبیان وصف الکفر وذمهم وبیان
حجة الوحدانیة والرد علی الکفرة ووعیدهم بالعذاب فی الدنیا والاخرة

بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله الذی له ما فی
السموات وما فی الارض وله الحمد فی الاخرة وهو الحکیم
الخبیر حمد وثنا مر ان خداوند راست که ویراست انچه در اسمانها وزمین در روا
بود این یعنی امر بود وقوله در ابتدا نهی مضمر بود ورو ابود که ابتدا ثنا بود
از خداوند عز وجل خود را کما ذکرنا فی سورة الفاتحة حمد من لنفسه لنفسه

واستعمل من خلقه والف ولام جنس راست اي سزا همه حمدها وي ما لک
اسمان و زمين وما بين وي است وله الحمد في الاخرة و وي راست حمد در ان
جهان که مالک اسمان ان جهان وي است وهو الحكيم الخبير و بيست
حكيم محكم راست امر ونهي وي صنع وي عالم البر راست لا يزال ولم يزل ثم كشف
عن معنى الخبير فقال عز وجل يعلم ما يلج في الارض وما يخرج منها
وما ينزل من السماء وما يعرج فيها وهو الرحيم الغفور
داناست بدانچه در ايد بزمين از مردکان وحيوانات وانچ بيرون ايد از زمين
از زنده شدن مردکان و بيرون امدن نباتها وانچ فرود ايد از اسمان
از فرشتکان و باران وغير وي وما يعرج فيها اي اليها وانچ بر ايد
بر اسمان از فرشتکان ببردن اعمال بندکان وهو الرحيم الغفور اکر
برين وصف است داند انچ فرشتکان بر مي ارند از افعال بندکان وي بپوشد
بر ايشان قوله تعالى وقال الذين كفروا لا تاتينا الساعة قل
بلي وربي لتاتينكم عالم الغيب لا يعزب عنه مثقال ذرة
في السموات ولا في الارض ولا اصغر ولا اكبر
الا في كتاب مبين بدين ايت خبر داد تا کافران مر وصف
کردند بعجز کمتند هرکز زنده نشويم ما و قيامت نخواهد بودن و نخست اين
وصف کردنست خداوند عز وجل راي ورحمت اذ لا يجوز في رحمه الله تعالى
وحكمته اهمال المسيئ العاصي عن العقوبة وتوي ذلک في الدنيا فوجب
ان يكون لهم دار اخري لانصاف المظلوم من الظالم ميکفتند کافران بنيا بد . ما
قيامت اي نخواهد بودن قل بلي وربي لتاتينكم بلي رد ما قبل است و اثبات
ما بعد است و ربي قسم است از مصطفى صلى الله عليه وسلم بنام خداوند
خداوند عز وجل لتاتينكم لام تاكيد است وجواب قسم است اي بگو يا محمد
اين کافران را اين منکران بعث را نيست چنانک شما مي کوييد که قيامت
نخواهد بودن بگوي بخداي من که هر اينه قيامت بشما بخواهد امدن
عالم الغيب لا يعزب عنه اي وي عالم الغيب که نهفته بر وي پوشيده نخواهد

بودن کفت خداوند من داند که وي عالم غيب است غايب نيست از علم
وي همسنگ ذره که در افتاب بکردد در صفت اسمان وصفت زمين و نه خرد
تر نيست ذره و نه بزرکتر از ان ذره نه همه در لوح نبشته است و همه عالم است
تا وي از همه است الا يعلم من خلق وهو لا يعزب عنه مثقال ذرة في
السموات ولا في الارض من اعمال العباد غايب نيست از علم وي از اعمال
بندکان همسنگ ذره ولكن با همين فرموده است فرشتکان را بحفظ وكتابت
اعمال ايشان حجت را بر ايشان ليجزي الذين امنوا وعملوا الصالحات
اولئك لهم مغفرة ورزق كريم اي لتاتينكم ليجزي الذين
امنوا قيامت بيايد تا جزا دهد مومنان را مطيع را بثواب ايشان اولئك
لهم مغفرة ورزق كريم ظاهر قوله تعالى والذين سعوا في اياتنا معاجزين
اولئك لهم عذاب من رجز اليم وانان که سعي کنند در ابطال وانکار ايات
ما معاجزين در حال کمان ايشان بعاجز کردانيدن ما از او در قيامت معجزين
بغير الالف اي مثبطين سعي کنند در حال کرانه کردانيدن ديکران با فترا
بقيامت وايمان بايت يعني باز دارند شان از کرويدن بقيامت اولئك لهم
عذاب من رجز اليم ايشان راست عذابي از عذاب دوزخ در دکن قوله
تعالى ويرى الذين اوتوا العلم الذي انزل اليك من
ربك هو الحق ويهدي الى صراط العزيز الحميد اي
ويعلم لكن من العلم بالروية کفت مي دانند انکسا نيک ايشانرا داده شده است
علم کتاب يعني بتوريت واو بود که ايشان علما اهل کتاب باشند اي کرويدکان
مي دانند ايشان که انچ فرستاده شده است بتو يا محمد که از نزد خداوند حق است
ويهدي الى صراط العزيز الحميد وراه نمايد اين کتاب براه راست خداوند
با عزت است وحميد وقرات راه نمايد همه است وخداوند تعالى عزيز است
کسي که وي را غلبه نکند حميد است نه ستايش خلق قوله تعالى وقال
الذين كفروا هل ندلكم على رجل ينبئكم اذا مزقتم
كل ممزق انكم لفي خلق جديد کفتند اين منکران قيامت

این کران کنند کان دیگر انرا راه نمایم شما نرا ابر دهی که خبر کنند شما را که
چون بمیرید و پاره پاره شوید در کور و بخورد شما را دده انکم لفی خلق جدید
شما دیگر بار در آفرینش نو باشید و این بسبیل تعجب و استحالت کفتند ای عجب چیزی
این تا از مردی که می کوید از بعد آنکه خاک کردند دیگر بار زنده کردید افترى
على الله كذبا ام به جنة بل الذين لا يؤمنون بالآخرة
في العذاب والضلال البعيد افترى استفهام معنی النفی دروغ می کوید
بر خدای ام به جنة یا خود دیوانه است بل دیوانکی می کوید بل الذين لا يؤمنون
بالآخرة في العذاب والضلال البعيد ای نیست دروغ کوینده بر خدای و نیست
دیوانه لکن آنان که نمی کروند بقیامت در عذاب اند بدان جهان و در کم بودکی
دور عذاب کشتشان از آنکه نخواهند بود تجعل کالکاین قوله تعالى
افلم يروا الى ما بين ايديهم وما خلفهم من السماء
والارض ان نشا نخسف بهم الارض او نسقط عليهم
كسفا من السماء ان في ذلك لاية لكل عبد منيب
این وعیدست یا نمی بینند یا نمی نکرند بدانچ پیش ایشانست اندر است از آسمان
و زمین و آنچ از پس ایشانست از آسمان و زمین یعنی هر چند رو بدو نکرید
ملک منید و در قدرت منید ان نشا نخسف بهم الارض اکر بخواهیم بزمین
فرو بریمشان او نسقط عليهم كسفا من السماء و اکر بخواهیم پاره از آسمان
بر ایشان افکنیم و همه را هلاک کنیم در آنچ بیان کردیم از اول سوره تا اینجا
از آیات قدرت در آفرینش آسمان و زمین و ما بین وی و بدان نشان آنچ
بر زمین در آید و آنچ بیرون آید و فرو شتکان و بر زمین فرود برد بر شما و آسمان
زبر بر شما آیات و نشانهاست بر قدرت ما باور نزد قیامت هر مومن بنده باز
کردنده را بخدای ولقد آتينا داود منا فضلا يا جبال اوبي معه
والطير والنا له الحديد ان اعمل سابغات وقدر في
السرد واعملوا صالحا اني بما تعملون بصير بدرستی و راستی
که بدادیم داود را از ما فضلی یعنی فضل نهادیم و برا بر دیگران بعضی چیزها
وکفتیم

وکفتیم که ای جبال او بی معه فضل به کفتیم از خدا و تعالی بفضله بود از خیر دینی و دنیاوی همه را
فضل بکوید چه ان فضل و کی است ان فضل چه بود ان بود که قلنا يا جبال
اوبي معه کفتیم یا کوهها تسبیح کوئید با داود اوبی ای سبحی و اصله من التأويب
في السير وهو ان يسير النهار كله وينزل ليلا كانه اناد اوبي النهار كله
بالتسبيح الى الليل و را باز در عبادت داد بیر و الطیر بعثوا بالنصب والرفع
قرئ قوا بالرفع فهو معطوف على الجبال وقوله اوبي اين امر تسخير است
نه امر تکلیف که کوه مکلف نیست و اهل خطاب نیست و لکن معنی انست که
مسخر کردانیدیم کوه را و مرغان را دلیل بر آن که آیت دیگر همچنین خبر داده
کفت انا سخرنا الجبال معه يسبحن بالعشى والاشراق الا انه اخبر عن
التسخير بالامر مبالغة في بيان جلاله واظهار عظمته والوهيته على حسب
عادة العرب والنا له الحديد اين فضل دیکرست ای آهن نرم کردانیدیم و برا چنین
خمیر معجزه و برا هر چه همی خواست می کرد از آهن که بود چی ان اعمل سابغات
والسابغات الدروع الواسعة و فرمودیم و برا که از آن زرهها کن فراخ
و تمام و قدر في السرد یعنی تقدیر کن و اندازه کن در بیوستنی السرد الوصل
یعنی پیوند و واحد وزد معنی انست که حلقها بیک اندازه کن یکی بزرک تر
و یکی خرد تر مکن تا استوار تر آید و قیل السرد نسج حلق الدروع ويسمى صانع
الدروع السراد والزراد والزراد بدل عن السين كالسراط والزراط اي اجعل
المسامير دقاقا فتتعلق ولا غلاظا فتكسر الحلق واعملوا صالحا و نکاه دارید
این زره را در سبیل خدای و روا بود که امر عام بود ای بمقابله این نعم که دادیم
شما را عمل صالح کن ای همچنین بر عمل صالح باش انی بما تعملون بصیر ظاهر
قوله تعالى ولسليمان الريح غدوها شهر ورواحها شهر
واسلنا له عين القطر ومن الجن من يعمل بين يديه
ومن يزغ منهم عن امرنا نذقه من عذاب السعير
ای وسخرنا لسليمان الريح و مسخر کردیم مر سلیمان را باد که تخت وی را
بجائنکاه یک ماه راه را ببردی و شبانکاه یک ماه راه باز آوردی و قرار

وباش گاه وی بصخره بود بیت مقدس از آن جای هرکجا خواستی بامداد
یکماهه راه برفتی وشبانگاه بترا دخود باز آمدی واسلنا له عین القطر
ای اذبنا له وروان کردیم سلیمانرا چشمهٔ مس کداخته القطر النحاس از انجا
که چشمهٔ بود می رفت تا انجا که سد یاجوج وماجوج است انجامی شد معجزهٔ
سلیمان صلوات الله علیه را ونفع امت محمد صلی الله علیه وسلم را با ذو
القرنین صلوات الله علیه بماندان ساخت انجا وآن بند بکرد کما ذکر فی اخر الکهف
ومن الجن من یعمل بین یدیه باذن ربه ومسخر کردیم ورا شیاطین تا کارها
می کردند بپیش وی بامر خداوند یعنی سلیمان ومن یزغ منهم عن امرنا نذقه
من عذاب السعیر وهرکه بگشتی از این شیاطین از امر سلیمان بچشانیدیمی
ویرا عذاب سوزنده وآن آن بود که خداوند عز وجل فرمان داده بود تا آتش
را در پیوک تا از انکه سلیمان صلوات الله علیه نهاده بود تا اگر مشرق یا مغرب
دیوی از فرمان وی سرباز زدی آتش بجستی وآن دیو را بسوختی دیگران
هر بدیدندی پند بودی ایشانرا همه بطوع وجبر مسخر سلیمان صلوات الله علیه می
داشت **یعملون له ما یشاء من محاریب وتماثیل وجفان**
کالجواب وقدور راسیات اعملوا آل داود شکرا وقلیل من
عبادی الشکور این شیاطین کار می کردند سلیمانرا آنچه وی خواستی
از محرابها وبنا مسجدها وخانها وشهرها وتماثیل صورتها می کردندی از
سنگ وغیر نه هر صورتی بلکه صورت عباد وزهاد کسانی که بعبادت وزهد
معروف بودندی چون بمردندی روا بودی در شریعت سلیمان صلوات الله
علیه صورت ایشان کردند تا چون بدیشان بنگرستندی از عبادت
وزهد ایشان یاد آمدی ایشانرا حریص تر بودندی بر عبادت وآن منسوخ
است بشریعت ما وجفان کالجواب ومی کردند کاسها کلان چون حوضها
الجابیة الحوض والجمع الجواب وقدور راسیات ومی کردند دیگها بلند
واستوار راسیات ای ثوابت نه اما کنها کوهی را بیکبار تهی کردندی که سلیمان
صلوات الله علیه هم نبی وهم ملک بود وباوی بر تخت وی باشند کان

بسیار

بسیار بودندی وبا محاله ایشانرا طعام بایستی دیگ وکاسه باندازه قوم
ساختندی اعملوا آل داود شکرا ای یا آل داود کار کنید ومراد از آل
داود سلیمان صلوات الله علیه است خطاب وی بلفظ جمع یاد کرد
کرامت وبزرگی ویرا ودویرا بامر شکر مخصوص کرد چه وی بزیادت نعمت
مخصوص بود کس را آن نعمت نبوده است تا ویرا چنانکه گفت وهب لی
ملکا لا ینبغی لاحد من بعدی تا بدانی که شکر باندازه نعمت واجب شود
وقلیل من عبادی الشکور واندکی است از بندگان من شاکر که مراد از این
شکر ایمان بود مومنان در میان بندگان کافران اندک اند وروا بود که از این شکر
با اعمال بود وانها مطیع اند ومطیعان در جنب عاصیان اندک اند **فلما**
قضینا علیه الموت ما دلهم علی موته الا دابة
الارض تاکل منساته فلما خر تبینت الجن ان لو کانوا
یعلمون الغیب ما لبثوا فی العذاب المهین ما سلیمان نزا
لشکر ومردم وی را تا بلند سنا کر بود تا کار وی بساختیم زندگانی
وی همی بسر رسید مرگ وی گفت چون ما قضا کردیم بر سلیمان مرگ را وآن چنان
بود که روزی در عبادت گاه خود ایستاده بود همی ناگاه ملک الموت
صلوات الله علیه بیامد سلیمان صلوات الله علیه گفتش یا ملک الموت چیستی
زایرا ام قابضا فقال لا بل قابضا سلیمان صلوات الله علیه گفت پس زمان
ده تا بخانه باز کردم واهل بدرود کنم گفت فرمان نیست پس زمان ده تا کسی
را خلیفت نامزد کنم گفت فرمان نیست گفت زمان ده تا بنشینم گفت فرمان
نیست گفت فرمان چگونه است گفت چنانکه هم برین حال که هستی سینه
بر عصا بنه وبروی تکیه کن سلیمان صلوات الله علیه بر عصا تکیه کرد
وملک الموت صلوات الله علیه بر همان حال جان از وی بر داشت وی
بقبله ویکسال همچنان بماند ونایبان وی کارها می راندند ودیوان کارها
سخت می کردند ومی امدند از دور ومی دیدندی که در محراب ایستاده کننده ی
عبادت دراز ایستاده است کس را زهره وبسنا نهٔ آن نبود که بر وی

فرا امدی تا انکاه جوب خوارهٔ عصا می خورد تا عصا را میان بکاواک
شد کران بادوکی بوی زسیل بشکست و سلیمان صلوات الله علیه بیفتاد
انکاه بدانستند که وی از دیر باز مرده بوده است واین حجت خدای
بود بر شیاطین که ایشان دعوی علم غیب کردند و خداوند عز وجل همیشه
حجت حق باقی داشته است المنساة العصا وهی مفعلة من نساء الدابة اذا ساقها
فلما خر تبینت الجن ای ظهر امرها و تجوز ان یکون معنی قوله تبینت الجن ای
علمت الجن وظهر لها العجز وکانت تسترق السمع وتلبس علی الناس بذلک انها تعلم
الغیب فلما خر سلیمان صلوات الله علیه زال الشک فی امرها فکانها اقرت بالعجز وفی
مصحف عبد الله رضی الله عنه تبینت الانس والجن لو کانوا یعلمون الغیب
سلیمان صلوات الله علیه بیفتاد بیدا شد شیاطین را جمله ایشان که اگر ایشان
علم غیب دانستندی درنگ نکردندی سالی در عذاب خوار کننده یعنی در کارها سخت
لقد کان لسبإ فی مسکنهم آیة جنتان عن یمین وشمال
کلوا من رزق ربکم واشکروا له بلدة طیبة ورب
غفور این ایت اول قصه شاکران بود و بقاء نعمت ایشان و این ایت قصه ناسپاسان
است و زوال نعمت بر ایشان و سبا نام مردی است که و بر اهفت پسر بوده است و نامها
شان در تفسیر امام قفال شاشی رحمه الله اورده است قال القفال رحمه الله لقد
کان لسبإ وهم قبایل یرجعون باسامیهم الی سبإ ابن یشجب بن یعرب بن قحطان
وذکر ان سبا ولد عشرة وهم حمیر بن سبا وکهلان بن سبا و عمرو بن سبا والاشعر بن سبا
وانمار بن سبا ومر بن سبا و عاملة بن سبا این شهر را سبا بوی باز خوانندی کفت بلدة طیبة
والمسکن که بود اهل سبا را در باش کاه و قرارگاه ایشان ایت انکاه تفسیر
کرد که ان ایت چه بود کفت جنتان عن یمین وشمال دو بوستان بود
از راست و چپ و مراد ازین دو بوستان ان نیست که دو بوستان
بعدد بل مراد انست که بر راست و چپ ایشان همه بوستان بود الا انک
هرچه بر راست بود یک بوستان کفت و هرچه بچپ بود یک بوستان کفت
و مراد ان انست که کرد بر کرد ایشان همه بوستان بود نظیر این جنانست

حکنت

کی کفت لهم من فوقهم ظلل من النار ومن تحتهم ظلل زیر زبر یاد کرد مراد
ان نیست که اتش زیر و زبر بود پس بل کرد در کرفته بود هرچند که بر وطرف
خبر داد کذلک هاهنا کر کل هاهنا معنی انست که کرد بر کرد همه بوستان بود
بر نعمت در سبا که محلی بود که کوهی زنبیلی بر سر نهادی و ازین سر جای
باز دان سر رفتی زنبیل بر میوه شدی ازانک درختان بسی در راه زدی رسول
فرستادیم بر ایشان کلوا من رزق ربکم واشکروا له فرمان بود شان که بخورید
از روزی خدا و شکر او شما و نعمت او بلد این روزی خدا بر ان شکر کویید که روزی بود ازین
اسان تر بلدة طیبة ورب غفور روزی خوش دهیم تان بر نعمت و ایمنی
واب روان و خدا و ند امرزکار هست بکروید تا کذشته تان بیامرزد فاعرضوا
فارسلنا علیهم سیل العرم وبدلناهم بجنتیهم جنتین ذواتی
اکل خمط واثل وشیء من سدر قلیل روی از شکر بکردانید یعنی بر کفر
بازی افتادند و بر رسول نکرویدند ما ایشان را عقوبت کردیم چه کردیم فارسلنا
علیهم سیل العرم بفرستادیم بر ایشان بند اب را ای بکماشتیم العرم المسنات
واحدها عرمة و این جنان بود که شهر سبا در میان بود زیر ایشان صحرایی
بود بلند و با فراخی و اندرین صحرا سه دریاچه بود مانند سه حوض بزرک
که اب باران انجا و چشمها بدین سه حوض کرد امدی و ایشان این سه حوض
را بندها کرده بودند و میان انها اهنین استوار کرده باول سال حوض اول
بکشادندی و بمیانه سال حوض دوم و باخر سال حوض سوم و اب بان دانه
بوستانها می رفت جون ایشان ناسپاسی کردند خدا وند عز وجل موشان
فرستاد بیک روایت بادندانها اهنین تا ان بندها را ببرید قوت اب ان
بندها را بشکست روی از بالا بنشیب داد و شهر شان را غرق کرد و جندان
عز نعم و سنگ فرود اورد که برهم در ختی یکی مردمان را غرق کرد شکر نعمت بجای
نیاوردند بند اب بر ایشان کماشتیم و بزوال نعمتشان عقوبت کردیم
شهر و باغ هلاک شد لکن مردمان بماندند که جون بدانستند که بند اب بشکست
از شهر بیرون کریختند وبدلناهم بجنتیهم جنتین خدای عز وجل می کوید بدل

داد بجشان بدان دو بوستان ایشان دو بوستان دیکر ذواتی اکل خمط
واثل وشیء من سدر قلیل الاکل الثمر و الخمط الشجر العضاه و هی کل
شجر ذات شوک و قال قتاده رضی الله عنه الخمط الاراک والاثل شبیه
بالطرفاء الا انه اعظم منه دو بوستان که بود و باروی اراک بود و درخت
خار و شور کز و چیزی اندکی از سدر یعنی از بعد آنکه نعمت فراخ و بسیار داده
بودیمشان نعمتی دادیمشان که درسکی خوردند و هیچ اندکی از سدر و سدر درختی
است بروکی طلخ کوند قوله تعالی **ذلک جزیناهم بما کفروا**
وهل نجازی الا الکفور این پاداش کردیم بدانچه ناسپاسی کردند و بر ایشان
ظلم وستم نکردیم وهل نجازی الا الکفور و بزوال نعمت جز انکه مکر ناسپاس را
وجعلنا بینهم وبین القری التی بارکنا فیها قری
ظاهره **وقدرنا فیها السیر سیروا فیها لیالی وایاما آمنین**
نعمتشان هلاک کردیم کمن میان ایشان و میان شهرها که بو برکت کردیم
دهی بزرگی نعمت وان زمین شام و فلسطین و مقدس است دیها و شهرها
ظاهر نهادیم که یکی از آن یکی شهر بکذشتی دیکری ظاهر شدی یعنی
بیابان دشوار نبود که مسافر راه برفتن رنج بودی وقدرنا فیها السیر
و تقدیر کردیم اهل سبا را برفتن درین راهها سیروا فیها لیالی وایاما آمنین
رسول اهل وکفتیمشان ان بکی نعمت را شکر نکردند زوال اهل اکنون دیکر را
شکر کیتین راهها بیوستهاست بروید درین راهها بشب و روز امن و روزی
ونعمت می ابد و می خورید و خدا را شکر کنید چه کردندی اکر راه برشما
دشوارتر و درازتر نهادی هم ناسپاسی کردند چه کنند **فقالوا ربنا**
باعد بین اسفارنا وظلموا انفسهم فجعلناهم احادیث
ومزقناهم کل ممزق ان فی ذلک لآیات
لکل صبار شکور کفتند ای خداوند از ما دور کردان میان
سفرهای ما فاتمی کرد وظلموا انفسهم وستم کردند بر تنهای خویش بنا سپاسی
فجعلناهم احادیث ما ایشانرا حدیث کردانیم یعنی همه را از بر کردیم

سحر

سمر و افسانه و حدیث که کنند ومزقناهم کل ممزق و پراکندیم شان پراکندن
که همه لا بغربت افکندیم و از خان و مان ایشان جدا کردیم ان فی ذلک لآیات
لکل صبار شکور اندرین قصه ایشان پندست هر صبر کننده را در بلا و محنت
و هر شکر کننده را در نعمت و شکر از کافران ایمان است و از مومنان فرمانست
با ترس دل و باداشتن نعمت از خداوند عز وجل کما قال عز وجل وما بکم من
نعمة فمن الله قوله تعالی **ولقد صدق علیهم ابلیس ظنه**
فاتبعوه الا فریقا من المومنین قصه سبا یاد کرد باز کفت
ابلیس کمان خود راست کرد که کمان برده بود که لآتینهم من بین ایدیهم ومن
خلفهم وعن ایمانهم وعن شمائلهم ولا تجد اکثرهم شاکرین و این کلمات
کفته بود که دوزخی می دید عظیم با طول و عرض داشت که و بر اهل بود
خدای عز وجل کفت شیطان کمان خود راست کرد بر ایشان فاتبعوه الا فریقا
من المومنین متابعت کردند و بر این کافران مکر اندکی از مومنان **وما**
کان له علیهم من سلطان الا لنعلم من یومن بالآخرة
ممن هو منها فی شک وربک علی کل شیء حفیظ بودی که
بعضی از قوم اغوای که شیطان را بر ایشان سلطان بزینت و وسوسه
که ملبسشان کرده تفتنانت تا از نا کرده الا لنعلم من یومن بالآخره ای
لنری علم معنی رویتست و علم معنی رویت بسیارست و همچنین رویت
بمعنی علم وقیل لنعلم ای لنمیز تا جدا کنیم بتزیین و وسوسه که کردیم
بتیامت وقیل لنعلم ای لتعلم وربک علی کل شیء حفیظ نگاهبان قوله
تعالی **قل ادعوا الذین زعمتم من دون الله لا یملکون**
مثقال ذرة فی السموات ولا فی الارض وما لهم فیهما
من شرک وما له منهم من ظهیر انکاه این ثبات
کنند کافران بر کفر را می باز نماید رطلان ایشان کفت بکوی یا محمد این
کافران را بخوانید آنان را که بخدایی می خوانید بدروغ بدون الله لا یکشف
عنکم الضر او یحر علیکم النفع بکوی بخوانید بتان را تا بیایند نفعی بشما

یا باز دارند ضرری و زیانی از شما باز بدید کردی ایشان که اند کفت لا یملکون
مثقال ذرة فی السموات ولا فی الارض ایشان مالک ذره نیستند در اسمانها
و زمین و دیگر ایشان را قدرت ان نیست که بقدر ذره نفع بشما اندیا ذره
ضرر از شما باز دارند در صنعت اسمان و زمین وما لهم فیهما من شرک و ایشان را
هیچ انبازی نیست در افریدن اسمان و زمین انبازی چون بوده که مالک
ذره نیستند وما له منهم من ظهیر و نیست خدای را ازیشان هیچ یاری و تربی
ولا تنفع الشفاعة عنده الا لمن اذن له حتی اذا
فزع عن قلوبهم قالوا ماذا قال ربکم قالوا الحق
وهو العلی الکبیر کافران کفتند ما این بتان را و فرشتگان را بدان
می پرستیم تا شفیع ما باشند بقیامت خدای عز وجل کفت منفعت نکند
شفاعت هیچکس بنزد خداوند الا لمن اذن له مگر انرا که خداوند دستور
دهد بشفاعت اذن حتی اذا فزع عن قلوبهم هنا اضمار ای شما می کویند
ما این بتان را و ملایکه را باجهل شفاعت می پرستیم و کس شفاعت
نتواند کرد تا دستوری من و از من دستوری نبود مر بتان را و فرشتگان را
بشفاعت شما که فرشتگان بدان محل اند که چون فرمانی رسد از خدای ذو
الجلال بحق ادمیان از هول و فزع و هیبت امر خداوند اثار جلال و قدرت
و هیبت وی بر وی پیدا اید که فرشتگان هفت اسمان بترسند و فزع افتد حتی اذا
فزع عن قلوبهم چون از ترس و فزع از ایشان برده شدی قالوا ماذا قال ربکم کفتندی
این فرشتگان هفت اسمان مر ان فرشتگان و را سدرة المنتهی را چه فرمود
خداوند مر شما را جواب دادندی قالوا الحق حق فرمود و حق اسمی است جامع که اگر
کفتندی نماز فرمود و روزه فرمود بدان بلیغ نبود که کفتندی حق فرمود در منزلت
که از وحی خدای عز وجل بفزع و هیبت افتد کما قال تعالی وهو العلی الکبیر
از انک وی علی است و کبیر و هذه روایة بن مسعود رضی الله عنه ذکره ابن مقسم
رحمه الله فی تفسیره و ذکر الامام القفال الشاشی رضی الله عنه فی تفسیره که ملائکة
شفاعت رسد شان از هول و هیبت فرمان بفزع افتند انکاه چون فزع از ایشان

دلیها

برده شود کویند این فرشتگان که ایشان را فرمان شفاعت خواستن بود
ان فرشتگان فرمان از ملکان را بشفاعت ماذا قال ربکم غایت تواضع و بندگی
را چه فرمود خداوند شما تا ان کنیم قالوا الحق کویند حق فرمود وی جز حق نفرماید
که وی عالی است و بزرگوار و این ایت را نظم و تفسیر بغایت دشوار است
و ظاهر تر انیست که یاد کردیم قوله تعالی قل من یرزقکم من
السموات والارض قل الله وانا او ایاکم لعلی هدی او فی
ضلال مبین بگوی یا محمد کیست که شما را روزی دهد از اسمان بباران
و از زمین بنبات بیان و حجت قل الله اگر ایشان مقر ایند و اگر نه جو بگوی
الله است که روزی دهد شما را از اسمان و زمین وانا او ایاکم لعلی هدی
او فی ضلال مبین شما ما را مخالفید و ما شما را مخالفیم دیا ما و یا شما بر راه راستی
یا در کم بودگی بهدا یعنی یا ما بر حقیم یا شما و این سخن راست در حقی خود
این لطف و رفق در خطاب است و ان نظیر انست که در قصه فرعون رضی الله
عنه کفت وان یک کاذبا فعلیه کذبه وان یک صادقا یصبکم بعض الذی یعدکم
این سخن را است با اثبات دروغ راست بر موسی صلوات الله علیه این لطف
و رفق در خطاب است کذلک ههنا ای هر اینه یکی از ما بحق است اکنون تفکر و تدبر
باید کرد تا حق از باطل بدلیل و حجت پیدا کنیم قوله تعالی قل لا تسألون
عما اجرمنا ولا نسأل عما تعملون بگوی شان ای محمد شما بر سیله
نشوید بقیامت از کناهان ما یعنی اگر ما بر حق نباشیم شما را از ما نپرسند
ولا نسأل عما تعملون و نپرسند ما را از انچ کنید شما ای شما را جزا کار شما
دهند و ما را جزا کار ما و این جزا کی بود قل یجمع بیننا ربنا ثم یفتح بیننا
بالحق وهو الفتاح العلیم بگوی یا محمد هم اورد و کرد اورد میان ما خداوند
ثم یفتح بیننا بالحق پس حکم کند میان ما خداوند بحق و حکم بحق انست
تا مومنان را حکم کند بهشت جاودان و کافران را دوزخ جاودان وهو
الفتاح العلیم وی خداوند حکم کننده است و دانا است بحکم قوله تعالی
قل اروني الذين الحقتم به شركاء كلا بل هو الله العزيز

الحكيم بگوی شان يا محمد بنمائيد بمن آنها را که رسانيده‌ايد ويرا بخدا يعنی بانبازی
يعنی أروني حقيقة ذلك وصحة حجته كلا وكلا در قرآن قسم را آيد ورد را آيد
وانجا رد راست يعنی نيست ويرا انباز ونيست چنانکه شما می‌گوئيد بل هو الله
العزيز الحكيم بل رد است سخن ايشانرا وتأکيد است واثبات چيزی بعد ازان يعنی نيست
چنانکه ايشان می‌گويند ولکن وی خدای عزيز است وحکيم کسی ويرا غلبه نکند
وحکم کرده است بعذاب جاودان آنانکه ويرا انباز ثابت کنند وبر همين بود
قوله تعالى وما ارسلناك الا كافة للناس بشيرا ونذيرا ولكن
اكثر الناس لا يعلمون كافة اي جميعا ونفرستاديم ترا يا محمد مگر داعی همه
خلق را مژده دهنده مر نيکوکاران را وبيم کننده مر کافران را ولکن اکثر الناس
لا يعلمون ويقولون متى هذا الوعد ان كنتم صادقين می‌گويند
را خواهش بودن اين وعده بگوييد اگر هستيد شما از راست گويان قل لكم
ميعاد يوم لا تستأخرون عنه ساعة ولا تستقدمون بگوی يا محمد
بخواهد بود ترا اين ميعاد شما راست وعده که روزی که از آن روز بسی تر
ستوه وتن بسی کنند بران روز قوله تعالى وقال الذين كفروا لن
نؤمن بهذا القرآن ولا بالذي بين يديه ولو ترى اذ الظالمون
موقوفون عند ربهم يرجع بعضهم الى بعض القول يقول الذين
استضعفوا للذين استكبروا لولا انتم لكنا مؤمنين گفتند کافران
نگرويم هرگز بدين قرآن ونه بالذي بين يديه ونه بدان کتابها که پيشتر از وی بوده است
که هر رسولی بخلق فرستاده است دعوت کرده است خلق را بخود وبهمه پيغامبران
وبکتب پيشين واين مشرکان عرب بوده‌اند که اين گفتند ولو ترى اذ الظالمون
موقوفون عند ربهم واگر ببينی يا محمد آن کافران را ايستاده وباز داشته
نزد جزاء خدا ونزد ايشان ذليل وخوار يرجع بعضهم الى بعض القول باز می‌گردانند
بعضی از ايشان ببعضی اين سخن را يعنی وا بر پس باز نسبت کرده جدال کنند وجه
گويند يقول الذين استضعفوا للذين استكبروا گويند اين سفلگان واتباع
حرامزادگان را لولا انتم لكنا مؤمنين اگر شما نبوديد کيا مومن بوديمی قال

الذين

الذين كفروا استكبروا للذين استضعفوا انحن صددناكم
عن الهدى بعد اذ جاءكم بل كنتم مجرمين بگويند اين بزرگ
تران اتباع خود را استضعفوا را انحن صددناكم عن الهدى بعد اذ جاءكم ما باز داشتيم
شما را از هدی يعنی کتاب بعد از آنکه بيامد بشما استفهام است بمعنی نفی يعنی ما باز
نداشتيم شما را وما بر شما قهر وجبر نبود بل کنتم مجرمين بل شما خود کافر بوديد
وقال الذين استضعفوا للذين استكبروا بل
مكر الليل والنهار اذ تأمروننا ان نكفر بالله
ونجعل له اندادا واسروا الندامة لما راوا العذاب
وجعلنا الاغلال في اعناق الذين كفروا هل يجزون
الا ما كانوا يعملون بگويند اين مرحقيران مر آن بزرگان را بل مكر الليل والنهار يعني
وجبر باز نداشتيد ما را لکن مکر وکيد شما بود در شب وروز شب وروز شکالس
می‌گرديد تا ما را بدين روز افکنديد ومکر از افعال کافران است لکن چون
در شب وروز بود بروز وشب اضافت کرد کما قال تعالى والليل اذا يسر
وشب نرود ولکن چون رفتن در شب بود در وی اضافت کرد بشب باز
تفسير کرد آن مکر ايشان را گفت اذ تأمروننا ان نكفر بالله می فرموديد ما را
که کافر شويم بخدای ونجعل له اندادا وانباز گويم ويرا واسروا الندامة
لما راوا العذاب اسروا اي اظهروا الندامة واسروا از جمله اضداد است آشکارا
کنند ندامت را چون ببينند عذاب را وجعلنا الاغلال في اعناق الذين
كفروا وما غلها بر گردن کافران نهيم اين جزا دانست از آنچه نفعی نداشت کافران
هل يجزون الا ما كانوا يعملون بدين غلها که بر گردن ايشان جزا می‌کنيم مگر جزاء
آنکه می‌کردند بر ما قوله تعالى وما ارسلنا في قرية من نذير الا قال
مترفوها انا بما ارسلتم به كافرون اين آيت تسلی دل
مصطفی صلى الله عليه وسلم وياران رضي الله عنهم را است گفت نه تنها
اين کافران با شما اين چنين می‌کنند با هر پيغامبری همچنين کرده‌اند بزرگان
ما در هيچ ديهی وشهری بيم کننده پيغامبری نه نفرستاديم آن انبازکان ايشان

تو انگران خود بخن فراخوش کردگان بسر شدگان در نعمت انا بما ارسلتم به
کافرون مانند انبیا فرستاده شده این بود که منکر بر ضمه دعوی پیغامبران صلوات الله
علیهم اغلب از توانگران بوده است **وقالوا نحن اکثر اموالا واولادا**
وما نحن بمعذبین گفتند ما بمال و پسران بیشتریم ما را عذاب نه بود
اگر ما را عذاب خواستی بود خدای ما را مال و پسر ندادی عن فضله مال و پسران
داشتیم **قل ان یبسط الرزق لمن یشاء ویقدر ولکن اکثر** ربی
الناس لا یعلمون بگوی یا محمد این توانگری و فراخی دلیل راستی نیست
علت عذاب نا کردن شما تا بدانند که فراخ کننده و تنگ کننده روزی پروردگار است
جل و تعالی است ولکن اکثر الناس لا یعلمون ظاهر قوله تعالی **وما اموالکم**
ولا اولادکم بالتی تقربکم عندنا زلفی الا من امن وعمل
صالحا فاولئک لهم جزاء الضعف بما عملوا وهم فی الغرفات امنون
نیست مالها شما و نه فرزندان شما که بود که نزد ما نزدیک کننده شما را نزدیک
نزدیک کردنی ای بالتی تقربکم عندنا قربة ولکن مصدر بعبارت دیگر گفت تا بلیغ
تر بود در فصاحت کما قال الله تعالی وآتوا النساء صدقاتهن نحلة ای
ایتاء الا من امن ای لکن من امن وعمل صالحا پس جه نزدیک کند ایمان و عمل
وعمل صالحا پس جه نزدیک کند الا بمعنی لکن است استثناء منقطع است فاولئک
لهم جزاء الضعف بما عملوا لکن ایمان که ایمان آرند و عمل صالح کنند ایشان
راست جزاء مضاعف کرده ایشان وهم فی الغرفات آمنون وایشان در غرفه‌ها
در کوشکها و حجره‌ها ایمن قوله تعالی **والذین یسعون فی آیاتنا**
معاجزین اولئک فی العذاب محضرون وآنان که سعی
در انکار و ابطال آیات ما در حال گمان ایشان به عاجز کرداننده ایشان
ما را از عذاب خود معجزین ای متثبطین وقد ذکرنا هذا وقیل معاجزین
ای سابقین علی عذابنا **قل ان ربی یبسط الرزق لمن یشاء من**
عباده ویقدر له وما انفقتم من شیء فهو یخلفه وهو
خیر الرازقین قوله تعالی قل ان ربی یبسط الرزق لمن یشاء من

عباده

عباده قد ذکرنا وما انفقتم من شیء فهو یخلفه و هرچه نفقه کنند از چیزی
وی خلف دهد او را و این دلیل می کند که این آیت به حق مؤمنان است
و این بسط و قبض ابتلا را است به حق ایشان تا شکر واجب شود بر ایشان در بسط
و صبر واجب شود در قبض وهو خیر الرازقین وی بهتر روزی دهندگان
است هرکه روزی دهد از دادهٔ وی دهد **ویوم یحشرهم جمیعا ثم یقول**
للملائکة اهؤلاء ایاکم کانوا یعبدون قالوا سبحانک
انت ولینا من دونهم بل کانوا یعبدون الجن اکثرهم
مؤمنون این وعید است به حق کافران روز که حشر کنیم ایشان جمله ثم
یقول للملائکة باز گوییم فریشتگان را انا ایشان که این کافران ایشان را پرستیدند باشند
اهؤلاء ایام کانوا یعبدون استفهام است به معنی توبیخ در حق کافران چنانک
خطاب عیسی صلوات الله علیه به معنی توبیخ کافران است ءانت قلت للناس
اتخذونی بی آزرده باکی ذنب قتلت فرشتگان را گویند ایشان که شما را پرستیده اند
و دعوی می کنند که شما فرموده اید شان را ایشان که همان چون گفتند که عیسی
صلوات الله علیه گفت قالوا سبحانک گویند یا ربنا پاکی تو از همه عیبها ای سزا
نیست که کسی غیر ترا معبودی گیرد انت ولینا من دونهم دوستی معبود ما
و دوست مائیم ایشان ما خود را محل معبودی که نهیم و ایشان را که فرماییم که ما را
معبود گیرید بل کانوا یعبدون الجن بل رد ما قبل است و اثبات ما بعد ای
نیست چنانک ایشان می گویند که ما فرموده ایم ایشان را که ما را پرستید لکن این ان
شیاطین را می پرستیدند و روا بود که شیاطین از میان بتان آواز می دادند
اکثرهم بهم مؤمنون اکثر بمعنی کل است **فالیوم لا یملک بعضکم لبعض**
نفعا ولا ضرا ونقول للذین ظلموا ذوقوا عذاب النار
التی کنتم بها تکذبون امروز مالک منفعت نیست بعضی از
شما ملائکه مر بعضی را یعنی کافران را خطاب هر دو گروه را است که ذکر هر دو
گروه رفته است نفعا ولا ضرا نه نفعی توانند داد و نه دفع ضرری توانند کردن
ونقول للذین ظلموا ذوقوا عذاب النار التی کنتم بها تکذبون ظاهر

قوله تعالى واذا تتلى عليهم اياتنا بينات قالوا ما هذا
الا رجل يريد ان يصدكم عما كان يعبد اباؤكم وقالوا
ما هذا الا افك مفترى وقال الذين كفروا للحق
لما جاءهم ان هذا الا سحر مبين چون برخوانده شود برين كافران
ايات قرآن و بيان روشن و حجت قوى و بيان واضح كافران قالوا ما هذا
الا رجل يريد ان يصدكم عما كان يعبد اباؤكم گويند اين كافران سران مر اتباع
را نيست اين محمد مردى ميخواهد تا شما را بگرداند از انچ بودند پدران شما
و پدرانتان بر ان و اين بر ان گفتند تا ايشان را بر رسول درشت كنند كه طبع ادمى
انست كه پدر را و فعل پدر را دوست دارد وقالوا ما هذا الا افك مفترى
وگفتند كافران رسول را و كتاب را چون بياوردند ايشان نيست اين مگر دروغى بافته
از خود بافته محمد وقال الذين كفروا للحق لما جاءهم ان هذا الا سحر مبين گفتند
كافران چون بيامد حق بديشان نيست مگر اين جادوئى پيدا وما اتيناهم
من كتب يدرسونها وما ارسلنا اليهم قبلك من نذير وكذب الذين
من قبلهم وما بلغوا معشار ما اتيناهم فكذبوا رسلي فكيف
كان نكير ونداديم ايشان را هيچ كتابى كه درس كنند ايشان
ان كتابها را و از وى سخن حق گويند وما ارسلنا اليهم قبلك من نذير و نفرستاديم
بديشان يعنى پيش از تو هيچ پيغامبرى وكذب الذين من قبلهم و دروغ
زن داشتند ان كافران كه پيش از اين قوم بودند مر ان پيغامبران خود را
وما بلغوا معشار ما اتيناهم و نرسيدند اين امت بود يعنى اين كافران امت
تو نرسيدند به يك عشر پيشينيان تا چهار صد سال بوده است يعنى هيچ ظالم و كافر
در امت تو در ظلم بچهار صد نرسد فكذبوا رسلي فكيف كان نكير پيشينيان
دروغ زن داشتند رسولان مرا پس نگر چگونه بود عذاب و عقوبت من مر
ان قوم را اين مكذبان امت ترا بيم كن از انچ گفتم تا ايشان را قوله
تعالى قل انما اعظكم بواحدة ان تقوموا لله مثنى وفرادى
ثم تتفكروا ما بصاحبكم من جنة ان هو الا نذير لكم

بين يدي عذاب شديد اين غايت ابلاغ است در وعظ اى رسول و كتاب
فرستادم و دلايل و حجت حق پيدا كردم رسول را معجزها دادم نگرويدند اين نگر
ميشنويد بگو ايشان را يا محمد كه من پند ميدهم شما را بيك چيز فقال ان تقوموا
لله كه بايستيد از بهر خداى را لا بخدا و خداوند تعالى مقر بودند خداى عز وجل گفت
بايستيد از بهر من نه از بهر محمد و نه از بهر مال و حشمت را و اين ايستادن
نيست بپاى ولى پيش گرفتن كار است و فرمان بردارى چنانك گويى فلان
بايستاد بكار فلان مراد ان نيست كه بپاى ايستاد مراد انست كه پيش گرفت
كار فلان يعنى از بهر مرا اين يك كار پيش گيريد مثنى وفرادى دو دو بايستيد
و يكان يكان بايستيد پس جمله بنيد ثم تتفكروا ما بصاحبكم من جنة پس نظر
كنيد از كار محمد و بر انديشه مى گوئيد تا بربيت پيغامبر شما هيچ اثر و علامت
ديوانگى هست ما بصاحبكم من جنة اى نيست بروى هيچ
علامت جنون قال الحسن رضى الله عنه التفكر مرآة المؤمن يرى حسناته
وسيئاته بازخبر دهد و در گفت ان هو الا نذير لكم بين يدي عذاب شديد
ان يعنى ما است جز ان نذير وى الا است يعنى نيست اين محمد مگر بيم كننده مر شما را
پيش از انك برسد بشما عذابى سخت قوله تعالى قل ما سألتكم من
اجر فهو لكم ان اجري الا على الله وهو على كل
شيء شهيد كسى در كار كسى جهد كند سعى را كند يا طمعى را كند خبر كن يا محمد
مر ايشان را كه مرا بدين تبليغ وحى بشما هيچ طمع نيست و انچ از شما خواستم
مزد هم شما را چنانك كسى كسى را نصيحت كند رايگان گويد هرچه مرا
خواهى داد مر ترا گفتند پس ترا هيچ مزدى نيست جز امى گفت ان اجري
الا على الله مزد من بر عهده خداى است وهو على كل شيء شهيد و وى بر هر
چيزى گواه است قوله تعالى قل ان ربي يقذف بالحق علام الغيوب
انگاه از بعد اين بيانها گفت بگوى يا محمد كه خداوند من بيان مى كند و پيدا
مى كند و اشكارا مى كند حق را مراد از قذف بيان است و قذف انداختن
بود و ان استعارتى است لطيف از انزال وحى و لكن از روى بيان بقذف

خبرده وجدا ونه عالم غيبها است **قل جاء الحق وما يبدئ الباطل**
وما يعيد بگوى يا محمد آمد بيان حق يعنى ظهور اسلام آشكارا شد اسلام
وما يبدئ الباطل وما يعيد يكى نا و يكى ما نفى است و باطل يعنى شيطان يا بت
نعنى آغاز نكند باطل اى شيطان در آفرينش و نه نيز در اعادت و اول
بوده باطل نام بت بود معنى آنست كه خداوند آفريدگار خلق است بابتدا
و از بعد مرگ باز زنده گرداننده است و شيطان و بت و هيچ شما ديرا مى پرستيد
نه آفريند چيزى را و نه زنده گرداند از بعد مرگ و ديگر تاويل استفهام است يعنى
چه آفريند شيطان و بتان و چه زنده كنند اى نكنند استفهام است يعنى
نفى قوله تعالى **قل ان ضللت فانما اضل على نفسي وان**
اهتديت فبما يوحي الي ربي انه سميع قريب بگوى يا محمد اگر من
گم شوم وبال گم شدن بر من است و اين در جواب كفار است كه از بعد اين
بتان و براه گم بوده مى گفتند وان اهتديت فبما يوحي الي ربي و اگر هدى
و راه راست يابم بدين حق بدان يابم كه خداوند من وحى كرده است يعنى
قران و اين نه شك راست اين توفيق راست در كلام و ان دليل است بنده
را نشايد در خلاف امر قضا و تقدير را علت نما در ببينى كه رسول صلى الله عليه
وسلم فرمان امد قل ان ضللت فانما اضل على نفسى هرچند كه هدى ضلال
بقضا و تقدير خداى تعالى بودى بقضا حواله نكرد و خود را از بندگى معطل
نكرد بل بخود باز بست و هرچند كه هدى نيز نكست فعل وى بود بلطف و توفيق
و نصرت خداوند تعالى اضافت كرد انه سميع قريب نزديك است بلطف و كرامت
با وليا نه بذات و مكان با عدا بقهر و قدرت قوله تعالى **ولو ترى**
اذ فزعوا فلا فوت واخذوا من مكان قريب الخطاب لنبي
دل مصطفى صلى الله و موحنا نزا گفت آرامى نكروند و فى بايد كه بگرويد هر آنه
و منفعت نكند شان و اگر ببينى شان يا محمد آنگاه كه بترسند يعنى بوقت
معاينه شدن عذاب كه بوقت مرگ يا بوقت كشتن بحرب بدر فلا فوت
و اينها نرا آن حال جستن و رستن روى نبود و اخذوا من مكان

قر

النامر و الشعور عند

قريب و بگيرند شان از مكان نزديك و اين عبارت از زودى گرفتن و نظير
اين چنان است كه مى گويد واستمع يوم يناد المناد من مكان قريب
بقرب وصف كرد از زودى كه ببرد هرچند از مكانى دور بود و اين اخبار است
از گرفتن ايشان و در ماندگى ايشان بوقت باس **وقالوا امنا به**
وانى لهم التناوش من مكان بعيد چون در مانند بوقت باس
بگروند گويند گرويديم ما برسول و قرآن وانى لهم التناوش من مكان بعيد
يعنى وانى لهم التناول و از كجا بود ايشان را يافتن چيزى از مكانى دور
و اين مثل است و تمثيل وى آنست كه چون بوقت باس رسيدند كجا بود ايشانرا
يافتن ايمان دور افتادند زودتر از حصد فرا دست و از آن چه چيزى گذشته شد از ايشان
بعد وصف كنند و هرچه نزديك بود آنرا بقرب وصف كنند **وقد كفروا**
به من قبل ويقذفون بالغيب من مكان بعيد و بدرستى
كه كافر شدند پيش از اين حال باس ويقذفون بالغيب من مكان بعيد
سخن انداختند بجهل نا حجت و بگو قذف گفتن زودى گفتن را و يقذفون
بالغيب برابر است بمعنى معنى آنست كه مى گويند سخن دروغ در نفى وحدانيت
وحقى رسول و انكار بعث از مكانى دور يعنى نه دليل و نه حجت بل نا درستى
وحيل بينهم وبين ما يشتهون كما فعل باشياعهم من قبل
انهم كانوا في شك مريب جدا كرده شود ميان كافران و بيان آنچه
ايشان را آرزوى كند در آن حال از نجات و از عذاب و يافتن آخرت و بوك
و بازگشتن بدنيا قال رب ارجعون الايه كما فعل باشياعهم من قبل
چنانكه كرده شد باشباع و امثال و اتباع ايشان از پيشتر ازين يعنى سنت
ما چنين رفته است در پيشينيان كه هرگاه ايمان آرد بوقت باس نپذيرند
و جدا كنند ميان وى و ميان آرزوها وى و اين آيت در معنى برابر است
با آنكه گفت سنت الله التى قد خلت الايه انهم كانوا في شك مريب
يعنى ايشان در غايت شك اند و قيل انهم كانوا في شك مريب يقول
الى المكروه يقال اربت فلانا اذا اتيته بمكروه ايشان در شكى اند كشيده

ايشانرا اين شك مكرفته والله اعلم **سورة الملائكة** وسبع ماية وسبع وتسعون
كلمة وثلثة الاف ومائة وثلثون حرفا وعن ابي ابن كعب رضي الله عنه
عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال من قرأ سورة الملائكة دعته يوم القيامة
ثمانية ابواب الجنة ان ادخل من اي ابواب الجنة شئت ونظم
السورتين انهما لبيان الوحدانية وحقيقتهما وبيان رد الكفر وبطلانه
ووعد المومنين ووعيد الكافرين ومدح المومنين وذم الكافرين وسيم
كثير بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله فاطر السموات
والارض جاعل الملائكة رسلا اولي اجنحة مثنى
وثلاث ورباع يزيد في الخلق ما يشاء ان الله على
كل شيء قدير قوله تعالى فاطر السموات والارض اي خالقهما وقيل
فاتقهما التي بعد ما خلقتهما كما قال في قوله عز وجل كانتا رتقا ففتقناهما وقوله عز وجل جاعل
الملائكة رسلا لي خالق الملائكة الرسالة يعني للوحي وقيل مرسل الملائكة بالوحي
فرستنده فريشتكان برسولي بانبيا اولي اجنحة مثنى وثلاث ورباع هذا وصف
الملائكة اين فريشتكان خداوندان بالها اند بعضي را از يشان دو پر وبعضي را سه
پر وبعضي را چهار وهر كرا پر زيادت فضيلت وي زيادت كه اين فريشتكان رسالت
ادنده بودند وحاجت بود ايشانرا از آسمان بدنيا آمدن ومسافت بعيد بود پرها
وبالها دادشان تا بانديك روزكار از آسمان بزمين آمدندي وباز رفتندي واز آسمان
تا زمين هر ارسال راهست بانصد ساله راه سطبرا آسمان وبانصد ساله راه ميان
آسمان وزمين يزيد في الخلق ما يشاء بيفزايد خداي در آفرينش آنچ خواهد يعني
بيفزايد در قوت وبال بعضي فريشتكان آنچ خواهد فانه جاء في الخبران جبريل ستمايه
جناح كل واحد من المشرق الى المغرب نخستين بار كه رسول صلى الله عليه وسلم
وي را بديد كما قال عز وجل ولقد رآه بالافق المبين فقال رسول الله صلى الله عليه
وسلم ما علمت ان الله تعالى خلق خلقا شكلك فقال جبريل صلوات الله عليه كيف
ولو رايت اخي اسرافيل وله سبعون الف جناح اين بحكم نظم است كه ياد كردم ودروا
بود كه اين زيادت بهمه زياديها بازبري يعني بيفزايد در صورت وجمال وسمن وغيره

وما يمسك

در آنچ بيافريند ان الله على كل شيء قدير ظاهر قوله تعالى ما يفتح
الله للناس من رحمة فلا ممسك لها فلا مرسل
له من بعده وهو العزيز الحكيم هرچه بكشايد خداوند
مردمانرا از رحمت فلا ممسك لها كس ويرا باز دارنده نيست وما يمسك
فلا مرسل من بعده وهرچه وي باز دارد كسي ويرا فا بيننده نيست اكر
بكشايد در آسمان ببا ران تا بكشايد در روزي بفراخي بر كسي كسي نتواند
كه ببندد وبران كس كه ببندد كسي نتواند كه بكشايد وبر حكم نظم روا بود يا كويي
اكر بفرستند فرستنده را بوحي بپيغامبري كسي نتواند كه باز دارد واكر باز دارد وحي كسي
قادر نيست بفرستادن رسولي وهو العزيز الحكيم ظاهر يا ايها الناس اذكروا
نعمت الله عليكم هل من خالق غير الله يرزقكم من
السماء والارض لا اله الا هو فاني تؤفكون اي مردمان ياد كنيد
نعمت خداوند را برشماست از فرستادن كتاب ورسول وبيان حجت ووحي ادلة
ودلائل روزي وغيره فهل من خالق غير الله استفهام است معني نفي هست خالقي
بدون الله اي نيست چون خالق شما ونيست سزاوار كه وي بود يرزقكم من السماء
بالمطر والارض بالنبات لا اله الا هو فاني تؤفكون انكار دانيد مي شويد الافك
الصرف بالمنصب والافك بالكسر الكذب دروغ ليدات بود انكار دانيد مي
شويد از حق اشعري مي كوند مي كردانند شما تحيركونه از جنين بودنها روا بودي
احكمت وي كه بغير بكردانند باز كردانيد انكار كانيد مي شويد وان يكذبوك
فقد كذبت رسل من قبلك والى الله ترجع الامور
معني هذه الاية ظاهر يا ايها الناس ان وعد الله حق فلا تغرنكم
الحيوة الدنيا ولا يغرنكم بالله الغرور اي مردمان وعده
خداي مومنانرا بثواب وكافرانرا بعذاب حق است دانسته كه ايشانرا جه
باز دارد از آنچ بروي وعده است وان دنيا سبت كنيت فلا تغرنكم الحيوة الدنيا
ولا يغرنكم بالله الغرور نكر مغرور نكرداند شمارا زندكاني ونكر مغرور نكرداند شمارا شيطان
بغايت فريبنده فريبانندن بدنيا اضافت كرد ودنيا را فعل نيست وشيطان راجر وهمت

معني انست كه تو فريفته مشو كه طبع تو فريفته شده نست بدنيا و غرور دنيا و غرور شيطان
مقدم ياد كرده تو همه دنيا فريفته نشوي كه شيطان بر تو دست نيابد قوله تعالى ان
الشيطان لكم عدو فاتخذوه عدوا انما يدعوا حزبه ليكونوا
من اصحاب السعير هر اينه شيطان مر شما را دشمن است بر شمن داريد انما
يدعوا حزبه وي بخواند سپاه خود را يعني اتباع ان كي ويرا اجابت كنند و دعوت
ويرا قبول كنند وان كافرانند و شيطان دعوت همه را كند ولكن چون شنيد دعوت
وي مركافران بود اضافت كرد دعوت را بديشان ليكونوا من اصحاب السعير تا باشند
ايشان از اهل اتش سوزان ثم فسر الحزب فقال تعالى الذين كفروا لهم
عذاب شديد ثم وعد المومنين قوله تعالى والذين امنوا وعملوا الصالحات
لهم مغفرة واجر كبير المعنى ظاهر قوله تعالى افمن زين
له سوء عمله فراه حسنا فان الله يضل من يشاء ويهدي
من يشاء فلا تذهب نفسك عليهم حسرات ان الله عليم بما
يصنعون قوله افمن زين له سوء عمله اى حسن له قبح عمله فراه حسنا اي
صحيحا وبجوز ان يكون المزين هو الله عز وجل للابتدا بطريق التخليق والاضلال
وبجوز ان يكون هو الشيطان بطريق التسبيب قال رسول الله صلى الله عليه وسلم بعث
الشيطان مزينا وليس اليه من الاضلال شيء ويكتا ولات انست كه لستفهام است
بمعنى نهي وجواب وي مضمر است در وي معناه لا تاسف ولا تحزن على من زين له سوء
عمله فراه حسنا يعني اندوه وغم مخور برين كافران كه كفر ايشان وبدعت ايشان
ايشان را اراسته شده است و بديگرتاويل استفهام است بمعني نفي وجواب وي هم مضمر است
يعني افمن زين له سوء عمله كمن وفق بالهداية فارشد اى هركز ايشان با ان برابر بود
ونظيره افمن حق عليه كلمة العذاب الاية فان الله يضل من يشاء ويهدي من
يشاء وقد ذكرنا مرارا فلا تذهب نفسك عليهم حسرات مشو دا تن تو بر ايشان در حال حسرتها
اى مكش تن خويش بحسرت تا كروش ايشان كه خداوند داناست بدانچه ايشان مى كنند مكافاة
ايشان بدهد والله الذي ارسل الرياح فتثير سحابا فسقناه الى بلد
ميت فاحيينا به الارض بعد موتها كذلك النشور ان
خداوندست كه بفرستد بادها را تا بر انگيزد ابر را فسقناه الى بلد ميت برانيم ابر را
بشنهم

بشنهم مرده وخشك شده تا حيينا به الارض بعد موتها زنده كردانيم بدين اب باران
زمين خشك مرده را از بعد مردكي وي كذلك النشور همچنان خواهد بودن زنده كردن خلق
از بعد مرك ايشان قوله تعالى من كان يريد العزة فلله العزة جميعا
اليه يصعد الكلم الطيب والعمل الصالح يرفعه والذين
يمكرون السيئات لهم عذاب شديد ومكر اولئك
هو يبور هر كه بايد مر ترا عزت يعنى عز تو خيزي وعز بر خيزي هر كه عزت خواهد عزت همه مر خدايرا
وقسمت عزت سه است عزت خدا اى خداي تعالى راست وعزت نبوت رسول صلى الله عليه وسلم راست
وعزت ايمان وتوحيد مومنان راست كما قال تعالى ولله العزة ولرسوله وللمومنين هر كه طالب
عزت بود را طلبد غلط كرده چه بسيارى مال وزن وفرزند مى جهد بود را ابن نيست بنكو هيد
خداى تعالى كسانى را كه عزت از غير وي طلب كنند كما قال تعالى ايبتغون عندهم العزة
فان العزة لله جميعا كنت عزت همه مر است باش بكوهم كي بكدام راه روي با ما لي
اليه يصعد الكلم الطيب والعمل الصالح يرفعه راه عزت اينست كي مرا باك كوي
وخود را باك كني مرا بنا مزا صفت نكني وخود را از نا سزا كارها نكاه داري
با السوفى اينست كه بوي بر رود سخنان باك وعمل صالح بر دارد ش اين ايت
مشكلست ودو تاويل هما بسيار رفت بعضى كويند كه معنى صعود انست كه وي
بيدبرد سخنان باك از بنده وعرجه از بنده بود بجهت خداوند عز وجل انرا بصعود
وصف كنند وبرفع ومراد حقيقت صعود ورفع نباشد كما يقال رفعت قصتي
الى الامير وعرجه از خداوند بجهت كان بود انرا بانزال وصف كنند كما قال تعالى قل
ارايتم ما انزل الله لكم من رزق الله وقال تعالى يا بني ادم قد انزلنا عليكم لباسا
وعن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال يقول الله يا بني ادم خيري اليك نازل وشرك
الي صاعد ليس رسد كي هر نعمتي كه از مهتر بكهتر بود بانزال وصف كنند وهر خدمتي
كه از بنده برد بر ابى خداى تعالى انرا برفع وصعود وصف كنند وقيل اليه يصعد
يعني بدان موضع رود كه فرمان بود ش ورفتن بدان موضع بود ش رفتن بود
بخداى تعالى دليله قوله تعالى حكاية عن ابرهيم صلوات الله عليه اني ذاهب الى
ربي اى الى الموضع الذي امرني وكلمه طيب بعد لا اله الا الله توحيد است وعمل صالح

طاعت است وصل العمل الصالح مورد اخلاص يرفع الكلم الطيب اي التقبل
الله الكلم الطيب الا بالاخلاص وقيل العمل الصالح الكلم الطيب وهو مقلوب
من الكلام فصار الرافع مرفوعا والمرفوع رافعا اي تصير العمل الصالح ذا قدر
وشرف بسبب الكلم الطيب وقيل اليه يصعد الكلم الطيب تم الكلام والعمل
الصالح ابتداء الكلام اي يرفع الله تعالى العمل الصالح وقيل الكلم الطيب هو
التوحيد وهو الكلام الله تعالى والعمل الصالح منا فما لم يكن الذي من الله تعالى
لا يقبل الذي منا وقيل اليه يصعد الكلم الطيب والعمل الصالح يرفعهما
الله هرچند بذكر يرفعه است يعني يرفعهما است نظير اين است والله خدا تعالى عز وجل
كنت والله ورسوله احق ان يرضوه وقيل اليه يصعد الكلم الطيب
والعمل الصالح يرفعه اي يرفع صاحبه قوله عز وجل والذين يمكرون السيات
لهم عذاب شديد وانان که مي سگالند بديها را معني توحيد وجفا بر پيغامبران
ومومنان ايشان راست عذاب سخت ومكر اوليك هو يبور وسگالش ايشان
هلاك شود يعني باطل باشد وبي فايده است قوله تعالى والله خلقكم
من تراب ثم من نطفة ثم جعلكم ازواجا وما تحمل
من انثى ولا تضع الا بعلمه وما يعمر من معمر
ولا ينقص من عمره الا في كتاب ان ذلك
على الله يسير الله خداوند است که بيافريد آدم را پدران شما را از خاک
پس شما را از آب اندک ثم جعلكم ازواجا پس شما را گونها بسيار کرد اينک
ماده ونر مگر بعلم و بي چون خالق مي بود از علم وي غايب بود وما يعمر من
معمر و زندگاني نهد هيچ زندگاني داده را ولا ينقص من عمره الا كما رعي درد
را کسي يعني هيچ کسي را از زندگاني که از ديچ نقد کرده شده است از اسبابي زندگاني
نبشته است که هر يکي چند زيد ان ذلك على الله يسير نيست ان خواهد بود
در لوح برخداي آسان است وقيل وما يعمر من معمر برخورداري نهند

هيچ کسي را از عمر خويش و برخورداري بر نهاد از عمر هيچ کسي نه همه در
لوح نبشته است و برخورداري عمر را بر ياوت عمر وصف کنند و نابرخورداري
عمر را بنقصان عمر وصف کنند اينست معني ان خبر که امده است الصدقة
تزيد في العمر وما نند وي همه بمعني برخورداري است قوله تعالى وما يستوي
البحران هذا عذب فرات سايغ شرابه وهذا ملح اجاج ومن كل تاكلون
لحما طريا وتستخرجون حلية تلبسونها وترى الفلك فيه
مواخر لتبتغوا من فضله ولعلكم تشكرون اين مثل
وحدانيت است مقرون بذكر نعمت برابر نيست هر دو دريا دريابها هرچند که بر بارند
بردو وصف است يا خوش است يا شور وطعم هذا عذب فرات اين يکي
سخت خوش است عذاب فرات هر دو عبارت است از خوشي اب سايغ شرابه
خوش است اشاميدن وي وهذا ملح اجاج وان ديگر شور سخت شور است
والملح انصح من المالح ومن كل تاكلون لحما طريا واز هر يکي مي خوريد گوشت تازه
يعني ماهي وتستخرجون حلية تلبسونها وبيرون مي اريد از هر دو دريا پيرايها
تا بوشيد ان پيرايه را بعضي گفتند انديا ماهي از اب خوش بيرون ايد و پيرايه
از دريا شور بيرون ايد منها اللؤلؤ والمرجان قيل يخرج من الملح دون العذب
وترى الفلك فيه مواخر و بيني کشتي را در وي ايند و روند يعني بسينه
اب مي برد و تيز مي روند چرا از ايم لتبتغوا من فضله تا بجوييد از فضل من يعني
دنيا ولعلكم تشكرون اي ولكي تشكروا يولج الليل في النهار ويولج
النهار في الليل وسخر الشمس والقمر كل يجري لاجل
مسمى ذلكم الله ربكم له الملك والذين تدعون
من دونه ما يملكون من قطمير در ارد شب را در روز
و در ارد روز را در شب وسخر الشمس والقمر كل يجري لاجل مسمى و مسخر
کرد انيد افتاب را و ماه تاب را تا مي روند تا فناء عالم كل يجري لاجل مسمى لتبير
تسخير است ذلكم الله ربكم له الملك اين بدين وصفها است ياد کرد بر خداوند
شماست و پادشاهي او راست و پادشاهي والذين تدعون من دونه يطلبون الحرمة

واکر شما ویرا بدون من بخدای می خوانند مایملکون من قطمیر ایشان مالک
ان لفافه خرما سنال بیستند و ان رشته که درمیان شکاف خرما سنال بود
مالک نیستند قوله تعالی ان تدعوهم لایسمعوا دعاکم ولو
سمعوا ما استجابوا لکم ویوم القیامة یکفرون
بشرککم ولا ینبئک مثل خبیر اگر بخوانید این بتان را نشنوند خوانان
اگر شنوند ایشان از حاجت شما اجابت نکنند شما را یعنی
خود حاجت شما نتوانند روا کردن بلکه خود نشنوند ویوم القیامة
یکفرون بشرککم و روز قیامت منکر شوند انباز کردن شما را ایشان بکار ازاضافت
کرد از آنکه ایشان ...... بوانید این دعوان را ولا ینبئک مثل خبیر وکسی خبر
نکند ترا باحوال کافران ولیکن بوزنان خواهد سیدان خانند انک خدای عزوجل خبیر
بعبادة هولاء الذین لایملک لهم ولا الضر فی الدنیا ولا فی الاخرة قوله تعالی
الخبیر هو الله تعالی ومعنی الاية والله تعالی اعلم ای کیف یطلبون العز
یا ایها الناس انتم الفقراء الی الله والله هو الغنی الحمید ای
الی رحمة ومغفرة ورزقه وعافیته فی الدنیا والی جنته فی الاخرة فالعبد
لایستغنی عن الله تعالی بحال من الاحوال خلافا للمعتزلة حذلهم الله فانهم
یقولون ان الله تعالی اعطی الاصلح والصلاح لعباده فصار العبد مستغنیا
عن الله تعالی فی تحصیل الذنب فیصیر العبد خالق فعله والایة رد علیهم
ای مردمان شما درویشان وحاجتمندانید بخداوند روا بود که خطاب
خاص مر کافران را بود ای کافران کراهیت هرا حمبود کیرید بدون الله
اخر محتاج وی اید روزی و زندگانی ونفع ودفع تان از وی است والله
هو الغنی الحمید خداوند بی نیازست از شما ستوده است در ستایش شما کسی
لا بجبر وجبر ......نزار دان یشاء یذهبکم ویات بخلق جدید وما ذلک
علی الله بعزیز بکمال قدرت وبی نیازی بیکار کرد کنت اگر بخواهد ببرد
تان ای بمیراند تان وبیارد بخلق جدید وبیارد خلق نو شما را ببرد بدل
شما خلق نو از بهر وما ذلک علی الله بعزیز و هلاک کردن شما وآوردن
کرده دیگر بر خدای هیچ دشوار نیست قوله تعالی ولا تزر وازرة وزر

اخری وان تدع مثقلة الی حملها لایحمل منه شیء ولو کان
ذا قربی انما تنذر الذین یخشون ربهم بالغیب واقاموا
الصلوة ومن تزکی فانما یتزکی لنفسه والی الله المصیر
وان هلاک دعذاب ..... نصیب شما کمتر کی من کسی را بدنیا بگناه کسی دیگر نگیریم
وایت جواب کافرانست که اتباع خود را همی گفتند اتبعوا سبیلنا ولنحمل خطایاکم
خدای عزوجل رد قول ایشان را آیت فرستاد ولا تزر وازرة وزر اخری الی قوله
ولو کان ذا قربی گفت کسی بقیامت بار گناه کسی بر نگیرد وان تدع مثقلة من
الذنوب ای نفس مثقلة الی حملها من الذنوب لا یحمل منه شیء من الذنوب
ولو کان ذا قربی ای ذا قرابة منه فی الرحم والوزر فی الاصل هو الثقل ومنه الوزیر
جه بعضی بار ملک برگیرد بتدبیر ورای ومشورت ومنه سمی الاسم وزرا لانه
ثقل یحمله صاحبه ومنه قوله تعالی حتی تضع الحرب اوزارها ای اثقالها واگر بخواند
تن گران بار گناه بسوی بار خویش ما برداردن از گناه وی جزوی واگر چند تا بوادر
را خواند یا عمر را ولو کان ذا قربی کنایة عن المدعو انما تنذر الذین یخشون ربهم
بالغیب یعنی بنفع انذار کی در قلوب هولاء ثم فی الخشیة عن الرب
جل جلاله بالغیب ان یخشاه فی الخلوة والغیبة عن الخلق وقیل بغیبة الجنة والنار
وقیل بالغیب عن الطاعات علی معنی انه یغیب عن طاعته ولا یعتمد علیها
هرانند بیم کنی انکسانی را که از خدای خود بترسند بغیب یعنی کسی را منفعت
کند بند تو که ترسکار بود ومن تزکی فانما یتزکی لنفسه وهرکه پاک شود
وی خود را همی پاک شود از آلایش گناه بکسب طاعت ببال نفس زکیة ای
طاهرة عن ادناس المعاصی والی الله المصیر و بازگشت انک الی خدا ونیک
بترسد وانک بترسد وانکه از گناه پاک شود وانکه نشود همه بخداوند بازگشت
قوله تعالی وما یستوی الاعمی والبصیر ولا الظلمات
ولا النور ولا الظل ولا الحرور وما یستوی الاحیاء ولا الاموات
ان الله یسمع من یشاء وما انت بمسمع من فی القبور
ان انت الا نذیر ای الکافر والمومن والجاهل والعالم والشقی والسعید والقریب

والبعيد والاجنبی والعارف والمطیع والعاصی وماجری هذا المجری این
مثل کفر وایمان است ومیان مثل کافر ومومن کفت یکسان نیست نابینا یعنی بینا
ای مومن با کافر کافر معتقد باطل چون نابیناست افتان خیزان می رود راهی
نداند متحیر وا می رود معتقد و معتقد حق چون بیناست براه راست می رود
و ازافتها حذر می کند وکام بجایکاه می نهد کذلک ایضا معتقد حق اعتقاد
خود را بنا کرده است بر اصلی درست احسن کشته است ازمنا قصتها و زلتها ولا
الظلمات ولا النور برابر نیست کفر با ایمان باطل چون ظلمت است و توحید
چون نور است ولا الظل ولا الحرور الظل المستراح و برابر نیست کفر با ایمان باطل
چون اسایش کاه با کرم جایکاه یعنی بهشت با دوزخ بهشت را بسایه مثل کرد
که در وی لذت و راحت است و دوزخ را بحرور مثل کرد والحرور سموم الریح الحارة
الشمس کالسموم فی اغلب الاقاویل وان هلاک کننده است یعنی انرا که جزا بهشت
بود برابر کی بود با انکه جزا وی دوزخ بود وما یستوی الاحیاء ولا الاموات و برابر
نیستند انان که پند کیرند و نفع و برزند کانی برمی دارند با انان که دل ایشان
مرده است عظت نمی پذیرند در نا خیری و نا نفعی چون مرده کانند ان الله یسمع
من یشاء خداوند بشنواند حق انرا که خواهد یعنی توفیق حق شنیدن دهد
انرا که خواهد وما انت بمسمع من فی القبور و تو محمد کی نیستی شنواننده
انرا که در کورها اند ای تو بقهر و جبر نتوانی ایشانرا بقبول حق اورد چنانکه
نتوانی مردکان کورستانرا شنوانیدن ان انت الا نذیر نیستی تو جز رسول
بیم کننده بر تو بیش ازبیم کردن نیست خویشتن هلاک مکن اکر ایشان نکروند تو بر مهمین
انذار میباش اکر بحق این بعضی منفعت نکنند بحق دیگران منفعت کند انا ارسلناک
بالحق بشیرا ونذیرا وان من امة الا خلا فیها نذیر ای ارسلناک
لبیان دین الحق ولتکون بشیرا لمن اطاعک ونذیرا لمن خالفک بالنار ما فرستادیم
ترا بیان حق را تا دین حق شریعت بیان کنی و مژده دهی ببهشت انرا که قبول کنند
و بکروند و بیم کنی بعذاب دوزخ انرا که ترا خلاف کنند و نکروند وان من امة الا خلا
فیها نذیر و نه تنها ترا فرستادیم بلکه پیش از تو هیچ کروهی نبوده اند از کذشتکان مکر ان
رسول

رسولی فرستاده ایم بدیشان وان یکذبوک فقد کذب الذین
من قبلهم جاءتهم رسلهم بالبینات وبالزبر
وبالکتاب المنیر اکنون اکر بعضی قبول نکنند تو دل تنک مکن کی
اکر ترا دروغ زن دارند این کافران بدرستی که دروغ زن داشتند انان که بیش
از ایشان بوده اند ان رسولان را کی بر ایشان بوده اند جاءتهم رسلهم بالبینات
رسولان بیاوردند بدیشان معجزها بوده است و بیان شریعت پیشین که دیرا
شریعت تو نبوده است چنانکه از بعد موسی صلوات الله علیه تا بوقت عیسی
صلوات الله علیه همه انبیا صلوات الله علیهم بر حکم توریت بوده اند و بعضی
بوده اند که ایشانرا کتاب نبوده است چون موسی و عیسی صلوات الله علیهما و بعضی
کفته هر دو یکی است زبور و کتاب بر هم کتاب بر اسم جنس است تاکید را مکرر یاد کرد ثم اخذت
الذین کفروا فکیف کان نکیر چون ایشان
دروغ زن داشتند پیغامبران را بس من نیز بکرفتم ایشان بکفر و خلاف ایشان
بانواع عقوبات کما قال تعالی فکلا اخذنا بذنبه قوله عز وجل فکیف کان
نکیر چگونه بود دلان کرفتن عقوبت من ایشان را واین وعید است عصر این
مصطفی صلی الله علیه وسلم را قوله تعالی الم تر ان الله انزل من
السماء ماء فاخرجنا به ثمرات مختلفا الوانها ومن الجبال
جدد بیض وحمر مختلف الوانها وغرابیب سود ومن
الناس والدواب والانعام مختلف الوانه کذلک
انما یخشی الله من عباده العلماء ان الله عزیز
غفور این خطاب مصطفی صلی الله علیه وسلم و مراد از وی امت
تحت تو کی و نمی دانی یا محمد این استفهام است یعنی امر ای ببینید و بدانید
یعنی ان خدای تعالی است که بفرستاد از اسمان ابی یعنی باران فرستادی فاخرجنا
به ثمرات مختلفا الوانها بیرون اوردیم از زمین یعنی بدین باران
میوها مختلف متفاوت در لون و مزه و صورت یکی زرد و یکی سپید
و یکی سرخ و یکی سبز و یکی سیاه بعضی ترش و بعضی شیرین خاک یکی

اب يکي ميوه لاو رنگ ومزه متفاوت در لون ومزه وصورت يکي
زرد ناد انندا و براخالق ارت اکر کسان بودي طبايعي کنتي از اب وخاک
ارت مختلف مي ايد تادانندگ و بواهست کنند هست نظيره وفي الارض
قطع متجاورات الاية ومن الجبال جدد بيض وحمر اي وخلق من الجبال
طرق بيض وطرق حمر الجدد جمع واحدها جدة وهي الطرق وغرابيب سود
قال ابو عبيدة رضي الله عنه هي مقلوبة اي وجدد سود غرابيب وهي شديد
السواد ويقال لمن ابطاء عنه الشيب فلان غربيب واشتقاقه من
الغراب وبپارسي از کوهها خطها سپيد جون طريقها وخطها سرخ جون طريقي
اصل سنگ يکي اروي خطها مختلف جون طريقي سپيد وسرخ وسياه زرد بر طبايعي
تاهفت ايل بخلاص وي وفيل ومن الجبال غرابيب سود اي على لون
واحد بکير تاويل وبپارسي از کوه خطها سپيد وان سيماهست وخطها سرخ
وان ذراست از سنگ وقيمت تر وازرد و سيم وقيمت ترز انچ با قيمت تر
بود در قيمت تر نهاد تا اختلاف طبع بود وغرابيب سود وسياها سياه از کوه
نهاده ايم ومن الناس والدواب والانعام اي وخلق من الناس والدواب
وبپارسي از ادميان وجنبندگان وچهارپايان وستوران مختلف
برنگ همه را اصل يکي وان آبست بعضي را راست افزيد وبعضي را کج پاي
ازيد جون مادان وهر جنسي از ان اجناس برنگ متفاوت کذلک انما
يخشى الله من عباده العلماء در معني کذلک دو تاويل است من تو قدابر کذلک
وقف کنند انما يخشى الله ابتدا کنند ومعني وي چنان بود که چنانک
کوهها وميوهها بلون وبرنگ مختلف اند همچنين ادميان وجنبندگان
وستوران مختلف اند کذلک نعت ماقبل کرد در تفاوت وذکر حرف
ابي وابن مسعود رضي الله عنهما مختلف الوانه انما يخشى الله کذلک
وسو جمت سوارا القوم ونظيره انما يخشى الله ان بود برين قول که علما ترسيد
بکه درايات وحدانيت تفکر کنند وسبد کير بر ند واما بقول قتاده وابن جريج وجماعتي
قراء رضي الله عنهم از کذلک ابتدا کنند ومعني وي ان بود که چنانک کوهها

وميوهها

وميوهها مختلف است همچنين عالمان درترسکاري از خداوند عز وجل
مختلف اند تا عالم انرا داري که خداوند ترسکار بود واکر کسي صد هزار
مسله داند وترسکار نبود بقول خداي عز وجل وي عالم نبود جمال علم بود
وهر که يک مسله داند وترسکار بود عالم است وحشر وي با علما بود واسلم
واحد في عصر النبي صلى الله عليه وسلم فسلمه الى علي رضي الله عنه ليعلمه
العلم والشرايع ثم راى عليا رضي الله عنه بعد ذلك بمدة فسال عن الرجل
فقال انه فقال علي رضي الله عنه سوره وذهب فقال صلى الله عليه وسلم
واي سورة فقال علي رضي الله عنه اذا زلزلت فلما بلغ قوله فمن يعمل
مثقال ذرة خيرا يره ومن يعمل مثقال ذرة شرا يره قال يكفيني هذا
ثم ادبر فقال صلى الله عليه وسلم دعه فقد فقه الرجل فقه الرجل وقال
النبي صلى الله عليه وسلم كفاك من العلم مقدار ما يخشى الله عز وجل وقال
صلى الله عليه وسلم من خشي الله فهو عالم وقرا انما تخشى الله من عباده العلماء
برفع اسم الله اي يستحيي منهم ان يعذبهم ان الله عزيز غفور ظاهر
قوله تعالى **والذي اوحينا اليك من الكتاب هو الحق**
مصدقا لما بين يديه ان الله بعباده لخبير بصير
بستوده خوانندگان قران را وکاري کرانرا بوي وانچ وحي کرديم بتو يا محمد
از کتاب يعني از قران حق است وموافق کتاب پيشين را در وي هيچ خلاف
ونقصان نيست پيشين را در وي هيچ خلاف ان الله بعباده لخبير بصير ظاهر
ثم اورثنا الكتاب الذين اصطفينا من عبادنا فمنهم
ظالم لنفسه ومنهم مقتصد ومنهم سابق بالخيرات
باذن الله ذلك هو الفضل الكبير كلمة ثم ههنا للاستيناف
وانما ذكر بلفظ الميراث لانه لو ذكر بلفظ الهبة او العطية اقتضى التسوية
بين الكل فذكر بلفظ الميراث ليعلم ان الناس فيه على التفاوت ومنهم
من يصيب طرفا منه ومنهم من يحرز ظاهره وباطنه ومحكمه ومتشابهه كما يكون
التفاوت في الميراث وقيل انما ذكر بلفظ الميراث في التقبيل انما ذكر بلفظ الميراث

الوصلة

ليعلم انه كان قبل ذلك بسبب وصلة لان الميراث لا يكون الا بعد وجود السبب
وتلك الوصلة هي المعرفة والوصلة والتوحيد وقيل ثم بمعني بعد يعني وبعد
ما اوحينا اليك الكتاب اورثنا الذين اصطفينا من عبادنا و تفسير اصطفينا
از بعد تاويل بايت ياد كنيم تا دوست تر بود فمنهم ظالم لنفسه فان قيل لاي معني
قدم الظالم و المقتصد علي السابق في الذكر وقد سبقت الاية لاظهار الفضل
والكرامة قلنا ان تقدم الظالم لدفع الياس عنه ولقربه الي الرجا كما قال
يحيي بن معاذ الرازي رحمه الله سبحان الذي قدم في الذكر من اخر نفسه
في العمل و اخر في الذكر من قدم نفسه في العمل ليعلم ان الامر هنا كمبني علي
العناية و قال ابرهيم بن جعفر الهروي رحمه الله الظالم وان كان مقدما
في الذكر فهو مؤخر في الحقيقة لان الله تعالي وعدهم الجنة و السابق اقرب
الي الجنة في الذكر من الظالم الا تري انه قال ومنهم سابق بالخيرات ثم قال
جنات عدن يدخلونها فصار الظالم ابعد في الذكر من الجنة وقيل
البداية بالذكر لا يوجب التفضيل كما قال تعالي فمنكم كافر ومنكم مومن ومثله
كثير وقيل انما قدم الظالم لان الاية خرجت مخرج الشكاية والظالم اولي
بالبداية بالشكاية من المقتصد والسابق وعلي كل المراد هنا هو الجمع
لان الواو تقتضي الجمع دون الترتيب ثم الكلام في الظلم و المقتصد و السابق
روي عن رسول الله صلي الله عليه وسلم انه قال السابق والمقتصد يدخلان
الجنة بغير حساب والظالم يحاسب حسابا يسيرا ثم يدخل الجنة وقال عبد
الله بن عباس رضي الله عنهما الظالم الكافر من كفران النعمة لا من الكفر
الذي هو ضد الايمان و المقتصد المنافق لحال المرائي الذي ينافق في
الدين والسابق هو المخلص وقيل الظالم الذي يحضر الصلوة وقت الحاجة
والمقتصد الذي يحضر بعد الدعوة والسابق يحضر قبل الدعوة وقيل
الظالم طالب الدنيا والمقتصد طالب العقبي والسابق طالب المولي
وقيل قد يجتمع هذه الاوصاف في شخص واحد فالظالم هو النفس والمقتصد
هو القلب والسابق هو الروح وقتاده رضي الله عنه گوید ظالم كافران

ومقتصد

ومقتصد مومنان گناه كاران اند و سابق مطيعان اند و مبارزان والذين
كتاب بحق كافران بدان معني است تا كتاب ايشانرا فرستاديم لكن كافران رد
كردند و قبول نكردند و بكفر بر خود ستم كردند و اصطفينا بحق كافران بمعني
گزينش خلقت باز گردد كما قال تعالي و لقد كرمنا بني ادم تكرمه خلقت است
نه تكرمه نزول كرامت نظيره و صوركم فاحسن صوركم و درست تر آنست
كي ان ظالم صاحب كبيره است از مومنان و مقتصد خداوندان صغاير
و سابق مطيعان دليل بر ان كه همه را وعده بهشت كرد جنانكه گفت **جنات
عدن يدخلونها يحلون فيها من اساور من ذهب ولولو
ولباسهم فيها حرير** قوله تعالي ذلك هو الفضل الكبير به اورثنا
واصطفينا باز گردد يحلون فيها من اساور من ذهب ولولو ولباسهم
فيها حرير بدين هر سه گروه باز گردد پيرايه بوشانند درين بهشت از دست
و رنجينها از زر و مرواريد و بوشش ايشان از جامه بهشت حرير بود تا از حرير
گرم تر و باريك تر نبود وگويند تا معني از انست تا اهل بهشت را مرد و زن
را دست و رنجن بوشانند حسنه كالذهب و صفاوه كاللولو نظيره بر جنانك
گفت قوارير من فضة اي قواريرها بياض الفضة وصفاء القوارير
قوله تعالي **و قالوا الحمد لله الذي اذهب عنا الحزن ان
ربنا لغفور شكور** چون در بهشت در ايند گويند الحمد مران خداوند را كه
ببرد از ما اندوهان دنيا و دوزخ و كسب و غم قوت تا سبب گناهان ما بيشتر از وي
بود و اندوه خاتمت و اندوه عذاب گور و اندوه هول و فزع قيامت و ثمار را
ايشانرا در مقام سوال و عذاب دوزخ و ابن عباس رضي الله عنهما گويد كي
ابن غم نان است كي معظم كار مومن حلال خوردن است اين همه گفته اند در
تفسير حزن ان ربنا غفور شكور حمد ان خداوند راست كه اندوه گناه
از ما ببرد گفتيم امروز باجي احرزيد و گفتيم طاعت با خلل ما بپذيرد و ما بديدن
و اين غم خوردن گناه بود خداوند ما هر آنكه غفور است گناهان بسيار ما در
گذاشت شكور است طاعت اندك ما بپذيرفت و ثواب بسيار داد **الذي احلنا**

دار المقامة من فضله لا يمسنا فيها نصب ولا يمسنا
فيها لغوب حمد آن خدا را کی فرود آورد ما را بسرایی در نکیت
بفضل خود جنت عدن و دار مقامة هر دو یکی بود لا یمسنا فیها نصب
نرسد ما را در بهشت هیچ رنجی یا ماندگی النصب التعب کما قال تعالی
لقد لقینا من سفرنا هذا نصبا و لغوب ماندگی بود کما قال تعالی
وما مسنا من لغوب قوله تعالی والذین کفروا لهم
نار جهنم لا یقضی علیهم فیموتوا ولا یخفف عنهم
من عذابها کذلک نجزی کل کفور آنان را که کافر
شدند ایشان راست آتش دوزخ برابر نعیم بهشت وحلی ولباس حریر
لا یقضی علیهم فیموتوا لا قضا نکنند بر ایشان تا بمیرند تا رهند از عذاب و لا یخفف
عنهم من عذابها و سبک نکنند عذاب ایشان نظیره قوله تعالی ونادوا
یا مالک لیقض علینا ربک قال انکم ماکثون وقال عز وجل فان له جهنم
لا یموت فیها ولا یحیی ای لا یموت فیها فیستطع عنه العذاب لا یحیی ای
لا ینال راحة الحیوة وقال تعالی ویأتیه الموت من کل مکان وما هو بمیت
قوله کذلک نجزی کل کفور ظاهر وهم یصطرخون فیها ربنا اخرجنا
نعمل صالحا غیر الذی کنا نعمل اولم نعمرکم ما یتذکر
فیه من تذکر وجاءکم النذیر فذوقوا فما للظالمین
من نصیر و ایشان فریاد کنند در آتش کا فرانرا حسرتان کتاب و رسول را ان
المحنث بانگ می کنند بلند و فریاد می خواهند المصطرخ المستغیث والمصرخ
المغیث قال تعالی ما انا بمصرخکم قوله تعالی وهم یصطرخون فیها یا علی الاصوات
ویقولون ربنا اخرجنا نعمل صالحا غیر الذی کنا نعمل ای باز گردان ما را بدنیا
براه ابتلا تا بکرویم وطاعت کنیم حرابن تا کردیم از کفر و معاصی نظیره رب
ارجعون لعلی اعمل صالحا گویند ان نرا اولم نعمرکم ما یتذکر فیه من تذکر
زندگانی و عمر ندادیم شما را چندانکه پند گیرد دروی انکه پند گیرد یعنی چندان
زندگانی که بلوغ تا آنکه خواستید که پند گیرید بکر فتید کی روا بوده کمنهما

بمعنی تقریر بود و جواب دهند زندگانی داده بود ما و رسول فرستادیم و پند
داده پند نگرفتید جواب ایشان فذوقوا فما للظالمین من نصیر بس
بچشید عذاب را امروز هیچ ظالم را نصرت کننده نیست نه لا یزال شما را کافرا
نیست نمانید این بانگ و فریاد و دعا او لم نعمرکم ای چند آنی زندگانی آدم
تا آنکه شما را امکان پند گرفتن بودی و هماه یکساعت است بعد البلوغ
چون یکساعت بعد البلوغ زمان یافت و نکروید و پند نگرفت وی اهل
گشت مر عذاب را فردا آن که در ازی عمر بعد البلوغ از خداوند عز وجل فضل
و رحمت است غایت النزام حجت را بر ایشان وقیل وجاءکم النذیر
المراد به الشیب قوله تعالی ان الله عالم غیب السموات
والارض انه علیم بذات الصدور گشت من عالم غیب لم
دانم کی اگر شما را بدنیا باز گردانم شما باز کافر شوید کما قال تعالی ولو ردوا
لعادوا لما نهوا عنه هر اینه خداوند دانا بود کیها آسمان و زمین است
انه علیم بذات الصدور و دانا است بدلها درد لها خلق است قوله تعالی
هو الذی جعلکم خلائف فی الارض فمن کفر
فعلیه کفره ولا یزید الکافرین کفرهم عند
ربهم الا مقتا ولا یزید الکافرین کفرهم الا
خسارا این بیانکه منت است بمیراث او در کتاب شما و بمیراث او درین
زمین بنهاد و تصرف شما در وی تا قیامت وی آن خدای است که شما را یا شند کا
گردانید در زمین فمن کفر فعلیه کفره هرکه کافر شود بروی است زیان و وبال
کفر وی از وعدها و رضا من دور ماند و لا ینقص من ملکه شیء ولا یزید الکافر
کفرهم عند ربهم الا مقتا و کافرانرا خشم خداوند نیفزاید و معنی المقت
سو المجد من ثواب الله تعالی لان من لم یعص انسانا البعده من نفسه و بر
و لا یزید الکافرین کفرهم الا خسارا و نیفزاید کافرانرا کفر ایشان مگر زیان
کاری و محرومی از ثواب وعده بهشت و دیدار خدای قوله تعالی قل ارایتم
شرکاءکم الذین تدعون من دون الله اروني

ماذا خلقوا من الارض ام لهم شرك في السموات
ام اتيناهم كتابا فهم علي بينة منه بل ان يعد
الظالمون بعضهم بعضا الا غرورا از بعد بيان وحجت
خلق بطلان كفر وشرك ياد كرد كفت بكوي يا محمد خبر كنيد مرا به انك ايشان
كه بانبازي كرفتند با من در خدايي نامي برستيد شان وا رايت در ابتدا سخن
كفتن از عادت عرب است ومراد ازوي انست اخبروني عن هذه الاشيا
التي جعلتمو تعالي شريكا اروني ماذا خلقوا من الارض بكوييد شان يا محمد بنماييد
بمن تا چه افريده اند اين بتان ومعبودان شما در زمين ام لهم شرك في السموات
ياهست ايشانرا انبازي در اسمانها اكر انباز ند چنانك شما مي كوييد حجت بياريد
ام اتيناهم كتابا فهم علي بينة منه يا داده ايم ما مر ايشانرا كتابي وكفته ايم در ان
كتاب كه ايشان انبازان من اند تا ايشانرا حجت بود وبرهان بيد ايشند از ان
بل ان يعد الظالمين بعضهم بعضا الا غرورا نيست چنانك كافران كفتند
مر ا شريك نيست ومرا هيچ مثل نيست وايشانرا در ين انباز كرفتن هيچ عذر
وحجت نيست اين نيست مكر وعده كافران بعضي مر بعضي را بويكي مي فريبند
اي ما تعد الظالمين وعده نمي كنند ان كافران بعضي مر بعضي را الا غرور
قوله تعالي ان الله يمسك السموات والارض ان
تزولا ولين زالتا ان امسكهما من احد من بعده انه
كان حليما غفورا يعني كرد شركت بتان از خلق اسمان وزمين
وبرين ايت اثبات كرد خالقي خود را بنه خداوند نكاه مي دارد اسمانها
وزمين ان تزولا اي ان لا تزولا تا نكردند از مكان خود واين زالتا اي
ولو لم يمسكهما لزالتا ولين بمعني لو است كما قال تعالي ولين ارسلنا ريحا
اي ولو ارسلنا ريحا اي ولو زالتا مر احدكهما من احد سوي الله وانما قال
زالتا لانه جعل السموات شيا واحدا وذكر بكرد ند كيست كه نكاه دارد اسمان
وزمين را انه كان حليما غفورا وي خداوند حليم واز كناه كنند اين زود
عقوبت نايد كان از كفر وكناه توبه كنند عفو است ايشانرا عفو كند

قوله تعالي واقسموا بالله جهد ايمانهم لين جاءهم
نذير ليكونن اهدي من احدي الامم فلما جاءهم
نذير ما زادهم الا نفورا اين اخبار است از شكستن عهد ايشان
كه اهل كتاب خويشتن را فضل داشتندي بر عرب وانك كفتندي كه اهل
كتابيم واز فرزندان اسحق ايم وچندين هزار پيغامبر در تبار ما بوده است
وعرب ما كبر بودند وكردن كش كفتندي اكر خداي رسولي فرستد از ما وسو
خوردند بجهد يمين يعني مبالغت كردند در تاكيد سوكند اي بخداي سوكند
خوردند لين جاءهم نذير ليكونن اهدي من احدي الامم اكر بيايد بدليشان
بيم كننده اي پيغامبر ايشانرا راه يافته باشند از يكي از دو كروه يعني
ترسايان فلما جاءهم نذير چون بيامد بديشان رسولي يعني محمد بشير از وي
عرب رسولي نبوده بود كما قال تعالي وما ارسلنا اليهم قبلك من نذير قوله
تعالي ما زادهم الا نفورا نيفزود ايشانرا امدن رسول مكر رميدكي واسو
ايشانرا رميدكي نيفزود بلكه دعوي كرد وبحق خلاف كرد ولكن چون بامدن
رسول ايشان رميدكي افزود ان رميدكي بر رسول اضافت كرد قوله تعالي
استكبارا في الارض ومكر السيء الا باهله فهل ينظرون
الا سنة الاولين فلن تجد لسنة الله تبديلا
ولن تجد لسنة الله تحويلا انكاه سبب رميدكي ايشان از توحيد
بيدا كرد چه بود كبر اوردن ايشان در زمين ومكر السيء هم كبر اوردند هم
مر بحق رسول سكالش بد كردند واضاف المكر الي السيء كما قال تعالي حق
اليقين دليله في قراة ابن مسعود رضي الله عنه ومكرا سيئا كما يمكر الملحدون
في حق المصطفي ولا يحيق المكر السيء الا باهله وفرود نيايد سكالش بد
مكر باهل وي يعني سكالنده بد سزا عذاب كرد دهم بدنيا وهم بعقبي فهل
ينظرون الا سنة الاولين انج خواستند وارزو بردند من بلادهم خلاف
كردند اكنون چشم مي دارند مكر سنت ما را در حق پيشينيان هلاك كردن
مكذبان ورسول نظيره ينظرون الا مثل ايام الذين خلوا قوله فلن

تجد لسنة الله تبديلا ولن تجد لسنة الله تحويلا اكر اين را حتم ميداند نمايند
ايشان سنت مارا تبديل و تحويل را نيابند و كر دانيدن نمايند يعني همان كنم
با ايشان كه با پيشينيان كردم قوله تعالى **اولم يسيروا في الارض**
فينظروا كيف كان عاقبة الذين من قبلهم وكانوا
اشد منهم قوة وما كان الله ليعجزه من شيء في السموات
ولا في الارض انه كان عليما قديرا استفهام است بمعنى تقرير اي بروند
در زمين تا ببينند چكونه است عاقبت انان كه پيش از ايشان بودند وكانوا
اشد منهم قوة وايشان بودند بيشتر ازين كروه وما كان الله ليعجزه من شيء
في السموات ولا في الارض چون بخواهد خداوند هلاك و عذاب قومي را خداوند
را عاجز كننده نيست اي كسي مر ان قوم را از عذاب خداوند رهاننده نيست در اسمان
و زمين انه كان عليما قديرا بدرستي خداوند دانا است باهل عذاب توانا ست
بر هلاك و عذاب ايشان قوله تعالى **ولو يواخذ الله الناس**
بما كسبوا ما ترك على ظهرها من دابة ولكن
يوخرهم الى اجل مسمى فاذا جاء اجلهم فان الله كان
بعباده بصيرا باز خبر داد كه اكر تاخير كنم در عذاب نه عجز را ست يا خداوند
بكيرد مردمان را بسبب بد ايشان يك تن را زنده نماند بر روي زمين ابن عباس
رضي الله عنهما كويد اسمان را فرمان دهد تا بر زمين نبارد تا همه جنبنده
نماند تا همه هلاك شوند كافران بكفر و زشت كاري و مطيع باجل خود نه بعقوبت
كسب ايشان را ولكن يوخرهم الى اجل مسمى لكن زمان مي دهد شان تا اجل مسمى
با حكم كرده شده است كه هرگز كسي تاخير نكند و اين دليل است كه ولو يواخذ الله الناس
معنى ولو يعجل الله الناس بالعذاب على ظلمهم است وقيل و لو يوخر العذاب
الى اجل مسمى عنهم على حسب ما يعلمه فاذا جاء اجلهم يعني فاذا جاء اجل الوقت
الذي جعله اجلا لعذابهم چون عذاب شان بيايد نفذ بر كرديم فان الله كان
بعباده بصيرا خداوند بينا ست و دانا بر بندكان خود داند كه كيست سزا هلاك
و نجات هر كجا بود هلاك كند والله عاصم المسلمين
وسبع

مائة وسبع وعشرون كلمة وثلثة الاف وعشرون حرفا وعن ابي بن كعب
رضي الله عنه عن رسول الله صلى الله عليه وسلم انه قال لكل شيء قلبا وان
قلب القران يس من قرا سورة يس يريد به وجه الله تعالى غفر الله
تعالى له واعطي من الاجر كانما قرا القران اثنتي عشرة مرة وايما مسلم قرئت
عنده سورة يس حين ينزل به ملك الموت نزلت اليه بكل حرف منها عشرة
املاك يقومون بين يديه صفوفا يصلون عليه ويستغفرون له ويشهدون
قبضه ويشهدون غسله ويشيعون جنازته ويصلون عليه ويشهدون
دفنه وايما مسلم قرئت عنده سورة يس وهو في سكرات الموت لم يقبض ملك
الموت روحه حتى يجيئه رضوان خازن الجنة بشربة من شراب الجنة فيشربها
وهو على فراشه وهو على فراشه فيقبض ملك الموت روحه وهو ريان ويخرج
من القبور وهو ريان ويدخل قبره ويحاسب وهو ريان ولا يحتاج الى حوض
من حياض الانبياء حتى يدخل الجنة وهو نظم السورتين انهما مكيان وفيهما بيان
حقية النبي صلى الله عليه وسلم وبيان حقية القران وبيان حجة حقية الاسلام
وبطلان الكفر وردا عقيدة الكفرة وبيان وعد المومنين ووعيد المشركين

بسم الله الرحمن الرحيم **يس والقران الحكيم**
انك لمن المرسلين قيل معناه يا انسان بلغة السريانية وعني
به محمدا صلى الله عليه وسلم وقيل هو اسم الله تعالى وقيل اسم القران وقيل
اسم السورة والقران الحكيم اي المحكم امره ونهيه لا يرد عليه النسخ بعده
وقيل هو حرفي از اسمي است يا عليم وحليم است وسين از سنا معنا است
كه سوكند بعلو ورفعت من وسوكند بقران محكم امر وي ونهي وي ووعد
وي ووعيد وي جواب قسم انك لمن المرسلين سوكند بدين سوكندان كه تو از
فرستادكاني نه شاعرني و ساحرني اي **على صراط مستقيم** بر راه راست و دين
صواب **تنزيل العزيز الرحيم** واين فرمان كه بتو فرستادم سحر و شعر و مفترى نيست
فرستاده خداوند عزيز رحيم است عزيز كفت تا تو ناحق عزيزان را عزيز دارى
رحيم كفت از رحمت اوست كه بر بندكان خود كتاب فرستاد و تنزيل والقران

الحكيم الذي هو تنزيل العزيز الرحيم انك لمن المرسلين على صراط مستقيم
الذي هو صراط الرسل والمومنين اجمعين كما قال عز وجل هذا انا الصراط المستقيم
صراط الذين انعمت عليهم فالمنعم عليهم من النبيين ويقرا تنزيل بالنصب الى الانبياء
والصالحون كما قال فاولئك مع الذين انعم الله عليهم من النبيين ويقرا
تنزيل بالنصب معناه انك لمن المرسلين ارسالا من العزيز اي المنتقم ممن عصاه
الرحيم بالغفران لمن اطاعه ويتوب عليه **لتنذر قوما ما انذر اباؤهم فهم**
غافلون قوله تعالى لتنذر قوما من عذاب الله ما انذر اباؤهم اي لم ياتهم
ابائهم نبي ينذرهم ولا انزل عليهم كتاب بلسانهم كما قال تعالى وما اتيناهم من كتاب
يدرسونها وما ارسلنا اليهم قبلك من نذير تا بدين كتاب بم نكني قومي را كي
بيم نكرده اند بزمان ايشان نه كما جي بلسان بزبان ايشان و برسول هم از ايشان
وقيل لتنذر قوما بما انذر به اباؤهم تا بيم كني قريش را بهمانا بيم كرده اند بيغامبران
گذشته بزمان ايشان نه دعوت همه انبيا صلوات الله عليهم مرخلق را بدو
جيز بوده است بتوحيد خدا و بتوحيد پرستيدن فهم غافلون عما اعد
لهم من العذاب قوله تعالى **لقد حق القول على اكثرهم فهم**
لا يومنون اي وجب الوعيد بالعذاب على اكثر هولاء الغافلين
الكافرين كما قال تعالى سواء عليهم ءانذرتهم ام لم تنذرهم لا يومنون
وقال تعالى اولئك الذين حق عليهم القول في امم الاية وقال تعالى لاملان
جهنم من الجنة والناس اجمعين قوله تعالى **انا جعلنا في اعناقهم**
اغلالا فهي الى الاذقان فهم مقمحون اين لا دوتا ولد است
يعني جون خاطر لنيمشان بدو رخ غل بر گردن شان نهيم فهي الى الاذقان
فهم مقمحون دستها شان با گردن غل كنيم دليل صحة هذا التاويل قراءة ابن
مسعود رضي الله عنه انا جعلنا في ايمانهم اغلالا فهم مقمحون اي مجموعون
ايشان نزاد همان بند كرده باشند از آتش تا بدنيا بدست و زبان جنا كرده اند
بارسول صلى الله عليه وسلم و ياران وي رضي الله عنهم وقال القفال الشاشي
رحمه الله الاذاغل يده وعنقه بقي لا فعا راسه لا يخفضه وغاضا بصره
لا يفتح

لا يفتحه فجعل رفع الراس وانتصاب العنق مثلا للمتكبر عن الحق والغاض
بصره مثلا للمستثقل للحق والوصف للمقمح بجمع هذين المعنيين نظيره
اذ الاغلال في اعناقهم وقال القتبي رحمه الله المقمح الذي يرفع راسه ويغض
بصره يقال بعير قامح وابل قماح اذا رويت من الماء فقمحت برمان جسنام
عن الانفاق في سبيل الله بموانع كالاغلال و بيش از انك بقيامت برسند بدنيا
جه كرد بمشان **وجعلنا من بين ايديهم سدا ومن خلفهم سدا فاغشيناهم**
فهم لا يبصرون و در دنيا سد كرديم من و سبس شان و السد الجبل وجمعه
اسداد و فتوى سد البنصب السين و سد منع بود و ذكر خلف و قدام
عبارت است از كل شخص جنانك كفت لهم من فوقهم ظلل من النار ومن
تحتهم ظلل دوكرانه با دكرد و مراد از وي همه است فاغشيناهم فهم لا يبصرون
انما لبسنا الغشاوة على اعينهم واين همان معنى است كه سورة البقرة است
يادكرديم در ان ايت ختم الله على قلوبهم وعلى سمعهم وعلى ابصارهم غشاوة
واين همه بمعنى تخليق كوري است وباختيار وي نه بمعنى قهر وجبر وكفر
وسل قران بتو وحي كرديم تا تو بيم كني خلق را بوي وبيرون از نبيها انانند
تا بندنكيرند و بكروند وقصد جفا كوكنند هم بدست وهم بزبان لكن تو از ايشان
مسح باك دار ملارنا من دستها شان بغل كنيم و دهانشان را لكام كنيم وعلة
در مصطفى صلى الله عليه وسلم را تا من دستها شان و زبانها شان وجشمها
شان در بندكنم كي نتوانند كي تو را ببينند ويا با تو جفا كنند واين ابتلا وحي
بود در حالتي وي ضعيف بود كما قال تعالى كزرع اخرج شطاه فازره وتا وي
ضعيف بود حال همين بود دست شان از از روي كوتاه بود و زبان
ايشان از جفا كفتن وي لبسته بود وجشم ايشان در حجاب بود جنانك در نزول
سورة تبت يدا الي لهب ياد كنيم انشاء الله تعالى وهذا كما قال تعالى
واذا قرات القران جعلنا بينك وبين الذين لا يومنون بالاخرة حجابا
مستورا قوله تعالى **وسواء عليهم ءانذرتهم ام لم تنذرهم لا يومنون**
معنى الاية ظاهر قوله تعالى **انما تنذر من اتبع الذكر وخشي الرحمن بالغيب**

فبشره بمغفرة واجر كريم وصف كرده انانرا كه بنده وي بيدوند وابن وصف
ايناست كه بنده وي بيدوند كفت هر اينه تو بيم كني انراكه متابعت كند قرانرا
وخشي الرحمن بالغيب وبترسد از رحمن بالغيب بهر جه ايمان بوي غرضست
فبشره بمغفرة واجر كريم مژده ده مر اورا بامرزش ومزدي بزرك قوله تعالى
انا نحن نحيي الموتى ونكتب ما قدموا واثارهم وكل شيء
احصيناه في امام مبين جون رسول صلى الله عليه وسلم برخواند بر ايشان
انا جعلنا في اعناقهم اغلالا كه مقتدي قامت نخواهد بودن وما را زنده نخواهد
كرد خداي عز وجل كفت ما ايم كه زنده كنيم مردكانرا ونكتب ما قدموا ومي نويسيم
يعني فرشتكان ما مي نويسند بامر ما انج بيش مي فرستند خلق از خير وشر جزا
را تا بقيامت خبر كنيمشان وجزا دهيمشان ينبؤ الانسان يومئذ بما قدم
واخر قوله تعالى واثارهم انج خطاهم في الدنيا بالخير وانج بسرها نهاد از خير
وشر وان سنت بد ونيكست كه ديكران بوي اقتدا كنند تا بهمه جزا كنيم وقيل
واثارهم اي خطاهم في الدنيا بالخير والشر بهر كامي كه مي زنند بخير يا بشر مي
نويسند وعن عكرمة رضي الله عنه عن ابن عباس رضي الله عنهم قال نزلت
الاية في بعض الانصار كانت منازلهم بعيدة من المسجد فارادوا ان ينتقلوا
قريبا من المسجد فانزل الله تعالى ونكتب ما قدموا واثارهم فقالوا لا بل
نمكث مكاننا وكل شيء احصيناه في امام مبين وهمه جيزها نكاه داشتيم
وشمرده ايم اندر لوح محفوظ ولوح را امام كفت كه انديرجع اليه فيقتدي بما فيه
وسمي الامام اماما لانه يقتدي به ولا يخالف وكذلك الخليفة سمي اماما وقال
تعالى وانهما لبامام مبين وهو الطريق الواضح لان من اراد ما وراءه سلكه
قوله تعالى واضرب لهم مثلا اصحاب القرية اذ
جاءها المرسلون اذ ارسلنا اليهم اثنين فكذبوهما فعززنا
بثالث فقالوا انا اليكم مرسلون قالوا ما انتم الا بشر
مثلنا وما انزل الرحمن من شيء ان انتم الا
تكذبون قالوا ربنا يعلم انا اليكم لمرسلون وما علينا

الا البلاغ المبين قوله تعالى واضرب لهم مثلا اي وصف لهم مثلا
برخوان بر ايشان وبيان كن ووصف كن ايشانرا قصه اصحاب انطاكيه كه ما رسولان
فرستاديم بر ايشان دعوت كردند وحق بيان كردند نكرويدند ما همه را بيك صيحه
هلاك كرديم برخوان بر ايشان اين قصه تا بند بود مر ايشانرا وبعضي از
قصه ياد كنيم تا تفسير ايت ظاهر تر شود انشاء الله تعالى اصحاب
انطاكيه ذكر عبد حميد رحمه الله في تفسيره عن وهب بن منبه رضي الله عنه انه
لما اخبر الله تعالى عيسى صلوات الله عليه اني متوفيك ورافعك الي قال
الحواريين انه قد دنا فراقي اياكم وان الله تعالى يرسلكم بعدي الى الانام
فاحفظوا وصية الله تعالى لكم وقوموا على طاعتكم واستقيموا عليه فاذا
اتيتم قوما ان شاء الله تعالى فارفقوا بهم واصبروا على اذاهم وكونوا في الناس
كالشاة في الذئاب لانا نا زعوهم على دنياهم واجعلوا الله تعالى في جميع
اموركم نصب اعينكم وتوكلوا عليه ينصركم ولا يخذلكم ويلقنكم حجتكم وينطق
السنتكم بلغتهم واخا بين كل اثنين واخا بين شمعون ويحيى صلوات
الله عليهما وبين موسى وغيره صلوات الله عليهما فقال شمعون الحواري
صلوات الله عليه يا نبي الله اين توجهني في رسالتي فقال عيسى صلوات
الله عليه نحو الانطاكية بارض الروم فقال شمعون صلوات الله عليه وكيف
استطيع ذلك وقد تقادم سني وضعف قوتي فقال عيسى صلوات الله عليه
ان الله تعالى يقويك على ما امرتك به فقال يا نبي الله ان كان كذلك فاني احب
ان يكون لي صاحب من الحواريين اشاوره واسايله ويكون لي عونا فقال
له عيسى صلوات الله عليه اختر احد الحواريين فاختار شمعون صلوات
الله عليه يحيى بن زكريا صلوات الله عليه فاخى بينهما فتوجه ويونس صلوات
الله عليه وصاحبه الى ارض الحبشة فتوجه قوم الى ارض الهند فما رفع
عيسى صلوات الله عليه وماتوا ليلتهم تلك جميعا في محراب مسقف كانوا
يلتقون اليه قبل ذلك فباتوا وكانوا مهتمين لفراق عيسى صلوات الله عليه
ايامهم فباتوا فاسري بكل اثنين الى البلد الذي اخبرهما به عيسى صلوات

الله عليه فاري شمعون ويحيى صلوات الله عليهما من بيت المقدس
حتى وضعاه حصن انطاكية فحملتهما الملائكة على اجنحتها بدين روايت
وهب رضي الله عنه مي كويد كه اين شمعون ويحيى صلوات الله عليهما رسولان
عيسى صلوات الله عليه بودند بدعوت اين قوم وقال القفال الشاشي رحمه
الله هما رسولان من الله تعالى باز كفته اند كي اذ بعضي بكر شمعون
رضي الله عنه وصلى عليه وسلم بيدا شد صحرا ديد بونكراست ستاركان واسمان
ديد كفت ما « جاي مسقف خفته بودم اكنون صحرا مي بينيم مكر غلط مي
بينيم يحيى صلوات الله عليه را بيدا كرد دانستند كه ايشانرا خداي عز وجل
انجا « رسانيده است و ترنج ايشان اذ دور باره شهر ديدند شمعون صلوات الله
عليه را فرستاد كي برو و بنكر تا چه شهرست چون « شهر بكشادند وكشاورزان
بيرون امدند وكارى كران بكار خود رفتند يحيى صلوات الله عليه سخن
ايشان بشنيد زبان ايشان هيچ ندانست « وقت خداي عز وجل ويرا بدان
زبان دانا كردانيد تا بر سيد شان كه اين چه شهرست مردمان وي را تجاسوسي
تهمت كردند و بكرفتندش و مي كشيدند وي ايشانرا سوكند مي داد بخداي
تعالى وبحق مسيح چون نام خداي تعالى شنيدند ونام مسيح صلوات الله عليه
زخم بيشتر زدند وكفتند تو نام كسي بر زبان راندي كه ما وي را نمي پرستيم ومسيح
نكرويده ايم يحيى صلوات الله عليه بيا زاري كرد تا رها كردندش امد يحيى
صلوات الله عليه سوى شمعون صلوات الله عليه و ويرا خبر داد از حال
خويش وكفت يا شمعون كمان بردم كه اجل ما اينجا خواهد بودن از صبحي كه اين مردمان
اند « كوى نام خداي و رسول نمي توانند شنيدن ومن نوميد كونه ام از اينها
واكر نه حق عز بي بودي بكشتندي مرا شمعون صلوات الله عليه كفتش يا اخي
لا تقنطوا من رحمة الله فانه من توكل عليه كفاه وكفت ما بدين اهل ايم تا ايشانرا نزا
دعوت كنيم براه حق خوانيم ورنج بلاء ايشان بكشيم و هر دو بانطاكيه « امدند
ودعوت اشكارا كردند و « كويها مي كشتند ومي كفتند يا قوم هلموا هلموا
الى الربح الكبير والغنيمة والملك الدائم والشرف الكبير والكلام الطيب

والتجارة

والتجارة المربحة والراحة الطويلة وسوان تعبدوا الله وحده الذي
خلق السموات والارض والبحار وما فيهما وخلق الليل والنهار فلم يجبهما
احد بل استقبلهما نفر من اهل البلد وضربوهما ضربا حتى ظنوا انهم قد قتلوهما
ثم سحبوهما ورموهما كالميتين فلما دخل الليل اتاهما ملك من السماء وقال لهما
استيقظا من نومكما سليمين بامر الله فانتبه شمعون ويحيى صلوات
الله عليهما صحيحين كان لم يصبهما الم قط و « زندان بر ايشان كشاده شد
و بوقت سحرگاه بيرون امدند و « كويها مي كشتند و دعوت مي كردند خلق را باواز
بلند ملك ايشان اواز ايشان بشنيد خشم ناك شد خاصكان را خو « از بود
تا بياوريدشان امدند و بردندشان سوى ملك « راه شمعون صلوات الله
عليه را تشنكي غلبه كرد مردي بر « خانه نشسته بود از وى اب خواست ان مرد
كفت من مقعدم برجاي مانده ودختر نيز همچنين است كفت هر دو كرا مي پرستيد
كفت خدايان خويش را بولس را و ارطميس را شمعون صلوات الله عليه كفت
نزا است اكر كي وي اينها را پرستيد وي مقعد ماند ان مرد كفت بس كرا مي
فرمايي تا پرستيم تا بهتر شويم كفت يكي خداي را از بر كه اسمان و زمين را مرد
مسلمان شد و دختر وي كذلك « وقت دو كها ياي او و دخترش نيز كشاده شد
چون بر ندكان وي بديدند كفتند اينها جادوانند و بردندشان بر ملك و از حال
حالها خبر دادندش فرمود تا عتابين بر كشيدندشان و تا زيانه مي زدندشان
تا بيهوش كشتند انكاه هر دو را بزندان باز داشت واين زنداني بود بالاء
ديوار وى بنجاه كز وپهناء سي كز وعمودي بود كي از بس « زندان نهادندي
بجمله تن وجمله تن بر داشتندي وچون اين « فراز كردندي بانكى بكردي
اين « كه همه شهر اواز اين « بشنيدندي شمعون ويحيى صلوات الله عليهما
را تا برود بانطاكيه وشمعون ويحيى صلوات الله عليهما را از زندان بيرون
اردو « دعوت بالناس باز ايستد وحجت حق بيان كند كما قال سبحانه وتعالى
اذ جاءها المرسلون اذ جاء اهل القرية المرسلون اذ ارسلنا اليهم اثنين
اي شمعون ويحيى دعوت كردند فكذبوهما « دروغ زن داشتندشان فعززنا

بالش قوی کرد ایدیر شمعون و یحیی بر سولی سیوم وان فولس صلوات الله
علیه بود امد فولس صلوات الله علیه تا بدین حصار خداوند عز و جل فرشته
را امر کرد تا در حصار و در زندان بگشاد که کسی را اگاه نشد و فولس صلوات الله
علیهما را گفت تا ان بلا بنید تا این کار عظیم است که شما را فرموده اند شما را بایستی
که نخست بوجهی در امدیدی که بملک نزدیک شدیدی و شما را بحلم و علم و حکمت
شناختندی انگاه دعوت اشکارا کردیدی تا بدیها دوست شدیدی تا مقصود
حاصل امدی و مثل شما چنان بود چون مثل زنی که وی را ببری دهد خدای عز و جل
از حرص بزرگ شدن وی زود ابی طعام در دهان وی کرد تا کرد شیر نا داده طعام
بحلقش تا بمیرد شما ان این ملک را دعوت کنید بنا وقت تا بدین جا که رسید
ولکن ان شاء الله که من تدبیر این بسازم و رفت فولس صلوات الله علیه و نگاه
داشت تا انگاه که در بتخانه کمد امدند بعبادت بهیات ایشان بهیبات ایشان
در امد و خدای تعالی هر سه را بلغت ایشان دانا کرده بود و در بتخانه بعبادت
بایستاد و نماز همی کرد خداوند عز و جل بتعظیم و حرمت ایشان تمام بود
تا وی بنا بر امی پرستند چون بیاد شدان ملک روزی گفت من در بتخانه
کسی ندیم بدست عبادت بدین با حرمتی و بدین با جهدی دیگران کمتر با ملک
کیف و لو سمعت کلامه و حکمه و علمه و هیچ حال ترا از وی چاره نیست فا خذه
و در ترا ملک گفت بیا پیش تا بتر سیم که وی کیست و از کجاست اورد ندش فقال
الملک من انت ایها الرجل الصالح فانی اراک قویا فی العبادة وقد تبین فضلک علینا
فقال فولس صلوات الله علیه انا رجل من بنی اسرائیل وقد انقرض اقرانی
ولقیت تحیت الی اصحابک لاکون معکم واسکن فیکم فقال له الملک قبلنا
مودتک و سود ذلک علینا ونحن مسرورون بصحبتک فمکث فیما بینهم مدة تدبیر ها
کردی ایشان و غم ایشان خوردی و ملک بر وی اعتماد کرد و فولس صلوات الله علیه
دانست که کار تمام شد و راست ایستاد روزی گفت یا ایها الملک شنیده ام
که دو مرد را بزندان باز داشته که ترا دعوت همی کردند بدین دیگر جز این
دین شما و عجب مانده ام از دلیری ایشان بگو بخوانید شان تا بشنوم سخن

ایشان

ایشان و از تو نیابت دارم در حجت گفت با ایشان ملک را خوش امد این
سخن از وی گفت زود بیارید شان بیاوردند فولس صلوات الله علیه گفت شما
خبر کنید ما را از قدرت ان خداوندی که شما وی را همی پرستید جواب دادند که او تا
که خواهد اید قادر علی من یشاء فولیس صلوات الله علیه دست بسر اندر زد و تعجب
کرد چنانکه کسی سخن کسی بنپذیرد بنمود بملک و اصحاب وی که من منکر همی دارم
این قول را ازا یشان فولیس صلوات الله علیه گفت شان همی دانید که چه همی گویید
که من حجت این از شما طلب خواهم کرد اگر راست گویید متابعت کنیم شان و اگر نه
سیاست کنیم شان گفتند بخواه تو حجت بخواهی خداوند ما ان بکند فولیس صلوات الله
علیه فولیس صلوات الله علیه گفت خداوند شما تواند که خلقی نو بیافریند چنانکه ما همی بینیم
گفتند تواند فولیس صلوات الله علیه گفت ملک را گفت یا ایها الملک ان هر دو مرد همی نماید
که نزد ایشان خود را عرضه نیازندی کرد بر سر این جمع اکنون تو را ملکی که کار بکن این
این بتان را که تو ایشان را همی پرستی بگو ایشان تا خلق نو بیافرینند چنانکه ما
همی بینیم تا ان عز و شرف ترا بود و بتان ترا که اگر ایشان این بنمایند ما همی دعوی
کنند دل این مردمان نیک گردد بر ایشان ملک گفت یا فولیس از تو کار را چیزی
پنهان نیست همی دانی که این بتان ما اموات اند لا یسمعون ولا یبصرون
ولا یعرفون شیئا فولیس صلوات الله علیه روی بشمعون و یحیی صلوات
الله علیهما کرد گفت بیارید شما اگر دعوی کرده اید بیاوردند قومی غلامی نابینا
مادر زاد گفتند و با دو چشم بینا کن شمعون صلوات الله پاره خاک برگرفت
و یحیی صلوات الله علیه پاره خاک با آب دهان تر کردند و بندقه کردند مانند
دیده انگاه هر دو بندقه را یکی برین چشم بر نهادند و یکی بران و هر دو بندگی
دعا کردند و فولیس صلوات الله علیه در سر دعا همی کرد حتی صارت البندقتان
حدقتین ینظر بهما الغلام چون ملک و اصحاب وی ان بدیدند ملک بر قوم خود
بترسید خواستند که غلبه کنند شان فولس صلوات الله علیه گفت ملک را
و قوم را که اندوه مدارید و از این عجب مدارید فرح این شما را نزد نیست
فولس صلوات الله علیه گفت بیارید دیگر را که مادر زاد برد اوردند دیگر را

می بود کل عنه کرد چنانک شمعون و یحیی صلوات الله علیهما کردند خداوند
عز و جل بینا کرد چون نابینا بینا شد برادرت فولس صلوات الله علیه گفت یا ملک
مرا خدایست که مرا قوت کرد این خدای مرا سجده کنید تا شما را نیز بر دشمنان
شما ظفر دهد و قوت کند شما را گفت این معبودان خود را چگونه ما نبیم
فولس صلوات الله علیه گفت ملک را کمان برم ایشان این مرده را زنده کنند
و این قوم را دلیل شود بر تو بار دیگر تو از بتان خویش بخواه تا این عز و شرف
ترا بود ملک فولس صلوات الله علیه را گفت ترا خبر بتان خود گفتم ولکن
باید که ایشان خود این نتوانند و دیگر گر بیایند ما ترا بار دیگر دهیم تا تو ایشان را
مقابله کنی فولس صلوات الله علیه گفت شما را نتوانم فرفتن و دروغ نتوانم
گفتن و من کسی ندانم از خلق روی زمین که وی مرده زنده تواند کردن مگر
ازین کار عاجزم باز روی بدیشان کرد و گفت بیارید تا ببینیم این دعوی کردید
ملک گفت ما را مرده ایست از هفت روز باز پسر دهقان شهر ما ست ایشن
بضیعت رفته است و پسر مرده و برا داشته ایم تا پدرش باز گردد او را دیدند این مرده
را بوی گرفته و متغیر شده است دعا و زاری کردند با خدای عز و جل زنده کرد
کردانیدش و بنشست شمعون و یحیی صلوات الله علیهما برسیدند و برا کی
از کی باز مرده قال من سبعة ایام قال الله ما رایت بعد الموت فقال بهشت
وادی دوزخ بگذرانیدند جان مرا در هر وادی عذابی چشیدم که آن عذاب
بیش فراموش کردم وای قوم بندم میدهم تان که نیست خدای بجز الله جل جلاله
عیسی و دهقان را خبر مرگ پسر برده بودند غمناک شده بوده که فرزندش جز
ازین پسر بود دهقان بیامد پسر را زنده دید قصه از بعد از وی شنید و خبر
این دو مرد پرسید بیک بعنایت ملکی عظیم بیاورانند شمعون و یحیی صلوات الله
علیهما بند برفتند و بدیگر روایت دهقان گفت شما ازین دعوت خلق چه
مزد می خواهید گفتند ما هیچ مزد نمی خواهیم دهقان بگروید بدین روایت
همین دهقان حبیب نجار بوده است بگروید بدیشان و بگفت قوم را یا قوم
اتبعوا المرسلین اتبعوا من لا یسألکم اجرا وهم مهتدون چون حجتها این

لازم

لازم شد و معجزهاشان بر ایشان ظاهر شد آنگاه فولس صلوات الله علیه حال خویش
و حال شمعون و یحیی صلوات الله علیهما آشکارا کرد و دعوت کرد ملک را و قوم
را چون دعوت کردند زمان ایشان ندادند در حال هر سه را و حبیب النجار
را بکشتند رضی الله عنهم و عمر صلی الله علیه وسلم و بو بکر روایت این حبیب
النجار مردی بود کوزه گر و ایمان بیشان می داشت چون بشنید که قصد کشتن
پیغامبران کردند ایمان خود را آشکارا کرد و از کرانه شهر بیرون بود بشتاب
بیامد چنانک خدای عز و جل گفت وجاء من اقصی المدینة رجل یسعی یعنی حبیب
النجار و سل جاء من وسط المدینة یسرع فی المشی حین سمع خبر الرسل فقال
لاهل انطاکیة هل یطلبون منکم اجرا علی ما یأمرونکم فقالوا لا فقال ایشان
یدعوکم الی الله لا یطلب منکم اجرا فلا تطیعونه حتی ناظرهم کثیرا فلم
یتابعه احد وقتلوه وقیل له ادخل الجنة معناه اذا کان یوم القیامة
قیل له ادخل الجنة وان حمل هذا القول فی الدنیا فالمراد به قیل للروح ادخل
الجنة وقیل ادخل الجنة بجسده و ردی فی الخبر للشهدا فی الجنة باجسامهم
حبیب النجار و ادریس و مریم او ایسنه قالوا ما انتم الا بشر مثلنا گفتند شما
نیستید مگر آدمی همچو ما از کجا واجب شده است بر ما متابعت شما گفتند خدای
تعالی فرستاده است ما را بشما و این فرمان و بیست که بشما می رسانیم گفتند و ما انزل
الرحمن من شیء خداوند نفرستاده است بشما هیچ چیز ان انتم الا تکذبون
ای ما انتم الا کاذبون قالوا ربنا یعلم انا الیکم لمرسلون گفتند خداوند ما
داند که ما هستیم بر شما پیغامبر ما رسولانیم بشما وما علینا الا البلاغ المبین
دعوت کردیم و حجت بر شما ظاهر کردیم بر ما بیش ازین رسانیدن وحی یا آشکارا
و پیدا نیست قوله تعالی قالوا انا تطیرنا بکم لئن لم تنتهوا
لنرجمنکم ولیمسنکم منا عذاب الیم قالوا طائرکم
معکم ائن ذکرتم بل انتم قوم مسرفون وجاء من
اقصی المدینة رجل یسعی قال یا قوم اتبعوا المرسلین
اتبعوا من لا یسألکم اجرا وهم مهتدون گفتند با شما

قال بدکرفتم اي تشامنا بکم شمارا شوم داشتیم تا شما با ملة ايد قالوا
قحط و تنکی لعله است وقتل شمارا شوم کرفتیم هرکجا شما روید نهایت
واخرکاران قوم هلاک واستیصال ایشان بود قالوا طایرکم معکم جولب
دکنند این رسولان بد شما بر شما ست و شومی شما با شما ست یعنی کفر
شما و عصیان شما این ذکرتم جواب وی مضمرست معناه اين ذکرنا تشاءمتم
بدانکه ما و شما بند نصیحم شمارا شوم کیرید و سل معناه ا کر شمارا بند
دهیم بخدا لبی شمارا تهدید کنید برجم وعذاب درکنی یعنی اين ذکرتم
بالله تهددونا بالرجم والتعذیب بل انتم قوم مسرفون اي نیستید شوم
جنانکه شما مي کوئید لکن شما کروهي از حد رفته ايد اي کافرانید با ایشان
مناظره کردند جواب دادند کافران بکشتند ایشان حبیب النجار که ایمان داشته بود
داشته بود و بروایت عبد حمید رحمه الله ان دهقان بود بسر مرده دجاء
من اقصی المدينة رجل یسعی جون تا ویل دهقان کوهی مراد از سعی
شتافتن بود برفتن بود لاجل و لله ند ملح را دجون تا ویل حبیب النجار
کو مي کار ما بشنید بود بکرامة شهر حون خبر یافت که بنجار هند کشتن رسولان
لابیاط و بستود رسولان را از طمع جه کفت ایا قوم اتبعوا المرسلین
اتبعوا من لا یسألکم اجرا وهم مهتدون یعنی این رسولان راه یافتکان
اند و برحق اند بر ایشان اقتدا کنید تا راه یافته باشید جون مدح
ایشان از وي بشنیدند کفتند و تو کرویده برایشان و خدای ایشان
مي پرستي جواب داد وما لي لا اعبد الذي فطرني واليه
ترجعون ءاتخذ من دونه الهة ان يردن الرحمن
بضر لا تغن عني شفاعتهم شيئا ولا ينقذون اني
اذا لفي ضلال مبين اني امنت بربكم فاسمعون
قيل ادخل الجنة قال يا ليت قومي يعلمون بما غفر لي
ربي وجعلني من المكرمين وما انزلنا على قومه
من بعده من جند من السماء وما كنا منزلين

ان

ان كانت الا صيحة واحدة فاذا هم خامدون

وما لي لا اعبد الذي فطرني اي واي شي ممنعني واي عذر لي نه تول
عبادة من خلقني جه باز دارد مرا از پرستش آنکه مرا آفریده است واليه ترجعون
و باز کشت شما همه بوي است شمارا نیز عذر نیست جه عذر خواهید اور ترجعون
بوي باز کرد بد ءاتخذ من دونه الهة اي اترک اخلاص عبادة الذي فطرني
اتخذ من دونه الهة ان يردن الرحمن بضر لا تغن عني شفاعتهم شيئا ولا ينقذون
خالق من بمن زیانی و رنجی خواهد یعنی مرا عذاب کند بدانکه من از وي عاصي
منعت نکنند مرا شفاعت بتان جیزي و نرهانند مرا از عذاب رحمن یعنی
من ان کنم که شما کردید اني اذا لفي ضلال مبين مراد از وی توبیخ قوم است
یعني اکر من ان کنم که شما میدون وبر خدای کیوم من در کم بود کی بیدا است سنکاران
شمی برتن خود اني امنت بربكم فاسمعون روا بود که خطاب رسولان را
دو روا بود که قوم را بود من کرویدم با فرید کار شما فاسمعون واکر خطاب
قوم را داري امر و نهي فاسمعون یعني اطیعون بود اي مرا طاعت دارید
اکر خطاب رسولان را معنی این بود که بشنوید تا برمن بقیامت بدین کواهي
دهید قیل ادخل الجنة روا بود که آن اخبار بود از اندرا ولا فروکي بهشت و
کما قال تعالی در سورة سبا سيروا فيها ليالي واياما امنين اي جعلنا فيها
ما يسيرون فيها واین برسبیل ثواب بود یعنی بهشت ثواب را دسر وقیل
قتل جون حبیب النجار رضي الله عنه این سخن بکفت بکشتندش ان قومی
با او حم که وعید کرده بودندش و اما برحم و ایجا اضمار بیست فقتلوه فقیل له
ادخل الجنة یعنی جان شهیدان کما قال تعالی بل احياء عند ربهم يرزقون جون
در قیامت بهشت اند این خداوند عز وجل خبر مي دهد از تمنی وي قال يا ليت قومي
يعلمون بما غفر لي ربي وجعلني من المكرمين اي کاشکی کي بدانندي قوم من
خداوند من بجه آمرزید کناهان من و بجه کرامي کرد مرا بدین نعمت بهشت
معتزله خذلهم الله کویند بهشت آفریده است و تاویل کنند این این لا ابکاد
در آمدن بهشت بقیامت و اولی اشتیا تاویل آن کنی که روح را فرمودند که

درايي بهشت تا جسد را با روح چنانك ياد كرديم وما انزلنا على قومه من بعده
من جند من السماء انگاه خداوند عز وجل خبر داد از انتقام دوستان از دشمنان
هلاك كافران از بعد كشتن ايشان رسولان وجفا كردن ايشان با مومنان
گفت نفرستاديم بر قوم اين حبيب نجار از بعد كشتن وي هيچ سپاهي بهلاك ايشان
از آسمان وما كنا منزلين ان هي الا الصيحة صيحه فرستاديم نه صاعقه چنانكه بر قوم عاد
وثمود وطوفان بر قوم نوح وان هو اخبار رست تا ما را بهلاك ايشان سپاه نبايست
بكمترين چيزي هلاك كرديمشان چنانكه قوم نمرود را به پشه هلاك كرديم و قوم
جالوت را بسنگي هلاك كرديم ومكيا غزا رو زيلا بمشتي خاك هلاك كرديم معني چنان
بود والذي كنا منزلين ما كانت الا صيحة واحدة فاذا هم خامدون من حمله
النار وطفيئت اذا صارت رمادا ديگر تاويل وما انزلنا على قومه اي وما انزلنا
على قوم الرجل من بعد اقدامهم عليه بالقتل من جند من السماء برسالة اي
نبي اخر لنبعثه اليهم اذ الاغلال قد وقع بثلثة من المرسلين يعني نفرستاديم
بر قوم حبيب از بعد انكه ايشان پيشي كردند بكشتن وي سپاهي از آسمان رسولي
ديگر تا برود بديشان تا حجت الزام كند بود وعذاب ولعب شده بود حاجت نبود
برسولي ديگر بخلاف بار نخستين كه شمعون ويحيي لعله بودند حجت الزام نكرده
بودند بر ايشان وحق بيان نكرده بودند لاجرم فولس را فرستاديم فاما اكنون
حجت لازم شد وحق بيان شد شان نفرستاديم رسولي ديگر وما كنا منزلين وسنت
ما چنين بود است كه از بعد الزام حجت وتبليغ رسالت نفرستاديم هيچ رسولي
ديگر بل هلاك كرديم وسپاه بدان معني گفت كه از آنكه وحي از آسمان برسولان
صلوات الله عليهما جبرئيل صلوات الله عليه بوده است وذكر با سپاه امدي رفتي
كما قال تعالى فانه يسلك من بين يديه ومن خلفه رصدا قوله عز وجل ان كانت
الا صيحة واحدة فاذا هم خامدون سپاه نفرستاديم لكن باواز جبرئيل شانرا هلاك
كرديم مرده بانك بكرد همه برجاي بمردند ياحسرة على العباد ما يأتيهم
من رسول الا كانوا به يستهزءون هذا وعظ اهل العصر
انگاه خبر مي دهد خداي عز وجل از پشيماني وحسرت ناگرويدگان بروز ايشان

چون بقيامت بيايند وببينند كه گرويدگان ببهشت روند وناگرويدگان
بدوزخ جاودان غايت پشيماني را گويند ياحسرة على العباد اي حسرت عليهم
من النفس يا حسرتي على ما فرطت في جنب الله ياحسرتنا على ما فرطنا فيها كذلك يريهم
الله اعمالهم حسرات عليهم و يا پشيمانيا اين قوم را بود بر كفر و يا دردا و دريغا كي
بر ايشان بود كي نيامد برايشان رسولي به ايشان افسوس كننده بودند بروي
و روا بوده اين بحق همه كافران بود چه حسرت على العباد عام است چه هيچ
كس نيست كه وي اهل عذاب بوده وپرا حسرتي بود اما مومن و اما مومن واما كافر
الا انكه چون بآخر اين گفت ما يأتيهم من رسول الا كانوا به يستهزءون دليل است
كه بحق كافرانست بحق كافر حسرت موبد بود وبحق مومن موقت و قال الامام
القفال الشاشي رضي الله عنه ياحسرة على العباد اي على قتل الرجل والرسل
قوله تعالى الم يروا كم اهلكنا قبلهم من القرون انهم
اليهم لا يرجعون اي نمي بينند اين كافران مكه كه چه مايه هلاك كرديم
بعذاب از قرنها بكشتن بدروغ زن داشتن ايشان رسولانرا انهم اليهم لا يرجعون
يكي از آن هلاك شدگان باز نيامد بديشان بل تا قيامت بنخيزند وهرگز بدنيا
باز نيايند باگروند وبقيامت جز حسرة نباشد شان وان كل لما جميع
لدينا محضرون اي ما كل الا جميع ونباشد همه مگر حاضر كردگان بنزد حساب
وجزا قوله تعالى واية لهم الارض الميتة احييناها واخرجنا
منها حبا فمنه ياكلون انگاه پيدا كرد دليل وحدانيت از بعد خبر
دادن هلاك پيشينيان گفت نشاني ديگر است تا مي بنايد گرويدن و نشان
وحدانيت ما ايشانرا الست كه زمين مرده بنبات زنده كنيم واخرجنا منها
حبا فمنه ياكلون واز وي دانها بيرون آريم گندم وجو وجز ان از وي مي خورند
وجعلنا فيها جنات من نخيل واعناب وفجرنا فيها
من العيون وبيز بوستانها از درم درين زمين از خرما وانگور وروان
كرديم زمين را آب چشمها جرا ليأكلوا من ثمره وما عملته ايديهم
افلا يشكرون تا بخورند از ميوه اين بوستانها ورنج خود كسب كرده انرا

واز دستهاء ایشان کرده است یعنی عسل و سرکه و منجبه و انج از خرما و انکور
ایدا فلا یشکرون چرا شکر نکنند برین تاویل و ما عملت ما بمعنی الذی بود و قیل
ما بمعنی النفی یعنی تا بخوردند از میوه لیکن کسب کردید و از میوه ان بنا نهاکی شما را
صنع نبوده است در او بنیش وی الا انک فعل همه اندام بدست اضافت کرد جنانک
عادت عرب است **سبحان الذی خلق الازواج کلها مما تنبت**
الارض ومن انفسهم ومما لا یعلمون
الازواج الاصناف بکویید پاکست و از عیب منزه خداوندی که بیافرید این کونها
مما تنبت الارض ومن انفسهم ومما لا یعلمون از انج برویاند زمین و از تنها
انسان و از انج انسان ندانند روا بود کی ومما لا یعلمون با دمیان باز کردد که انج
در بحار از ملوکست و تحت الارضین و در اسمانها بسیارست که ما ندانیم و قوله تعالی
وایة لهم اللیل نسلخ منه النهار فاذا هم مظلمون
و از نشان یکانکی خداوند ایشان را انست که روز را از شب بیرون می ارد و این
دلیل است که شب پیش از روز بوده است بدان دلیل که کفت روز از شب بیرون
می اید و بایت دیکر کفت یغشی اللیل النهار جون روا بود که شب پوشاننده
روز بود روا بود کی روز اخته بود از شب کما یقال لبست الثوب و نزعته و سلخته
فاذا هم مظلمون ای داخلون فی الظلمة کما یقال امسینا اذا دخلنا فی المساء
و اصبحنا اذا دخلنا فی الصباح میکویند روز بین بیمرد و باز شب در ایمیم و صف
الشمس والقمر فقال عز وجل **والشمس تجری لمستقر لها ذلک تقدیر**
العزیز العلیم والقمر قدرناه منازل حتی عاد کالعرجون
القدیم لا الشمس ینبغی لها ان تدرک القمر ولا اللیل
سابق النهار وکل فی فلک یسبحون و افتاب می رود تا قرار
کاه خویش است هر شبانروزی با قرارکاه بروی می رود
با قرارکاه وی تا وقت فنا عالم ذلک تقدیر العزیز العلیم این تقدیر و حکم خداوند
عز وجل علیم است والقمر قدرناه منازل ای وقدرنا القمر ما نقل بر کرده ایم
ماه را منازل حتی عاد کالعرجون القدیم در نقصان ماه زیادت

حکمی و نفی بود بیان کرد و خبر داد از ان زیادت کفت زیادت و نقصان
می شود تا ان کمال تا دیکر کردد باد یکی جون بن شاخ خرما خشک یعنی العرجون
بن خوشه خرما قدیم روزکار دراز جون روزکار بر اید خشک شود و کژ
شود ماه تا خر هر سی روزی همچنان شود چرا لتعلموا عدد السنین والحساب
ومواقیت الناس والحج لا الشمس ینبغی لها ان تدرک القمر سزا نیست و نشاید
کا افتاب ماه را دریابد یعنی هر دو برابر یکدیکر می روند یکدیکر را در نیابند
ولا اللیل سابق النهار و نه شب پیشین کیرد بروز که دو شب جمع شود وکل
فی فلک یسبحون و هر یکی در فلک خویش می روند **وایة لهم انا حملنا**
ذریتهم فی الفلک المشحون وخلقنا لهم
من مثله ما یرکبون وان نشا نغرقهم
فلا صریخ لهم ولا هم ینقذون الا رحمة منا
ومتاعا الی حین هنا اضمار یعنی حملناهم و ذریتهم فی الفلک
المشحون و ایات و حجت ایشان را انست که برداشتیم ایشان را
یعنی اهل مکه را این مشرکان را و فرزندان ایشان را در کشتی پر بار این
بیان منت است که ما نوح را کشتی کردن تعلیم کردیم تا اهل کشتی را نکاه
داشتیم تا این مشرکان عرب را و فرزندان ایشان را از اصل ان قوم
بدیدار اوردیم اکر این اضمار نکویی و بظاهر تاویل کنی که ما برداشتیم فرزندان
این مشرکان عرب را در کشتی کران بار نکو ناید که بیان منت بر داشتن
این مشرکان جون تفسیر فلک مشحون این کشتیها دیکر کویی نه کشتی نوح
صلوات الله علیه وخلقنا لهم من مثله ما یرکبون درست نیاید این جه
حاجت نیاید بخلق کشتی مانند وی درست انست که یاد کردیم وخلقنا لهم
من مثله ما یرکبون و افریدیم این مشرکان عرب را و جز ایشان را مانند کشتی
نوح انج بر می نشینند بر وی وکلهم من جنس او بود انجا و بیشتر وخلقنا
لهم من مثله و بیافریدیم ایشان را مانند کشتی انج بر می نشینند یعنی ستوران
اسب و استر و خر کما قال تعالی وجعل لکم من الفلک والانعام ما ترکبون

اندر کشتی است بر باد بر نشستگی و آن نشانخ فتم و اگر نخواهیم غرق کنیم ایشان
ای اهل بر نشستند کان را بر کشتی معنی آیت السنت ولو نشاء لغرقنا
من حملنا مع نوح في الفلك المشحون ولا يجدون من ينقذهم كما لم يجدوا
من اغرقناهم في عصركم ومن الامم الماضية فلا صريخ لهم ولا هم ينقذون
اگر نخواستیمی اهلاک شتی نوح را غرق کردیمی کس مر ایشانرا از غرق کردن
ما فریاد نرسیدی و نرهانیدی الا رحمة منا ومتاعا الى حين ای لکن برحمة
منا لکن بر هانیدیم بذات ایشانرا برحمتی از ما و برخوردار بی تا وقت
اجل ایشان تا بو که کردند شما و لیس تعالی **واذا قيل لهم اتقوا**
ما بين ايديكم وما خلفكم لعلكم ترحمون چون گویند
این کافرانرا بترسید الآخ بیش از شما فرود آمد از عقوبت بمانید شما
بنا کردیکان بر سولان وما خلفكم واز انچ وعیدست بنیا من لعلکم
ترحمون تا سزا و اهل رحمت کردید ای بترسید از عذاب دنیا و عذاب
آخرت وقیل هو قول الكلبي رحمه الله ما بين ايديكم يعني القيامة وما خلفكم
الدنيا هرچه گذشت سپس افتاد یعنی بترسید از قیامت و کار کنید جزا
ورا وهینا اضمار و هو قوله اعرضوا عن هذا الوعظ فالاعراض مضمر وهذا
من باب الاکتفاء **وما تاتيهم من اية من ايات ربهم الا**
كانوا عنها معرضين و نیاید بر ایشان هیچ ایی از ایات
خداوند ایشان رسول یا کتاب تا ایشان از آن آیت روی گردانند اند
چون اعراض نکی ایات یاد کرد در آیت اول یاد نکرد **واذا قيل لهم انفقوا**
مما رزقكم الله قال الذين كفروا للذين امنوا
انطعم من لو يشاء الله اطعمه ان انتم الا في ضلال
مبين خداوند عز وجل مومنانرا بستاید بنداکردن مال در رضا خداوند
عز وجل و کافران خود مال فدا می کردند و باز مومنان گفتند که بگر وید
و مال بلای جای فدا کنید تا مومنان ندا می کنند ای مومنان حرف کنند
جواب دادند قال الذين كفروا يعني كفار گفتند انطعم من لو يشاء الله

اطعمه

اطعمه بعد ما قيل انفقوا مما رزقكم الله قالوا انطعم من لو يشاء الله اطعمه
ای من لو يشاء الله ان اطعمه گفتند کافران که طعام دهیم مر انرا کی اگر خدای
بخواستی که طعام دادیش بدادی یعنی چون وی نداد ما چرا دهیم اگر بایستی
وی خود بدادیش حیث خداوند تعالی را حجت کردند در ناداد مال تو چنه
چنانک حجت کردند حیث خداوند تعالی در ناگرویدن گفتند لو شاء الله
باطل کرد گفت ان انتم الا في ضلال مبين ای ما انتم وقال الشاشی وابن مقسم
رضي الله عنهما اورده اند که این بحق زنادقه عراست که منکر بودند صانع را
گفتند این مومنان می گویند خداوند ما خالق آسمان و زمین است و قادرست
بر توانگر کردانیدن آنک خواهد و باز ما را می گویند که مارا طعام دهید اگر چنانستی
که ایشان می گویند زوی خواهند که تا ایشانرا توانگری کند چی تا از ما نیاز
شوندی چون از ما خواهند دلیل است که خدای نیست و ایشان در ضلالت
بیا اند بدین اعتقاد که تاویل آن ان انتم الا في ضلال مبين روا بود که اخبار بود
از کافران **ويقولون متى هذا الوعد ان كنتم صادقين**
گفتند این وعید که می گوید که خواهد بودن بیارید بگر راه اگر راست می گویید
خدای تعالی جواب داد ایشان **ما ينظرون الا صيحة واحدة تاخذهم**
وهم يخصمون چشم نمی دارند مگر یک آواز را و قيل هي النفخة الاولى
وقيل هي النفخة الثانية فاما النفخة الاولى قول اسرافيل صلوات الله عليه
ينادي اربعين سنة انتهوا ايتها الغفلة فمن كان سعيدا يتعظ ومن كان
شقيا يخاف اوان الابتلاء ثم يتول بعد ذلك هذا شي يظهر من جهة العاقة
ثم يكون بعد ذلك هذه النفخة التي ذكرناها ثم بعد ذلك يكون نفخة البعث
تاخذهم وهم يخصمون بگیرد شان آن آواز و ایشان خصومت می کنند
ای بینجا بعون به آسواقهم خصومت مراجعت بود در کلام این می گوید
وان می گویند واصله يختصمون فادغمت التاء في الصاد فصار يخصمون
كما قال تعالى يا ايها المدثر وقال تعالى يا ايها المزمل واصله المتدثر
والمتزمل ودوله تعالى اثاقلتم اى تثاقلتم وفيه قراءات واصله من

لغة واحدة لا يختلف المعنى فمنهم من كسر الخاء والصاد مثلاً وهو عاصم
والكسايي رحمهما الله واصله يختصمون ولكن لما ادغمت التاء في الصاد ذهبت
الفاء فحركت الخاء الي الكسر اتباعا للصاد ومنهم فتح الخاء وكسر الصاد وهو ابو
عمرو وابن عامر رحمهم الله قالوا كانت الخاء ساكنة فلما ادغمت التاء نقلت
فتحة التاء الي الخاء بعد الادغام كما كانت وقرا حمزة رحمه الله يخصمون
ساكنة الخاء الصاد خفيفة كقولهم ميْت وميّت في ميّت وهين وهيّن قوله تعالى
فلا يستطيعون توصية ولا الي اهلهم يرجعون اي
الا يوجلهم الموت مقدارا ما يوصون او يتكلمون او يرجعون الي اهلهم
قوله تعالي **ونفخ في الصور فاذا هم من الاجداث
الي ربهم ينسلون** وهي النفخة الثانية والثالثة على حسب ما اختلفوا
فيه وهذا كما قال تعالى ثم نفخ فيه اخرى فاذا هم قيام ينظرون نفخ ثاني بود
از بعد نفخ اول بعد جهل سال اي عز وجل داند فاذا هم من الاجداث الي ربهم
ينسلون اي يسرعون الي الموضع الذي يحاسبهم همي دوند از كورها بر خيزند
همي شتابند تا شمار كاه **قالوا يا ويلنا من بعثنا من مرقدنا هذا
ما وعد الرحمن وصدق المرسلون** قوله في مرقدنا اي من
منامنا وانما يسمون ذلك مرقدا لانهم لما راوا اهوال يوم القيامة هان
عليهم عذاب القبر حتى كان ذلك كالنوم في جنب ما صاروا اليه وقيل
انهم يسمون ذلك مرقدا لان العذاب يرفع عن جميع الخلق قبل البعث
اربعين عاما فسمي ذلك ايام الرقدة ليكون فرقا بين العذاب الدنيا
وعذاب الاخرة اين كافران جون بر انگيزانند كويند يا ويل بر ما كي بر انگيخت
ما را كي زنده كرد ما را از ان خوابجاي ما فالويل كلمة تدل على تمني انما
كان من الحادث لم يكن ثم يقول الله تعالي لهم هذا ما وعد الرحمن وقيل
يقول لهم الملايكة وقيل يقول بعضهم لبعض هذا الكلام يكي تا ويل انست
كه خود كويند وخود را جواب دهند كه اين انست كه ما را خداوند وعده كرده بود بدنيا
وما دروغ زن داشتيم رسولان را ودرست كفته بودند ايشان دليل صحة

هذا التاويل قوله تعالى فانما هي زجرة واحدة فاذا هم ينظرون وقالوا
يا ويلنا هذا يوم الدين هذا يوم الفصل الذي كنتم به تكذبون وبعضي
كفته اند كه اين جواب مومنان بود كي اگر جمله حاسبم بوند كافرمي گويد
من بعثنا مومن در سلو بود جواب دهد هذا ما وعد الرحمن وصدق المرسلون
قوله تعالي **ان كانت الا صيحة واحدة فاذا هم جميع لدينا
محضرون** نبود بودن قيامت مگر يك اواز همي دون نبود شمار همه حاضر
كرده كان باشند قوله تعالي **فاليوم لا تظلم نفس شيئا ولا تجزون
الا ما كنتم تعملون** انگاه خبر داد كه از معاملت خود بابند كان در روز
كفتت در ان روز قيامت كم نكنند از طاعت هيچ كس ذره وزيادت كرده نشود
بر گناه هيچ كس ذره وظلم ابنجا معنى نقصان است نظيره كلتا الجنتين
اتت اكلها ولم تظلم منه شيئا اي ولم ينقص ولا تجزون الا ما كنتم تعملون
اي ولا يجزي احد الا جزاء عمله ان كان خيرا فخير وان كان شرا فشر وجزا
داده نشود مگر بر كار كرد بين اگر نيك كرد بين ثواب ودر جه واگر بد كرد بين عذاب
وعقوبت قوله تعالي **ان اصحاب الجنة اليوم في شغل
فاكهون هم وازواجهم في ظلال على الارائك متكئون
لهم فيها فاكهة ولهم ما يدعون سلام قولا من
رب رحيم** قوله عز وجل فاكهون اي متفكهون تقول العرب للرجل
اذا كان يتفكه بالطعام او بالفاكهة او باعراض الناس ان فلانا لفكه
بكذا ومن قرا فاكهون اراد به ذوي فاكهة كما يقال لابن وتامر قال
الفراء رحمه الله هما جميعا واحد فكه وفاكه كما يقال حذر وحاذر وذكر في
بعض التفاسير فاكهون ناعمون فكهون معجبون چون بهشتيان را
از دوزخيان جدا كنند وبهشت رسانند شان در شغلها بانعمت باشند
ودر عيش خوش وسيد عالم مصطفى صلى الله عليه وسلم تفسير كرد شغل را
قال افتضاض الابكار دبفروج ايمان وبذكر الايتره وهذا قول ابن عباس
رضي الله عنهما وقال بعضهم شغلهم زايله بعضهم لبعض وقيل في شغل

الى في استئذان الحجاب لرسول الله لان رسول الله يا تي مع الهدية والكرامة
الي المومن فيستاذن من كل حاجب حتى ينتهي الى ولى الله وقال صلى
الله عليه وسلم والذى بعثني بالحق انه ليستاذن من سبعين حاجبا حتى
ينتهي الي المومن وقيل في شغل الحيرة زيارة الملك والحجبا رجل جلاله كما روي
في الخبر ان المومن اذا قصد زيارة الرب بعث الله اليه مركبا فلا يمس المركب
ولا يمسه المركب هم وازواجهم في ظلال على الارائك متكئون ايشان وجفتان
ايشان روا بود كه زنان مومنان بوده ايشان را بدرجه شوهران و راه
رسانند وفرزندان ايشانرا بدليشان تمامي شادي مومنانرا ويجوز ان تكون الزوجة
حور العين كما قال تعالى وزوجناهم بحور عين وروا بود كه هردو بود ايشان
وزنان ايشان در سايها باشند الظلال جمع ظل والظل عبارة عن الراحة
برتختها كله بسته بازجنسيله باشند ايشان وجفتان ايشان الارائك
السرر في الحجال واحدتها اريكة قال مجاهد وعكرمة رضى الله عنهما اي وازواجهم
كما قال تعالى احشروا الذين ظلموا وازواجهم اي قرناءهم واخلاوهم لهم فيها
فاكهة ايشانرا بود در بهشت ميوها ونعمتها ولهم فيها فاكهة ايشانرا بود
ما يدعون اي يتمنون ايشانرا بود انچ ارزو برند واصله من اضافة الشئ الي
نفسه ومنه الدعوى لان المدعي يضيف الشئ الي نفسه ومن معنى التمني
سلام قولا من رب رحيم اي ولهم ما يدعون سلام خالص قولا اي اقول
قولا حقا وقيل لهم ما يدعون ومع ذلك يبشرهم الله تعالى بسلام من
الله وقيل مع هذه النعم يسلم الله على عباده بغير واسطة ولهذا قرنه
بالقول سلام برشما از رب رحيم از بروردگار مرزگار بي واسطه **وامتازوا**
اليوم ايها المجرمون دوزخيان را گويند شما جدا شويد از مومنان واين
امريست بمعنى اخبار اى كه جدا شوند از مومنان واين امريست بمعنى اخبار
اى كه جدا كنيم ايشان روا بود كه كافرانرا جدا كنيم از مومنان عن قوله تعالى
الم اعهد اليكم يا بني ادم ان لا تعبدوا الشيطان انه
لكم عدو مبين وان اعبدوني هذا صراط مستقيم گويند مر اين

جدا شد كانرا با فرزندان ادم نفرموديم شمارا اي رسول فرستاديم وكتاب
فرستاديم وبيان كرديم شمارا كي مپرستيد شيطانرا اي طاعت مداريد شيطانرا
در انچ شمارا مي فرمايد بوسيلت تزيين ووسوسه كه وي مر شمارا دشمني اشكاراست
دشمني با پدرتان اشكارا كرده است وايشان شيطانرا نپرستيده بودند بعضي
ماه وبعضي بت كلن چون تزيين ووسوسه شيطان بود جمله نسبتي كه وي بود
پرستيده بوهند وان اعبدوني هذا صراط مستقيم اي وعهدت اليكم ان
اعبدوني فاني خالقكم و رازقكم هذا صراط مستقيم فاتبعوه اين عهد
كه من برشما گرفتم راه راست نيست اين راه راست خداي شناختن وخداي
پرستيدنست **ولقد اضل منكم جبلا كثيرا افلم تكونوا تعقلون**
بدرستي وراستي كه گم كرد از شما خلق بسيار را اين شيطان كه شمارا از وي
حذر مي فرمودهيم افلم تكونوا تعقلون يا موشتان نيست كه تفكر كنيد وبينديشيد
تا بدانيد كه چنين است كه من ميگويم وروا بود كه اين خطاب با خرت بود شان
اي عقلتان نبود كه بر ما خبر داده بودم تان كى تفكر كرديدي اكنون چون تفكر
نكرديد **هذه جهنم التي كنتم توعدون اصلوها اليوم**
بما كنتم تكفرون قوله كنتم توعدون على مخالفة عهدي ومجادلة
غيري اينست دوزخ انك شمارا بوى وعيد كرده بودم در ايند بدين دوزخ
كه اين جزاء كفر شماست وجزاء نقض عهد شماست **اليوم نختم على افواههم**
وتكلمنا ايديهم وتشهد ارجلهم بما كانوا يكسبون چون
زبان اهد شان كه در ايند بدوزخ بكفر ما گويند هرگز ما كافر نبوديم بدنيا والله ربنا ما كنا
مشركين خداوند عز وجل الزام حجت را برايشان مهر كنند دهانهاشان بعضي زبان در دهانها
شان يا مانند سخن نتوانند گفتن ودست وپاي ايشانرا بسخن ارند وتكلمنا ايديهم وتشهد
ارجلهم چون دست وپاي واندامها گواهى دادند انگاه ديگر بار زبان بوى باز
دهند زبان اندامها را خطاب كنند كه چرا گواهى داديد وقالوا لجلودهم
لم شهدتم علينا جواب دهند انطقنا الله الذي انطق كل شئ انگاه زبان مقر ايد
بهرچه كرده باشند كما قال عز وجل يوم تشهد عليهم السنتهم وايديهم وارجلهم بما كانوا يعملون

ولو نشاء لطمسنا على اعينهم فاستبقوا الصراط فانى يبصرون
الخ ياد کردم از احکام اخرت بوده وبرنا اگر بخواهيم ببرم چشم باطل ايشان را
طمس برابر از بود ومراد از وی عين چشم سر نيست بل مراد از وی چشم باطل
است اي ولو نشاء لفقانا عين ضلالتهم فابصروا الطريق فانى يبصرون اذا
لم تفقا عين ضلالتهم وبيانت هذا ان لقلب الكافر عينين ينظر باحدهما
الى الحق بباطليته وينظر بالاخرى الى الباطل بحقيقته وكذلك لقلب المومن
عينين ينظر احديهما الى الباطل بباطليته وينظر بالاخرى الى الحق بحقيته
فاخبر الله تعالى انه لو شئت لفقات عين الضلالة والباطل عن الكافر
فلا يرى الا الحق فاذا لم افعل ذلك وتركته على حاله فانى يبصرون فاستبقوا
الصراط ناسبق کنند براه حق فانى يبصرون يعنى بر بر ضلالت را چگونه ايشان
ببينند ايشان حق را واين مشکل است وبظاهر شبهت خبر داد که خدای
عز وجل گفت اگر بخواهيم چشم ضلالت کافران ببرم تا بگروند چون نبرد شبهت
افتد بظاهر عذری بود کافران را گو بنده وی نبرد چشم ضلالت را تا
بگرويدی جواب اينست که کافرانرا هيچ عذر نيست در ناگرويدن واين شبهت نيست
که ايات قرآن بر سه قسمت است يک قسمت از وی بيان خدايی خدای عز وجل
است و هيچ بيان معاملت بنده ودیگر قسمت بيان بندگی بنده است و هيچ بيانت
خدايی خدای عز وجل ودیگر قسمت انست بندگی بنده است و هيچ بيانت که در وی
هم بيان خدايی است وبيان معاملت بنده اما اياتی که در وی بيان خدايی است
نه بيان معاملت بنده وهيچ ذکر بنده نيست چنان چون يضل الله من يشاء ويهدي
من جبريان لعنهم الله اين ايت بگرفتند وبندگی نفی کردند وگفتند که همه از خدا است
پس واما ان ايات که در وی حکم بندگی است وهيچ ذکر خدايی نيست چنانچه که قصه
بسو نوح پيغامبر صلوات الله عليه گفت انه عمل غير صالح ذکر بندگيست مجرد است
نظيره من اهتدى فانما يهتدي لنفسه ومن ضل فانما يضل عليها بيان بندگی است
قدريان لعنهم الله بدين ايت بگرفتند وگفتند همه از بنده است واز خدای تعالی
نفی کردند وهر دو گروه گمراه اند سنی رضی الله عنه بهر دو ايت بگرفت ايات مجمل

ايشان

بايان

بايان حضرت تفسير کرد چنانکه قسمت ثالث است بيان خدايی وبندگی کما قال
عز وجل ويهدي اليه من اناب قوله ويهدي بيان خدايی است من اناب
بيان بندگی است ويضل الله بيان خدايی است الظالمين بيان بندگی است
ومثلين وما يضل به الا الفاسقين وقال تعالى والله اركسهم بما كسبوا قوله
اركسهم بيان خدايی است بما كسبوا بيان بندگی است اينجا بيان خدايی است
پس بيان بندگی که در وی مضمر است واينجا که بيان بندگی است پس بيان خدايی
تحت وی مضمر است واين مذهب سنت وجماعت است اجملهم الله و لو نشاء لطمسنا
على اعينهم اين بيان خدايی ولکن اختيار بنده و بندگی که در وی مضمر است ومراد
از وی تخليت کفر ايشان است باختيار ايشان واين قسمتها دشوار است تامل
در کل انشاء الله وبالله التوفيق ولو نشاء لمسخناهم على مكانتهم
فما استطاعوا مضيا ولا يرجعون واگر خواهيم مسخ کردانيمشان
يعنى صورت وهيات شان ببريم چون جمادی کردانيمشان يا حيوانی
چون خوک وکلب بدان مکانها که نشستند يعنى اگر بخواهيم بر جا بيشان بکوبيم
فما استطاعوا مضيا ولا يرجعون نتوانند که از اينجا بگريزند ونتوانند که بحال
اول وهيات اول باز روند قوله تعالى ومن نعمره ننكسه في
الخلق افلا يعقلون ومسخ نمی کردانيمشان وهلاک نمی کنيمشان
بل زنده کانی می دهيمشان هر که امروز از ديده ضعيف تر است اين مرد بر را
بنگرست می کوش انرا که زنده کانی دراز دادم ننكسه في الخلق ای قلبناه فرددناه
الى النقصان وارذل العمر باز کردانم خلقت وی را بنقصان بارار تا استنی
تا کوژ کنم معله قوی وی را ضعيف کنم چشم روشن وی را تاريک کنم افلا يعقلو
هوش شان نيست که ببينند بينديشند اگر وی را تاريک کنم افلا يعقلون هوش شان
اگر وی را باز خواستيمی داشتن وی را بنقصان نبردمی وما علمناه الشعر
وما ينبغي له ان هو الا ذكر وقران مبين لينذر
من كان حيا ويحق القول على الكافرين کافران
گفتند اين چه محمد می خواند شعر است طبعش بالتي می دهد خدای تعالی گفت

تا او را شعر نیاموزانیده‌ایم وما ینبغی له سزا نیست و برا شعر گفتن تا شاعری
نابسندیده است کما قال تعالی والشعراء یتبعهم الغاوون پس چون شعر نیست
چیست ان هو الا ذکر وقرآن مبین نیست این قرآن یعنی این سورت مگر
پند و قرآن پیدا نامه و نهی و وعد و وعید چرا فرستادیم لینذر من کان حیا
ای لینذر به من کان حیا ینتفع بانذاره ومن کان حی القلب تا بیم کند هر آنرا
که زنده دل بود واین حیوة حیوة قلب است بایمان نظیره اومن کان میتا
فاحییناه قوله ویحق القول علی الکافرین و واجب شود عذاب بر کافران
وعذاب خود بر کافران واجب است بکفر ولکن معنی آنست که تا بیان شود
آن وعید ایشان بدین قرآن ومذهب اشعریان آنست که تا رسول و کتاب
نبود و بیان نکند عذاب بر کافران واجب نشود و بدین آیت حجت کنند و قائل
آنست که یاد کردیم **اولم یروا انا خلقنا لهم مما عملت ایدینا**
انعاما فهم لها مالکون ادخال الواو دلیل علی نسقه علی ما قبله
یعنی بسیار نمودیم و دیدید و نیز بسیار ندیدید لاستفهام بمعنی التوبیخ انا خلقنا
لهم مما عملت ایدینا انعاما ای بیافریدیم ما ایشان را مما عملت ایدینا مشکل است
و متشابه و مراد از وی آنست که ما آفریدیم بی آنکه در آن احد و این ردست بر مشبهه
لعنهم الله که گویند خلقت بیدی در صفت آدم صلوات الله علیه بدست خویش
آفرید و گلاد انگشتان و گوی رفت هم صورت خود را آفرید عزیزی آدم را و اینجا
بیان کردیم تفسیر وی و این بیان منتی است بر خلق که ما آفریدیم چهار پایان شما را
و شما را مالک ایشان کردانیدیم **وذللناها لهم فمنها رکوبهم**
ومنها یاکلون ذکر بیان منت است نیز شما را مالک گردانیدیم و ایشان را
مسخر شما گردانیدیم و از من مسخر کردگان بعضی مسخر تا بر نشیند شما را و بعضی
گوشتی خوردنی شما را اما المرکب فکما قال تعالی والخیل والبغال والحمیر لترکبوها
وگوسپند و گاو و اشترم خوردنی الکما قال تعالی لکم فیها منافع کثیرة ومنها
تاکلون و شما را درین چهار پایان منفعتها است چون بر نشست و خوردن
و نسک کردن ما ولبنهم وقال اسمعیل بن معاذ الرازی رحمه الله ان الله تعالی

بلزم

بلزم حجته یوم القیامة علی المذنبین والمطیعین بالدواب انه یقول للمذنبین
الم اجعل هذه الدواب مسخرة لکم فیقولون نعم فیقول لهم هل عصوکم فیقولون
لا فیقول لهم فلم عصیتمونی انتم فیعجزون عن الجواب ثم یقول للمطیعین مثل
ذلک فیقول لهم هل استعملتموهم شیئا فلم یعملوا او هل عملوا شیئا بغیر امرکم فلا یقدرون
علی الجواب **ولهم فیها منافع ومشارب افلا یشکرون**
قد ذکرنا تفسیر هذه الایة **واتخذوا من دون الله آلهة لعلهم**
ینصرون ای من خلقه من الجن والشیاطین والموات بدون الله ای لم یشکروا
باخلاص العبادة لنا بدون الله بخدایی گرفتند مخلوقات را تا نصرت کنند شان
وشفاعت کنند شان **لا یستطیعون نصرهم وهم لهم جند**
محضرون نتوانند نصرت کرد این کافران از عذاب خدای چنانکه ایشان
کافران می برند و این کافران این بتان را سپاهی باشند بدوزخ حاضر کرده یعنی
همه را جمع کنند نزد بتان آنگاه همه را بدوزخ در اندازند جمله کما قال عز وجل
انکم وما تعبدون من دون الله حصب جهنم الایة قوله تعالی
فلا یحزنک قولهم انا نعلم ما یسرون وما یعلنون
آنگاه تسلی دل مصطفی صلی الله علیه وسلم را گفت بغم و اندوه مباش
از گفتار ایشان که ما می دانیم سر و علانیه ایشان ای جزا دهیمشان بدان
بوسیله می دانند و براح آشکارا می کنند **اولم یر الانسان انا خلقناه**
من نطفة فاذا هو خصیم مبین نمی بیند این آدمی و نداند
که ما بیافریدیم وی را از آب اندک از یک قطره آب آنگاه بنگوهید بعضی را
بعقابیل این نعمت مرا شکر نمی کنند هنوز خلاف می کنند فاذا هو خصیم مبین
این آدمی خصومت کننده پیداست می گوید با خدای انما زیست و بعث سفت
کافران خصومت می کنند بباطل و مومنان کذلک بحث قوله تعالی
وضرب لنا مثلا ونسی خلقه قال من یحیی العظام
وهی رمیم این تفسیر خصومت کرد وی است گفت مثل زد ما را و فراموش
خورد المستخوانی بوسیله بیاورد و پیش رسول صلی الله علیه وسلم بمالید

بوکف دست وبف کرد وبباد داد انگاه گفت یا محمد اشترا بکشند و گوشت وبرا بخورند واستخوان وی بپوسد و باد ببرد بقیامت جگونه زنده شود خداوند عزوجل این فرستاد ضرب لنا مثلا الآیة مارا مثل یاد کرد وخلق خود فراموش کرد گفت که زنده کند استخوانها را ووی پوسیده جواب ده قل یحییها الذی انشأها اول مرة وهو بکل خلق علیم الذی جعل لکم من الشجر الاخضر نارا فاذا انتم منه توقدون
بگوی یا محمد زنده کند انرا انک بیافرید نرم وی بهر ذره ومویی وبشمی وغیر وی داناست همه را جمع کند وباز افریند الذی جعل لکم من الشجر الاخضر نارا انکه بیافرید شمارا از درخت سبز اتش وان مرخ وعفارست دو درخت است بادیه عرب که وی خواهد بسفر رود شاخی ازین درخت بر کند وشاخی ازان دیگر بر دیگر مالد اتش جهد چنانکه عمان سنگ واهن جهد فاذا انتم منه توقدون همیدون شما ازوی اتش کنید افریند قادرست که درخت تر جان افریند مولی تعالی اولیس الذی خلق السموات والارض بقادر علی ان یخلق مثلهم بلی وهو الخلاق العلیم
یا نیست قادر انکه بیافرید اسمان وزمین را بابزرگی ایشان وبابسیاری عجایب در ایشان بر انکه بیافریند مانند این کافران واینجا سوالی است که خداوند تعالی مرده زنده کند همانرا باز افریند وکافران اعادت را منکر بودند بامثال ان افریند جواب انست که همانرا باز افریند وکافران اعادت را منکر بودند نه ابتدا را پس تنبیه از خدای عزوجل بافرینش چنانچه گفت علی ان یخلق مثلهم جواب انست که خداوند عزوجل بر افرینش چنان حجت کرد بر کافران تا قیاس کنند کافران اعادت را بر خلق ابتدا که انکه قادرست بر افرینش اسمان وزمین ومانند شما قادرست بر باز فرد اوردن همان که انکه قادر بود نه زخلق کما قال جل جلاله وهو الذی یبدوا الخلق ثم یعیده وهو اهون علیه نه زعم الخلق اسان تر که مراو تر بود که در ما بالت بود صنع وی نه التاسست

بلی وهو الخلاق العلیم نیست چنانکه شما می گویید که بعث نخواهد بودن بل خواهد بودن وخداوند تعالی از یک دست از حال بحال می افریند از خردگی بکلانی ارد وازجوانی بپیری که عالم است بهرچه افریند مولی تعالی انما امره اذا اراد شیأ ان یقول له کن فیکون باز خبر داد که افرینش من بر حسب خواست منست هرچه میخواهم می بود همانا امروبی در بودن چیزی را انست که گویید ویرا باش تا باشد در وقت ومراد ازوی انست تا بوک کردانش ما سوده کردانیدن وی بوله کردد لقمروک اختیار کنی بذکر ام خبر داد که خدای را مولی تعالی فسبحان الذی بیده ملکوت کل شیء والیه ترجعون
باز ثنا کرد بر خود باخر سورت گفت پاکست ان خداوندی که بید وبیست ملکوت هرچیزی وباز گشتن شما همه بوی است ولوا بوده تا سبحان معنا مرهی بود ونلکانرا ایی وپاک وبی عیب گویید تا خالق شما وپرورانندهٔ شما وروزی دهنده وانکاه دارنده ومیراننده وزنده کراننده وبیست والملکوت الموت کالجبروت التجبر ومن امثالهم رهبوت خیر من رحموت ای لان یکون نه موضع رهبة خیر من ان یکون نه موضع رحمة والله تعالی اعلم
مایة اثنی وثمانون ایة وثمان مائة وستون کلمة وثلثة الاف وثمان مائة وستة وعشرون حرفا وعن ابی بن کعب رضی الله عنه عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال من قرأ سورة والصافات اعطی من الاجر عشر حسنات بعدد کل جنی وشیطان وتباعدت منه مردة الشیاطین وشهد له حافظاه یوم القیامة انه کان مومنا بالمرسلین ونظم السورتین ان سوره یس او لها قسم علی حقیقة الرسول صلی الله علیه وسلم وعظة للخلق ورد لمقالة الکفار وحجة علیهم من حبیب النجار رضی الله عنه و دلالات علی وحدانیة والبعث وسورة والصافات اولها قسم علی اثبات الوحدانیة والبعث وبیان قصة الاولین ونجاة المومنین وهلاک الکافرین
بسم الله الرحمن الرحیم والصافات صفا فالزاجرات زجرا فالتالیات ذکرا ان الهکم

لواحد رب السموات والارض وما بينهما ورب
المشارق قوله تعالى والصافات صفا سوكند بفرشتكان صف زده كي
صف زده اند در عبادت خداى صف زدني قال ابن عباس رضي الله عنهما
هم عباد الله في السموات قال الكناي الشاسي رحمه الله انما تخرج الكلام
على صفات التانيث لان الملايكة فرق وطوايف اي اقسم بفرق الملايكة
الصافات قال ابن مقسم رحمه الله اصله الصافقات صافقة صافا فصافقتا
صافقات ادغمت التاء في الفاء فصارت صافات واين مدح است فريشتكان
را بمطيعي تا صف زده اند در طاعت وكي امرود وفرد ابقيامت همه بر صافات
حاضر ايند صف زده كما قال تعالى وجاء ربك والملك صفا صفا اي الملايكة صفوفا
وقال تعالى يوم يقوم الروح والملايكة صفا هر كدام امروز بصفي است فردا بهمان صف
خيزد بنگر تا بصف مطيعانى يا بصف عاصيان وقيل الاد بر صنوف
الغزاة يعني سوكند از خدايي بصف غازيان كه ترو مار دحيان فلاكرده اند در سبيل
اند تا بن قسم است بصفوم غازيست كما قال تعالى ان الله يحب الذين يقاتلون في سبيله صفا وبعضي كفته
اند مرغان الم يروا الى الطير فوقهم صافات كما قال تعالى والطير صافات وكما قال تعالى
بصف مومنان در جماعتها و روا بود تا اين همه مراد بود و بعضي كفته اند ابن قسم است
بالكسر اي اقسم بالصافات الا انه جعل الواو بدلا عن الباء والضمير قوله اقسم وهو
حرف الباء اختصارا ودحروف القسم الباء والتاء والواو وقوله صفا مصدر ذكر
تاكيدا فالزاجرات زجرا سوكند از من بجرايلي بفرشتكان كه رانندكان ابر ند
با بانك برزنندكان ابرتا با بانك برا برزنند با بانك بر زدني واين مدح است ملايكه
را الفرمان كزاده وقتاده كويد رحمه الله كو انى قسم از خداوند عز وجل با يات وعيد
تا زجر افتد مومنان را بوي اذا برتكاب نواهي ومخالفت امر وكسر الزاجرات
لانها معطوف على الصافات فالتاليات ذكرا سوكند بفرشتكان خوانندكان
جبرئيل وميكائيل واسرافيل وغيرهم من السفرة صلوات الله عليهم كما قال تعالى بايدي
سفرة كرام بررة وذكر بمعنى قرآن است كما قال تعالى وهذا ذكر مبارك وقوله تعالى

وانزلنا

وانزلنا اليكم الذكر وتسلسل ذكر است صلات بلا الذ بلاوت وان از عادت غريبت
كما قال تعالى والله انبتكم من الارض نباتا واين مدح است ملايكه را كه خوانندكان
قرآن وقال ابن عباس رضي الله عنهما المراد منه والله اعلم هم الرسل ويدين تاويل
هم فرشتكان در اينده مر بيغامبران الله يصطفي من الملايكة رسلا ومن الناس
وروا بود كه عام بود سوكند به همه خوانندكان قرآن ان الهكم لواحد سو كنديدين
سوكند كه خداى شما يكي خدا يست وان مشار دجو اب قسم است والصافات
ان الهكم لواحد لواحد اي معبودكم الذي استحق عبادة الخلق واحد رب السموات
والارض وما بينهما ورب المشارق بازو صف كرد خود را كفت هم وليست خالق اسمانها
وزمينها وانچ مابين وليست وخالق برامدن جايها افتاب است واين اظهار د
وحدانيت است بدليل ولساني تا ايشان مقر بودند بدين و كفته ايم بمار وحدانيت
قرآن برو وجه است وحشارق ياد كرد ومغارب ياد نكرد اكتفا را كه ذكر مشارق دليل
نست بر ذكر مغارب كه طلوع شمس از بعد غروب بود وتخصيص مطالع از ان معنى
نست والله تعالى اعلم كه ان مصالح كه متعلق است بطلوع شمس بيشتر از مصالح
نست كه متعلق بغروب قوله تعالى **انا زينا السماء الدنيا بزينة الكواكب**
وحفظا من كل شيطان مارد لا يسمعون الى الملا الاعلى
ويقذفون من كل جانب دحورا ولهم عذاب واصب الا من
خطف الخطفة فاتبعه شهاب ثاقب از بعد خبر كه خالق اسمان
است خبر داد از وصف اسمان كفت ما بيارا ستيم اسمان دنيا را باراييش ستاركان
وحفظا من كل شيطان مارد اي وحفظنا ها حفظا ونكاه داشتيم اسمان را
نكاه داشتني از هر شيطاني ستنبه كردن برده برهنه از همه خيرها بزينة
الكواكب غير منون بكسر الكواكب معناه بيارا ستيم اسمان دنيا را بستاركان
كي زينت بهر چيزي بود كلن چون بكواكب اضافت كرد زينت را دانستيم ارايش
ستاركان است وكر منون خواني بنصب الكواكب معناه بيارا ستيم اسمان را
بارايش كه ستاركان را ما ستاره بيارا ستيم تا بارايش ستاره اسمان مزين شد
وحفظا نصب على المصدر اي وحفظناها حفظا ومنافع ستاره برو وجه است يكي

ازوی زینت وارایش اسمان دنیاست چنانک یاد کردیم وبکر راندن کان شیطانلر
کما قال عز وجل وجعلناها رجوما للشیاطین دیکر راه بردن است بوکی کما قال
عز وجل وهو الذي جعل لكم النجوم لتهتدوا بها وقال تعالي وبالنجم هم يهتدون
و دیکر استدلال کرفن بروکه ایکی دک کمانکه قصة ابرهیم صلوات الله فلما جن علیه
اللیل رای کوکبا الایة و قتاده رحمه الله کوید خدای تعالی ستاره بها غرض وانما مع
وی خلق را خبردی اکر بونک غیب معلوم شدی خدای عز وجل خبر دادیکی وایراولی
بودی خبر ذکر کیمی ابن منفعت نازکتر بود لا یسمعون الی الملاء الاعلی چون
بشدند خوانی اصل وهی لا یتسمعون بود فادغم کالمدثر والمزمل ومعنی وی
کوش نیارد بسخن ملاء اعلی والتسمع هو التعرض للسماع وقد یسمع وقد لا یسمع
ومن قرء لا یسمعون والتخفیف ای نشنوند کلام ملاء اعلی را ای حفظنا السماء
بالکواکب للرجمة من الشیاطین ان تسمعوا الوحي ای یطمعوا فی ساعه وان تعرضوا
له لیلا یسمعوا ای لیلا تقع اذانهم شیء من الوحي الا انه حذف حرف الناصب
فارتفع وعلامة الرفع ثبوت النون وهذا کما قال تعالي تامروني اعبد ای ان
اعبد فلما حذف الناصب ارتفع الملاء الاعلي هم الملایکة فوجد الاعلي کما یقال
السلف الصالح ویقذفون من کل جانب دحورا ای یعلون ویرمون من جوانب
السماء مارد وابعاد عن مقاعد السمع اکر این شیاطین برایند براسمان
تا برزند سخنی از فرشتکان چنانکه عادت ایشان بوده است بیش از مولد مصطفی
صلی الله علیه وسلم انداخته شوند از کرانها اسمان ورانده ودور کرده شوند دحورا
ای طردا کما قال تعالی اخرج منها مذءوما مدحورا ای مطرودا من رحمه الله معناه
ویقذفون قذفا الا انه ذکر المصدر بلفظ اخر کما هو عادة العرب فی کلامهم ولهم عذاب واصب ای
دایم کما قال تعالی وله الدین واصبا ای دایما وان شیاطین را بجز این رجم ستاره
وسوختن بدنیا هنوز عذاب دایم بود باخرت بکفر شان الا من خطف الخطفة لکن
هر که بوباید ربودنی فاتبعه شهاب ثاقب دریابد ویرا ستاره رخشنده تابان
چون باره اتش هر کجا بوند شکاف کند سوراخ کند ثاقب کداز کننده بود منزل الثقب
نظیره الا من استرق السمع فاتبعه شهاب ثاقب باره اتش بود وتاکید

عبید

عبید رحمه الله الثاقب المضي بیارنادتا قبا یمضي وبیاک الثقب بارک ای اصنها
وکرلسی کوید الا من خطف الخطفة چون درست اید قد قال تعالي انهم عن السمع
لمعزولون وقال تعالی فمن یستمع الان یجد له شهابا رصدا وقال تعالي وانا
لمسنا السماء فوجدناها ملئت حرسا شدیدا وشهبا بادين اخبار وما جدان نکاه
بانان ربوده چون درست اید جواب کویم بلی لا یسمعون انهم عن السمع لمعزولون
فانهم کانوا فی الابتداء یتعلون مقاعد السمع ویسمعون ثم یلقنون اولیاهم
من الکهنة من اهل الارض ویزید فیه الشیاطین ویزید فیه الکهنة والان
لا یسمعون ولو خطف شیطان الخطفة یهلکه الشهاب الثاقب فیطرحه ما شاء
الله ولا یهلک الشیاطین بذلک فان حکم الشیاطین حکم ابلیس للدین فانهم
منظرون الی یوم القیامة فاستفتهم اهم اشد خلقا امن خلقنا انا
خلقناهم من طین لازب از بعد بیان وحدانیت بتسم وایات نکرولند
رسول صلی الله علیه وسلم را ساحر ومجنون کفتند وبایات قران افسوس
کردند بعث را وجزا را منکر شدند حق تعالی هلاک نکرد شان غایت لطف
وکرم را بل رسول صلی الله علیه وسلم را کفت یا محمد سوال کن شان وبرس شان
که ازانجا که زعم اعتقاد شماست خلق شما سخت تر ودشوار ترست یا انچه افریدیم
که اسمان وزمین وانچه مابین ویست از خلایق وکوه ودریا وایشان مقر بودند که
خالق اینها خداوند عز وجل است وازین معنی کفت خلق السموات والارض اکبر من
خلق الناس جواب ازدو بیرون نبودی یا براستی مقر امدندی که بزعم واعتقاد که
ما خلق اسمان وزمین ومابین وی بزرکتر ودشوار یا خاموش بودندی چون درا
سامان نبودی که معاینه بود انکاه چون مقر امدند حجت کن برایشان که چون حق نکر همی
شوید ومقر نید که خالق اسمان وزمین وانچه مابین ویست الله است واین عظیم
تر چرا منکر می شوید خلق خود را ابتدا منت وبعث وجزا را ولین بزعم واعتقاد شمان
اسان تر بل عجبت ویسخرون یقرء بفتح التاء ورفعها فمن فتح فمعناه بل
انت عجبت مما اوحی الله تعالی الیک فی نظمه واعجازه وما اشتمل علیه من العجايب ویسخر
هؤلاء المشرکون ویقولون انه سحر والثانی بل عجبت من شرکهم وباعراضهم عن التدبر کما جنبه

وهم يسخرون منك فيما تذكره لهم اليوم ومن قرأ بالرفع فهو راجع الى الله تعالى بدان كه عجب
اشتق در وصف خداوند عز وجل روا نبود در وصف آدميان روا بود چه آدمي
چيزي بيند كه نديده بود يا چيزي شنود كه نشنيده بود ازان عجب دارد واين در وصف
خداوند عز وجل روا نبود چه معنى علمي بر كمالست وبهمه صفات خود قديم بس معنى عجبت
در وصف حق آن بود كه بلكه عظم كفرهم وجحودهم عندي واز بزرگى بدانكه عجب خبر
داد بنا بر عادت خلق كه عجب از چيزي دارند كه خبر بدرجه وحال از ديگرات
بلندتر بود وبزرگتر يعني بزرگست آن كفر ايشان بر من تعالى وعقوبت وايشان
فسوس مى دارند ترا و بدين قران **واذا ذكروا لا يذكرون** اي
واذا وعظوا لا يتعظون انهم خلقوا من طين لازب ولا يتفكرون واذا راوا آية يستسخرون
اي آية داله على وحدانية الله ومعجزة على صحة نبوتك يستسخرون چون
نشانى ومعجزه بينند قاطع بر وحدانيت من وحقي نبوت ترا فسوس كنند سخروا
ستسخر بمعنى كما عجب وتعجب واستعجب **وقالوا ان هذا الا سحر مبين**
وگويند نيست اين آيت ومعجزه مگر جادوى پيدا **أإذا متنا وكنا ترابا وعظاما**
أإنا لمبعوثون اي صرنا ترابا وعظاما وگويند چون ما خاك گرديم واستخوانها
بوسيده ما برانگيختگان باشيم اي ما را برانگيزانند بقيامت **أوآباؤنا**
الأولون ما را برانگيزانند پدران مرده ما را واجداد ما را **قل نعم وأنتم**
بگوى اي محمد ايشانرا آرى برانگيزانند شما را از پس مرگ وپدران شما را وانتم
داخرون وأنتم وشما ذليلان وخواران باشيد چون بدانند كه عذاب حاصل
جشندان بكفر خود **فإنما هي زجرة واحدة فإذا هم ينظرون**
آنگاه خبر داد كه اين بعث چگونه خواهد بودن گفت يك بانگ با هول وفزع
بود ميدون همه خلق زنده شوند فاذا هم ينظرون ودر قيامت ايستاده
باشند نگرند در هول قيامت واين زجره همان نفخ صورست **وقالوا**
يا ويلنا هذا يوم الدين آنگاه خبر داد رسول صلى الله عليه وسلم
را كه اين منكران بعث چون ببينند قيامت را چه گويند خود را گويند يا ويل
بر ما اينست روزي كه در فرشته حاضر بود كه **هذا يوم الفصل الذي كنتم**

به تكذبون اين جدايي وحكم كردنست بفصل بين الناس من المصدق والمكذب
احشروا الذين ظلموا وأزواجهم وما كانوا يعبدون
من دون الله فاهدوهم الى صراط الجحيم آنگاه فرمان
آيد فرشتگان را كي گرد كنيد وجمله كنيد كافران را اين منكران بعث را كي جمع
ظلم كرده باشند مشرك ظالم بود قال الله تعالى ان الشرك لظلم عظيم قوله وأزواجهم
يعني وامثالهم واشباههم وماننده كان ايشان كه آن كه منكر بودند بعث را ديگران
بودند كه آنكه منكر بودند هم ابتدا ادام بعث را وان دهريان اند لعنهم الله
همه راجمع كنند وقيل الازواج اي قرناءهم من الشياطين كما قال عز وجل وقيضنا
لهم قرناء وقال ابن عباس رضي الله عنهما وأزواجهم اي ونساءهم الظالمات
حشر كنند وزنان ايشانرا كه در ظلم با ايشان يار بوده اند با ايشان جمع كنند
در عقوبت چنانكه زنان مومنان را با شوي يار كرده اند در بهشت كما قال عز وجل
ربنا وادخلهم جنات عدن التي وعدتهم ومن صلح من آبائهم وأزواجهم
وابن همان معنى است كه گفت واذا النفوس زوجت اي الصالح بالصالح
والطالح بالطالح وروا بود كه ابتدا آيت بحق ظالمان ومومنان را
الا انكم عذاب كه بحق كافرانست هو بد بود وبحق مومنان هو توقت وصحيح
آنست كه آيت بحق كافرانست به بعضي كه گفت وما كانوا يعبدون من
دون الله جمع كنند ظالمانرا وانچه ايشان مي پرستيدند يعني از
طواغيت فاهدوهم الى صراط الجحيم اي دلوهم الى طريق الجحيم همه
را بدوزخ رانيد **وقفوهم انهم مسؤولون** اي محاسبون وپيش ازان
كه بايشان كه ايشانرا بدوزخ بشما تر كه باز داريد شانرا كه
با ايشان شمار كنيم واز كردارهاشان سوال كنيم **ما لكم لا تناصرون**
اي تتناصرون چون بسوال وشما در مانند بدوزخ را ازبهرشان فرشته
گويد شان را چه بوده است شمارا كه نصرت نمي كنيد امروز يكديگر را تا از عذاب
برهانيد چنانك نصرت مى كرديد بدنيا يكديگررا بظلم وشرك واين استفهام است
بمعنى توبيخ **بل هم اليوم مستسلمون** بل ردّ ما قبلست واثبات

ما بعد ازين نصرت نكنند امروز كسي مر كسي را از عذاب خدا و نه للكن همه امروز در مر
داده كان اند عذاب خدا و نه را دمي جون از جانبي نصرت طمع دارد كر
نه صلى با آخرون از هم دو بها نوميد كردد انكاه كر تز ده **وأقبل بعضهم**
على بعض يتساءلون سوال العتاب و الملامة لا سوال الاستخبار
جون با يكديكر رازند شان اتباع مر سرانرا عتاب و ملامت كنند **قالوا إنكم**
كنتم تأتوننا عن اليمين تبع تاه را كويند شما بوديد و ما را ميلان
وصحبتان بودم ما را لقهر و جبر بركز داشتند واليمين عبارة عن القوة قال الله
تعالى لأخذنا منه باليمين أي بالقوة وقال الله تعالى فراغ عليهم ضربا باليمين أي
بالقوة وهذا لأن قوة الرجل في يمينه فعبر عن القوة باليمين جواب دهند اين
مهتران كهتران را **قالوا بل لم تكونوا مؤمنين** كويند نيست
جنانكه شما مي كوييد ما را بر شما قهر و جبر بود ولكن خود شما مومن نبوديد اكر
مومن بوديدي كس را بر ايمان كس نبودي واين مناظره اتباع با سران
در دوزخ بقرآن بسيار ست واين همان معنى است كه گفت ان ذلك لحق
تخاصم أهل النار و هو قوله تعالى **وما كان لنا عليكم من سلطان**
بل كنتم قوما طاغين نبود ما را تا آنكه ايمر بر شما سلطاني و
قهر و جبري شما را بكفر اوردمي ولكن شما خود بوديد كرده و از حد در گذشته
در از كشتيد **فحق علينا قول ربنا إنا لذائقون** واجب شد بر ما همه ان
وعيد كه ما را خداوند ياد كرده بود بر زبان انبيا لأملأن جهنم من الجنة والناس
أجمعين قوله إنا لذائقون أي العذاب ما چشنده كانيم عذاب را **فأغويناكم**
إنا كنا غاوين انكاه بيدا مي كنند كه ان چه بود اول كه شما مومن نبوديد
بلكه طاغي بوديد واكنون از خود بيش روي و دعوت ثابت كردند يعني ازراه ببرد
بر دعيشان ولكن شما دعوت كرديم بر شما تلبيس كرديم و ما خود كمراه بوديم و راه
كم كرده **فإنهم يومئذ في العذاب مشتركون** ايشان ان روز در عذاب دوزخ
انباز باشند تا ده را عذاب كنند عذاب كفر و اغوا و دعوت و اتباع را عذاب
و متابعت **إنا كذلك نفعل بالمجرمين** ما جنين جزا كنيم مجرمان را

انكاه خبر داد كه جرم ايشان جه بود **إنهم كانوا إذا قيل لهم لا إله**
إلا الله يستكبرون ايشان آن جمله بودند كه جون ايشان را كفتندي
نيست خدايي مكر الله كبر اوردندي اعراض كردندي كسي را جيزي كبر ارد
ازوي اعراض كند از اعراض بكبر خبر داد **ويقولون أئنا لتاركوا آلهتنا**
لشاعر مجنون اي لقول شاعر كفتند جون توحيد حق بشنوند كويند يا ما دست
باز داريم عبادت خدايان خود را بقول شاعري ديوانه سخن مي كويد منظوم
جنانكه شاعران كويند و ديوانه است كه نداند جه مي كويد محالي مي كويد تا ز امله
شوريم ازين مرد كه طمع مي دارد از ما ماندن ملت بدران واعتقاد كردن ملت
وي **بل جاء بالحق وصدق المرسلين** نيست محمد شاعر و ديوانه جنانكه مي كويند
لكن بياورد حق را يعني توحيد را خداي شناختن و خداي پرستيدن و راست
كوي داشت همه رسولان كذشته را **إنكم لذائقوا العذاب الأليم**
أي يقال للمكذبين يوم القيامة إذا دخلوا النار إنكم لذائقوا العذاب الأليم
شما چشنده ايد مر عذاب در دكن را كه در دان عذاب بدرد تن شما مي رسد
وما تجزون إلا ما كنتم تعملون واين چشانيدن عذاب اليم
از من شما را ظلم نيست اين جزاء كردار شماست جا باداش نكنند شما را مكر بدانچه كرديد
إلا عباد الله المخلصين باز بمقابله آن ايشان بستود مومنان مخلص را كه بوي
شرك نياوردند و وعدها كرد شان بر توحيد و اخلاص در طاعت و عبادت
إلا روا بود كه استثنا بود از انجا كه كفت إنكم لذائقوا العذاب الأليم إلا عباد
الله المخلصين و روا بود كه استثنا منقطع بود بمعنى لكن اي لكن بندكان
خدايي خالص كردكان با مر كر و ملك و ريا خالص كرده است شان ايشان را
عذاب نيست **أولئك لهم رزق معلوم فواكه وهم مكرمون**
في جنات النعيم على سرر متقابلين يطاف عليهم بكأس
من معين بيضاء لذة للشاربين لا فيها غول ولا هم
عنها ينزفون وعندهم قاصرات الطرف عين كأنهن
بيض مكنون ايشان الذين ايشان راست روزي معلوم يعني داده

تا بويه نشود هرگز بعقلا دجرا، كار ايشان و ايشان دانند تا دال خواهد
بودن وهم منقطع نخواهد گشتن بخلاف روزى دنيا كه منقطع گردد بيم انقطاع بود فواكه
ثم بيّن الرزق المعلوم قال هو الفواكه يعنى ان روزى معلوم فواكه است و مراد
ازين فواكه نه عين فواكه است لكن مراد ازوى نعمتها است و طعامها بر حكم ان
نعمتها در لذت حكم ميوه‌ها دنيا ست كه نخورند مگر لذت را يعنى از بهر لذت را خورند
و از گرسنگى نه حاجت گرسنگى را وهم مكرمون اين مخلصان گرامى كردگان باشند
بدرجها بلند في جنات النعيم در بوستانها با نزهت با نعمت باشند على سرر متقابلين
نشستن بر تختها روى با روى تا كس قفاء يكديگر نبينند و اين جنين در بعضى اوقات
باشد كه گرد ايند يطاف عليهم بكاس من معين مى گردانند بر ايشان ابى جامها
سبيل روشن صافى روان والكاس القدح المملؤ المتتابع من معين اي من
العيون الجارية قال ابو عبيد رحمه الله المعين الظاهر الجاري اى يخرج من الحجر
قليلا قليلا بيضا معنى اذا اجري الجريان يعنى يكون الخمر في غاية الكثرة كالعيون
الجارية بيضاء نعت الكاس الا انه على وزن فعلاء فلا ينصرف هم بر بياد سپيد و روشن
بود بخوردن خوش و با مزه بود لذة للشاربين نفع ثابت كرد وضر نفى كرد لا فيها
غول نباشد اندرين كاس ملو هيچ هلاك وزيانى و دردى قال ابن عباس رضي
الله عنهما الغول وجع البطن وقال غيره الهلاك اى هلاك نكند اين شراب عقل
خورندگان را بخلاف شراب دنيا فان فيه عيوبا اربعة احدها انه يزيل العقل
والثاني يثير الصداع والثالث يقيء والرابع يزيد في البول وهذه العيوب
منفية عن شراب الجنة ولا هم عنها ينزفون بفتح الزاء اى لا يذهب عقولهم
ولا يسكرون من نزف الرجل وهو منزوف و بكسر الزاء قال الفراء رحمه الله له
معنيان اذا انفد خمره او ذهب عقله يقال انزف يعني اين مخلصان را هرگز بشراب
ايشان سبكى نشود و نه هرگز عقل ايشان زايل شود ثم وصف ازواجهم
فقال تعالى وعندهم قاصرات الطرف و ايشانرا بود حوران كوتاه نگرندگان
يعني چشم و نظر ايشان در ننگرد در اجفتان ايشان قاصرات الطرف حابسات
النظر كما قال تعالى حور مقصورات في الخيام قوله عزوجل عين قال ابن عباس

رضي الله عنهما اي حسان العيون كانهن بيض مكنون د
كه ايشان مغز خايه اندكى در باطن پوست چنانكه چشم و دست
بود از مغز خايه هيچ چيزى بوى نرسد مگر آنكه بشكنندش كذلك
خلق كوتاه بود از ايشان بپساوند شان جز جفتان ايشا
چيز وصف كردم بمغز خايه تا خوردلى است و بلولوى
عين كامثال اللؤلؤ المكنون اين دليل است كه از خوردم
وهم نفع باطن باستمتاع باز غلامان بهشتى را بلولو مانند
بس ويطوف عليهم ولدان مخلدون اذا رايتهم حسبتهم
نكرد شان بچيز خوردى دليل است كه ايشان منفعت د
باطن را و ديگر حوران چون استفراش را بودند و وصف
انس قبلهم ولا جان نفى كرد از ايشان بسودن كسى اگر د
را باز و وصف غلامان نفى ازين معنى نيست د انستر ايشا
واقبل بعضهم على بعض يتساءلون اي بعض مو
يتساءلون من اخبارهم من حين بعثوا الى ان دخلوا الجنة
از احوال و اخبار يكديگر مى پرسند كه در دنيا چون گذاشتى وا مو
گذاشتى قال قائل منهم اني كان لي قرين يقول
المصدقين أإذا متنا وكنا ترابا وعظاما ا
قال هل انتم مطلعون فاطلع فرآه في سو
تالله ان كدت لتردين ولولا نعمة ربي
المحضرين افما نحن بميتين الا موتتنا الاولى و
بمعذبين ان هذا لهو الفوز العظيم لمثل
العاملون قوله قال قائل يعني بگويد گوينده
ازين مخلصان مرا قرينى بود يعنى يارى كو يند مراد ازوى
الكهف ياد كرديم نام يكى تو قطروس و نام ديگرى يهودا
يعنى قال تو قطروس يهودا را ائنك لمن المصدقين أإذ

ديون محاسبون كذا قال ابن عباس رضي الله عنهما
اي ليوم الجزاء قال هل انتم مطلعون لستفهام بمعني الامر
لصات راصستد شما نكرند بدوزخ ايشان كويند يهودا تو
ل الوزين الذي دعاك الى المكذب فما كرنم وهذا كله مضمر
الجحيم اي اطلع يهودا فراى قرينه در وسط النار الموقدة
از مقام خود نظاره كنند اطلاع افتاش بر همه اهل دوزخ
لبو قطروس را درميان اتش افروخته جون نخود [illegible]
نمودنه سوى الجحيم اي في وسط الجحيم قال تالله ان كدت
لسوكند ياد كنند [illegible] قول خود را خدايا نزديك بود [illegible]
ند قاربت ان تهلكني ان تاكيد است ولام لتردين جواب
لك وكاد بمعنى قارب ايضا كما قال تعالي ولولا ان ثبتناك
يهم شيئا قليلا اي قربت ان تميل اليهم ونيز كاد بمعني اراد ايد
كما مرا هلاك كني جنانك خود را هلاك كردي ولولا نعمة ربي
ن اي من المحضرين النار كما حضرتها وكرانه فضل ومنت
ن بتوفيق وعصمت وكهلا بعث كردي ترا ودعوا [illegible] تو
ن اينجا بودمي در اتش [illegible] تو ان شكرست ازخداي عزوجل
اعن اهل الجنة الحمد لله الذي هدانا لهذا وما كنا لنهتدي
الله قوله افما نحن بميتين الا موتتنا الاولى باز باده
بفضل كرم خداوند عزوجل وسعت رحمت وي الف استفهام
الا بمعني خبر وسوي يا نيستيم ما ميرانندكان از بعد
ن بمعذبين ونيستيم ما عذاب كردكان عطف است بر
وقيل افما نحن بميتين قول يهودا است مر قطروس را كه
ن ما نميريم بجز [illegible] مرگ ومارا بعث وجزا نخواهد بودن وما نحن
بيت مر قرين خود را جنانك عادت است مان خلق كه كسى
كند [illegible] برد وجنابي كويد جون در ماند ان سخن را بر

روي باز زند يا بكويد الكنون دليل صحت اين قول كه اين سخن در سورة
ديكر ازكافران خبر داد ان هولاء ليقولون ان هي الا موتتنا الاولى
وما نحن بمنشرين قوله ان هذا لهو الفوز العظيم ثم يحمد الله تعالي
ويشكره يعني اين كه ما درو ايم از امين از مرگ ورستگاري از عذاب
ورسانيدن بمراد ظفر ودولت وفوز بزركست اخبار از سخن يهودا تمام
شد اكنون خداوند عزوجل ابتدا اخبار ازمعاملت كافران در دوزخ ومسالت
وملامت اتباع وقاده مي ترغيب كند [illegible] كانوا فقال عزوجل لمثل هذا فليعمل
العاملون همانند اين كه خبر داده شمارا از ثواب ونعمت وكرامت جاودان
كاركنند كاركنندكان اذلك خير نزلا ام شجرة الزقوم
انا جعلناها فتنة للظالمين انها شجرة تخرج في اصل
الجحيم طلعها كانه روس الشياطين فانهم لاكلون منها
فمالئون منها البطون ثم ان لهم عليها لشوبا من حميم
ثم ان مرجعهم لالي الجحيم انهم الفوا اباءهم ضالين فهم
على اثارهم يهرعون اين كه ياد كرديم از نعمت وكرامت جزاء كار مومنان
را اين بهتر نزول اهل ان يا بر درخت زقوم كه نزول اهل جاى كافران است كه
مرحنين نزل درخت زقوم بدين ايت ياد نكرده است بايت ديكر ياد كرده است
بسورة الواقعة لاكلون من شجر من زقوم فمالئون منها البطون
فشاربون عليه من الحميم فشاربون شرب الهيم هذا نزلهم يوم
الدين والنزل وهو ما يعد للنازل ولما معه من دوابه كالرزق يجري لهم ما داموا
هنالك مقيمين الى ان يرتحلوا الا نري انه قال [illegible] اولئك لهم رزق
معلوم قوله عزوجل انا جعلناها فتنة للظالمين ثم وصف شجرة الزقوم
التي اعدها لاهل النار اي جعلنا ذكر كون الشجرة في النار والنار تاكل الشجرة
ما ذكر بودن اين درخت در اتش فتنة كافران كردانيديم جنانك خبر داديم از
عدد موكلان دوزخ فتنة ايشان كرد عليها تسعة عشر وما جعلنا اصحاب
النار الا ملئكة وما جعلنا عدتهم الا فتنة للذين كفروا ليستيقن الذين

اوتوا الكتاب الا بنة انها شجرة تخرج في اصل الجحيم اي في قرار الجحيم و ارضه
بازصفت کرد بروی را طلعها كانه رؤس الشياطين فتنجها للشياطين وان
لم يكن مرئية فات من عادة العرب ضرب المثل بها في اشياء القبيحة ديلا داين
درخت زقوم در زشتی چون دیدار شیطان است وشیطان در زشتی بدان
محل است که اگر همه خلق عالم را اطلاع افتد بشیطان بدان صورتی که خدا
تعالی وی را مسخ کرد انداده است همه از زشتی وی از جان سر جان کرانند
الفواد رحمه الله انه نبت قبيح الرؤس يسمى رؤس الشياطين وقال الفراء رحمه الله
ان في ذلك الحجر حية ذات عرف قبيح الوجه يسمى شيطانا فانهم لاكلون منها
فمالؤن منها البطون ان ظالمان هر اينه خورنده اند اين زقوم را و شكمها از و
پر كننده اند اينست طعام و ميوه ايشان بدل طعام و ميوه اهل بهشت ثم ان
لهم عليها لشوبا من حميم على المعنى مع ارث اي لهم مع الزقوم و الشوب الخلطة
والمزج والحميم الحار الذي هو في غاية الحرارة و نهايته بمنزلة الشراب للمذنبين اهل
الجنة پس است ظالمانرا با اين خوردن زقوم اميزشي بود از حميم [illegible] الاكلت
لحما و ثريت عليه هذا لغة العرب و يجوز ان يمزج الحميم بالزقوم فيسقونه لما يمزج
لاهل الجنة و يسقون فيها كاسا كان مزاجها زنجبيلا و قوله عز وجل يسقون
من رحيق مختوم و قوله عز وجل ومزاجه من تسنيم عينا يشرب بها المقربون
و قوله عز وجل يشربون من كاس كان مزاجها كافورا و قيل انه يمزج
الحميم بالغساق كما قال تعالى لا يذوقون فيها بردا ولا شرابا الا حميما وغساقا
و قيل انهم يسقوا الحميم اختلاطا بالزقوم الذي اكلوه فيغلي الزقوم في بطونهم
كما يغلي ذلك الحميم كما قال تعالى ان شجرة الزقوم طعام الاثيم كالمهل يغلي في
البطون كغلي الحميم قوله ثم ان مرجعهم لالي الجحيم پس باز گشت ايشان
بسوی حمیم بود و ایشان خود در جحیم اند باز گشتن بوی چگونه بود معنی
انست که حال و نوع و جنس باعذاب اتش هنوز [illegible] بر ايشان [illegible] تا عذاب
[illegible] عذاب اتش لا غلبه [illegible] كما قال عز وجل ان افيضوا علينا من الماء او
مما رزقكم الله طعام خواهند [illegible] صلوات الله عليهم

سوی زقوم را كه زقوم خورانند شان تشنگی بر جگر شان كار كرد فرياد كنند
بجميم را تا اشان [illegible] از دو حميان روا شود تا نشيستگاه بوجهل
ملعون تنها يكساله راه بود چنانكه خبر امده است [illegible] كافران [illegible]
[illegible] عصاره بود كه [illegible] در تحور دوزخ خورانند شان طعام شان ضريع بود
لا يسمن ولا يغني من جوع چون ان شوربها خورانند شان انگاه بسوي
ميان اتش باز ارند شان قال ابو معاذ رحمه الله عن كعب الحبر رحمه الله
[illegible] يقولون في الحميم حتى اذا عطشوا واشتهوا الماء انطلق بهم الى الجحيم
ثم ليسالون ان يردوا الى وسط الحميم يترددون كذلك ابدا انهم الفوا اباءهم
ضالين اي وجدوا اباءهم على الضلالة فهم على اثارهم يهرعون اي يسرعون
[illegible] الى تقليدهم يعني ان سختی عذاب ايشانرا از انست که ايشان
پدران خود در ضلالت يافتند [illegible] و سيرت ايشان رفتند و تقليد كردند
و متابعت ايشان [illegible] فتند ولقد ضل قبلهم اكثر الاولين
ولقد ارسلنا فيهم منذرين فانظر كيف كان عاقبة
المنذرين الا عباد الله المخلصين اى تقليد چرا بايد كرد [illegible]
[illegible] درستی و راستی [illegible]
ولقد ارسلنا فيهم منذرين و ضلالت [illegible] رسولان [illegible] بود و بيان
[illegible] فرستاديم در ميان ايشان رسولان بيم كننده كان ايشانرا [illegible]
[illegible] داشتند رسولان ما را فانظر كيف كان عاقبة المنذرين الذين انذرهم
الرسل بنگر چگونه [illegible] عاقبت كار كافران [illegible] الا عباد الله
المخلصين [illegible] مخلص را
از عذاب [illegible] حقيقت [illegible] بود معنی چنان بود فانظر كيف
جزى اليهم [illegible] العاقبة الا عباد الله المخلصين قوله تعالى ولقد نادانا
نوح فلنعم المجيبون ونجيناه واهله من الكرب العظيم
وجعلنا ذريته هم الباقين وتركنا عليه في الاخرين سلام
على نوح في العالمين انا كذلك نجزي المحسنين انه من

عبادنا المومنين ثم اغرقنا الاخرين « هر قومي منذرى فرستاديم
چنانك تو الى محمد كي بازن قوم منذر فرستاديم وان قوم بيشتر مكذب داشتند منذر
را ما برهانيديم ان منذر را و هلاك كرديم قوم منذر را از جملة ايشان خاصه
كرد نوح صلوات الله عليه را بذكر كه ما ويرا بنوم وكي فرستاديم بخواند ما را بنصرت
خود و بهلاك قوم فلنعم المجيبون نيك اجابت كنندگان بوديم ما ويرا بذكر جمع لا
جلال و عظمت را اي اجابت بيدا كرديم ما ويرا انكاه معني وتا بيه اجابت بيدا كرد
كنت ونجيناه واهله من الكرب العظيم برهانيديم ويرا نكى از ان دو عيال ويرا
وسه بسر ويرا سام وحام ويافث از غم و اندوه بزرگ و رنج كافران ديم غرق
وجعلنا ذريته هم الباقين بيان منت است بر نوح صلوات الله عليه و اهل
وكي كردانيديم فرزندان ويرا ايشانرا ماندگان اى همه را هلاك كرديم و فرزندان
نوح باقي داشتيم ابن عباس رضى الله عنهما كويد اهل كشتى همه بمردند و نسل
از ايشان نوح صلوات الله عليه و رضي الله عنهم بپيوست فسام ابو العرب والعجم
وحام ابو الحبشة ويافث ابو الروم والترك والصالبة والخزر وكفته اند
كه تنها نسل از اولاد نوح صلوات الله عليه بپيوست بدان دليل كه خداى عز وجل
ذرية من حملنا مع نوح وقال تعالى وعلى امم ممن معك وامم سنمتعهم وانك
برتا ويرا اولاد را زين جواب لهذ ذرية من حملنا مع نوح من اهله وولده وقوله
على امم ممن معك اى من ذريته وكذلك تركنا عليه في الاخرين اي الثناء الحسن
والتعظيم والصلوة في الامم المتاخرة عنه الي يوم القيامة فذكر الترك ولم يذكر
المتروك اكتفاء لكونه معروفا عندهم اي مانديم ما مدح وثنا نيكو و صلوات برو كي
زبان سبسينيان از وى تا رستاخيز تا هر رسولي كه بقومي امد دعوت كردى
قوم را با يمان وبا فتداء او كي وثنا كفتن وكي كما قال تعالى شرع لكم من الدين
ما وصى به نوحا وقال مجاهد لهم الله و تركنا عليه بمانديم و باقي داشتيم مدح
ويرا فقال عز وجل سلام على نوح في العالمين انه مدح و سلام ماست بر نوح »
عالميان اي هر عالمي را خبر مي كردانيم سلام ما بر نوح تعليم ايشانرا نزول با ايشان سلام
كنند بروى جنانك ما سلام كردانيم بروى و روا بود كه سلام على نوح ابتدا ثنا

دركلمت

وارامت بود از خداوند عز وجل اى سلام ما بر نوح باد در عالميان انا كذلك
نجزي المحسنين ما جنين جزا كنيم محسنانرا ذكي جزاء و ثناء ما بروي كه فضله انه من
عبادنا المومنين ختم كرد ثناها بنام مومنى اي تنبيه است بر بزرگى نام مومنى
ثم اغرقنا الاخرين ثم اخبارست اي ثم اخبركم اني قد اغرقت الاخرين قوله تعالى
وان من شيعته لابرهيم اذ جاء ربه بقلب سليم اذ قال لابيه
وقومه ماذا تعبدون ائفكا الهة دون الله تريدون فما
ظنكم برب العالمين فنظر نظرة في النجوم فقال اني سقيم
فتولوا عنه مدبرين فراغ الى الهتهم فقال الا تاكلون
ما لكم لا تنطقون فراغ عليهم ضربا باليمين فاقبلوا اليه
يزفون قال اتعبدون ما تنحتون والله خلقكم وما تعملون
قالوا ابنوا له بنيانا فالقوه في الجحيم فارادوا به كيدا فجعلناهم
الاسفلين هر اينه ابرهيم از كروه و تبار نوح بود و بر شريعت و ملت وى بود جاء
ربه بقلب سليم با تباع نوحا باد كن كه بياورد بخداوند خود دلي بسلامت
از كبر و زلل وعل سليم بمعني سالم السميع بمعنى سامع ورحيم بمعنى راحم اذ قال
لابيه و قومه ماذا تعبدون فرستاديم ويرا بقوم وكي بانداد از بدر و تبار
اغاز كرد كفت بدر را و قوم خود را جه جيز را مي برستند واين بر سبيل توبيخ و تقريع بود
جنانك كسي كاركي تباه كند و تو مي دانى كويي جه ميكني ائفكا الهة دون الله
تريدون اي كذبا تقديره وتاخير ست ء الهة افكا دون الله تريدون يا كوى
الهة دون الله تريدون كذا ما خدايان بدروغ ميجويد اهيد از جوب و سنك
خود بتراشيد انكاه ويرا برستيد اين جنين جيز سزاي عبادت بود و تند
اصله الافك من الانقلاب سميت هذا بن لوط صلوات الله عليه موتفكات
لا نقلابها وقال ابو العباس المبرد رحمه الله الافك اسوا الكذب الذي لا يتماسك
ومنه افكت الارض تنى ما فوكه اذا افوت فلم يتماسك اي ان تسميتكم
لهذه الاصنام التى تنحتونها الهة قول لا يتمسك ولا يثبت عند النذو بر بطل
كالبنى الذى يهوي الى اسفل فما ظنكم برب العالمين اي من هو رب العالمين

اذا لقیتموه چیست گمان شما با وندگار عالم چون باز گردید بجز او کی با
شما نیکویی کند با این چنین معاملت فنظر نظرة فی النجوم بتعریض و کنایت
عیب بتان می گفت و بر ایشان رنجی خورد و باز نمی گشتند تا نیکو کنند یاد کرد
وتالله لاکیدن اصنامکم بعد ان تولوا مدبرین و قصدش در زینت الزاهر
حجت بود بر ایشان نگاه می داشت بتخانه را عابدی خالی نمی یافت تا وقت
عید ایشان اهل همه بعید از شهر بیرون رفتند ابرهیم صلوات الله علیه
برفت گفت وفا سوگند را نزوم ابن عباس رضی الله عنهما میگوید که علم
فقه خود ای بیندیشید تا چگونه کند علم را نجوم گفت چرا زیرا که چنانک
بستاره راه دنیا توان بردن بنور علم راه دین و شریعت توان بردن
ازین معنی از علم بنجوم کنایت کرد و قیل نظر فی علم النجوم و قیل نظر
فی نجم طلع که عادت ایشان ان بود تا بنگرستندی با ستاره یا در علم
نجوم حکم کردندی که مستقبل که چنین خواهد بودن ابرهیم صلوات الله علیه
بر سبیل عادت ایشان مراعات ایشان را مسجنان کرد و باز گفت ان مردمان را
که العید نمی روم انی سقیم ای ساسقم من بیمار خواهم شدن کما قال تعالی انک
میت ای ستموت و قیل انی سقیم ای من بدل بیمارم بجز دل غمناک
و اندوهگین را بیماری وصف کنند و ابن عباس و ضحاک و سعید بن
جبیر رضی الله عنهم می گویند انی سقیم ای بالطاعون و ذکر طاعون
صریح نگفت لکن طاعون را نزد ایشان نامی بود که ان نام همه بر طاعون
افتند و هم بر بیماریها دیگر ابرهیم صلوات الله بتعریض ان نام بگفت مراد
ازوی بیماری دیگر خواست ای بیمار خواهم شدن و لا محاله هر کی مردنی بود
بیمار شدنی بود ایشان چنان فهم کردند که وی می طاعون گوید از بیماری
طاعون نقول حذر کردندی چون گفت بستاره یا بعلم نجوم نگاه کردم خود را
ان بیماری می بینم ما را بیرون انم بیمار بمانیدش فتولوا عنه مدبرین
بر گشتند ازوی بر پس پشت ای پشت را بوی اوردند و برفتند بعید فراغ
الی الهتهم چون ایشان برفتند مال ابرهیم الی اصنامهم ابرهیم بسوی

بتان

بتان باز گشت و میل کرد بدیشان و ایشان طعامها بپیش نهاده بودند و بعید
رفته تا بوی این طعامها ببتان برسد و انگاه چون باز ایند از ان طعامها
بخورند و بشکنند ابرهیم گفت این بتان را علی طریق الاستهزاء کما قال عز وجل
الا تاکلون بخورید ازین طعامها جواب ندادند چه جماد بودند هنوز بر سبیل
سخریت گفت ما لکم لا تنطقون چه بوده است تان که سخن نمی گویید و این
از عادت خلق است تا چیزی از ان دشمن هلاک کند در ان ساعت اهلاک
بتریع را گوید بیاهان منفعت برداد بدین فراغ علیهم ضربا بالیمین ای
مال الیهم ضربا بالیمین میل کرد برخم و شکستن بتان و تا بیمین سابق را و قیل
ضربا بالیمین می زد بدست راست تا قوت مرد در دست راست بود و علی ذلک
بمیثاق و قیل بالقوة کقوله تعالی لاخذنا منه بالیمین تا همه بتان را دست
و پای و سر بشکست مگر ان بت بزرگ را بماند و تبر بر گردن وی نهاد و دسته
تبر بر دست وی ببست چون باز امدند و ان حال بدیدند هول امد ایشان را
فاقبلوا الیه یزفون ای بادروا الی ابراهیم مسرعین ای همه بسوی
ابراهیم بشتافتند که در بتخانه و یرا ما نده بوده اند و دیگر که چون گفتند
من فعل هذا بالهتنا گفتند سمعنا فتی یذکرهم یقال له ابرهیم گفتند تو
کردی این با بتان ما گفت بل فعله کبیرهم هذا فاسئلوهم بت کلان ترکرده باشد
بر سبیل اگر سخن گوید وی کرده است و این از جمله تعریفات وی است و قد ذکرنا فی سورة
الانبیاء کافران گفتند لقد علمت ما هؤلاء ینطقون فوجد ابرهیم صلوات الله علیه الحجة
علیهم فقال افتعبدون من دون الله ما لا ینفعکم شیئا و لا یضرکم انگاه حجت اشکارا کرد
و عیب بتان اشکارا بگفت افلا تعقلون هوش تان نیست که این جماد را می پرستید قال
اتعبدون ما تنحتون والله خلقکم و ما تعملون ای عجب می پرستید چیزی را که می تراشید
از چوب و سنگ و اهن و تترکون عباد الله الذی هو خالقکم و خالق حرکاتکم و مما
تعملون ای و اعمالکم هکذا فسره اهل السنة کثرهم الله و قالت المعتزلة خذلهم الله
ای و معمولکم و الصحیح ما ذکرنا لان کلمة ما مع الفعل المستقبل بمعنی المصدر و حجتنا
بر ایشان در مسئله خلق افعال این ایت است قالوا ابنوا له بنیانا گفت بنائی بر اورید

وبر هیزم لیید واتش در زنید وانکاه وبرا از مکانی بلند در وی انداختند وقیل
منارهٔ ازهر انداختن ابرهیم صلوات الله علیه نمرود ملعون براورده امت فالقوه
في الجحيم بیفکنیدش در این اتش بزرگ تا بسوزد فارادوا به کیدا ایشان قصد بد کردند
با ابرهیم بر ابرهیم بتان فجعلناهم الاسفلين کردانیدیم ما ایشان را از فروتران
یعنی مقهوران ودلیلان وقال اني ذاهب الى ربي سيهدين رب هب
لي من الصالحين فبشرناه بغلام حليم فلما بلغ معه السعي قال يا بني
اني ارى في المنام اني اذبحك فانظر ماذا ترى قال يا ابت افعل
ما تؤمر ستجدني ان شاء الله من الصابرين فلما اسلما
وتله للجبين وناديناه ان يا ابرهيم قد صدقت الرويا
انا كذلك نجزي المحسنين ان هذا لهو البلاء
المبين وفديناه بذبح عظيم وتركنا عليه في الاخرين
سلام على ابرهيم كذلك نجزي المحسنين انه
من عبادنا المومنين وبشرناه باسحاق نبيا من
الصالحين وباركنا عليه وعلى اسحاق ومن ذريتهما
محسن وظالم لنفسه مبين قوله ذاهب الى ربي اي مهاجرا
الى ربي چون بیفکندش باتش گفت من بروم از شما ور رونده ام بخدای خود دل را
سوختن نهاد گفت باشم در رضای وی روم ودر طاعت وی هدی دهد مرا یعنی براه
بدارد مرا رب هب لي من الصالحين واینجنین عمر و بلا داد دوستان و خویشان باشند تا یاری
یار باشند وابرهیم صلوات الله علیه نومید بود از پدر وقوم و برادر خود بود ش واینجا
می گفت فرزندی خواست از خدای عز وجل گفت ای خداوند من ببخش مرا فرزندی نیک
فبشرناه بغلام حليم دعاش را اجابت کردیم مژده دادیمش بفرزندی حلیم فلما بلغ معه السعي
من التصرف في الامر وکلمه مع بمعنی معنی است که واسلمت مع سلیمان یعنی معا رنت را یعنی
فرا رکاه رسید با برهیم بنمودند ابراهیم را بخواب که فرزند را می بکشد که سه ار شد
گفت پسر را یا بني اني ارى في المنام اني اذبحك اری بمعنی رایت است گفت یا پسرک
من بخواب دیدم که ترا می کشتم فانظر ماذا ترى بنگر یا پسر تا چه بینی مراد از ین ماذا ترى

کویند چنانک ویان را کی هر دو تو شبیه اند از جنیتم خلق را دینجا است که دیوانه را مجنون کویند
کی عقلش پوشیده است وسپر را جنه کویند تا مراد از وی پوشیده شود ای بدرستی که دانسته اند
فرشتکان این کویند کان را حاضر کردکان باشند بقیامت عرض داده شده را چنانک دیوان وادیبان
ویران وعمل ولقد علمت الملائكة ان المنترین على الله بهذه المقالة لمحضرون للحساب والنار
سبحان الله عما يصفون ثم نزه لنفسه گفت پاکست الله از انج این کافران وصف کنند ویرا الا عباد
الله المخلصين الا المعنى لكن است لکن بندکان خدای خالص کرده ان دین خدا را حاضر کردکان
بدوزخ باشند بعذاب را ودعا بود تا استثنا بود معناه انهم لمحضرون الا عباد الله المخلصين
فانهم لا يحضرون فانكم وما تعبدون ما انتم عليه بفاتنين الا من هو صال الجحيم فانکم معاشر الجاهلین
بالتسوية بين الجنة نسبا وما تعبدون یعنی والذی تعبدون من الاوثان من دون الله یجوز ان یکون
ما مع الفعل المستقبل بمعنی المصدر ای انکم وعبادتکم ما انتم علیه فانها ترجع الى کلمة ما وهی الاوثان
او العبادة ونهدلد ویبونت ما انتم علیها الان برجع الیها ومعنی علیه ای من اجله لان کلمة على تذکر
ویراد به من اجل کما تقال اشتریت على فلان ای من اجله وبعث على فلان من اجله وصل علیه
یعنی به الذکر واحد منهما من حروف المعانی فیقوم احدهما مقام الاخر بفاتنین ای مضلین گفت
شما و هر کانید می پرستید الابنات بگوی شما و پرستش شما این بتان را نیستید شما از بهر دعوت مر این بتان
کمراه کننده مکر او را کی وی در ایله است خود بدوزخ باختیار خود دیو دعوت شما فانتم به بفاتنین نیستید
شما بوی یعنی بدین بت با دین عبادت ایشان فتنه کننده یعنی کمراه کننده مکر او را کی خود در ایله
خود با تش دوزخ از نفی سلطان است قهر و جبر است ... فران ای شما نتوانید کسی را بقهر و جبر کم
کرد از دین کسی متابعت کند شما را که با از حکم کرد ام که وی باختیار دیگر زاند را ئیله بود با تش دوزخ
هر ابیاب شیاطین عالم وسوسه کنند ودعوت کنند ودیار را شد هر حینین کس متابعت نکند شان
وان آنی است مشکل در من انسستا یاد کیریم وما منا الا له مقام معلوم وانا
لنحن الصافون وانا لنحن المسبحون یعنی اینها که شما ایشانرا محل معبودی نهاده اید
ایشان مقرانند بعبادت جای ما فراینده تا نیست از ما فرشتکان هر یکی را جای معلوم وما انتم تحی الا یم
مسبحان نفی کنند کان این عیب را از حق خداوند کفتند نسبت او ومحمد علیهما و دیکر
ثابت کنند با یمه پیراصفات سنا وان كانوا ليقولون لو ان عندنا ذكرا من
الاولين لكنا عباد الله المخلصين فكفروا به فسوف يعلمون

وانکار حشر می کنند از دروغ زدن این مشرکان روا بود وان و تمام ... بجا اگر کینت
عما قبیلهای عرب قبله رو می کیشتند مشرکان انکار ها تغییر کردند شان ... اگر باشد
بنزد ما کتابی یا رسولی چنانک ... بود ما از بندگان مخلص باشیم ای بودی کرد پیر و مومن
باشیم و قیل وان بمعنی ما المخففه من الثقیله و لیقولون بمعنی الا معناه و ما کانوا الا لیقولون
کما قال تعالی و ما کان قولهم الا ان قالوا فقوله تعالی فکفروا به ای بالذکر بعد ان جاءهم ابجیمبر و آدم
ایج ایشان خواستند چون محمد رسول فرستادیم بدایشان فاضلتر من همه رسولان وچون قرآن کتابی
فرستادیم مجموع ... کلمه معانی کتابها ... ان ایشان کافر شدند ... فسوف یعلمون ما نزل بهم
من العذاب **ولقد سبقت کلمتنا لعبادنا المرسلین انهم لهم المنصورون**
وان جندنا لهم الغالبون فتول عنهم حتی حین وابصرهم فسوف
زود بود که بدانند چون خود را مقهور بینند و شما را قاهر و غالب روز بدرتا باز از وعده
نصرت سابق شده است از فام رسولان ما را انهم لهم المنصورون ای بالرسل علی من کذبهم
و کفر بهم و انهم جند الله و الکفار جند الشیطان و حزبه و جند الله هم الغالبون لان الله
ناصرهم و قیل ان الله تعالی لم یبعث نبیا و امره بالجهاد الا نصره علی عدوه فی العاقبة
وانما قتل من النبیین صلوات الله و سلامه علیهم اجمعین من لم یومر بالقتال و ... یکر
بقوله تعالی وکاین من نبی قتل معه ربیون کثیر الایة و روا بود که انهم لهم المنصورون
تفسیر کلمه بود و کلمه گفتن تا این وعده نصرت بکلام و بیست یعنی از رسولان ایشان نصرت
کرده اند بدانکه ایشان ... من انده من وعده کرده لم که سپاه من غالب بود و ما می بینیم
که سپاه اسلام کشته می شود این وعده روا بود که بحجت بود و روا بود که باخرت بود فتول عنهم
حتی حین تا وقت نصرت شما اید و هلاک ایشان امروز بازی روی برگردان از ایشان یعنی مکافاه
مکن بشان هر چه می کنند می گذار تا ان وقت که فرمان حرب در رسد وابصرهم فسوف یبصرون
و چشم دار برایشان که زود بود که ببینند ... و عید کردیشان و روا بود تا گوئی چشم بعذاب
و هلاک ایشان دار تا ایشان بهلاک تو چشم دارند و انو نظیره قوله تعالی وانتظروا انهم منتظرون
و قوله تعالی فارتقب انهم مرتقبون هو لاء ... **افبعذابنا یستعجلون فاذا نزل بساحتهم فساء**
صباح المنذرین وتول عنهم حتی حین وابصر فسوف یبصرون روا بود که تا فتن بعذاب
بمعنی ثباتن و تکرار بود کما قال تعالی فما اصبرهم علی النار ای ما ابقیهم علی امر جعل النار و عبدا علیه
کذلک

کذلک هذا الاستفهام بخلاف استفهام کما و عد علی الخلاف و هو العدد استفهام بمعنی التوبیخ معناه لا تعجلوا به
فانه نازل بکم لا محاله